

Integritet och straffskydd

*Betänkande av
Utredningen om ett modernt och starkt
straffrättsligt skydd för den personliga integriteten*

Stockholm 2016

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2016:7

SOU och Ds kan köpas från Wolters Kluwers kundservice.
Beställningsadress: Wolters Kluwers kundservice, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: kundservice@wolterskluwer.se
Webbplats: wolterskluwer.se/offentligapublikationer

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Wolters Kluwer Sverige AB
på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

En kort handledning för dem som ska svara på remiss.

Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remisser

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2016

ISBN 978-91-38-24404-3

ISSN 0375-250X

Till chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 28 maj 2014 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet och vissa frågor gällande brotts-skadeersättning (dir. 2014:74).

Som särskild utredare förordnades samma dag lagmannen vid Förvaltningsrätten i Stockholm Gudrun Antemar.

Som experter att biträda utredningen förordnades från och med den 1 september 2014 kriminalkommissarien vid Polisens Nationella Operativa Avdelning Anders Ahlqvist, rättssakkunnige vid justitiedepartementet Walo von Greyerz, verkställande direktören för Tidningsutgivarna Jeanette Gustafsdotter, professorn vid Stockholms universitet Claes Lernestedt, verksjuristen vid Brottsoffermyndigheten Åsa Lundmark, juristen vid Datainspektionen Nidia Nordenström, hovrättsrådet vid Svea hovrätt Stefan Nyman, kammaråklagaren vid Åklagarmyndigheten (Utvecklingscentrum Stockholm) Ingmarie Olsson, generalsekreteraren för Sveriges advokatsamfund Anne Ramberg, professorn vid Stockholms universitet Mårten Schultz, enhetsrådet vid Brottsförebyggande rådet David Shannon, ämnesrådet vid näringsdepartementet Helena Strömbäck och rättssakkunnige vid justitiedepartementet Daniel Wållander.

Som ledamöter i en till utredningen knuten parlamentarisk referensgrupp förordnades från och med den 19 december 2014 juristen Kerstin Burman, Vänsterpartiet, riksdagsledamoten Anders Hansson, Moderaterna, riksdagsledamoten Johan Hedén, Centerpartiet, juristen Karin Karlsbro, Liberalerna, politiska sekreteraren Elisabeth Lann, Kristdemokraterna, riksdagsledamoten Jonas Millard, Sverigedemokraterna, riksdagsledamoten Lawen Redar, Socialdemokraterna, och jur. kand. Niklas Thidevall, Miljöpartiet de gröna.

Som sekreterare i utredningen anställdes från och med den 25 augusti 2014 rådmannen Lars Wallinder. Från och med den 4 maj

2015 till och med den 14 juni 2015 samt från och med den 17 augusti 2015 till och med den 27 september 2015 var fil. kand. Jenny Dagudde anställd som sekreterare i utredningen och utarbetade kapitel 6 (Forskning om kränkningar av den personliga integriteten på internet).

Statens medieråd har för utredningens räkning tagit fram avsnitt 5.2 (Sociala medier).

Utredningen överlämnar härmed betänkandet *Integritet och straffskydd* (SOU 2016:7). Experterna har ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag. Betänkandet har därför formulerats i vi-form.

Uppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i februari 2016

Gudrun Antemar

/Lars Wallinder

Innehåll

Sammanfattning	19
Summary	33
1 Författningsförslag	49
1.1 Förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen.....	49
1.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	51
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor.....	56
1.4 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).....	58
1.5 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322).....	60
2 Utredningens uppdrag och arbete	61
2.1 Utredningens uppdrag.....	61
2.2 Utredningens arbete	61
3 Begreppet personlig integritet	63
3.1 Inledning.....	63
3.2 Integritetsbegreppets språkliga betydelse	63
3.3 Integritetsbegreppet enligt regeringsformen	64
3.3.1 1977 års ändringar av regeringsformen	64
3.3.2 2011 års ändringar av regeringsformen	65

3.4	Integritetsbegreppet i annan lagstiftning.....	66
3.5	Integritetsbegreppet i tidigare utredningsarbete	69
3.5.1	1966 års integritetsskyddskommitté.....	70
3.5.2	Tvångsmedelskommittén.....	71
3.5.3	Kommittén om ideell skada.....	71
3.5.4	Kommittén om genetisk integritet	72
3.5.5	Integritetsutredningen.....	72
3.5.6	Integritetsskyddskommittén.....	73
3.5.7	Utredningen om integritetsskydd i arbetslivet	74
3.5.8	Departementspromemorian Olovlig fotografering.....	75
4	Personlig integritet och yttrandefrihet – två ibland motstående intressen	77
4.1	Inledning	77
4.2	Regeringsformen	77
4.3	Europakonventionen.....	79
4.3.1	Allmänt	79
4.3.2	Vissa artiklar av särskild relevans	81
4.3.3	Särskilt om vissa begrepp och principer enligt Europakonventionen	86
4.3.4	Europadomstolens praxis om statens skyldighet att skydda respekten för privatlivet och värna yttrandefriheten	89
5	Internet och annan kommunikation som sker elektroniskt	109
5.1	Inledning	109
5.2	Sociala medier	109
5.2.1	Vad är sociala medier?.....	109
5.2.2	Anonymitet och offentlighet	112
5.2.3	Tillgänglighet och kommunikationens rumsliga spridning.....	114
5.2.4	Arkivering och flyktighet – kommunikationens tidsmässiga (o)beständighet	115

5.3	Undersökningar om användningen av internet och sociala medier i Sverige	116
5.3.1	Rapporten Svenskarna och internet	116
5.3.2	Rapporten Ungar & medier 2015	123
5.4	Straffrättsliga aspekter på kommunikation som sker elektroniskt	125
5.4.1	Inledning	125
5.4.2	Möjligheterna att sprida information om någon	126
5.4.3	Möjligheterna att hota och trakassera någon.....	128
6	Forskning om kränkningar av den personliga integriteten på internet	131
6.1	Inledning.....	131
6.2	Beteenden på internet som kränker den personliga integriteten	134
6.2.1	Inledning	134
6.2.2	Cyberbullying och cyberstalking.....	134
6.2.3	Hate speech och hatkampanjer.....	136
6.2.4	Spridning av integritetskänsliga uppgifter	137
6.3	Hot och kränkningar på internet	141
6.3.1	Inledning	141
6.3.2	De inblandade personerna.....	142
6.3.3	Var sker kränkningarna?	143
6.3.4	Vad består kränkningarna i?.....	144
6.3.5	Brottslighetens omfattning och utveckling	147
6.4	Nätmobbing	150
6.4.1	Inledning	150
6.4.2	Nätmobbingens omfattning	152
6.4.3	Effekter av nätmobbing	156
6.4.4	Nätmobbing i relation till traditionell mobbing	158
6.5	Frågor som har lyfts gällande problem och åtgärder	164

7	Det grundlagsskyddade området	169
7.1	Inledning	169
7.2	Allmänt om det särskilda grundlagsskyddet i TF och YGL	170
7.3	Formella krav för att TF eller YGL ska bli tillämplig	170
7.3.1	Tryckfrihetsförordningen.....	171
7.3.2	Yttrandefrihetsgrundlagen	172
7.4	Materiella krav för att TF eller YGL ska bli tillämplig.....	174
7.5	Tryck- och yttrandefrihetsbrotten	175
7.6	Självсанeringssystemet	176
8	Allmänna utgångspunkter för en reform.....	179
8.1	Den personliga integriteten som skyddsintresse för straffrättslig lagstiftning.....	179
8.2	Sverige ska leva upp till internationella åtaganden	181
8.3	Grundlagens bestämmelser om skydd för integriteten och yttrandefriheten ställer krav	182
8.4	Brott som kränker integriteten kan bli ett hot mot yttrandefriheten och den fria åsiktsbildningen.....	182
8.5	Teknikutvecklingen innebär både möjligheter och risker.....	184
8.6	Teknikutvecklingen ställer nya krav på lagstiftningen.....	185
8.7	Allt som kan beskrivas som angrepp på den personliga integriteten kan inte vara straffbart	186
8.8	Det nuvarande straffrättsliga skyddet för integriteten behöver moderniseras och det straffbara området behöver klargöras och vidgas	188
8.9	Våra fortsatta överväganden	190

9	Vissa straffrättsliga överväganden kring brottskonstruktion	193
9.1	Handlingsbrott, effektbrott, konkreta farebrott och abstrakta farebrott.....	193
9.1.1	Inledning	193
9.1.2	Olika slag av fullbordade brott	194
9.1.3	Doktrin om begreppet ”ägnat att”	195
9.2	Vilken brottskonstruktion ska användas och hur ska den tillämpas?	199
9.2.1	Valmöjligheterna mellan olika brottskonstruktioner.....	199
9.2.2	Handlingsbrott?	199
9.2.3	Effektbrott?	201
9.2.4	Konkret farebrott?	203
9.2.5	Abstrakt farebrott?	203
9.2.6	Hur kan det abstrakta farebrottet tillämpas?	204
9.2.7	Sammanfattande slutsats	206
10	Olaga integritetsintrång.....	207
10.1	Inledning.....	207
10.2	Något om gällande rätt	207
10.2.1	Det straffrättsliga skyddet i brottsbalken	208
10.2.2	Integritetsskydd enligt personuppgiftslagen	216
10.2.3	Integritetsskydd enligt sekretesslagstiftningen ...	221
10.2.4	Möjligheter till ersättning enligt skadeståndslagen och brottsskadelagen	224
10.3	Tidigare överväganden om straffrättsligt skydd för den personliga integriteten	225
10.3.1	1966 års integritetsskyddskommitté	225
10.3.2	2004 års integritetsskyddskommitté	230
10.3.3	Yttrandefrihetskommittén.....	234
10.4	Regleringen i några andra länder	240
10.4.1	Inledning	240
10.4.2	Tyskland.....	240
10.4.3	Norge	243
10.4.4	Finland	246

10.4.5	Danmark	253
10.4.6	England och Wales	257
10.5	Behovet av och inriktningen för en reform	263
10.5.1	Inledning.....	263
10.5.2	Nya tekniker för att sprida information och kommunicera innebär nya risker för integriteten	263
10.5.3	Europakonventionen och grundlagen ställer krav på ett tillräckligt skydd för integriteten	266
10.5.4	Nuvarande skydd genom straffrätt, civilrätt och offentlig rätt är inte tillräckligt	271
10.5.5	Det behövs ett nytt straffrättsligt skydd i brottsbalken mot allvarliga intrång i privatlivet ..	275
10.6	Utredningens förslag.....	282
10.6.1	En ny straffbestämmelse om intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter.....	282
10.6.2	Spridning av uppgifter om sexualliv bör inte ges någon särställning i BrB.....	297
10.6.3	Vad ska det innebära att sprida uppgifter?	299
10.6.4	Undantag från straffansvar	302
10.6.5	Endast uppsåtliga gärningar ska omfattas av straffansvar	303
10.6.6	Brottsrubricering och straffskala	304
10.6.7	Åtalsbegränsning.....	306
10.6.8	Olaga förföljelse och fridskränkingsbrotten.....	307
10.6.9	Sekretessfrågor	308
11	Olaga hot.....	315
11.1	Bestämmelsens lydelse	315
11.2	Något om statistik.....	316
11.3	Gällande rätt	317
11.3.1	Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen	317
11.3.2	Doktrin och praxis om brottsrekvisiten	320

11.3.3	Underrättspraxis om olaga hot – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation	324
11.4	Behovet av och inriktningen för en reform.....	330
11.4.1	Vårt uppdrag	331
11.4.2	Hot om brott som mot den personliga integriteten omfattas inte alltid av bestämmelsen om olaga hot	332
11.4.3	Det är inte ovanligt med hot om att utsätta andra för brott mot den personliga integriteten.....	333
11.4.4	Bestämmelsen om olaga hot behöver utvidgas	335
11.4.5	Särskilt om förtäckta hot	337
11.4.6	Bestämmelsen om olaga hot bör utvidgas till att också gälla hot mot frihet eller frid.....	338
11.4.7	Det finns tillräckliga möjligheter inom ramen för befintlig lagstiftning och straffskala att beakta särskilda aspekter som finns när hot framförts genom internet eller annan elektronisk kommunikation	340
11.4.8	Lagtexten bör ange nivån för straffbarhet så att den ger ett ändamålsenligt skydd i praktiken	342
11.5	Utredningens förslag	344
11.5.1	Ett hot ska vara straffbart om det är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro	344
11.5.2	Bestämmelsen om olaga hot utvidgas till att också omfatta hot som är ägnade att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till frihet eller frid.....	345
11.5.3	Bestämmelsen förenklas och moderniseras språkligt.....	347
12	Ofredande	349
12.1	Bestämmelsens lydelse.....	349
12.2	Något om statistik	349

12.3	Gällande rätt	351
12.3.1	Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen	351
12.3.2	Doktrin och praxis om brottsrekvisiten	353
12.3.3	Underrättspraxis om ofredande – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation	358
12.3.4	Förhållandet mellan ofredande och sexuellt ofredande	368
12.4	Behovet av och inriktningen för en reform	372
12.4.1	Vårt uppdrag	372
12.4.2	Teknikutvecklingen ger nya sätt att kränka någons frid	373
12.4.3	Vilka slag av angrepp bör bestämmelsen skydda mot?	376
12.4.4	Bestämmelsen om ofredande behöver få en ny utformning	380
12.4.5	Bestämmelsens tillämpningsområde bör utvidgas något	382
12.5	Utredningens förslag	382
12.5.1	Ofredandebrottet ska utformas som ett abstrakt farebrott	383
12.5.2	Ofredandebrottet ska omfatta hänsynslöst agerande mot någon annan	384
12.5.3	Brottet fullbordas när angreppet uppfattas	386
12.5.4	Ofredandebestämmelsen blir tillämplig på många olika slags ageranden	388
13	Förtal	397
13.1	Bestämmelsens lydelse	397
13.2	Något om statistik	398
13.3	Gällande rätt	399
13.3.1	Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen	399
13.3.2	Doktrin och praxis om brottsrekvisiten	403
13.3.3	Grovt förtal	415
13.3.4	Underrättspraxis om förtal – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation	416

13.4	Den särskilda åtalsprövningsregeln.....	427
13.4.1	Bestämmelsens lydelse	427
13.4.2	Bakgrunden till bestämmelsen.....	428
13.4.3	Närmare om bestämmelsens innebörd.....	430
13.5	Behovet av och inriktningen för en reform.....	432
13.5.1	Vårt uppdrag	433
13.5.2	Skyddsintresset för bestämmelsen om förtal.....	433
13.5.3	Kravet på uppgifternas bestämdhet	439
13.5.4	Bedömningen av om brottet är grovt	447
13.5.5	Avvägningen mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten	448
13.6	Utredningens förslag	450
13.6.1	En språklig modernisering och innehållsmässig anpassning av förtalbestämmelsen.....	450
13.6.2	Rekvisiten för grovt brott	451
14	Förolämpning.....	455
14.1	Bestämmelsens lydelse.....	455
14.2	Något om statistik	455
14.3	Gällande rätt	456
14.3.1	Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen.....	456
14.3.2	Doktrin och praxis om brottsrekvisiten	458
14.3.3	Underrättspraxis om förolämpning – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation	460
14.4	Straffrättsanvändningsutredningens betänkande.....	461
14.4.1	Straffrättsanvändningsutredningens bedömning gällande förolämpningsbrottet	461
14.4.2	Remissynpunkter på Straffrättsanvändningsutredningens betänkande	463
14.5	Behovet av och inriktningen för en reform.....	464
14.5.1	Vårt uppdrag	464

14.5.2	Motsvarar bestämmelsen om förolämpning det skyddsintresse som finns i dag?	465
14.5.3	Åtalsprövningsregeln innebär att bestämmelsen inte tillämpas ofta	466
14.5.4	Det finns skäl som talar mot en avkriminalisering	467
14.5.5	Bestämmelsen om förolämpning bör skydda självkänsla och värdighet	468
14.6	Utredningens förslag	469
14.6.1	Förolämpningsbrottet ska gälla gärningar som är ägnade att kränka någons självkänsla eller värdighet	470
14.6.2	Förolämpningsbrottet ska innefatta förolämpningar genom beskyllningar, nedsättande uttalanden och förödmjukande beteenden	471
15	Olaga hot, förtal och förolämpning som tryck- och yttrandefrihetsbrott	473
15.1	Vårt uppdrag	473
15.2	Tryck- och yttrandefrihetsbrott	473
15.3	Utredningens förslag	474
15.3.1	Inledning	474
15.3.2	Våra förslag till ändring av bestämmelsen om olaga hot bör gälla även i TF och YGL	475
15.3.3	Våra förslag till ändringar av bestämmelserna om förtal och förolämpning bör gälla även i TF och YGL	476
16	Ansvar för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor	479
16.1	Inledning	479
16.2	Gällande rätt	480
16.2.1	BBS-lagens syfte	480
16.2.2	BBS-lagens tillämpningsområde	481
16.2.3	Ansvar enligt BBS-lagen	485

16.2.4	Begränsningar i tillämpningsområdet.....	485
16.2.5	Skyldighet att lämna viss information.....	486
16.2.6	Skyldighet att hålla uppsikt och att ta bort vissa meddelanden	487
16.2.7	Straff och förverkande.....	491
16.3	Direktivet och lagen om elektronisk handel	496
16.3.1	Allmänt om direktivet och e-handelslagen	496
16.3.2	Särskilt om förbudet mot allmän övervakningsskyldighet.....	497
16.4	Behovet av och inriktningen för en reform.....	498
16.4.1	Allmänt om möjligheten att utvidga straffansvaret enligt BBS-lagen.....	498
16.4.2	Särskilt om en utvidgning av straffansvaret enligt BBS-lagen.....	504
16.5	Utredningens förslag	515
16.5.1	Inledning	515
16.5.2	Ska olaga hot inkluderas?	517
16.5.3	Ska olaga integritetsintrång inkluderas?	519
16.5.4	Ska ofredande inkluderas?.....	521
16.5.5	Ska förtal inkluderas?	522
16.5.6	Ska förolämpning inkluderas?.....	523
17	Brottsskadeersättning vid ärekränkingsbrott.....	525
17.1	Inledning.....	525
17.2	Kränkningersättning enligt skadeståndslagen	526
17.3	Brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen	529
17.3.1	Regleringen i brottsskadelagen	529
17.3.2	Brottsoffermyndighetens tillämpning.....	531
17.3.3	Bakgrunden till dagens reglering om brottsskadeersättning för kränkning genom ärekränkingsbrott	533
17.3.4	Brottsoffermyndighetens praxis gällande ärekränkingsbrott	542

17.4	Behovet av och inriktningen för en reform	543
17.4.1	En begränsad utvidgning av rätten till brottsskadeersättning.....	543
17.4.2	Betydelsen av åtalsprövningsregeln.....	549
17.4.3	Om en bestämmelse om olaga integritetsintrång införs begränsas de fall som bör ge brottsskadeersättning för grovt förtal.....	557
17.5	Utredningens förslag.....	559
18	Andra frågor som utredningen har behandlat	563
18.1	Inledning	563
18.2	Integritetskränkande brott som hot mot yttrandefriheten	564
18.2.1	Integritetskränkande brott kan utgöra en fara för yttrandefriheten	565
18.2.2	Finns det skäl att se över det straffrättsliga skyddet för yttrandefriheten?	568
18.3	Skyddet för integriteten när många personer agerar på ett sätt som kan upplevas som ett kollektivt angrepp	570
18.3.1	Angrepp från flera kan upplevas som en mobb...	570
18.3.2	Krävs det någon särskild lagstiftning?	571
19	Konsekvenser av utredningens förslag	575
19.1	Inledning	575
19.2	Ekonomiska konsekvenser.....	576
19.2.1	Våra förslag innebär en viss utvidgning av det straffbara området och en viss ökning av antalet lagförda brott	576
19.2.2	Utvidgningar av straffansvaret leder till merarbete och vissa kostnader	579
19.2.3	Kostnader för information och utbildning m.m.	581
19.2.4	Kostnaderna för staten kommer att öka något ...	582

19.3	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet	582
19.4	Övriga konsekvenser	583
20	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	585
20.1	Ikraftträdande	585
20.2	Övergångsbestämmelser.....	586
21	Författningskommentar	589
21.1	Förslaget till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen ...	589
21.2	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	590
21.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlur	618
21.4	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).....	621
21.5	Förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322).....	622

Bilagor

Bilaga 1	Kommittédirektiv 2014:74	625
Bilaga 2	Deltagande myndigheter och organisationer vid hearingar	641
Bilaga 3	Deltagare vid praxismöten	643
Bilaga 4	Källförteckning till kapitel 6	645

Sammanfattning

Vårt uppdrag

Vår övergripande uppgift har varit att göra en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar. Vårt uppdrag har varit att analysera om det straffrättsliga skyddet är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Enligt våra direktiv bör en väsentlig del av den analysen inriktas på hur samhällsutvecklingen och den tekniska utvecklingen har förändrat möjligheterna till kommunikation och följaktligen möjligheten att begå sådana gärningar som innebär hot och kränkningar. Med den analysen som grund har uppdraget gått ut på att särskilt ta ställning till om

- straffbestämmelserna om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning och – om det behövs – andra straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt,
- det straffrättsliga skyddet bör kompletteras när det gäller spridning av integritetskränkande uppgifter utanför det grundlags-skyddade området,
- det bör införas ett utvidgat straffansvar för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla och som inte tar bort eller på annat sätt förhindrar spridning av meddelanden som kränker enskildas personliga integritet och
- om mer kvalificerade ärekränkingsbrott bör kunna ge rätt till brottskadeersättning.

Våra allmänna utgångspunkter

Vårt uppdrag handlar om att förstärka det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten. Vi har inte kunnat ge något kort eller entydigt svar på vad som inbegrips i den personliga integriteten. Ofta beskrivs det som att människan är omgiven av en sfär som är skyddsvärd på flera olika sätt. Det straffrättsliga skyddet bör då för det första gälla angrepp utifrån – fysiskt eller psykiskt – mot denna sfär. Grundläggande behov hos människan att känna trygghet och välbefinnande fordrar att hon skyddas och fredas från sådana angrepp. Det straffrättsliga skyddet bör utöver det gälla den del av den privata sfären som brukar beskrivas som privatlivet och avse personlig information och uppgifter om privatlivet, sådant som varje individ själv bör få hålla för sig själv och bestämma i vilken mån det ska komma till andras kännedom och därmed lämna den skyddande privata sfären.

Sverige ska leva upp till internationella åtaganden och vår grundlag ställer krav när det gäller både skyddet för privatlivet och skyddet för yttrandefriheten. Straffrätten bör utformas så att det blir en rimlig balans mellan integritet och yttrandefrihet. I artikel 8 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen) föreskrivs att var och en har rätt till respekt för sitt privatliv och i artikel 10 anges att var och en har rätt till yttrandefrihet. Straffbestämmelser som syftar till att skydda integriteten och privatlivet kan samtidigt inskränka yttrandefriheten. Det måste därför göras en avvägning mellan de ibland motstående intressen som kommer till uttryck i dessa artiklar i Europakonventionen. Av regleringen i 2 kap. regeringsformen (RF) följer också att det behöver vara en god balans mellan integritet och yttrandefrihet och att yttrandefriheten bara får inskränkas till det som är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle.

Skyddet för integriteten har också den funktionen att det blir ett skydd för den fria åsiktsbildningen och yttrandefriheten och därmed i förlängningen ett skydd för demokratin. Yttrandefriheten kan angripas genom att människor inte vågar yttra sig. Hot mot journalister, debattörer, opinionsbildare och andra kan riskera att den hotade avstår från att yttra sig eller delta i den offentliga debatten. Det finns därför ett starkt samhällsintresse av att människor känner trygghet i att kunna kommunicera, förmedla nyheter

och delta i samhällsdebatten och i det fria åsiktsutbytet utan att deras personliga integritet på olika sätt angrips.

Teknikutvecklingen innebär både möjligheter och risker. Genom olika forum på internet finns det i dag – i förhållande till vad som gällde tidigare – väsentligt större möjligheter för människor att uttrycka sina åsikter, ifrågasätta andras ståndpunkter och att väcka och bilda opinion. Fördelarna med denna utveckling är uppenbara, inte bara för individer utan också för det demokratiska samhället. Samtidigt är det uppenbart att de nya sätten att kommunicera och sprida information innebär risker för integriteten, i den meningen att enskilda kan utsättas för integritetskränkningar från andra enskilda. Det gäller bl.a. sådant som den stora spridning som information via internet får, svårigheterna att få bort sådant som en gång tillgängliggjorts via internet, de ökade möjligheterna att nå andra människor med hot och kränkningar samt de gynnsamma förutsättningarna för anonymitet. Denna utveckling innebär att det straffrättsliga skyddet måste ses över så att det på ett tydligare sätt kan omfatta nya kommunikationsformer och andra relevanta företeelser som inte fanns vid lagstiftningens tillkomst. Det finns också flera forskningsrapporter som visar att kvinnor och flickor utsätts för integritetskränkande brott av sexualiserad natur. Forskningen visar också att pojkar utsätts för kränkningar kopplade till sexualitet och utseende. Vidare kan det framhållas att integritetskränkande brott ofta utgör s.k. hatbrott.

Samhällsutvecklingen – främst de ökade möjligheterna till kommunikation och informationsspridning – innebär att det straffbara området kan behöva vidgas.

Det straffrättsliga skyddet bör inriktas på sådant som inte kan motverkas med andra medel. En kriminalisering bör förutsätta att det är fråga om beteenden som kan orsaka skada eller personligt lidande i sådan grad att det finns ett samhälleligt intresse av att tillhandahålla ett straffrättsligt skydd. Det straffrättsliga skyddet bör därför omfatta angrepp på integriteten som är så allvarliga att det är nödvändigt att använda kriminalisering.

Vi föreslår en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång

Vi föreslår att det införs en ny straffbestämmelse i 4 kap. brottsbalken (BrB) om olaga integritetsintrång. Den nya bestämmelsen innebär ett straffansvar för den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida bild eller annan uppgift på ett sätt som är ägnat att medföra kännbar skada för den som uppgiften rör.

Genom internet och annan elektronisk kommunikation har möjligheterna att sprida integritetskränkande uppgifter om andra ökat väsentligt. Nya skyddsintressen har därför uppkommit och enligt vår mening medfört ett väsentligt ökat behov av ett bättre utformat straffrättsligt skydd för privatlivet och den personliga integriteten.

Sverige har en positiv skyldighet enligt artikel 8 i Europakonventionen att ge enskilda ett verkningsfullt skydd för privatlivet. Samtidigt måste beaktas att en ny straffrättslig reglering ska innebära en god balans mellan skyddet för privatlivet och skyddet för yttrandefriheten. De nuvarande straffrättsliga, civilrättsliga och offentligrättsliga regler som finns till skydd mot spridning av integritetskränkande uppgifter har delvis andra utgångspunkter och skyddsintressen än integritet och privatliv och de ger enligt vår bedömning inte ens sammantaget ett tillräckligt skydd. Vi har därför kommit fram till att ett nytt straffrättsligt skydd i 4 kap. BrB mot allvarigare fall av intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter bör införas – genom en bestämmelse om olaga integritetsintrång.

Den nya bestämmelsen bör enligt vår bedömning endast omfatta allvarliga och uppenbara fall av intrång i privatlivet och kränkningar av den personliga integriteten. Bestämmelsen avgränsas därför till de slag av uppgifter som den enskilde typiskt sett har starka skäl att hemlighålla.

Den nya straffbestämmelsen om olaga integritetsintrång ska gälla den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida

- bild eller annan uppgift om någons sexualliv,
- bild eller annan uppgift om någons hälsotillstånd,
- bild eller annan uppgift om att någon utsatts för ett allvarligt brott,

- bild på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation, eller
- bild på någons nakna kropp.

Bestämmelsen ska inte vara uteslutande begränsad till dessa slag av uppgifter utan straffansvaret ska också gälla spridning av liknande bild eller uppgift om någons privatliv.

Endast då spridningen av bilderna eller uppgifterna var ägnad att medföra kännbar skada för den som uppgiften rör ska det föreligga ett straffansvar. Med skada avser vi skada på privatlivet och den personliga integriteten. Genom att privata uppgifter sprids till andra mot någons vilja (eller i vart fall utan dennes giltiga samtycke) sker det ett intrång i privatlivet hos den person som uppgiften rör. Kravet på att spridningen ska medföra kännbar skada innebär att det bör handla om situationer där en spridning av uppgifter kan leda till psykiskt lidande och andra allvarliga negativa personliga konsekvenser för den enskilde.

En uppgift ska enligt vårt förslag anses spridd om den är tillgängliggjord för fler än ett fåtal personer. Straffansvaret ska vara oberoende av vilken teknik för spridning som har använts, t.ex. genom internet eller annan elektronisk kommunikation, genom papperskopior eller muntligen.

Enligt vårt förslag ska det gälla ett undantag från straffansvar i de fall där spridningen, med hänsyn till syftet och övriga omständigheter, var försvarlig. Vid bedömningen av frågan om straffansvar ska det göras en avvägning mellan skyddet för privatlivet och värnandet av yttrandefriheten. Det kan t.ex. gälla i fall då det funnits ett tydligt allmänintresse av att uppgiften sprids.

Straffet för brott av normalgraden ska vara böter eller fängelse i högst två år. Enligt vårt förslag ska det även införas ett grovt brott. Straffet för grovt brott ska vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen, med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll, det sätt som spridningen skett och omfattningen av spridningen, har varit ägnad att medföra mycket kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör.

Sekretess ska gälla i domstol när mål om olaga integritetsintrång prövas. Det ska vara fråga om samma slag av sekretess som idag gäller i bl.a. mål om sexualbrott, brott mot tystnadsplikt, utpressning och människohandel.

Olaga integritetsintrång ska enligt vårt förslag åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Vi föreslår därutöver att straffbestämmelsen om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § BrB ska utvidgas till att omfatta även gärningar som utgör olaga integritetsintrång. Fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 b § BrB kommer att omfatta olaga integritetsintrång utan att det behöver göras någon lagändring.

Vi har gjort en översyn av befintliga straffbestämmelser i brottsbalken till skydd för den personliga integriteten

Olaga hot

Vi föreslår att bestämmelsen om olaga hot i 4 kap. 5 § BrB ändras i två avseenden. Dels anges i vårt förslag att ett hot blir straffbart om det är ägnat att framkalla allvarlig *oro*, i stället för som tidigare allvarlig *fruktan*. Dels föreslår vi att bestämmelsens tillämpningsområde vidgas genom att det blir straffbart att hota med fler slag av brottsliga gärningar än i dag.

Vi bedömer att bestämmelsen om olaga hot inte motsvarar de behov av ett straffrättsligt skydd som finns i dag. Nya möjligheter till elektronisk kommunikation ökar risken för brott mot den personliga integriteten. Det medför enligt vår bedömning behov av ett straffrättsligt skydd mot hot som går ut på att utsätta någon för brott mot integriteten. Tillämpningsområdet för bestämmelsen om olaga hot bör därför utvidgas till att avse hot om brott mot den enskildes frihet eller frid. Vårt förslag innebär att det kan vara straffbart att hota med att sprida mycket integritetskränkande bilder och andra uppgifter om någon annan, dvs. att hota med att utsätta någon för ett olaga integritetsintrång. Det kan också vara straffbart att hota någon med ett hemfridsbrott. En utvidgning av bestämmelsen om olaga hot innebär också enligt vår bedömning att förtäckta hot om brottsliga gärningar kan träffas av straffansvar i större utsträckning än i dag.

Vi föreslår också att bestämmelsen om olaga hot förtydligas och att nivån för straffbarhet på ett tydligare sätt ger uttryck för hur bestämmelsen har tillämpats av domstolarna. Genom den nya lydelse som vi föreslår, förutsätts inte längre att hotet ska ha varit

ägnat att framkalla allvarlig *fruktan*, utan det räcker med att hotet har varit ägnat att framkalla allvarlig *oro*. I praktiken innebär den nya lydelsen enligt vår bedömning i första hand en anpassning till och kodifiering av hur bestämmelsen i stor utsträckning redan tillämpas av domstolarna.

Genom den lydelse som vi föreslår, blir det straffbart att hota någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid.

Ofredande

Vi föreslår att bestämmelsen om ofredande i 4 kap. 7 § BrB ändras i några avseenden. Det tydliggörs i vårt förslag att gärningar som kan innebära kännbara fridskränkningar omfattas av straffansvar. Bestämmelsen anpassas dessutom till nya sätt för människor att kommunicera och utvidgas i viss mån.

Vi har bedömt att bestämmelsen om ofredande bör moderniseras på så sätt att den tydligt omfattar även nya sätt på vilka människor kan kommunicera och närma sig andra på sådant sätt att det kränker andras frid. Det avgörande för straffansvar bör därför vara om en kännbar fridskränkning kan uppkomma – inte det sätt på vilket det kan ske.

Bedömningen ska utgå från omständigheterna i det enskilda fallet. Straffansvaret måste dock avgöras utifrån en allmänt hållen norm för vad som utgör ett oacceptabelt beteende och vad man som enskild inte bör förväntas tåla. Detta kommer genom vårt förslag till uttryck genom att det för straffansvar förutsätts att det är frågan om ett hänsynslöst agerande mot någon annan som varit ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt.

Den tidigare exemplifieringen av olika straffbara handlingar i bestämmelsen utgår. Genom bestämmelsens nya lydelse omfattas olika slags hänsynslösa ageranden mot någon annan som innebär angrepp på den andres privata och fredade sfär. Det innebär att straffbestämmelsen inbegriper en rad olika hänsynslösa beteenden som

- angrepp på den fysiska och rumsliga sfären,

- andra angrepp som stör någons lugn, harmoni och sinnestillstånd och
- ageranden som tvingar någon att tåla olägenheter eller utföra dispositioner inom den privata sfären.

Genom den nya lydelse som vi föreslår ska den som agerar hänsynslöst mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt dömas för ofredande. Den nya lydelsen innebär att bestämmelsen på ett tydligare sätt omfattar nya sätt att kommunicera och rikta angrepp mot någon annan genom internet. För straffansvar ska inte längre förutsättas att ett angrepp måste ha uppfattats av den angripne redan när det företas. Brottet fullbordas när det sker ett fysiskt gränsöverskridande eller när angreppet uppfattas av den angripne. Vårt förslag innebär också att ett enstaka yttrande under vissa förhållanden ska kunna innebära ett straffbart ofredande, i de fall innehållet och sättet meddelandet framförs på kan anses utgöra en kännbar fridskränkning. Detta innebär i viss mån en utvidgning av det straffbara området.

Förtal och grovt förtal

Vi föreslår att bestämmelsen om förtal i 5 kap. 1 § BrB moderniseras och utformas i linje med hur den kommit att tillämpas. Därutöver föreslår vi att rekvisiten för grovt förtal i 5 kap. 2 § BrB förtydligas.

Vi har analyserat det straffrättsliga skyddet för den s.k. objektiva äran, mot bakgrund av samhällsutvecklingen och de nya sätt att kommunicera mellan människor som hela tiden utvecklas. Förtalsbrottets tillämpningsområde bör enligt vår bedömning utvecklas i linje med hur bestämmelsen tillämpats i praxis och ha ett skyddsintresse som svarar mot dagens behov av att skydda enskilda från att få anseendet skadat. Förtalsbrottet bör också liksom hittills ge utrymme för en avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för privatlivet och bestämmelsens tillämpning bör kunna utvecklas i takt med samhällsförändringarna och praxis från Europadomstolen. Bedömningen av vilka uppgifter som bör vara straffbara att lämna – och även tillämpningen av åtalsprövningsregeln – måste enligt vår

bedömning tolkas i ljuset av hur samhällsvärderingarna ändras över tid.

Vi har även analyserat om bestämmelsen – beträffande den grad av bestämdhet som krävs – på ett lämpligt sätt ger uttryck för vilka slags uppgifter som bör omfattas eller om gränsen i praxis satts för högt eller för lågt. Vi har kommit fram till att kravet på bestämdhet hos de uppgifter som kan omfattas av förtal har kommit att sättas relativt lågt i praxis. Gränsen har dock inte satts för lågt i praxis. Det finns enligt vår bedömning inte skäl att söka åstadkomma en utveckling där gränsen sätts ännu lägre och heller inte högre. Den nedre gräns för en uppgifts bestämdhet som har definierats i praxis bör därför ha fortsatt giltighet.

Enligt den nya lydelse som vi föreslår, ska den som lämnar uppgift om att någon är brottslig eller annan nedsättande uppgift om någon dömas för förtal, om uppgiften var ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser. Enligt vårt förslag har rekvisitet ”klandervärd i sitt levnadssätt” utmönstrats, eftersom uttrycket i dag framstår som en överflödigt exemplifiering som närmast tar sikte på moraliska värderingar gällande vissa levnadssätt. Uppgifter om någons levnadssätt, levnadsvanor, beteenden eller liknade omständigheter omfattas i stället enligt vårt förslag av en allmän regel som straffbelägger lämnande av nedsättande uppgifter.

Det ska liksom tidigare inte dömas till ansvar om det var försvarligt att lämna uppgiften och den var sann eller den som lämnade uppgiften hade skäligen grund för den. Det innebär att domstolen i det enskilda fallet har möjlighet att göra en avvägning i förhållande till intresset av yttrandefrihet.

Vid bedömningen av om ett förtalsbrott är grovt bör enligt vår mening i tydligare omfattning än idag vissa aspekter gällande internet och annan elektronisk kommunikation kunna beaktas. Det åstadkoms genom att frågan om en uppgifts spridning bedöms på ett mer nyanserat sätt. Vid avgörandet av om ett förtalsbrott är grovt ska enligt vårt förslag uppgiftens innehåll, sättet för spridning av uppgiften och omfattningen av spridningen beaktas.

Förolämpning

Vi föreslår att det i bestämmelsen om förolämpning i 5 kap. 3 § BrB tydliggörs att gärningar som kan kränka någons självkänsla eller värdighet omfattas av straffansvar. Genom vårt förslag moderniseras också beskrivningen av vilka gärningar som kan utgöra en förolämpning.

Vi gör den bedömningen att det ursprungligt angivna skyddsintresset gällande förolämpningsbrottet – att skydda mot angrepp på någons ärekänsla och s.k. subjektiva ära – i dag framstår som förlegat. Bestämmelsen torde enligt vår bedömning inte heller idag fullt ut tillämpas med detta som utgångspunkt. Det finns dock enligt vår mening inte skäl att upphäva bestämmelsen. Bestämmelsen om förolämpning bör uttryckligen straffbelägga endast gärningar som kan vara kränkande för någon annans självkänsla eller värdighet. Bedömningen ska utgå från omständigheterna i det enskilda fallet. Straffansvaret måste dock avgöras utifrån en allmänt hållen norm för vad som utgör ett oacceptabelt beteende och vad man som enskild inte bör förväntas tåla. Detta kommer till uttryck genom att det i bestämmelsen anges att gärningen ska vara ägnad att kränka någons självkänsla eller värdighet.

Beskrivningen av det brottsliga handlandet i bestämmelsen ändras och moderniseras. Enligt den lydelse som vi föreslår ska straffansvar förutsätta att någon genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet.

Olaga hot, förtal och förolämpning som tryck- och yttrandefrihetsbrott

Olaga hot, förtal och förolämpning är tryck- och yttrandefrihetsbrott eftersom de ingår i tryckfrihetsförordningens s.k. brottskatalog. Vi föreslår att brottsbeskrivningarna i den brottskatalogen anpassas språkligt och innehållsmässigt till de ändringar vi föreslår i BrB gällande olaga hot, förtal och förolämpning. Genom den hänvisning som görs i yttrandefrihetsgrundlagen kommer ändringarna även få genomslag även på YGL:s tillämpningsområde.

Vi föreslår att ansvaret för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor ska utvidgas

Vi föreslår att straffansvaret enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen) utvidgas i några avseenden.

I BBS-lagen föreskrivs ett straffansvar i vissa fall för den som tillhandahåller en s.k. elektronisk anslagstavla, dvs. en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden där användare kan sända in egna och ta del av andras meddelanden. Syftet med BBS-lagen är att lägga ett visst ansvar på den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla att utöva tillsyn och dessutom en skyldighet att agera så att meddelanden som uppenbart innebär vissa brott, bl.a. uppvigling och hets mot folkgrupp, tas bort eller hindras från att spridas vidare.

Vi har konstaterat att det finns ett behov av att se över BBS-lagen på ett övergripande och samlat sätt i ljuset av den teknikutveckling som skett sedan lagens tillkomst. Det ligger dock inte inom ramen för vårt uppdrag. Vi har bedömt att en utvidgning av det straffbara området – förutsatt att det finns tillräckliga skäl – kan göras inom ramen för den nuvarande BBS-lagen.

Vi har kommit fram till att det finns behov av att utvidga ansvaret enligt BBS-lagen till mer allvarliga brott mot den personliga integriteten, eftersom ett ansvar för tillhandahållaren i vissa fall kan vara det enda medel som står till buds mot spridning av integritetskränkande brott via internet. Vi har konstaterat att ett för omfattande ansvar för tillhandahållaren skulle innebära en oproportionerlig inskränkning av yttrandefriheten och en risk för en omotiverat hård självzensur och i förlängningen att enskilda erbjuds färre forum för att uttrycka åsikter och bilda opinion. Vår bedömning är att en utvidgning av tillhandahållarens ansvar kan göras om den inte blir större än att yttrandefriheten fortfarande värnas och kraven på rättssäkerhet och legalitet tillgodoses.

Vi föreslår att olaga hot och olaga integritetsintrång bör omfattas av en utvidgning av straffansvaret enligt BBS-lagen. Gällande dessa brottstyper finns det enligt vår bedömning ett stort behov både för den som utsatts för ett brott och för samhället av att spridning via elektroniska anslagstavlor kan förhindras. För båda dessa brottstyper har dessutom tillhandahållaren en realistisk möjlighet att ta ställning till om ett meddelande är sådant som avses i

respektive straffbestämmelse. Detta gäller enligt vår bedömning även med beaktande av kravet i BBS-lagen på att det ska vara uppenbart för tillhandahållaren att meddelandet är sådant.

Vi föreslår att rätten till brottsskadeersättning ska utvidgas till vissa ärekränkingsbrott

Vi föreslår att möjligheterna till brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen (2014:322) ska vidgas i ett avseende.

Enligt de nuvarande reglerna kan brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid. Att ”ära” inte uppräknas, innebär att brottsskadeersättning inte kan betalas ut för kränkning genom något av ärekränkingsbrotten.

Vi har konstaterat att möjligheterna att sprida bilder eller andra uppgifter om andra har ökat väsentligt genom utvecklingen av internet och annan elektronisk kommunikation. Det leder till större risker för att enskilda utsätts för brott som innebär allvarliga intrång i den personliga integriteten eller skador på anseendet. Det finns därför starka skäl som talar för att utvidga möjligheten till brottsskadeersättning till att gälla när någon utsätts för ett allvarligt ärekränkingsbrott. Vi föreslår därför att rätten till brottsskadeersättning ska omfatta kränkning som sker genom grovt förtal och att brottsskadeersättningen ska bestämmas enligt de regler som gäller för de brott som idag kan ge rätt till ersättning för kränkning.

Om vårt förslag om att införa en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång införs i 4 kap. BrB kommer vissa brott som idag bedöms som grovt förtal i stället att falla in under bestämmelsen om olaga integritetsintrång. Det innebär en rätt till brottsskadeersättning på samma sätt som för andra brott som regleras i 4 kap. BrB.

Andra frågor som vi har behandlat utan att lägga fram förslag

De förslag vi lägger fram innebär en viss utvidgning av det straffbara området samtidigt som straffbestämmelserna blir mer modernt och tydligt utformade. Det leder till att brott som kränker den personliga integriteten kan lagföras i högre utsträckning än idag. Bestämmelserna är generellt utformade och de föreslagna ändringarna innebär ett utvidgat skydd för alla som utsätts för brott mot den personliga integriteten. I det ligger också att de som utsätts för integritetskränkande brott av sexualiserad natur och de som utsätts för brott som har rasistiska motiv får ett starkare straffrättsligt skydd.

Utöver detta har vi i utredningsarbetet konstaterat att angrepp mot olika grupper av personer kan aktualisera särskilda frågeställningar.

Utifrån bl.a. olika rapporter som vi tagit del av, har vi konstaterat att olaga hot och andra integritetskränkande brott som riktar sig mot journalister, debattörer eller andra opinionsbildare förekommer ofta och kan utgöra ett hot mot yttrandefriheten. Enligt vår bedömning kan det därför finnas skäl att överväga ett förstärkt straffrättsligt skydd mot brott som sker i syfte att hindra någon från att utöva sin yttrandefrihet eller angripa någon som har utövat den rättigheten. Denna fråga ligger dock vid sidan av våra direktiv. Vi har dessutom konstaterat att det uppkommer flera principiella frågor om hur ett sådant förstärkt straffrättsligt skydd skulle kunna utformas och avgränsas. Denna fråga ryms därför inte inom vårt uppdrag.

Om någon utsätts för ett flertal nedsättande och kränkande uttalanden från olika personer kan det upplevas som ett kollektivt angrepp. Detta är till stor del förknippat med de ökade möjligheter som finns att kommunicera och uttrycka sig via internet. Genom de förslag vi lägger fram kommer sådana aspekter i större utsträckning kunna få genomslag vid straffrättsliga bedömningar, sammantaget med att de generella reglerna om gärningsmannaskap och medverkan till brott blir tillämplade. Att införa särskilda bestämmelser – tillämpliga på sådant som kan upplevas som kollektiva angrepp genom internet – har vi bedömt som svårgenomförbart och frågan måste i så fall övervägas i annat sammanhang.

Summary

Our remit

Our overarching remit was to conduct a broad review of the protection provided by criminal law for individuals' personal privacy, particularly with regard to threats and other violations. Further, the remit involved analysing whether the protection provided by criminal law is fit for purpose or whether it should be changed. Our terms of reference stressed that an essential part of the analysis should concentrate on how developments in society and technology have changed opportunities to communicate and thus also the possibility of committing acts that involve threats and violations. In terms of our review, the remit included paying particular attention to whether:

- the penalty provisions for unlawful threats, molestation, defamation and insulting behaviour and – if necessary – other penalty provisions for the protection of personal privacy should be made clearer, expanded or amended in some other way;
- the protection provided by criminal law should be supplemented concerning dissemination of information that violates people's privacy beyond the area protected by the constitution;
- greater criminal liability should be introduced for those who provide an electronic bulletin board and who do not remove or in another way prevent the dissemination of messages that violate an individual's personal privacy; and
- it should be possible to give criminal injuries compensation for more sophisticated offences against libel laws.

Our starting points

Our remit is about strengthening the protection provided by criminal law for personal privacy. We have not been able to give a short or clear-cut answer to what is included in personal privacy. It is often described as though the individual is surrounded by a sphere that is worthy of protection in various ways. The protection provided by criminal law should, then, primarily apply to external attacks – physical or psychological – against this sphere. The basic need of individuals to have their safety and well-being safeguarded requires that they are protected and defended against such attacks. The protection provided by criminal law should also apply to the part of the private sphere that is normally described as private life and refers to personal information and information about a person's private life – the kind of information whereby every individual should be allowed to decide for themselves the extent to which it should come to the knowledge of others and thus leave the protected private sphere.

Sweden must live up to international commitments and our constitution when it comes to the protection of people's private lives and freedom of expression. Criminal law should be designed such that there is a reasonable balance between privacy and freedom of expression. Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights) prescribes that everyone has the right to respect for his private life and Article 10 states that everyone has the right to freedom of expression. The penalty provisions aimed at protecting people's privacy and private life may also restrict freedom of expression. A balance has to be struck therefore between the sometimes conflicting interests that are manifested in these articles of the European Convention on Human Rights. It also follows from the provisions contained in Chapter 2 of the Instrument of Government that there needs to be a good balance between privacy and freedom of expression, and that freedom of expression may only be restricted to the extent necessary in a democratic society.

Protection of privacy is also protection of the free formation of opinions and, ultimately, of democracy. There may be a risk that threats against journalists, debaters or opinion-makers result in the

person threatened refraining from expressing him- or herself or participating in the public debate. There is, therefore, a strong interest in society that people feel safe communicating, providing news and taking part in the public debate and in the free exchange of opinions without their personal privacy being attacked in various ways.

Technological developments entail both opportunities and risks. Through various internet forums there are currently – compared with what used to apply – significantly greater possibilities for people to express their views, question others' positions and stimulate and form opinions. The advantages of this development are clear, not just for individuals but also for democratic society. At the same time, it is clear that these new ways of communicating and spreading information entail risks for privacy in the sense that an individual may be subjected to violations of their privacy by other individuals. This includes the wide dissemination of information via the internet, difficulties of removing information once made available on the internet, the increased opportunities for reaching other people with threats and violations, and the favourable conditions for anonymity. This development means that the protection provided in criminal law must be reviewed so that it more clearly covers new forms of communication and other relevant phenomena that did not exist when the legislation came into being. There are also several research reports showing that women and girls are subjected to offences of a sexual nature that violate their privacy. At the same time, the research shows that boys, too, are subjected to violations linked to sexuality and appearance. Moreover, it can be pointed out that offences that violate people's privacy often constitute what are known as 'hate crimes'.

Developments in society – primarily the increased opportunities for communication and information dissemination – also mean that the criminal area may need to be expanded.

The protection provided by criminal law should concentrate on things that cannot be combated with other means. A prerequisite for criminalisation should be that the behaviour can cause harm or personal suffering to such a degree that there is an interest in society to provide protection in the form of criminal law. The protection provided by criminal law should, therefore, cover

attacks on people's privacy that are so serious that criminalisation is necessary.

We propose a new penal provision on unlawful violation of privacy

We propose the introduction of a new penalty provision in Chapter 4 of the Swedish Penal Code on unlawful violation of privacy. It will entail criminal liability in certain cases for those who violate someone else's private life by spreading images or other information in a way that is intended to cause tangible harm to the person who is the subject of the information.

Through the internet and other electronic communication, the possibilities of spreading information about other people that violates their privacy have increased considerably. New protection interests have therefore arisen and there is, in our view, a considerably greater need for criminal law to protect people's private life and personal privacy.

Sweden has a positive obligation under Article 8 of the European Convention on Human Rights to give individuals effective protection of their private life. However, it must be ensured that a new criminal law provision strikes a good balance between protection of people's private life and protection of freedom of expression. The current criminal law, civil law and public law provisions that exist to protect against the spread of information that violates people's privacy have, to some extent, other points of departure and protection interests than privacy and private life, and are in our view not at all adequate. We have therefore come to the conclusion that new protection in criminal law in Chapter 4 of the Swedish Penal Code against more serious cases of violation of a person's private life through the spread of information that is sensitive in terms of privacy should be introduced – unlawful violation of privacy.

In our view, the new provision should only cover serious and obvious cases of violation of a person's private life and violations of personal privacy. The provision is therefore limited to the kind of information that an individual would typically have strong reasons for keeping secret.

The new penalty provision on unlawful violation of privacy is to apply to a person who violates another person's private life by spreading:

- images or other information about someone's sex life;
- images or other information about the state of someone's health;
- images or other information about someone being subjected to a serious crime;
- images of someone in a very vulnerable situation; or
- images of someone's naked body.

The provision is not to be limited exclusively to this information; criminal liability is to also apply to the spreading of similar images or information about someone's private life.

Criminal liability exists only when the spreading of the images or information was intended to cause tangible harm to the person who is the subject of the information. By harm, we mean harm to a person's private life or personal privacy. When private information is spread to others against someone's will (or at least without their valid consent), a violation has occurred of the private life of the person who is the subject of the information. The requirement that the spreading must have caused tangible harm means that this should refer to situations in which the spreading of information may result in mental suffering and other serious negative personal consequences for the individual.

Under our proposal, information is to be deemed to have been spread if it has been made accessible to more than a few people. Criminal liability is to be independent of the technology used to spread the information, e.g. via the internet or other electronic communications, through paper copies or orally.

Under our proposal there must be an exemption from criminal liability in cases in which the act was defensible considering the purpose and other circumstances. When assessing the issue of criminal liability, a balance must be struck between protection of private life and safeguarding freedom of expression. This may apply, for example, in cases where there was a clear public interest in the information being spread.

The penalty for ordinary offences is to be a fine or a maximum of two years' imprisonment. Under our proposal, there is also to be a category for gross offences. For a gross offence, the punishment is to be imprisonment for at least six months and at most four years. When assessing whether the offence is gross, special attention must be given to whether the act – considering the content of the image or information, the way in which it was spread and how widely it was spread – was intended to cause very tangible harm to the person who is the subject of the image or the information.

Secrecy is to apply in court when a case of unlawful violation of privacy is examined. The same kind of secrecy must apply as currently applies to cases of sexual offences, offences against the duty of confidentiality, extortion and human trafficking.

Under our proposal, unlawful violation of privacy is to be prosecuted by a prosecutor only if the injured party reports the offence for prosecution or if prosecution is in the public interest.

In addition, we propose that the penalty provision on unlawful harassment in Chapter 4, Section 4(b) of the Swedish Penal Code be expanded to also cover acts that constitute unlawful violation of privacy. The violation of integrity offences described in Chapter 4, Section 4(b) of the Swedish Penal Code will cover unlawful violation of privacy without the need for any legislative amendment.

We have conducted a review of the current penalty provisions in the Swedish Penal Code for the protection of personal privacy

Unlawful threats

We propose that the provision on unlawful threats in Chapter 4, Section 5 of the Swedish Penal Code should be amended in two respects. Firstly, our proposal states that a threat is punishable if it is intended to cause serious *concern*, instead of serious *fear*, as previously. Secondly, the provision's area of application is to be expanded by making it punishable to issue threats through more types of criminal act than is currently the case.

We have made the assessment that the provision on unlawful threats does not match the needs that currently exist for protection in criminal law. New opportunities for electronic communications increase the risk of crimes against personal privacy. In our assessment, this brings with it the need for protection in criminal law against threats that are intended to subject someone to crimes against their privacy. The area of application of the provision on unlawful threats should therefore be expanded to include threats of crimes against an individual's freedom or peace. Our proposal means that it could be punishable to threaten to spread images of another person that are very sensitive in terms of personal privacy, i.e. to threaten to subject someone to an unlawful violation of privacy. It may also be punishable to threaten someone with a breach of domiciliary peace. A broadening of the provision on unlawful threats also means, in our assessment, that veiled threats of criminal acts may be subject to criminal liability to a greater extent than at present.

We also propose that the provision on unlawful threats be made clearer and that the level for criminality should more clearly reflect how the provision has been applied by the courts. With the new wording that we propose, it will no longer be a prerequisite that the threat was intended to cause serious *fear*; it will suffice for the threat to have been intended to cause serious *concern*. In practice, the new wording means, in our assessment, above all an adaptation to and a codification of how the provision is largely already applied by the courts.

Through the wording that we propose, an individual is to be prosecuted for unlawful threats if he or she has threatened another person with a criminal act in a way that is intended to cause the threatened person serious concern for their own or another's safety in terms of their physical well-being, property, freedom or integrity.

Molestation

We propose that the provision on molestation in Chapter 4, Section 7 of the Swedish Penal Code be amended in certain respects. Our proposal makes clear that acts that may be tangible

violations of integrity are covered by criminal liability. The provision is also adapted to new ways in which people communicate.

We have assessed that the provision on molestation should be modernised so that it also clearly covers new ways in which people can communicate and come close to others in such a way that violates the integrity of others. The decisive factor for determining criminal liability should therefore be if a tangible violation of integrity could occur – not the manner in which it could occur.

The assessment is to be based on the circumstances in the individual case. However, criminal liability must be determined on the basis of a generally held norm for what represents unacceptable behaviour and what individuals should not be expected to tolerate. This is expressed in our proposal in that a prerequisite for criminal liability is that the matter at hand is a ruthless act against another person that was intended to violate that person's integrity in a tangible way.

The previous examples of various punishable acts in the provision will be removed. The provision's new wording covers various types of ruthless acts against another person that involve attacks on the other person's private and protected sphere. This means that the penalty provision covers a range of different ruthless behaviour, such as:

- attacks on the physical and spatial sphere;
- other attacks that disturb a person's peace, harmony and state of mind; and
- acts that force another person to tolerate nuisances or carry out arrangements within their private sphere.

Through the new wording we propose, the person acting ruthlessly against another person in a way that is intended to violate that person's integrity in a tangible way will be prosecuted for molestation. The new wording means that new ways of communicating and directing attacks against another person via the internet will become more clearly punishable. For criminal liability to apply, there will no longer be the prerequisite that an attack must have been perceived as an attack by the victim at the time it occurred. The offence is completed when a physical line is crossed or when the attack is perceived as such by the victim. Our proposal also

means that one-off comments under certain circumstances will constitute punishable molestation in cases where the content and way they are communicated can constitute a tangible violation of integrity. This means an expansion of the criminal area to a certain extent.

Defamation and gross defamation

We propose that the provision on defamation in Chapter 5, Section 1 of the Swedish Penal Code be modernised and designed in line with how it has been applied. Moreover, we propose that the criteria for gross defamation in Chapter 5, Section 2 of the Swedish Penal Code be made clearer in one respect.

We have analysed the protection provided in criminal law for what is known as ‘objective honour’ against the background of developments in society and the new ways people communicate, which are constantly developing. The area of application of the defamation offence should, in our view, be developed in line with how the provision is applied in practice and have a protection interest that corresponds to the current need to protect individuals from having their reputation damaged. The defamation offence should also, as has so far been the case, provide scope for a balance between freedom of expression and protection of private life, and it should be possible to develop the provision’s area of application in pace with changes in society and case-law from the European Court of Human Rights. The assessment of which information it should be punishable to disclose – and also the special rule on assessing whether prosecution proceedings can be initiated – must in our view be interpreted in the light of how values in society change over time.

We have also analysed whether the provision – concerning the degree of determination that is required – suitably reflects what type of information should be included or whether the threshold in practice has been set too high or too low. We have concluded that the requirement for determination in the information that can be covered by defamation has been set relatively low in practice. However, the threshold has not been set too low in practice. In our view, there is no reason to try to achieve a development in which

the threshold is set even lower, nor is there reason to set it higher. The lower threshold for the determination of a piece of information that has been defined in practice should therefore continue to apply.

Under the new wording we propose, the person who discloses information about someone being criminal or any other disparaging information about someone will be prosecuted for defamation, if the information was intended to damage the reputation of the person who is the subject of the information. Under our proposal, the criterion ‘reprehensible in their way of life’ has been removed, as the expression now seems to be a superfluous example that directly focuses on moral values concerning certain ways of life. Under our proposal, information about someone’s way of life, living habits, behaviour or similar circumstances is instead covered by a general rule that criminalises the disclosure of disparaging information.

As previously, no one should be made liable if it was justifiable to disclose the information and it was true, or the person who disclosed the information had reasonable grounds for doing so. This means that the court, in each individual case, has the possibility of striking a balance in relation to the interest of freedom of expression.

When assessing whether a defamation offence is gross, it should in our view be possible to a greater extent than is currently the case to consider certain aspects concerning the internet and other electronic communications. This is achieved by assessing the spreading of information in a more nuanced way. Under our proposal, when determining whether a defamation offence is gross, the content of the information, the way it was spread and how widely it was spread should be considered.

Insulting behaviour

We propose that the provision on insulting behaviour in Chapter 5, Section 3 of the Swedish Penal Code make clearer that only acts that can violate a person’s self-esteem or dignity are covered by criminal liability. Through our proposal, the description of which acts can constitute insulting behaviour will also be modernised.

We have made the assessment that the originally stated protection interest concerning the defamation offence – to protect against attacks on a person’s sense of honour and their ‘subjective honour’ – now appears obsolete. In our view, the provision is probably not currently fully applied with this starting point either. However, in our view there is no reason to abolish the provision. Instead, the provision should explicitly define as a criminal offence only acts that may be a violation of another person’s self-esteem or dignity. The assessment is to be based on the circumstances in the individual case. However, criminal liability must be determined on the basis of a generally held norm for what represents unacceptable behaviour and what individuals should not be expected to tolerate. This is expressed by the provision stating that the act must have been intended to violate someone’s self-esteem or dignity.

The description of the criminal act in the provision is to be amended and modernised. Under the wording we propose, criminal liability will presuppose that someone through accusations, disparaging comments or humiliating behaviour acts against another person in a way that is intended to violate the other person’s self-esteem or dignity.

Unlawful threats, defamation and insulting behaviour as offences under the Freedom of the Press Act and the Fundamental Law on Freedom of Expression

Unlawful threats, defamation and insulting behaviour are offences under the Freedom of the Press Act and the Fundamental Law on Freedom of Expression as they are included in the catalogue of offences in the Freedom of the Press Act. We propose that the descriptions of the offences in the catalogue of offences be adapted in terms of language and content to the amendments we propose to the Swedish Penal Code regarding unlawful threats, defamation and insulting behaviour. Through the reference in the Fundamental Law on Freedom of Expression, the amendments will also have an impact on the area of application of this Law.

We propose broadening the liability of providers of electronic bulletin boards

We propose that criminal liability under the Act on Responsibility for Electronic Bulletin Boards (1998:112) (the BBS Act) be expanded in certain respects.

The BBS Act establishes criminal liability in certain cases for a person who provides an electronic bulletin board, a service for electronic communication of messages where users can send in their own messages and read those of others. The purpose of the BBS Act is to place a certain responsibility on those who provide electronic bulletin boards to exercise supervision and also an obligation to take action so that messages that clearly constitute certain offences, such as inciting rebellion and incitement to racial hatred, are removed or prevented from being spread further.

We have noted that there is a need to review the BBS Act in a comprehensive and coherent way in light of the technological developments that have taken place since the Act came into existence. However, this is not within the framework of our remit. We have nonetheless assessed that an expansion of the criminal area – provided that there are sufficient grounds – could be undertaken within the framework of the current BBS Act.

We have arrived at the conclusion that there are strong grounds for broadening liability under the BBS Act to cover more serious offences against personal privacy because liability for the provider can in some cases be the only available means to prevent the spread of violation of privacy offences via the internet. However, we have noted that too broad a liability for the provider may result in a disproportionate restriction of freedom of expression and the risk of an unjustifiably strict self-censorship, ultimately leading to a situation in which individuals are offered fewer forums to express their views and form opinions. In our assessment, the provider's liability can be broadened, if it is not broadened to such an extent that freedom of expression cannot be protected and the requirement for legal certainty and legality cannot be met.

We propose that unlawful threats and unlawful violation of privacy should be covered by a broadening of criminal liability under the BBS Act. With regard to these types of offences, there is, in our view, a great need – as far as both the person subjected to

the crime and society as a whole are concerned – to be able to prevent spreading via electronic bulletin boards. For both of these types of offence, the provider also has the realistic possibility of deciding whether a message constitutes what is referred to in the different penalty provisions. In our view, this also applies taking into consideration the requirement that it must be clear to the provider that the message is of such nature.

We propose that the right to criminal injuries compensation be expanded to cover certain offences against libel laws

We propose that the possibilities to receive criminal injuries compensation under the Criminal Injuries Compensation Act (2014:322) be expanded in one respect.

Under the current rules, criminal injuries compensation can be paid for the harm caused by someone seriously violating another person by committing an offence that is an attack on that person, their freedom or integrity. The fact that ‘honour’ is not included here means that criminal injuries compensation cannot be paid for a violation through an offence against libel laws.

We have noted that the possibilities of spreading images or other information about others have grown considerably through the development of the internet and other electronic communications. In our view, this entails a greater risk of individuals being subjected to crimes that involve serious violations of their personal privacy or damage to their reputation. There are therefore strong grounds for expanding the possibility of receiving criminal injuries compensation to cover situations in which someone has been subjected to a serious offence against libel laws. We therefore propose that the right to criminal injuries compensation should apply to violations involving gross defamation and that criminal injuries compensation be determined according to the rules that apply for offences that currently entail the right to compensation for a violation.

If our proposal for a new penalty provision for unlawful violation of privacy is introduced in Chapter 4 of the Swedish Penal Code, certain offences that are currently considered to be gross defamation will instead come under the provision on

unlawful violation of privacy. This entails the right to criminal injuries compensation in the same way as other offences regulated in Chapter 4 of the Swedish Penal Code do.

Other issues we have considered without making proposals

The proposals we have presented entail a certain expansion of the criminal area and at the same time the penalty provisions will become more modern and clearly worded. This means that it will be possible to prosecute more offences that violate personal privacy than is the case today. The provisions are generally worded and they provide for greater protection for everyone who is subjected to offences against their personal privacy. This also means that those who are subjected to offences of a sexual nature that violate their privacy and those who are subjected to offences with racist motives receive greater protection in criminal law.

In addition to this, we have noted in our inquiry work that attacks against various groups of people may raise special questions.

On the basis of various reports and other material that we have read, we have noted that unlawful threats and other offences that violate privacy targeting editors, journalists, debaters and other opinion-makers occur frequently and can be a threat to freedom of expression. In our view, there may therefore be grounds to consider greater protection in criminal law against offences that are committed with the aim of preventing someone from exercising their freedom of expression or attacking someone who has exercised that right. However, this issue lies beyond our terms of reference. We have also noted that several principle issues arise concerning how this kind of greater protection in criminal law could be designed and delimited. This issue is therefore not within our remit.

If someone is subjected to a number of disparaging and abusive comments from various people, this can feel like a collective attack. This is largely linked to the greater opportunities that exist for communicating and expressing oneself via the internet. The proposals we have presented will help such aspects have a greater

impact on criminal law assessments, along with the fact that the general rules on perpetratorhood and complicity in an offence are applied. We have reached the conclusion that the introduction of special provisions – applicable to acts that could be experienced as collective attacks via the internet – would be difficult to implement. This would therefore have to be considered in a different context.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap. 4 §¹

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet ska såsom tryckfrihetsbrott anses följande gärningar, om de begås genom tryckt skrift och är straffbara enligt lag:

14. förtal, varigenom någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller annars lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, och, om den förtalade är avliden, gärningen är sårande för de efterlevande eller annars kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne, dock inte om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han eller hon visar

14. förtal, varigenom någon lämnar uppgift om att någon är brottslig eller en annan nedsättande uppgift om någon som är ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser och, om den förtalade är avliden, gärningen är sårande för de efterlevande eller annars kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne, dock inte om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han eller hon visar

¹ Senaste lydelse 2014:1370.

att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skäligen grund för den;

15. förolämpning, varigenom någon *smäddar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom eller henne;*

16. olaga hot, varigenom någon hotar annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig *fruktan* för egen eller annans säkerhet till person eller egendom;

att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skäligen grund för den;

15. förolämpning, varigenom någon *genom beskyllning, ned-sättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet;*

16. olaga hot, varigenom någon hotar *någon* annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig *oro* för *sin* egen eller annans säkerhet till person, egendom, *frihet eller frid;*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019.

1.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Häri genom föreskrivs i fråga om brottsbalken dels att 4 kap. 4 b, 5, 7 och 11 §§ samt 5 kap. 1–3 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i balken ska införas två nya paragrafer, 4 kap. 6 b § och 4 kap. 6 c §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap. 4 b §²§

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

7. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,

8. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

9. åverkan enligt 12 kap. 2 § första stycket, eller

10. överträdelse av kontakt-

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. *olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 b §,*

7. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

8. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,

9. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

10. åverkan enligt 12 kap. 2 § första stycket, eller

11. överträdelse av kontakt-

² Senaste lydelse 2013:366.

förbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

förbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

5 §³

Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

6 b §

Den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida

1. bild eller annan uppgift om någons sexualliv,

2. bild eller annan uppgift om någons hälsotillstånd,

3. bild eller annan uppgift om att någon utsatts för ett allvarligt brott,

4. bild på någon som befinner sig in en mycket utsatt situation,

5. bild på någons nakna kropp, eller

6. annan liknande bild eller uppgift om någons privatliv

döms, om spridningen var

³ Senaste lydelse 1993:207.

ägnad att medföra kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör, för olaga integritetsintrång till böter eller fängelse i högst två år.

Det ska inte dömas till ansvar om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter var försvarlig.

6 c §

Är brott som avses i 6 b § grovt, döms för grovt olaga integritetsintrång till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll eller sättet för och omfattningen av spridningen var ägnad att medföra mycket kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör.

7 §⁴

Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som agerar hänsynslöst mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

⁴ Senaste lydelse 1993:207.

11 §⁵

Hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott, ofredande som inte förövats på allmän plats eller intrång i förvar får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, *olaga integritetsintrång*, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott, ofredande som inte förövats på allmän plats eller intrång i förvar får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

5 kap.

1 §

Den som *utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning*, dömes för förtal till böter.

Den som *lämnar uppgift om att någon är brottslig eller en annan nedsättande uppgift om någon döms, om uppgiften var ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser*, för förtal till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att *han* hade skäligen grund

Om han eller hon var skyldig att uttala sig eller om det annars med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgiften, och visar han *eller hon* att uppgiften var sann eller att

⁵ Senaste lydelse 2013:366.

för den, *skall ej* dömas till ansvar. han *eller hon* hade skäligen grund för den, *ska det inte* dömas till ansvar.

2 §

Är brott som i 1 § sägs att *anse som grovt, skall* för grovt förtal dömas till böter eller fängelse i högst två år. Är brott som *avses* i 1 § grovt döms för grovt förtal till böter eller fängelse i högst två år.

Vid *bedömande huruvida* brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, *om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest* var ägnad att medföra allvarlig skada. Vid *bedömningen av om* brottet är grovt *ska* särskilt beaktas *om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för och omfattningen av spridningen* var ägnad att medföra allvarlig skada för den som *uppgiften avser*.

3 §

Den som *smäddar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, dömes*, om gärningen *ej* är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning till böter. Den som *genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet döms*, om gärningen *inte* är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning till böter.

Är brottet grovt, *dömes* till böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt, *döms* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2019 i fråga om 5 kap. 1, 2 och 3 §§ och i övrigt den 1 juli 2017.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor

Härigenom föreskrivs att 5 och 7 §§ lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §⁶

Om en användare sänder in ett meddelande till en elektronisk anslagstavla ska den som tillhandahåller tjänsten ta bort meddelandet från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om

1. meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 16 kap. 5 § brottsbalken om uppvigling, 16 kap. 8 § brottsbalken om hets mot folkgrupp, 16 kap. 10 a § brottsbalken om barnpornografibrott eller 16 kap. 10 c § brottsbalken om olaga våldsskildring, eller

2. det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätt eller i rättighet som skyddas genom föreskrift i 5 kap. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk genom att sända in meddelandet.

Om en användare sänder in ett meddelande till en elektronisk anslagstavla ska den som tillhandahåller tjänsten ta bort meddelandet från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om

1. meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 4 kap. 5 § brottsbalken om olaga hot, 4 kap. 6 b § brottsbalken om olaga integritetsintrång, 16 kap. 5 § brottsbalken om uppvigling, 16 kap. 8 § brottsbalken om hets mot folkgrupp, 16 kap. 10 a § brottsbalken om barnpornografibrott eller 16 kap. 10 c § brottsbalken om olaga våldsskildring, eller

2. det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätt eller i rättighet som skyddas genom föreskrift i 5 kap. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk genom att sända in meddelandet.

⁶ Senaste lydelse 2010:401.

För att kunna fullgöra sin skyldighet enligt första stycket har den som tillhandahåller tjänsten rätt att ta del av meddelanden som förekommer i tjänsten.

Skyldigheten enligt första stycket och rätten enligt andra stycket gäller också den som på tillhandahållarens uppdrag har uppsikt över tjänsten.

7 §

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot 5 § första stycket döms till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år. I ringa fall ska inte dömas till ansvar.

Första stycket tillämpas inte, om det för gärningen kan dömas till ansvar enligt brottsbalken eller lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Brott mot 5 § första stycket får i de fall meddelandets innehåll är sådant som avses i bestämmelsen i 4 kap. 6 b § brottsbalken om olaga integritetsintrång åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

1.4 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

35 kap.

12 §⁷

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål om ansvar för

1. sexualbrott,
2. utpressning,
3. brytande av post- eller telehemlighet,
4. intrång i förvar,
5. olovlig avlyssning,
6. dataintrång,
7. brott mot tystnadsplikt,
8. brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts,
9. människorov, *eller*
10. människohandel.

Motsvarande sekretess gäller i mål om ersättning för skada med anledning av brott som anges i första stycket.

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål om ansvar för.

1. sexualbrott,
2. utpressning,
3. brytande av post- eller telehemlighet,
4. intrång i förvar,
5. olovlig avlyssning,
6. dataintrång,
7. brott mot tystnadsplikt,
8. brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts,
9. människorov,
10. människohandel, *eller*
11. *olaga integritetsintrång.*

⁷ Senaste lydelse 2010:372.

Därutöver gäller sekretess hos domstol för uppgift om en ung person som skildras i pornografisk bild, om det kan antas att denne eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål om

1. ansvar för barnpornografibrott,
2. ersättning för skada med anledning av sådant brott, och
3. förverkande av skildring med sådant innehåll.

Sekretessen enligt första och tredje styckena gäller även i ärende som rör brott som anges i denna paragraf.

Sekretessen enligt denna paragraf gäller inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

1.5 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Härigenom föreskrivs att 5 § brottsskadelagen (2014:322) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid (kränkning).

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid (kränkning). *Brottsskadeersättning betalas också för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom grovt förtal.*

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

2 Utredningens uppdrag och arbete

2.1 Utredningens uppdrag

Direktiven för vårt uppdrag beslutades vid regeringssammanträdet den 28 maj 2014 (dir. 2014:74). Av direktiven framgår att utredningens övergripande uppgift har varit att göra en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar. Uppdraget har inneburit att analysera om det straffrättsliga skyddet är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Utredningen har utöver det haft i uppdrag att överväga det straffrättsliga ansvaret för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla och om brottsskadeersättning ska kunna beviljas även för kvalificerade ärekränkingsbrott.¹

2.2 Utredningens arbete

Arbetet har bedrivits på sedvanligt sätt. Utredningen har haft tio sammanträden med experterna, varav ett tvådagarssammanträde i internatform. Det har dessutom förekommit omfattande underhandskontakter med experterna.

Utredningen har haft fem sammanträden med den parlamentariska referensgruppen.

Utredningen har under arbetet haft kontakt och samråd med olika myndigheter och organisationer, bl.a. Justitiekanslern, Brottsoffermyndigheten, Statens medieråd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Diskrimineringsbyrån Uppsala. Utredningen har även träffat företrädare för Facebook. Utredningen

¹ Direktiven återges i sin helhet i bilaga 1.

har utöver det sammanträffat med flera olika forskare. Bl.a. gjordes den 14 november 2014 ett besök i Landskrona, där utredningen sammanträffade med forskare verksamma vid Internetinstitutet vid Lunds universitet.

Utredningen har anordnat två hearings på temat ”Hot och kränkningar på internet” med olika myndigheter och organisationer som inte varit företrädade genom att ha experter i utredningen. I bilaga 2 anges vilka myndigheter och organisationer som medverkade vid dessa tillfällen.

Utredningen har anordnat två praxismöten med advokater och åklagare. I bilaga 3 anges vilka som deltog vid dessa möten.

Utredaren och sekreteraren har den 17 september 2015 besökt Helsingfors, Finland, och sammanträtt med finska forskare, advokater och företrädare för det finska Justitiedepartementet.

Utredningen har samrått med Integritetskommittén (Ju 2014:09), Medigrundlagskommittén (Ju 2014:17), 2014 års sexualbrottskommitté (Ju 2014:21), Utredningen om tillsynen över den personliga integriteten (Ju 2015:02), Utredningen om politisk information i skolan (U 2014:13) och Medieutredningen (Ku 2015:01).

Riksåklagaren har genom en skrivelse överlämnat en hovrättsdom för utredningens kännedom.

3 Begreppet personlig integritet

3.1 Inledning

Vårt uppdrag innebär att vi ska göra en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet. I våra direktiv anges att innebörden av begreppet ”personlig integritet” har varit föremål för överväganden av flera utredningar och att någon entydig och allmänt accepterad definition av begreppet har varit svår att finna.

Som en utgångspunkt för våra fortsatta överväganden görs i detta kapitel en genomgång av den språkliga betydelsen av begreppet ”personlig integritet” och hur begreppet har behandlats i olika lagstiftningsärenden.¹

3.2 Integritetsbegreppets språkliga betydelse

I Svenska Akademiens ordlista beskrivs ordet integritet som orubbat tillstånd; okränkbarhet; oberoende.

Enligt Nationalencyklopedin kommer ordet ”integritet” från latinets *inte´gritas*, av *i´nteger*, ”orörd”, ”hel”, ”fullständig”, ”oförvitlig”, ”hederlig”. Det innebär enligt NE.se en rätt att få sin personliga egenart och inre sfär respekterad och att inte utsättas för personligen störande ingrepp (personlig integritet). Personlig integritet har enligt NE.se ett nära samband med människans värdighet. Kränkning av den personliga integriteten kan enligt NE.se ske på fysisk väg (våld, tvång, aga) eller psykisk väg (förnedring, diskriminering, indoktrinering). Ordet ”integritetskränkning” för enligt NE.se tankarna till personlighetsskyddet. Varje person

¹ I avsnitt 8.1 (i kapitlet om allmänna utgångspunkter) redovisas hur utredningen ser på begreppet personlig integritet och i vilka avseenden det kommer att behandlas i betänkandet.

har rätt att ha ett område som är skyddat mot intrång. Den som inte respekterar den personliga integriteten kan, i de fall som okränkbarheten uttryckligen har kriminaliserats, dömas för brott.

3.3 Integritetsbegreppet enligt regeringsformen

3.3.1 1977 års ändringar av regeringsformen

I 1 kap. 2 § regeringsformen (RF) finns en målsättningsparagraf som i fjärde stycket anger att det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden och värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Bestämmelsen trädde i kraft den 1 januari 1977 och ingick i en proposition som syftade till att utvidga och förstärka de medborgerliga fri- och rättigheterna.² Bestämmelsen grundade sig på fri- och rättighetsutredningens betänkande Medborgerliga fri- och rättigheter (SOU 1975:75). Utredningen behandlade skyddet för den personliga integriteten och i betänkandet konstaterades att det redan fanns ett sådant skydd i RF genom reglerna som skyddar mot husrannsakan, intrång i brev och dylikt. Utredningen tog upp om det bland RF:s fri- och rättigheter borde införas något ytterligare mer allmänt rättsligt skydd gentemot det allmänna för enskilds privatliv. Utredningen underströk att begreppet personlig integritet visserligen förekom i svensk lagstiftning men inte hade kunnat ges någon klar avgränsning. Utredningen såg ett allmänt integritetsskydd i grundlagen som uteslutet om det utformades som en rättsregel.³ När det inte var möjligt att föra in någon rättsregel, fann utredningen att skyddet för integriteten i stället skulle uttryckas som ett målsättningsstadgande om att den offentliga makten bör utövas så att den enskildes privat- och familjeliv skyddas.

Regeringen delade utredningens uppfattning att grundsatsen om den enskildes rätt till en fredad sektor är av så väsentlig betydelse i en demokratisk stat att den borde komma till ett mera allmänt

² Prop. 1975/76:209 s. 136.

³ SOU 1975:75 s. 168 f.

uttryck i RF. Regeringen anslöt sig också till uppfattningen att det inte var möjligt att utforma en regel av sådan innebörd och med ett så klart avgränsat innehåll att den kunde göras rättsligt bindande, och anslöt sig till att den borde avfattas som ett målsättningsstadgande om skydd för den enskildes privatliv. Att i detta sammanhang, som några remissinstanser hade förordat, använda det ”för många människor svårbegripliga uttrycket personlig integritet” fann regeringen mindre lämpligt.⁴

3.3.2 2011 års ändringar av regeringsformen

I kapitlet om grundläggande fri- och rättigheter i 2 kap. RF har det numera införts en uttrycklig bestämmelse till skydd för den personliga integriteten. Lagändringen trädde i kraft den 1 januari 2011.⁵ I 2 kap. 6 § andra stycket RF föreskrivs det att – utöver vad som sägs i första stycket om skydd mot bl.a. påtvingade kroppsliga ingrepp, kroppsvisitation och husrannsakan – var och en gentemot det allmänna är skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Bestämmelsen innebär att enskilda, vid sidan av vad som redan följer av första stycket, är skyddade mot åtgärder från det allmänna som innefattar betydande intrång i den personliga integriteten. Bestämmelsen träffar inte åtgärder som en enskild vidtar i förhållande till en annan enskild.⁶

Ändringen byggde på Integritetsskyddskommitténs slutbetänkande Skyddet för den personliga integriteten (SOU 2008:3). Kommittén konstaterade i det betänkandet att begreppet personlig integritet är svårt att fånga genom någon positiv och heltäckande beskrivning, eftersom det rymmer alltför många aspekter för att det ska vara möjligt. Kommittén anförde vidare att tidigare försök på grundlagsnivå hade resulterat i att man inte funnit det möjligt. Kommittén anförde därefter:⁷

⁴ Prop. 1975/76:209 s. 131.

⁵ Prop. 2009/10:80.

⁶ A. prop. s. 80.

⁷ SOU 2008:3 s. 245.

Det sagda hindrar inte att det finns vissa moment i den personliga integriteten som är särskilt viktiga att ha i åtanke när rättighetsinskränkande åtgärder övervägs. Det rör dels en rätt till skydd som tar sikte på den enskildes privata tankar och förtroliga kommunikation med andra, den egna kroppen samt möjligheten att själv avgöra om känsliga uppgifter, som rör t.ex. hälsa eller sexualliv, skall spridas till andra, dels en rätt att stänga om sig, dvs. att kunna avskärma sig från omgivningen. Dessa särskilt viktiga moment som formar uppfattningen om vad som utgör en människas personliga integritet bildar också en utgångspunkt för kommitténs överväganden huruvida skyddet för den personliga integriteten behöver och bör förstärkas genom ny lagstiftning.

I förarbetena togs också upp frågan om innebörden av begreppet personlig integritet. Regeringen konstaterade att det tidigare hade gjorts försök att definiera begreppet personlig integritet, och anförde därefter:⁸

Någon entydig och allmänt accepterad definition av begreppet synes emellertid svår att finna. Möjligen kan det sägas att kränkningar av den personliga integriteten utgör intrång i den fredade sfär som den enskilde bör vara tillförsäkrad och där intrång bör kunna avvisas. Som Integritetsskyddskommittén framhåller är det emellertid knappast nödvändigt att formulera en allmängiltig definition av begreppet personlig integritet för att kunna bedöma vilka intressen som har ett sådant skyddsvärde att de bör omfattas av ett särskilt starkt skydd mot omotiverade ingrepp.

3.4 Integritetsbegreppet i annan lagstiftning

Begreppet ”personlig integritet” används i ett stort antal författningar.⁹ Begreppet förekommer i de flesta fall i författningar som reglerar olika myndigheters hantering av register och personuppgifter. Som exempel kan nämnas kustbevakningsdatalagen (2012:145), försäkringsrörelseförordningen (2011:257), varumärkesförordningen (2011:594) och förordningen (2004:331) om anmälningsplikt avseende viss finansiell verksamhet. I kameraövervakningslagen (2013:460) förekommer begreppet vid bedömningen av tillstånd ska ges till kameraövervakning. Motsvarande funktion

⁸ Prop. 2009/10:80 s. 175.

⁹ En sökning i rättsdatabasen Rättsbanken utvisar att begreppet ”personlig integritet”, (i olika böjelser) förekommer i över 50 olika författningar.

har begreppet i lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning. I lagen (2008:717) om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet används begreppet under sökbegrepp för signalspaning.

I lagen (2003:460) om etikprovning av forskning som avser människor förekommer begreppet vid bedömningen om etikprovning ska behöva göras. I förordningen (2008:1300) med instruktion för Transportstyrelsen används begreppet vid regleringen av myndighetens möjligheter att sälja uppgifter från register. Motsvarande användning av begreppet förekommer i förordningen (2007:951) med instruktion för Post- och telestyrelsen. I lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård används begreppet vid regleringen av möjligheterna att inskränka besöksrätten.

I många författningar hänvisas till regleringen i personuppgiftslagen (1998:204), (PUL), när det gäller den personliga integriteten. I PUL görs en viktig avgränsning av lagens tillämpningsområde, delvis utifrån begreppet personlig integritet. Enligt 5 a § PUL gäller undantag från lagens bestämmelser om hur personuppgifter ska hanteras när uppgifterna behandlas i s.k. ostrukturerat material. Undantaget gäller behandling av personuppgifter som inte ingår i eller är avsedda att ingå i en samling av personuppgifter som har strukturerats för att påtagligt underlätta sökning efter eller sammanställning av personuppgifter. Det innebär att den som behandlar personuppgifter t.ex. i löpande text i ordbehandlingsprogram, i e-post eller på internet samt i enstaka ljud- eller bildupptagningar inte behöver beakta de flesta regler om behandling av personuppgifter i PUL.¹⁰ Enligt andra stycket i 5 a § PUL, gäller inte undantaget om behandlingen innebär en kränkning av den registrerades personliga integritet.

I förarbetena utvecklade regeringen utförligt vad som kan utgöra en kränkning av den personliga integriteten.¹¹ Regeringen konstaterade att det inte finns någon definition av begreppet och att det är svårt att formulera en entydig och allmänt accepterad definition. Enligt regeringen är man hänvisad till att på mer eller mindre kasuistisk basis ta ställning till vad som omfattas av det skyddsvärda området. Det ligger i sakens natur att tillämpningen av en bestämmelse som den föreslagna får bygga på en intresseavväg-

¹⁰ Prop. 2005/06:173 s. 58.

¹¹ A. prop. s. 26 ff.

ning där den registrerades intresse av en fredad, privat sfär vägs mot andra motstående intressen in det enskilda fallet.

Enligt förarbetena bör graden av känslighet hos de personuppgifter som behandlas vara en faktor bland flera som bör beaktas vid en samlad bedömning. Bedömningen av vad som är en kränkning ska alltså enligt regeringen inte göras schablonartat enbart utifrån vilka uppgifter som behandlas utan måste även ta sin utgångspunkt i t.ex. vilket sammanhang uppgifterna förekommer, för vilket syfte de behandlas, vilken spridning de har fått eller har riskerat att få samt vad behandlingen kan leda till. Regeringen anförde därefter:¹²

Om uppgifter samlas in eller annars behandlas med syfte att förfölja eller skandalisera en person, får behandlingen givetvis anses innebära en kränkning av den personliga integriteten. Det kan exempelvis gälla publicering på Internet av bilder på en f.d. pojk- eller flickvän i eller utan badkläder eller av rent personliga detaljer om dennes beteende. Ett annat exempel som kan anföras är behandling, i form av t.ex. spridning, av uppgifter om meningsmotståndare i syfte att möjliggöra angrepp på dessa på grund av t.ex. deras politiska uppfattning, sexuella läggning eller etniska ursprung.

En enskild person torde ofta ha rätt att kräva att ingen har en i det närmaste fullständig kunskap om honom eller henne. Redan det förhållandet att en personuppgiftsansvarig samlar en stor mängd uppgifter om en person utan något godtagbart ändamål måste därför oftast ses som en kränkning av den personliga integriteten. Som exempel kan tas en hyresvärd som närmast av nyfikenhet samlar bilder på och anteckningar i löpande text om iakttagelser av en hyresgäst. Vidare får det anses innebära en kränkning av den registrerades personliga integritet om den personuppgiftsansvarige medvetet behandlar personuppgifter som är klart felaktiga eller missvisande.

Begreppet ”personlig integritet” används inte i någon straffbestämmelse, vare sig i BrB eller i någon annan författning. Där emot används begreppet ”integritet” i flera bestämmelser i 4 kap. brottsbalken (BrB). I 4 kap. 4 a § BrB föreskrivs att den som begår vissa angivna gärningar mot en närstående döms för grov fridskränkning alternativt grov kvinnofridskränkning, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Begreppet finns också i bestämmelsen om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § BrB. Den som förföljer annan genom

¹² A. prop. s. 27 f.

brottsliga gärningar som utgör bl.a. misshandel och olaga hot döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse. Vad som ska förstås med en persons integritet berörs inte i förarbetena till någon av bestämmelserna.¹³ Straffbestämmelsernas konstruktion måste dock förstås på så sätt att brottet innebär att integriteten kränks.

Begreppet ”integritet” återfinns även i brottsbeskrivningen för brottet sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket BrB. Det anges där att den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet, döms för sexuellt ofredande. Bestämmelsen fick denna utformning den 1 april 2005 genom 2005 års sexualbrottsreform.¹⁴ Inte heller i detta lagstiftningsärende gjordes något försök att definiera vad som menas med begreppet, i detta fall ”sexuell integritet”. Begreppet fylldes dock med visst innehåll genom exemplifieringar i författningskommentaren.¹⁵ Det angavs att brottet endast avser handlingar som har en sexuell inriktning genom att de på något sätt syftar till att reta eller tillfredsställa gärningsmannens sexualdrift. Som exempel angavs andra beröringar och handlingar än sådana som kan anses innefattas i begreppet ”sexuell handling”, yttranden som har en tydlig sexuell inriktning och tydliga sexuella kontakter per telefon eller e-post.

3.5 Integritetsbegreppet i tidigare utredningsarbete

Frågan om hur begreppet ”den personliga integriteten” ska förstås och möjligen definieras har behandlats i ett flertal utredningar.

¹³ Prop. 1997/98:55 och 2010/11:45.

¹⁴ Prop. 2004/05:45.

¹⁵ A. prop. s. 149.

3.5.1 1966 års integritetsskyddskommitté

I betänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1970:47) anförde 1966 års integritetsskyddskommitté att grundtanken med personlig integritet torde kunna uttryckas så, att den enskilde kan göra anspråk på en fredad privat sektor inom vilken han kan avvisa inblandning från utomstående. Integritetsbegreppet kunde i det sammanhanget ses som liktydigt med den enskildes anspråk på att information om hans privata angelägenheter inte ska vara tillgänglig för eller få begagnas av utomstående mot hans vilja.¹⁶ Kommittén konstaterade att denna bestämning dock inte innebär mer än en ram inom vilken den enskildes privatliv kan skyddas mot angrepp. I vad mån sådant skydd verkligen borde beredas den enskilde berodde enligt kommittén därutöver på en avvägning av den enskildes integritetsanspråk mot det intresse som föranledde angreppet.

Kommittén underströk särskilt att dess bestämning av integritetsbegreppet inte syftade till att närmare ange vilka företeelser som borde betraktas som den enskildes privata angelägenheter. Det torde enligt kommittén inte heller vara möjligt att åstadkomma en komplett uppräkningslista av dessa företeelser. Praktiskt sett hängde frågan samman med arten av det angrepp som hotade den enskilde. Frågan fick lösas i samband med att olika angreppsformer behandlades.

Vidare framhöll kommittén att det integritetsbegrepp av generell räckvidd som kommittén hade angett, främst var ett uttryck för en grundläggande rättspolitisk värdering. Samtidigt gav det en allmän föreställning om de slag av intressen som åsyftas.

I slutbetänkandet Privatlivets fred (SOU 1980:8) återkom kommittén till begreppsfrågan. Kommittén konstaterade att åtskilliga försök hade gjorts att definiera integritetsbegreppet. Kommittén hänvisade bl.a. till ett engelskt lagförslag från år 1969 som innehöll följande definition:¹⁷

Rätt till privatliv innebär rätt för envar till skydd mot intrång riktat mot hans person, hem, familj, egendom och affärsangelägenheter samt mot hans relationer och kommunikationer med andra; i synnerhet när intrånget företas genom (a) spioneri, snokande, övervakning eller annat ofredande, (b) olovlig avlyssning eller registrering av samtal,

¹⁶ SOU 1970:47 s. 58.

¹⁷ SOU 1980:8 s. 70.

(c) olovlig avbildning, (d) olovlig läsning eller kopiering av handlingar, (e) olovlig användning eller olovligt avslöjande av förtroliga uppgifter eller av omständigheter (inräknat namn, identitet och bild) när avsikten antingen är att orsaka honom obehag, förgelse eller förlägenhet eller att få honom att framstå i falsk dager samt (f) olovligt utnyttjande av namn, identitet eller bild för annans vinning.

3.5.2 Tvångsmedelskommittén

Tvångsmedelskommittén, som hade till uppgift att göra en översyn av tvångsmedelsregleringen vid förundersökning i brottmål, använde sig i betänkandet *Tvångsmedel, anonymitet, integritet* (SOU 1984:54) av följande indelning av begreppet integritet som utgångspunkt för sitt arbete:¹⁸

- Den rumsliga integriteten (hemfrid, jfr 2 kap. 6 § RF),
- den materiella integriteten (egendomsskydd, jfr 2 kap. 18 § RF),
- den kroppsliga integriteten (skydd för liv och hälsa, mot ingrepp i eller mot kroppen, kroppsvisitation, kroppsbesiktning m.m., jfr 2 kap. 6 § RF),
- den personliga integriteten i fysisk mening (skyddet för den personliga friheten och rörelsefriheten, jfr 2 kap. 8 § RF) och
- den personliga integriteten i ideell mening (skyddet för personligheten och för privatlivet inklusive den privata ekonomin, jfr 1 kap. 2 § RF).

3.5.3 Kommittén om ideell skada

Kommittén om ideell skada framhöll i sitt betänkande *Ersättning för kränkning genom brott* (SOU 1992:84), att termen integritet i rättsliga sammanhang från början hade förekommit främst med avseende på sådana bestämmelser som slår vakt om den kroppsliga eller fysiska integriteten, t.ex. straffstadganden om misshandel.¹⁹ Med tiden hade termen integritet emellertid kommit att alltmer avse också skyddet för rent immateriella (ideella) värden. Till be-

¹⁸ SOU 1984:54 s. 42 f.

¹⁹ SOU 1992:84 s. 187 f.

lysning av begreppets numera vidsträckta betydelse i rättsliga sammanhang, hänvisade kommittén till Tvångsmedelskommitténs indelning av integritetsbegreppet. Beträffande det immaterialrättsliga skyddet framhöll kommittén att detta skydd avsåg kränkningar i upphovsmannens skapande personlighet sådan den kommit till uttryck i verket.

3.5.4 Kommittén om genetisk integritet

I betänkandet Genetik, integritet och etik (SOU 2004:20) konstaterade Kommittén om genetisk integritet att ordet integritet kommer från ett latinskt ord som betyder orörd, hel.²⁰ Begreppet kunde enligt kommittén delas upp så att man gör en distinktion mellan fysisk och psykisk integritet. När det gäller fysisk integritet är den helhet som avses kroppen. Det innebär bl.a. att ingen har rätt att undersöka någon annans kropp utan den andres samtycke. När det gäller mental eller psykisk integritet, är den helhet som är utgångspunkten det samlade komplexet av individens värderingar, föreställningar, åsikter och önskningsliknande, liksom individens trosföreställningar och mentala liv. Det som avses med integriteten får enligt kommittén inte bli föremål för intrång eller manipulation.

3.5.5 Integritetsutredningen

Integritetsutredningen gjorde i betänkandet Personlig integritet i arbetslivet (SOU 2002:18) följande överväganden beträffande ”vad som egentligen innefattas i begreppet personlig integritet”:²¹

Utredningen har gjort en genomgång av åtskillig svensk och utländsk litteratur i ämnet för att söka finna svaret på denna fråga. Det har emellertid visat sig att begreppet personlig integritet inte är så lättfångat. Stora ansträngningar har gjorts för att definiera det men någon kortfattad generell konkretisering av begreppets språkliga innebörd har utredningen inte kunnat finna. Men som en klar gemensam nämnare framstår i vart fall uppfattningen att begreppet personlig integritet innebär att alla människor har rätt till en personlig sfär där ett oönskat intrång, såväl fysiskt som psykiskt, kan avvisas.

²⁰ SOU 2004:20 s. 106.

²¹ SOU 2002:18 s. 52 f.

De flesta människor har också en bestämd uppfattning om vad personlig integritet innebär för deras egen del och de uttrycker detta mestadels på motsvarande sätt som nyss nämnts. Men uppfattningen om storleken av den privata sfären kan variera kraftigt mellan olika människor beroende framför allt på deras kulturella, etniska, religiösa och sociala bakgrund. Omfånget av den personliga sfären uppfattas inte heller som statiskt, inte ens för den egna individen, utan kan förändras med hänsyn till bl.a. vunna erfarenheter och den aktuella situationen.

3.5.6 Integritetsskyddskommittén

Integritetsskyddskommittén hade i uppdrag att kartlägga och analysera sådan lagstiftning som rör den personliga integriteten. Kommittén skulle överväga om RF:s bestämmelse om skyddet för den personliga integriteten borde ändras och i så fall föreslå en ny grundlagsreglering. I uppdraget ingick även att överväga om det, vid sidan av befintlig lagstiftning, behövdes generellt tillämpliga bestämmelser till skydd för den personliga integriteten, och i så fall lämna förslag till en sådan reglering. I delbetänkandet Skyddet för den personliga integriteten – Kartläggning och analys (SOU 2007:22) redovisades uppdraget till viss del. I det avsnitt som behandlade begreppet personlig integritet konstaterade kommittén att det inte är möjligt eller i varje fall inte för ändamålet meningsfullt att försöka ge en positiv bestämning av den personliga integriteten.²² Kommittén ansåg dock att den hade en ganska bra bild av vad den förväntades undersöka och analysera och att kartläggningsarbetet skulle begränsas till att i huvudsak avse vad som med en sammanfattande benämning kan kallas den personliga integriteten i ideell mening.²³ Utanför föll då skyddet för äganderätten, för den personliga friheten och rörelsefriheten eller för liv och hälsa. Utanför föll även bl.a. straffbestämmelserna vid sexuella och andra kroppsliga övergrepp. Vidare anfördes att utanför undersökningen i huvudsak föll en lång rad beteenden som är straffrättsligt sanktionerade av väsentligen andra skäl än hänsynen till den personliga integriteten men som under vissa omständigheter lika-

²² SOU 2007:22 s. 52.

²³ A.a. s. 63 ff.

fullt kan upplevas som integritetskränkande (såsom olika former av frids- och egendomsbrott).

Kommittén anförde därefter följande avseende begreppet ”personlig integritet”:²⁴

En gemensam nämnare för tidigare försök att beskriva vad som egentligen avses med personlig integritet kan sägas vara att man har uppfattat integriteten som en ”sfär” som i olika skikt omsluter den enskilde. De yttre skikten rör den enskildes integritet i rent fysisk mening liksom den rumsliga, materiella och kroppsliga integriteten. Dessa yttre skikt inkluderar en mångfald vitt skilda företeelser som onekligen i viss mening är integritetskränkande – fängelsestraff, expropriation, tvång att använda bilbälte etc. – men som i varje fall i den allmänna debatten inte främst brukar förknippas med problemområdet personlig integritet. De innersta skikten, sfärens kärnområden, är däremot intimt förbundna med individen och oupplösligt sammanflätade med dennes personlighet. En avgränsning som tar sin utgångspunkt i informationen om den enskilde och som även befattar sig med användningen av identifieringsdata synes i allt väsentligt fånga in just dessa inre skikt av den personliga integriteten och är därför väl lämpad att användas som huvudsaklig arbetsmetod för kommitténs kartläggning av skyddet för den personliga integriteten.

Integritetsskyddskommittén föreslog i slutbetänkandet Skyddet för den personliga integriteten – bedömningar och förslag (SOU 2008:3) dels ett förstärkt skydd i RF för den personliga integriteten (se tidigare i detta avsnitt under 3.3.2). Därutöver föreslogs att det i BrB skulle införas en bestämmelse om olovlig fotografering, som i princip gjorde det förbjudet att utan lov fotografera eller filma personer som befinner sig på platser dit allmänheten inte har insyn. I slutbetänkandet gjorde kommittén vissa uttalanden om begreppet personlig integritet (se tidigare i detta avsnitt under 3.3.2).

3.5.7 Utredningen om integritetsskydd i arbetslivet

Utredningen om integritetsskydd i arbetslivet hade till uppdrag att föreslå lagstiftning till skydd för den enskildes personliga integritet i arbetslivet. Uppdraget redovisades i betänkandet Integritetsskydd i arbetslivet (SOU 2009:44). Utredningen anförde att det i stort sett är omöjligt att åstadkomma en entydig och allmänt accepterad

²⁴ A.a. s. 65.

definition av uttrycket personlig integritet eller andra liknande uttryck som används i diskussionen.²⁵ Efter att gått igenom vad som sagts i olika sammanhang anförde utredningen under avsnittet om begreppets påverkan på valet av reglering:²⁶

Vi kan konstatera att det under årens lopp har hävdats att en mängd olika företeelser anses kunna hänföras till den personliga integriteten. Vad som ska skyddas kan beskrivas på två sätt.

För det första hävdas det ofta att det är den privata sfären som är det centrala. Med det synsättet blir det viktiga för individen att i olika avseenden kunna hävda ett eget personligt utrymme, såväl i fysisk som psykisk mening, och att dessutom kunna avvisa oberättigade intrång i denna sfär.

För det andra görs det också gällande att det centrala är individens möjligheter att själv bestämma över och förfoga över information om den egna personen. Att märka är att det från det perspektivet inte är andras avsaknad av information om den egna personen som ger personlig integritet, utan den upprätthålls genom att individen själv kan bestämma över, eller i vart fall kontrollera eller påverka, vilken information andra har tillgång till.

Självfallet kan dessa båda perspektiv kombineras. Det är också vanligt att så sker på olika sätt.

3.5.8 Departementspromemorian Olovlig fotografering

Frågan om kriminalisering av olovlig fotografering, som Integritets- skyddskommittén hade behandlat (se tidigare i detta avsnitt under 3.5.6), övervägdes på nytt i departementspromemorian Olovlig fotografering (Ds 2011:1). I promemorian föreslogs en i förhållande till kommitténs förslag annorlunda utformad straffbestämelse om olovlig fotografering. Enligt förslaget skulle den som olovligen, *på ett sätt som är ägnat att kränka den enskildes personliga integritet*, fotograferar eller annars med tekniskt hjälpmedel tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller i ett annat liknande utrymme dömas för olovlig fotografering. Bestämmelsen skulle också omfatta olovlig fotografering eller annan bildupptagning som sker på ett sätt som är påträngande, närgånget eller dolt och *ägnat att allvarligt kränka den enskildes personliga integritet som privat-*

²⁵ SOU 2009:44 s. 190.

²⁶ A.a. s. 208.

person.²⁷ I promemorian fördes inga särskilda diskussioner om vad som omfattas av begreppet personlig integritet. Departementspromemorian låg till grund för lagstiftningen om kränkande fotografering (4 kap. 6 a § BrB). I den straffbestämmelsen är straffansvaret avgränsat till fotografering av personer som befinner sig på vissa i bestämmelsen angivna platser. Bestämmelsen har inte något rekvisit som uttryckligen tar sikte på kränkning av den personliga integriteten.

²⁷ Ds 2011:1 s. 25.

4 Personlig integritet och yttrandefrihet – två ibland motstående intressen

4.1 Inledning

Enligt våra direktiv ska vi beakta att det måste finnas en rimlig balans mellan olika skyddade intressen och särskilt balansen mellan respekten för privatlivet och yttrandefriheten. De olika förslag som vi lämnar i syfte att stärka det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten ska möjliggöra en avvägning mellan dessa intressen i rättstillämpningen. I detta kapitel beskrivs regleringen i regeringsformen (RF) och den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), och de krav som där ställs på att en reglering ska göra det möjligt att beakta dessa skyddade intressen och göra en rimlig avvägning mellan dem. När det gäller Europakonventionen gör vi också en genomgång av praxis från Europadomstolen i ett antal olika fall som blir av betydelse för våra överväganden.

4.2 Regeringsformen

I RF finns bestämmelser som syftar till att värna den personliga integriteten och privatlivet och bestämmelser som syftar till att slå vakt om yttrandefriheten.

Bestämmelser till skydd för den personliga integriteten återfinns i både 1 och 2 kap. RF. Enligt 1 kap. 2 § RF ska det allmänna värna den enskildes privatliv och familjeliv. I 2 kap. 6 § andra stycket RF anges att var och en är skyddad gentemot det allmänna mot be-

tydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Bakgrunden till dessa bestämmelser och vad de innebär har tidigare beskrivits i avsnitt 3.3.

Bestämmelsen till skydd för yttrande- och informationsfriheten finns i 2 kap. 1 § RF. I bestämmelsen anges att var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad *yttrandefrihet* (frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor). Vidare anges i bestämmelsen att var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad *informationsfrihet* (frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden).

RF:s yttrandefrihetsbegrepp sammanfaller i allt väsentligt med motsvarande begrepp i tryckfrihetsförordningen (TF).¹

Då bestämmelsen i 2 kap. 1 § RF infördes, angavs i författningskommentaren att åtskilliga slags yttranden definitionsmässigt faller utanför grundlagsskyddet i RF och därmed kan bli föremål för straffrättsliga ingripanden utan särskilt grundlagsstöd.² Yttranden i tal eller skrift kan enligt förarbetena nämligen ingå som ett led i ett stort antal brottsliga gärningar utan att man för den skull kan tala om begränsningar av yttrandefriheten om man ingriper mot dem. Som exempel angavs brott där vilseledande eller hot är en brottsförutsättning. I författningskommentaren angavs vissa straffbestämmelser i brottsbalken (BrB) som inte utgör begränsningar av den yttrandefrihet som RF skyddar.³ Bland straffbestämmelserna nämndes bl.a. olaga tvång (4 kap. 4 § BrB), olaga hot (4 kap. 5 § BrB), ofredande (4 kap. 7 § BrB), hot mot tjänsteman (17 kap. 1 § BrB) och brott mot medborgerlig frihet (18 kap. 5 § BrB). Vidare framhölls att inte heller yttranden som utgör led i bedrägeri, utpressning eller andra förmögenhetsbrott omfattas av RF:s yttrandefrihetsbegrepp.

Vissa s.k. hotbrott (olaga hot, hot mot tjänsteman, övergrepp i rättsak och brott mot medborgerlig frihet) togs 2002 in i TF:s och yttrandefrihetsgrundlagens (YGL:s) brottskatalog,⁴ varvid de även

¹ Holmberg m.fl., Grundlagarna (1 jan. 2015 Zeteo), kommentaren till 2 kap. 1 RF.

² Prop. 1975/76:209 s. 141.

³ A. prop. s. 141 ff.

⁴ Prop. 2001/02:74.

blev s.k. tryck- och yttrandefrihetsbrott.⁵ Mot denna bakgrund har det anförts i doktrinen att det finns skäl att ifrågasätta uppfattningen att RF:s och TF:s yttrandefrihetsbegrepp är så parallella som det förutsattes vid 1976 års reform.⁶

I 2 kap. 20 § RF anges att vissa fri- och rättigheter enligt RF, bland annat yttrandefriheten och informationsfriheten, i den utsträckning som medges i RF får begränsas genom lag. Begränsningar får enligt 2 kap. 21 § RF göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

I 2 kap. 23 § RF anges därutöver särskilt i vilka fall yttrande- och informationsfriheten får begränsas. Det får ske med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskildas anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten och informationsfriheten göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Vid bedömandet av vilka begränsningar som får göras ska särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter.

4.3 Europakonventionen

4.3.1 Allmänt⁷

Europakonventionen har utarbetats i Europarådet.⁸ Till skillnad från FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna innehåller Europakonventionen regler som innebär konkreta förpliktelser för staterna.

⁵ Se avsnitt 7.5 angående tryck- och yttrandefrihetsbrott.

⁶ Holmberg m.fl., Grundlagarna (1 jan. 2015 Zeteo), kommentaren till 2 kap. 1 RF.

⁷ Detta avsnitt bygger på Yttrandefrihetskommitténs framställning i SOU 2012:55 s. 255 ff.

⁸ Konventionen trädde i kraft 1953.

Europakonventionen innebär att de anslutna staterna åtar sig att garantera vissa fri- och rättigheter (artikel 1). Vilka rättigheter som avses framgår av en omfattande och relativt detaljerad katalog över fri- och rättigheter (artiklarna 2–18). Konventionen har vidare kompletterats med olika tilläggsprotokoll.

Ett viktigt inslag i Europakonventionen är att det finns ett internationellt system för kontroll av att staterna uppfyller sina förpliktelser enligt konventionen. Huvudelementen i detta system är den rättsliga kontroll som utförs av Europadomstolen i Strasbourg (Europadomstolen) och att enskilda människor kan föra talan inför domstolen. Ett klagomål hos Europadomstolen förutsätter bl.a. att den enskilde först har uttömt alla nationella rättsmedel.

Om Europadomstolen tar upp klagomålet till behandling i sak, kan prövningen utmynna i att domstolen konstaterar att den berörda medlemsstaten har brutit mot konventionens bestämmelser.

Sverige ratificerade Europakonventionen 1952. Det dröjde till 1966 innan Sverige förklarade sig underställt Europadomstolens kompetens. Konventionens ställning i svensk rätt präglades under lång tid av en relativt försiktig och avvaktande inställning från statsmakternas sida. Under den här tiden genomfördes endast mindre förändringar i lagstiftningen för att tillmötesgå de krav som följer av Europakonventionen.

Europakonventionens status i Sverige ändrades när konventionen i dess helhet 1995 inkorporerades i svensk rätt genom en särskild lag, lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Konventionen blev därmed direkt tillämplig som svensk lag och ska tillämpas av domstolar och myndigheter i enskilda mål och ärenden. Samtidigt infördes ett förbud i RF mot konventionsstridig normgivning. Enligt 2 kap. 19 § RF får lag eller annan föreskrift inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen.⁹

⁹ Se vidare om konventionens ställning i den svenska rättsordningen i bl.a. SOU 1993:40, prop. 1993/94:117, bet. 1993/94:KU24 och SOU 2008:125.

4.3.2 Vissa artiklar av särskild relevans

Europakonventionen behandlar en mängd olika rättigheter. Bland dessa kan nämnas rätten till liv (artikel 2), förbud mot tortyr samt omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (artikel 3), rätten till personlig frihet (artikel 5) och rätten till domstolsprövning och en rättvis rättegång (artikel 6). För de frågeställningar som behandlas i detta sammanhang är främst två artiklar av särskild relevans; rätten till respekt för privatliv, familjeliv, hem och korrespondens (artikel 8) och rätten till yttrandefrihet (artikel 10). Dessa bestämmelser beskrivs därför i detta avsnitt.

Artikel 8 – respekt för privatliv

1. Var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välförhållanden eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Allmänt om artikelns utformning och tillämpningsområde

Rätten till respekt för privatlivet är svårdefinierad och inrymmer flera olika aspekter. Många företeelser kan hänföras till privatlivet och först genom rättspraxis kan begreppet få en någorlunda tydlig avgränsning.¹⁰ Artikel 8 har beskrivits som den minst definierade och mest ostyriga av rättighetsartiklarna.¹¹ En konsekvens av att inget av skyddsintressena (dvs. privatliv, familjeliv, hem och korrespondens) är definierade, blir att räckvidden av det skydd som artikeln erbjuder ständigt ökar. Det har anförts att Europadomstolens expansiva förhållningssätt innebär att tolkningen av artikeln kan ske i linje med den tekniska och sociala utvecklingen.¹²

¹⁰ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 4 uppl., 2012, s. 346.

¹¹ Harris m.fl., Law of the European Convention on Human Rights, third edition, 2014, s. 522.

¹² A.a. s. 522 f.

Många andra rättigheter i andra artiklar i konventionen kan samtidigt sägas beröra privatlivet, bland annat skyddet mot tortyr och förnedrande behandling (artikel 3) och skyddet mot frihetsberövanden (artikel 5). Det är rimligt att anse att bestämmelserna om sådana särskilt reglerade rättigheter är exklusivt tillämpliga som *lex specialis* inom sina områden och att artikel 8 endast fångar upp de aspekter av privatlivet som faller utanför specialbestämmelserna. Vid sidan av rätten till respekt för privatlivet behandlas även rätten till respekt för familjelivet samt för hem och korrespondens. Dessa rättigheter är nära förbundna med rätten till respekt för privatlivet; om det exempelvis sker en husrannsakan är det både ett ingrepp i rätten till respekt för hemmet och i rätten till respekt för privatlivet. I doktrinen har det framhållits att det därför ofta framstår som konstlat att behandla dessa olika aspekter av artikel 8 separat.¹³

Lydelsen av artikel 8 innebär en förpliktelse för staten att avhålla sig från ingrepp i den skyddade rättigheten. Den primära skyldigheten för staten i dessa fall kan alltså beskrivas som en negativ skyldighet att inte handla på ett visst sätt. Med artikel 8 följer dock utöver det en positiv plikt för staten att handla och se till att den enskilda människan kommer i åtnjutande av konventionsrättigheterna också i förhållande till andra enskilda rättssubjekt. Denna positiva skyldighet kan innebära ett krav på att lagregler införs för att ge ett grundläggande skydd, t.ex. mot vissa ingrepp i privatlivet eller mot våld i hemmet. Det kan även innebära ett krav på inrättande av offentliga organ som ingriper mot övergrepp eller utövar en mer effektiv kontroll för att hindra skador i miljön.¹⁴ Det har uttryckts i doktrinen att de krav på skyddsåtgärder som ställs på staten måste vara rimliga. Vad som i huvudsak kan förväntas är att staten utfärdar lagar som ger ett tillfredsställande skydd för privatliv, familjeliv, hem och korrespondens och att de rättsvärdande myndigheterna håller kontroll över att dessa lagar respekteras.¹⁵

Den positiva förpliktelsen för staten att skydda enskilda i förhållande till andra enskilda mot överträdelser av konventionsrättigheterna enligt artikel 8, har kommit till uttryck i ett stort antal avgöranden från Europadomstolen. Bland avgörandena kan nämnas *X*

¹³ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., 2012, s. 347.

¹⁴ SOU 2010:87 s. 150 f.

¹⁵ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., 2012, s. 347.

och Y mot Nederländerna, A mot Kroatien, Hajduová mot Slovakien och Georgel och Georgeta Stoicescu mot Rumänien.

Europadomstolen prövar först om ett klagomål faller in under artikelens tillämpningsområde, dvs. det som anges i 8(1). Därefter måste domstolen avgöra om den frågeställning som målet gäller ska behandlas utifrån statens negativa eller positiva skyldigheter. Om det är fråga om statens negativa skyldigheter, dvs. om frågan är huruvida staten själv har inkräktat i den av artikel 8(1) skyddade rättigheten, prövar domstolen om ingreppet omfattas av undantagsbestämmelsen i artikel 8(2). Om det däremot är en positiv skyldighet för staten som aktualiseras, prövar domstolen om vikten av de intressen som står på spel för klaganden fordrar att staten åläggs positiva skyldigheter, efter en avvägning av de motstående intressen som kan finnas i det aktuella fallet.¹⁶

Artikel 10 – yttrandefrihet

1. Var och en har rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser. Denna artikel hindrar inte en stat att kräva tillstånd för radio-, televisions- eller biografföretag.

2. Eftersom utövandet av de nämnda friheterna medför ansvar och skyldigheter, får det underkastas sådana formföreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, till den territoriella integriteten eller den allmänna säkerheten, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller för annans goda namn och rykte eller rättigheter, för att förhindra att förtroliga underrättelser sprids eller för att upprätthålla domstolars auktoritet och opartiskhet.

Allmänt om artikelns utformning och tillämpningsområde

Att yttrandefriheten utgör en av demokratins grundvalar har flera gånger framhållits av Europadomstolen (se bl.a. *Handyside mot Förenade kungariket*). Av detta följer att inskränkningar av yttrande-

¹⁶ Harris m.fl., *Law of the European Convention on Human Rights*, third edition, 2014, s. 524.

friheten måste hållas inom snäva gränser och, för att kunna accepteras som konventionsenliga, vara grundade på övertygande skäl.¹⁷

Enligt första stycket i artikel 10 skyddar bestämmelsen mot ingrepp i yttrandefriheten från offentliga myndigheter. Yttrandefriheten, som den skyddas i artikel 10, innebär alltså främst att staten ska avhålla sig från att hindra eller bestraffa fri spridning av tankar och idéer.

Som för många andra fri- och rättigheter enligt konventionen anses dock bestämmelsen även medföra en positiv skyldighet för konventionsstaterna att skydda yttrandefriheten från ingrepp av enskilda personer eller andra institutioner som det allmänna inte svarar för. Det kan t.ex. innebära att en stat måste vidta åtgärder mot sådant som innebär att spridningen av en viss åsikt hindras av politiska motståndare under en demonstration.¹⁸

Av andra stycket i artikeln framgår att yttrandefriheten kan begränsas. Det uppställs tre grundläggande krav för att en inskränkning ska vara förenlig med konventionen. För det första ska begränsningar ske i lag. För det andra ska inskränkningen syfta till att tillgodose något av följande ändamål: statens säkerhet, den territoriella integriteten eller den allmänna säkerheten, förebyggande av oordning eller brott, skyddande av hälsa eller moral eller annans goda namn och rykte eller rättigheter, förhindrande av att förtroliga underrättelser sprids eller upprätthållande av domstolars auktoritet och opartiskhet. För det tredje ska inskränkningarna ”vara i ett demokratiskt samhälle nödvändiga” för att tillgodose något av de ändamål som anges i bestämmelsen.

Ett problem som ofta diskuteras när det gäller skyddet för fri- och rättigheter rör vad som ska gälla om olika rättigheter riskerar att kollidera. Det kan då bli aktuellt att göra avvägningar mellan olika intressen som behöver skyddas. På yttrandefrihetens område aktualiseras frågeställningen inte sällan i relation till skyddet för privatlivet och den personliga integriteten enligt artikel 8. I doktrinen har det beskrivits, att det ur Europadomstolens praxis

¹⁷ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., 2012, s. 429.

¹⁸ A.a. s. 430.

framgår bl.a. följande allmänna principer för hur en sådan avvägning ska göras.¹⁹

1. Politiker och ämbetsmän i beslutande funktioner måste på grund av sin ställning vara beredda på att utsättas för stark kritik, även sådan som kan skada deras anseende.
2. Journalister ska ha stor frihet att rapportera om händelser av allmänt intresse, och det måste tolereras att de ibland gör sig skyldiga till överdrifter och osakliga kommentarer om personer som varit inblandade i sådana händelser. Samtidigt har de ett ansvar för att i rimlig utsträckning före publicering försöka verifiera att uppgifter som kan skada andra personer är korrekta. Av betydelse är också om den journalist som publicerat nedsättande uppgifter om en annan person har gett honom eller henne tillfälle att kommentera uppgifterna.
3. En skillnad måste göras mellan värdeomdömen och uppgifter om fakta. Ett värdeomdöme reflekterar en subjektiv uppfattning hos den som fäller omdömet men kan ibland vara så grovt att det inte behöver tolereras. Uppgifter om fakta kan verifieras och befinnas sanna eller osanna, och den som lämnar osanna uppgifter kan behöva visa att han eller hon haft fog för att anse uppgifterna vara sanna eller att de i vart fall lämnats i god tro. Sanningsbevisning bör därför tillåtas om de ärekränkande uppgifterna gäller fakta.
4. Även om situationen är sådan att det är legitimt och förenligt med yttrandefriheten att döma till straff eller skadestånd för kränkning, måste också själva straffet eller skadeståndet till sitt omfång vara proportionerligt. Blir påföljden oproportionerligt sträng, leder enbart detta förhållande till att yttrandefriheten anses kränkt.

¹⁹ A.a. s. 447.

4.3.3 Särskilt om vissa begrepp och principer enligt Europakonventionen²⁰

Europakonventionen som rättskälla m.m.

Det är viktigt att se Europakonventionen som en helhet. Tolkningen av en bestämmelse måste göras på ett sådant sätt att det inte uppstår konflikt med någon annan bestämmelse i konventionen.

Det finns förarbeten till konventionen, men de har getts begränsad betydelse i Europadomstolens praxis. Ett skäl till det är att konventionen, som Europadomstolen ofta har framhållit, bör tolkas dynamiskt, dvs. i ljuset av samhällsutvecklingen och förändringar i rättsuppfattningen i konventionsstaterna. En princip som har nära samband med detta är den s.k. effektivitetsprincipen. Denna viktiga princip genomsyrar hela Europakonventionen. Den innebär i korthet att de rättigheter som skyddas genom konventionen inte får vara teoretiska eller illusoriska, utan de ska vara praktiska och effektiva.

I sina domar och beslut hänvisar Europadomstolen ofta till resonemang hämtade från domstolens egen praxis (case-law).

Samtidigt bör understrykas att domstolen inte är bunden av sin egen praxis. Den tillämpar således inte principen om s.k. rule of precedent i strikt mening. I de fall där domstolen avser att frångå tidigare praxis brukar den emellertid motivera detta.

Vid läsning av domstolens domar bör man ha i åtanke att domstolens uppdrag och sammansättning speglar 47 skilda konventionsstater med inbördes mer eller mindre varierande rättssystem. Det är ett skäl till att domstolens resonemang ofta är relativt kasuistiskt, dvs. präglat av omständigheterna i det enskilda fallet. Detta medför i sin tur att det ibland kan vara svårt att utläsa om det finns några allmänna principer i en viss fråga och på vilket sätt dessa i så fall kan tillämpas i olika situationer.

Vidare råder det delade meningar om domar mot enskilda stater har någon – och i så fall vilken – verkan i förhållande till andra konventionsstater. Staternas skyldighet att rätta sig efter domstolens domar gäller nämligen bara i mål i vilka de är parter, samtidigt som de är förpliktade att garantera att alla som befinner sig inom deras

²⁰ Detta avsnitt bygger på framställningen på s. 140–150 i Utredningen om det allmännas ansvar enligt Europakonventionens betänkande (SOU 2010:87).

jurisdiktion kommer i åtnjutande av konventionens fri- och rättigheter.

Kravet på rättssäkerhet (the rule of law)

I preambeln till konventionen finns en hänvisning till medlemsstaternas gemensamma arv i fråga om bl.a. krav på rättssäkerhet (the rule of law). Vidare gäller att de inskränkningar som får göras i olika rättigheter ska ske med stöd av lag. Därutöver måste lagen vara utformad med den precision som krävs för att inskränkningen ska kunna vara någorlunda förutsägbar för den som kan komma att påverkas av den.

Autonom tolkning

För att en gemensam miniminivå ska kunna uppnås krävs att konventionen tolkas så att den får samma materiella innehåll för alla stater. De begrepp som förekommer i konventionen måste därför ges en självständig eller autonom tolkning, dvs. en tolkning som inte är direkt beroende av vilken innebörd som ges åt motsvarande begrepp i de nationella rättssystemen.

Konventionsstaternas bedömningsmarginal

Europadomstolen ska inte överpröva de nationella avgörandena i hela deras vidd. Dess främsta uppgift är i stället att kontrollera att konventionens krav har tillgodosetts av nationella domstolar och myndigheter.

Ett viktigt skäl till denna ordning är att de nationella domstolarna brukar ha ett bättre och mer fullständigt underlag för att göra vissa bedömningar, särskilt i fråga om bevisvärdering och tillämpning av inhemsk lag. Det nationella förfarandet har också oftast varit utförligt och gett parterna möjlighet att anföra bevis och rättsligt argumentera för sin sak.

Saken har uttryckts på det sättet att staterna, och därmed olika funktioner inom staterna som t.ex. de nationella domstolarna, har en viss diskretionär prövningsrätt eller bedömningsmarginal (margin of

appreciation).²¹ Innebörden och omfattningen av denna bedömningsmarginal varierar beroende på vilken rättighet som avses och i vilket sammanhang den åberopas. Så länge det inte finns en någorlunda sammanhållen uppfattning bland konventionsstaterna i en viss fråga, anses staterna ha en bredare bedömningsmarginal. Denna kan dock krympa i takt med att synsättet i de olika staterna utvecklas i en viss riktning. I de fall där två olika rättigheter som båda skyddas av Europakonventionen står mot varandra, och svåra avvägningar måste göras, har staterna dock ofta en vid bedömningsmarginal. Detta har bl.a. kommit till uttryck i avgörandet *Neij och Sundi Kolmisoppi mot Sverige*.

Proportionalitetsprincipen

En annan viktig princip som enligt Europadomstolens praxis anses genomsyra konventionen är den s.k. proportionalitetsprincipen. En åtgärd som innebär en inskränkning i konventionsskyddade rättigheter kan godtas om den är proportionerlig, dvs. om åtgärden står i rimlig relation till det intresse den är avsedd att tillgodose. Om åtgärden är oproportionerlig eller mer långtgående än vad som framstår som rimligt för det angivna ändamålet, kan den innebära brott mot konventionen. Prövningen enligt proportionalitetsprincipen innefattar en bedömning av om inskränkningen i de rättigheter som anges i artiklarna 8–11 är nödvändig i ett demokratiskt samhälle. Det är alltså främst när inskränkningar i förhållande till konventionens rättigheter övervägs eller genomförs som konventionsstaterna har en viss bedömningsmarginal.

²¹ Läran om margin of appreciation har utvecklats i fråga om rättigheterna enligt artikel 8–11, de s.k. frihetsrättigheterna, se SOU 2010:87 s. 147.

4.3.4 Europadomstolens praxis om statens skyldighet att skydda respekten för privatlivet och värna yttrandefriheten

Allmänt om Europadomstolens praxis

Det vi ska behandla enligt våra direktiv är frågan hur det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten ska utformas. Det innebär att artikel 8 har relevans för våra överväganden. Den gäller de positiva skyldigheter som konventionen lägger på medlemsstaterna att hindra att enskildas privatliv kränks och att se till att det finns ett skydd för en persons rykte, dvs. en rätt till skydd mot förtal eller nedsättande uppgifter. Denna rättighet måste balanseras mot rätten till yttrandefrihet enligt artikel 10 som har en lika stor relevans för våra överväganden. Föreligger det ett tillräckligt starkt intresse av att negativ information eller negativa omdömen om en person publiceras eller på annat sätt vidarebefordras, kan yttrandefriheten ta överhanden, vilket innebär att skyddet enligt artikel 8 får vika. I andra fall kan det vara ett brott mot artikel 8 om nationell rätt inte ger ett tillräckligt skydd mot ärekränkande uppgifter.²² I Europadomstolens avgöranden görs alltså en avvägning mellan dessa ibland motstående intressen.

Europadomstolen har ett flertal gånger uttalat sig om denna avvägning. Domstolen har då anfört att de rättigheter som garanteras enligt artikel 8 respektive 10 förtjänar samma respekt och att utgången av ett fall i princip inte ska variera beroende på huruvida klagomålet har gjorts utifrån artikel 8 eller 10. Vidare har anförts att domstolen ska ha starka skäl för att frångå den nationella domstolen om denna gjort en avvägning av de motstående rättigheterna enligt de kriterier som lagts fast. I fallet *Delfi AS mot Estland* uttalades bl.a. följande gällande avvägningen:

139. The Court has found that, as a matter of principle, the rights guaranteed under Articles 8 and 10 deserve equal respect, and the outcome of an application should not, in principle, vary according to whether it has been lodged with the Court under Article 10 of the Convention by the publisher of an offending article or under Article 8 of the Convention by the person who has been the subject of that article. Accordingly, the margin of appreciation should in principle be the same in both cases --- Where the balancing exercise between

²² Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 4 uppl., 2012, s. 355.

those two rights has been undertaken by the national authorities in conformity with the criteria laid down in the Court's case-law, the Court would require strong reasons to substitute its view for that of the domestic courts ---- In other words, there will usually be a wide margin afforded by the Court if the State is required to strike a balance between competing private interests or competing Convention rights. ----

Närmare om Europadomstolens praxis

I doktrinen har det gjorts en ämnesmässigt anknuten genomgång av Europadomstolens avgöranden gällande artikel 8.²³ Avgörandena har delats in i personlig identitet; moralisk, fysisk och psykologisk integritet; medicinsk omsorg och vård; sexuella aktiviteter; presspubliceringar; hemlig övervakning; tvångsmedel; insamling, lagring och avslöjande av personuppgifter; tillgång till data; familj och personliga förhållanden; frågor om vårdnad och bortförande av barn; immigration; anställning och politiska förhållanden; hem- och bostadsfrågor; miljö rättigheter; fångar. Delvis utifrån denna indelning redovisas i detta avsnitt avgöranden som kan vara av intresse för våra överväganden.

Moralisk, fysisk och psykologisk integritet

X och Y mot Nederländerna gällde en mentalt handikappad kvinna som hade utsatts för sexuellt angrepp. Enligt då gällande nederländsk lag kunde åtal för brottet väckas endast efter angivelse av målsäganden. Kvinnan hade på grund av sitt mentala tillstånd inte varit kapabel att göra en sådan angivelse. Nederländerna ansågs skyldigt till brott mot artikel 8 genom att inte ha skapat ett tillfredsställande rättsligt skydd i en sådan situation. Det skydd som civilrättsliga regler kunde erbjuda ansågs inte tillräckligt, utan det påkallades straffrättsliga åtgärder.

I *Costello-Roberts mot Förenade kungariket* behandlades om den bestraffning som hade ägt rum i en skola mot en sjuåring genom tre slag med en gymnastiksko utanpå byxorna, hade utgjort brott

²³ Harris m.fl., *Law of the European Convention on Human Rights*, third edition, 2014, s. 536 ff.

mot artikel 3.²⁴ Bestrafningen ansågs inte tillräckligt allvarlig för att omfattas av artikel 3. Domstolen uteslöt inte att artikel 8 under vissa omständigheter kunde erbjuda ett mer långtgående skydd för det utsatta barnet. Domstolen fann dock inte att omständigheterna hade varit tillräckligt allvarliga för att komma upp till miniminivån för skydd enligt artikel 8.

I *K.U. mot Finland* hade en okänd person lagt ut ett meddelande på internet om att K.U. (en 12-årig pojke) var intresserad av en sexuell relation med en annan pojke. K.U. hade anmält saken till polisen, som hade funnit att det saknades laglig möjlighet att tvinga internetoperatören att lämna uppgift om vem som låg bakom meddelandet. Europadomstolen fann att det borde ha funnits regler som tillät en avvägning mellan intresset av sekretess på internet och enskilda personers rätt att skyddas mot brott eller ingrepp i sin personliga integritet. Avsaknaden av regler utgjorde ett brott mot artikel 8. Även i detta fall var det enligt domstolen ett straffrättsligt förfarande som krävdes.

I *Remetin mot Kroatien* fann domstolen att ett brott hade skett mot artikel 8. Fallet gällde misstankar om att en man hade attackerat en 13-årig flicka i samband med bråk på en lekplats. Misstankarna hade preskriberats till följd av otillräckliga insatser från myndigheterna. Även om det fanns nödvändig straffrättslig lagstiftning, fann domstolen att ett brott hade skett mot artikel 8, eftersom det sätt på vilket lagstiftningen genomförts var bristfälligt.

I *Söderman mot Sverige* prövades om Sverige brutit mot sina förpliktelser enligt artikel 8, i ett fall som gällde dold filmning av en underårig flicka när hon hade befunnit sig naken i sitt badrum. Något straffrättsligt ansvar för filmningsförsöket kunde enligt den nationella domstolen inte dömas ut. Europadomstolen fann att gärningen i detta fall hade inkräktat på klagandens integritet och att det förstärktes av att hon var underårig, att gärningen hade begåtts i hennes hem där hon borde kunna känna sig trygg och av att förövaren var hennes styvfar. Eftersom det varken funnits straffrättsliga eller civilrättsliga åtgärder på plats som kunde möjliggöra ett

²⁴ Förbudet mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling.

effektivt skydd av klagandens personliga integritet, fann domstolen att det hade skett ett brott mot artikel 8.²⁵

I *Reklos och Davourlis mot Grekland* gällde saken att en fotograf på ett sjukhus utan tillstånd från föräldrarna hade fotograferat ett nyfött barn. Sjukhuset hade sedan vägrat att lämna ut negativen till föräldrarna. Europadomstolen ansåg att det förelåg en kränkning av artikel 8 genom att klagandenas talan vid den nationella domstolen inte hade fått något gehör. Domstolen lyfte fram att fotografen hade tillåtits att behålla negativen och att bilderna på det nyfödda barnet – som i sig var harmlösa – kunde komma att användas av fotografen utan den avbildades eller hennes föräldrars samtycke.

I *M.A.K. och R.K. mot Förenade kungariket* ansåg domstolen att det hade varit i strid med artikel 8 att på ett sjukhus utan föräldrarnas medgivande ta blodprov och närgångna fotografier av en underårig flicka.

I rätten till skydd för privatlivet ingår alltså enligt Europadomstolen vissa krav på skydd genom lag. Är en person utsatt för konkreta hot eller trakasserier, kan det vara en skyldighet för myndigheterna att vidta rimliga åtgärder för att avvärja hotet eller få trakasserier att upphöra.²⁶ En sådan situation förelåg i *Osman mot Förenade kungariket*, där slutsatsen dock blev att myndigheterna inte hade brustit i sin skyldighet att skydda en familj mot trakasserier från en utomstående person. I *Jankovic´ mot Kroatien* ansågs däremot att en kvinna inte hade beretts tillräckligt skydd mot en fysisk attack från andra personer. I *Georgel och Georgeta Stoicescu mot Rumänien* ansågs Rumänien ha brutit mot artikel 8 genom att de kommunala myndigheterna i Bukarest inte hade vidtagit tillräckliga åtgärder för att skydda befolkningen mot herrelösa hundar.

I doktrinen har det pekats på att det inte alltid är lätt att se varför domstolen i vissa fall finner att en överträdelse av konventionen har skett och inte i andra.²⁷

²⁵ Harris m.fl. kommenterar att det var något överraskande att domstolen kom fram till att fallet inte var så allvarligt att det krävdes straffrättsliga åtgärder. Harris m.fl., *Law of the European Convention on Human Rights*, third edition, 2014, s. 542.

²⁶ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., 2012, s. 348.

²⁷ Harris m.fl., *Law of the European Convention on Human Rights*, third edition, 2014, s. 542 f.

Presspubliceringar

Europadomstolen har etablerat som utgångspunkt att alla människor – även de som lever i offentligheten – är berättigade till en privat zon. Domstolen ställer ofta frågan om klaganden hade en rimlig eller legitim förväntan på privatliv eller integritet. I flera fall har någon sådan inte ansetts föreligga när klaganden frivilligt har delat med sig av information om sig själv.²⁸

I *Toma mot Rumänien* hade en arresterad person mot sitt medgivande och i strid med artikel 8 fotograferats av massmedia – som bjudits in för detta av myndigheterna – varvid bilderna publicerats i television och i pressen. En överträdelse av artikel 8 ansågs föreligga.

I *Alkaya mot Turkiet* ansåg en välkänd skådespelare att hennes rättigheter hade kränkts när en tidning hade publicerat hennes adress i samband med att det rapporterades om ett inbrott i hennes bostad. Domstolen fann att det hade förelegat ett allmänintresse i att rapportera om inbrottet men inte att publicera de exakta detaljerna kring klagandens adress. Domstolen fann med andra ord att hemadressen var personlig information som var skyddad av artikel 8.

Målet *von Hannover mot Tyskland* gällde bilder av prinsessan Caroline av Monaco som s.k. paparazzi-fotografer hade tagit av henne i helt privata situationer. Publiceringen gällde inte uppgifter som var kränkande eller nedsättande. Tyska domstolar hade kommit fram till att sådana bilder fick publiceras i yttrandefrihetens namn. Europadomstolen fann att bilderna visserligen omfattades av yttrandefriheten men att de var känsliga utifrån integritetsaspekter, varför en avvägning mellan dessa intressen måste göras. Domstolen uttalade att gränsen mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten ska dras med hänsyn till om bilderna kan anses ha ett allmänintresse. Offentliga personer måste visserligen utstå mer än ”vanliga” människor, men inte när det saknas ett legitimt allmänt intresse av den information som bilderna förmedlar. Domstolen menade att spridningen av bilderna hade som enda syfte att tillfredsställa nyfikenheten hos läsare med detaljer om prinsessans privatliv och att de inte kunde anses bidra till en debatt

²⁸ A.a. s. 551.

om allmänna frågor. Domstolen menade därför att det i sådana fall är berättigat med en snävare tolkning av yttrandefriheten och att tidningarnas kommersiella intressen fick stå tillbaka för skyddet för den personliga integriteten. Tyskland ansågs ha brutit mot artikel 8 då det inte hade gjorts en rättvis avvägning mellan de två rättigheterna i artikel 8 och 10 och det därmed inte vidtagits tillräckligt positiva åtgärder för att skydda den enskildes privata sfär. Domstolen anförde bl.a. att större vaksamhet för att skydda privatlivet är nödvändig med hänsyn till nya kommunikationsformer som gör det möjligt att lagra och reproducera personliga data.

Ett andra mål *von Hannover (nr 2) mot Tyskland* gällde publiceringen av fotografier av prinsessan Caroline och hennes make under en skidsemester. Tysk domstol hade tillåtit publiceringen av ett fotografi som ansetts av allmänt intresse därför att det tagits under en period då prinsessan Carolines far hade varit svårt sjuk (och att bilderna därför publicerades i ett sammanhang där det fanns ett allmänintresse). Europadomstolen accepterade den tyska domstolens resonemang och fann ingen överträdelse av artikel 8.

I målet *Peck mot Förenade Kungariket* hade klaganden försökt beröva sig livet på en offentlig plats utanför sitt hem. Händelsen hade filmats av en övervakningskamera. För att illustrera nyttan med övervakningen hade sedan kommunen publicerat bilderna, bl.a. i TV. Detta ansågs vara en allvarlig och oproportionerlig kränkning av rätten till privatliv.

Även om den enskilde kompenseras av den nationella domstolen kan ett brott ha skett mot artikel 8. I *Armoniene mot Litauen* hade uppgifter publicerats i en tidning om att klagandens make var HIV-positiv. På grund av lagliga begränsningar hade endast en liten summa tillerkänts i skadestånd. Domstolen fann att de kraftiga restriktioner som fanns i den nationella rättsordningen gällande skadestånd, innebar att klaganden inte hade ett tillräckligt skydd för privatlivet.

I *Gurgendize mot Georgien* hade klaganden i tidningsartiklar anklagats för att ha stulit ett manuskript av en känd författare. Artiklarna hade illustrerats med ett fotografi av klaganden. Det var fråga om en obestyrkt anklagelse, och publiceringen av fotografiet tillgodosåg inget allmänt intresse. I detta fall ansåg domstolen att det inte hade gjorts en rimlig avvägning av de motstående intres-

sena och publiceringen stred mot klagandens rätt till respekt för privatlivet.

Utöver kränkningar av privatlivet kan publiceringar utgöra ett brott mot artikel 8 om det kränker någons rykte och anseende. Det har varit kontroversiellt i vilken omfattning rykte och anseende är skyddat av artikel 8.²⁹ Detta mot bakgrund av att begreppen rykte och anseende (reputation) inte nämns i artikel 8. Genom olika avgöranden har dock skyddet för anseendet och ryktet blivit en del av det som omfattas av artikel 8. I *Chauvy m.fl. mot Frankrike* anförde domstolen att en persons rykte skyddas av artikel 8 som en del av skyddet för privatlivet. Denna ståndpunkt bekräftades i *Pfeifer mot Österrike*. I det målet avhandlades att Pfeifer i en tidningsartikel hade anklagats för att genom skarp kritik av en professor drivit denne till att begå självmord. Europadomstolen fann att den nationella domstolen genom att ogilla klagandens ärekränkningstalan hade brutit mot artikel 8.

Vid avvägningen mellan skyddet för äran och intresset för yttrandefrihet, beaktar domstolen i sina avgöranden vilka uttalanden som gjorts och vem det handlar om. Acceptansen för kritik är större för politiker och andra offentliga personer än för privatpersoner. En annan viktig sak i domstolens bedömning är om det funnits ett tillräckligt faktaunderlag för publiceringen. I *Polanco Torres mot Spanien* accepterade domstolen att journalisten som skrivit den artikel som målet handlade om hade använt alla tillgängliga möjligheter att kontrollera påståendena om en persons inblandning i kriminella aktiviteter. Även om inte journalisten kunde visa att anklagelserna var riktiga, utgjorde inte publiceringen något brott mot artikel 8. I ett annat fall behandlades anklagelser om samarbete med sovjetisk säkerhetstjänst (*Petrenco mot Moldavien*). Eftersom anklagelserna inte hade något faktaunderlag fann domstolen att det skett ett brott mot artikel 8.

Mosley mot Förenade Kungariket föregicks av att klaganden hade tillerkänts skadestånd av den nationella domstolen efter att bilder på honom i sexuella situationer och uppgifter om dessa hade publicerats av en tidning i tryckt form och på dess hemsida. Frågan i Europadomstolen gällde om det funnits en skyldighet att i förväg informera klaganden om den planerade artikeln för att skapa möj-

²⁹ A.a. s. 53.

lighet att hos domstol begära förbud mot publiceringen. Domstolen fann att en sådan underrättelseplikt skulle innebära en alltför långtgående inskränkning i den journalistiska verksamheten och att den därför inte kunde följa av artikel 8.

Även i fallet *Wegrzynowski och Smolczewski mot Polen* behandlades om ett brott hade skett mot artikel 8, trots att skadestånd hade utgått till klagandena. Klagandena hade vunnit en civilprocess i hemlandet mot en tidning för publicering av en artikel om att klagandena bistått politiker i ljusskygga affärer. Klagandena hade fört en ny talan i nationell domstol och begärt att artikeln skulle tas bort från tidningens webbsida. Detta hade avslagits. Klagandena gjorde gällande att detta innebar en kränkning av deras rättigheter enligt artikel 8. Europadomstolen framhöll att rätten till privatliv – särskilt när det gällde journalistisk verksamhet – måste balanseras mot yttrandefriheten som garanteras i artikel 10. Domstolen konstaterade att presskåren inte får kliva över vissa gränser, vad gäller skyddet för andras rykte. Domstolen uttalade sig därefter särskilt om publiceringar på internet:

The Court has held that the Internet is an information and communication tool particularly distinct from the printed media, especially as regards the capacity to store and transmit information. The electronic network, serving billions of users worldwide, is not and potentially will never be subject to the same regulations and control. The risk of harm posed by content and communications on the Internet to the exercise and enjoyment of human rights and freedoms, particularly the right to respect for private life, is certainly higher than that posed by the press. Therefore, the policies governing reproduction of material from the printed media and the Internet may differ. The latter undeniably have to be adjusted according to technology's specific features in order to secure the protection and promotion of the rights and freedoms concerned.

Allmänhetens tillgång till internetarkiven var enligt domstolen en legitim rättighet enligt artikel 10. Det hade heller inte framkommit att klagandena skulle ha saknat möjlighet att begära att artikeln på internet kompletterades med information om förtalsdomen eller dylikt. Domstolen ansåg därför att klagandena hade haft ett tillräckligt rättsligt skydd och ogillade talan.

Avslöjande av uppgifter

Europadomstolen har behandlat ett stort antal mål gällande myndigheters hantering av personuppgifter. Av betydelse för våra överväganden är några fall som gällt myndigheters avslöjande av personuppgifter och huruvida det har ansetts utgöra en överträdelse av artikel 8.

I *Craxi mot Italien* ansåg Europadomstolen att en överträdelse av artikel 8 hade skett eftersom innehållet i en telefonavlyssning hade röjts till media och det inte hade funnits tillräcklig säkerhet och inte heller hade gjorts någon undersökning om läckaget. I *Sciacca mot Italien* hade fotografiet av en person misstänkt för skattebrott lämnats ut till pressen. Europadomstolen ansåg att detta var ett ingrepp i klagandens rätt till respekt för privatlivet eftersom utlämnandet inte skett med stöd i lag (eftersom frågan var oreglerad i Italien).

I *C.C. mot Spanien* hade det i en dom i en försäkringstvist nämnts att C.C. var HIV-positiv. Det var relevant men enligt Europadomstolen samtidigt ett känsligt förhållande som den nationella domstolen bort behandla mer varsamt, t.ex. genom att begränsa allmänhetens rätt att ta del av domen eller genom att ersätta C.C.:s namn med initialer. Spanien ansågs därför ha brutit mot C.C.:s rätt till respekt för sitt privatliv.

I *Mikolajová mot Slovakien* behandlades att uppgifter om en nedlagd förundersökning, som dock utvisade att klaganden hade begått ett brott, hade lämnats ut till en privat försäkringsgivare. Domstolen fann att det inte förelegat tillräckliga skyddsåtgärder för att skydda klagandens rätt. Klagandens rätt till respekt för privatlivet hade därigenom blivit kränkt.

I *Z mot Finland* anfördes att medicinska data om klaganden, inklusive detaljer om hennes HIV-infektion, hade blivit avslöjade och publicerade vid en brottmålsrättegång. Europadomstolen fann att avslöjandet av uppgifterna hade varit nödvändiga i brottmålsprocessen men att publiceringen av namnet på klaganden och hennes HIV-status i domen inte hade varit berättigad.

Olika former av ordningsstöranden från enskilda riktade mot andra enskilda (hem- och bostadsfrågor samt miljörättigheter)

I fallet *Surugiu mot Rumänien* behandlades att klaganden under flera år hade blivit trakasserad av en annan enskild genom att denne kommit in på gården och även dumpat gödsel där. Domstolen fann att artikel 8 hade kränkts genom att myndigheterna inte hade hindrat trakasserier.

Respekten för hemmet enligt artikel 8 omfattar inte bara fysiska intrång, utan kan även gälla sådant som ljud, lukter, utsläpp och andra störningar.³⁰ Frågor om bullerstörningar från en flygplats uppkom i *Hatton m.fl. mot Förenade kungariket*. Frågan var om staten hade en positiv skyldighet enligt artikel 8 att vidta ytterligare åtgärder för att skydda rätten till respekt för hem och privatliv. Domstolen fann att de brittiska myndigheterna hade gjort en rimlig avvägning av motstående intressen. I *Moreno Gómez mot Spanien* var bakgrunden att människor hade störts i sin nattsömn av oväsen från barer, krogar och diskotek. Bullret hade överstigit tillåtna gränser utan att myndigheterna hade ingripit, och de hade därigenom brutit i respekt för hem och privatliv varför det skett en överträdelse av artikel 8. Frågan var även uppe i *Mileva m.fl. mot Bulgarien*. En bostadshyresgäst hade störts av att det bedrivits klubbverksamhet med bl.a. datorspelande och alkoholförsäljning dygnet runt. Europadomstolen fann att klagandens rätt till respekt för hem och privatliv hade kränkts genom att staten inte uppfyllt sina positiva skyldigheter att skydda den rättigheten.

Spridning av uppgifter om privatlivet i förhållande till yttrandefriheten

Skyldigheten enligt artikel 8 ska vägas mot den negativa skyldigheten i artikel 10 att inte på ett omotiverat sätt inskränka enskildas yttrandefrihet. Att inte motverka spridning av uppgifter om privatlivet kan i vissa fall alltså innebära ett brott mot artikel 8. I andra fall har dock nationella domstolar ingripit mot publiceringar eller annan spridning av uppgifter om privatlivet, och dessa åtgärder har då i sin tur prövats i Europadomstolen på initiativ av den som

³⁰ A.a. s. 582.

drabbats av åtgärden och då med stöd av artikel 10. Vad som då prövats är inte om det var nödvändigt med stöd av artikel 8 att förhindra publiceringen/spridningen, utan prövningen har gällt om vidtagna åtgärder varit förenliga med yttrandefriheten enligt artikel 10. I vissa fall har Europadomstolen ansett att myndighetsingripanden varit i strid med artikel 10. I *Plon (Société) mot Frankrike* behandlades att ett bokförlag kort efter president Mitterands död hade gett ut en bok, i vilken Mitterands läkare i strid med läkarsekretessen hade redogjort för hur han fått i uppdrag av presidenten att hemlighålla att denne led av cancer och att lämna falska uppgifter om dennes hälsotillstånd. Europadomstolen fann att ett första interimistiskt förbud hade varit försvarligt med beaktande av läkarsekretessen och av att publiceringen hade skett kort tid efter Mitterands död. Fastställandet av beslutet hade dock skett långt senare då de förhållanden som beskrevs i boken redan var kända. Förbudet mot spridning tjänade vid den tidpunkten inte längre ett angeläget ändamål och hade enligt Europadomstolen varit i strid med artikel 10.

Axel Springer AG mot Tyskland gällde förbud mot publicering av information om en känd TV-skådespelare (främst känd för sin roll som polis) som vid en fest hade arresterats på grund av att han hade innehaft kokain. Förbudet ansågs inte nödvändigt för att skydda den personliga integriteten och det hade därför utgjort ett brott mot artikel 10.

I *Karhuvaara och Iltalehti mot Finland* hade en tidning och dess chefredaktör dömts att betala ett högt skadestånd till en riksdagsledamot. Chefredaktören hade dessutom dömts till böter för att tidningen publicerat artiklar om riksdagsledamoten i samband med att hennes man åtalats för att ha uppträtt störande och attackerat en polis. Europadomstolen konstaterade att artiklarna inte hade innehållit oriktiga uppgifter om riksdagsledamoten och att ingreppet i hennes privatliv hade varit begränsat. Därtill hade påföljden varit så sträng att den inte stått i rimlig proportion till den skada som riksdagsledamoten kunde ha lidit. Genom domen hade klagandenas rättigheter enligt artikel 10 därigenom blivit kränkta.

I *Lahtonen mot Finland* hade en tidning i en artikel om en polisman som åtalats för en bilstöld publicerat polismannens namn och återgett att han skulle genomgå en psykiatrisk undersökning. Med anledning av denna publicering hade chefredaktören dömts till

böter, skadestånd och kostnadsersättning till höga belopp. Europadomstolen fann att yttrandefriheten inte hade respekterats. Som skäl anfördes att uppgifterna hade baserats på offentliga domstolshandlingar och att målet hade varit av allmänt intresse vilket gjorde publiceringen försvarlig. Vidare beaktades de stränga påföljder som hade dömts ut.

I *Fressoz och Roire mot Frankrike* behandlades att klagandena i nationell domstol hade dömts för att de i en satirisk veckotidning hade publicerat sekretessbelagda uppgifter om en chefs löneförhållanden. Enligt Europadomstolen stod den fällande domen vid nationell domstol i strid med artikel 10.

I andra fall har ingripanden mot publiceringar ansetts vara förenliga med artikel 10.

I *Shabanov och Tren mot Ryssland* ansågs det inte ha varit försvarligt att i en tidning publicera innehållet i ett läkarintyg gällande en viss person, trots att det hade föredragits vid en domstolsförhandling. Det hade därför enligt Europadomstolen inte skett någon överträdelse av artikel 10 när ingripanden hade skett mot publiceringen.

I *Campmany y Diez de Revenga och Lopez-Gaöiacho Perona mot Spanien* ansågs det inte strida mot artikel 10 att två journalister hade ålagts att betala skadestånd för att de hade publicerat uppgifter om en intim förbindelse mellan två kända personer och komprometterande fotografier som styrkte uppgifterna. Det var enligt Europadomstolen fråga om privata förhållanden som fick anses sakna allmänt intresse.

I *Egeland och Hanseid mot Norge* hade tidningar publicerat fotografier av en gråtande kvinna. Fotografierna hade tagits utan kvinnans samtycke direkt efter att hon hade dömts för mord till ett långt fängelsestraff. Chefredaktörerna för tidningarna hade dömts för publiceringen till böter, vilket Europadomstolen inte ansåg hade varit i strid med artikel 10. Enligt Europadomstolen hade målet varit av allmänt intresse och fotograferingen hade skett på allmän plats. Det rörde sig dock om en mycket känslig situation för kvinnan, då intresset av att skydda hennes integritet fick tillmätas särskild vikt.

I *Krone Verlag GmbH och Krone Multimedia GmbH & Co KG mot Österrike* och *Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH mot Österrike* behandlades att tidningarna i artiklar om sexuella över-

grepp på en 10-årig flicka hade röjt hennes identitet och i ett fall publicerat ett fotografi av henne. Tidningsförlagen hade dömts att betala skadestånd, vilket Europadomstolen inte ansåg vara i strid med artikel 10.

Oproportionerliga sanktioner som kränkningar av artikel 10

En sanktion mot exempelvis en publicering är oproportionerligt sträng kan – som redan berörts i detta avsnitt – i sig anses utgöra en överträdelse av artikel 10.

Europadomstolen har i flera rättsfall uttalat att ett fängelsestraff för förtal och förolämpningar vid ett mediebrott (press offence) endast under exceptionella omständigheter är förenligt med yttrandefriheten för journalistik som garanteras enligt artikel 10. Detta kan vara fallet om andra grundläggande rättigheter då har kränkts, såsom vid fall av s.k. hate speech och vid uppmaningar till våld. Denna ståndpunkt har domstolen intagit i *Długotęcki mot Polen, Cumpănă och Mazăre mot Rumänien, Niskasaari mot Finland* och *Saaristo m.fl. mot Finland*.

Europadomstolen har i dessa avgöranden påpekat att Europarådets parlamentariska församling i oktober 2007 har antagit resolution 1577 (2007) *Towards decriminalisation of defamation*. I den resolutionen behandlas yttrandefrihetens roll som en hörnsten för det demokratiska samhället och pressens roll när det gäller utövandet av yttrandefriheten. Den parlamentariska församlingen uppmanar i resolutionen medlemsstaterna bl.a. att utan dröjsmål upphäva bestämmelserna om fängelsestraff i sin lagstiftning om ärekränkingsbrott, att möjliggöra fängelsestraff endast för hattal (hate speech) eller uppmaningar till våld och främjande av förnekelse (promotion of negationism) samt att införa rimliga och proportionerliga maximum för vilket skadestånd som kan dömas ut i ärekränkingsmål.

Ansvar för andras yttranden på en webbsida

Ansvar för innehållet på en hemsida – utifrån frågan om kränkning av artikel 10 – har nyligen behandlats i *Delfi AS mot Estland*. Klaganden (Delfi) ägde en av de största nyhetsportalerna på inter-

net i Estland. På dess webbplats kunde läsarna anonymt och utan någon föregående registrering kommentera nyhetsartiklar som publicerades på webbplatsen. Delfi kunde inte redigera kommentarerna innan de publicerades. Det fanns dock en möjlighet för Delfi att ta bort kommentarer, antingen genom ett automatiskt filtreringssystem kopplat till vissa obscena ord eller efter påpekanden från läsare enligt ett system med s.k. ”notice and take down”. I vissa fall tog även bolagets administratörer bort olämpliga kommentarer på eget initiativ. På webbplatsen hade det publicerats en kritisk artikel, som hade lett till en mängd kommentarer på webbplatsen. Kommentarna hade innehållit hot och de gav uttryck för aggressivitet riktat mot en person som hade förekommit i artikeln. Sex veckor efter det att kommentarerna hade laddats upp på webbsidan hade de tagits bort efter påpekande från den person som angripits genom kommentarerna. Delfi hade förpliktats av domstol i Estland att betala skadestånd för förtal till den person som hade angripits genom kommentarerna.

Delfi gjorde gällande inför Europadomstolen att dess yttrandefrihet enligt artikel 10 hade kränkts genom att bolaget hade ålagts skadestånd för andras uttalanden. Europadomstolen (stor kammar) fann att det inte skett någon överträdelse av artikel 10.

Domstolen konstaterade att användargenererade forum på internet tillhandahåller möjligheter till yttrandefrihet utan tidigare motstycke. Vid sidan av dessa fördelar kan det även innebära faror. Olagliga yttranden, såväl nedsättande som hattal (hate speech) och sådana som anstiftar till våld, kan spridas globalt och därefter vara fortsatt tillgängliga. Domstolen pekade på att rättigheterna enligt artiklarna 8 och 10 därför måste balanseras mot varandra.

Mot bakgrund av internets natur, fann domstolen att de skyldigheter och det ansvar som kan åläggas en nyhetsportal på internet kan skilja sig från motsvarande för en traditionell publicist, när det gäller innehåll som härrör från tredje man.

Domstolen konstaterade att detta fall gällde en yrkesmässigt driven nyhetsportal som utifrån affärsmässiga syften hade tillhandahållit en plattform för användargenererade kommentarer. Vidare konstaterade domstolen att de aktuella kommentarerna huvudsakligen hade bestått av hattal (hate speech) samt yttranden som hade förespråkat våld och att de därför uppenbarligen hade varit olagliga till sin natur. Yttrandena hade enligt domstolen varit av sådan art att

de i sig inte kunde anses åtnjuta något skydd enligt artikel 10. Frågan var om den nationella domstolens beslut att hålla Delfi ansvarigt för uttalandena hade stått i strid med bolagets frihet att vidarebefordra information; såsom den garanteras enligt artikel 10.

Domstolen fann att Delfi hade utövat en betydande kontroll över de postade kommentarerna och inte bara utgjort en passiv och endast teknisk tillhandahållare av kommentarerna. Domstolen konstaterade att den som utsätts för anonyma kommentarerna har osäkra möjligheter att rikta några krav mot dess upphovsmän, något som talade för att den nationella domstolens utslag var välgrundat. Med beaktande av den kontroll som Delfi hade utövat över hemsidan, fann domstolen att det i princip inte hade utgjort något oproportionerligt ingrepp i bolagets yttrandefrihet att bolaget hade varit skyldigt att redan i samband med publicering utan dröjsmål ta bort de aktuella kommentarerna.

Domstolen anförde att det inte kunde likställas med ”privat censur” att genom moderering förhindra hattal (hate speech) eller uppmaningar till våld. Domstolen anförde i det avseendet (p. 157):

Having regard to the fact that there are ample possibilities for anyone to make his or her voice heard on the Internet, the Court considers that a large news portal’s obligation to take effective measures to limit the dissemination of hate speech and speech inciting violence – the issue in the present case – can by no means be equated to “private censorship”. While acknowledging the “important role” played by the Internet “in enhancing the public’s access to news and facilitating the dissemination of information in general” ----, the Court reiterates that it is also mindful of the risk of harm posed by content and communications on the Internet ---.

Delfi anförde att det borde beaktas att bolaget hade infört ett s.k. notice and take down system. Om det förenas med effektiva procedurer för att skyndsamt ta bort meddelanden, kan ett sådant system enligt domstolen i många fall vara ett tillräckligt verktyg och utgöra en lämplig balans mellan de olika intressena. När det gällde kommentarer av det slag som nu var aktuellt, fann domstolen dock att det inte hade stått i strid med artikel 10 att hålla tillhandahållaren ansvarig för underlåtenhet att skyndsamt ta bort kommentarer, även då detta inte hade påtalats av den utsatte eller tredje man.

Det skadestånd som bolaget hade ålagts att betala var enligt domstolen på intet sätt oproportionerligt. Vidare konstaterades att

Delfi inte på grund av domen hade blivit tvunget att ändra sina affärsrutiner och att bolaget fortfarande är en av de största internetportalerna i Estland och den populäraste beträffande att posta kommentarer. Sammanfattningsvis anförde domstolen att det inte hade skett någon överträdelse av artikel 10.

*Distinktionen mellan uppgifter och värdeomdömen
i Europadomstolens praxis*

Av Europadomstolens praxis framgår flera olika principer för hur avvägningen ska göras mellan intresset för yttrandefrihet och den enskildes intresse av att inte utsättas för ärekränkande uttalanden.³¹ En skillnad måste – enligt en av dessa principer – göras mellan värdeomdömen och uppgifter om fakta. Ett värdeomdöme reflekterar en subjektiv uppfattning hos den som fäller omdömet och det kan ibland vara så grovt att det inte behöver tolereras. Ett värdeomdöme skiljer sig från uppgifter om fakta som kan verifieras och befinnas sanna eller osanna. Den som lämnar osanna uppgifter kan behöva visa att han eller hon haft fog för att anse uppgifterna vara sanna eller att de i vart fall lämnats i god tro. Sanningsbevisning bör därför enligt Europadomstolens praxis tillåtas om de ärekränkande uppgifterna gäller fakta.

När Europadomstolen ställs inför uttalanden som den nationella domstolen funnit nedsättande, ärekränkande eller förolämpande, undersöks först om uttalandet ska kategoriseras som uppgifter om fakta eller som värdeomdömen.³² Uppgifter om fakta kräver bevis om sin sanningshalt, vilket väcker frågor om bevisbördan och bevisföringen. Värdeomdömen å andra sidan anses inte mottagliga för bevisning. Denna distinktion är viktig eftersom uttalanden som beskrivs som värdeomdömen åtnjuter större skydd i termer av ”standard and onus of proof”.³³

Europadomstolen har i bland annat *Gorelishvili mot Georgien*, *Lingens mot Österrike* och *Jerusalem mot Österrike* uttalat att det är oförenligt med artikel 10 att kräva sanningsbevisning av en svar-

³¹ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., 2012, s. 447.

³² Harris m.fl., *Law of the European Convention on Human Rights*, third edition, 2014, s. 697 f.

³³ A.a. s. 698.

ande när ärekränkingsmålet gäller värdeomdömen, och att det i de nationella domstolarna därför måste göras en distinktion gällande detta och att det hade inneburit en överträdelse av artikel 10 att ställa ett krav på sanningsbevisning när det har varit fråga om värdeomdömen.

Domstolen har dock i bl.a. *Busuioc mot Moldavien* uttalat att även värdeomdömen ska kunna underbyggas på något sätt för att de inte ska anses överdrivna (excessive) – vilket därmed kan berättiga ett ingripande som är godtagbart enligt artikel 10.

Europadomstolen har prövat ett antal mål, utifrån frågan om rättsliga ingrepp mot värdeomdömen varit godtagbara enligt andra stycket i artikel 10. I de flesta fall har det varit fråga om presspubliceringar, och domstolen har då betonat vikten av en fri press som garant för yttrandefriheten. Av betydelse kan vara vem ett uttalande avser. Politiker och ämbetsmän i beslutande funktioner anses på grund av sin ställning behöva vara beredda på att utsättas för stark kritik, även för sådant som kan skada deras anseende.³⁴ Särskilda hänsyn gör sig dock gällande när nedsättande uttalanden riktar sig mot domare eller andra personer inom rättsväsendet. Domstolarnas auktoritet anges i andra stycket i artikel 10 som ett av de skyddsvärda intressena. Av betydelse är också de begränsade möjligheter som företrädare för rättsväsendet har att värja sig mot angrepp och delta i den offentliga debatten.³⁵

Vad gäller frågor av allmänt intresse och uttalanden i sådana sammanhang mot politiker, har ett grovt språk bedömts behöva tolereras. Europadomstolen har ansett att det varit i strid med artikel 10 att ingripa mot att en politiker hade kallats för ”idiot” (*Oberschlick mot Österrike*), eller att personer i ett politiskt parti hade kallats för ”källarnazister” (*Scharsach och News Verlagsgesellschaft mot Österrike*). I *Lindon, Otchakovsky–Laurens och July mot Frankrike* (stor kammare) ansågs däremot inte en dom gällande ärekränkning stå i strid med artikel 10, när författarna till en bok hade kallat Le Pen och medlemmar i partiet Front National för ”ett gäng mördare” och ”vampyrer”.

I fallet *Wabl mot Österrike*, som inte i sig gällde tidningspublicering, hade upprinnelsen varit att klaganden blivit avkrävd av

³⁴ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 4 uppl., 2012, s. 447.

³⁵ A.a. s. 453.

en polisman i en tidningsartikel att han skulle aidstestas. Wabl hade replikerat att det var "nazijournalistik". Han hade förbjudits av domstol att upprepa det uttalandet. Europadomstolen fann att Wabls uttalande hade varit mycket kränkande och att förbudet mot att upprepa det inte kunde anses oproportionerligt.

Fallet *Prager och Oberschlick mot Österrike* gällde en tidningsartikel som hade kritiserat österrikiska brottmålsdomare. Särskilt en domare hade anklagats för att ha haft förutfattade meningar i vissa mål och för att ha uppträtt arrogant och översittaraktigt. Europadomstolen erinrade om att domare har begränsade möjligheter att försvara sig mot ogrundade angrepp. Att tidningen hade fällt för ärekränkning utgjorde enligt Europadomstolen inte någon överträdelse av artikel 10.

Några fall gällande uttalanden om enskilda personer är också av intresse.

I *Nilsen och Johnsen mot Norge* (stor kammare) var bakgrunden att en professor uppgivit att polisen i Bergen hade gjort sig skyldig till ett stort antal övergrepp på enskilda. Nilsen och Johnsen, som företrädde en polisorganisation, hade svarat med att på ett häftigt sätt ifrågasätta professorns motiv för att uttala sig på det sättet. Nilsen och Johnsen hade förpliktats av nationell domstol att betala skadestånd för sina yttranden. De uttalanden som klagandena gjort fann dock Europadomstolen omfattades av deras yttrandefrihet, varför det hade skett en överträdelse av artikel 10.

I *Urbino Rodrigues mot Portugal* behandlades följande. Urbino Rodrigues hade i en artikel kritiserat en politisk utnämning. En annan journalist hade i en annan tidning anklagat Urbino Rodrigues för att ljuga och göra enfaldiga uttalanden. Urbino Rodrigues hade replikerat med att den andre journalisten tillämpade "maffiametoder". Efter en brottsanmälan från den andre journalisten hade Urbino Rodrigues dömts till böter och skadestånd. Europadomstolen fann att det hade varit fråga om en debatt i en fråga av allmänt intresse och att det hade varit oförenligt med yttrandefriheten att ingripa med sanktioner mot den ene av dem för värdeomdömen som denne fällt under debatten.

I *Hoffer och Annen mot Tyskland* hade klagandena dömts för ärekränkning mot en läkare för att de i en pamflett vid en demonstration mot abort hade angivit att läkaren var "specialist på att döda" och gjort en jämförelse med nazisternas dödande av

judar. Anklagelsen ansågs så kränkande att domen för ärekränkning inte hade stått i strid med artikel 10.

I fallet *Tammer mot Estland* behandlades publicering av en intervju med en kvinna som hade haft ett utomäktenskapligt förhållande med en känd estnisk politiker under en tid då denne varit gift. Kvinnan hade fått ett barn med politikern. Kvinnan hade anförtrott åt sina föräldrar att ta hand om barnet. I den publicerade intervjun hade nedsättande uttryck om kvinnan använts, vilka betecknade en person som förstör en annans äktenskap och en kvinna som överger sina barn. Journalisten hade dömts i nationell domstol för ärekränkning. Europadomstolen fann att uttrycken hade varit kränkande och att de inte hade gällt frågor av vikt för allmänheten. Påföljden fick också anses proportionerlig, varför någon överträdelse inte hade skett av artikel 10.

5 Internet och annan kommunikation som sker elektroniskt

5.1 Inledning

En väsentlig del av våra överväganden om ett förbättrat straffrättsligt skydd för den personliga integriteten bör enligt våra direktiv inriktas på hur samhällsutvecklingen och den tekniska utvecklingen har förändrat möjligheterna till kommunikation och följaktligen möjligheten att begå sådana gärningar som innebär hot och kränkningar.

I detta kapitel belyser vi teknikutvecklingen och nya sätt att kommunicera. Inledningsvis beskrivs i avsnitt 5.2 vad som avses med sociala medier och vilka funktioner sådana har i olika avseenden. I avsnitt 5.3 återges därefter två undersökningar gällande användningen av sociala medier och tillgången till internet i Sverige. I avsnitt 5.4 redovisas slutligen olika aspekter på internet och annan elektronisk kommunikation ur ett straffrättsligt perspektiv.

5.2 Sociala medier¹

5.2.1 Vad är sociala medier?

Det sociala medielandskapet förändras snabbt, det dyker ständigt upp nya plattformar och funktioner, samtidigt som andra försvinner. Till skillnad mot traditionella medier är användare och innehåll ett och detsamma i de sociala medierna. Medan exempelvis en

¹ Detta avsnitt är i sin helhet framtaget för utredningens räkning av Statens medieråd.

roman kan publiceras utan att någon läser den, skulle Twitter utan användare inte ha något innehåll över huvud taget. Den tekniska utvecklingen går fort och nya kommunikationssätt växer fram. Följande avsnitt är så allmänt hållet som möjligt, i ett försök att skjuta upp den oundvikliga inaktualiteten så långt som möjligt.

Sociala medier är mångfacetterade och komplexa kommunikationskanaler som sträcker sig från i huvudsak interpersonell kommunikation med vissa möjligheter till bredare social interaktion (chatappar som t.ex. Kik) till de komplexa sociala system som t.ex. Facebook eller Instagram utgör. Det är därför mycket svårt att ge en enkel, generisk förklaring till hur de fungerar eller hur en kränkning i sociala medier ser ut. Det kan handla om allt från vanliga offentliga konversationer som spårar ur, till systematiska kränkningar i forum som är skapade för att kränka andra människor. Så kallad hämndporr, där sex- eller nakenbilder postas för att hämnas på personen på bilderna är ett extremt exempel.

Att dela texter och diskutera med andra över digitala nätverk kan ses som ursprunget till dagens sociala medier. Detta skedde först i enklare diskussionsforum via BBS:er (bulletin board systems, direktuppringda databaser som användes innan internets genombrott), via IRC (Internet Relay Chat, ett globalt konferenssystem), webbsidor och sedan även bloggar. Sociala medier har utvecklats från enkla textbaserade plattformar och funktioner, till multi-mediala tjänster för kommunikation.

I dag existerar en mängd olika plattformar och tjänster, men lite förenklat kan man ändå säga att sociala medier är utformade för att användarna ska kunna:

1. Dela med sig av information i form av texter, bilder, filmer, ljudfiler som antingen laddas upp på plattformen i fråga eller länkas till på andra sociala medier eller webbplatser.
2. Kommentera sina egna och andras delningar.

Olika sociala medier har olika funktioner – vissa är särskilt utformade för visuell kommunikation – exempelvis bilddelningstjänster som Instagram, eller videodelningsplattformar som YouTube. Andra är utformade för snabb, främst textbaserad kommunikation, som exempelvis Twitter och Kik. I vissa sociala medier sker kommunikationen flyktigt i avgränsade grupper (i chattappar som

exempelvis Snapchat), i andra handlar det om en mer beständig kommunikation i identitetsbaserade sociala nätverk som exempelvis Facebook. Flera sociala medier kan också kopplas till traditionella medier. Exempelvis använder sig flera tidningars webbupplagor av en koppling mot sociala medier (t.ex. Facebook) som kommentarsfält i stället för att ha en egen kommentarfunktion på sajten. På diskussionsforum som t.ex. Flashback och Familjeliv kan användare samtala om i princip allt i en enorm mängd diskussionsstrådar. Denna typ av forum har också en mycket varierande grad av moderering.

En viktig aspekt av den förändring som sociala medier genomgått under de senaste åren, är kopplingen till det fysiska rummet. Tidigare var sociala medier anpassade till stationära eller bärbara datorer genom uppkoppling via webben, medan sociala medier nu är anpassade för att användas i mobiltelefonen. Vissa sociala medier existerar inte ens på webben utan går enbart att använda genom en app i en smart mobiltelefon. De sociala mediernas ökade mobilitet innebär att man snabbare och enklare kan lägga upp information än tidigare. Förr behövde man ta en bild och sedan föra över den till en dator innan man kunde lägga upp den på Facebook. I dag sköts allt omedelbart i en smart mobiltelefon.

Att de sociala medierna har olika funktionalitet innebär också att de attraherar olika typer av användare och att de formar olika typer av användarbeteende samt olika kommunikativa uttryck och innehåll. Exempelvis är Twitter en plattform som lämpar sig för snabb och kort textbaserad kommunikation mot en stor publik. På grund av att kommunikationsutrymmet är begränsat (Twitter tillåter endast 140 tecken per meddelande) består också Twitter-kommunikationen till stor del av länkar till andra sociala medier eller webbaserade tjänster. Den textbaserade chattkommunikationen på Kik är däremot mer anpassad för realtidskommunikation mellan användare i mer avgränsade nätverk, exempelvis i kompisnätverk. Kommunikationen på Facebook är ofta kopplad till användarens privatsfär, medan kommunikationen via yrkesnätverket LinkedIn handlar om att bygga en slags virtuell platsannonser i vilken ens yrkesroll och yrkesnätverk presenteras för potentiella arbetsgivare.

I dag finns det många tekniska möjligheter för användaren att sammanlänka olika sociala medier, exempelvis genom att delning av information sker automatiskt på flera plattformar. Det är möjligt

att ta en bild med mobiltelefonen, dela den på t.ex. Instagram, som kopplats till Facebook och till en blogg. På så sätt så sker delningen samtidigt på dessa tre plattformar. Begränsningen i delningen per plattform beror på hur man som användare konfigurerat delningarna.

Sociala plattformar kan också användas som inloggningsnyckel till andra tjänster och applikationer. I stället för att skapa nya konton till alla nya tjänster, kan man exempelvis välja att logga in med sitt Facebook-konto. Många kommentarfält på webbtidningar (t.ex. Aftonbladet) är kopplade till Facebook.

För att skapa en större förståelse för hur sociala medier används och vilken typ av kommunikation de möjliggör, samt hur dessa förhåller sig till frågor som handlar om interpersonell integritet – presenteras i det följande ett avsnitt som rör kommunikationens anonymitet, spridning och beständighet. Vidare diskuteras användarnas kontroll, eller möjlighet till kontroll, i relation till dessa.

5.2.2 Anonymitet och offentlighet

Möjligheten att vara anonym (eller att agera under pseudonymitet genom att använda ett alias) har varit en central komponent av digital nätverksbaserad kommunikation sedan internets barndom. I många fall har anonymiteten också framhållits som en viktig demokratisk faktor för kommunikationen över internet. Anonymitet är centralt för möjligheten att göra sig hörd i samhällen där det råder ett öppet förtryck mot oliktänkande, vilket framgick tydligt under protesterna under den arabiska våren. Även i demokratier som Sverige, är det för många viktigt att kunna kommunicera anonymt, exempelvis i sammanhang där innehållet handlar om att informera om missförhållanden, eller där kommunikationen gäller känslig information knuten till den personliga integriteten. Det finns gott om vittnesmål om hur HBTQ-personer på mindre orter genom internet kunnat skaffa sig en social plattform, något som hade varit omöjligt eller lätt till trakasserier utan anonymitet. Att kunna välja anonymitet är något som många anser är en rättighet på nätet. Samtidigt gör anonymiteten det lättare att sprida hat, hot, kränkningar eller desinformation över nätet.

Man kan i detta sammanhang skilja mellan två olika former av anonymitet. Den första handlar om användarens anonymitet gentemot den som tillhandahåller en tjänst. Denna form av anonymitet är ofta begränsad, eftersom det krävs vissa personuppgifter vid registrering, att användarens IP-adress loggas etc. Den andra anonymitetsformen gäller i vilken utsträckning användarens identitet är skyddad gentemot andra användare.

Bland de olika sociala medierna, finns det funktioner och plattformar som sträcker sig över hela skalan; från (nästan) total anonymitet till full offentlighet. Exempelvis är kommunikation i kommentarsfält på bloggar, nyhetsmedier eller diskussionsforum där man använt anonymiserings-tjänster som Tor i det närmaste fullständigt anonym, dvs. det finns mycket små möjligheter att kunna identifiera användaren bakom Tor-dirigerade kommentarer som inte har en avsändare. Vid användningen av det sociala mediet LinkedIn är anonymitet meningslös, då själva plattformen är tänkt att fungera som en kontaktyta mellan användaren och aktörer på arbetsmarknaden. Många sociala medier möjliggör användar-anonymitet, dvs. där identifierbara uppgifter hålls hemliga av den som äger tjänsten. Exempelvis är Twitter är en sådan plattform – här väljer användaren själv om kontot ska vara identifierbart och kopplat till en person. Det finns även tjänster vars affärsmodell är att tillhandahålla användarna fullständig anonymitet. Vissa av dessa innebär också att användaren kan vara anonym i relation till den som tillhandahåller tjänster, t.ex. Cloak. Vid användningen av Facebook är anonymitet knappast eftersträvansvärt, då plattformen är till för att bygga och utveckla sociala nätverk med andra användare. Dessutom är det enligt Facebooks användarvillkor inte tillåtet att ange falska personuppgifter, vilket kraftigt begränsar möjligheten till total anonymitet. Frågan om anonymitet eller offentlighet tangerar också kommunikationens rumsliga spridning, dvs. om och hur användarna ska kunna kontrollera vilka som kan ta del av kommunikationen, samt hur cirkulationen av meddelanden ser ut när de är publicerade.

5.2.3 Tillgänglighet och kommunikationens rumsliga spridning

En central fråga som aktualiseras i relation till användningen av sociala medier handlar om hur pass offentlig, eller tillgänglig, informationen som läggs upp blir för andra. En närbesläktad fråga är hur pass stor kontroll den enskilde användaren har över hur informationen sprids. På Facebook kan användaren själv avgöra om användarprofilen ska vara sökbar på sökmotorer som Google, av människor som inte är inloggade, eller av medlemmar på nätverket. Vidare finns inställningar som reglerar informationens synlighet och därmed potentiella spridning inom nätverket och huruvida den ska vara sökbar från sökmotorer. Liknande inställningar finns på de flesta sociala medier som exempelvis Instagram och Twitter. Användarna kan också avgöra hur tillgängliga delningar ska vara för andra användare. Exempelvis kan man bestämma om bara en specifik person, en särskild utvald grupp, alla ens vänner, eller alla som över huvud taget använder det sociala nätverket ska kunna se delningen.

Mycket av informationen i sociala medier distribueras och cirkuleras i slutna grupper. Det kan vara på ett socialt nätverk, där man kommunicerar i stängda grupper, chattrum eller liknande. Det kan även handla om diskussionsforum, där man behöver skapa ett konto och ibland även ansöka om och godkännas för medlemskap för att få ta del av innehållet och publicera inlägg. Viktigt att påpeka är att även kommunikation i helt slutna sociala medier kan bli föremål för större spridning genom att andra medlemmar delar det vidare i andra sammanhang.

Frågan om kommunikationens spridning i sociala medier hänger inte enbart samman med de tekniska möjligheter som erbjuds användaren. När meddelanden (text, bild, film, ljud) väl är publicerade finns det många tekniska möjligheter (i telefonen och datorn) att spara och distribuera dem vidare. Användarens presumtiva kontroll över sin information minskar därför ju fler användare som är mottagare av meddelandet i det första ledet. Följaktligen kan kommunikation som var avsedd för ett fåtal mottagare i ett slutet sammanhang, genom andra användares vidaredelningar ändå komma att cirkuleras i ett potentiellt obegränsat digitalt rum. Därför blir frågan om användarkontroll och spridningsrestriktioner

också föremål för en större diskussion kring användarkultur och socialt förtroende i relationen mellan användare i sociala medier. Det finns anledning att anta att information som postas i en liten, sluten grupp där användarna uppträder under sina verkliga identiteter sprids vidare i mindre utsträckning än information som läggs upp i ett offentligt forum med i huvudsak anonyma användare.

5.2.4 Arkivering och flyktighet – kommunikationens tidsmässiga (o)beständighet

En annan aspekt av sociala medier handlar om kontrollen över vad som händer med informationen över tid. Vissa sociala medier är uppbyggda som linjära tidsdokument över användarens digitala handlande, t.ex. Facebook, och till viss del även Instagram. Här är bevarandefaktorn inbyggd i det sociala mediets infrastruktur. I chattappar som Snapchat och Kik är kommunikationen mer flyktig, och dessa tjänster bygger inte på en bevarandefunktion som kopplas till användarens personliga identitet. En av Snapchats mer omdiskuterade funktioner är att bilder som skickas, raderas automatiskt från mottagarens telefon efter maximalt 10 sekunder. Det finns dock inget som hindrar mottagaren från att ta en skärmdump på bilden ifråga, och bilderna lagras också under viss tid på Snapchats server. Det finns också appar som t.ex. Periscope eller Meerkat som användaren kan koppla till andra sociala medier (t.ex. Twitter eller Facebook) för att sända film i realtid från sin mobiltelefon. Filmen strömmas då direkt från mobiltelefonens kamera till det sociala medium som appen är kopplad till. Filmen sparas inte i efterhand utan kan endast ses live.

På sociala medier kan en viss användarkontroll ges över vad som bevaras, exempelvis kan en Facebookanvändare radera eller förändra information publicerad i sin egen profil, men inte på andras. Det går dock inte att skapa kontroll eftersom den som delar ett inlägg, inte kan gardera sig mot att den som ursprungligen postade det ändrar innehållet, vilket innebär att man i efterhand riskerar att dela något med en helt annan innebörd. På Twitter kan inlägg raderas i efterhand, och Twitters bevarandefunktion är betydligt mindre utvecklad jämfört med Facebooks. Vid kommunikation i andra sociala medier, som exempelvis i diskussionsforum eller i

kommentarsfält på webbplatser och bloggar, finns det mycket små (eller inga) möjligheter för användarna att kontrollera kommunikationens tidsmässiga beständighet. Således blir frågan om kommunikationens bevarande eller inte, helt avhängig vilket socialt medium som avses samt hur de specifika inställningarna som styr kommunikationens funktioner ser ut.

5.3 Undersökningar om användningen av internet och sociala medier i Sverige

5.3.1 Rapporten Svenskarna och internet

IIS (Internetstiftelsen i Sverige)² är en oberoende allmännyttig organisation som bl.a. ansvarar för internets svenska toppdomän .se, med registrering av domännamn samt administration och teknisk drift av det nationella domännamnsregistret. Stiftelsen ger årligen ut rapporten Svenskarna och internet. I den årliga rapporten kartläggs internetanvändningens utveckling och förändring hos den svenska befolkningen. I 2014 års rapport redovisas bl.a. spridning och användning av internet, tid och plats för användning av internet och användning av sociala medier.³

Allmänt om spridning och användning av internet

I EU:s statistik (Eurostat June 2014) toppar Sverige tillsammans med Island, Norge, Danmark, Nederländerna och Finland listan över länder med den högsta internetanvändningen, med drygt 90 procent användare i befolkningen.⁴ Fortfarande efter tjugo år fortsätter internet att spridas till allt fler. Detta gäller både tillgång och användning. Ökningen är inte stor eftersom man i många åldersgrupper redan nått taket där nästan alla redan använder internet. Bland de äldre och bland de yngsta är dock ännu inte alla internetanvändare. Det är också gällande dessa grupper, särskilt bland de

² Tidigare benämnd Stiftelsen för internetinfrastruktur (.se).

³ Findahl, Svenskarna och internet 2014.

⁴ A.a. s. 9 ff.

yngre pensionärerna, som ökningen under det senaste året har varit störst.

Det är i dag lika många som har tillgång till internet som har tillgång till dator. 2014 hade 91 procent av befolkningen över 18 år tillgång till en dator och 91 procent hade tillgång till internet. 88 procent hade tillgång till bredband hemma.

I åldrarna från 6 till 65 år använder i dag minst 90 procent internet, åtminstone ibland. I åldrarna från 12 till 55 år är andelen användare nära 100 procent. Bland förskolebarn och yngre pensionärer är omkring 80 procent internetanvändare och bland de äldsta, över 75 år, uppgår andelen till drygt 30 procent.

90 procent av befolkningen i åldern 12 till 45 år är dagliga användare. Omkring 75 procent är dagliga användare i åldern 9 till 11 år samt i åldern 46 till 65 år. Hälften av de yngre pensionärerna och de yngsta skolbarnen är också dagliga användare, en tredjedel av de yngre skolbarnen och en fjärdedel av de äldsta, över 75 år.

Tid och plats vid användning av internet

Den genomsnittliga tiden som användarna ägnar åt internet i hemmet har under de senaste fyra åren legat på omkring 11,5 timmar i veckan (eller drygt 1,5 timmar om dagen)⁵. Under det senaste året har det skett en ökning med en timme i veckan. Det är en ökning som beror på den ökande användningen av smarta mobiler och surfplattor. Inte bara datorn utan också de mobila apparaterna används till stor del i hemmet, uppkopplade till det egna trådlösa hemnätverket.

Ökningen av internettiden har skett tydligast bland de äldre ungdomarna (16–25 år) och i föräldragenerationen (36–45 år). Hos de äldre är skillnaderna små. De lägger ner ungefär lika mycket tid på internet som tidigare.

Hemmet är den plats där mest tid ägnas åt internet. För dem som förvärvsarbetar fördelar sig tiden ganska lika mellan arbete och hem. Ökningen för dem som studerar och arbetar har under senare år huvudsakligen skett i hemmet.

⁵ A.a. s. 13 ff.

Under det senaste året har tiden som ägnas åt internet ökat överlag med undantag för pensionärerna, där användningen av smarta mobiler och surfplattor är begränsad. Både de förvärvsarbetande och de studerande har lagt ner mer tid på internet såväl hemma som på arbete respektive i skola.

Användningen av sociala medier⁶

Allmänt om användningen

Facebook är fortfarande det sociala nätverk som dominerar.⁷ 70 procent av internetanvändarna använder Facebook åtminstone någon gång och nästan alla som besöker sociala nätverk besöker också Facebook. Bildbaserade nätverk får allt större spridning, särskilt bland de unga. Instagram ökar mest, totalt 40 procent av internetanvändarna använder nu den tjänsten. Snapchat används däremot främst av tonåringar. Både Twitter och LinkedIn används av en av fem internetanvändare. Fortfarande är det traditionell e-post och korta snabbmeddelanden som dominerar den dagliga kommunikationen på internet.

Facebook

Andelen som är medlemmar på Facebook har ökat något för varje år och 2015 är inget undantag.⁸ 2012 var det 64 procent av internetanvändarna som någon gång besökte Facebook. Det steg till 66 procent 2013, till 68 procent 2014 och uppgår nu till 70 procent. Denna ökning beror främst på att allt fler äldre börjat besöka Facebook. Det uppväger den minskande populariteten som Facebook fått bland de unga (12–15 år). Bland de yngsta har, sedan flera år, alternativa bildbaserade nätverk som bl.a. Instagram, Snapchat och Kik fått stor spridning samtidigt som Facebook inte används lika frekvent. Nästan alla som är lite äldre, över 15 år,

⁶ Findahl m.fl., *Svenskarna och internet 2015*, s. 3 (Endast kapitlet om sociala medier i 2015 års version av *Svenskarna och internet* hade vid betänkandets färdigställande blivit publicerat).

⁷ A.a. s. 3.

⁸ A.a. s. 3 ff.

besöker Facebook och dessa gör det dagligen. Facebook används alltså av de flesta och besöks flitigt.

Instagram

Instagram används till största del av unga.⁹ I åldersgruppen 12–15 år används tjänsten någon gång av 85 procent och i åldersgruppen 16–25 år uppgår den andelen till 67 procent. 40 procent av internetanvändarna i åldersgruppen 36–45 år använder också Instagram någon gång. Användningen av Instagram fortsätter att öka kraftigt i alla åldrar. Den årliga ökningen har varit 12 procentenheter, från 16 procent 2013 till 28 procent 2014 och nu 40 procent 2015.

Det är 40 procent av alla internetanvändare som använder Instagram 2015. Nästan en fjärdedel, 23 procent, gör det dagligen. Det är dock stor skillnad mellan åldersgrupperna. Med stigande ålder är det färre och färre som använder Instagram. Det är fler kvinnor än män som använder Instagram i alla åldersgrupper. De flitigaste Instagramanvändarna är de yngre tonårstjejerna, i åldersgruppen 12–15 år, där 83 procent använder Instagram dagligen.

Snapchat

Snapchat är i likhet med Instagram ett sätt att kommunicera med bilder.¹⁰ Vid användning av Snapchat försvinner bilden efter ett antal sekunder. Bilden försvinner dock inte helt utan finns kvar i minnet. Snapchat är en tjänst som de unga, i åldersgruppen 12–25 år, använder i nästan lika stor utsträckning som de använder Instagram. Fyra av fem i åldersgruppen 12–15 år använder Snapchat någon gång och tre av fem använder Snapchat dagligen. De flitigaste Snapchatanvändarna är flickor i åldersgruppen 12–15 år, där tre av fyra använder det dagligen. Dagliga Snapchatanvändare över 35 år är däremot sällsynta.

⁹ A.a. s. 6.

¹⁰ A.a. s. 7.

LinkedIn

LinkedIn är det sociala nätverk som utmärker sig genom att majoriteten av användarna inte ingår i de yngsta åldersgrupperna.¹¹ Totalt sett är det lika stor andel som använder LinkedIn som Twitter. Det är 22 procent som någon gång använder LinkedIn och 2 procent som gör det dagligen. Den dagliga användningen av LinkedIn är inte stor. De flitigaste dagliga besökarna återfinns bland kvinnor i åldersgruppen 36–45 år (6 procent) och män i åldersgruppen 26–35 år (5 procent).

Twitter

Twitter är en mikroblogg med en utrymmesbegränsning på 140 tecken.¹² Den har samma spridning som LinkedIn. Även om användningen av Twitter nästan har fördubblats på tre år, från 12 procent 2012 till 22 procent 2015, är det inte ens var fjärde internetanvändare som någon gång använt tjänsten. De flitigaste användarna är unga män (åldersgruppen 16–25 år) där 16 procent använder tjänsten dagligen. Dagliga Twitteranvändare över 55 år är däremot sällsynta. Twitter ett av få sociala medier där andelen användare är högre bland män än bland kvinnor. Skillnaden är stor mellan den andel som besöker och följer Twitter eller andra mikrobloggar och den andel som själv deltar med inlägg. Det är mer än dubbelt så många som är följare än som aktivt deltar. 4 procent av internetanvändarna skickar en tweet (ett inlägg) åtminstone en gång i veckan, och 11 procent är under samma tidsperiod på Twitter och läser.

Kommunikation och sociala medier

Direkt kommunikation via traditionell e-post och korta snabbmeddelanden (instant messages) via olika tjänster dominerar fortfarande den dagliga kommunikationen på internet. Alternativen att via olika sociala nätverk vända sig till många ökar dock hela tiden.¹³

¹¹ A.a. s. 8.

¹² A.a. s. 9.

¹³ A.a. s. 12 ff.

På sådana är följarna mångdubbelt fler än de som själva skriver och postar.

Figur 5.1 Hur vanligt är det att läsa vad andra skriver?

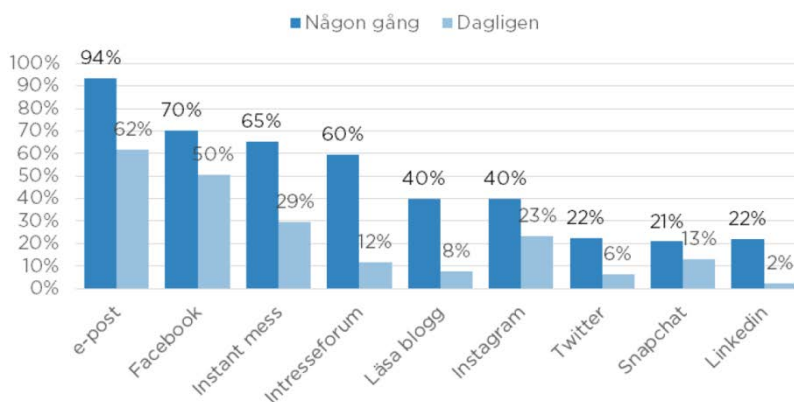

Diagram 5-10. Andelen av internetanvändare (12+ år) som läser vad andra skriver 2015.

Källa: Svenskarna och internet 2015.

Vanliga bloggar, utan begränsning i utrymmet, läses av 40 procent av internetanvändarna. Så har det sett ut under många år. Som tidigare är det unga kvinnor som dominerar. Det finns dock förändringar bland de yngsta, upp till 25 år. Andelen av flickorna i åldersgruppen 12–15 år som någon gång läser en blogg har minskat från 81 procent 2012 till 62 procent 2015. De som själva någon gång skriver på en blogg har minskat från 23 procent 2012 till 5 procent i dag. Över hälften av flickorna i åldersgruppen 12–25 år skrev eller hade skrivit på en egen blogg 2012.

Figur 5.2 Hur vanligt är det att skriva och posta på internet?

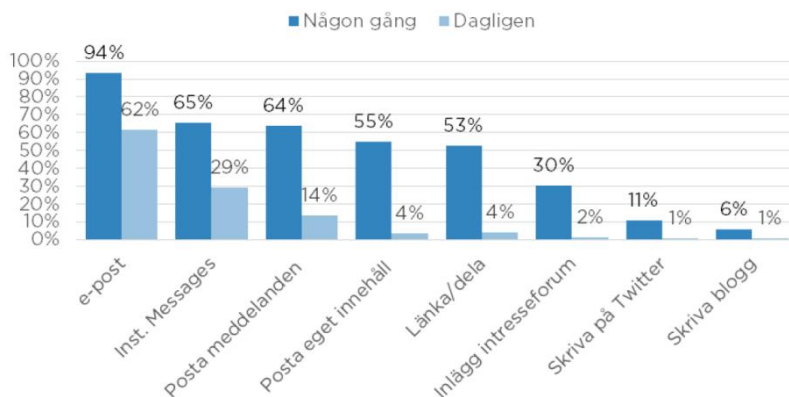

Diagram 5-11. Andelen av internetanvändare (12+ år) som själv skriver eller delar på olika sociala

Källa: Svenskarna och internet 2015.

De yngre är mer aktiva än de äldre på de sociala nätverken. De yngsta, i åldersgruppen 12–25 år, tillhör de mest aktiva att uppdatera sig och posta eget innehåll (till exempel text, bild eller video). 52 procent uppdaterar sig och 33 procent postar eget innehåll åtminstone någon gång i veckan. Hälften av dem i åldersgruppen 12–55 år som besöker sociala nätverk postar någon gång i veckan meddelanden och kommentarer och en tredjedel i åldersgruppen 16–35 år skickar vidare eller delar material med andra.

Det är inte de yngsta som är mest aktiva utan de som är lite äldre, i åldersgruppen 16–45 år. Kvinnorna är genomgående både mer frekventa besökare och mer aktiva skribenter än männen.

Även om en del unga är aktiva på de sociala nätverken med att uppdatera och kommentera andras inlägg, så är huvuddelen av de som någon gång gör ett besök inte särskilt aktiva. 57 procent av dem som besöker Facebook uppdaterar sig någon gång i månaden eller mer sällan.

De flesta, 70 procent, är inte heller särskilt aktiva att dela och länka vidare intressanta saker som de sett. Majoriteten gör det högst någon gång i månaden eller mer sällan.

5.3.2 Rapporten Ungar & medier 2015

Ungar & medier är en undersökning som Statens medieråd har genomfört sex gånger sedan 2005. Rapporten är resultatet av den största nationella enkätundersökningen i Sverige som kartlägger medievanor och attityder om medier hos barn mellan 0 och 18 år. Den publiceras i tre rapporter; Småungar & medier, om barn 0–8 år, Ungar & medier, om barn och unga 9–18 år samt Föräldrar & medier, där vårdnadshavare till barn 9–18 år uttalar sig om barnens medievanor och upplevelser. I rapporten Ungar & medier 2015 redovisas bl.a. undersökningsresultat gällande användningen av internet och sociala medier i åldersgruppen 9–18 år.¹⁴

Tillgången till datorer och internet

Tillgången till medieteknik i åldersgruppen 9–18 år är överlag hög; för tv, dator och internet närmar den sig 100 procent i samtliga åldersgrupper – förutsatt att man räknar in dem som delar medieteknik med andra i familjen.¹⁵ Även innehavet av stationära spelkonsoler är mycket stort. 87 procent av alla i åldersgruppen 9–16 år har tillgång till stationära spelkonsoler i hemmet.

Den totala tillgången till datorer – inkluderat svarsalternativet ”delar med andra” – ligger alltså på mellan 95 och 100 procent. En noterad nedgång i datorägande i förhållande till tidigare undersökningar kan förklaras med den kraftiga ökningen av innehavet av surfplattor, som i många avseenden fyller samma funktioner som datorer.

Innehavet av surfplattor har alltså ökat kraftigt sedan den förra undersökningen, främst bland de yngre. Bland nioåringarna har det nästan fyrdubblats, från 12 procent till 46 procent. Innehavet är lägre bland de äldre; surfplattor tycks alltså främst vara medieteknik för barn.

I åldersgrupperna 13–16 år och 17–18 år närmar sig innehavet av mobiltelefon 100 procent. Smarta mobiler dominerar helt jämfört med äldre varianter av mobiltelefoner, också i åldersgruppen 9–12 år. Det är enligt undersökningen endast någon eller några procent

¹⁴ Statens medieråd, Ungar & medier 2015.

¹⁵ A.a. s. 15 ff.

som delar mobiltelefon med andra i familjen. Flickor i samtliga åldersgrupper har i något högre utsträckning än pojkar en smart mobil. Den totala tillgången till mobiltelefoner – smarta mobiler och traditionella sammanlagt – skiljer sig dock inte åt mellan könen.

Användningen av internet

I rapporten redovisas medieanvändningens frekvens i förhållande till andra aktiviteter utanför skoltid.¹⁶

Internetanvändning är en av de vanligaste dagliga aktiviteterna, liksom att lyssna på musik, vara med familjen och att använda mobilen. I åldersgruppen 9–12 år ligger den dagliga internetanvändningen generellt lägre än i de äldre åldersgrupperna. Den största skillnaden gäller användningen av sociala medier. 74 procent (i åldersgruppen 13–16 år) respektive 80 procent (i åldersgruppen 17–18 år) uppger att de ägnar sig åt detta varje dag jämfört med 30 procent i åldersgruppen 9–12 år.

Att använda internet (65 procent) samt att se på film eller tv-program (59 procent) är, näst efter att vara med familjen (85 procent), de vanligaste dagliga sysselsättningarna i åldersgruppen 9–12 år. Film/tv-tittandet avtar med stigande ålder, vilket internetanvändningen inte gör.

Användningen av sociala medier har endast ökat i åldersgruppen 9–12 år. Från 25 procent daglig användning 2012/13 har den ökat till 30 procent 2014. Jämfört med tidigare undersökningar kan man bland annat se att andelen som använder mobilen varje dag fortfarande ökar. Ökningen handlar om enstaka procentenheter i de båda äldre åldersgrupperna, men är mer påtaglig i åldersgruppen 9–12 år.

I tidigare undersökningar har gruppen högkonsumenter av medier definierats som de som använder en specifik medieform mer än tre timmar en vanlig dag. I 2015 års rapport slås det fast att begreppet högkonsument – som det tidigare definierats – vid det här laget har tappat relevans. I åldersgruppen 13–16 år visar nämligen undersökningen att, gällande internetanvändning, uppgår andelen högkonsumenter till 62 procent. Sett till mobilanvändning är denna andel 53 procent. Det anförs i rapporten att avgräns-

¹⁶ A.a. s. 24 ff.

ningen förlorar sin betydelse som markör mot genomsnittet, när andelen högkonsumenter närmar sig eller överstiger 50 procent. Nedbrutet på årskullar och kön kan andelen högkonsumenter enligt rapporten framstå som ännu större, t.ex. använder 78 procent av 16-åriga flickor mobiltelefonen mer än 3 timmar per dag och samma andel av de 18-åriga pojkarna använder internet mer än 3 timmar per dag.

5.4 Straffrättsliga aspekter på kommunikation som sker elektroniskt

5.4.1 Inledning

Vårt utredningsuppdrag gäller främst sådana kränkningar av den personliga integriteten som inte utförs genom angrepp på den fysiska integriteten. Om ett angrepp inte sker fysiskt (dvs. genom exempelvis våld mot andra människor eller genom skadegörelse) kan det ske på andra sätt. Ett angrepp kan ske genom någon form av kommunikation (antingen ensidigt från en person till en eller flera andra personer eller som en del av en ömsesidig kommunikation) som kan uppfattas genom syn, hörsel eller andra sinnen.

Sådan kommunikation kan kränka den personliga integriteten om den antingen riktar sig *till* en person (och uppfattas av den personen) eller riktar sig till andra personer men handlar *om* en viss person (då den också kan anses kränka den berörde personens ära och anseende).

I många fall kan kommunikationen rikta sig *till* en person och samtidigt nå andra personer och då även handla *om* den personen. Exempelvis kan någon skrika nedsättande saker till en person när denne befinner sig tillsammans med andra människor eller skriva något, riktat till en annan person, på en chattforum som andra också har tillgång till.

Möjligheterna till kommunikation via internet och andra elektroniska kommunikationsformer har radikalt ändrat förutsättningarna både för att kommunicera direkt till en person och för att kommunicera uppgifter om en person till andra.

Utifrån dessa aspekter försöker vi, utan anspråk på att vara uttömmande, att i den kommande uppräknings lyfta fram olika aspekter på internet och annan elektronisk kommunikation som på

olika sätt kan ha betydelse vid utförande av integritetskränkande brott och vid den straffrättsliga bedömningen av sådana handlingar. I de kommande kapitlen kommer vi att återkomma till dessa aspekter när vi analyserar vilka behov det finns att reformera lagstiftningen.

5.4.2 Möjligheterna att sprida information om någon

- De är möjligt att utan någon dyr utrustning eller särskild utbildning fotografera, filma och spela in rösten på andra människor och tillgängliggöra detta via internet.
- Genom enkel och lättillgänglig teknik kan digitala bilder och filmer manipuleras på ett enkelt sätt.
- Den som vill sprida bilder, texter eller annan information kan göra informationen tillgänglig för ett mycket stort antal människor, geografiskt spridda över hela jorden.
- Det är möjligt att åstadkomma en stor spridning av uppgifter utan att det innebär någon betydande ekonomisk kostnad för den enskilde. Tvärtom handlar det ofta om mycket låga kostnader som inte heller blir större genom att spridningen blir omfattande.
- Hur många människor som verkligen tar del av den information som tillgängliggjorts beror på flera olika faktorer. Det finns möjlighet att på olika sätt genom aktiva åtgärder påverka att information sprids vidare på ett sådant sätt att andra människor också tar del av den.
- Det kan vara ett aktivt val att lägga ut information på en plats som besöks av många, och därigenom verka för att många andra människor tar del av informationen. I vissa fall är en sådan konsekvens förutsägbar, t.ex. genom antalet följare eller motsvarande.
- Via andra användare som i första läget är mottagare av informationen kan information spridas vidare från en tjänst till en annan, samt från en begränsad miljö till en annan och på detta sätt få en snabb exponentiell spridning.

- Olika nätverkstjänster kan möjliggöra att många personer tar del av information (bl.a. genom medvetandegörande av att information finns tillgänglig) utan att det förutsätter några aktiva åtgärder från någon.
- Det är möjligt att genom olika sökmotorer söka efter information och därigenom kan informationen nå inte bara dem som får informationen sänd/skickad till sig utan även andra som söker efter den.
- Information om någon kan kommuniceras till en enda mottagare. Mottagaren kan utan avsändarens acceptans sprida informationen vidare. Detta kan precis som vid den initiala spridningen antingen ske till en eller flera angivna personer, en begränsad grupp, eller genom tillgängliggörande till många utan någon typ av åtkomstkontroll.
- Den som tillgängliggör något på internet kan aldrig – även om informationen riktar sig till en begränsad krets av personer och inledningsvis endast denna krets kan ta del av den – säkerställa att informationen inte görs tillgänglig för andra och därigenom får en mycket stor spridning. Vidarespridningen är en aktiv handling utförd av dem som initialt varit mottagare av information.
- Informationen finns tillgänglig så länge den inte tas bort från exempelvis den webbplats eller den tjänst där den lagts upp eller tills webbplatsen eller tjänsten stängs. Genom möjligheterna att kopiera och spara information, går det aldrig att utesluta att det som en gång spritts blir fortsatt tillgängligt. Information som tidigare lagts ut och blivit tillgänglig kan långt senare uppmärksammas på nytt och genom aktiva förfaranden få ny stor spridning. Genom olika tjänster kan man ”tråla efter” information och sådant som tagits bort på de flesta ställen kan på så sätt aktualiseras på nytt.
- Det är möjligt att tillvita en person negativa egenskaper eller extrema åsikter genom att skapa ett falskt användarkonto i någons namn eller genom att olovligen bereda sig tillträde och ändra någons konto, och därifrån lägga ut bilder eller skicka olika budskap som ger sken av att det är den personen som står bakom publiceringen.

- Uppgifter på sociala medier kan ges nya och annorlunda innebörder och betydelser i efterhand när olika användare lägger till en annan mening genom kommentarer och liknande. Vem som därför ”lämnar uppgift” eller ”utpekar någon” kan därför vara diffust. Det kan därför i vissa fall vara mer av en process än en enskild handling som formar hot och kränkningar inom sociala media. Den lokala kontexten, de specifika nätverk där användaren verkar, kan då ha avgörande betydelse för hur hot och kränkningar tar form.

5.4.3 Möjligheterna att hota och trakassera någon

- Ett meddelande till någon kan kommuniceras genom ett forum som är tillgängligt för mycket stort antal användare utan att dessa behöver göra något speciellt (som att registrera sig som användare för en tjänst), eller i ett forum som är tillgängligt för en begränsad krets av användare, eller direkt och exklusivt till mottagaren.
- Kretsen av personer i slutna forum kan antingen vara bestämd genom att varje användare måste godtas av tillhandahållaren, med eller utan krav på betalning, eller genom att personer på egen hand ansluter sig till forumet eller tjänsten. Efter denna initiala anslutning kan användare antingen kommunicera och ta del av information utan något godkännande eller enbart efter att tillhandahållaren godkänner kommunikationen, inklusive informationen som tillhandahålls. I vissa fall sker detta godkännande före tillgängliggörande. I andra fall kan meddelanden modereras (tas bort) i efterhand efter att innehållet rapporterats som t.ex. stötande eller att innehållet inte stämmer med målet med existensen för forumet (s.k. ”notice and takedown” processer).
- Det är möjligt att kommunicera med någon genom olika typer av anonymitet, såväl i meddelanden som skickas direkt och exklusivt till någon som i olika former av forum där flera personer kommunicerar och tar del av varandras meddelanden. Den enskilde mottagaren har i vissa fall begränsade möjligheter

att ta reda på vem som finns bakom ett alias och är hänvisad till polisens möjligheter att spåra denne.

- Möjligheterna till anonymitet gör att bevisläget i en domstolsprocess ibland är besvärligt. Genom att det som sägs på internet går att dokumentera är dock bevisläget i vissa fall betydligt bättre än vid exempelvis hot och ofredanden som sker muntligen och där det endast finns muntlig bevisning.
- Tillgången till datorer i hemmen, mobiltelefoner och abonnemang med internetaccess och dylikt gör att de flesta personer kan bli nådda när som helst på dygnet och var som helst i världen.
- Det är möjligt att rikta meddelanden och kommunicera information till någon utan att mottagaren dessförinnan har accepterat att ta emot meddelandet eller informationen.
- Det är möjligt att skicka ett stort antal meddelanden till någon. Detta kan ske utan någon större kostnad för varje extra meddelande som skickas.
- Det är möjligt att via olika forum ansluta sig till andra personers hot eller kränkande meddelanden om någon genom att själv uttrycka sig på liknande sätt, skicka vidare meddelandet eller att "gilla" meddelandet. Detta kan leda till att många personer uttrycker sig nedsättande om någon, att allt fler tar del av detta och påverkas att göra likadant och att det blir en samlad mobb mot en enskild. Det kan då också vara lätt att gömma sig i massan.
- Genom att kommunikationen sker elektroniskt är det (i vart fall när det gäller textmeddelanden och dylikt) svårare för mottagaren att bedöma avsändarens avsikter och sinnesstämning, jämfört med yttranden som sker verbalt i varandras närvaro eller genom telefon. På samma sätt är det svårare för avsändaren att bedöma hur mottagaren uppfattar budskapet (om denne blir rädd, sårad etc.). Det gäller alltid vid ensidig kommunikation, men även vid konversationer över internet genom chatt och dylikt.

- Möjligheterna att söka efter information om någon gör det möjligt att kartlägga och få aggregerad information om denne vilket kan användas i trakasserande syfte.
- De maktförhållanden som finns i det fysiska livet kan ändras i relationer och kontakter via internet. Den som är fysiskt svag kan framstå som stark på nätet.

6 Forskning om kränkningar av den personliga integriteten på internet

6.1 Inledning¹

Enligt våra direktiv ska vi beakta hur samhällsutvecklingen och den tekniska utvecklingen har förändrat möjligheterna till kommunikation och följaktligen möjligheten att begå sådana gärningar som innebär hot och kränkningar. För att belysa dessa frågeställningar har denna forskningsöversikt tagits fram inom ramen för utredningsarbetet. Forskningsöversikten redogör för olika typer av nätkränkningar, deras generella innehåll och frekvens samt beskrivningar av personer som är inblandade vid kränkningar på nätet, med utgångspunkt i både svensk och internationell forskning på området. Avslutningsvis presenteras frågor som i olika sammanhang har lyfts gällande problem och åtgärder kring nätkränkningar. Det kan framhållas att översikten till stor del beskriver forskning gällande nätmobbning mot barn och ungdomar. Övervikten i detta avseende beror på att detta är ett område som en mycket stor del av forskningen behandlar.

Internets utveckling öppnar för nya möjligheter till informationspridning. Samtidigt ökar riskerna för att integritetskänsliga uppgifter kan komma i omlopp på internet. Hot och kränkningar på internet har under de senaste åren uppmärksammats i allt högre utsträckning och internet har blivit en arena för nya sätt att kränka människor.² Den bild som media förmedlar beskriver kränkningar

¹ Detta kapitel har utarbetats av fil. kand. Jenny Dagudde. I bilaga 4 finns en särskild källförteckning för detta kapitel.

² Brå 2015:6, s. 7, 42; Budde 2014, s. 49; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 9–23; Perry & Olsson 2009, s. 185; Ungdomsstyrelsen 2014, s. 50.

på nätet som ett samhällsproblem som drabbar alltifrån minoritetsgrupper till enskilda individer.³

Suler beskriver att när vi människor interagerar på internet tenderar vi att vara mer öppna och kommunicera mer ohämmat jämfört med när vi interagerar med personer ansikte mot ansikte. Han beskriver ”The online disinhibition effect”, som handlar om hur vi människor tycks bli mindre begränsade vid kommunikation via dator och internet.⁴

Olika faktorer bidrar på olika sätt till denna effekt som sedan resulterar i att vi agerar ut mer på internet jämfört med när vi interagerar utanför nätet. Suler poängterar att vi kan se detta som en konstellation av hur vi beter oss och interagerar med andra snarare än att vi är ”vårt sanna jag” på internet. Han menar att det närmast handlar om att man interagerar i olika situationer och miljöer beroende av både personlighet, sinnesstämning och av den rådande omgivningen. Det innebär exempelvis att en och samma person, beroende på sinnesstämning etc. kan uppträda blygt i ett sammanhang på internet och utåtagerande i ett annat sammanhang på internet. Att en person känner sig mindre hämmad på internet och vågar uttrycka sig annorlunda där jämfört med vid kommunikation ansikte mot ansikte, innebär inte att det är personens ”sanna jag” som kommer fram vid kommunikation på internet.⁵

Suler beskriver att ”The online disinhibition effect” består av åtminstone sex olika delar som tillsammans utlöser den mer ohämmade effekten vid kommunikation på internet. Dessa sex delar består av upplevd anonymitet, osynlighet, asynkronitet (att man inte pratar i realtid), ”solipsistic introjection” (att gränserna för jaget ändras), upplevt/bortkopplad fantasi samt minskad/förändrad effekt av status och auktoritet.⁶

Anonymiteten på internet bidrar till den mer ohämmade interaktionen då vi oftast inte ser personen vi kommunicerar med. Vi får inga direkta fysiska responser på det vi säger eller skriver. Den anonymitet som Suler diskuterar innebär inte nödvändigtvis en anonymitet i den bemärkelsen att vi inte vet vem personen som vi

³ Arpi 2013; Carp 2013; Fjellman 2015; Haimi 2013a; Haimi 2013b; Ritzén 2015; Rosén 2013; Sandahl 2012; Svahn 2015; TT 2012; TT 2014; Wikén 2015.

⁴ Suler 2004, s. 321.

⁵ Suler 2004, s. 321–325.

⁶ Suler 2004, s. 321–322.

kommunicerar med är, utan mer en upplevd anonymitet då man inte kommunicerar ansikte mot ansikte. Anonymiteten gör att vi upplever ett avstånd mellan vår personlighet och det vi säger eller skriver, vilket gör oss mindre sårbara och därtill mer ohämmade.⁷

Det faktum att interaktion via internet gör att vi inte alltid kommunicerar i realtid gör oss också mindre hämmade, då vi slipper den andra personens omedelbara reaktion på det vi säger eller skriver. Det tycks på så sätt vara lättare att kringgå sociala normer på nätet då vi inte omedelbart blir påverkade av andras reaktioner på vad vi kommunicerar. Suler beskriver även att textbaserad kommunikation via internet kan ge upphov till att vi litar mer på den vi pratar med jämfört med om vi hade pratat med personen i telefon eller ansikte mot ansikte. Det handlar om att vi läser det som skrivs med vår egen inre röst. Detta ökar sannolikheten för att vi ska lita på det som kommuniceras, då vi inte är lika kritiska till oss själva som till andra.⁸

Yttre faktorer såsom kroppsspråk, uttal och klädsel symboliserar ofta auktoritet och status och påverkar normalt vår interaktion med andra. Dessa yttre faktorer finns oftast inte närvarande vid interaktion på internet. Detta kan göra att, trots att vi kanske pratar med en för oss känd person på internet och vet vilken auktoritet och status denna person har, kan avsaknaden av dessa yttre faktorer påverka hur vi kommunicerar med personen just på internet. På internet finns det däremot andra sätt att få status och auktoritet, till exempel genom att vara en högt rankad spelare i ett online-spel. Det faktum att ens status utanför internet kan vara en helt annan gör också att gränserna för ens personlighet på nätet kan förändras och man kan uppleva internet som en parallell värld.⁹

⁷ Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., Lattanner, M. R. 2014, s. 1107; Kowalski & Limber 2007, s. 22–30; NOU 2015, s. 83–84; Suler 2004, s. 321–325.

⁸ Suler 2004, s. 322–323.

⁹ Suler 2004, s. 323–325.

6.2 Beteenden på internet som kränker den personliga integriteten

6.2.1 Inledning

Enarsson problematiserar definitionen av hat och kränkningar på nätet och menar att det kan vara svårt att jämföra svenska studier i ämnet med internationell forskning då begrepp som cyberbullying, cyberstalking och hate speech har olika betydelser och definieras på olika sätt i olika studier. Enarsson refererar till ett seminarium som hölls av Dunkels vid Umeå universitet 2014 där fenomenet kränkningar på nätet delades in i två kategorier; politiskt respektive personligt näthat. Det politiska näthatet består främst av kränkningar med motiv som sexism, rasism och homofobi och det är framför allt vuxna personer som utsätts för dessa kränkningar via nätet. Det personliga näthatet ses i stället som en del av mobbningen som sker mellan barn och unga.¹⁰

De olika begreppen har gemensamt att de innefattar kränkande beteenden på internet. Trots att många av dessa handlingar upplevs som kränkande för den som utsätts är alla dessa handlingar inte kriminaliserade i svensk lag.¹¹ Resultaten från en studie från Brottsförebyggande rådet (Brå) gällande hot och kränkningar på internet visar exempelvis att 12 procent av de polisanmälda nätkränkningarna som granskades i studien lades ner med hänvisning till att händelsen som hade polisanmälts inte var en brottslig gärning.¹²

6.2.2 Cyberbullying och cyberstalking

Det finns ingen allmänt vedertagen definition av vad cyberbullying innebär, men övergripande brukar man beskriva det som olika kränkande handlingar som sker mot enskilda personer på internet. Cyberbullying inkluderar bland annat kränkande e-postmeddelanden, sms, publicering av kränkande kommentarer, skällsord och bilder. Kränkningarna sker ofta på olika typer av sociala medier.

¹⁰ Enarsson 2015, s. 874–893.

¹¹ Duffy & Sperry 2012, s. 58; Enarsson 2015, s. 874–893; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 15.

¹² Brå 2015:6, s. 12.

Cyberbullying kan även innebära att någon tar över en annan persons konto på ett socialt nätverk, som exempelvis Facebook, för att sedan publicera saker i dennes namn. Cyberbullying sker, enligt en studie bland grundskoleelever i USA, främst via direkta meddelanden, i chattrum samt via e-post.¹³

När det gäller cyberstalking finns det, liksom vid cyberbullying, inte någon allmänt accepterad definition och det finns dessutom en hel del likheter mellan cyberstalking och cyberbullying.¹⁴ Cyberstalking beskrivs ofta som en form av upprepad kränkning, mot en person eller grupp, som sker via internet. Förövaren vid cyberstalking beskrivs ofta samla information om den utsatte, och inte sällan gör sig gärningspersonen på olika sätt påmind genom att skicka flertalet meddelanden till den utsatte. Vid cyberstalking kan den som utsätts uppleva att dennes personliga integritet kränks då förövaren upplevs förfölja den utsatte genom att bevaka vad denne gör på internet. Forskare beskriver även att identitetsstöld kan vara en del av cyberstalking, och att händelser där gärningspersonen beställer varor på internet i den utsattes namn också kan vara en del i kränkningen vid cyberstalking.¹⁵

Internationell forskning har visat att det vid cyberstalking tenderar att vara främst män som kränker kvinnor medan män som utsätts för cyberstalking angrips i lika stor utsträckning av andra män som av kvinnor.¹⁶ I en studie med över 6 000 undersökningsdeltagare i Tyskland visade resultaten att 6,3 procent av deltagarna hade utsatts för cyberstalking. Studien visade att majoriteten av de drabbade personerna var kvinnor och att det oftast var en manlig före detta partner som var gärningsperson.¹⁷ Cyberstalking tycks vara något som främst vuxna utsätter andra vuxna för, medan cyberbullying förefaller vara ett fenomen som främst sker mellan barn och ungdomar.¹⁸ Både cyberbullying och cyberstalking be-

¹³ Brå 2015:6, s. 41; Duffy & Sperry 2012, s. 58; Kowalski & Limber 2007, s. 22; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 15.

¹⁴ Brå 2015:6, s. 41.

¹⁵ Brå 2015:6, s. 41–42; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 17–19.

¹⁶ McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 22, 42–46.

¹⁷ Dreßing, Bailer, Anders, Wagner & Gallas 2014, s. 61.

¹⁸ McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 22, 42–46.

skrivs i forskningen kunna leda till att den som utsätts upplever rädsla, mentalt lidande och psykisk ohälsa.¹⁹

6.2.3 Hate speech och hatkampanjer

Hate speech på internet består bland annat av olika typer av hatiska yttranden, mot grupper och enskilda individer, och innefattar alltifrån enstaka rasistiska, nedsättande eller diskriminerande kommentarer till hemsidor vars huvudsakliga syfte är att sprida hatiska meddelanden och åsikter.²⁰ En typ av hatkampanj är den företeelse som Brå har belyst i sin studie om hot och kränkningar på nätet, där en gärningsperson skapar ett användarkonto som handlar om den utsatta personen och där kontot ofta döpts till exempelvis ”alla vi som hatar (den utsattes namn)”. I Brå:s studie av anmälda nätkränkningar fanns exempel där både flickor, pojkar och kvinnor hade drabbats av den här typen av handlingar.²¹

Media har under de senaste åren rapporterat allt oftare om olika former av hatkampanjer på internet och i samhällsdebatten benämns ofta fenomenet under samlingsbegreppet *nätihat*.²² Uttrycket nätihat har också använts som en sammanfattning på brottsliga kränkningar i rättsliga framställningar.²³ Media har bland annat uppmärksammat att kvinnor utsätts för hot och kränkningar på nätet. Hoten anspelar ofta på den utsatta kvinnans kön eller sexualitet.²⁴ Ett uppmärksammat exempel är det s.k. Gamergate, en debatt om misogyni och sexism i spelvärlden.²⁵ Flera forskare på området menar att många hatkampanjer på internet har en tydlig könsaspekt där kvinnor utsätts för sexualiserade kränkningar i avsevärt större utsträckning än män. Forskarna menar att ett av problemen med dessa typer av kränkningar är att de riskerar att reducera kvinnors möjligheter att uttrycka sina åsikter på nätet. Det kan i förläng-

¹⁹ Berne 2014; Juvonen & Gross 2008, s. 496; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 75–78; Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362; Raskauskas & Stoltz 2007, s. 564; Ybarra & Mitchell 2004a, s. 1308; Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor 2006, s. 1169.

²⁰ Banks 2010, s.233; Brå 2015:6, s. 42.

²¹ Brå 2015:6, s. 11, 62–63.

²² Arpi 2013; Carp 2013; Fjellman 2015; Haimi 2013a; Haimi 2013b; Ritzén 2015; Rosén 2013; Sandahl 2012; Svahn 2015; TT 2012; TT 2014; Wikén 2015.

²³ Sackemark & Schultz 2015.

²⁴ Arpi 2013; Carp 2013; Haimi 2013a; Haimi 2013b; Ritzén 2015.

²⁵ Bengtsson 2014; Björkman 2015.

ningen leda till en självrensning som i ett större perspektiv skulle kunna ses som ett hot mot jämställdheten och yttrandefriheten.²⁶

6.2.4 Spridning av integritetskänsliga uppgifter

Det kan upplevas som mycket kränkande då uppgifter om en persons privatliv sprids på nätet. Forskning har visat att det som upplevs som mest integritetskränkande i sammanhanget är då kränkande bilder och videoklipp publiceras på internet.²⁷ Forskning har även påvisat att en uppgift om att någon är kriminell också är en sådan integritetskänslig uppgift som kan uppfattas som kränkande då den sprids på nätet. Det har visat sig att var fjärde ung kvinna är orolig för att andra personer ska uppfatta henne på ett negativt sätt på grund av de uppgifter som finns om henne på nätet.²⁸

När integritetskänsliga uppgifter sprids på internet är det en direkt följd att uppgifterna kan vara i omlopp under obestämd tid. Även om den som ursprungligen publicerade de integritetskänsliga uppgifterna väljer att ta bort dem från internet kan uppgifterna redan ha spridits vidare till andra forum på nätet.²⁹

Spridning av integritetskänsliga uppgifter kan vara en del i att kränka en person i en hatkampanj alternativt genom så kallad cyberstalking. Forskning har visat att bland vuxna som utsätts för cyberstalking har nära hälften känt sig besvärade och stressade av att inte veta vad förövaren kan komma att göra härnäst. Detta kan innebära stor oro för att förövaren ska publicera exempelvis kränkande bilder och videoklipp på internet, något som har visat sig upplevas som mycket integritetskränkande.³⁰ I Brå:s studie om hot och kränkningar på nätet visar resultaten att personuppgiften generellt är låg för de fall som Brå har granskat. De anmälningar om förtalsbrott som har lett till åtal har rubricerats som grovt förtal och i de allra flesta fall har åtalen avsett nakenbilder alternativt andra bilder som har publicerats ihop med kränkande kommentarer om den utsattes sexuella vanor.³¹

²⁶ Jane 2014, s. 558–570; Keats Citron 2009, s. 373–415.

²⁷ Berne 2014, s. 4–108.

²⁸ Svensson & Dahlstrand 2014, s. 36–37, 91–93.

²⁹ McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 75.

³⁰ Berne 2014; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 75–78.

³¹ Brå 2015:6, s. 11, 100–101.

Det finns exempel på mer planerade tillvägagångssätt för att kränka enskilda individer genom spridning av integritetskänsliga uppgifter på internet. Forskning på området benämner ibland de mer planerade beteendena som ”trolling attacks”, där spridning av privata uppgifter på internet i specifika sammanhang kan skapa stor skada för den enskilde. Ett exempel på detta är då personer har klickat på vad de tror är en annons om sexuella tjänster på internet och sedan skrivit in sina kontaktuppgifter såsom namn, e-postadress och telefonnummer. Personen bakom den falska annonsen har sedan spridit dessa privata uppgifter, i bland annat sammanhang rörande sexuella tjänster på nätet, i syfte att skada de enskilda individerna.³²

Personer som får integritetskänsliga uppgifter spridda på internet riskerar att uppleva ökad misstro till andra människor och känna otrygghet över att publicera saker på internet. Det har lyfts fram att detta kan leda till att de drar sig tillbaka från internetmiljön och censurerar sig själva.³³ Det har med anledning av detta påpekats att det är angeläget för rättsväsendet att se över problematiken kring olika former av kränkningar på nätet för att främja yttrandefriheten i samhället.³⁴

Hämndporr

Ett specifikt fenomen som har uppmärksammats i både svensk och internationell media beträffande spridning av integritetskänsliga uppgifter på internet är fenomenet hämndporr.³⁵ Internationell media samt internationell forskning gällande hämndporr använder ofta begreppet ”revenge porn” och beskriver fenomenet som att någon publicerar nakenbilder och/eller bilder och filmer med sexuellt innehåll på en individ utan dennes samtycke. Publiceringen sker ofta av en person som den utsatta tidigare har haft en kärleksrelation med och motivet bakom publiceringen är oftast att skada, förödmjuka eller på annat sätt hämnas på den utsatta personen

³² Gaus 2012, s. 354–355.

³³ McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 75–78.

³⁴ Brå 2015:6, s. 37.

³⁵ Brå 2015:6, s. 37, Budde 2014, s. 407–408; Ritzén 2015.

efter att kärleksrelationen har upphört.³⁶ Nedan följer ett citat från Buddes rapport om hämndporr. Uttalandet kommer ursprungligen från en person som blivit utsatt för att få integritetskänsliga bilder spridda på internet.

[A]s a victim of Revenge Porn, I am not victimized one time. I am victimized every time someone types my name into the computer. The crime scene is right before everyone's eyes, played out again and again, and, ironically, I am treated as if I am the one who has committed the crime. I am victimized every time someone tells me that it's my fault because I consented to the taking of the photos.³⁷

Brå:s studie om hot och kränkningar på nätet belyser en del fall som skulle kunna handla om så kallad hämndporr, även om Brå inte hänvisar specifikt till detta begrepp i sin resultatredovisning. Resultatet av Brå:s studie visar att det finns ett antal polisanmälningar där sexuella bilder på den utsatte, i de flesta fall en yngre kvinna, har spridits. Det finns även fall där bilder har manipulerats för att framställa kvinnan som delaktig i vissa påstådda sexuella sammanhang. I de ärenden som Brå har granskat i sin studie var det ibland gärningspersonen som hade tagit bilden eller spelat in filmen. Ibland hade den utsatta personen själv skickat bilden eller filmen till gärningspersonen.³⁸

Engvall har i sin bok *Virtuell våldtäkt – om unga och sexbilder på nätet* intervjuat både personer inom rättsväsendet gällande nätkränkningar och också personer som själva har varit utsatta för kränkningar på internet. En flicka som Engvall har intervjuat berättar att hon skickade sexuella bilder på sig själv till okända vuxna personer på nätet som en del av sitt självskadebeteende.³⁹ Berne har i sin studie lyft fram att flickorna som har publicerat bilder på sig själva på nätet har berättat att de sökte bekräftelse och uppskattning genom att lägga ut bilder på sociala medier.⁴⁰ Flera av flickorna som Engvall har pratat med och som har blivit utsatta för att nakenbilder och/eller bilder med sexuellt innehåll på dem har spridits på nätet, berättar att de inte förstod att bilderna skulle spridas vidare på nätet. En del flickor hade exempelvis endast skickat bilder på sig

³⁶ Brå 2015:6, s. 37; Budde 2014, s. 407; Humbäck 2014, s. 215–218; Stroud 2014, s. 168.

³⁷ Budde 2014, s. 408.

³⁸ Brå 2015:6, s. 9, 63.

³⁹ Engvall 2015, s. 83.

⁴⁰ Berne 2014, s. 4–108.

själva till sina vänner eller partners och förbisåg risken med att bilderna skulle kunna komma i omlopp, exempelvis efter gräl mellan vänner eller efter uppbrott från kärleksrelationer.⁴¹

Media har under flera år belyst problemet med att sexuella bilder och filmer sprids på internet.⁴² Ett exempel på hur spridningen av integritetskänsliga uppgifter, såsom sexuella videoklipp och bilder, kan upplevas beskrivs av en kvinna i en tidningsartikel i Dagens Nyheter från 2015. Kvinnan berättar att hon blev utsatt för en gruppvåldtäkt flera år tidigare och att en av gärningsmännen sedan publicerade videoklipp av händelsen på internet. Rubriken till artikeln är ”Filmerna var nästan värre än våldtäkten”, vilket ger en indikation på att spridning av integritetskänsliga uppgifter på nätet kan förorsaka betydande skada för den utsatte.⁴³ Även Engvall skriver om hur unga personer som får bilder av sig själva spridda på nätet kan få sin psykiska hälsa skadad.⁴⁴

Internationell forskning om hämndporr belyser också effekterna av att integritetskänsliga bilder sprids på nätet. Där beskrivs bland annat att utsatta personer har upplevt stor förödmjukelse efter att någon har publicerat nakenbilder av dem på nätet. De utsatta har framförallt känt sig besvärade över att bilderna kan komma att ses av den egna familjen, vänner samt av arbetsgivare.⁴⁵

Engvall redogör för hur en 15-årig kanadensisk flicka, som efter mycket påtryckningar blev övertalad att skicka en nakenbild på sig själv till en kille, fick sin bild ofrivilligt publicerad på internet. Flickans vänner och familj såg bilden på nätet och hon mådde så psykiskt dåligt efter händelsen att hon till sist tog sitt liv. I Engvalls bok finns flera exempel på unga tjejer som på grund av publicerandet av nakenbilder på internet har mått mycket dåligt och i vissa fall tagit sina liv. En flicka i USA hade skickat lättklädda bilder på sig själv till sin pojkvän som sedan spreds, varpå hon tog sitt liv, endast 18 år gammal. Engvall beskriver även hur en 13-årig svensk flicka, som efter chattkonversationer med en man på inter-

⁴¹ Engvall 2015, s. 83.

⁴² Arpi 2013; Budde 2014, s. 407–408; Rosén 2013; TT 2012; TT 2014.

⁴³ Ritzén 2015.

⁴⁴ Engvall 2015, s. 119.

⁴⁵ Stroud 2014, s. 168, 173–174.

net hotades med att bilder som föreställde henne skulle spridas till bland annat hennes lärare på skolan, begick självmord 2013.⁴⁶

I Brå:s studie presenteras resultat från intervjuer med flera åklagare och där tas bland annat upp problem med att spridning av nakenbilder i dag inte ryms inom befintliga lagrum. Åklagarna menar att domstolarna har bedömt att det krävs mer än en naken kropp för att det ska vara fråga om förtal. De framhåller att det också som regel krävs en nedsättande kommentar om personen i fråga, utöver själva nakenbilden, för att gärningen ska bedömas som förtal. Enligt Brå:s rapport anses dagens lagstiftning ha allvarliga brister när det gäller skydd mot spridning av integritetskänsliga bilder och filmer på internet.⁴⁷

6.3 Hot och kränkningar på internet

6.3.1 Inledning

I en studie av Svensson och Dahlstrand redogör författarna för hur samhällets normer kring kränkningar på nätet ser ut. I tidigare studier har man kunnat se att det inte finns några egentliga sociala normer till stöd för exempelvis upphovsrättsreglerna kring musik och film på internet, medan man vet att det finns tydliga sociala normer mot hastighetsöverträdelser i trafiken. I Svenssons och Dahlstrands studie konstateras att de sociala normerna mot kränkningar på nätet är i likvärdig styrka med normerna mot hastighetsöverträdelser i trafiken. Resultaten visar att det finns en tydlig social norm mot kränkningar på internet och att denna norm är på en så pass stark nivå att man kan tala om att det föreligger konsensus i samhället om vad som bör vara tillåtet och inte rörande nätkränkningar.⁴⁸

Att människor utsätts för hot och kränkningar på internet kan medföra att de som en effekt av detta avstår från att uttrycka sig på nätet, vilket i förlängningen kan leda till att de undviker forum på nätet som berör viktiga samhällsfrågor och debatter.⁴⁹ Med utgångs-

⁴⁶ Engvall 2015, s. 55–65.

⁴⁷ Brå 2015:6, s. 16.

⁴⁸ Svensson & Dahlstrand 2014, s. 58–59.

⁴⁹ Jfr vad som sägs i förordet till Brå:s rapport, Brå 2015:6, s. 5.

punkt i detta är det av vikt att förstå fenomenet nätkränkningar, vad de består i, var på internet de förekommer samt vilka de inblandade personerna är. Det är även angeläget att titta på brottslighetens omfattning och utveckling. Samtliga dessa teman behandlas därför i de kommande avsnitten.

6.3.2 De inblandade personerna

Brå:s rapport om hot och kränkningar på internet visar att majoriteten av de som utsätter andra för nätkränkningar är män. De ärenden där kvinnor främst är gärningspersoner är sådana där de som utsatts för kränkning är vuxna män eller flickor. Resultaten visar vidare att gärningspersonen och den som utsatts för kränkningen generellt är jämgamla. I omkring 80 procent av ärendena där den utsatte var en ung person (under 18 år) var gärningspersonen också under 18 år. Det var väldigt få unga gärningspersoner i ärenden där den utsatte var en vuxen person (18 år och äldre).⁵⁰ Både då den utsatta personen var en pojke och en flicka i Brå:s studie, är en stor andel av ärendena relaterade till skolan. Gärningspersonen är inte sällan en skolkamrat.⁵¹

Resultaten visar vidare att i ärenden där den utsatta personen var ung (under 18 år) var 6,5 procent under 12 år, 33 procent var mellan 12 och 14 år och 50 procent var mellan 15 och 17 år (för resterande cirka 10 procent saknas information om ålder). I ärenden där den utsatta personen var vuxen (18 år och äldre) var 9 procent mellan 18 och 20 år, 28 procent var mellan 21 och 30 år, 19,5 procent var mellan 31 och 40 år, 21 procent var mellan 41 och 50 år, 8,5 procent var mellan 51 och 60 år och endast 6 procent var äldre än 60 år (för resterande andel saknas uppgift om den utsatta personens ålder).⁵²

Resultaten visar också att nära hälften av de utpekade gärningspersonerna i Brå:s studie tidigare har varit lagförda för brott. Det är vanligare att gärningspersonen tidigare har varit lagförd för brott i fall där den utsatte är en vuxen person. Av de identifierade gärningspersonerna i studien är 32 procent kvinnor och tidigare lag-

⁵⁰ Brå 2015:6, s. 8–9, 54–57.

⁵¹ Brå 2015:6, s. 72–73.

⁵² Brå 2015:6, s. 54–55.

föringar är i genomsnitt lägre för de kvinnliga gärningspersonerna än för de manliga. Närmare 60 procent av de manliga gärningspersonerna i studien är tidigare lagförda för brott medan motsvarande andelen i gruppen kvinnor endast är drygt 30 procent.⁵³

Studien visar även att i omkring en femtedel av fallen hade den som utsattes för hot och kränkningar en pågående eller förfluten parrelation till gärningspersonen och när man tittar specifikt i gruppen vuxna kvinnor var denna andel 44 procent. Utöver detta visar resultaten att i omkring 40 procent av fallen hade den utsatte och gärningspersonen en vänskaps- eller bekantskapsrelation. I omkring en tredjedel av fallen var gärningspersonen anonym eller obekant för den utsatte.⁵⁴

6.3.3 Var sker kränkningarna?

Av Brå:s rapport rörande hatbrott kan man utläsa att 11 procent av de anmälda hatbrotten begicks via internet. Utöver dessa begicks 9 procent via telefon eller sms. Flera olika brottstyper kan utgöra hatbrott, men statistiken ger ändå viss indikation om brottslighetens omfattning på internet gällande integritetskränkande brott.⁵⁵

Brå:s studie om nätkränkningar visar att av de polisanmälda hot och kränkningar som omfattats av undersökningen är Facebook det vanligaste forumet på internet där kränkningar sker. Att nätkränkningar sker på Facebook är framför allt vanligt då de inblandade personerna är unga. När den som utsätts för kränkning är flicka sker 58 procent av kränkningarna på Facebook. Motsvarande andel för gruppen pojkar uppgår till 73 procent. Även Instagram är ett vanligt forum för nätkränkningar när det gäller ärenden där den utsatta personen är ung. När det gäller kränkningar där den utsatta personen är vuxen är Facebook också ett vanligt forum men även e-post är frekvent förekommande; 35 procent av kränkningarna sker via e-post när det gäller kvinnliga utsatta och 29 procent av kränkningarna sker via e-post när det gäller manliga utsatta.⁵⁶

⁵³ Brå 2015:6, s. 54–57.

⁵⁴ Brå 2015:6, s. 9–10, 74.

⁵⁵ Brå 2014:14, s. 44.

⁵⁶ Brå 2015:6, s. 8, 58–59.

I de fall det är flickor som utsätts är, enligt Friends senaste rapport om nätkränkningar, det vanligaste forumet olika sociala medier. Det vanligaste forumet där pojkar blir utsatta är i olika onlinespel.⁵⁷ I vissa fall sker kränkningarna på fler än ett forum på internet. Några andra forum som har lyfts fram är MSN, Skype, Kik och WhatsApp. Då integritetskänsliga bilder och/eller filmer på den utsatta har publicerats på nätet sker inte sällan detta på YouTube. I de ärenden där gärningspersonen antingen har kapat den utsatta personens användarkonto eller skapat ett falskt sådant i den utsattas namn, skedde detta främst på Facebook eller på någon dejtingsajt som till exempel Badoo. I en tredjedel av de ärenden som Brå har granskat har kränkningarna skett både på och utanför internet i kombination.⁵⁸

6.3.4 Vad består kränkningarna i?

De nätkränkningar som vuxna män utsätts för består ofta av att den utsatte framställs som kriminell. De nätkränkningar som vuxna kvinnor ofta utsätts för är i stället olika typer av nedsättande kommentarer eller påståenden. Kränkningarna mot kvinnor sker ofta via sms, telefonsamtal eller ansikte mot ansikte i kombination med internet. I vissa fall är det inte innehållet i sig som är kränkande utan det faktum att gärningspersonen ihärdigt fortsätter att ta kontakt med kvinnan, trots att hon inte vill ha någon kontakt.⁵⁹

Brå:s studie omfattade endast ett fåtal ärenden gällande brotten grov fridskränkning och olaga förföljelse. I dessa ärenden var kvinnorna oftast de utsatta. I flera ärenden hade kvinnan upprepade gånger blivit kontaktad av en man som hon ursprungligen haft en ytlig bekantskap med. Mannen i dessa fall ville ofta ingå en kärleksrelation med kvinnan och skrev vanligtvis inte något otrevligt eller hotfullt till kvinnan. Kränkningen i dessa ärenden bestod i stället i att mannen fortsatte att kontakta kvinnan trots att hon varit tydlig med att hon inte var intresserad av någon kärleksrelation. Gärningspersonen i dessa ärenden tog ofta kontakt med den utsatta kvinnan både på och utanför nätet. I en del av ärendena blev man-

⁵⁷ Friends 2015, s. 10.

⁵⁸ Brå 2015:6, s. 58–59, 62–63.

⁵⁹ Brå 2015:6, s. 8–9.

nens kontakt med kvinnan med tiden otrevlig. I några av ärendena gällande grov fridskränkning och olaga förföljelse hade gärningspersonen och den utsatta personen tidigare haft en relation och då skedde i vissa fall även överträdelser av kontaktförbud.⁶⁰

I de ärenden i Brå:s studie som i polisanmälan hade rubricerats som olaga hot, bestod oftast innehållet av hot om dödligt våld (39 procent), hot om våld (15 procent) samt hot om sexuellt våld (6 procent). Hoten bestod främst av skriftliga hot på Facebook, via e-post eller chattmeddelanden och innehöll även mer indirekta och förtäckta hot (31 procent). I de ärenden som i studien har rubricerats som ärekränkingsbrott, var någon form av offentlig skriftlig kränkning på nätet den vanligaste typen av handling.⁶¹

I de ärenden som har rubricerats som ofredande har gärningspersonen ofta skrivit något nedsättande eller på annat sätt kränkande meddelande till den utsatta. Några exempel som har lyfts fram är kränkande texter såsom ”du ska brinna i helvetet” och ”jag önskar att du tar livet av dig”. Några av de ärenden som Brå har granskat har handlat om hot om att publicera nakenbilder. Detta var mest vanligt att flickor utsattes men det förekom i alla grupper oavsett ålder och kön. Det fanns även ärenden där gärningspersonen redan hade publicerat bilder och/eller filmer av sexuell karaktär på den utsatta då polisanmälan gjordes. Dessa bilder och filmer hade ofta publicerats tillsammans med en kränkande text om den utsatta personen.⁶²

Kränkningar på nätet har även visat sig bestå av att en gärningsperson skapar ett användarkonto i den utsattas namn alternativt tar över den utsattas användarkonto på ett forum på nätet. Detta görs ofta i syfte att skriva kränkande meddelanden och kommentarer som får det att framstå som att det är den utsatte själv som publicerar texterna. 17 procent av de ärenden som i Brå:s studie gällde ofredande berörde just fall där gärningspersonen skapat ett falskt användarkonto i den utsatta personens namn alternativt tagit över den utsatta personens användarkonto. Ibland hade gärningspersonen skapat ett konto som handlade om den utsatta personen och döpt kontot till exempelvis ”alla vi som hatar (den utsattas

⁶⁰ Brå 2015:6, s. 59–60.

⁶¹ Brå 2015:6, s. 60–61, 64.

⁶² Brå 2015:6, s. 62–63.

namn)”. Dessa slags gärningar drabbar enligt Brå både flickor, pojkar, kvinnor och män. En del av dessa ärenden har även rubricerats som dataintrång, och själva ofredandet består då ofta i att gärningspersonen skriver texter och/eller publicerar bilder på användarkontot och får det att se ut som att det är den utsatta personen som publicerar texten eller bilderna.⁶³ Omkring en tredjedel av ärendena i Brå:s studie där gärningspersonen är anonym eller obekant för den utsatta avser just skapande alternativt kapande av olika användarkonton.⁶⁴

Bland pojkar är den vanligaste typen av brott på internet någon form av hot om våld där texterna oftast innehåller hot om grova brottsliga gärningar, som att den utsatta personen ska bli dödad eller hot om våld med vapen. I de fall där pojkar utsätts för kränkningar på nätet utöver hot, är ordet ”bög” vanligt förekommande liksom bilder med tillhörande text där den utsatta framställs som homosexuell. Nätkränkningar mot gruppen pojkar består även i att de påstås använda droger, att de våldtar och/eller misshandlar andra eller att de har någon diagnos eller sjukdom som till exempel ADHD. En del kränkningar mot pojkar innehåller texter som relaterar till deras nationalitet, ideologiska åsikt eller hudfärg, som exempelvis påståenden om att den utsatte är nazist.⁶⁵

Bland kvinnor är den vanligaste typen av anmälda brott någon form av ofredande som ofta skett både på och utanför internet, medan männen oftast anmäler att någon har publicerat en offentlig skriftlig kränkning om dem på internet. Kränkningarna i dessa fall består ofta i att mannen framställs som kriminell, och inte sällan påstås han vara pedofil eller våldtäktsman. Både vid nätkränkningar mot män och mot kvinnor är det vanligt att gärningspersonen sprider rykten om att den utsatta personen har problem med ekonomin, att den utsatta använder droger eller missköter sina djur. Det förekommer också att nätkränkningar mot vuxna består i nedsättande kommentarer där den utsatta påstås vara lat på jobbet eller vara en dålig förälder samt nedsättande uttryck såsom ”slyna” eller ”hora”.⁶⁶

⁶³ Brå 2015:6, s. 11, 62–63.

⁶⁴ Brå 2015:6, s. 74.

⁶⁵ Brå 2015:6, s. 11, 62–63, 65–68.

⁶⁶ Brå 2015:6, s. 11, 62–63, 65–68.

Den vanligaste händelsen som gruppen flickor anmäler enligt Brå:s studie är fall där gärningspersonen har publicerat en bild på dem. Bilderna har inte sällan en sexuell anspelning och publiceras ofta med nedsättande kommentarer om den utsattas påstådda sexuella erfarenheter. Nära vart fjärde fall i studien som gäller flickor som utsatta avser sådana händelser, medan motsvarande andel hos gruppen pojkar endast är 14 procent. I grupperna där den utsatta är en vuxen kvinna eller man förekommer dessa händelser relativt sällan, endast i 7 procent respektive 2 procent av ärendena inom dessa grupper. Brå beskriver att gärningspersonen i de allra flesta fall använder sig av en bild på den utsatta personen som redan finns på internet och sedan skriver en text med kränkande innehåll som inte sällan anspelar på sex.⁶⁷

De skolrelaterade kränkningar som framför allt identifierats bland unga personer i Brå:s studie visar sig ofta vara kopplade till en tidigare konflikt i skolan, utanför nätet, och i närmare hälften av dessa ärenden sker kränkningen både på nätet och i skolan. I omkring 20 procent av dessa ärenden, oavsett om den utsatta personen är en pojke eller flicka, uppges kränkningarna som polisanmälts vara ett led i upprepade trakasserier eller upprepad mobbning.⁶⁸

6.3.5 Brottslighetens omfattning och utveckling

Inledning

Media har under de senaste åren belyst hur internet har blivit en ny arena för hot och kränkningar.⁶⁹ Kränkande uppgifter om andra människor som sprids på internet kan nå en oöverskådlig publik och forskare har påtalat problemen med hatkampanjer som sprids på internet. Dessa hatkampanjer kan drabba alltifrån minoritetsgrupper till enskilda individer och kan av den eller de som utsätts upplevas som mycket kränkande.⁷⁰

Hot och kränkningar som sker på internet regleras inte i en särskild straffrättslig bestämmelse. Det innebär att det inte förs statistik

⁶⁷ Brå 2015:6, s. 9, 65–66.

⁶⁸ Brå 2015:6, s. 72–73.

⁶⁹ Arpi 2013; Carp 2013; Fjellman 2015; Haimi 2013a; Haimi 2013b; Ritzén 2015; Rosén 2013; Sandahl 2012; Svahn 2015; TT 2012; TT 2014; Wikén 2015.

⁷⁰ McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 19–23; Perry & Olsson 2009, s. 185.

som visar hur stor andel av de hot och kränkningar som anmäls som har skett på internet.⁷¹ Det är därmed svårt att med säkerhet uttala sig om brottslighetens faktiska omfattning. Den utveckling och den statistik som presenteras i detta avsnitt bör därför tolkas med försiktighet. Det finns trots detta en hel del studier om omfattningen av hot och kränkningar på nätet, och i detta avsnitt presenteras både svensk och internationell forskning på området.

Svensk och internationell forskning

Forskning om brottslighetens omfattning visar upp spridda resultat, vilket bland annat beror på hur kränkningar på nätet har definierats i olika studier och på hur lagstiftningen kring dessa företeelser ser ut i olika länder.⁷²

I en studie bland universitetsstudenter i USA och Kanada uppgav 33,6 procent att de hade blivit kränkta på nätet under sin studietid. Motsvarande andel som angav att de hade blivit kränkta utanför nätet under samma period var 28,4 procent.⁷³ En annan studie visade att 9 procent har blivit kränkta på nätet under 2004/2005. Av dessa visste 43 procent vem gärningspersonen var och i resterande 57 procent var gärningspersonen en okänd person som den utsatta hade fått kontakt med via internet.⁷⁴

Enligt en internationell studie i England 2006, där över 11 000 barn och ungdomar mellan 11 och 15 år tillfrågades om sina erfarenheter av kränkningar på internet, svarade 7 procent av deltagarna att de hade blivit kränkta på nätet. Studien visade att nätkränkningar var vanligare bland flickor än bland pojkar och att en viss ökning kunde ses mellan år 2002 och 2005, främst bland flickorna.⁷⁵

En internationell studie bland barn och ungdomar i åldersgruppen 10–17 år visade att 9 procent hade varit utsatta för kränkningar på nätet det närmaste året innan studiens genomförande. 32 procent av dessa personer uppgav att de hade blivit kränkta fler än tre gånger det senaste året. Studien visade vidare att 45 procent av de

⁷¹ Brå 2015:6, s. 39.

⁷² Flygare & Johansson 2013, s. 136.

⁷³ Beran, Rinaldi, Bickham & Rich 2012, s. 562.

⁷⁴ Wolak, Mitchell & Finkelhor 2007, s. 54.

⁷⁵ Slonje & Smith 2008, s. 147.

som hade utsatts för nätkränkningar visste vem gärningsmannen var sedan tidigare.⁷⁶

Brå har under 2013 gjort en studie om utsatthet och oro för trakasserier, hot och våld bland förtroendevalda. Studien visar att en av fem har upplevt sig utsatt för hot, våld eller trakasserier kopplat till sitt politiska uppdrag under 2012. Den vanligaste formen av utsatthet visade sig vara hot och trakasserier, och majoriteten av dessa brott skedde enligt de förtroendevalda via sociala medier. Endast 14 procent av hoten och trakasserierna polisanmälades. Enligt Brå:s studie är den främsta anledningen till detta bland kvinnor att utsattheten ses som en del i uppdraget. Männerna hänvisar den låga anmälningsbenägenheten till att de inte tror att en polisanmälan av detta slag ska leda till något.⁷⁷

I Brå:s rapport Nationella trygghetsundersökningen 2014 presenteras resultaten av en årlig studie som genomförs i syfte att bland annat beskriva allmänhetens otrygghet och utsatthet för brott. Studien visar att 5 procent uppger att de har blivit trakasserade under 2013. Dessa 5 procent motsvarar cirka 374 000 personer mellan 16–79 år och resultatet visar på en ökning från tidigare år. Föregående år angav 4,1 procent att de utsatts för trakasserier och år 2010 var andelen 3,5 procent. Kvinnor anger att de blivit utsatta för trakasserier i högre utsträckning än män och unga personer (16–24 år) är den grupp av befolkningen som oftare än andra utsatts för trakasserier. Unga kvinnor är alltså en grupp som i särskilt stor utsträckning uppger att de har utsatts för trakasserier under 2013.⁷⁸ Ovanstående siffror från Brå gällande utsatthet för trakasserier gäller dock trakasserier generellt och inte specifikt trakasserier på internet, eftersom sådan statistik i dagsläget inte finns att tillgå.

Resultatet av Svenssons och Dahlstrands studie om nätkränkningar visar att nära hälften av deltagarna i undersökningen har blivit kränkta på internet. Kvinnorna är enligt studien i högre utsträckning än männen utsatta för kränkningar på nätet och gruppen unga (16–25 år) anger oftare än gruppen äldre (3–40 år) att de upplevt sig kränkta på nätet. Nätkränkningar tycks dock vara något som många har upplevt någon enstaka gång medan gruppen som

⁷⁶ Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor 2006, s. 1169.

⁷⁷ Brå 2014:9, s. 6–8.

⁷⁸ Brå 2015:1, s. 3, 54–57.

upplevt nätkränkningar ofta endast utgör omkring 1 procent av studiens deltagare. Studien visar vidare att 15 procent i den yngre gruppen anger att de själva har publicerat en text eller en bild på internet som har varit kränkande mot någon annan. I undersökningens kvalitativa del, dvs. intervjuer med särskilda s.k. fokusgrupper, framstod nätkränkningar också som en vanlig företeelse bland ungdomarna. De menade att det inte var ovanligt att de uttryckte sig nedsättande gentemot andra på nätet. Till detta tillkommer att var femte ungdom inte visste om de hade uttryckt sig på ett kränkande sätt mot andra eller inte på internet.⁷⁹

I Friends senaste rapport om barns och ungdomars erfarenhet av internet har 1 041 barn och unga i åldersgruppen 10–16 år svarat på frågor om kränkningar på internet. Rapporten visar att så många som var tredje person har blivit utsatt för kränkningar på nätet det senaste året. Dessa resultat skiljer sig inte från resultatet i Friends nätrapport från året dessförinnan, vilket indikerar att nätkränkningarna varken har ökat eller minskat sedan 2014.⁸⁰ Gällande frågan om hur brottsligheten har utvecklats, finns dock forskning som beskriver att kränkningar på internet har ökat samtidigt som andra studier visar att nätkränkningar varken har ökat eller minskat de senaste åren.⁸¹

6.4 Nätmobbing

6.4.1 Inledning

Mycket av den forskning som har gjorts gällande kränkningar på internet handlar om fenomenet nätmobbing. De flesta forskarna beskriver detta som ett relativt nytt och outforskat område, varför det kan vara svårt att uttala sig om både dess struktur, omfattning samt långsiktiga effekter.⁸²

Berne har i en studie undersökt fenomenet nätmobbing och understryker att det är en ny typ av företeelse, vilket gör att det

⁷⁹ Svensson & Dahlstrand 2014, s. 91–93.

⁸⁰ Friends 2015, s. 8–9.

⁸¹ Svensson & Dahlstrand 2014, s. 7.

⁸² Flygare & Johansson 2013, s. 134–137; Law, Shapka, Hymel, Olson & Waterhouse 2012; Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362; Slonje & Smith 2008, s. 147; Wade & Beran 2011, s. 44; Ybarra & Mitchell 2004a, s. 1308.

finns en begränsad förståelse kring fenomenet. Berne har studerat utseenderelaterad nätmobbning och undersökt vad elever anser att de skulle göra om de utsattes. Hon har även tittat på köns- och ålderskillnader vid nätmobbning samt studerat hur olika frågeformulär för att mäta nätmobbning fungerar. Bernes studie är utförd i Göteborgsområdet och eleverna i studien gick i årskurs 4, 6 och 9. Resultatet av studien visar att eleverna beskrev att nätmobbning ofta handlar om kränkningar som rör den utsattes utseende och att det är vanligare att flickor utsätts än pojkar. Både flickorna och pojkarna fick enligt studien ofta nedlåtande kommentarer om sina kroppar där flickorna ofta kallades tjocka medan pojkar fick höra att de inte vara tillräckligt muskulösa. Flickor kallades oftast för ”hora” medan pojkarna fick höra att de såg ”bögiga” ut.⁸³

Många elever ser inte kränkningar på internet som mobbning. Det gäller både de som blir utsatta, de som kränker någon och de som agerar passiv publik.⁸⁴ I en studie bland 10–18-åringar visade resultatet att personerna som hade varit inblandade vid mobbningsincidenter på internet varken såg sig själva som mobbare, utsatta för mobbning eller som observatörer av mobbning. De inblandade personerna medgav att de varit med och agerat på nätet, men såg inte det inträffade som en form av mobbning. Forskarna bakom studien menar att detta kan bero på att de som utsätts för mobbning på nätet känner sig mer kapabla att slå tillbaka jämfört med vid traditionell mobbning. Forskarna resonerar kring att maktstrukturerna på nätet kan se annorlunda ut jämfört med vid traditionell mobbning, som främst sker ansikte mot ansikte. När de traditionella maktstrukturerna suddas ut på nätet påverkas alla inblandades syn på och tolkning av vad som faktiskt sker på internet.⁸⁵

⁸³ Berne 2014, s. 4–108.

⁸⁴ Dunkels 2013, s. 154–167.

⁸⁵ Law, Shapka, Domene & Gagné 2012, s. 664–672.

6.4.2 Nätmobbingens omfattning

Internationell forskning

Internationell forskning om nätmobbingens omfattning visar på mycket spridda resultat, vilket bland annat beror på hur mobbing på nätet har definierats i olika studier och i vilken åldersgrupp de studerade barnen och ungdomarna har ingått i. Den internationella forskningen på området visar alltså på en stor variation och studier pekar på att mellan 2 och 72 procent i gruppen barn och ungdomar har utsatts för nätmobbing.⁸⁶

En studie av Wade och Beran visar på att 22 procent av eleverna i årskurs 6, 7, 10 och 11 i Kanada har varit involverade i nätmobbing. Flickor tenderar att vara mer utsatta än pojkar när det gäller mobbing på nätet. Wade och Beran har i sin forskning också sett att nätmobbing är mindre omfattande bland äldre elever än bland yngre.⁸⁷

I en studie bland elever i grundskoleålder kunde man se att nära hälften av alla elever var utsatta för mobbing, varav en fjärdedel av dessa även hade utsatts för nätmobbing. Över hälften av studiens deltagare angav att de kände någon som hade blivit mobbad på nätet. Pojkar var i större utsträckning mobbare på nätet medan flickor tenderade att oftare vara utsatta för nätmobbing.⁸⁸ En annan undersökning bland barn och ungdomar i grundskoleålder visade att nära hälften av alla elever, 49,5 procent, angav att de hade blivit mobbade på nätet, och 33,7 procent angav att de själva hade utsatt andra för nätmobbing.⁸⁹

I en studie från USA bland elever i årskurs 6–10 redovisas resultatet av ett nationellt representativt urval av ungdomar och deras erfarenheter av kränkningar på internet. Studien visar att 13,6 procent av eleverna någon gång under en tidsperiod av två månader innan studiens genomförande hade varit involverade i nätmobbing. Studien visade också att flickor i högre utsträckning är utsatta för kränkningar på nätet medan pojkar i högre utsträckning mobbar andra på nätet.⁹⁰

⁸⁶ Flygare & Johansson 2013, s. 136.

⁸⁷ Wade & Beran 2011, s. 44.

⁸⁸ Li 2006, s. 157.

⁸⁹ Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362.

⁹⁰ Wang, Iannotti & Nansel 2009, s. 368.

En annan nationellt representativ undersökning från USA visar att 19 procent av barn och ungdomar mellan 10–17 år har varit involverade i nätmobbning någon gång under en ettårsperiod innan studiens genomförande. Studien skiljer på huruvida deltagarna hade varit utsatta, mobbare eller varit involverade i båda delarna. Resultaten visar att 4 procent angav att de har varit utsatta för nätmobbning, 12 procent angav att de har mobbat andra på nätet och 3 procent angav att de hade varit involverade i nätmobbning både i rollen som mobbare och som utsatt.⁹¹

En studie av Li visade att en av fem elever i grundskoleålder har varit utsatt för nätmobbning och över hälften av eleverna i studien hade antingen själva utsatts för eller fått vetskap om nätmobbningsincidenter i deras närhet. För nära hälften av de elever som hade utsatts för mobbning på nätet var gärningsmannen okänd för de utsatta.⁹² En annan studie av Li visade att 60 procent av de elever som hade utsatts för nätmobbning var flickor medan över 52 procent av de som mobbat andra på nätet var pojkar.⁹³

En studie bland barn och ungdomar mellan 11–19 år i England 2005 visade att 20 procent hade blivit hotade eller mobbade på nätet och 11 procent angav att de antingen hade tagit emot eller skickat hotfulla eller kränkande meddelanden till andra på nätet.⁹⁴ Gradinger, Strohmeier och Spiel fann i sin studie att 5,4 procent av undersökningsslagarna hade mobbat andra på nätet och att 7,1 procent hade blivit utsatta för nätmobbning.⁹⁵

I en studie bland grundskoleelever i USA fann man att 11 procent av eleverna hade blivit mobbade på nätet under de närmaste månaderna innan studien utfördes. 4 procent av eleverna uppgav att de hade mobbat andra på nätet och 7 procent angav att de hade varit involverade i nätmobbning, både som mobbare och som offer för mobbning på nätet. Nära hälften av dem som hade utsatts för mobbning på nätet uppgav att de inte visste vem gärningsmannen var.⁹⁶

⁹¹ Ybarra & Mitchell 2004a, s. 1308.

⁹² Li 2007a, s. 435.

⁹³ Li 2007b, s. 1777.

⁹⁴ Slonje & Smith 2008, s. 147.

⁹⁵ Gradinger, Strohmeier & Spiel 2009, s. 205–213.

⁹⁶ Kowalski & Limber 2007, s. 22.

I en studie bland 12–17-åringar visade det sig att 72 procent hade blivit utsatta för kränkningar på internet det närmaste året innan studiens genomförande. Två tredjedelar av deltagarna uppgav att de visste vem som utsatte dem för mobbning på internet och 85 procent av dem som hade blivit utsatta för nätmobbning hade även utsatts för traditionell mobbning i skolan. Studien visade vidare att det fanns ett samband mellan mobbning på internet och ökad social oro. Trots detta uppgav hela 90 procent att de inte hade berättat för någon vuxen om nätmobbningen.⁹⁷

I Sverige

Liksom den internationella forskningen på området visar svensk forskning om nätmobbningens omfattning också på spridda resultat. Även här beror det på hur mobbning på nätet har definierats i olika studier och vilken åldersgrupp de studerade barnen och ungdomarna har ingått i.

Brå beskriver att det från skolans värld kommer indikationer på en ökad utsatthet för nätmobbning bland ungdomar.⁹⁸ Berne, som har sammanställt flera andra studiers resultat kring nätmobbning, lyfter fram att undersökningsresultaten angående nätmobbningens omfattning varierar stort. De olika studierna har visat på att mellan 1 och 45 procent av undersökningsdeltagarna i de olika studierna har blivit utsatta för nätmobbning.⁹⁹

Svensson och Dahlstrand beskriver att andelen ungdomar i gymnasieålder som anger att de blivit mobbade inte har ökat i takt med internetanvändningens uppgång.¹⁰⁰ Friends betonar i stället i sin studie att antalet timmar som ungdomar använder dator, mobil och surfplatta i genomsnitt inte har förändrats de senaste åren.¹⁰¹ Enligt Friends rapport om kränkningar på internet visar resultaten att 6 procent av ungdomarna uppger att de har blivit nätmobbade, vilket motsvarar 1–2 elever i varje klass. Dessa resultat ligger i linje med resultaten av Friends nätrapport från året dessförinnan, vilket

⁹⁷ Juvonen & Gross 2008, s. 496.

⁹⁸ Brå 2015:6, s. 5.

⁹⁹ Berne 2014, s. 4–108.

¹⁰⁰ Svensson & Dahlstrand 2014.

¹⁰¹ Friends 2015, s. 6–7.

enligt Friends indikerar att nätkränkningarna varken har ökat eller minskat mellan 2014 och 2015.¹⁰²

Enligt Skolverkets rapport uppger 1 procent av eleverna att de har blivit utsatta för nätmobbning och 2,8 procent att de har blivit kränkta på nätet. Svenska barn är mer utsatta för kränkningar på nätet än snittet i EU-länderna och flickor är enligt Skolverkets rapport mer utsatta än pojkar på forum på internet där man använder alias i stället för personers riktiga namn.¹⁰³

I Statens Medieråds senaste rapport *Småungar och medier* framkommer det att 1 procent av barnen i åldersgruppen 5–8 år har utsatts för nätmobbning. I undersökningen presenteras också föräldrarnas oro för att barnen ska komma i kontakt med något obehagligt på internet. Resultatet visar att 27 procent av föräldrarna är oroliga för att barnen ska bli kränkta eller hotade på nätet och att 18 procent oroar sig för att deras egna barn ska publicera opassande material på nätet.¹⁰⁴

Statens Medieråds rapport *Föräldrar och medier* undersöker bland annat attityder till internet hos föräldrar till barn mellan 9–18 år. I den senaste undersökningen av detta slag framkommer att majoriteten av föräldrarna upplever att skyddet för unga på internet är bristfälligt. De är mer oroliga för att flickor, jämfört med pojkar, ska råka illa ut när de använder internet och kvinnor oroar sig generellt mer än män. 86 procent av föräldrarna uppger att det finns material på internet som kan vara skadligt för barnen att komma i kontakt med och denna andel oroliga föräldrar har ökat kraftigt sedan 2012/2013.¹⁰⁵

En påtaglig majoritet av föräldrarna menar att de själva har det största skyddsansvaret för barnens internetanvändning men påtalar samtidigt att både skolan, staten och olika branscher också har stort ansvar för att skydda de unga på nätet. Flickor anses av föräldrarna vara mer utsatta på nätet än pojkar och det gäller både utsatthet för hot, mobbning och sexuella kommentarer på internet.¹⁰⁶

¹⁰² Friends 2015, s. 8–9.

¹⁰³ Dunkels 2013, s. 154–167.

¹⁰⁴ Statens Medieråd 2015b, s. 11.

¹⁰⁵ Statens Medieråd 2015a, s. 7–8.

¹⁰⁶ Statens Medieråd 2015a, s. 7–8.

6.4.3 Effekter av nätmobbning

Flera forskningsstudier om nätmobbning och dess effekter har visat på samband mellan att vara utsatt för mobbning på internet och psykisk ohälsa.¹⁰⁷ Ungdomar som utsatts för nätmobbning har bland annat uppvisat tecken på depression i större utsträckning än ungdomar som inte har någon erfarenhet av nätmobbning. Man har även funnit samband mellan att vara utsatt för nätmobbning och att känna rädsla för att gå till skolan.¹⁰⁸

Berne beskriver att elever som utsätts för nätmobbning i högre utsträckning än andra elever har låg självkänsla, löper större risk att få ångest samt att utveckla depression. Berne redogör för hur flickor respektive pojkar resonerar kring effekter av mobbning och kränkningar på nätet. Flickorna i Bernes studie beskriver att de skulle dra sig tillbaka, bli inåtvända och undvika sociala relationer på och utanför nätet om de utsattes för nätmobbning. Flickorna beskriver att de skulle få lägre självkänsla och känna sig nedstämda. Pojkar tycks i högre grad resonera kring att de skulle ignorera nätmobbningen med effekten att de inte lika ofta skulle ta illa upp. Pojkar nämner dock i högre utsträckning än flickor att de skulle hämnas genom att använda våld mot förövaren, om de utsattes för kränkningar på nätet. Bernes studie visar även att de elever som hade utsatts för nätmobbning var mer missnöjda med sina kroppar och sitt utseende än de elever som inte hade varit utsatta. Flickor som hade varit utsatta var mer missnöjda med sitt utseende än pojkar som hade varit utsatta.¹⁰⁹

I en studie bland barn i grundskoleålder i USA kunde forskare konstatera att det finns ett signifikant samband mellan nätmobbning och låg självkänsla. Resultatet från studien visar att både de som mobbar andra på internet och de som blir utsatta för nätmobbning generellt har lägre självkänsla än barn som inte har någon erfarenhet av mobbning på nätet.¹¹⁰ Man har även sett att elever i grundskoleåldern som har utsatts för nätmobbning rapporterar att de har

¹⁰⁷ Berne 2014; Juvonen & Gross 2008, s. 496; Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., Lattanner, M. R. 2014, s. 1073; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 75–78; Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362; Raskauskas & Stoltz 2007, s. 564; Ybarra & Mitchell 2004a, s. 1308; Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor 2006, s. 1169.

¹⁰⁸ Raskauskas & Stoltz 2007, s. 564.

¹⁰⁹ Berne 2014, s. 4–108.

¹¹⁰ Patchin & Hinduja 2010, s. 614.

känt sig arga, ledsna och deprimerade efter att ha utsatts för mobbning på nätet.¹¹¹

I en studie från USA kunde forskare se att de barn och ungdomar som varit involverade i nätmobbning, både som mobbare och som utsatta, uppvisade psykosociala problem, depression och andra problembeteenden.¹¹² Effekterna hos dem som har utsatt andra för nätmobbning har inte studerats i lika stor utsträckning som effekten hos de utsatta. Den forskning som finns på området visar att de som har mobbat andra på nätet uppvisar känslor av skuld efteråt. När elever som utsatt andra för nätmobbning har tillfrågats om varför de gjorde detta, angav flera att nätmobbningen gjorde att de kände sig populära, roliga och mäktiga.¹¹³

En studie bland 10–17 åringar visade att de barn och ungdomar som hade någon form av psykiska problem, som exempelvis borderline, löpte signifikant högre risk att utsättas för kränkningar på nätet. Även barn och ungdomar som i andra forum hade utsatts för kränkningar, exempelvis utanför nätet, löpte högre risk att utsättas för nätkränkningar.¹¹⁴

Mest integritetskränkande

Berne har i sin studie kommit fram till att det som upplevs som mest integritetskränkande vid nätmobbning är att kränkande bilder och videoklipp publiceras på internet.¹¹⁵ I studien av Svensson och Dahlstrand framkommer att det agerande på nätet som upplevs som mest kränkande är hot om våld, kränkningar med sexuella inslag samt identitetsstöld, i den meningen att någon utger sig för att vara den drabbade personen. Därefter upplevdes det vara relativt kränkande att bli uthängd som kriminell eller att bli utsatt för hatbrott, medan kommentarer om någons utseende eller alkoholberusning ansågs som minst kränkande av de variabler som användes i undersökningen.¹¹⁶

¹¹¹ Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362.

¹¹² Ybarra & Mitchell 2004a, s. 1308.

¹¹³ Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362.

¹¹⁴ Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor 2006, s. 1169.

¹¹⁵ Berne 2014, s. 4–108.

¹¹⁶ Svensson & Dahlstrand 2014, s. 36–37, 93.

I en studie bland barn och ungdomar mellan 10–17 år visade resultaten att av de som hade utsatts för kränkningar på nätet upplevde 38 procent någon form av ångest eller obehag efter händelserna. De barn och ungdomar som hade utsatts för kränkningar av vuxna, till exempel att någon vuxen sade åt dem att skicka utmanande bilder på sig själva, visade sig vara de som upplevde signifikant mer obehag efter händelserna.¹¹⁷

6.4.4 Nätmobbing i relation till traditionell mobbing

Inledning

Berne redogör för att en traditionell definition av mobbing innebär att tre kriterier ska vara uppfyllda: intention att skada, repetition samt obalans i makt. Nära hälften av frågeformulären som Berne tog del av i sin sammanställning av andra studier använde andra begrepp än nätmobbing, såsom nätkränkningar eller internetmobbing, vilket gör det svårt att jämföra resultaten. Få av definitionerna innehöll kriterierna repetition och obalans i makt. Dessa kriterier skulle kunna se annorlunda ut vid nätmobbing jämfört med traditionell mobbing. Kriteriet obalans kan se annorlunda ut på nätet, då det exempelvis kan vara oklart för den utsatte vem förövaren är och hur många som deltar i mobbingen, antingen som aktiva mobbare eller som åskådare. Att inte ha kontroll över detta kan leda till en ökad känsla av maktlöshet och utsatthet för offret. Även kriteriet repetition kan se annorlunda ut på nätet jämfört med vid traditionell mobbing. När andra personer än mobbaren går in på ett kränkande inlägg och ”gillar” eller delar inlägget, kan detta upplevas som en upprepad kränkning för den utsatta, även om mobbaren själv endast skickat ett kränkande inlägg till den utsatta.¹¹⁸

Ungdomsstyrelsen (numera Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) betonar i en rapport problemet med att kränkande kommentarer kan ligga kvar en längre tid på internet och därigenom göras synliga för ett stort antal människor. Detta kan också innebära att de kränkande kommentarerna hinner få ytterligare

¹¹⁷ Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor 2006, s. 1169.

¹¹⁸ Berne 2014; Smith & Steffgen 2013, s. 28–34.

spridning på nätet, vilket kan medföra än mer skada för den som utsätts.¹¹⁹

Friends har i sin senaste rapport om barn och ungdomars erfarenheter av kränkningar på internet gjort skillnad på begreppen mobbning och mobbning via mobil, dator eller surfplatta. Friends definierar mobbning som "... när någon har blivit utsatt för kränkningar av en eller flera personer vid flera olika tillfällen. Den som är utsatt för mobbning kan uppleva sig i underläge och kan ha svårt att försvara sig". Friends förtydligar även hur man ser på mobbning på internet genom följande tillägg: "Vid mobbning via mobil, dator eller surfplatta så har vi valt att förtydliga repetitionskriteriet eftersom förutsättningarna skiljer sig från andra arenor, som exempelvis skolgården. Vi använder därför tillägget: Det kan vara både flera olika kränkningar eller att en kränkande kommentar/bild/film delats eller spridits till många".¹²⁰

Dunkels menar att, för att man ska kunna applicera studier som gjorts kring traditionell mobbning på nätmobbning, så krävs att det görs en distinktion av vilka delar av internet som kan jämföras med de olika arenorna som finns vid traditionell mobbning.¹²¹

Likheter och skillnader

En del forskningsstudier har funnit att traditionell mobbning är mycket vanligare än mobbning på nätet.¹²² Modecki, Minchin, Harbaugh, Guerra, och Runions fann exempelvis i sin metaanalys att mobbning på internet förekommer i hälften så stor utsträckning som traditionell mobbning.¹²³ Det råder dock delade meningar inom forskningen huruvida mobbning på internet är en del av traditionell mobbning eller om det är en särskild typ av mobbning.¹²⁴ Vissa forskare menar att nätmobbning och traditionell mobbning är distinkta från varandra i vissa kritiska avseenden, trots att de i mångt

¹¹⁹ Ungdomsstyrelsen 2014, s. 50–51.

¹²⁰ Friends 2015, s. 30.

¹²¹ Dunkels 2012, s. 75–79.

¹²² Gradinger, Strohmeier & Spiel 2009, s. 211; Li 2006, s. 157–170; Raskauskas & Stoltz 2007, s. 564–575; Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell & Tippett 2008, s. 376–385.

¹²³ Modecki, Minchin, Harbaugh, Guerra, och Runions 2014, s. 602, 608.

¹²⁴ Dunkels 2013, s. 154–167; Flygare & Johansson 2013, s. 135.

och mycket liknar varandra. Bland annat lyfts det fram att nät-mobbningen kan ske anonymt och under dygnets alla timmar.¹²⁵

Flera forskningsstudier har påvisat ett samband mellan att vara utsatt för traditionell mobbning och att mobbas på nätet respektive att utsätta andra för traditionell mobbning samt mobbning på internet.¹²⁶ I flera studier har forskare kunnat se att de barn och ungdomar som både varit utsatta för nätmobbning och som samtidigt har mobbat andra på nätet i hög utsträckning också har varit involverade vid traditionell mobbning. Personer som varit utsatta för mobbning på nätet har i mycket hög utsträckning också varit utsatta för traditionell mobbning.¹²⁷

Beckman har i sin studie sett att nätmobbning och traditionell mobbning skiljer sig åt i vissa avseenden. Hennes resultat visar att flickor i högre utsträckning än pojkar är utsatta för nätmobbning medan nästan ingen könsskillnad kunde konstateras hos offer för traditionell mobbning (bland ungdomar mellan 13–15 år). Pojkar är i högre utsträckning än flickor mobbare vid traditionell mobbning medan det inte finns någon könsskillnad gällande vilka som har mobbat på nätet. Beckman menar att traditionell mobbning och nätmobbning bör betraktas som ett fenomen men på olika arenor.¹²⁸

Berne konstaterar att nätmobbning och traditionell mobbning i mångt och mycket liknar varandra men att de skiljer sig åt i vissa avseenden. Berne nämner bland annat att det vid nätmobbning kan vara svårt att hitta en fristad, då kränkningarna kan pågå dygnet runt och få snabb spridning på nätet. Även anonymiteten i det avseendet att den utsatte kan ha svårt att veta vem mobbaren är, särskiljer nätmobbning från traditionell mobbning. Berne beskriver också att det vid nätmobbning kan vara andra än mobbaren som går in på internet och ”gillar” eller sprider en kränkande bild eller kommentar, något som kan upplevas som en upprepad kränkning för den utsatte.¹²⁹

Även Flygare och Johansson poängterar att nätmobbning till viss del särskiljer sig från traditionell mobbning. De menar att

¹²⁵ Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., Lattanner, M. R. 2014, s. 1107–1108.

¹²⁶ Gradinger, Strohmeier & Spiel 2009, s. 212; Kowalski & Limber 2007, s. 22–30; McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 46; Raskauskas & Stoltz 2007, s. 564; Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell & Tippett 2008, s. 376.

¹²⁷ Juvonen & Gross 2008, s. 496; Ybarra & Mitchell 2004a, s. 1308.

¹²⁸ Beckman 2013.

¹²⁹ Berne 2014, s. 4–108.

mobbning på nätet bland annat karakteriseras av möjligheten för mobbare att vara anonyma, att den utsatta kan ha problem med att undvika mobbningen, att antalet åskådare av mobbningen potentiellt är större och att det kränkande innehållet kan få okontrollerat stor spridning.¹³⁰

Ybarra och Mitchell fann i sin studie bland 10–17-åringar att 15 procent hade utsatt andra för nätmobbning, och av dessa personer hade 51 procent själva blivit utsatta för traditionell mobbning och 20 procent för mobbning på nätet.¹³¹ En annan studie visade att personer som har utsatt andra för traditionell mobbning även tenderar att mobba personer på nätet, samt att även personer som har utsatts för traditionell mobbning i relativt hög utsträckning tycks utsätta andra för nätmobbning. Personer som utsatts för mobbning på nätet tenderar i hög grad att också ha utsatts för traditionell mobbning.¹³²

Raskauskas och Stoltz fann i sin studie att nästan alla elever som hade utsatt andra personer för nätmobbning även utsatte personer för traditionell mobbning, samtidigt som nästan alla elever som var utsatta för nätmobbning även hade utsatts för traditionell mobbning.¹³³ I en annan studie fann forskare däremot att endast 10 procent av eleverna som hade utsatts för traditionell mobbning också var utsatta för mobbning på nätet.¹³⁴

Resultatet från en av Lis studier på området visar att över hälften av de tillfrågade eleverna hade blivit utsatta för traditionell mobbning och att en fjärdedel av dessa även hade utsatts för nätmobbning. Nära en av tre elever angav att de hade mobbat andra utanför nätet och 15 procent angav att de hade mobbat andra på internet.¹³⁵

¹³⁰ Flygare & Johansson 2013, s. 135.

¹³¹ Ybarra & Mitchell 2004b, s. 326–327, 330.

¹³² Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell & Tippett 2008, s. 376, 376–385.

¹³³ Raskauskas & Stoltz 2007, s. 564–575.

¹³⁴ Slonje & Smith 2008, s. 147–154.

¹³⁵ Li 2007b, s. 1777.

Konsekvenser av nätmobbning respektive traditionell mobbning

Med tanke på att nätmobbning är ett relativt nytt och outforskat fenomen är det svårt att uttala sig om dess långsiktiga effekter.¹³⁶ Forskning som finns på området hittills visar dock att det finns ett samband med psykosomatiska besvär, både vid traditionell mobbning och nätmobbning, och detta oavsett om personen varit offer för mobbning, mobbare eller båda delarna.¹³⁷

Dunkels resonerar kring att de som blir kränkta på internet tycks ha en högre förmåga att kunna slå tillbaka, vilket är ovanligt vid traditionell mobbning. Det är även lättare för den utsatte att undvika kränkningarna på internet genom att till exempel ta bort kränkande inlägg och blockera kränkande användare. Detta leder till en mer jämnt fördelad maktbalans mellan mobbaren och den som utsätts. Relationen och de olika rollerna tenderar även att suddas ut eller flyta ihop något på internet. Det som skrivs ses ofta som en motattack mot tidigare påhopp snarare än som mobbning.¹³⁸

En avsevärd skillnad mellan nätmobbning och traditionell mobbning är den snabba spridningen som kan ske på nätet. Lärare är väldigt viktiga vid förebyggandet av och arbetet mot traditionell mobbning och de har mycket svårare att upptäcka mobbning på nätet jämfört med i skolan.¹³⁹ Dunkels hänvisar till Brå:s rapport om grooming¹⁴⁰ och menar att den utvisar att barn som far illa i livet löper högre risk att fara illa också på internet. Rapporten gällde samband mellan utsatthet för grooming och problem i skolan/i nära relationer, vilket indikerar att barn som far illa i livet riskerar att i högre utsträckning också kunna utsättas för brott på nätet.¹⁴¹

Nätmobbning och traditionell mobbning tycks vidare enligt Dunkels generera olika emotionella effekter. Vid traditionell mobbning har det visat sig att den utsatte ofta känner sig generad medan detta sällan tycks inträffa vid nätmobbning. Ilska är en gemensam effekt av båda typerna av mobbning medan mobbning via mobil-

¹³⁶ Flygare & Johansson 2013, s. 134–135, 137.

¹³⁷ Beckman 2013.

¹³⁸ Dunkels 2013, s. 154–167.

¹³⁹ Dunkels 2013, s. 154–167.

¹⁴⁰ Brå-rapport 2013:14, Bestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte.

¹⁴¹ Dunkels 2013, s. 154–167.

telefon inte tycks skapa samma känslor av ensamhet som vid andra former av mobbning.¹⁴²

Maktrelationer

Relationer kan se olika ut på nätet jämfört med i skolan. Forskningen är tudelad. Vissa forskare hävdar att maktrelationer spelar mindre roll på internet då det till exempel inte spelar någon roll om du är stor och stark rent fysiskt då du mobbar någon på nätet, den utsatte är inte i samma underläge sett till maktrelationer. Andra forskare menar dock att maktrelation inte suddas ut på nätet men att andra egenskaper kan bli viktiga i maktrelationen på nätet jämfört med på skolgården, till exempel tekniska kunskaper snarare än fysisk styrka.¹⁴³

Detta kan ställas i relation till det som Suler menar händer med oss då vi interagerar med andra på internet. Han beskriver hur yttre faktorer såsom till exempel kroppsspråk, som utanför nätet kan symbolisera makt och status, oftast inte är närvarande vid interaktion på internet. Denna brist på traditionella makt- och status-symboler kan bytas ut på nätet, där den som exempelvis är mest tekniskt kunnig i stället har mer makt och status än den som är stor och stark. Detta kan påverka hur vi kommunicerar med varandra på nätet jämfört med utanför nätet.¹⁴⁴ Det faktum att kränkningar inte sker ansikte mot ansikte tycks medföra att kränkningarnas innehåll blir grövre då en respons från den utsatte ofta dröjer, vilket förefaller underlätta för mobbaren att uttrycka elakheter.¹⁴⁵

Forskning har vidare visat att pojkar tenderar att i högre utsträckning vara utsatta av andra pojkar än flickor när det kommer till mobbning på internet. Detta i kontrast till flickor, som tycks utsättas för nätmobbning av pojkar och andra flickor i lika stor utsträckning.¹⁴⁶

¹⁴² Dunkels 2013, s. 154–167.

¹⁴³ Dunkels 2013, s. 154–167; Flygare & Johansson 2013, s. 136.

¹⁴⁴ Suler 2004, s. 321–325.

¹⁴⁵ Flygare & Johansson 2013, s. 135.

¹⁴⁶ McQuade, Gentry & Fisk 2012, s. 40–46.

6.5 Frågor som har lyfts gällande problem och åtgärder

I Brå:s studie om nätkränkningar redovisas i vilken omfattning polisanmälda hot och kränkningar via internet leder till åtal och lagföring. Resultatet visar att personupplärningen är låg för de ärenden som Brå har granskat. Endast fyra procent av de granskade ärendena hade lett fram till personupplärning, i samtliga fall genom ett åtalsbeslut.¹⁴⁷ De intervjuer med åklagare som genomfördes inom ramen för Brå:s studie visade att en del av dem anser att det finns gränsdragningsproblem vid internetrelaterade fall av kränkningar. Åklagarna har bland annat lyft fram att det finns en viss osäkerhet gällande befintliga lagrum och dess tillämpbarhet på kränkningar på internet. Ett exempel är att ofredande enligt en del av åklagarna i första hand ska täcka in händelser som sker direkt, ofta rent fysiskt, mellan den utsatte och gärningspersonen. När en kränkning sker via ett offentligt forum på internet är det oklart om den kan anses ha skett i form av en direkt kontakt mellan de inblandade personerna och gärningen kan därmed vara svår att inrymma i den rådande ofredandebestämmelsen.¹⁴⁸

Brå lyfter även fram att en del av dess resultat visar på en tydlig överlappning mellan vissa händelser som rubriceras som ofredande och/eller ärekränkning. Tillvägagångssättet och innehållet i dessa ärenden liknar varandra i mångt och mycket och i vissa fall har händelserna till och med rubricerats som både ofredande och ärekränkning. Brå menar att då brottskategorierna överlappar varandra på detta sätt kan det tyda på en osäkerhet kring vilka lagrum som de olika händelserna ska sorteras in under.¹⁴⁹

De personer som intervjuades i Brå:s studie tog också upp problemet med spridandet av nakenbilder på internet. I intervjuerna lyftes fram att det enligt dagens straffbestämmelser ofta inte är brottsligt att publicera bilder och filmer med sexuella inslag mot en persons vilja, trots att det som publiceras kan uppfattas som mycket kränkande för den som utsätts. Brå betonar att det i dag i svensk lagstiftning alltså inte finns något skydd mot själva sprid-

¹⁴⁷ Brå 2015:6, s. 11.

¹⁴⁸ Brå 2015:6, s. 15.

¹⁴⁹ Brå 2015:6, s. 65.

ningen av kränkande bilder och filmer med sexuella inslag. Det framhålls att det krävs att det som publiceras bedöms påverka omgivningens föreställning om den utsatte för att det ska vara en brottslig gärning. Brå för en diskussion om bestämmelsen om kränkande fotografering. Av de åklagare som har intervjuats inom ramen för deras studie är det flera som betonar att det bör tillkomma ett nytt lagrum som reglerar själva spridningen av integritetskänsliga bilder.¹⁵⁰

Även media lyfter fram behovet av en anpassad lagstiftning för att komma åt problematiken kring kränkningar på nätet. Rosén redogör för ett av Datainspektionens remissvar i en artikel i Dagens Nyheter från 2013. Där problematiseras bristen på tillämpligt lagrum för att komma åt de handlingar som kränker den personliga integriteten på internet. Det handlar bland annat om fall där en person exempelvis sprider integritetskänsliga bilder på en före detta sambo i syfte att hämnas.¹⁵¹

I de ärenden som Brå har granskat i sin studie hade gärningspersonen ibland publicerat bilder och/eller filmer av sexuell karaktär på den utsatta personen på internet. I dessa fall handlade det framför allt antingen om bilder eller filmklipp som gärningspersonen själv tagit eller spelat in eller bilder eller filmklipp som den utsatta personen själv skickat till gärningspersonen.¹⁵² Engvall lyfter också upp problemet med spridningen av integritetskänsliga bilder och filmer på internet. Hon skriver att lagstiftningen har luckor och att barn och ungdomar som från början själva har delat med sig av nakenbilder och/eller lättklädda bilder på sig själva till någon inte skyddas genom lagstiftning mot ytterligare spridning av dessa bilder, som sker utan de utsatta personernas samtycke. Engvall diskuterar också problematiken kring att bestämmelsen om kränkande fotografering inte omfattar den eventuella spridningen av integritetskänsliga bilder och filmer.¹⁵³

Dunkels diskuterar nätets baksidor och hur vuxenvärlden tenderar att vilja lösa problem med ungas risktagande på nätet på ett ofördelaktigt sätt. Dunkels menar att det finns risker med att se en begränsning av ungas internetanvändning som en preventiv

¹⁵⁰ Brå 2015:6, s. 100–101.

¹⁵¹ Rosén 2013.

¹⁵² Brå 2015:6, s. 63.

¹⁵³ Engvall 2015, s. 120–124.

åtgärd för att undgå att utsättas för brott på nätet. Dunkels poängterar också att det är viktigt att försöka se till andra lösningar än de rent tekniska, som att skolor stänger ner specifika hemsidor för att elever på skolan har utsatts för påhopp på dessa internsidor. Dunkels menar att en mycket viktig aspekt för att skydda barn från brott på internet i stället handlar om utbildning, att ”prata om internet och utveckla ett förhållningssätt”. Det handlar exempelvis om att skapa en förståelse hos unga och vuxna gällande att saker som läggs ut på internet kan finnas på internet för alltid och kan spridas i evighet.

Dunkels problematiserar vad hon anser vara medias hysteri kring farorna på nätet och menar att en snedvriden bild av ungas användning av internet i stället kan orsaka skada, då vuxenvärlden försöker åtgärda något de tror är ett stort problem för unga på internet. Dunkels samt Flygare och Johansson redogör för att ungdomar är oroliga att deras föräldrar ska få veta att andra exempelvis kommenterar deras bilder på internet. Ungdomarna är rädda för att de vuxna ska begränsa deras internetanvändning och barnen och ungdomarna själva tycks uppleva att vuxenvärlden överreagerar och överdramatiserar det som sker på internet.¹⁵⁴

Även Berne konstaterar att det inte är någon lösning att förbjuda eller begränsa ungas nätanvändning om de berättar om mobbning på nätet. Hon skriver att det kan hämma deras benägenhet att berätta om kränkningar på nätet.¹⁵⁵ I Bernes studie anges elevernas egna förslag på vad de skulle göra om de utsattes för nät-mobbning: 70,5 procent skulle berätta för någon om händelsen, varav 39,5 procent skulle berätta för sina föräldrar, 20,2 procent för sina lärare och 2,6 procent för en kompis. Yngre elever tenderade att oftare vilja vända sig till en vuxen medan valet att berätta för en kompis var vanligare bland de äldre eleverna. Flickor skulle oftare än pojkar berätta för en förälder, en lärare eller en kompis medan pojkar i högre utsträckning skulle hämnas genom att slå förövaren.¹⁵⁶

Enligt en studie av Li var majoriteten av dem som utsatts för nätmobbning mycket obenägna att berätta om kränkningarna för

¹⁵⁴ Dunkels 2012, s. 64–65, 72–75; Flygare & Johansson 2013, s. 36–137.

¹⁵⁵ Berne 2014, s. 4–108.

¹⁵⁶ Berne 2014, s. 4–108.

någon vuxen. Flickor som utsatts för nätmobbning var i högre utsträckning än pojkar i samma situation mer benägna att berätta för en vuxen om kränkningarna.¹⁵⁷ En annan internationell studie visade att elever som haft erfarenhet av nätmobbning mycket sällan berättade om det för någon alls.¹⁵⁸ Enligt Lis studie angav majoriteten av eleverna att de inte hade berättat om nätmobbningen för någon vuxen.¹⁵⁹

Enligt lärarna i Dunkels rapport förstår eleverna inte vidden av sitt agerande på nätet. Eleverna själva resonerar kring att människor generellt vågar vara mer elaka på nätet. Elever tycks vänja sig vid kränkningar på internet, vilket kan skapa en viss acceptans i längden. Dunkels problematiserar även anonymiteten på nätet och menar att unga ofta kommunicerar på ställen på internet där man oftast inte är anonym, exempelvis på Facebook. Dunkels poängterar också att publiken vid kränkningar på internet i praktiken inte behöver vara större än utanför nätet bara för att den på internet är potentiellt oändlig.¹⁶⁰

Dunkels lyfter även fram frågan om föräldraövervakning och menar att det inte har någon positiv effekt på barns säkerhet utan snarare kan få negativa effekter, som att barn exempelvis inte vill berätta för vuxna då de är rädda för sanktioner, t.ex. att inte få använda internet lika mycket i framtiden. Barnen är även rädda för att det ska komma fram att de har skvallrat för någon vuxen om vad som inträffat. Dunkels belyser slutligen möjligheterna kring att forska mer kring mobbning på nätet samt att utreda brott på internet, då kränkningarna där ofta är lättare att dokumentera. Dunkels menar att problemen med kränkningar på internet handlar om relationer snarare än teknik och hon poängterar vikten av utbildning. Hon lyfter även fram Skolverkets beslut om skolans skyldighet att ingripa mot mobbning på nätet.¹⁶¹

Avslutningsvis har Svensson och Dahlstrand lyft fram frågan om att hot och kränkningar på nätet kan utgöra ett demokratiskt problem, då risken finns att individer väljer att avstå från att uttrycka sina åsikter på nätet, med hänvisning till deras rädsla att råka

¹⁵⁷ Li 2006, s. 157.

¹⁵⁸ Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, s. 362.

¹⁵⁹ Li 2007b, s. 1777.

¹⁶⁰ Dunkels 2013, s. 154–167.

¹⁶¹ Dunkels 2013, s. 154–167.

ut för hot och kränkningar. Författarna poängterar att det i deras studie framkommit att det finns en tydlig social norm emot nät-kränkningar och att det därmed finns stöd för tydligare signaler från rättsväsendet om vikten av att motarbeta kränkningar på nätet.¹⁶²

¹⁶² Svensson & Dahlstrand 2014, s. 14, 94.

7 Det grundlagsskyddade området

7.1 Inledning

Vårt uppdrag omfattar till viss del straffrättsliga bestämmelser som också utgör tryck- och yttrandefrihetsbrott enligt tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Det gäller bestämmelserna om olaga hot, förtal och förolämpning. Om vi föreslår ändringar i dessa bestämmelser får vi, enligt våra direktiv, också föreslå nödvändiga ändringar i brottsbeskrivningarna i TF och YGL för att uppnå en språklig och systematisk överensstämmelse.

Tillämpningsområdet för TF och YGL (det grundlagsskyddade området) har också relevans för den del av vårt uppdrag som består i att vi ska lämna ett förslag till ett utvidgat straffrättsligt skydd mot spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskränkande innehåll. Vårt förslag ska enligt direktiven endast gälla sådant som sker utanför det grundlagsskyddade området, dvs. uppgiftsspridning som *inte* omfattas av regleringen i TF eller YGL.

Som en bakgrund till våra fortsatta överväganden ges i detta avsnitt en övergripande beskrivning av tillämpningsområdet för TF och YGL. Därefter behandlas vad som utgör tryck- och yttrandefrihetsbrott och hur denna reglering är konstruerad. Slutligen berörs systemet med s.k. självsanering som finns inom detta område.¹

¹ Detta avsnitt grundar sig i allt väsentligt på Yttrandefrihetskommitténs redogörelse i SOU 2012:55 s. 160–173, 363–375 samt 423–424.

7.2 Allmänt om det särskilda grundlagsskyddet i TF och YGL

I avsnitt 4.2 presenteras de bestämmelser i regeringsformen (RF) som syftar till att skydda den fria opinionsbildningen; bl.a. yttrandefriheten och informationsfriheten. Genom bestämmelsen i 2 kap. 1 § andra stycket RF görs det ett viktigt undantag från RF, som innebär att tryckfriheten och motsvarande frihet att yttra sig i radioprogram, television och liknande överföringar samt offentliga uppspelningar ur en databas och i tekniska upptagningar i stället regleras i TF och YGL.

TF och YGL innehåller ett mycket detaljerat skyddssystem för tryck- och yttrandefriheten. Systemet vilar på ett antal grundprinciper som syftar till att ge ett särskilt starkt skydd för tryckta skrifter och vissa andra medieformer. En viktig komponent i skyddet är också att inga andra begränsningar i tryck- och yttrandefriheten får göras än de som följer av de två grundlagarna. Begränsningar av det slaget förutsätter alltså grundlagsändring.

Det brukar framhållas att TF och YGL vilar på vissa grundprinciper. Ett vanligt framställningssätt är att tala om att systemet bygger på principerna om

- censurförbud,
- etableringsfrihet,
- ensamansvar,
- meddelarskydd,
- en särskild brottskatalog och
- en särskild rättegångsordning.

7.3 Formella krav för att TF eller YGL ska bli tillämplig

Den särskilda grundlagsregleringen av tryck- och yttrandefriheten har konstruerats på så sätt att den bara omfattar vissa kommunikationstekniker. I TF och YGL pekas tre huvudsakliga förmedlings-sätt ut; maskinellt framställda skrifter, tekniska upptagningar och

elektromagnetiska vågor. Dessa tekniker omfattar ett antal olika medieformer. Här kan bl.a. nämnas böcker, tidningar, cd-skivor, dvd-filmer, radio, tv och olika webbplatser.

En viktig konsekvens av att TF och YGL har kopplats till användandet av viss teknik, är att s.k. direkt kommunikation inte omfattas av det särskilda grundlagsskyddet. Det innebär att yttranden som framförs vid t.ex. demonstrationer, teaterföreställningar eller konstutställningar inte skyddas av TF och YGL om det inte sker genom någon av de grundlagsskyddade teknikerna. För dessa yttrandeformer gäller i stället det skydd som följer av RF och den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

Ett annat grundläggande drag hos TF och YGL är att det uppställs ett krav på spridning. Det vilar på tanken att den särskilda tryck- och yttrandefrihetsregleringen ska skydda friheten att sprida yttranden till allmänheten. Däremot omfattas inte privat kommunikation mellan enskilda personer av grundlagsskyddet i TF eller YGL.

7.3.1 Tryckfrihetsförordningen

I fråga om kommunikationstekniken är det två typer av skrifter som omfattas av TF (se 1 kap. 5 §).

Den första typen avser skrifter som har framställts i tryckpress. Den andra typen av skrifter avser sådana som har mångfaldigats genom stencilering, fotokopiering eller något liknande tekniskt förfarande. I de fallen uppställs det också krav på att utgivningsbevis gäller för skriften eller att den har försetts med s.k. ursprungs-uppgifter.

Kravet på spridning kommer till uttryck i 1 kap. 6 §. Där anges att en tryckt skrift ska vara utgiven för att vara en sådan. Utgivningskravet är uppfyllt om skriften har blivit utlämnad till försäljning eller för spridning på något annat sätt i Sverige.

Enligt den s.k. bilageregeln kan TF (1 kap. 7 § andra stycket) bli tillämplig även på radioprogram och tekniska upptagningar som avses i YGL och som oförändrat återger hela eller delar av inne-

hållet i en s.k. periodisk skrift. Programmet eller upptagningen anses då utgöra en bilaga till skriften.

7.3.2 Yttrandefrihetsgrundlagen

YGL är i huvudsak tillämplig på två olika kommunikationstekniker. Den första avser överföringar av ljud, bild eller text som sker med hjälp av elektromagnetiska vågor. Detta benämns i grundlagen som "ljudradio, television, och vissa liknande överföringar" (1 kap. 1 § första stycket). Den andra tekniken som omfattas är tekniska upptagningar. I YGL formuleras detta genom uttrycket "filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar".

Bestämmelsen om radioprogram omfattar i första hand traditionella ljudradio- och tv-sändningar. Genom ett särskilt tillägg har bestämmelsen gjorts tillämplig även på vissa direktsända och inspelade program ur en databas. Här avses i första hand s.k. webbsändningar på internet.

Andra databasöverföringar än webbsändningar kan omfattas av grundlagsskyddet genom den s.k. *databasregeln* (1 kap. 9 §). Bestämmelsen ger skydd åt t.ex. dagstidningars nätupplagor och vissa andra publikationer på internet. En förutsättning för att databasregeln ska bli tillämplig är att innehållet i databasen kan ändras endast av den som driver verksamheten.

I första hand omfattar databasregeln verksamhet som bedrivs av mer traditionella massmedieföretag. Hit räknas bl.a. redaktioner för tidningar och radioprogram samt förlag, tryckerier och nyhetsbyråer. I dessa fall gäller ett s.k. automatiskt grundlagsskydd.

Databasregeln gör det även möjligt för andra aktörer än traditionella massmedieföretag att få grundlagsskydd för t.ex. en webbplats på internet. För det krävs att utgivningsbevis har utfärdats för verksamheten.² Ett av kraven för att få utgivningsbevis är att databasöverföringarna utgår från Sverige. Man brukar här tala om att skyddet är frivilligt eftersom den som driver verksamheten kan välja om denna ska omfattas av YGL eller inte. Skyddet uppkommer med andra ord inte automatiskt.

² Utgivningsbevis söks hos Myndigheten för radio och tv.

Med tekniska upptagningar avses upptagningar som innehåller text, bild eller ljud och som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med ett tekniskt hjälpmedel (1 kap. 1 § fjärde stycket). Några exempel på tekniska upptagningar är filmer, videogram, kassetband, cd-skivor och dvd-skivor.

När det gäller kravet på spridning av tekniska upptagningar liknar regleringen den som gäller för skrifter. YGL är tillämplig på tekniska upptagningar som är utgivna (1 kap. 10 §). En upptagning anses utgiven då den har lämnats ut för att spridas till allmänheten i Sverige genom att spelas upp, säljas eller tillhandahållas på något annat sätt. I fråga om upptagningar som sprids genom utlämning av exemplar krävs det att dessa framställs eller avses framställas i tillräckligt många exemplar för att kunna lämnas ut för spridning till andra än dem som befinner sig i en mindre, sluten krets.

En förutsättning för att en databas ska ha grundlagsskydd är, enligt databasregelns ordalydelse, att innehållet i databasen kan ändras endast av den som driver verksamheten. Av förarbetena framgår dock att detta inte utesluter grundlagsskydd för material som publiceras i databasen på uppdrag av den som driver tjänsten.³

Att en webbplats innehåller s.k. omodererade användarkommentarer, dvs. inlägg som inte granskas av webbplatsens utgivare innan de publiceras, behöver inte heller det innebära att hela databasen saknar grundlagsskydd. Det förutsätter dock att kommentarerna är avskilda från resten av databasen och därmed kan anses utgöra en egen databas (se NJA 2014 s. 128).

Yttrandefrihetskommittén menade att databasregeln bör förtydligas så att det framgår av lagtexten att grundlagen inte gäller de delar av databasen som kan påverkas av någon annan än den som driver verksamheten.⁴ Enligt kommittén bör tillhandahållaren av databasen vara skyldig att tydligt avgränsa de delar där innehållet kan påverkas av andra.⁵ Kommittén presenterade dock inte något förslag till lagtext.

Frågan är nu på nytt föremål för utredning. Mediegrundlagskommittén (Ju 2014:17) ska, med utgångspunkt bl.a. i Yttrandefrihetskommitténs överväganden, ta ställning till om det av YGL bör

³ Prop. 2001/02:74 s. 98 och SOU 2001:28 s. 483.

⁴ SOU 2012:55 s. 371.

⁵ A.a. s. 378.

framgå att grundlagsskyddet inte alltid är beroende av att databasens innehåll kan ändras endast av den som driver verksamheten,⁶ (dvs. vilken betydelse det ska ha för grundlagsskyddet att databasen t.ex. tillåter omodererade kommentarer). Om kommittén kommer fram till att grundlagsskyddet ändå ska kunna bestå, ska den ta ställning till hur avgränsningen ska göras mellan olika delar av en databas och vilka konsekvenser ett bristande avskiljande bör få. Analysen ska omfatta både databaser med automatiskt grundlagsskydd och databaser med utgivningsbevis.

7.4 Materiella krav för att TF eller YGL ska bli tillämplig

För att skyddet i TF och YGL ska tillämpas är det inte tillräckligt att de formella kraven har tillgodosetts, dvs. att viss teknik har använts och att det aktuella massmediet har spritts. Det finns därutöver vissa tillkommande förutsättningar som ska vara uppfyllda. De tar sikte på yttrandenas innehåll och kommer till uttryck i flera undantag från grundlagarnas tillämpningsområden. När hänsyn har tagits till dessa undantag framträder det materiella tillämpningsområdet för TF och YGL.

Undantagen är av två slag. Det finns för det första ett antal undantag som uttryckligen har skrivits in i TF och YGL. TF och YGL är exempelvis inte tillämpliga på pornografiska bilder av personer vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som är under 18 år (1 kap. 10 § TF och 1 kap. 13 § YGL). Barnpornografibrottet faller alltså under brottsbalken (BrB). Vidare kan, något förenklat, viss hantering av pornografiska eller förråande bilder m.m. bestraffas enligt BrB trots att de förekommer i grundlagsskyddade medier.

För det andra finns det oskrivna undantag som har sin grund främst i en tolkning av grundlagarnas innebörd och syfte. Om ett visst yttrande inte omfattas av grundlagarnas innebörd och syfte, blir inte TF och YGL tillämpliga. Yttrandet ligger då utanför det materiella tillämpningsområdet. Det kan bli fallet om ett grundlagsskyddat medium används för att begå bedrägeri, oredligt förfarande, svindleri eller något liknande brott. Gärningar av det slaget

⁶ Dir. 2014:97.

prövas enligt BrB. Vilka principer som ska gälla vid den här tolkningen är en av de mest komplicerade frågeställningarna inom tryck- och yttrandefrihetsrätten.

Det bör påpekas att de materiella undantagen som regel inte innebär att TF eller YGL undantas helt. Ofta kan resultatet bli att vissa delar av grundlagarna inte tillämpas (t.ex. de straffrättsliga aspekterna) medan de fortfarande gäller i andra avseenden (t.ex. i fråga om censurförbudet).

7.5 Tryck- och yttrandefrihetsbrotten

TF innehåller en uppräkningslista av de gärningar som utgör tryckfrihetsbrott när de begås genom tryckt skrift ”och är straffbara enligt lag” (7 kap. 4 § TF). En gärning som begås genom tryckt skrift som omfattas av TF är alltså bara straffbar om den omfattas av TF:s uppräkningslista. Här kan nämnas ärekränkingsbrotten (förtal och förolämpning) samt flera brott som innefattar hot i olika avseenden (olaga hot, hot mot tjänsteman, övergrepp i rättssak och brott mot medborgerlig frihet).

Genom en hänvisning i YGL ska tryckfrihetsbrotten anses som yttrandefrihetsbrott om de begås i en framställning som omfattas av YGL och är straffbara enligt lag (5 kap. 1 § YGL). På samma sätt förutsätts för straffbarhet att brottet omfattas av den särskilda uppräkningslistan.

Gemensamt för tryck- och yttrandefrihetsbrotten är att det krävs att gärningen också är straffbar enligt lag (principen om ”dubbel straffbarhet”). Det innebär att om riksdagen ändrar i BrB och tar bort ett visst brott, t.ex. uppvigling, försvinner även möjligheten att döma till ansvar för motsvarande tryck- och yttrandefrihetsbrott. Däremot kan inte ansvarsområdet för tryck- och yttrandefrihetsbrott utvidgas endast genom en ändring i BrB. För det krävs också en ändring av TF och YGL.

En annan innebörd av principen om dubbel straffbarhet är att ett brott inte kan införas enbart som ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott. Det krävs alltså att motsvarande straffbestämmelse också finns i vanlig lag (normalt i BrB). En viss gärning ska alltså vara straffbar även om den utförs på andra sätt än genom en framställning som omfattas av TF eller YGL. En utvidgning av tillämp-

ningsområdet för något av tryck- eller yttrandefrihetsbrotten måste, enligt den här principen, motsvaras av samma utvidgning i BrB.

TF och YGL innehåller en särskild reglering om åtal och rättegång vid tryck- och yttrandefrihetsbrott (9 och 12 kap. TF samt 7 och 9 kap. YGL). Justitiekanslern är för det första ensam allmän åklagare i mål om tryck- och yttrandefrihetsbrott. Något annat som särskiljer tryck- och yttrandefrihetsbrott från prövningen av andra brott, är att åtalet i vissa fall först prövas av en jury om nio ledamöter. Rätten kan i mål om tryck- och yttrandefrihetsbrott besluta om konfiskering av en tryckt skrift eller en teknisk upptagning som innehåller tryck- eller yttrandefrihetsbrott. Ett sådant ingripande innebär att alla exemplar som är avsedda för spridning förstörs och att det vidtas åtgärder för att förhindra ytterligare spridning (t.ex. genom att omöjliggöra fortsatt tryckning).

TF (1 kap. 4 §) och YGL (1 kap. 5 §) innehåller genom den s.k. instruktionen en särskild erinran om vilket synsätt som ska tillämpas av den som tillämpar grundlagarna, främst JK och domstolarna. Instruktionen innebär att den som dömer över missbruk av yttrandefriheten eller vakar över denna ska betänka att yttrandefriheten är en grundval för ett fritt samhällsskick, uppmärksamma syftet mer än framställningssättet och hellre fria än fälla.

7.6 Självsaneringsystemet

Sedan början av 1900-talet har det i Sverige funnits en av pressbranschen inrättad självsanerande verksamhet. Syftet med denna är att upprätthålla god publicistisk sed och ge den enskilde ett skydd mot publicitetsskador utöver det som lagen erbjuder. Verksamheten är fristående från staten och bekostas av branschens organisationer. Den självsanerande verksamheten bedrivs i dag genom Allmänhetens Pressombudsman (PO) och Pressens Opinionsnämnd (PON).

PO och PON kan pröva publiceringar som sker i periodiska skrifter men också i vissa fall publiceringar på webbplatser. Prövningen sker utifrån de pressetiska regler som har beslutats av pressens huvudorganisationer. Av en s.k. portalparagraf till reglerna framgår att det vid publiceringar gäller att skydda enskilda mot oförskyllt lidande genom publicitet. I portalparagrafen anges också

att reglerna ska vara ett stöd för en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften.

Flera av reglerna rör respekten för den personliga integriteten, bl.a. regel 7 som anger följande.

Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.

Vidare innehåller regel 15 följande anvisning.

Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

Till PO bör utses en person med särskilda insikter inom området för pressetik. PO utses av ett kollegium som består av chefsjustitieombudsmannen, ordföranden i Sveriges advokatsamfund och ordföranden i Pressens samarbetsnämnd.

PO prövar klagomål från enskilda om anmälaren själv är utpekad och personligen berörd av de publicerade uppgifterna. Om PO anser att en tidning eller en tidskrift har avvikit från god publicistisk sed och tillfogat anmälaren en oacceptabel publicitetskada, kan PO hänskjuta saken för avgörande i PON. Om PO skriver av en anmälan kan anmälaren överklaga avskrivningen till PON.

PON består av en ordförande, tre vice ordförande och fjorton ledamöter. Ordföranden och vice ordförandena bör enligt stadgarna för nämnden vara jurister med erfarenhet som ordinarie domare.

PON:s utlåtanden kallas för opinionsuttalanden. Om en publicist har överträtt publicitetsreglerna kan denne klandras enligt en tregradig skala; den ansvarige har "åsidosatt", "brutit mot" eller "grovt brutit mot" god publicistisk sed. En tidning som har klandrats är skyldig att publicera nämndens uttalande och att betala en expeditiionsavgift. Enligt vad utredningen har inhämtat är många av dem som en fälld publicering gäller nöjda med publiceringen av nämndens uttalande. Någon annan form av upprättelse för den enskilde, t.ex. skadestånd, finns inte heller inom ramen för självsanerings-systemet.

8 Allmänna utgångspunkter för en reform

8.1 Den personliga integriteten som skyddsintresse för straffrättslig lagstiftning

Vårt uppdrag är att göra en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar.

En naturlig utgångspunkt för våra överväganden blir därför det som kan anses inrymmas i begreppet ”personlig integritet” och de olika sätt på vilka den personliga integriteten kan angripas.

På övergripande nivå kan många eller samtliga av de bestämmelser i brottsbalken (BrB) som straffbelägger brott mot person sägas skydda medborgarna från angrepp på den personliga integriteten. Området för vår utredning är snävare än så och behandlar det straffrättsliga skyddet för vissa delar av den personliga integriteten som mer handlar om rätten till privatliv och frid, till skillnad från angrepp mot integriteten som exempelvis gäller brott mot liv och hälsa i 3 kap. BrB eller sexualbrott i 6 kap. BrB.

I kapitel 3 redovisas hur begreppet ”personlig integritet” har behandlats och beskrivits i tidigare lagstiftningsarbeten – och då i den snävare betydelse som vi kommer att använda vid våra överväganden inom ramen för denna utredning. Det framgår där att det tidigare har gjorts försök att hitta en heltäckande definition av vad begreppet innebär, men att någon sådan definition inte har kunnat åstadkommas. Detta är också något som anförs i våra direktiv och vi tolkar inte vårt uppdrag så att vi behöver formulera en entydig och allmänt accepterad definition av begreppet personlig integritet. Att ge något kort eller entydigt svar på vad som inbegrips i den personliga integriteten låter sig inte heller enligt vår bedömning göras utan det är något som kan och bör utvecklas över tid.

Den beskrivning som direktiven använder – att kränkningar av den personliga integriteten innebär intrång i den fredade sfär som den enskilde bör vara tillförsäkrad och där intrång bör kunna avvisas – har tidigare använts av lagstiftaren vid flera tillfällen, senast när den särskilda bestämmelsen i regeringsformen (RF) till skydd för den personliga integriteten infördes 2011.¹

Just föreställningen att människan omges av en ”sfär” som inte får angripas fysiskt eller psykiskt återkommer när begreppet personlig integritet används och beskrivs i olika sammanhang. Även om beskrivningen givetvis kan fyllas med olika innehåll och ges vitt skilda innebörder gör vi bedömningen att den kan användas vid våra överväganden. Med vår straffrättsliga utgångspunkt skulle det kunna betyda att den privata sfären bör skyddas på flera olika sätt.

Skyddet bör för det första gälla angrepp utifrån – fysiskt eller psykiskt. Grundläggande behov hos människan att känna trygghet och välbefinnande fordrar att hon skyddas och fredas från sådana angrepp.

Det straffrättsliga skyddet bör därutöver gälla den del av den privata sfären som brukar beskrivas som privatlivet och avse personlig information och uppgifter om privatlivet, sådant som varje individ själv bör få bestämma i vilken mån det ska komma till andras kännedom och därmed lämna den skyddande privata sfären.

Vid sidan av detta bör också skyddet för den personliga integriteten utformas utifrån att varje människa förtjänar respekt och att bemötas med värdighet. I grunden kan det sägas handla om respekten för varje människas värde som individ, och i förlängningen upprätthållandet av människovärdet som ett grundfundament i den mänskliga samvaron i samhället.

Angrepp på den personliga integriteten kan leda till stora skadeverkningar. Det kan gälla allt ifrån känslor av otrygghet och obehag till psykisk ohälsa. Allvarliga sociala skadeverkningar i form av självvald isolering eller uteslutning från olika gemenskaper kan bli svåra effekter av angrepp på den personliga integriteten.² Forskningen om olika slag av intrång i privatlivet ger kunskap om vilka delar av den privata sfären som är särskilt känsliga för angrepp och identifierar nya skyddsintressen.

¹ Prop. 2009/10:80 s. 175.

² Jfr t.ex. vad som redovisas i avsnitt 6.4.3 om forskning gällande effekter av nätmobbing.

Ett skyddsändamål som tar sikte på den personliga integriteten behöver alltså tillgodose olika skyddsintressen, kopplade både till rätten till trygghet och psykiskt välbefinnande och till rätten till privatliv och en insynsskyddad sfär. Det straffrättsliga skyddet för integriteten behöver därför erbjuda olika slag av skydd för olika situationer.

8.2 Sverige ska leva upp till internationella åtaganden

I kapitel 4 redovisas vad som följer av artikel 8 och 10 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och hur den uttolkats av Europadomstolen (avsnitt 4.3). Som närmare framgår där har medlemsstaterna enligt artikel 8 en positiv skyldighet att införa och tillämpa rättsregler som ger enskilda ett skydd mot angrepp på privat- och familjeliv, hem och korrespondens. Medlemsstaterna har dessutom ett åtagande enligt artikel 10 att värna yttrandefriheten. Den får enligt artikel 10 endast underkastas inskränkningar som är nödvändiga för vissa särskilt angivna ändamål. Vid utformning av bestämmelser som inskränker yttrandefriheten måste det därför ske en avvägning mellan de motstående intressen som kommer till uttryck i artikel 8 och 10.

Europadomstolen uttolkar medlemsstaternas skyldigheter utifrån doktrinen om ”margin of appreciation”, vilket innebär att Europadomstolen ger medlemsstaterna viss diskretionär prövningsrätt eller bedömningsmarginal. Innebörden och omfattningen av denna bedömningsmarginal varierar beroende på vilken rättighet som avses och i vilket sammanhang den åberopas. Europadomstolens omfattande praxis ger vägledning i vilken omfattning och i vilka situationer Sverige har en konventionsenlig plikt att skydda privatlivet och den personliga integriteten och samtidigt en plikt att värna yttrandefriheten. Nuvarande regler i vår lagstiftning måste därför tolkas och användas i ljuset av Europakonventionen och hur den uttolkas av Europadomstolen. Detsamma gäller för våra överväganden vid utformningen av förslag som ska ge ett starkare straffrättsligt skydd för den personliga integriteten.

Motsvarande skydd för såväl privatlivet och familjelivet som för yttrandefriheten finns i artiklarna 7 och 11 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

8.3 Grundlagens bestämmelser om skydd för integriteten och yttrandefriheten ställer krav

Enligt 1 kap. 2 § RF ska det allmänna värna den enskildes privatliv och familjeliv vilket innebär att det måste finnas en fungerande lagstiftning till skydd för den personliga integriteten. Det finns även särskilt angivet i 2 kap. 6 § andra stycket RF, att var och en är skyddad gentemot det allmänna mot betydande intrång i den personliga integriteten. Bestämmelsen gäller visserligen inte angrepp från enskilda men visar den vikt som den personliga integriteten tillmäts i RF.

Yttrandefriheten är garanterad i RF, genom stadgandet i 2 kap. 1 § RF. Begränsningar i yttrandefriheten får enligt 2 kap. 21 § RF göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen som en av folkstyrelsens grundvalar.

Grundlagsskydden i RF gäller för all kommunikation – inte bara den som sker på internet. Av regleringen i 2 kap. RF följer att det behöver vara en god balans mellan integritet och yttrandefrihet och att yttrandefriheten bara får inskränkas till det som är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Det blir en grundläggande utgångspunkt för våra överväganden.

8.4 Brott som kränker integriteten kan bli ett hot mot yttrandefriheten och den fria åsiktsbildningen

I såväl RF som i tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) slås det fast att varje svensk medborgare gentemot det allmänna är tillförsäkrad rätt att uttrycka tankar och åsikter (2 kap. 1 § RF, 1 kap. 1 § TF och 1 kap. 1 § YGL). Detta

innebär – som vi anför tidigare i detta avsnitt – att lagstiftaren måste vara restriktiv med att begränsa möjligheterna för enskilda att yttra sig, inte minst med beaktande av risken för självcensur.

Risker för yttrandefriheten kan uppkomma genom ingripanden från det allmänna eller genom att enskilda angriper andras integritet.

Det har också blivit allt mer vanligt att yttrandefriheten hotas genom att den som uttrycker åsikter i den offentliga debatten – såväl i etablerade medier som i andra forum – får motta hot, förömlämpningar och andra kränkande uttalanden från andra personer.³ Lika vanligt är det att åsikter på andra arenor kan medföra hot och kränkningar.

I de fall någon angrips med anledning av att denne utnyttjat sin yttrandefrihet, blir brottet i sig ett angrepp på dennes rätt till yttrandefrihet. Om den enskilde avstår från att yttra sig igen eller i vart fall begränsar sitt ämnesval av rädsla att utsättas för hot eller andra kränkningar, kan sägas att den personens rätt till yttrandefrihet inte endast är angripen utan dessutom i praktiken har blivit beskuren.

I de fall journalister avstår från att rapportera om händelser eller samhällsfenomen på grund av risken för att utsättas för brott, är det alltså inte enbart en kränkning av den enskildes fri- och rättigheter. På samma sätt är det inte endast en förlust för den enskilde opinionsbildaren om denne avstår från att föra debatt eller försöka bilda opinion av rädsla för att utsättas för brott, vare sig denne verkar inom etablerade medier eller via andra forum.

I ett demokratiskt samhälle är yttrandefrihet och tryckfrihet nödvändiga hörnstenar. I 1 kap. 1 § RF framhålls att den svenska folkstyrelsen bygger på bl.a. fri åsiktsbildning. Att journalister har möjlighet att fritt rapportera om olika ämnen och granska såväl myndigheter som organisationer och enskilda som utövar makt, är centralt för att människor ska få en bild av samhället och själva kunna bilda sig en egen uppfattning. Det är av lika stor vikt att olika åsikter kan framföras och debatteras av enskilda i olika slags forum. Fri nyhetsförmedling och opinionsbildning är därför en

³ Jfr kapitel 6 om vad som redovisas i forskningsöversikten och vad som redovisas i Medieutredningens delbetänkande *Medieborgarna & medierna* (SOU 2015:94) s. 201 ff samt i Utgivarnas rapport *Hot mot mediehus och medarbetare* (Rapport 2015:1 s. 7).

förutsättning för ett demokratiskt samhälle. I förlängningen riskeras demokratin, om nyhetsförmedlingen eller opinionsbildningen undertrycks genom olika former av brottsliga angrepp.

Utöver enskildas behov av och rätt till ett straffrättsligt skydd mot kränkningar av integriteten finns det ett starkt samhällsintresse av att människor känner trygghet i att kunna kommunicera, förmedla nyheter och delta i samhällsdebatten och i det fria åsiktsutbytet utan att deras personliga integritet på olika sätt blir angripen.

8.5 Teknikutvecklingen innebär både möjligheter och risker

Möjligheterna till elektronisk kommunikation och internets utveckling har på ett fundamentalt sätt ökat möjligheterna att kommunicera med andra människor, både i slutna nätverk och globalt. Detsamma gäller förutsättningarna för att sprida och tillgodogöra sig information. Denna utveckling har på många olika sätt bidragit till stora förbättringar både för samhället och för enskilda individer. Det har blivit möjligt att ge uttryck för sina åsikter utan nationella gränser eller andra hinder. Fler möjligheter att upprätthålla kontakten med andra människor och skapa nya kontakter har utvecklats. Vidare innebär givetvis förutsättningarna för spridning och inhämtande av information oräkneliga förenklingar i vardagen och för samhällslivet i stort.

Internets framväxt har inneburit positiva förändringar för yttrandefriheten, den demokratiska debatten och möjligheterna till opinionsbildning. Möjligheterna för var och en att utan kostnader och utan någon uppbackning eller etablerade nätverk kunna yttra sig och framföra åsikter på internet, kan sägas vara en landvinning för yttrandefriheten. Genom olika forum på internet finns det i dag – i förhållande till vad som gällde tidigare – väsentligt större möjligheter för människor att uttrycka sina åsikter, ifrågasätta andras ståndpunkter och att väcka och bilda opinion.

Samtidigt är det uppenbart att de nya sätten att kommunicera och sprida information innebär risker för integriteten, i den meningen att enskilda kan utsättas för integritetskränkningar från

andra enskilda. Det ställer krav på lagstiftaren att ingripa mot intrång av olika slag som måste anses oacceptabla.

I kapitel 5 har vi redovisat olika sätt som används för att samla och sprida information via internet och annan elektronisk kommunikation och vad som kan ha betydelse vid straffrättsliga bedömningar av integritetskränkningar och även beaktas vid utformningen av det straffbara området (avsnitt 5.4). Det gäller bl.a. sådant som den stora spridning information får genom internet, svårigheterna att få bort sådant som en gång tillgängliggjorts via internet, de ökade möjligheterna att nå andra människor med hot och kränkningar samt de gynnsamma förutsättningarna för anonymitet.⁴

8.6 Teknikutvecklingen ställer nya krav på lagstiftningen

Att internet och annan elektronisk kommunikation erbjuder nya möjligheter att nå andra människor med olika former av meddelanden och information, innebär inte med nödvändighet att det behövs någon form av särlagstiftning för angrepp på integriteten som sker via internet. Tvärtom är det en självklar utgångspunkt att samma regler ska gälla i alla delar av samhället och för olika former av kommunikation. Det underlättar förståelsen för regelverket och förutsättningarna för en normbildning att det är samma regler som gäller oavsett hur och var ett brott begås.

Lagstiftningen om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning tillkom 1962 och byggde i sin tur på ett betänkande från 1953. Att många av de befintliga straffrättsliga reglerna till skydd för den personliga integriteten tillkom för över 50 år sedan, innebär att de möjligheter till elektronisk kommunikation som finns nu inte kunde beaktas vid bestämmelsernas utformning. Det kan både gälla vilka beteenden som bör vara straffbara och vilka omständigheter som har betydelse för bedömningen att ett brotts straffvärde. Denna utveckling innebär att det straffrättsliga skyddet måste ses över så att det på ett tydligare sätt kan omfatta nya kommunikation

⁴ I en annan bemärkelse kan internets utveckling givetvis innebära hot mot den personliga integriteten, genom de ökade möjligheterna för stater och andra offentliga organ eller organisationer att övervaka och kartlägga medborgarna. Sådana frågor är dock inte föremål för våra överväganden.

ionsformer och andra relevanta företeelser som inte fanns vid lagstiftningens tillkomst.

8.7 Allt som kan beskrivas som angrepp på den personliga integriteten kan inte vara straffbart

På många olika sätt och genom många olika beteenden kan en människa uppleva sin personliga integritet som kränkt. Att strafflagstiftningen inte kan erbjuda skydd mot varje sådan handling är enligt vår mening en självklarhet. I sammanhanget kan det finnas skäl att återge vad 2004 års integritetsskyddskommitté uttalade i denna fråga – vilket kan tjäna som en utgångspunkt också för våra överväganden:⁵

Uppfattningen att den enskilde bör ha tillgång till en fredad zon kommer i svensk rätt till uttryck främst genom materiella bestämmelser i vanlig lag. Skyddet för den personliga integriteten består dels av bestämmelser i särlagstiftning som gäller inom särskilda samhällsområden, exempelvis inom socialtjänsten eller gränskontrollen, och dels av bestämmelser av mer generell karaktär i exempelvis brottsbalken. Gemensamt för alla bestämmelser som syftar till att skydda den personliga integriteten är att de bottnar i övertygelsen att varje människa har rätt till respekt för sin värdighet och sin rätt till självbestämmande.

Av flera skäl kan skyddet för den personliga integriteten inte vara absolut. Skyddet kan och bör inte omfatta obetydliga och bagatellartade störningar i vad den enskilde uppfattar som sin personliga integritet. En människas dagliga kontakter med andra människor, myndigheter, arbetsgivare, skola osv. innefattar en mängd irritationsmoment, förtretligheter och ibland även förödmjukelser utan att det för den skull är berättigat att tala om ett otillåtet angrepp på den personliga integriteten. Den människa som inte själv undandrar sig social gemenskap måste finna sig i och tolerera att utsättas för åtskilliga kränkningar av sin omgivning.

En strafflagstiftning som skulle inbegripa varje olämpligt eller otureligt beteende som med fog kan upplevas som störande, sårande eller kränkande – skulle enligt vår mening bli orimligt omfattande.

⁵ SOU 2008:3 s. 284.

En kriminalisering förutsätter att det är fråga om ett beteende som kan orsaka skada eller personligt lidande i sådan grad att det finns ett samhälleligt behov av att åstadkomma ett straffrättsligt skydd. Det sammanfaller med vad som sägs i det återgivna citatet – att den enskilde måste tolerera att utsättas för åtskilliga kränkningar av sin omgivning utan att det därför ska anses utgöra något straffbart angrepp.

Vårt uppdrag blir att utifrån nuvarande förhållanden analysera var gränsen ska gå mellan det straffbara och det straffria området.

I olika sammanhang har det framförts att begreppet ”kränkning” har använts så ofta och för så många olika – för den enskilde icke önskvärda – beteenden, att det riskerar att devalveras eller helt tappa sin mening. Samma risk kan finnas om allt mer beskrivs som kränkningar av den personliga integriteten. Å ena sidan kan inte alla företeelser som kan upplevas som sårande eller kränkande omfattas av kriminalisering. Å andra sidan är det inte godtagbart att förringa gärningar som innebär allvarliga angrepp på den personliga integriteten. Särskilt när det gäller kommunikation på internet eller med hjälp av annan teknik finns det risk för att kunskapen om vad som är straffvärda beteenden och vad som inte är det inte är tillräcklig och att de straffbestämmelser som står till buds och rättsväsendets resurser inte räcker för att dra en tydlig linje mellan det som bör vara straffbart och det som inte bör vara det.

Utvecklingen med nya kommunikationsmönster och nya möjligheter att nå andra med hjälp av teknik, innebär att det behövs en analys av vilka skyddsintressen som finns i dag, vad som bör skyddas av straffrätten och vad som bör kunna lösas i sociala sammanhang. Det krävs att lagstiftningen utgår från kunskaper om dagens förhållanden och skiljer mellan olika slag av företeelser och urskiljer vad som utgör angrepp på skyddsvärda intressen. På det sättet undviker man att färgas av förenklande föreställningar om att alla numera är för ”lättkränkta”.

Sammanfattningsvis bör kriminaliseringen endast omfatta det som utgör straffvärda angrepp mot någon annans personliga integritet och vi bör i våra överväganden tydligt ange att det finns en undre gräns och var den bör dras.

Alla angrepp mot den personliga integriteten kan alltså inte omfattas av straffansvar. Den enskilde måste i många fall kunna uttrycka sig på ett obekvämt, otrevligt eller stötande sätt i förviss-

ningen om att det inte föranleder straffansvar. Det innebär dock inte att sådana beteenden alltid är godtagbara eller att dess negativa effekter ska förringas. I arbetet mot sådana företeelser behövs ett mer samlat arbete, vid sidan av det som straffrätten och rättsväsendet kan åstadkomma, genom insatser i skolor, ideella föreningar och i andra delar av civilsamhället.

8.8 Det nuvarande straffrättsliga skyddet för integriteten behöver moderniseras och det straffbara området behöver klargöras och vidgas

Det nuvarande straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten tillkom i ett annat samhälle. De bestämmelser som finns i dag har i stort sett inte ändrats utan det är domstolarna som genom sin rättstillämpning har utvecklat det straffrättsliga skyddet till vad det är i dag. Att bestämmelserna innehåller begrepp som är föråldrade och i vissa fall knappast ingår i normalt språkbruk, kan försvåra förståelsen hos allmänheten för vad som är straffbelagt. Att reglernas ålderdomliga utformning kan utgöra ett hinder vid utbildning och annan normbildande verksamhet – inte minst riktat till unga – har bekräftats av både myndigheter och organisationer vid en hearing som utredningen anordnade⁶.

Det kan också vara så att den gällande lagtexten innehåller begrepp som inte i alla delar i dag är relevanta för att beskriva de handlingar som bör vara straffbara och det skyddsintresse som bestämmelserna bör värna. Samhällsutvecklingen kan också innebära att vissa normativa begrepp – särskilt avseende vilken fara eller skada som förutsätts för straffrättsligt ansvar – behöver ses över i sak.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har i sin rapport Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet, redovisat olika svårigheter med att utreda brott utförda via internet. En faktor som framkommit i Brå:s utredning är att det hos polis och åklagare upplevs att det behöver göras svåra gränsdragningar mellan

⁶ Hearing den 28 januari 2015 (se bilaga 2).

olika lagrum vid hanteringen av internetrelaterade ärenden och att frågan om vilket lagrum som är tillämpligt är komplex.⁷

Rättssäkerheten fordrar att var och en kan förstå vad straffbestämmelser betyder, dvs. vad som är förbjudet. För att undvika utredningssvårigheter är det viktigt att bestämmelserna är tydliga och enkla att använda för rättsväsendets aktörer och att det inte finns oklara gränfall och osäkerhet om vilken paragraf som är tillämplig.

Forskning och kriminalstatistik visar att integritetskränkande brott i stor utsträckning drabbar kvinnor. Olika undersökningar framhåller att integritetskränkande brott mot flickor och kvinnor i väsentligt högre grad är av sexualiserad natur, jämfört med brott riktade mot pojkar och män. Det kan gälla allt ifrån nedsättande och kränkande kommentarer med sexuell inriktning till spridning av filmer och bilder med någon form av sexuellt innehåll.⁸ Undersökningar visar också att pojkar utsätts för kränkningar kopplade till sexualitet och utseende.

Av vissa undersökningar framgår dessutom att integritetskränkande brott – inte minst sådana som sker via internet och annan elektronisk kommunikation – ofta utgör led i den förföljelse som vissa män utsätter kvinnor de haft har en relation med tidigare eller annars mot bakgrund av andra omständigheter väljer att trakassera. Denna bild kom också fram vid den hearing som utredningen anordnade med olika frivilligorganisationer, bland annat flera kvinnojourer.⁹

Integritetskränkande brott, t.ex. olaga hot eller ofredande, har inte sällan rasistiska eller homofobiska syften. Brott med sådana motiv beskrivs ofta som hatbrott.¹⁰ Av Brås rapport Hatbrott 2014 framgår att den enskilt vanligaste förekommande typen av huvudbrott i hatbrottsanmälningarna 2014 var olaga hot och ofredande,

⁷ Brå-rapport 2015:6 s. 9.

⁸ Se avsnitt 6.2.4, 6.3.4 och 6.4 och det som där framgår av forskningsöversikten.

⁹ Hearing den 28 maj 2015 (se bilaga 2).

¹⁰ Inom den samlade forskningen påpekas att det saknas en vedertagen definition av hatbrott. I Brås rapport Hatbrott 2014 (se s. 14 ff.) används som definition av hatbrott, att det är fråga om brott mot person, grupp, egendom, institution eller representant för dessa, som motiveras av rädsla för, fiendtlighet eller hat mot den utsatta grundat på hudfärg, nationalitet eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning samt könsöverskridande identitet eller uttryck som gärningspersonen tror, vet eller uppfattar att personen eller gruppen har. I andra länder har därtill inkluderats bland annat brott som har som motiv att kränka någon på grund av dennes funktionsnedsättning.

vilka svarade för 43 procent av de polisanmälningar som hade rubricerats som hatbrott. I rapporten framgår vidare att gärningsmannen i 28 procent av fallen agerade på distans, exempelvis via internet eller telefon/sms.¹¹ Vid den hearing som utredningen anordnade med olika frivilligorganisationer¹² lyftes också fram att sådana motiv ofta ligger bakom hot och andra kränkningar via internet.

Sammantaget finns det alltså ett stort behov av att modernisera och förtydliga lagstiftningen. Samhällsutvecklingen – främst de ökade möjligheterna till kommunikation och informationsspridning – innebär dessutom att det straffbara området kan behöva vidgas.

8.9 Våra fortsatta överväganden

I kapitel 9 behandlar vi vissa frågor kring straffbestämmelsers konstruktion.

I kapitel 10 överväger vi behovet av en särskild bestämmelse om intrång i integriteten genom spridning av integritetskränkande uppgifter och hur en sådan bestämmelse bör vara utformad.

I kapitel 11–14 gör vi en översyn av befintliga straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten; olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning. Översynen görs mot bakgrund av samhällsutvecklingen med nya former för kommunikation och informationsspridning och därtill i syfte att modernisera och förtydliga bestämmelserna. I kapitel 15 överväger vi om de ändringar vi föreslår ska få genomslag i de fall olaga hot, förtal och förolämpning utgör tryck- och yttrandefrihetsbrott.

I kapitel 16 överväger vi ansvaret för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor.

I kapitel 17 behandlar vi frågan om brottsskadeersättning vid ärekränkingsbrott.

I kapitel 18 tar vi upp andra frågor som utredningen behandlat men där vi inte lägger några förslag.

¹¹ A.a. s. 42.

¹² Hearing den 28 maj 2015 (se bilaga 2).

I kapitel 19 redovias ekonomiska och andra konsekvenser av våra förslag och i kapitel 20 behandlar vi ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.

9 Vissa straffrättsliga överväganden kring brottskonstruktion

9.1 Handlingsbrott, effektbrott, konkreta farebrott och abstrakta farebrott

9.1.1 Inledning

I bestämmelsen om olaga hot, 4 kap. 5 § brottsbalken (BrB), straffbeläggs den som lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som *är ägnat att* hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom. Samma konstruktion används även i bestämmelsen om förtal (5 kap. 1 § BrB). Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som *är ägnad att* utsätta denne för andras missaktning, döms för förtal. Brott med detta rekvisit kallas vanligtvis för abstrakta farebrott. Åklagaren behöver vid olaga hot inte visa att ett hot faktiskt har framkallat allvarlig fruktan för att åtalet för olaga hot ska vara styrkt. Åklagaren behöver däremot visa att gärningen varit sådan att den varit ägnad att framkalla sådan fruktan. På samma sätt behöver åklagaren i ett mål om förtal inte visa att någon faktiskt utsatts för andras missaktning, endast att de lämnade uppgifterna varit ägnade att utsätta den utpekade för detta.¹

Frågan om vad som är en lämplig brottskonstruktion aktualiseras när vi gör vår översyn av bestämmelserna i BrB om olaga hot,

¹ Även om det är samma rekvisit som används i dessa två bestämmelser, finns väsentligt olika utgångspunkter för tillämpningen. Vid olaga hot gäller prövningen huruvida hotet var ägnat att orsaka en viss effekt hos *målsäganden* – att allvarlig fruktan skulle uppstå. Vid förtal ska prövningen gälla huruvida gärningen var ägnad att åstadkomma en viss effekt hos en obestämd krets av personer – att uppgifterna varit ägnade att utsätta den utpekade för *andras* missaktning.

ofredande, förtal och förolämpning. Vi bedömer att det kan finnas skäl att överväga om samma brottskonstruktion kan användas för samtliga dessa brott och vilken den i så fall bör vara. Vi behöver också överväga vilken brottskonstruktion som bör användas för ett nytt brott som gäller straffrättsligt skydd mot integritetsintrång genom spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter.

När rekvisitet ”ägnat att” har behandlats i doktrinen, har det bl.a. framhållits att rekvisitet kan inbjuda till olika tolkningar. För att belysa detta återges i detta avsnitt synpunkter som har framförts i doktrinen. Syftet med framställningen är att ge ett underlag för de bedömningar vi ska göra – gällande lämplig brottskonstruktion – för de olika brott vi ska behandla i de följande kapitlen.

9.1.2 Olika slag av fullbordade brott

I detta avsnitt förs diskussionen utifrån en uppdelning i *effektbrott*, *konkreta farebrott*, *abstrakta farebrott* och *handlingsbrott*. Det är visserligen omstritt i doktrinen hur en uppdelning av olika straffbud kan och bör göras utifrån deras konstruktion.² För att kunna analysera vilka vägval som kan göras vid utformningen av bestämmelserna om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning för vi ändå diskussionen utifrån denna uppdelning.

För att belysa vad vi avser kan följande exempel ges.

Mord enligt 3 kap. 1 § BrB (där effekten är att annan berövas livet) och *misshandel* enligt 3 kap. 5 § BrB (där effekten är att det uppstår kroppsskada, sjukdom eller smärta) kan betecknas som *effektbrott*.

Rattfylleri enligt 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott (där handlandet är att föra ett motordrivet fordon efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrat-

² I doktrinen har det laborerats med kategorierna skadebrott, konkreta farebrott, abstrakta farebrott, brott med presumerad fara och rena handlingsbrott, se Lernestedt, *Kriminalisering – problem och principer*, 2003, s. 276. Uppdelningen har också uttryckts som en grundläggande skillnad mellan beteendedelikt och effektdelikt, se Agge, *Straffrättens allmänna del, föreläsningar, andra häftet*, 1961, s. 275. En uppdelning i effektdelikt och handlingsdelikt (eller effektbrott och handlingsbrott) har ifrågasatts i doktrinen av Jareborg och senast i Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013, s. 74 f. Kritiken går ut på att det inte är möjligt att göra en uppdelning av straffbuden i (rena) handlingsdelikt och effektdelikt. Skälet till det är att gränsen mellan handling och följd alltid blir godtycklig.

ionen i blodet uppgår till ett visst värde) och *hemfridsbrott* enligt 4 kap. 6 § BrB (där handlandet är att olovligen intränga eller kvarstanna i annans bostad) kan betecknas som *handlingsbrott*.

Framkallande av fara för annan enligt 3 kap. 9 § BrB (där den fara som ska framkallas är fara för att svår kroppsskada ska inträffa eller fara för att dödsfall ska inträffa) och *mordbrand* enligt 13 kap. 1 § BrB (där den fara som ska framkallas är fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom) kan betecknas som *konkreta farebrott*.

Olaga spridning av efterbildning enligt 16 kap. 11 § BrB (att sprida något som lätt kan förväxlas med gällande sedel, mynt eller offentligt värdemärke) och *svindleri* enligt 9 kap. 9 § BrB (att sprida vilseledande uppgift ägnad att påverka bedömandet av företag i ekonomiskt hänseende) kan betecknas som *abstrakta farebrott*.

Vid abstrakt fara behöver alltså åklagaren inte visa att någon faktisk fara har uppstått för ett konkret angivet intresse; det räcker med någon form av genomsnittlig eller typisk fara utifrån handlingssättet. I nästa avsnitt utvecklar vi närmare vad som kan avses med abstrakt fara och hur en bestämmelse som straffbelägger framkallandet av en sådan fara enligt doktrinen kan förstås och tillämpas.

9.1.3 Doktrin om begreppet "ägnat att"

Konkret och abstrakt fara

På ett allmänt plan kan en konstruktion med rekvisitet "ägnat att" beskrivas som ett abstrakt farebrott.

Begreppsmässigt kan man skilja mellan konkret fara och abstrakt fara. I båda fallen handlar det om rekvisit som ytterst relaterar till något som åklagaren *inte* behöver visa har inträffat (dvs. en effekt). I olika hög grad måste däremot åklagaren kunna visa att det har funnits en fara/sannolikhet att effekten skulle ha inträffat.

När ordet "fara" används i en straffbestämmelse, innebär det i allmänhet att det uppställs krav på konkret fara. I doktrinen har det angetts att konkret fara har förelegat när det är existentiellt möjligt

att gärningen leder till följderna och detta dessutom är plausibelt (dvs. tänkbart, troligt, rimligt):³

I de fall straffbestämmelsen ställer upp ett krav på konkret fara, ställs vid domstolens prövning högre krav på kopplingen mellan farans orsak och den befarade riskens förverkligande, jämfört med när det för straffansvar räcker med att det visas att abstrakt fara har förelagat. Vid prövningen av om konkret fara förelagat, har därför flera omständigheter i den konkreta situationen betydelse än vid motsvarande bedömning av abstrakt fara. Prövningen binds, så att säga, hårdare till den konkreta situationen.

Ytterligare om abstrakt fara

Vid abstrakt fara behöver inte åklagaren visa att någon faktisk fara har uppstått för ett konkret angivet intresse; det räcker med att det visas en genomsnittlig eller typisk farlighet i handlingssättet. *Lernestedt* har uttryckt att det abstraheras från vissa fakta i det enskilda fallet.⁴ *Leijonhufvud* och *Wennberg* har anförts att man bortser, abstraherar, från vissa omständigheter i det konkreta fallet för att i stället ta sikte på det typiskt sett farliga. *Leijonhufvud* och *Wennberg* har vidare anförts:⁵

Var den konkreta faran utesluten på grund av tillfälliga omständigheter, kan abstrakt fara ha förelagat. Man kan också säga att man vid en abstrakt farebedömning bortser från det första ledet i en konkret farebedömning, kravet att det förelagat en faktisk möjlighet att handlingen skulle leda till den befarade följderna. Tillräckligt är att denna framstått som sannolik.

Agge har anförts att brottskonstruktionen abstrakta farebrott kan vara förenad med avsevärda kriminalpolitiska och rent praktiska fördelar. Om ett handlingssätt anses särskilt riskabelt eller hotar mycket viktiga intressen på den sociala värdeskalen, söker lagstiftaren göra repressionen mera effektiv genom att inte, som en förutsättning för att utmäta straff, kräva utredning om att fara för intresset verkligen uppstod i det aktuella fallet utan bara att handlingstypen generellt sett innesluter risk för vissa angivna intressen.

³ Asp m.fl. *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., 2013, s. 93.

⁴ *Lernestedt*, *Kriminalisering – problem och principer*, 2003, s. 278.

⁵ *Leijonhufvud* m.fl., *Straffansvar*, 8 uppl., 2009 s. 36.

Enligt Agge kan abstraktionen vara driven mer eller mindre långt, vilket bl.a. framgår av de varierande formuleringarna av fare-rekvisitet.⁶

Lernestedt har påpekat att de effektivitetsvinster vid abstrakta farebrott som Agge framhållit, bara existerar vid jämförelse med deliktstyper som kräver bevisning om att handlingen orsakat konkret fara för något.⁷ Om abstrakta farebrott i stället jämförs med straffbeläggande av endast visst agerande (dvs. en handlingsbrottskonstruktion) så innebär den abstrakta farebrottskonstruktionen i stället förluster i effektivitet, eftersom åklagaren behöver kunna visa mer vid ett abstrakt farebrott än vid ett handlingsbrott.

Att det för straffansvar förutsätts endast en *abstrakt* fara, uttrycks i vissa bestämmelser med rekvisitet ”ägnad att” och i andra med rekvisitet ”kan”. *Asp m.fl.* har beträffande tolkningen av dessa rekvisit anfört att ”ägnat att” generellt sett bör innebära ett högre krav på plausibilitet än när enbart rekvisitet ”kan” ska vara uppfyllt. Att något är ”ägnat att” leda till en följd är ungefär detsamma som att det duger till att under plausibla omständigheter leda till (orsaka) följden i fråga.⁸

När rekvisitet ”ägnat att” används, kan det antingen avse gärningstyper (dvs. någon form av klass av gärningar som den enskilda gärningen tillhör) eller den enskilda gärningen.⁹ *Asp m.fl.* framför att den vanligaste uppfattningen i doktrinen torde vara att bedömningen ska avse gärningstyper, en ståndpunkt som enligt författarna framstår som mindre välövertänkt, särskilt från rättssäkerhets-synpunkt. Detta resonemang utvecklas enligt följande:¹⁰

Det går nästan alltid att med viss fantasi hänföra en konkret gärning till en klass av gärningar, som kan bedömas vara farliga i en viss riktning. Detta beror på att gärningar kan beskrivas och identifieras på ett obestämt antal sätt, och valet av beskrivning avgör hur rimligt det är att säga att den gärningstyp, som gärningen tillhör, är ägnad att leda till viss typ av följd. Utrymmet för godtycke minskar avsevärt om man i stället knyter bedömningen till den konkreta gärningen. Det försvinner dock inte. En gärning är inte väl avgränsad i tid och rum, och eftersom bedömningar av gärningsindivider till del beror på erfaren-

⁶ Agge, Straffrättens allmänna del, föreläsningar, andra häftet, 1961, s. 283.

⁷ Lernestedt, Brottsoffergörande och deliktskonstruktion; exemplet ”ägnat att” vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4 a, Festskrift till Christian Diesen 2014, s. 49.

⁸ *Asp m.fl.* Kriminalrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 101.

⁹ Har i *Asp m.fl.* också benämnts som ”gärningsindivider”.

¹⁰ *Asp m.fl.* s. 101.

heter av gärningstypers farlighet, kan de olika möjligheterna att beskriva en gärning göra bedömningen osäker. Härtill kommer att alla farebedömningar kännetecknas av viss osäkerhet, som torde vara mer påfallande än för de flesta typer av bedömningar.

Lernestedt har anfört att konstruktionen ”ägnad att” generellt sett har den svagheten, att det lämnas relativt öppet hur mycket av den konkreta situationen som domstolen får bortse från vid besvarandet av frågan huruvida handlingen dugt att leda till (den relevanta) effekten.¹¹ Enligt *Lernestedt* ger detta i princip lagstiftaren (och domstolarna, där lagstiftaren inte entydigt och auktoritativt har försökt bestämma i frågan) möjlighet att välja bland annat mellan att låta ”dugligheten” hos gärningen mätas (1) mer schabloniserat, hos någon slags genomsnittsperson drabbad av handlingen, eller (2) hos den konkreta drabbade personen av kött och blod. För det fall någon genom brottet ska ges ställning som målsägande, förepräkar *Lernestedt* som utgångspunkt att såväl gärning som följd och kopplingen mellan dem ska visas i det enskilda fallet. För det fall konstruktionen ”ägnad att” används, bör prövningen tas tillräckligt nära den konkreta människan om denne fullt ut ska ges brottsofferstatus.

Slutsatser utifrån behandlingen i doktrinen

De olika sätt som finns att tillämpa rekvisitet ”ägnad att” påvisar de problem som kan uppstå i rättstillämpningen.¹² Det kan enligt vår bedömning bli en tämligen stor skillnad om faran bara ska prövas mot en genomsnittsperson i en genomsnittssituation (gärningstypen) jämfört med att den faktiskt ska prövas i relation till den konkreta individen i den konkreta situationen (den enskilda gärningen). I det senare fallet måste åklagaren inte visa att det uppkom viss effekt, exempelvis allvarlig fruktan. Bevisningen måste dock

¹¹ *Lernestedt*, *Brottsoffergörande och deliktskonstruktion*; exemplet ”ägnad att” vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4 a, *Festskrift till Christian Diesen*, 2014, s. 33. Resonemanget gäller i de fall rekvisitet tillämpas vid prövningen av olaga hot och andra brott, där det ska bedömas om en gärning var ägnad att framkalla en effekt hos målsäganden, såsom kvinnofridskränkning. Resonemanget gäller alltså inte t.ex. förtal.

¹² I vart fall då rekvisitet tillämpas vid prövningen av olaga hot och andra brott där det ska bedömas om en effekt var ägnad att drabba målsäganden (som vid olaga hot men inte vid förtal).

ändå belysa den enskilda individen och den enskilda situationen, eftersom den aktuella gärningen ska ha varit ägnad att orsaka effekten. I det förra fallet är det inte nödvändigt för att kunna styrka rekvisitet ”ägnat att”.

En alltför stor spännvidd i hur bestämmelsen tolkas kan i förlängningen leda till olikhet i rättstillämpningen. Om konstruktionen ska användas vid fler brottstyper, finns det därför skäl för lagstiftaren att söka slå fast på ett mer precist sätt hur den ska tillämpas.

9.2 Vilken brottskonstruktion ska användas och hur ska den tillämpas?

9.2.1 Valmöjligheterna mellan olika brottskonstruktioner

Man skulle kunna säga att handlingsbrott och effektbrott konstruktionsmässigt är två ytterligheter när det gäller brott mot person. För handlingsbrott är det avgörande vad åklagaren kan visa om gärningspersonens handlande. Vid effektbrott är det – utöver detta – avgörande vad åklagaren kan visa om effekten hos målsäganden; vilken effekt som gärningspersonens handlade orsakat. Konstruktionen ”ägnat att” kan sägas ligga mellan dessa ytterligheter. Beroende på hur mycket hänsyn som ska tas till den individuella situationen när det prövas om ett visst handlande är ägnat att orsaka viss effekt, närmar man sig i konstruktionen i olika hög grad vad åklagaren måste visa för att styrka ett effektbrott.

I detta avsnitt diskuterar vi inriktningen för hur de straffbestämmelser vi enligt våra direktiv ska behandla bör konstrueras, utifrån begreppen handlingsbrott, effektbrott, konkreta farebrott och abstrakta farebrott.

9.2.2 Handlingsbrott?

Skyddsintresset för en straffbestämmelse behöver inte nödvändigtvis anges som ett brottsrekvisit. Det avgörande är om kriminaliseringen syftar till att hindra ett beteende som kan skada skyddsintresset. Som exempel kan nämnas rattfylleri. Det är ett utpräglat handlingsbrott; det åklagaren ska styrka är att någon framfört bil

med viss promille alkohol i blodet. Skyddsintresset är trafiksäkerheten och enskildas säkerhet, och effekter i form av trafikolyckor ska hindras genom att förare avstår från att föra bil i påverkat tillstånd.¹³

På samma sätt kan man överväga om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning skulle kunna utformas som handlingsbrott. Fördelen kan vara att det straffbara området blir tydligare och mer förutsebart; vissa handlingar är straffbelagda oavsett vilka risker eller effekter som kan visas i det enskilda fallet. Domstolens möjlighet att – som vid ett abstrakt farebrott – kanske godtyckligt välja vilka omständigheter man kan bortse från när man prövar om någon abstrakt fara uppstått skulle då undvikas.

Möjligen kan ofredande och förolämpning enligt dagens lydelse beskrivas som handlingsbrott. I rekvisiten ”ofredar annan” respektive ”smädar annan” torde det dock ligga att domstolen ska göra någon form av värdering av det som handlandet orsakat (eller i vart fall riskerat att orsaka).¹⁴

Problem med att konstruera bestämmelsen som ett handlingsbrott kan vara att det torde förutsätta en mer heltäckande beskrivning i straffbudet av vilka handlingar som är kriminaliserade, i jämförelse med effektbrott eller farebrott – där åklagaren ska styrka att visst handlande ska ha orsakat viss effekt eller viss slags fara för den effekten. Dessutom kan det vara svårt att avgränsa det straffbara området på ett rimligt sätt, om inte domstolen ska göra en värdering av vilken fara eller effekt som handlandet orsakat. Om det exempelvis vid brottet olaga hot inte funnits något krav på åklagaren att styrka någon fara eller effekt, skulle varje uttalande som språkligt sett innebar ett hot om våld kunna bli straffbart. Avgränsningen mellan vad som får anses som ett olämpligt språkbruk och vad som bör kunna föranleda straffansvar skulle då kunna förskjutas på ett orimligt sätt. Motsvarande resonemang kan föras gällande förtal.

¹³ Det har i doktrinen uttryckts att lagstiftaren lägger ”buffertar” kring det man önskar skydda och alltså genom handlingsbrott kriminaliserar förstadiet till den skada/effekt man önskar förhindra. Se Lernestedt, *Kriminalisering – problem och principer*, 2003, s. 272. Andra exempel som nämnts är bl.a. knivlagens (1988:254) förbud mot innehav av vissa farliga föremål och det straffsanktionerade förbudet enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud att uppehålla sig i närheten av den andra personens bostad eller arbetsplats.

¹⁴ Leijonhufvud m.fl. anför att det kan diskuteras om ofredande är ett handlingsbrott eller ett effektbrott och att det avgörande är om man betraktar ordet ”ofredande” som en beskrivning av handlandet eller av effekten, se *Straffansvar*, 8 uppl., 2009, s. 34.

Om domstolen inte på något sätt behöver värdera vilka effekter som riskeras med ett yttrande, torde det alltså vara svårt att avgränsa det straffbara området, vilket i sin tur kan leda till att det straffbara området blir för omfattande.

Om utgångspunkten skulle vara att olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning konstruerades som handlingsbrott skulle ändå någon form av avgränsning behöva göras för att det straffbara området skulle överensstämma med skyddsintressets rimliga räckvidd. Att konstruera bestämmelserna som utpräglade handlingsbrott ser vi därför inte som en framkomlig väg.

9.2.3 Effektbrott?

Om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning konstruerades som effektbrott så skulle en brottsförutsättning vara att effekten hade uppkommit. Med andra ord skulle åklagaren behöva visa att målsäganden blivit rädd, orolig, kränkt etc. för att brott ska anses styrkt. Vid förtal skulle bevistemat behöva vara att den utpekade verkligen utsatts för andra personers missaktning.

Att styrka en effekt som är en känsla – med de beviskrav som gäller i brottmål – framstår som svårare och mer komplext än exempelvis den effekt som ska styrkas i ett misshandelsmål (kroppsskada, sjukdom eller smärta), där bevisföringen kan luta sig mot objektiva verifierbara effekter (dokumentation av skador och sjukdom genom exempelvis läkarintyg) eller tämligen självklara lekmanbedömningar (att exempelvis ett hårt slag mot kroppens mjukdelar orsakar smärta). Ett krav på visad effekt, gällande brott såsom olaga hot och ofredande, skulle enligt vår bedömning förändra en mer omfattande bevisföring och ett större krav på målsäganden att blotta sin personlighet och sitt känsloliv för att åklagaren ska kunna styrka åtalet.

I praktiken förs ofta bevisning om hur målsäganden uppfattade och upplevde gärningen. Det är särskilt tydligt vid åtal om olaga hot när åklagaren ska styrka att hotet varit ”ägnat att framkalla allvarlig fruktan”. Lernestedt har anfört att det regelmässigt förs in vad som kanske kan kallas ett ”bevisöverskott” från åklagar- och målsägandehåll. Domstolen erbjuds bevisning till styrkande också av det som enligt straffbudet inte behöver bevisas; att följden upp-

kommit.¹⁵ Dessa omständigheter kan antas fungera som bevisfakta för rekvisitet ”ägnat att”; för att styrka om gärningen i den givna situationen var ägnad att exempelvis framkalla fruktan. Bevisningen har dessutom relevans om det förs en skadeståndstalan. Utredningen gällande målsägandens psykiska upplevelse skulle dock enligt vår bedömning kunna förväntas bli mer ingående om effekten (dvs. målsägandens psykiska upplevelse av gärningen) utgör en brottsförutsättning som ska styrkas bortom rimligt tvivel.

Känslotillstånd och därigenom uppkomna effekter som rädsla, oro, kränkning etc. kan nog också, jämfört med effekterna av fysiskt våld, skilja sig väsentligt mer åt från person till person. Vad den enskilde blir rädd för eller får sin frid störd av torde skilja sig mer åt mellan olika människor, jämfört med hur olika personers kroppar skadas eller smärtar pga. våld. En reglering med utgångspunkt i effekten skulle därför kunna innebära bristande förutsebarhet.

Dessutom kan det finnas ett intresse av att genom lagstiftningen upprätthålla en norm för vad som inte får sägas eller göras som kan störa trygghet och frid. Det gäller inte minst för att begränsa det straffbara området. Det är enligt vår mening inte lämpligt att effekten hos den enskilda målsäganden (i praktiken ofta hans eller hennes subjektiva upplevelse) blir helt utslagsgivande för om ett brott har fullbordats. Den alldeles ovanligt lättstörde hyresgästen bör t.ex. inte anses ha blivit utsatt för ett ofredande vid varje störande ljud från sina grannar – även om den subjektiva upplevelsen hos hyresgästen kan beskrivas som en kännbar fridskränkning. Samma resonemang kan anläggas gällande förolämpning och olaga hot.

Sammantaget bedömer vi att det skulle vara förenat med stora svårigheter och inte heller vara lämpligt att konstruera olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning som effektbrott och att det därför inte är något lämpligt alternativ.

¹⁵ Lernestedt, Brottsoffergörande och deliktskonstruktion; exemplet ”ägnat att” vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4 a, Festskrift till Christian Diesen, 2014, s. 52.

9.2.4 Konkret farebrott?

Att konstruera olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning som konkreta farebrott framstår som förenat med samma slag av svårigheter som är förknippade med att konstruera dem som effektbrott. Att det är både existentiellt möjligt och plausibelt (förutsättningarna för konkret fara) att ett handlande leder till en effekt, måste nämligen bygga på samma helt individualiserade bedömning av den enskilde målsägandens känslotillstånd och benägenhet att bli rädd, orolig, kränkt etc. Lika lite som effektbrott ser vi därför att det skulle vara meningsfullt att överväga detta alternativ vidare.

9.2.5 Abstrakt farebrott?

De uppenbara bevisvårigheter som skulle uppkomma om bestämmelserna utformas som effektbrott eller konkreta farebrott, kan undvikas om domstolens bedömning ska göras utifrån typiska effekter av ett handlande. Ett huvudalternativ för oss blir därför att olaga hot och förtal även fortsättningsvis ska vara abstrakta farebrott och att motsvarande konstruktion ska användas för de övriga straffbestämmelser som vi behandlar.

Vi anför i avsnitt 8.7 – i det kapitel där vi utvecklar våra allmänna utgångspunkter – att en kriminalisering förutsätter att det är fråga om ett beteende som kan orsaka skada (eller fara för skada) på ett godtagbart skyddsintresse och att den enskilde måste tolerera att utsättas för åtskilliga kränkningar av sin omgivning utan att det därför ska anses utgöra något straffbart angrepp. Vidare anför vi att kriminaliseringen endast bör omfatta det som utgör straffvärda angrepp på någon annans personliga integritet och att lagstiftningen tydligt bör ange att det finns en undre gräns och var den kan dras. Utan en sådan avgränsning skulle strafflagstiftningen bli omotiverat omfattande. För att uppnå detta bör det i lagstiftningen och i praxis uppställas ”standarder” för vad som kan anses utgöra ett straffbart angrepp på den personliga integriteten. Endast det som ”typiskt sett” utgör ett tillräckligt allvarligt angrepp bör alltså också anses utgöra det i det enskilda fallet, dvs. endast då kunna leda till straffansvar. Den angripnes subjektiva upplevelser och uppfattningar bör med andra ord inte ensamt kunna definiera vad som utgjorde en straffbar kränkning av den personliga integriteten.

För att uppnå detta framstår ett abstrakt farebrott – dvs. att endast gärningar ägnade att orsaka en effekt blir straffbara – som det bästa alternativet. Om en sådan konstruktion används för alla de brott vi har att behandla – inte endast olaga hot och förtal såsom i dag – kan domstolarna på ett lättare sätt klarlägga och upprätthålla en norm för vad som inte får sägas eller göras; när man träder över en gräns och betar sig mot andra på ett sätt som inte bara är olämpligt och klandervärt utan dessutom straffbart.

I våra fortsatta överväganden bedömer vi om straffbuden för olaga hot och förtal även fortsättningsvis bör vara utformade som abstrakta farebrott och om samma slag av brottskonstruktion även bör användas för ofredande, förolämpning och ett utvidgat straffrättsligt skydd mot intrång i integriteten genom spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter.

9.2.6 Hur kan det abstrakta farebrottet tillämpas?

Som tydliggörs tidigare i detta avsnitt, är uppfattningen i doktrinen att farebedömningen då t.ex. ett åtal om olaga hot prövas (att något ska vara ”ägnat att” framkalla allvarlig fruktan), bör göras i relation till den konkreta målsäganden i den konkreta situationen.¹⁶

Det kan möjligen övervägas om farebedömningen i stället borde göras i relation till en genomsnittsperson i en genomsnittssituation (dvs. att det är själva gärningstypens typiska farlighet för att orsaka effekten som ska prövas). Frågan är om det vore ett tänkbart alternativ för någon eller några av de straffbestämmelser som vi överväger.

Applicerat på konkreta fall framstår detta dock enligt vår bedömning som en mycket besvärlig väg att ta. Att t.ex. ett uttalande som ”jag ska döda dig” typiskt sett kan framkalla fruktan hos en ”genomsnittsperson” i en ”genomsnittssituation”, bör inte föranleda att ett sådant uttalande föranleder straffansvar om det t.ex. är uttalat av ett barn till en beväpnad, skyddsutrustad och skyddstränad vuxen soldat.

¹⁶ I NJA 2003 s. 144 har HD tydliggjort att motsvarande bedömning ska göras vid grov kvinnofridskränkning, beträffande rekvisitet att gärningarna ska ha ”varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla”. Se om detta även Lernestedt, Brottsoffergörande och deliktskonstruktion; exemplet ”ägnat att” vid fridskränkingsbrott enligt BrB 4:4 a, Festskrift till Christian Diesen, 2014, s. 54 ff.

De straffbestämmelser som vi ska överväga kan enligt vår bedömning knappast beskrivas, förstås eller bedömas straffvärdemässigt på ett rimligt sätt, om inte hänsyn tas till den konkreta situationen och till den verkliga målsäganden. Slutsatsen blir därför att prövningen om ett handlande varit "ägnat att" orsaka rädsla, oro, obehag etc. (i vart fall i någon omfattning) bör ta sikte på den konkreta målsäganden i den konkreta situationen.

Med detta sagt, återstår att överväga vad det kan bortses från (dvs. abstraheras) vid denna prövning. Något måste det ju uppenbarligen vara, om det inte ska bli fråga om ett effektbrott.

Utgångspunkten bör vara att det är effekten, det som anges i bestämmelsen att handlandet ska vara ägnat att orsaka, som domstolen kan bortse från vid bedömningen av om brottsrekvisiten är uppfyllda. Om man försöker ange detta i mer konkreta ordalag, kan det beskrivas enligt följande.

Vid prövningen av ett åtal för t.ex. olaga hot genom ett muntligt uttalande, krävs alltså inte för straffansvar att det kan visas att effekten uppstod – dvs. att målsäganden kände allvarlig fruktan.¹⁷ Andra omständigheter ska dock tillmätas relevans (dvs. omständigheter man *inte* ska bortse från). Vad hotet gick ut på, hur det framfördes, av vem det framfördes och till vem det riktades blir då av betydelse.

Det domstolen ska ta ställning till är om en person under dessa givna förutsättningar typiskt sett hade känt allvarlig fruktan. Genom att det är den konkreta målsäganden i den konkreta situationen som bedömningen ska göras utifrån, kan till viss del personliga egenskaper hos målsäganden (såsom särskilt stort sårbarhet) tillmätas betydelse. Exempelvis kan en domstol komma fram till att en målsägande som tidigare blivit misshandlad av sin make typiskt sett kan känna allvarlig fruktan utifrån ett mycket subtilt och underförstått hot som maken framför (som typiskt sett inte hade ansetts framkalla allvarlig fruktan hos en annan målsägande i en annan situation).

¹⁷ Jfr dock vad som ovan sägs om att bevisning ofta förs gällande målsägandens upplevelser och att ett eventuellt "bevisöverskott" då uppkommer.

9.2.7 Sammanfattande slutsats

Något förenklat skulle följande tankemodell kunna tjäna som utgångspunkt för våra fortsatta överväganden:

- a) Domstolen ska bedöma (utifrån den kunskap den har om mänskligt beteende och hur människor typiskt sett reagerar i olika situationer) om en gärning (t.ex. ett hot) under de givna förutsättningarna normalt är tillräcklig för att framkalla den effekt som anges i bestämmelsen (t.ex. att det uppstått allvarlig fruktan).
- b) Eftersom bedömningen ska göras utifrån domstolens kunskap om den konkreta målsäganden, kan individuella faktorer såsom särskild sårbarhet och särskild utsatthet tillmätas betydelse. Kvarstår gör att det är typiska reaktioner för en sådan person som domstolen har att ta ställning till.¹⁸
- c) Målsägandens uppgifter om hur situationen upplevdes (om han eller hon t.ex. blev rädd) kan tjäna som bevisfakta för vad som typiskt sett hade räckt till för att t.ex. ett olaga hot skulle varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan. Det innebär att målsägandens upplevelse inte blir utslagsgivande, om reaktionen framstår som avvikande i förhållande till hur domstolen bedömer att en genomsnittlig person i den givna situationen skulle ha reagerat.

Möjligen går det inte att hitta någon helt enhetlig ”formel” för hur rekvisitet ”ägnat att” kan tillämpas vid prövningen av ansvar enligt de olika straffbestämmelser som vi ska överväga. Vi återkommer därför till detta i de följande kapitel där vi tar ställning till frågan om brottskonstruktionen och också i författningskommentarerna till de bestämmelser som behandlas i olika kapitel.

¹⁸ En annan faktor kan naturligtvis också vara att gärningspersonen saknar uppsåt till att målsäganden är särskilt sårbar eller utsatt. Åtalet kan då falla på grund av bristande subjektiv täckning.

10 Olaga integritetsintrång

10.1 Inledning

Enligt våra direktiv ska vi ta ställning till om det finns behov av ett utvidgat straffrättsligt skydd mot spridning av integritetskränkande bilder eller andra uppgifter utanför det grundlagsskyddade området. Även om vi inte anser att det behövs något utvidgat skydd ska vi föreslå hur ett sådant skulle kunna utformas.

Våra överväganden utgår från de ökade möjligheterna att sprida information om andra som har vuxit fram med teknikutvecklingen och utredningens kunskap om vad det innebär för människors trygghet och integritet. Det är mot den bakgrunden vi tar ställning till behovet av ett utökat straffrättsligt skydd mot spridning av integritetskränkande uppgifter utanför det grundlagsskyddade området. Att vi oavsett bedömningen av behovet ska lämna ett förslag om ett utvidgat straffrättsligt skydd, innebär med nödvändighet att vi kommer att föreslå en viss inskränkning av yttrandefriheten. Vi bedömer att vårt förslag under alla förhållanden bör motiveras utifrån de behov av integritetsskydd som faktiskt finns och inte gå längre än vad som behövs för att hålla en rimlig balans mellan två motstående och viktiga samhällsintressen – yttrandefriheten och rätten till integritet och privatliv.

10.2 Något om gällande rätt

Utgångspunkten i svensk rätt är att information om personer får spridas till andra som ett uttryck för yttrandefriheten. De inskränkningar som finns har kommit till i syfte att skydda enskildas personliga integritet.

Det skydd som lagstiftningen ger för uppgifter om människors integritet och privatliv är inte samordnat. Lagstiftning har kommit

till efter hand och med olika utgångspunkter. I brottsbalken (BrB) finns bestämmelser som kan bli tillämpliga i vissa sammanhang. Spridning av nedsättande uppgifter eller integritetskränkande bilder kan i vissa fall straffas som förtal. Därutöver kan spridning av barnpornografiskt material straffas som barnpornografibrott och spridning av vissa våldsskildringar kan straffas som olaga våldsskildring. Det har även prövats i praxis om en spridning av uppgifter skulle kunna utgöra ofredande. Under vissa förutsättningar kan spridning av känsliga personuppgifter också vara straffbart som brott mot personuppgiftslagen (1998:204), (PUL). Det finns också skadeståndsbestämmelser i skadeståndslagen (1972:207), (SkL), och i PUL. Bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), (OSL), om sekretess för vissa uppgifter som hanteras av myndigheter, innebär i vissa fall förbud mot att lämna ut integritetskänsliga uppgifter och en överträdelse av förbudet kan vara straffbar. Sammantaget består alltså skyddet för den personliga integriteten av en rad olika bestämmelser i straffrätt, offentlig rätt och skadeståndsrätt.

I detta avsnitt ges en översiktlig redogörelse för de bestämmelser i olika lagar och de rättsfall från Högsta domstolen (HD) som sammantaget får anses spegla rättsläget och de olika sätt som lagstiftaren hittills har valt för att reglera skyddet mot spridning av integritetskränkande uppgifter.

10.2.1 Det straffrättsliga skyddet i brottsbalken

Inledning

I svensk straffrätt finns det inte något generellt förbud för enskilda att lämna eller sprida integritetskränkande uppgifter om andra. Att det förhåller sig på det sättet har bl.a. HD slagit fast i NJA 1992 s. 594 och NJA 2008 s. 946. Lagrådet har konstaterat detsamma i sitt första yttrande över förslaget till lag om kränkande fotografering.¹

Det finns dock vissa straffrättsliga bestämmelser i BrB som i olika avseenden blir tillämpliga när integritetskränkande uppgifter sprids.

¹ Prop. 2012/13:69 s. 61.

Förtal

I vissa fall kan spridning av integritetskränkande uppgifter straffas som förtal (5 kap. 1 § BrB).² En förutsättning för ansvar är att man utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller annars lämnar en uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Vanligen lämnas en uppgift i tal eller skrift. En bild kan också lämna en uppgift, med eller utan tillägg av text (se t.ex. NJA 1992 s. 594 och NJA 1994 s. 637). Det kan vara brottsligt både att själv framställa en uppgift och sedan sprida den och att bara sprida vad man på annat sätt har fått kännedom om. Att sprida i och för sig korrekta uppgifter från exempelvis domar eller andra offentliga handlingar kan innebära att någon utpekas såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt.³ I många fall kan det dock anses försvarligt att sprida uppgifterna och kan det också visas att uppgiften är sann eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den, innebär det att handlandet inte är brottsligt.

Spridning av integritetskränkande uppgifter innebär inte alltid att uppgifterna kan anses nedsättande på ett sådant sätt att det blir fråga om ett förtalsbrott. Praxis har dock inneburit att många fall har bedömts som förtal när det har varit frågan om spridning av nakenbilder eller liknande.

Det viktigaste rättsfallet i sammanhanget är NJA 1992 s. 594. Åtalet – för grovt förtal – gällde en person som videofilmade ett samlag mellan honom och målsäganden utan hennes vetskap. Den tilltalade hade därefter visat filmen ett flertal gånger för olika personer, bland annat arbetskamrater till målsäganden. Tingsrätten biföll åtalet för grovt förtal och bestämde påföljden till 80 dagsböter. Efter att hovrätten ogillat åtalet togs målet upp i HD som fastställde tingsrättens domslut och anförde i sina domskäl:

I svensk rätt finns inte något generellt förbud mot att utan samtycke filma en enskild person eller för andra visa en film där en enskild person förekommer, trots att ett sådant förfarande i vissa fall kan vara djupt integritetskränkande för den berörda personen.

Förslag till regler om skydd för den personliga integriteten i fall av detta slag har visserligen lagts fram vid några tillfällen, men dessa förslag har inte lett till lagstiftning (se redogörelsen i SOU 1992:84 s. 194 ff).

² I kapitel 13 ges en mer utförlig beskrivning av gällande rätt beträffande förtal.

³ Att spridning av korrekta domar kan utgöra förtal framgår av doktrinen, se Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 75.

Frånsett mera speciella situationer, såsom då en film utan samtycke utnyttjas i kommersiell reklam (se 1978 års lag om namn och bild i reklam), är man för närvarande hänvisad till det skydd som reglerna om straff för ärekränkning i 5 kap BrB tillsammans med skadeståndsbestämmelsen i 1 kap. 3 § skadeståndslagen kan erbjuda.

Den som visar en enskild person på film får anses därigenom lämna de uppgifter om denne som filmen förmedlar (se Nils Beckman m.fl., BrB I, 5 uppl s. 231). Uppgiftslämnandet utgör enligt 5 kap. 1 § BrB ett förtalsbrott, om uppgifterna är ägnade att utsätta den enskilde för andras missaktning.

Den videofilm som [FJ] visat för andra personer lämnar uppgifter om att [JM] haft samlag med honom och om hur samlaget genomfördes. Dessa uppgifter kan inte i och för sig anses nedsättande för henne. Den som ser filmen får emellertid lätt det felaktiga intrycket att [JM] kände till att samlaget filmades. Slutsatsen ligger då också nära till hands att hon inte hade något emot att filmen visades för andra. Den bild av [JM] som filmen sålunda förmedlar måste anses nedsättande för henne, vilket bekräftas av de reaktioner och attityder som hon mött i sin omgivning sedan filmen vid olika tillfällen visats för andra. De uppgifter som genom visningen av filmen lämnats om [JM] har alltså varit ägnade att utsätta henne för andras missaktning. [FJ] har därför gjort sig skyldig till förtal.

Uppgifterna har lämnats i en mycket integritetskränkande form och fått stor spridning samt även i övrigt varit ägnade att medföra allvarlig skada för [JM]. Med hänsyn härtill är brottet att anse som grovt. För denna gärning bör [FJ] dömas till det bötesstraff som TR:n har bestämt.

Den nedsättande uppgiften som förmedlades genom visningen var alltså inte att målsäganden hade haft samlag eller hur samlaget hade genomförts, utan att målsäganden skulle ha känt till att samlaget filmades och inte hade haft något emot att det visades för andra.

HD:s avgörande har behandlats i doktrinen av bl.a. Hans-Gunnar Axberger. Axberger har anfört att HD genom domen har berövat uppgiftskravet i förtalsbestämmelsen på åtskilligt av sitt innehåll och att avgörandet innebär ett nedtonande av kravet på uppgiftslämnande till förmån för ett beaktade av den effekt som den som förtal åtalade gärningen haft.⁴ Axberger har vidare anfört att HD gjort huvudsaken till bisak och tvärtom, eftersom resonemanget leder till att visandet av filmen inte hade varit ansvarsgrundande om det klart framgått att kvinnan inte varit medveten om filmningen – vilket skulle ha varit ett mer straffvärt fall. Axberger har i artikeln

⁴ Axberger, Ära och integritet, JT 1994–95, s. 724 f.

gjort gällande att det avgörande för utgången var själva integritetskränkningen, dvs. filmningen och den följande visningen. Enligt Axberger har HD i frånvaro av ett rättsskydd som tar sikte på detta integritetsangrepp använt de rättsmedel ”som stått till buds”. Det har enligt Axberger skett med motiveringar som varit en aning ansträngda från strikt legalistisk synpunkt, men å andra sidan skett i fullgod överensstämmelse med lagförarbeten och i god samklang med samhällsutvecklingen.⁵

Beträffande HD:s avgörande (eller i vart fall underrättsavgöranden i anslutning till det) uttalade Yttrandefrihetskommittén att ibland ”synes dock brottsbalkens bestämmelser ha pressats hårt för att uppnå materiell rättvisa i det enskilda fallet”.⁶

Ett stort antal hovrättsfall utvisar att publicering på internet eller annan spridning via internet av filmer med sexuellt innehåll, nakenbilder och liknande har bedömts som förtal. Hänvisning görs då regelmässigt till HD:s avgörande NJA 1992 s. 594. I avsnitt 13.3.4 där förtalsbrottet behandlas mer ingående redovisas exempel på flera sådana fall.

Ofredande

I några fall har det prövats om spridning av integritetskränkande uppgifter kan utgöra ofredande (4 kap. 7 § BrB).⁷ I ett fall har HD prövat om spridning av sådan information – i vart fall indirekt – kunde läggas till grund för ansvar för ofredande. I det fallet – NJA 2008 s. 946 – åtalades en person för förtal, olovlig avlyssning och ofredande. Bakgrunden var att den tilltalade hade installerat en dold kamerautrustning i en lägenhet som därefter nyttjats av hans före detta sambo. Med hjälp av utrustningen hade den tilltalade spelat in ljud- och bildupptagningar av samvaro, bl.a. intimt umgänge, mellan den före detta sambon och en man. De hade inte varit medvetna om inspelningen när den gjordes. Därefter hade den tilltalade bifogat delar av ljud- och bildupptagningarna till ett antal e-postmeddelanden som sänts till andra personer. Via dessa personer fick

⁵ Axbergers analys och slutsatser i artikeln gäller även NJA 1994 s. 637 (det s.k. Hustlermålet).

⁶ SOU 2012:55 s. 434.

⁷ I kapitel 12 finns en mer utförlig beskrivning av gällande rätt beträffande brottet ofredande.

den före detta sambon och hennes partner kännedom om filminspelningen och hur den hade gått till.

HD ogillade åtalet för ofredande. HD anförde att det gällande denna form av ofredande, allmänt ansetts att det är en förutsättning för ansvar att gärningen inneburit en kännbar fridskränkning, vilket förutsätter att den angripne uppfattat angreppet när det företogs.

Åklagaren hade enligt domskälen gjort gällande att vad som skulle läggas till grund för bedömningen av åtalet var den tilltalades uppsåt och samlade åtgärder och beteende, och att den dolda filmningen därvid hade utgjort en del av ett hänsynslöst beteende som fyllde kravet på fridskränkning. Åklagarens talan innebar enligt HD att det påstådda ofredandet hade fullbordats i och med att den före detta sambon och hennes partner fått kännedom om inspelningarna och därvid blivit ”upprörda, oroade och störda”. Att de skulle få kännedom om inspelningarna och effekten av detta omfattades enligt åklagaren av den tilltalades uppsåt. HD anförde därefter:

Den gärning som enligt detta synsätt utgör den omedelbara grunden för ansvarstalan är att M.M. och J.C. informerats om den genomförda inspelningen. Att den informationen förmedlats till dem av andra än A.B. innebär inte i sig att A.B. inte skulle kunna hållas ansvarig för informationslämnandet. Vid sidan av fleras delaktighet i brott är det givetvis vid ofredande, i likhet med vid annan brottslighet, möjligt att en gärningsman utför ett brott med utnyttjande av annan som redskap för dess genomförande.

Åklagaren har i sammanhanget hänvisat till olaga hot. Ett sådant hot kan förmedlas till den hotade av tredje man utan att denne kan hållas ansvarig för hotet. Detta sammanhänger emellertid med att den straffbara gärningen vid olaga hot är att hota annan. Den som endast förmedlar ett hot hotar inte därvid den som hotet framförs till (en annan sak är att förmedlingen i vissa fall kan utgöra medverkan). En sådan skillnad mellan den faktiske gärningsmannen och en förmedlare är däremot inte möjlig att göra i den mån som förmedling av information i sig skulle kunna anses innefatta ofredande. Om olika personer som lämnar samma information till någon skall kunna behandlas olika när det gäller straffansvar för ofredande (på andra grunder än subjektiv täckning) krävs någon annan form av förklaring.

I motsats till A.B. har de som förmedlat informationen om den dolda filmningen inte varit delaktiga i denna. Om den dolda filmningen, på sätt som åklagaren gjort gällande, uppfattas som ett led i ett ofredande skulle detta kunna förklara varför A.B., men inte de som förmedlade informationen, skulle kunna dömas för ofredande. Som tidigare konstaterats har emellertid filmningen i sig inte utgjort något ofredande, och det skulle vara mindre följdriktigt att betrakta den som

ett led i ett ofredande vars väsentliga del skulle bestå i ett informationslämnande (jfr härtill det tidigare nämnda rättsfallet NJA 1996 s. 418).

Det kan diskuteras om bestämmelsen om ofredande genom hänsynslöst beteende fyller rimliga anspråk på klar och tydlig strafflag (jfr a. prop. s. B 117). Även om bestämmelsen är vag och lämnar formellt utrymme för högst skiftande tolkningar finns det emellertid, inte minst av legalitetshänsyn, skäl att undvika tolkningar som framstår som pressade (jfr NJA 2005 s. 712). Frågan om ansvar för olovlig bildupptagning (och spridning av sådana upptagningar) har varit föremål för lagstiftarens överväganden under lång tid. Inte i något sammanhang har det antagits att den nu gällande lagstiftningen skulle kunna tillämpas på det sätt som åklagaren gjort gällande i detta mål. Med hänsyn härtill och vad i övrigt anförts ovan kan lagligt stöd för att döma A.B. för ofredande inte anses föreligga.

En annan sak är att goda skäl kan anföras för att förfaranden av det slag som är föremål för HD:s bedömning i detta mål borde vara straffbara. Det får emellertid, oavsett det nuvarande rättsläget förenlighet med Europakonventionen, anses ankomma på lagstiftaren att ta ställning till om en sådan kriminalisering bör införas och i så fall till hur den bör utformas.

I ett opublicerat fall med liknande omständigheter har hovrätten gjort en motsvarande bedömning med hänvisning till NJA 2008 s. 946.⁸

Barnpornografibrott

I 16 kap. 10 a § BrB finns bestämmelsen om barnpornografibrott. Enligt den bestämmelsen kriminaliseras bl.a. skildring av barn i pornografisk bild. Vidare kriminaliseras andra förfaranden med pornografiska bilder av barn. Av betydelse i detta sammanhang är främst att den som sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på något annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig döms för barnpornografibrott.

En bild är pornografisk om den på ett ohöljt och utmanande sätt återger ett sexuellt motiv i syfte att påverka betraktaren sexuellt. Bilder där barn är inbegripna i handlingar som har en klart sexuell innebörd omfattas av förbudet, liksom även bilder där barn före-

⁸ Svea hovrätts dom den 19 oktober 2009 i mål B 6821-09.

kommer tillsammans med en eller flera vuxna personer som utför handlingar av uppenbart sexuell natur.⁹

Straffansvaret gäller bilder i alla medier, t.ex. tryckta skrifter, film, videogram eller när bilder förmedlats via internet. Att en bild sprids kan inkludera alla tänkbara förfaranden som innebär att ett bildinnehåll förmedlas till eller görs tillgängligt för fler än ett fåtal andra personer, exempelvis genom utställning, saluhållande eller annan distribution, förevisning genom optisk anordning, film eller TV-teknik. Om förfarandet endast riktar sig till en enstaka person eller en begränsad krets av personer kan gärningen – beroende på omständigheterna – vara att bedöma som straffbar överlåtelse (bilderna säljs, byts eller skänks bort), upplåtelse (t.ex. genom utlåning eller uthyrning) eller förevisning (en bild visas upp eller en film spelas upp för någon annan).¹⁰

Frågan om i vilken utsträckning barnet kan vara målsägande även vid barnpornografibrott är behandlad i 2005 års barnpornografiutredning.¹¹ Utredningen gjorde den bedömningen att ett barn som avbildats i barnpornografisk bild normalt är att anse som målsägande, oavsett vilken gärningsform det rör sig om. Frågan om barnet har sådan ställning måste dock enligt utredningens bedömning i sista hand avgöras i varje enskilt fall.¹²

Enligt vad som sägs i doktrinen är ett barn som avbildats i barnpornografisk bild normalt att anse som målsägande.¹³

Olaga våldsskildring

I 16 kap. 10 c § BrB finns bestämmelsen om olaga våldsskildring. Den som i bild skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller ut-

⁹ Ulväng m.fl., *Brotten mot allmänheten och staten*, 2012, s. 191.

¹⁰ A.a. s. 193.

¹¹ SOU 2007:54 (*Barnet i fokus – En skärpt lagstiftning mot barnpornografi*).

¹² A.a. s. 311 ff.

¹³ Berggren m.fl., *Brottbalken – en kommentar* (1 jan. 2015, Zeteo) kommentaren till 16 kap. 10 a §.

draget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.

I andra stycket kriminaliseras en viss form av oaktksamhetsbrott. Sprider någon av oaktsamhet en skildring som avses i första stycket och sker spridningen i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte, döms till ansvar enligt första stycket.

Första styckets första mening avser alla bilder som skildrar sexuell våld eller tvång. Det krävs inte att våldet är grovt, även om det beträffande stillbilder måste vara fråga om våld av någorlunda kvalificerat slag för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Till sexuella situationer som innehåller tvångsmoment hänförs skildringar av sadistiska beteenden eller likartade förfaranden som är ägnade att uppfattas så att någon mot sin vilja blir utsatt för kränkande eller nedvärderande behandling.¹⁴

Enligt andra meningen omfattas även rörliga bilder som skildrar närgånget eller utdraget grovt våld mot människor eller djur. Det har enligt förarbetena inte varit möjligt att exakt ange hur allvarligt våldet ska vara för att anses som grovt. Våld som ger upphov till svårare kroppsskada är grovt våld. Enligt förarbetena kan man för tolkningen dra paralleller med tillämpningen av bestämmelsen om grov misshandel.¹⁵

Uttrycket spridning har en innebörd som anknyter till vad som gäller enligt bestämmelsen om barnpornografibrott.¹⁶ Med spridning avses saluhållning eller annat tillhandahållande, uthyrning eller visning. Någon försäljning behöver inte ha skett. Det finns inte något krav på att spridning sker till allmänheten, men för ansvar torde förutsättas att skildringen gjorts tillgänglig för fler än endast ett fåtal personer.¹⁷

¹⁴ Ulväng m.fl., Brotten mot allmänheten och staten, 2012, s. 199.

¹⁵ Berggren m.fl., Brottbalken – en kommentar (1 jan. 2015, Zeteco) kommentaren till 16 kap. 10 c §.

¹⁶ A.a., kommentaren till 16:10 c §.

¹⁷ Ulväng m.fl., Brotten mot allmänheten och staten, 2012, s. 199.

10.2.2 Integritetsskydd enligt personuppgiftslagen

Allmänt om personuppgiftslagen

PUL har till syfte att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks genom behandling av personuppgifter (1 §). Genom denna lag genomförs dataskyddsdirektivet i svensk rätt.¹⁸ PUL kompletteras av personuppgiftsförordningen (1998:1191).

PUL är teknikneutral och tillämpas på helt eller delvis automatiserad behandling av personuppgifter och på manuell behandling av personuppgifter, om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier (5 §).

Personuppgifter i PUL:s mening är all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är i livet. Begreppet behandling av personuppgifter omfattar i stort sett allt man kan göra med sådana uppgifter, exempelvis att samla in, bearbeta, lagra, sammanställa och förstöra (3 §).

I PUL anges vissa grundläggande krav för all behandling av personuppgifter. Personuppgifter får bara samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål och de får inte behandlas för något ändamål som är oförenligt med det ändamål för vilket de samlades in (den s.k. finalitetsprincipen). De personuppgifter som behandlas ska vara adekvata och relevanta i förhållande till ändamålet med behandlingen, och fler personuppgifter får inte behandlas än vad som är nödvändigt med hänsyn till behandlingen. Vidare ska de personuppgifter som behandlas vara riktiga och, om nödvändigt, aktuella och alla rimliga åtgärder ska vidtas för att rätta, blockera eller utplåna sådana uppgifter som är felaktiga eller ofullständiga med hänsyn till ändamålen med behandlingen. Personuppgifter får som regel inte heller bevaras under längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen (9 §).

I lagen finns en uppräkningslista av under vilka förutsättningar behandling av personuppgifter är tillåten. Personuppgifter får alltid behandlas om den registrerade har gett sitt samtycke. I vissa fall får

¹⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (dataskyddsdirektivet).

personuppgifter behandlas även utan samtycke. En förutsättning i dessa fall är att behandlingen är nödvändig för att uppfylla vissa särskilda ändamål som räknas upp i lagen.

PUL innehåller ett förbud mot att behandla känsliga personuppgifter. Med känsliga uppgifter avses ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse, medlemskap i en fackförening eller uppgifter som rör hälsa eller sexualliv (13 §). Förbudet är dock inte undantagslöst. Om den registrerade har gett sitt uttryckliga samtycke till behandlingen eller på ett tydligt sätt offentliggjort de känsliga uppgifterna får de behandlas. Vidare görs undantag bl.a. för behandling som är nödvändig t.ex. för att den registrerades eller annans vitala intressen ska kunna skyddas eller rättsliga anspråk ska kunna fastställas, göras gällande eller försvaras (14–20 §§). PUL ställer också upp begränsningar i möjligheterna att behandla personuppgifter om lagöverträdelse som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden samt personnummer eller samordningsnummer (21 och 22 §§).

PUL innehåller flera bestämmelser som syftar till att genom information trygga den enskildes rätt att kontrollera om behandling av personuppgifter om honom eller henne pågår (23–27 §§). Personuppgifter som är felaktiga eller ofullständiga eller som annars inte har behandlats i enlighet med PUL, ska på begäran av den registrerade rättas, blockeras eller utplånas av den personuppgiftsansvarige (28 §). Lagen innehåller vidare bestämmelser om säkerheten vid behandling av personuppgifter (30–32 §§).

Enligt PUL är det förbjudet att till tredjeland föra över personuppgifter om landet inte har en adekvat nivå för skyddet för personuppgifterna. Förbudet gäller under vissa förutsättningar (33–35 §§).

PUL innehåller också bestämmelser om bl.a. tillsyn, skadestånd, straff och överklagande (43–49 och 51–53 §§). Datainspektionen är tillsynsmyndighet.

I 5 a § PUL finns den s.k. missbruksregeln som innebär ett undantag från ett flertal av lagens bestämmelser vid behandling av personuppgifter i ostrukturerat material. Sådan behandling får dock inte innebära att den registrerades personliga integritet kränks.

I förarbetena identifieras två typer av situationer där behandling av personuppgifter anses falla in under begreppet vardaglig hantering och som därför är att anse som behandling av person-

uppgifter i ostrukturerat material. Det handlar om fall där allmänt använda tekniska funktioner används när uppgifterna behandlas och sorteras. Den första situationen är sedvanlig användning av datorns filsystem. Den andra situationen är sedvanlig användning av datorstödd kommunikation.¹⁹ I författningskommentaren anges att ”den som behandlar personuppgifter t.ex. i löpande text i ordbehandlingsprogram, i e-post eller på Internet samt i enstaka ljud- eller bildupptagningar” inte omfattas av de s.k. hanteringsreglerna. Den typen av personuppgiftsbehandlingar träffas alltså endast av missbruksregleringen i PUL.

Straff vid överträdelse av missbruksregeln

I 49 § PUL anges att den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet behandlar känsliga personuppgifter eller uppgifter om lagöverträdelser och dylikt i strid med missbruksregeln döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Utöver att det ska vara fråga om känsliga personuppgifter eller uppgifter om lagöverträdelser, förutsätts för straffansvar att hanteringen har inneburit en kränkning av den registrerades personliga integritet. Om brottet är grovt döms till fängelse i högst två år. I ringa fall döms inte till ansvar.

Skadestånd vid överträdelse av missbruksregeln

Enligt 48 § PUL ska den personuppgiftsansvarige ersätta den registrerade för skada och kränkning av den personliga integriteten som en behandling av personuppgifter i strid med PUL orsakat, bl.a. om behandlingen skett i strid med missbruksregeln.

Den registrerade har enligt bestämmelsen rätt till ersättning för såväl personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada som för själva kränkningen som sådan. Bestämmelserna i PUL om skadestånd tar över de allmänna skadeståndsreglerna i SkL. Rätten till skadestånd enligt PUL för kränkning förutsätter, till skillnad från motsvarande rätt enligt 2 kap. 3 § SkL, inte att ett brottsligt förfarande visas.

¹⁹ Prop. 2005/06:173 s. 22.

Praxis för straffansvar

I doktrinen²⁰ har det gjorts en sammanställning av praxis gällande tillämpningen av missbruksregeln. Av sammanställningen framgår att hanteringen av bl.a. följande personuppgifter bedömts som straffbara enligt PUL såsom en överträdelse av missbruksregeln. Det som har bedömts som straffbart enligt PUL har varit att:

- på en webbplats på internet påstå att fem namngivna personer gjort sig skyldiga till våldtäkt,
- vid tre tillfällen låta publicera sexkontaktannonser på internet om en f.d. sambo,
- på sin webbplats under i vart fall ett par månader utan samtycke och utan anmälan till Datainspektionen publicera namn och fotografier på väktare,
- på sin webbplats publicera uppgifter om att två män dömts för att ha våldtagit hustrun, samt att
- på sin välbesökta blogg publicera bl.a. känsliga personuppgifter och uppgifter i vårdnadsdom om dotter och tidigare sambo gällande administrativa frihetsberövanden och polisförhör.

Ärenden vid Datainspektionen

Datainspektionen (DI) är tillsynsmyndighet enligt PUL (2 § personuppgiftsförordningen). Inom ramen för denna verksamhet polis-anmäler DI misstänkta brott mot PUL. På begäran av åklagare eller polismyndighet avger DI rättsliga yttranden i fråga om misstänkta brott mot PUL.

Utredningen har gått igenom ett antal ärenden som har bedömts av DI. Det ger sammantaget följande bild av vilka uppgifter som DI har bedömt som kränkande behandling av känsliga personuppgifter eller som straffbara överträdelser av missbruksregeln. Det bör dock påpekas att DI ofta gör sina bedömningar (i anmälningar och i yttranden till förundersökningsledaren) utifrån ett ofullständigt

²⁰ Öman m.fl., Personuppgiftslagen – en kommentar (30 sep. 2014, Zeteo), kommentaren till 49 § PUL.

material. Det finns inget etablerat system med återkoppling från polisen till DI gällande de ärenden som DI har hanterat. Såvitt utredningen kunnat utröna har åtal väckts endast i några enstaka fall.

Den hantering som DI har bedömt kunna vara straffbar har gällt följande situationer:

- Uppgifter om att en person begått sexualbrott och publicering av domen.
- Dom i vårdnads mål med uppgifter om föräldrarnas omsorgsförmåga, psykiska hälsa och misstankar om sexuella övergrepp mot barn.
- Rapport från ett familjecentrum om föräldrars omsorgsförmåga, psykiska mående samt uppgifter om misstankar om sexuella övergrepp.
- Protokoll från polisförhör med barn gällande misstankar om sexuella övergrepp.
- Barnavårdsutredning enligt socialtjänstlagen.
- Uppgifter i en blogg att en tjej är psykopat, hora och efterbliven och att hon suttit på behandlingshem och dömts för narkotikabrott.
- Uppgifter om att en person är pedofil.
- Domar från migrationsdomstolar med uppgifter om bl.a. sexuell läggning, religiös tillhörighet och lagföringar.
- Uppgifter om jägares bostad på webbsida mot vargjakt (skadeståndsgrundande men inte känslig personuppgift).
- Utpekande av en person i ett collagefoto med två unga flickor med påståendet att personen gillar unga flickor.
- Uppgifter om att personer ”porrsurfat” och laddat ned filmklipp med sexuellt innehåll.
- En bild på en person med texten ”Bloggerskan jag vill knulla sönder denna vecka” (kränkande men inte känslig personuppgift).
- Påstående att namngiven person ”gillar att ragga upp minderåriga tjejer på internet”.

- Uppgifter att någon var pedofil och medicinerade på grund av våldsamma tvångstankar.
- Uttalande att alla i damlandslaget är ”lesbiska horor”.
- Falsa profilbilder som angavs tillhöra en person, identifierad genom fotografier (kränkande men inte känslig personuppgift).

10.2.3 Integritetsskydd enligt sekretesslagstiftningen

Huvudregeln enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) är att alla medborgare har rätt att ta del av allmänna handlingar. I 2 kap. 2 § TF anges att rätten att ta del av allmänna handlingar får begränsas endast om det är påkallat med hänsyn till vissa särskilt angivna ändamål, däribland skyddet för enskilds personliga och ekonomiska förhållanden. Begränsningen av denna rätt ska enligt samma bestämmelse anges noga i bestämmelse i en särskild lag. Den särskilda lag som avses i TF är OSL. Lagen har många syften och reglerar myndigheters hantering av uppgifter. Att bryta mot en sekretessbestämmelse i OSL är straffbelagt enligt 20 kap. 3 § BrB.

Sekretessen enligt OSL avser att skydda både allmänna och enskilda intressen som skulle kunna skadas om vissa uppgifter lämnades ut av den myndighet som fått tillgång till uppgiften genom sin verksamhet. Sekretessen avser bl.a. att skydda viss information som finns hos myndigheter om enskilda personer. I lagen definieras detta som att sekretessen kan gälla för en ”uppgift” och i olika bestämmelser förtydligas detta genom mer eller mindre långtgående preciseringar av uppgiftens art, t.ex. uppgift om enskilds personliga förhållanden.

Sekretessens styrka bestäms som huvudregel med hjälp av s.k. skaderekvisit. En åtskillnad görs mellan raka och omvända skaderekvisit. Vid *raka skaderekvisit* är utgångspunkten att uppgifterna är offentliga och att det bara gäller sekretess om det kan antas att viss skada uppstår om uppgiften lämnas ut. Vid det *omvända skaderekvisitet* är utgångspunkten den omvända, dvs. utgångspunkten är att uppgifterna omfattas av sekretess. Vid ett omvänt skaderekvisit får uppgifterna alltså bara lämnas ut om det står klart att de kan lämnas ut utan att viss skada uppstår. Sekretessen kan också vara *absolut* vilket är den starkaste formen av sekretess.

I OSL finns bestämmelser om att sekretess gäller även om närstående till den som uppgiften avser lider men av att uppgiften röjs.

Av betydelse för våra bedömningar är i första hand sekretessbestämmelserna till skydd för uppgifter om enskildas förhållanden. I dessa bestämmelser används i regel begreppen ”skada” eller ”men”.²¹ I fråga om sekretess till skydd för enskilda, avses med begreppet ”skada” enbart ekonomisk skada.²² Begreppet ”men” har getts en mycket vid innebörd. I första hand åsyftas att någon blir utsatt för andras missaktning om hans eller hennes personliga förhållanden blir kända. Redan den omständigheten att vissa personer känner till en uppgift som är ömtålig för någon, kan i många fall anses tillräckligt för att medföra men.

Utgångspunkten för en bedömning av om men föreligger är den berörda personens egen upplevelse.²³ Bedömningen måste dock i viss utsträckning kunna korrigeras på grundval av gängse värderingar i samhället. Enbart det faktum att en person anser att det i största allmänhet är obehagligt att andra vet var han eller hon bor, kan t.ex. inte anses innebära men i OSL:s mening. Begreppet ”men” kan i vissa sammanhang även inbegripa ekonomiska konsekvenser för en enskild.²⁴

I femte avdelningen av OSL (21–40 kap.) finns sekretessbestämmelserna till skydd för enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden. I 21 kap. finns bestämmelser om sekretess till skydd för uppgift om enskilds personliga förhållanden oavsett i vilket sammanhang uppgiften förekommer. I övriga kapitel finns bestämmelser om sekretess till skydd för enskild inom olika verksamheter enligt följande:

- 22 kap. Sekretess till skydd för enskild vid folkbokföring, delgivning, m.m.
- 23 kap. Sekretess till skydd för enskild i utbildningsverksamhet, m.m.

²¹ Lenberg m.fl., Offentlighets- och sekretesslagen (1 januari 2015, Zeteo), huvuddragen i offentlighets- och sekretesslagen, avsnitt 4.5.2.

²² Prop. 1979/80:2 Del A s. 83.

²³ Lenberg m.fl., Offentlighets- och sekretesslagen (1 januari 2015, Zeteo), huvuddragen i offentlighets- och sekretesslagen, avsnitt 4.5.2.

²⁴ Prop. 1979/80:2 Del A s. 83.

- 24 kap. Sekretess till skydd för enskild inom forskning och statistik.
- 25 kap. Sekretess till skydd för enskild i verksamhet som avser hälso- och sjukvård, m.m.
- 26 kap. Sekretess till skydd för enskild inom socialtjänst, vid kommunal bostadsförmedling, adoption, m.m.
- 27 kap. Sekretess till skydd för enskild inom verksamhet som rör skatt, tull, m.m.
- 28 kap. Sekretess till skydd för enskild när det gäller socialförsäkringar, studiestöd, arbetsmarknad, m.m.
- 29 kap. Sekretess till skydd för enskild i verksamhet som rör transporter och andra former av kommunikation.
- 30 kap. Sekretess till skydd för enskild i verksamhet som avser tillsyn m.m. i fråga om näringslivet.
- 31 kap. Sekretess till skydd för enskild i annan verksamhet med anknytning till näringslivet.
- 32 kap. Sekretess till skydd för enskild i verksamhet som rör annan tillsyn, granskning, övervakning, m.m.
- 33 kap. Sekretess till skydd för enskild hos Diskrimineringsombudsmannen, Barnombudsmannen och Konsumentombudsmannen, m.m.
- 34 kap. Sekretess till skydd för enskild vid utsökning och indrivning, skuldsanering, m.m.
- 35 kap. Sekretess till skydd för enskild i verksamhet som syftar till att förebygga eller beivra brott, m.m.
- 36 kap. Sekretess till skydd för enskild i vissa mål och ärenden hos domstol, i vissa fall av medling, i ärenden om rättshjälp, m.m.
- 37 kap. Sekretess till skydd för enskild vid utlänningskontroll, i Schengensamarbetet, m.m.
- 38 kap. Sekretess till skydd för enskild i verksamhet som rör totalförsvar, krisberedskap, m.m.

- 39 kap. Sekretess till skydd för enskild i personaladministrativ verksamhet.
- 40 kap. Sekretess till skydd för enskild hos övriga myndigheter och i övriga verksamheter.

10.2.4 Möjligheter till ersättning enligt skadeståndslagen och brottsskadelagen

I SkL finns generella regler om skadestånd. I 2 kap. 3 § SkL regleras skadeståndsskyldighet för kränkning på grund av brott. Där föreskrivs att den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär. Skadeståndsskyldighet för kränkning kan bl.a. dömas ut på grund av spridning av integritetskränkande uppgifter som innebär ett förtal. Skadeståndsskyldighet för kränkning förutsätter att kränkningen har orsakats av ett brott men skadeståndsskyldigheten är inte beroende av att skadevällaren har dömts för brottet.

Brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen (2014:322) är en offentlighetsreglering där Brottsoffermyndigheten i vissa fall beviljar en sökande brottsskadeersättning när något skadestånd inte gått att utkräva från skadevällaren och det heller inte betalats ut ersättning genom någon försäkring. Brottsskadeersättning kan under vissa förhållanden betalas ut för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid. Brott som innefattar angrepp på någons ära ger inte rätt till brottsskadeersättning. Brottsskadeersättning för kränkning kan alltså inte betalas för kränkning genom förtal eller andra ärekränkingsbrott.²⁵

²⁵ I kapitel 17, särskilt avsnitt 17.2 och 17.3, beskrivs regleringen gällande skadestånd för kränkning och brottsskadeersättning mer utförligt.

10.3 Tidigare överväganden om straffrättsligt skydd för den personliga integriteten

10.3.1 1966 års integritetsskyddskommitté

Kommitténs allmänna överväganden

1966 års integritetsskyddskommitté hade i uppdrag att utreda frågor om ett förstärkt integritetsskydd på personrättens område.

Kommittén resonerade i sitt slutbetänkande *Privatlivets fred* (SOU 1980:8) kring frågan om ett generellt skydd mot spridning av privata uppgifter. Kommittén kunde i denna fråga inte ena sig om ett gemensamt förslag. Av kommitténs åtta ledamöter fann fyra att den enskildes privatliv skyddas tillräckligt genom pressens egen självsanering. En ledamot ville därutöver ge den enskilde möjligheten att få ekonomisk ersättning. Tre ledamöter förordade lagstiftning och till dem anslöt sig experten i kommittén. I betänkandet redovisade kommittén tre olika linjer för inriktningen av en förstärkning av skyddet för privatlivet (lagstiftningslinjen, självsaneringslinjen och ersättningslinjen).

I de gemensamma övervägandena (dvs. de som hela kommittén stod bakom) anfördes bl.a. att även om ”själva upptagandet, genom t.ex. avlyssning eller fotografering, kan upplevas som nog så kränkande, torde rädslan för att materialet ska spridas – och självfallet en verkställd spridning – av de flesta upplevas som än mer kränkande”.²⁶ Kommittén anförde därefter:²⁷

Flertalet privatlivsintrång sker genom att uppgifter av privat natur sprids av massmedierna, press, radio och TV. Även litteratur, film och teater kan komma till användning för spridning. Intresset att skydda den enskildes privatliv kommer därför ofta i konflikt med massmediernas intresse och uppgift att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning om samhället. Privatlivsskyddet kan i sådana konflikter från främst massmediehåll ibland upplevas som ett hot mot yttrandefriheten. Å andra sidan kan den enskilde på motsvarande sätt känna yttrandefriheten som ett hot mot sitt privatliv. Kommittén kommer att undersöka om det är möjligt att värna privatlivet utan att inskränka på den yttrandefrihet som ett demokratiskt samhällsskick kräver. Vid de överväganden som därvid måste göras bör av såväl

²⁶ SOU 1980:8 s. 70.

²⁷ A.a. s. 70 f.

historiska som praktiska skäl främst tryckfriheten och pressetikens uppmärksammas.

De kränkningar varom här är fråga kan ibland komma att bedömas i tryckfrihetsprocesser. I många fall rör det sig emellertid om kränkningar som inte har karaktär av ärekränkning men som ändå kränker den enskildes integritet eller hans rätt att få vara i fred. Det är här alltså fråga om ett mer allmänt skydd för den enskildes privatsfär än vad TF:s s.k. brottskatalog kan erbjuda.

Enligt kommitténs mening torde grundtanken med personlig integritet kunna uttryckas så, att den enskilde kan göra anspråk på en fredad sektor inom vilken han kan avvisa inblandning från utomstående. Integritetsbegreppet kan i förevarande sammanhang ses som liktydigt med den enskildes anspråk att information om hans privata angelägenheter inte skall vara tillgängliga för eller få begagnas av utomstående utan hans vilja.

I de gemensamma övervägandena anfördes vidare att det föreligger betydande åsiktsskillnader när man från allmänna utgångspunkter försöker ange vad som kan hänföras till den enskildes privata angelägenheter. Med det privata – det enskilda, det icke offentliga – menas enligt kommittén vanligen det som inte är avsett för utomstående. Närmast är det fråga om sådant som i normalfallet inte heller kan iakttas av utomstående. Förhållanden som inte kan ses, höras eller annars uppfattas av utomstående borde därför enligt kommittén i allmänhet räknas till den privata sektorn.²⁸

Kommittén anförde att det som försiggår *inom hemmets väggar* typiskt sett hör till privatlivet. Kommittén hänvisade till det som kunde kallas intimsfären; t.ex. en persons intimare familjeliv, kärleks- och sexualliv. Kommittén pekade på att stadgandet om hemfridsbrott i viss mån kunde sägas skydda det privatliv som utövas i bostaden och att bestämmelserna om brytande av post- och telehemlighet, intrång i förvar och olovlig avlyssning ger ett direkt skydd för det som meddelas i förtrolighet.

Kommittén anknöt till sitt eget förslag om olovlig fotografering; där den grundläggande avgränsningen för att straffbelägga oönskad fotografering skulle vara om personen befann sig i en publik miljö eller i avskildhet.

Kommittén anförde att *en persons sysselsättning, vanor, hobbyer, egenheter, sätt att klä sig, utseende och ålder* är faktorer som under vissa omständigheter kan anses tillhöra privatlivet. I betänkandet

²⁸ A.a. s. 71 f.

anfördes att det som alla kan iaktta utan att göra speciella ansträngningar, knappast med fog kan undandras offentligheten och i och för sig anses utgöra ett skyddsvärt intresse. Kommittén pekade på att fotografier som publiceras i vissa särskilda sammanhang kan inkräkta på den avbildades personliga intressen och likaså bilder som blir föremål för bildförfalskning. Kommittén anförde vidare att den nakna kroppens utseende av naturliga skäl hör till det intima.

Kommittén resonerade över om *personnummer* utgör en känslig uppgift. Det konstaterades att det från sådana går att utläsa kön och ålder men att de flesta inte har något att invända mot det. Tidigare var enligt betänkandet en viss serie reserverad för bl.a. invandrare och man kunde enligt kommittén inte bortse från att det för vissa personer kan finnas skäl att undanhålla uppgift om ursprunglig identitet.

Beträffande *den fria åsiktsbildningen* anförde kommittén, att en persons åsikter inte tillhör offentligheten såvida inte han själv ger dem tillkänna. En ur integritetssynpunkt intressant fråga uppkommer när någon felaktigt uppges ha en viss, t.ex. politisk, åsikt. Den som utsätts för dylikt kan enligt kommittén uppleva det som obehagligt eller kränkande, även om det inte är förtal.

Kommittén anförde vidare att *undantagen från offentlighetsprincipen* kan ge viss vägledning när det gäller att ange vad som ska hör till den enskildes personliga angelägenheter. Bland intressena som enligt TF får begränsa rätten att ta del av allmänna handlingar är enligt kommittén ”skyddet för enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden” av särskild betydelse. Konkreta uppgifter i t.ex. sjukjournaler om någons fysiska eller psykiska hälsa är mycket strängt personliga. Kommittén pekade vidare på att bl.a. anteckningar i kyrkböcker, mantalsregister och i förmögenhetslängden är föremål för sekretess i den mån de innehåller upplysningar om enskilds personliga förhållanden. Kommittén pekade vidare på att uppgifter som under vissa omständigheter är sekretessbelagda i andra sammanhang i stället är offentliga, som exempelvis kriminalregistret.

Kommittén lyfte fram att det i *brotts- och olycksreportage* kan förekomma uppgifter som försvårar en dömds möjligheter att återanpassas i samhället eller som är strängt personliga för någon av de inblandade.

Kommittén förde ett långt resonemang om att *offentliga personer* får tåla större intrång i privatlivet än övriga s.k. vanliga människor.

Efter att ha gått igenom lagstiftningen i andra länder konstaterade kommittén att det i svensk rätt inte finns något allmänt skydd för den enskildes personliga integritet.

Närmare om den s.k. lagstiftningslinjen

I betänkandet presenterade den s.k. lagstiftningslinjen ett förslag till straffbestämmelse för ”kränkningar av privatlivets fred”. Förslaget, som var avsett att införas som en ny paragraf i 5 kap. 3 a § BrB och i TF:s brottskatalog, hade följande lydelse.

Den som om annans privata angelägenheter lämnar uppgift som är ägnad att medföra skada eller lidande för denne dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt 1 eller 2 § [förtal och grovt förtal], för kränkning av privatlivets fred till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad som i 1 § andra stycket [försvarligt etc.] sägs om frihet från ansvar skall äga motsvarande tillämpning beträffande kränkningar av privatlivets fred.

Förslaget var formulerat för att passa in med ärekränkningssbrotten i 5 kap. BrB. Stadgandet skulle vara subsidiärt till förtalsbrottet.

Lämnande av uppgift kunde enligt specialmotiveringen ske på olika sätt, som t.ex. tal, skrift eller bild.²⁹

Formuleringen ”privata angelägenheter” (kriminaliseringens skyddsobjekt) var avsedd att utgöra ett begrepp vars närmare innebörd kunde anpassas efter bl.a. tid och plats och därtill vara olika för olika personer.³⁰ Som några typiska exempel på privata angelägenheter nämndes uppgifter om någons sexualliv eller sjukdomar. Kommittén ansåg att vägledning kunde sökas i Pressens opinionsnämnds praxis samt i vilka uppgifter som skulle kunna omfattas av sekretess för det fall att uppgiften hade förekommit i myndighetshandlingar eller anförtrotts någon med tystnadsplikt. Kommittén menade att det varken var möjligt eller nödvändigt att i lagtext närmare beskriva det skyddade området. I betänkandet lämnades

²⁹ A.a. s. 100.

³⁰ A.a. s. 91.

ett antal exempel på uppgifter som kunde anses utgöra ”privata angelägenheter” och kommittén menade att det måste överlämnas till rättstillämpningen att inom givna ramar ge en mer exakt bild av de variationer som kan förekomma.

Det var dock enligt kommittén inte tal om att ingripa mot spridning av en uppgift för att den åtkommit på ett olovligt sätt – utan det avgörande borde vara om det är fråga om material som har sådan karaktär att den enskildes integritet kränks om och när utomstående får del av det.

Med formuleringen ”... som är ägnade att medföra skada eller lidande...” avsåg kommittén att begränsa det straffbara området till verkligt skyddsvärda företeelser beträffande den enskildes privatliv. Lämnandet av uppgifter som visserligen är att betrakta som privata men som är av helt harmlös natur skulle därmed hållas utanför det straffbara området.³¹ Av formuleringen följde enligt specialmotiveringen att det inte skulle behöva bevisas i det enskilda fallet att uppgiften faktiskt medfört skada eller lidande.

För straffbarhet skulle i och för sig inte krävas att gärningen skedde utan samtycke av den som uppgiften avsåg. Det låg dock – enligt vad som också sades i specialmotiveringen – i sakens natur att samtycke inte lämnas till uppgift som är ägnad att medföra skada eller lidande.

I förslagens andra stycke hänvisades till de ansvarsfrihetsgrunder som gäller för förtal (5 kap. 1 § andra stycket BrB), vilka bl.a. innebär att det inte skulle dömas till ansvar om den som uttalade sig var skyldig att göra det, eller om det annars med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken. Kommittén utgick från att de intressekollisioner som enligt lag och praxis medför straffrihet från förtal också skulle ha sådan verkan vid brott mot privatlivets fred.³² I specialmotiveringen lyftes fram dels att den praxis som skapats av Pressens opinionsnämnd kunde vara till ledning, dels att offentliga personer i många sammanhang får tåla större intrång i privatlivet än andra människor.

³¹ A.a. s. 93.

³² A.a. s. 94.

Den fortsatta behandlingen av betänkandet

Betänkandet Privatlivets fred överlämnades av regeringen, tillsammans med remissyttrandena, till Yttrandefrihetsutredningen ”för att beakta vid uppdragets fullgörande”. Utredningen kom i sitt betänkande Värna yttrandefriheten (SOU 1983:70) till slutsatsen att inga av de alternativ som hade presenterats i betänkandet Privatlivets fred borde genomföras. Vid riksdagsbehandlingen av propositionen uttalade konstitutionsutskottet att det för närvarande inte var påkallat med några åtgärder från statsmakternas sida i syfte att undvika publicitetsskador m.m. för enskilda. Det var dock, enligt utskottet, angeläget att regeringen noggrant följde utvecklingen och återkom med förslag till åtgärder om det visade sig nödvändigt.³³

10.3.2 2004 års integritetsskyddskommitté

Integritetsskyddskommittén hade bland annat till uppdrag att överväga om det, vid sidan av befintlig lagstiftning, behövdes generellt tillämpliga bestämmelser till skydd för den personliga integriteten. Integritetsskyddet i förhållande till de grundlagsskyddade massmedierna omfattades inte av uppdraget.

Kommittén redovisade sina slutsatser i slutbetänkandet Skyddet för den personliga integriteten – bedömningar och förslag (SOU 2008:3). I avsnittet där behovet av ett utökat materiellt skydd i vanlig lag behandlades, anförde kommittén att rätten att bli lämnad i fred såsom den uttolkats av Europadomstolen innebär ett skydd mot att bli fotograferad eller avlyssnad och ett skydd mot att få fotografier, filmer eller ljudinspelningar av privat karaktär publicerade eller använda för ovidkommande syften.³⁴

Kommittén konstaterade (med hänvisning till NJA 1992 s. 594 och NJA 1994 s. 637) att de svenska ärekränkingsbestämmelserna ger ett visst skydd i fråga om spridning av bilder och filmer, men att det krävs att den uppgift som lämnas genom bilden är ägnad att utsätta den angripne för missaktning för att spridning av bilder ska falla in under förtalsbestämmelsen. Kommittén anförde därefter:³⁵

³³ Bet. 1987/88:KU36.

³⁴ SOU 2008:3 s. 212.

³⁵ A.a. s. 218.

Man skulle kunna hävda att uppgifter om någon annan, vilka inte är ägnade att utsätta denne för missaktning, alltid är harmlösa och inte kan orsaka någon skada. Vid närmare eftertanke står det emellertid klart att offentliggörande även av uppgifter som i sig inte är nedsättande och som inte innefattar ett angrepp på den utsattes ära, men som avslöjar intima eller eljest privata detaljer, kan innebära en kränkning av den utsattes personliga integritet. Att mot sin vilja få en nakenbild eller en bild av sig själv vid svår sorg eller vid olycka publicerad utgör tveklöst en kränkning av den personliga integriteten, även om bilden inte används i ett från samhällets synpunkt negativt sammanhang. Kränkning kan således ske utan att något nedsättande i egentlig mening förekommit om en person, genom att det sker ett exploaterande och blottläggande av personen och dennes privatliv. När någon olovandes sprider en sådan uppgift rör det sig snarare om en kränkning av rätten att få vara i fred än om en kränkning av någons ära.

Trots att det kan röra sig om mycket grova integritetsintrång erbjuder således varken förtals- eller förolämpningsbestämmelsen något skydd, även om effekterna av integritetsintrånget är desamma som av en ärekränkning, nämligen att den utsatte blir föremål för andras missaktning. Denna otillräcklighet i integritetsskyddet botas bara i viss mån av att det aktuella uppgiftslämnandet i vissa fall kan vara att bedöma som förtal på annan grund, t.ex. genom att det inbjuder till uppfattningar att den kränkte är promiskuös eller sedeslös i sitt leverne. Högsta domstolens uttalanden i de båda ovannämnda målen har tolkats så att domstolen, i avsaknad av ett rättsskydd som tar direkt sikte på det straffvärda i dessa integritetsangrepp, har använt de rättsmedel som stått till buds (Axberger s. 725).

När det gällde spridning av annan information av privat karaktär anförde kommittén att artikel 8 i Europakonventionen inte anses innebära andra krav än att särskilt känslig information, t.ex. om medicinska förhållanden, behandlas på ett ansvarsfullt sätt och inte i onödan görs tillgängliga för andra än dem som har ett legitimt intresse av att ta del av informationen.³⁶ Bestämmelserna i PUL och OSL tillgodosåg enligt kommittén dessa behov. Enligt kommittén kunde något krav på skydd mot att andra enskilda sprider uppgifter i ord om enskildas privata förhållanden inte utläsas av artikel 8, annat än då uppgiften är nedsättande. Däremot var det enligt kommittén uppenbart att en spridning av sådana uppgifter kan upplevas som ett integritetsintrång och att detta är uppgifter av ett sådant slag som de flesta skulle anse borde förbehållas varje människa att få avgöra om de ska komma till andras kännedom.

³⁶ A.a. s. 219 f.

Kommittén prövade därefter i vilka avseenden det behövdes särskilda lagstiftningsåtgärder för att stärka integritetsskyddet. Kommittén anförde att det kunde förefalla självklart att den som utan godtagbar anledning har fått sin personliga integritet kränkt bör ha möjlighet att både få sin sak prövad och få gottgörelse om en kränkning konstateras. Detta skulle gälla oavsett om det allmänna eller någon annan påstås bära skuld till kränkningen. När det gäller förhållanden mellan enskilda, var det enligt kommittén naturligt att i första hand undersöka om en brist i rätten att föra talan om upprättelse hörde samman med att det kränkande förfarandet inte är men måhända borde vara straffbart.³⁷

Kommittén övervägde om det fanns skäl att införa en generellt verkande möjlighet till upprättelse vid oberättigade kränkningar av den personliga integriteten. Denna möjlighet skulle kunna bestå av en generell ansvarsbestämmelse som träffar den som på ett oförsvärligt sätt kränker någon annans integritet. En sådan bestämmelse skulle enligt kommittén kunna utformas så att den medför rätt till ersättning oavsett om det är det allmänna eller någon annan enskild som orsakat kränkningen.

En sådan bestämmelse skulle dock enligt kommittén ingalunda vara problemfri. Bristen på precision i straff- eller skadeståndsstadgandet skulle göra det svårt för medborgarna att veta om ett visst beteende är tillåtet eller inte. I praktiken skulle det bli en uppgift för domstolarna att ganska fritt och utan närmare vägledning av lagtexten bedöma om en kränkning är tillräckligt allvarlig för att medföra ansvar.

Ett annat, kanske avgörande, skäl mot en generell bestämmelse om ansvar vid angrepp på annans rätt till integritet var enligt kommittén att det torde vara svårt att få allmän acceptans för en sådan utvidgning av det förbjudna området, i synnerhet om ett förslag i den riktningen uppfattas som en inskränkning av yttrandefriheten. De försök som tidigare gjorts att lagstiftningsvägen få till stånd en generell möjlighet till upprättelse vid integritetskränkning, hade heller inte slutat väl. Kommittén ansåg att det var mest tillrådligt att ställa in siktet på områden där behovet var särskilt påfallande.³⁸

³⁷ A.a. s. 250 f.

³⁸ A.a. s. 253 f.

Beträffande fotografering och filmning utan samtycke, konstaterade kommittén att endast undantagsvis någon kunde straffas för att ha fotograferat någon annan mot denne vilja och att avsaknaden av skyddsbestämmelser sedan länge ansetts som otillfredsställande. Enligt kommittén var det därför angeläget att frågan om förbud mot vissa särskilt integritetskränkande former av fotografering och filmning prövades ännu en gång.

Till skillnad från smygfilmning, som var helt oreglerad och alltså i princip tillåten, konstaterade kommittén att integritetskränkande spridning av uppgifter till viss del förhindras genom bestämmelserna om förtal och förolämpning samt även genom bestämmelserna i PUL. Eftersom det alltså redan fanns bestämmelser som begränsade möjligheterna att sprida kränkande uppgifter bedömde kommittén att behovet av lagstiftning i dessa fall inte var riktigt lika starkt som i fråga om fotografering och filmning som sker utan samtycke.³⁹

Kommittén ansåg att det var nödvändigt att de åtgärder som övervägdes tog sikte på den otillbörliga anskaffningen av information.⁴⁰ Detta hindrade enligt kommittén inte att åtgärder också kunde vara nödvändiga när det gäller att bereda den enskilde skydd mot otillbörlig användning av privat information. Genom att stävja anskaffningen, dvs. själva filmningen, kunde man enligt kommittén i viss mån förhindra också en efterföljande spridning. Emellertid uppkommer vid denna efterföljande spridning enligt betänkandet en integritetskränkning, inte bara i det fallet att bilderna är smygtagna. Enligt kommittén fick ett vanligt fall antas vara att en bild eller film hade tillkommit med den fotograferades samtycke, medan spridningen däremot alls inte omfattas av samtycket. I en sådan situation ger en bestämmelse som enbart träffar själva filmningen inte något skydd. Efter att ha konstaterat att bestämmelsen om förtal och bestämmelserna i PUL ger visst skydd mot spridning av kränkande uppgifter, vilket innebar att behovet av lagstiftning i fråga om spridning inte var riktigt lika starkt, anförde kommittén vidare:⁴¹

³⁹ A.a. s. 288.

⁴⁰ A.a. s. 297.

⁴¹ A.a. s. 298.

Av än större betydelse för kommitténs ställningstagande är att en bestämmelse som omfattar spridningen av bilder kan hamna i en mer påtaglig konflikt med den i regeringsformen inskrivna rätten till yttrandefrihet, än en bestämmelse som inskränker anskaffningen av information. Mot en ytterligare begränsning av möjligheterna att sprida privat information talar också det faktum att kommittén inte har rätt att föreslå inskränkningar i förhållande till det särskilt skyddade området i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. En sådan bestämmelse skulle därför inte kunna ges effekt annat än utanför detta område, där således mer restriktiva regler beträffande spridningen skulle komma att gälla än vad som är fallet i fråga om de grundlagsskyddade medierna. Detta skulle visserligen kunna motiveras med att det inom det området finns etiska regler som kompletterar de befintliga bestämmelserna om bl.a. förtal, men skillnaden skulle i många fall inte framstå som sakligt berättigad. Besvärliga gränsdragningsproblem skulle dessutom kunna uppkomma t.ex. i fall då ett journalistiskt syfte anges som skäl för spridningen av det integritetskränkande materialet.

Kommittén konstaterar således att behovet av att förbättra den personliga integriteten på detta område bäst tillgodoses genom en reglering som begränsas till att avse den kränkning som sker genom fotografering eller filmning utan samtycke. En sådan reglering kommer som nämnts även att motverka spridning av integritetskränkande fotografier och filmer.

Kommitténs resonemang ledde till ett förslag som gällde en ny straffbestämmelse om olovlig fotografering. Mot bakgrund bl.a. av remissutfallet föreslogs i departementspromemorian Olovlig fotografering (Ds 2011:1) en i förhållande till kommitténs förslag annorlunda utformad straffbestämmelse.⁴² Förslaget i den promemorian låg slutligen till grund för den bestämmelse om kränkande fotografering i 4 kap. 6 a § BrB som trädde i kraft den 1 juli 2013.

10.3.3 Yttrandefrihetskommittén

Kommitténs allmänna överväganden

Yttrandefrihetskommittén hade enligt sina direktiv bl.a. i uppdrag att överväga om det generella skyddet för enskildas integritet och privatliv i TF och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) borde stärkas

⁴² Se närmare om det förslaget i avsnitt 3.5.8.

och vilka effekter detta i så fall skulle få för tryck- och yttrandefriheten. Övervägandena redovisades i slutbetänkandet En översyn av tryck- och yttrandefriheten (SOU 2012:55).

Kommittén anförde att den nya tekniken för masskommunikation och annan informationsspridning inte bara är tillgänglig för de traditionella och etablerade aktörerna på mediemarknaden, utan att den dessutom kan användas av vem som helst. Denna utveckling var enligt kommittén ur ett yttrandefrihetsperspektiv naturligtvis starkt positiv men också förenad med nackdelar, inte minst när det gäller enskildas integritetsskydd.⁴³

Kommittén gjorde den bedömningen att det inte borde införas någon straffbestämmelse i TF och YGL om integritetsskydd. Där emot fanns det enligt kommittén skäl för regeringen att överväga en straffbestämmelse utanför det grundlagsskyddade området.⁴⁴ Kommittén anförde att det av artikel 8 Europakonventionen fick anses följa dels en rätt till skydd mot ryktesspridning, dels en rätt till skydd mot närgången uppmärksamhet. Skyddet mot närgången uppmärksamhet inbegriper enligt betänkandet bl.a. ett skydd mot att bli fotograferad och ett skydd mot att få fotografier av privat karaktär publicerade eller använda för ovidkommande syften. Kommittén anförde därefter:⁴⁵

Häri får sannolikt anses inrymmas också ett visst skydd mot spridning av annan integritetskänslig information, t.ex. uppgifter i text, även när det handlar om uppgifter som inte är nedsättande eller missaktande. Enligt Integritetsskyddskommittén tycks dock inte något krav på skydd mot att en enskild sprider uppgifter i ord om någon annans privata förhållanden kunna utläsas av artikel 8 i andra fall än då uppgifterna är nedsättande (se SOU 2008:3 s. 219). Denna uppfattning synes emellertid vara svår att förena med artikelns ordalydelse. Det finns inte heller något som tyder på att de kriterier som Europadomstolen har slagit fast i bl.a. målen von Hannover mot Tyskland skulle vara tillämpliga bara då det handlar om fotografier.

När det gäller skyddet mot ryktesspridning torde enligt kommittén nationell svensk rätt – genom BrB:s bestämmelser om förtal och förölämpning – fullt ut tillgodose de krav som Europakonventionen ställer upp. Kommittén ansåg att det inte var lika givet i fråga om

⁴³ SOU 2012:55 s. 419.

⁴⁴ A.a. s. 433.

⁴⁵ A.a. s. 434.

rätten till skydd mot närgången uppmärksamhet. Det pekades på att spridning av smygtagna bilder och filmer i vissa fall hade bedömts som förtal. Enligt kommittén syntes ibland BrB:s bestämmelser ha pressats hårt för att uppnå materiell rättvisa i det enskilda fallet.

Kommittén pekade vidare på att det inte heller finns något generellt förbud för enskilda mot att lämna eller sprida integritetskänsliga uppgifter om en annan person. Ett sådant förfarande är enligt kommittén normalt inte brottsligt som förtal, förolämpning eller ofredande om uppgifterna inte är nedsättande eller missaktande, smädande eller utgör en kännbar fridskränkning. Däremot kunde spridningen enligt betänkandet vara otillåten enligt bl.a. PUL.

Det kunde enligt kommittén diskuteras hur betydande begränsningarna i skyddet för den enskildes privatliv är och hur de förhåller sig till Europakonventionens krav. Diskussionen försvåras i viss mån av att det inte sällan är svårt att avgöra vilka krav som konventionen egentligen ställer upp i olika avseenden och därmed om en nationell reglering helt och fullt lever upp till de krav som anses följa av denna. Kommittén pekade vidare på att en avvägning i det enskilda fallet alltid måste göras mellan rätten till skydd för privatlivet och rätten till yttrandefrihet.

Kommittén framhöll att förhållandena inom det grundlagsskyddade området var något annorlunda, bland annat på grund av det självaneringssystem som finns där. Kommittén påminde om att Europadomstolen inte hade prövat något påstående om privatlivskränkning där det svenska tryck- och yttrandefrihetsrättsliga systemet hade satts i fråga, och att det därför var vanskligt att avgöra vilka närmare förpliktelser som följer av konventionen inom det grundlagsskyddade området innan en sådan prövning hade skett.

Kommitténs överväganden om en eventuell straffbestämmelse

Kommittén redovisade i sitt betänkande olika varianter av en straffbestämmelse som hade övervägts.⁴⁶

Det mest omfattande och ingripande alternativet som kommittén hade diskuterat var en kriminalisering av alla former av kränkningar av privatlivet. En sådan bestämmelse skulle enligt betänkandet kunna formuleras på följande sätt.

Den som grovt kränker någon annans privatliv döms för kränkning av privatlivet till böter eller fängelse i högst sex månader.

En kränkning enligt första stycket är inte brottslig om den med hänsyn till omständigheterna var försvarlig.

Den främsta invändningen mot en sådan bestämmelse var enligt kommittén svårigheten att förutse vilka åtgärder som skulle bli straffbara. En bestämmelse med ett betydligt mer preciserat och därmed krympt tillämpningsområde som hade övervägts var följande.

Den som i text eller bild allvarligt kränker någon annan genom att

- a) exponera dennes kropp på ett särskilt närgånget sätt
- b) blottlägga ett sexuellt övergrepp mot personen,
- c) förfölja denne med ideliga förödmjukande tillmälen, eller
- d) sprida bilder som tillkommit genom olovlig fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

döms för integritetskränkning till böter eller fängelse i högst sex månader.

En kränkning enligt första stycket är inte brottslig om den med hänsyn till omständigheterna var försvarlig.

Straffbestämmelsen i grundlag skulle dock enligt kommittén bara omfatta sådana yttranden som omfattas av grundlagarna medan bestämmelsen i brottsbalken skulle omfatta alla integritetskränkningar av angivet slag som inte är försvarliga.

Den bestämmelse som kommittén slutligen diskuterade hade haft som utgångspunkt att straffansvaret i stället skulle begränsas till de mest klandervärda fallen, och endast ta sikte på sådana fall som typiskt sett kan leda till allvarligt eller betydande men för den enskilde. Det skulle enligt betänkandet också finnas en möjlighet

⁴⁶ A.a. s. 436 ff.

att undgå straffansvar i situationer där yttrandefrihetsintresset väger tyngre än behovet att skydda den enskildes privatliv. Lagtexten till ett sådant straffstadgande skulle enligt kommittén kunna se ut så här.

Den som gör intrång i någon annans privat- eller familjeliv genom att sprida uppgifter om detta på ett sätt som, med beaktande av uppgifternas art och övriga omständigheter, är ägnat att medföra allvarligt men för den utpekade eller någon som är närstående till denne döms, om gärningen inte är belagd med straff enligt 1–2 §§, för privatlivskränkning till böter, eller, om brottet är grovt, för grov privatlivskränkning till böter eller fängelse i högst två år.

Var uppgiftslämnaren skyldig att uttala sig eller var det annars med hänsyn till omständigheterna försvarligt att sprida uppgifterna ska inte dömas till ansvar.

En sådan bestämmelse skulle enligt kommittén kunna placeras i 5 kap. brottsbalken och vara subsidiär till förtal och grovt förtal.

Kommitténs slutsatser

Kommittén kom fram till att det just då inte fanns tillräckliga skäl att införa en straffbestämmelse om integritetsskydd i grundlagarna. Något förslag till ny straffbestämmelse på det sätt som kommittén hade övervägt lades alltså inte fram.

Kommittén anförde att dess arbete var inriktat på integritetskränkningar i samband med publiceringar i grundlagsskyddade medier. Kommitténs genomgångar av databaser med frivilligt grundlagsskydd hade sammantaget gett vid handen att det endast i mycket begränsad omfattning förekom integritetskränkningar på dessa. Samma slutsats hade dragits efter genomgångar av fällande beslut från Pressens opinionsnämnd och praxis från Granskningsnämnden för radio och TV. Den rättspraxis som kommittén kände till där enskilda hade blivit utsatta för allvarliga integritetskränkningar men där den tilltalade frikänts i avsaknad av en uttrycklig kriminalisering, var uteslutande sådana där grundlagarna inte hade varit tillämpliga. Kommittén anförde att alla ingrepp i TF eller YGL måste ha sin grund i ett angeläget behov som dessutom inte rimligen kan tillgodoses på något annat sätt och fortsatte därefter:

Det lagstiftningsmässiga skyddet för den enskildes privatliv kan vid en internationell jämförelse framstå som relativt svagt i Sverige. Vi har emellertid inte kunnat konstatera att de förpliktelser som följer av Europakonventionen är tillräckligt tydliga för att ensamma motivera förändringar i TF och YGL.

Våra undersökningar har inte heller gett belägg för att det finns något egentligt behov av att stärka det generella skyddet för enskildas integritet och privatliv i TF och YGL. De integritetskränkningar av allvarigare slag som förekommer inträffar nästan bara utanför det grundlagsskyddade området. Att under dessa förhållanden tillgripa lagstiftning skulle kunna medföra en risk för att de grundlagsskyddade medierna blir mer försiktiga i sin publicistiska verksamhet och att lagstiftningen därmed får en återhållande effekt som inte är motiverad. Vi har därför stannat vid att det för närvarande inte finns tillräckliga skäl att införa en straffbestämmelse om integritetsskydd i grundlagarna.

Kommittén hänförde sig till två skrivelser som Datainspektionen hade gett in till kommittén där olika former av integritetskränkande publiceringar som förekommer i databaser (webbplatser) på internet hade beskrivits, varefter kommittén avslutade.⁴⁷

Den bild som vi har fått av förhållandena utanför det grundlagsskyddade området ger således vid handen att det där förekommer integritetskränkningar i en inte obetydlig omfattning. Att dessa kränkningar inte alltid kan beivras utgör ett problem och kan i många fall framstå som stötande. Mot den bakgrunden finns det skäl för regeringen att överväga lagstiftning utanför det grundlagsskyddade området.

Kommitténs ordförande reserverade sig mot två av kommitténs slutsatser, bl.a. huruvida det borde införas en straffbestämmelse om skydd för privatlivet. I ordförandens särskilda yttrande förordades ett särskilt brott – mycket i linje med det tredje av alternativen som kommittén hade övervägt.

Mottagandet av yttrandefrihetskommitténs ställningstagande gällande ett förstärkt integritetsskydd

Kommitténs ställningstagande till frågan om en särskild straffbestämmelse i TF och YGL för integritetsskydd möttes av ett blandat remissutfall. Domstolarna och Domstolsverket uttryckte att en straffbestämmelse om integritetsskydd behövdes både inom

⁴⁷ A.a. s. 440.

och utanför det grundlagsskyddade området eller i vart fall att det inte kunde avfärdas utan ytterligare utredning och överväganden. Samma uppfattning framförde Riksdagens ombudsmän. JO framförde därutöver att det skulle vara tvivelaktigt att införa en kriminalisering av privatlivskränkningar i alla sammanhang utom i framställningar som omfattas av yttrandefrihetsgrundlagarna – som därmed skulle bli något slags frizon. Universitetet förordade i flera fall ytterligare överväganden. Av myndigheterna förordade främst Brottsförebyggande rådet och Datainspektionen en straffbestämelse såväl inom som utanför det grundlagsskyddade området. Sveriges advokatsamfund tillstyrkte behovet av ett förstärkt straffrättsligt skydd men saknade en tillräcklig analys av grundlagsregleringens förhållande till regleringen i Europakonventionen. Medieföretagen, Allmänhetens pressombudsman och företrädare för journalister och tidningsutgivare tillstyrkte kommitténs ställningstagande att det saknades behov av straffrättslig reglering inom det grundlagsskyddade området.

10.4 Regleringen i några andra länder

10.4.1 Inledning

I detta avsnitt ges en beskrivning av bestämmelser i Tyskland, Norge, Finland, Danmark och England/Wales gällande deras lagstiftningar om spridning av integritetskänsliga uppgifter. Texten bygger på information som lämnats till utredningen från justitiedepartementen i respektive land.

10.4.2 Tyskland

Lagstiftningen om spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskänsligt innehåll

I kapitel 15 i den tyska strafflagen (Strafgesetzbuch, StGB) finns bestämmelser om sanktioner för olika kränkningar av den personliga integriteten och privatlivet. Dessa bestämmelser (paragraf 201 och 201 a) återges i det följande. Till skydd för den personliga integriteten finns även straffbestämmelser som gäller överträdelser

av den tystnadsplikt som särskilt angivna yrkesgrupper har till följd av sin anställning, tjänsteställning eller uppdrag.

I paragraf 201 (kränkning av integriteten för det talade ordet) föreskrivs följande.

(1) Den som olagligen

1. gör en ljudupptagning av andras privata samtal, eller
2. använder, eller gör en inspelning som gjorts på det sättet tillgänglig för tredje person,

döms till fängelse i högst tre år eller till böter.

(2) Den som olagligen

1. avlyssnar med en anordning för tjuvlyssning ett samtal mellan andra som inte är avsett att han ska höra, eller
2. offentliggör ordagrant eller det huvudsakliga innehållet av sådant samtal som spelats in enligt (1) eller avlyssnats enligt (2) döms till samma straff som ovan.

Överträdelse av punkt 2 ska endast föranleda ansvar om offentliggörandet inkräktar på någon annans legitima intressen. Det är inte straffbart om offentliggörandet gjordes i syfte att garantera ett viktigt allmänintresse.

(3) Den som, i egenskap av offentlig tjänsteman eller person som anförtrotts särskilda allmännyttiga funktioner, överträder integriteten för det talade ordet enligt (1) eller (2), döms till fängelse i högst fem år eller till böter.

(4) Försök till brott är straffbart.

(5) Den ljudinspelningsutrustning eller anordning för tjuvlyssning som huvudgärningspersonen eller den sekundäre gärningspersonen använt kan förverkas.

I paragraf 201 a (Överträdelse av intimt privatliv genom att ta fotografier) föreskrivs följande.

(1) Den som olagligen skapar eller överför fotografier av en annan person som befinner sig i en bostad eller ett rum särskilt skyddat från insyn, och därigenom kränker dennes personliga integritet döms till fängelse i högst ett år eller till böter.

(2) Den som använder eller tillgängliggör för tredje person sådana fotografier som tillkommit genom ett sådant brott som avses i (1) döms till samma straff som ovan.

(3) Den som olagligen och uppsåtligen tillgängliggör för tredje person ett fotografi som tillkom med samtycke från den fotografierade personen när denne befann sig i en bostad eller ett rum särskilt skyddat från insyn och därigenom kränker personens personliga integritet, döms till fängelse i högst ett år eller till böter.

(4) Den utrustning som huvudgärningspersonen eller den sekundäre gärningspersonen använt kan förverkas.

Andra straffbestämmelser och bestämmelser om skadeståndsansvar

Det finns också straffbestämmelser som inte särskilt avser spridning av integritetskänsliga uppgifter men som kan bli tillämpliga i vissa fall.

Vid spridning av pornografiskt material kan gärningen vara att bedöma utifrån den avsedda effekten med spridningen. I ett sådant fall kan t.ex. bestämmelsen om förolämpning bli tillämplig eftersom den straffbelägger handlingar som resulterar i en kränkning av äran – oavsett hur brottet utförs. Förolämpning straffas med fängelse högst ett år eller med böter. Därtill finns det särskilda bestämmelser som kriminaliserar spridning av pornografi.

Den tyska skadeståndsretten innehåller också bestämmelser om skadeståndsansvar för den som på ett olagligt sätt skadat ”andra rättigheter” – däribland den generella rätten till personlig integritet. Regeln föreskriver skadeståndsansvar för den som avsiktligt eller av oaktsamhet och på ett olagligt sätt skadar liv, kropp, hälsa, frihet, egendom eller någon annan rättighet för någon annan person.

10.4.3 Norge

Lagstiftningen om spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskänsligt innehåll

I Norge finns det flera olika bestämmelser som på olika sätt kriminaliserar spridning av bilder och filmer med integritetskänsligt innehåll. Den viktigaste är bestämmelsen om kränkning av privatlivets fred. I den nya straffeloven återfinns bestämmelsen om kränkning av privatlivets fred som § 267 och har följande lydelse.

Den som gjennom offentlig meddelelse krenker privatlivets fred, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse på den som bare har deltatt ved teknisk bistand eller distribusjon av et blad eller tidskrift produsert i riket. Tilsvarende gjelder for kringkastingssendinger.

Straff etter første ledd kan bortfalle dersom meddelelsen var fremkalt av den fornærmede selv ved utilbørlig atferd, eller meddelelsen er blitt gjengjeldt ved en krenkelse av privatlivets fred eller en kroppskrenkelse.

Den nya straffeloven trädde i kraft den 1 oktober 2015. Bestämmelsen om kränkning av privatlivets fred ersatte då en bestämmelse som lagtekniskt var något annorlunda utformad. Enligt förarbetena skulle lydelsen enligt den nya straffeloven inte innebära någon materiell förändring.

Bestämmelsen straffar att upplysningar om andras personliga förhållanden offentliggörs utan samtycke från den som berörs. Personliga förhållanden omfattar bland annat en persons relation till andra människor (t.ex. romantiska förbindelser), en persons erfarenheter (sjukdomar, psykiska problem, sexuella förhållanden) och information om kroppsliga kännetecken (ärr, funktionsnedsättningar etc.).⁴⁸

För straffansvar förutsätts att yttranden (bilder, texter etc.) har gjorts offentliga. Yttranden på internet är framförda offentligt, även då tillgång till en internetsida förutsätter inloggning. Det avgörande är om yttrandet framställts på ett sätt som är ägnat att nå av ett större antal personer.

⁴⁸ Enligt upplysningar från Justitiedepartementet i Norge.

Beträffande den innan den 1 oktober 2015 gällande bestämmelsen anfördes i förarbetena till den nya straffeloven bl.a. följande.⁴⁹

För att bestämmelsen ska tillämpas, måste upplysningarna som sprids normalt vara av en viss grad av känslighet. Kärnområdet för bestämmelsen är sanna upplysningar som kränker privatlivets fred. Det kan antas att också osanna upplysningar i någon omfattning kan träffas av bestämmelsen. Uttrycket ”kränker” ger anvisning om en rättsstridighetsvärdering. Rätten till diskretion avseende privata förhållanden är inte absolut, och skyddsintresset måste vägas mot hänsynen till yttrandefriheten. Med anledning av artikel 8 och 10 i Europakonventionen har Europadomstolens praxis intagit en central position de senaste åren vid domstolarnas tillämpning av bestämmelsen.

Vid bedömningen av straffansvar är det av betydelse om de förhållanden som gjorts offentliga har ett allmänintresse och om den person som omtalas har centrala samhällsfunktioner. De konkreta omständigheterna som föranlett spridningen kan också vara av betydelse. Om någon uppträtt offentligt på ett sätt som är ägnat att tilldra sig uppmärksamhet, är det något som kan tala emot att det skulle vara kränkande att sprida upplysningarna vidare.

Ansvar inträder inte för den som bara har bistått tekniskt till spridningen genom framställning av tryckt skrift, distribution eller liknande.

I en kommentar till bestämmelsen (Gylendal Rettsdata) anges bl.a. följande om tillämpningen av bestämmelsen. Kränkning av privatlivets fred föreligger när ett meddelande pga. sin privata karaktär inte bör göras känt för allmänheten. Det behöver inte vara nedsättande eller ärekränkande. Också positiva uppgifter – som att något vunnit ett större belopp pengar – kan omfattas av bestämmelsen. Uppgiftens sanningshalt är inte avgörande, varför det inte finns rum för sanningsbevisning. Genom rekvisitet ”kränker”, uppställs en rättsstridighetsreservation, dvs. ett krav på att gärningen ska vara rättsstridig för att vara straffbar. Handlingen är heller inte rättsstridig om meddelandet sker i ett berättigat tillvaratagande av eget eller annans tarv, eller är i enlighet med skick och bruk.

I ett centralt rättsfall (Rt. 2007 s. 687) gällde det publiceringar i Se & Hör av uppgifter om deltagare i en s.k. dokusåpa. Domstolen

⁴⁹ Ot.prp.nr 22 s. 148 f.

anförde att en genomgång av von Hannover-domen visar att personskyddet står starkt i förhållande till yttrandefriheten vid publiceringar gällande personer som inte har samhällsfunktioner.

I rättsfallet Rt. 2008 s. 489 blev NRK befriat från att betala skadestånd. TV-kanalen hade visat en filmsekvens där en man tillsammans med sin femåriga styvdotter hade förts till polisstation efter att gripits för köp av en mindre mängd heroin. I en sekvens kunde man se en glimt av flickans ansikte. Høyesterett kom fram till att inslaget visserligen omfattades av § 390. Enligt domstolen var det dock inte rättsstridigt, varvid domstolen framhävde att den aktuella sekvensen anknöt till en fråga av stor samhällelig betydelse och att saken hade ett stort allmänintresse.

I Rt 2008 s. 1089 gällde målet att en veckotidning hade publicerat ett reportage med fotografier från ett kändispars vigselceremoni på en holme i närheten av det pensionat som hyrts för bröllopsfesten. Fotografierna hade utan samtycke tagits med teleobjektiv på långt avstånd. Høyesterett kom i dissens (3–2) fram till att artikeln med fotografierna inte var rättsstridig.

Kravet på att meddelandet ska ha skett *offentligt* återfinns även i den nya lagstiftningen. Genom en ändring av en annan paragraf har det genom den nya straffeloven skett en utvidgning i detta avseende. Det räcker enligt den nya bestämmelsen att meddelandet framställts på ett sätt som *är ägnat* att nå ett större antal personer, oberoende av om det faktiskt har skett.⁵⁰

Maximistraflet har genom den nya bestämmelsen höjts från fängelse tre månader till fängelse i ett år. Enligt förarbetena fanns det goda grunder för att höja maximistraflet. Det hänvisades till att ett skydd för medborgarnas privata sfär, utom ett viktigt intresse i sig själv, också är förutsättning för upprätthållandet av en fungerande offentlig debatt.

Genom höjningen av maximistraflet blev reglerna om försök och medverkan till brott tillämpliga.

I författningskommentaren till den nya lydelsen som trädde i kraft den 1 oktober 2015 ges – som enda konkret exempel – att bestämmelsen ”efter omständigheterna” kan komma att tillämpas på föräldrar som, föranlett av ett ärende hos socialnämnden, lägger ut personliga upplysningar om sina barn på internet.

⁵⁰ Ot.prp.nr 22 s. 425.

10.4.4 Finland

Lagstiftningen om spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskänsligt innehåll

Den centrala bestämmelsen i finsk strafflag (39/1889) på området gäller spridande av information som kränker privatlivet (24 kap. 8 § SL). Enligt 24 kap. 8 a § SL finns en särskild straffskala för grovt brott.

Sedan lång tid tillbaka har det i Finland funnits bestämmelser om ärekränkning, men 1974 kompletterades ”yttrandebrotten” med ett straffbud om kränkning av privatlivet. Anledningen då var uppkomsten av skandaltidningar och dylikt. Finland hade fällt i Europadomstolen vid några tillfällen under de senaste 20 åren, för att det i brottmål beträffande ärekränkning och spridande av information hade fästs för mycket vikt vid äran och integriteten på bekostnad av yttrandefriheten. Bestämmelserna om spridande av information som kränker privatlivet och ärekränkning reviderades 2013 (ikraftträdande den 1 januari 2014) för att bättre motsvara Europadomstolens praxis och Europarådets rekommendationer. Avsikten var alltså att bättre försöka balansera mellan äran och privatlivet å ena sidan och yttrandefriheten å andra sidan.⁵¹ Bestämmelsens utformning och 2014 års ändringar redovisas i det följande.

Närmare om brottet spridande av information som kränker privatlivet

Brottet spridande av information som kränker privatlivet (24 kap. 8 § SL) har följande lydelse.

Den som obehörigen

- 1) genom ett massmedium eller
- 2) genom att på något annat sätt göra tillgängligt för ett stort antal människor

framför en uppgift, antydan eller bild som gäller någons privatliv så att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande för den kränkte eller utsätta honom eller henne för missaktning, ska för spridande av information som kränker privatlivet dömas till böter.

⁵¹ Uppgifter inhämtade från Justitiedepartementet i Finland.

Som spridande av information som kränker privatlivet anses inte framförande av en uppgift, antydan eller bild som gäller en sådan persons privatliv som verkar inom politiken, näringslivet, i en offentlig tjänst eller i ett offentligt uppdrag eller i något annat med dessa jämförbart uppdrag, om uppgiften, antydan eller bilden kan påverka bedömningen av personens förfarande i nämnda uppdrag och framförandet behövs för behandlingen av någon samhällligt betydelsefull sak.

Som spridande av information som kränker privatlivet anses inte heller information som lämnats för att en fråga som är av vikt från allmän synpunkt ska kunna behandlas, om informationen med hänsyn till dess innehåll, andra personers rättigheter och övriga omständigheter inte tydligt överskrider det som kan anses som godtagbart.

I 24 kap. 8 a § SL finns en bestämmelse om *grovt spridande av information som kränker privatlivet* enligt följande:

Om spridandet av information som kränker privatlivet orsakar stort lidande eller särskilt stor skada, och brottet även bedömt som en helhet är grovt, ska gärningsmannen för grovt spridande av information som kränker privatlivet dömas till böter eller fängelse i högst två år.

I 24 kap. 8 § SL kriminaliseras spridning av sanna – men känsliga – uppgifter och bilder. Skiljelinjen mellan brotten ärekränkning och spridande av information som kränker privatlivet är att ärekränkning tar sikte på falska uppgifter medan spridande av information som kränker privatlivet gäller sanna men känsliga uppgifter. I vissa fall kan dock bestämmelsernas tillämpningsområden överlappa varandra.

Inledningsvis var bestämmelsen främst tänkt att tillämpas på spridning genom tidningar och TV. När internet och annan elektronisk kommunikation har tillkommit allt mer som sätt att sprida information som kränker privatlivet har bestämmelsen fått nya tillämpningsområden.

Närmare om bestämmelsens tillämpningsområde

I detaljmotiveringen till respektive paragraf i 2013 års proposition görs uttalanden om tillämpningen av bestämmelserna – och då även till de två första styckena som inte omfattades av några ändringar enligt det lagstiftningsärendet.

Det är enligt propositionen inte någon enkel sak att definiera *begreppet privatliv*.⁵² Kärnan i begreppet innebär att individen ska ha en viss fredad sfär inom vilken denne, om han eller hon så önskar, har rätt att hålla information för sig själv. Till privatlivet hör främst känsliga uppgifter om en persons familjeliv, fritid, hälsa och människorelationer. Ju större betydelse en fråga har också för andra än personen själv, desto sannolikare är det enligt förarbetena att frågan inte omfattas av skyddet för privatlivet.

Skyddet för privatlivet omfattar enligt propositionen sådant som inte berör andra än vederbörande själv och som människor i allmänhet inte vill ska komma till utomståendes kännedom. En persons förfarande i en offentlig tjänst eller i ett offentligt uppdrag omfattas inte av integritetsskyddet. Detsamma gäller arbetsuppgifter som på grund av sin karaktär utförs i offentligheten.

Vad gäller tillämpningsområdet anförts därefter:⁵³

Av de uppgifter som omfattas av integritetsskyddet ligger en del närmare och en annan del längre från integritetsskyddets kärna, som i första hand omfattar information om t.ex. människorelationer, sexualliv och hälsotillstånd. Uppgifter som hör till samma livsområde kan å andra sidan vara känsliga i olika hög grad. Som exempel kan nämnas att en uppgift om att en person lider av flunsa inte är på långt när lika känslig som en uppgift om att en person lider av en könssjukdom. Frågan om huruvida uppgifter om en persons egendom omfattas av skyddet för ägarens privatliv måste bedömas från fall till fall.

I detaljmotiveringen påpekades att endast fysiska personer har ett privatliv i den bemärkelse som avses i bestämmelsen och att bestämmelsen endast skyddar levande personer.

Omfattningen av integritetsskyddet är också enligt propositionen beroende av vederbörandes ställning, varvid man kan göra skillnad mellan makthavare, offentliga personer och vanligt folk. Vid tolkningen av bestämmelsen måste det dessutom beaktas hur mycket en person själv har berättat om sitt privatliv i offentligheten.

En problematisk kategori när det gäller integritetsskyddet är enligt propositionen vanliga människors uppträdande i strid med officiella normer, exempel ett ringa brott som inte har någon speci-

⁵² RP 19/2014 rd s. 40 ff.

⁵³ RP 19/2014 rd s. 40.

ell allmän betydelse men som, om det behandlas i medierna, kan få besvärliga konsekvenser för vederbörande. Avgörandet ska då enligt propositionen fattas dels med hänsyn till gärningens art och gärningspersonen, dels med hänsyn till sambandet mellan gärningen och gärningspersonens samhälleliga roll. Frågan om en gärningspersons eller misstänkts namn ska offentliggöras förutsätter alltid en prövning i det enskilda fallet. När det är fråga om ett avvikande beteende är det enligt detaljmotiveringen viktigt att göra noggrann skillnad mellan vad som endast väcker nyfikenhet och vad som är av betydelse från allmän synpunkt.

Enligt bestämmelsen skyddas privatlivet framför allt när det gäller information som i och för sig är sanningsenlig. Inbegrips gör uppgifter men även antydningar och bilder. Spridande av bilder som tagits i samband med sådan olovlig observation som avses i 24 kap. 6 §⁵⁴ är straffbar, om bilden innehåller information som rör privatlivet.

Vad gäller *requisitet "framför"*, omfattar det både massmedier och sådant som framförs muntligen inför en stor publik. För att gärningen ska fullbordas förutsätts inte att informationen uppfattas. Det räcker alltså med att en uppgift som gäller någons privatliv har gjorts tillgänglig för ett stort antal människor, t.ex. över ett datanät.

En förutsättning för att gärningen ska vara straffbar är att den är *ägnad att* orsaka skada eller lidande för den kränkte eller utsätta honom eller henne för missaktning. Det förutsätts inte konkret skada, lidande eller missaktning utan det ska bedömas utifrån uppgiftens eller antydans karaktär. Vidare sägs det:⁵⁵

Avsikten med uttrycket "är ägnad" är att ur tillämpningsområdet utesluta sådana gärningar som visserligen har orsakat faktiskt lidande för den kränkta, men endast av den anledningen att denne har reagerat på ett överraskande sätt. Å andra sidan är det inte heller skäl att utsträcka straffbarheten till obetydliga integritetskränkningar. En gärning som

⁵⁴ Den som obehörigen med en teknisk anordning

1) iakttar eller avbildar en person som vistas på en hemfridsskyddad plats eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller på någon annan motsvarande plats, eller

2) på ett integritetskränkande sätt iakttar eller avbildar en person som vistas i en sådan byggnad eller lokal eller på ett sådant omgärdat gårdsområde som avses i 3 § och dit allmänheten inte äger tillträde,

skall för olovlig observation dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Försök är straffbart.

⁵⁵ RP 19/2014 rd s. 42.

avses i lagrummet ska vara sådan att den på ett allmänt plan kan tänkas orsaka lidande för många människor av den typ som den riktas mot. Lidandet ska vara en typisk konsekvens av gärningen. Den missaktning som gärningen orsakar ska bedömas på motsvarande sätt. Man kan i en viss utsträckning beakta särdrag hos grupper vilkas respekt är av betydelse för den kränkte. Om en sådan grupp emellertid är relativt liten och dess värderingar avsevärt skiljer sig från allmänt godtagna värderingar kan missaktning till följd av ett förfarande som strider mot dessa värderingar inte vara typisk på det sätt som avses i lagrummet.

En skada som avses i lagrummet kan enligt detaljmotiveringen vara av ekonomisk natur, t.ex. i form av förlorade inkomster. Den kan också vara immateriell. Skadan kan vidare bestå i förlust av ett förtroendeuppdrag eller skada på viktiga människorelationer. Missaktning kan enligt propositionen karakteriseras som en immateriell skada som kan inverka negativt på en persons sociala umgänge eller på respekten för personen.

För att en gärning ska vara straffbar, *ska den vara obehörig*. En gärning är inte obehörig om den som framfört en uppgift haft rätt eller enligt rättsordningens normer till och med en skyldighet att göra detta. Det kan också vara fråga om tjänsteplikt. Vidare pekades det i detaljmotiveringen på att rättsordningen innehåller normer som berättigar eller ålägger offentliggörande av uppgifter som gäller någons privatliv.

Det kan heller inte enligt detaljmotiveringen anses vara fråga om obehörigt framförande av uppgifter då vederbörande har gett sitt samtycke till att informationen sprids.

Till den del som en person har offentliggjort uppgifter om sitt privatliv, är det inte obehörigt att nära i tiden därefter upprepa uppgifterna t.ex. i ett annat massmedium. Däremot ger t.ex. den omständigheten att en handling är offentlig inte automatiskt rätt att citera sådana uppgifter om privatliv som ingår i handlingen, trots att offentliga handlingar i regel också får publiceras.

Vad gäller det *andra stycket* anfördes att skyddet för privatlivet inte får inskränka medborgarnas rätt att få information om samhällselig betydelsefulla ärenden. Ju större och mer djupgående samhällseliga verkningar en omständighet har, desto mera berättigat är kravet att få offentliggöra och ta emot information om den. Politiska och ekonomiska beslut påverkar ofta människors dagliga liv och kan också annars ha en principiell betydelse. Det är enligt detaljmotiveringen skälet till att privatlivet för sådana personer som

är verksamma i politiken, näringslivet eller i en offentlig tjänst eller uppgift inte skyddas i samma utsträckning som andra personers privatliv.⁵⁶

Avsikten med det nya *tredje stycket* är enligt propositionen framför allt att beakta Europadomstolens riktlinjer för yttrandefriheten i ett demokratiskt samhälle. Den infördes med anledning av att Finland hade fällts flera gånger i Europadomstolen.⁵⁷ Det tredje stycket infördes alltså för att bl.a. beakta den omständigheten att allmänhetens rätt till information kan utsträckas till att omfatta också omständigheter som hör till offentliga personers privatliv, då detta främjar en offentlig debatt om sådant som från allmän synpunkt upplevs vara intressant och viktigt och inte enbart är avsett att tillfredsställa en viss läsekrets nyfikenhet.⁵⁸ Detsamma gäller enligt förarbetena situationer där omständigheter som hör till en persons privatliv har fått offentliggöras på den grunden att personen i fråga har haft ett direkt samband med en sådan persons agerande vars privata angelägenheter har fått offentliggöras.

Förutsättningarna för ansvarsfrihet enligt bestämmelsen i tredje stycket uppfylls dock inte då ett uttryck som är av betydelse från allmän synpunkt framförs enbart i syfte att kränka en viss person. Vidare sägs det följande i detaljmotiveringen om avvägningen:⁵⁹

När det gäller informationens innehåll ska för det första beaktas hur djupt den inkräktar på en annan persons integritet och för det andra vilken betydelse det har från allmän synpunkt att informationen framförs. Ju djupare informationen inkräktar på integriteten och ju mindre betydelse det har från allmän synpunkt att informationen framförs, desto mindre godtagbart är det att framföra informationen. Informationens betydelse från allmän synpunkt påverkas också av huruvida det är fråga om ett aktuellt ärende eller ett ärende som redan förlorat sin aktualitet. En bild kan inkräkta på integriteten i högre grad än verbala uttryck. Frågan om i vilken utsträckning ett objekt är identifierbart kan också ha betydelse för avvägningen. Detsamma gäller också informationens utformning och det sätt på vilket den framförs. Utgångspunkten är den att saklig information om en omständighet som gäller en persons privatliv är mer godtagbar än information som är nedlåtande eller antydande. Avsikten är emellertid inte att exempelvis ett kåseri ska vara mindre skyddat än nyhetsförmedling när det gäller

⁵⁶ RP 19/2014 rd s. 43.

⁵⁷ RP 19/2014 rd s. 44.

⁵⁸ RP 19/2014 rd s. 20 ff.

⁵⁹ RP 19/2014 rd s. 45.

ytrandefriheten. Enligt Europadomstolens praxis har pressen också rätt att överdriva och provocera i en viss utsträckning.

En persons ställning och verksamhet har enligt propositionen en väsentlig betydelse för om han eller hon med fog kan räkna med att slippa offentlighet. Exempelvis politiker och makthavare bör tåla offentlighet i större utsträckning än vanliga människor.

Vidare har det relevans att den som informationen avser får kommentera den och att information framställs på ett sakligt sätt. Dessutom har det enligt förarbetena betydelse om och på vilket sätt ärendet redan tidigare har offentliggjorts. Det kan också ha betydelse i vilken utsträckning en person har framfört liknande uppgifter i offentligheten, tagit ställning till uppgifterna eller försökt dra nytta av offentligheten. När det gäller straffbarheten har det t.ex. betydelse att en offentliggjord uppgift härstammar från ett sekretessbelagt dokument eller register. Till denna kategori hör t.ex. uppgifter om hälsovård och socialvård samt polisens register.

En förutsättning för tillämpning av paragrafens tredje stycke är att informationen inte klart överskrider vad som kan anses vara godtagbart. Härmed avses Europadomstolens proportionalitetsbedömningar. Uttrycket ”klart överskrider” är ett kriterium som avser den sista delen av rekvisiten, dvs. kravet på godtagbarhet. Detta krav kan alltså i viss mån överskridas utan straffansvar.

Genom 2014 års lagändring infördes som ett nytt särskilt brott om grovt spridande av information som kränker privatlivet (24 kap. 8 a § SL), samtidigt som fängelse utmönstrades från straffskalan för brott av normalgraden.

Som skäl för att endast ha böter i straffskalan för brott av normalgraden och i stället införa ett grovt brott med fängelse i straffskalan, anfördes att Europadomstolens praxis utvisade att fängelse för mediebrott – med beaktande av artikel 10 – bör utdömas endast under exceptionella omständigheter. Vidare pekades det på att Europarådets parlamentariska församling hade antagit en resolution enligt vilken medlemsstaterna uppmanades att utan dröjsmål upphäva bestämmelserna om fängelsestraff i sin lagstiftning om ärekränkingsbrott.

En kvalificeringsgrund för att *bedöma att brottet är grovt*, utgörs enligt förarbetena av att spridandet av information orsakat stort

lidande. Därmed avsågs enligt förarbetena framför allt lidandets intensitet.⁶⁰ Bland annat informationens art och likaså det sätt som den sprids på, dess omfattning och hur länge lidandet varar kan enligt detaljmotiveringen inverka på hur stort lidandet anses vara. Denna kvalificeringsgrund förutsätter enligt detaljmotiveringen att brottet har orsakat betydligt större lidande än vad som är typiskt för grundformen av brottet.

En kvalificeringsgrund är också att brottet orsakat särskilt stor skada. Med skada avses enligt detaljmotiveringen utöver ekonomisk skada också annan sådan skada som inte kan betraktas som lidande av det slag som avses i lagrummet. Särskilt stor skada kan orsakas t.ex. en person vars arbetskarriär väsentligt försvåras eller helt stannar upp eller som går miste om viktiga utbildningsmöjligheter eller förlorar sin samhälleliga prestige. Vidare sades följande i detaljmotiveringen om bedömningen av när ett brott ska anses som grovt:

Vid bedömningen av hur grovt brottet är bedömt som en helhet ska beaktas bl.a. informationens art och innehåll, hur stor personkrets som de facto har identifierat eller på grund av informationen har kunnat identifiera brottsoffret, hur informationen framförts samt orsaken till och syftet med att uppgiften, antydan eller bilden framförts och likaså övriga omständigheter i anslutning till brottet. Om avsikten med gärningen har varit att chikanera och skada ökar detta gärningens grovhet bedömd som en helhet. Också t.ex. den omständigheten att gärningen riktar sig mot ett barn inverkar på helhetsbedömningen trots att stort lidande, som redan nämnts som en kvalificeringsgrund, kan realiseras lättare när det gäller ett barn än när det gäller en vuxen.

10.4.5 Danmark

Lagstiftningen om spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskänsligt innehåll

I kap. 27 i den danska straffeloven finns det bestämmelser om frids- och ärekränkningar. Bestämmelserna gäller för envar – dvs. även för juridiska personer. Om en gärning utförs genom ett massmedium, avgörs genom den danska medieansvarsloven vem som bär det straffrättsliga ansvaret. Bestämmelserna ska tolkas inom

⁶⁰ RP 19/2014 rd s. 47.

ramarna för Europakonventionen, inbegripet artikel 10. Det framgår av att gärningen ska vara ”oberättigad” för att straffansvar ska inträda.

I § 264 a föreskrivs följande.

Den, som uberettiget fotograferer personer, der befinder sig på et ikke frit tilængeligt sted, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder. Det samme gælder den, der ver hjælp af kikkert eller andet apparat uberettiget iagttager sådane personer.

Avgörande för om bestämmelsen är tillämplig, är om den fotograferade eller iakttagne befinner sig på en plats som inte är fritt tillgänglig. Oberättigad fotografering av en person på en öppen gata kan – efter omständigheterna – utgöra försök till överträdelse av § 264 d (se nedan).⁶¹

I § 264 c föreskrivs följande.

De i §§ 263, 264 og 264 a indeholdte straffebestemmelser finer tilsvarende anvendelse på den, der uder at have medvirket til gerningen skaffer sig eller uberettiget udnytter oplysninger, som er fremkommet ved overtrædelser.

I bestämmelsen kriminaliseras vissa former av ”efterföljande medverkan”. I förarbetena kallas det för en ”häleribestämmelse”.⁶² Bestämmelsen träffar för det första aktiv verksamhet för att få upplysningar. För det andra omfattas passivt mottagande. Det kan gälla en journalist som använder sig av upplysningar som någon oombedd skickat till denne.⁶³

I § 264 d föreskrivs följande.

Med bøde eller fængsel indtil 6 måneder straffes den, der uberettiget videregiver meddelelser eller billeder vedrørende en andens private forhold eller i øvrigt billeder af den pågældende under omstændigheder, der åbenbart kan forlanges unddraget offentligheden. Bestemmelsen finder også anvendelse, hvor meddelelsen eller billedet vedrører en afdød person.

I ett rättsfall från den 10 juni 2010 behandlade Højesteret i Danmark vad som omfattas av privatlivet och vad som därför är oberättigat att vidareförmedla. Domstolen anförde bl.a. följande.

⁶¹ Vagn Greve m.fl., Kommenteret Straffelov, Speciel del, 10, udgave 2012 s. 452 ff.

⁶² A.a. s. 454. Vagn Greve anför att ”häleribestämmelse” är ett ”dåligt uttryck”.

⁶³ A.a. s. 454.

Privatliv omfatter ikke kun, hvad der foregår i den egentlige privatsfære fri for offentlig iagttagelse, men i et vist omfang også hvad en person foretager sig uden for sit hjem i ordinære hverdagsituationer. Beskyttelsen af privatlivets fred og retten til eget billede er i dansk ret baseret på almindelige retsgrundsætninger og enkelte lovregler. Der kan således efter almindelige retsgrundsætninger nedlægges forbud mod retsstridige krænkelser af privatlivets fred og retten til eget billede, der kan kræves godtgørelse for tort efter reglerne i erstatningsansvarslovens § 26 om retsstridig krænkelse af en andens frihed, fred, ære eller person, og der er for de groveste krænkelser et strafferetligt værn i bl.a. straffelovens § 264 a og § 264 d.

[...]

Om pressen kan gengive et billede af en person eller oplysninger om dennes privatliv uden samtykke, beror på en afvejning af hensynet til den enkelte over for hensynet til den samfundsmæssige interesse i offentliggørelse. Ved afgørelsen af, hvilken vægt der skal tillægges hensynet til ytrings- og pressefrihed, spiller det en rolle, om offentliggørelse sker som led i en behandling af samfundsmæssige relevante spørgsmål. Særligt om personer, der er kendte i offentligheden, spiller det en rolle, om offentliggørelse angår forhold, der er relevante i forhold til det, som vedkommende er kendt for.

Privata förhållanden kan vid sidan av enskilda personer även gälla privata föreningar och sällskap och dess inre förhållanden.⁶⁴ Politiska partier betraktas dock som offentliga organ utan privatliv.

Gränsen för vilka upplysningar eller bilder som kan antas beröra någons privata förhållanden kan inte dras oberoende av yttrandets art eller kretsen där spridningen sker. Exempel på när privatlivet normalt bör skyddas är interna familjeförhållanden, sexuella förbindelser, sjukdomar, (exempelvis från praxis är uppgifter om en politikers cancersjukdom samt fotografi på en patient vid fettsugning) förlovningar, skilsmässor, självmord, självmordsförsök, privata stridigheter, skattefrågor och insolvens (som inte är fastställd i ett utmättningsförfarande). Den danska personuppgiftslagens uppräkningslista av uppgifter som normalt inte får registreras anses kunna ge vägledning. Straffbarhet är oberoende av huruvida meddelandet är sant eller inte.

Det förutsätts att upplysningen har karaktären av en frids- eller ärekränkning. Uppgifter om exempelvis någons fritidssysselsättning eller antal barn omfattas därför inte av straffansvar.

⁶⁴ A.a. s. 456 ff.

En annan gräns dras av artikel 10 i Europakonventionen – som måste vägas mot artikel 8 i konventionen.

En särskild fråga uppstår gällande vidare spridning av uppgifter om privatlivet som blir offentliga genom rättsliga förfaranden. Enligt en särskild bestämmelse i dansk rätt är det förbjudet att offentliggöra identiteten på ett offer för ett sedlighetsbrott. Referat av uppgifter i strid med detta kan då i sig innebära fridskränkningar.

Tidigare fanns det ett krav för straffbarhet, att kränkningen hade skett genom ett offentligt meddelande. Detta krävs inte längre. Frågan om straffbarhet hänger emellertid i någon grad samman med kretsen av mottagare. Upplysningsbyråers meddelanden till enskilda eller upplysningar till snäva professionella kretsar faller visserligen inte utanför det straffbara området. I en mindre och klart avgränsad krets är dock meddelanden ofta tillåtna.

Ett berättigande – dvs. det försvarlighetsrekvisit som finns i bestämmelsen – kan också följa av en skyldighet att uttala sig, ett allmänintresse eller hänsyn till eget eller annans bästa.

Att en person gett samtycke till någon form av vidarebefordran av ett meddelande, exempelvis till en annan person, ger inte ansvarsfrihet för någon annan att offentliggöra sådana upplysningar. Att en berörd person samtycker, berättigar inte heller till att upplysningar lämnas om någon annan än den som samtyckt. Det innebär bland annat att en veckotidning inte kan publicera intima uppgifter som någon lämnat om sitt äktenskap, om inte den andre personen i äktenskapet har samtyckt till publiceringen.

Det är den berörde personen som ska ge sitt samtycke, inte innehavaren av ett område. Exempelvis kan inte polisen ge en fotograf tillstånd att vidarebefordra bilder av en anhållen eller häktad.

Om en person tidigare självmant berättat om sitt lyckliga äktenskap, kan det finnas ett lägre skydd mot att medier senare rapporterar om konflikter och skilsmässa.

Att en person är känd, innebär inte som utgångspunkt ett lägre straffrättsligt skydd. Om det handlar om en politiker eller hög tjänsteman, kan dock upplysningar om dennes personliga förhållanden vara av relevans även för dennes funktion.

Om en person gett en tidning tillstånd att berätta om hans eller hennes privatliv, så kan andra tidningar göra detsamma. Det går då inte längre att tala om upplysningar som kränker privatlivet.

Bestämmelsen kräver att uppgifterna har vidarebefordrats. Det räcker alltså inte med en förevisning av bilder, om de inte har karaktären av en vidarebefordran av ett meddelande. Vidarebefordran kan ske på vilket sätt som helst. I ett rättsfall från 1999 hade den tilltalade lagt ut nakenbilder av sin före detta hustru samt hennes adress och telefonnummer på internet, vilket då ansågs straffbart.

Bilder som tas av t.ex. ett trafikoffer omfattas inte av förbudet i § 264 a mot att fotografera personer på icke tillgängliga platser (se tidigare i detta avsnitt om den bestämmelsen). Sådana bilder kan dock i stället omfattas av § 264 d. Det kan gälla sådant som bilder av trafikoffer, omhändertagande av barn samt filmsekvenser av prostituerade.

Beroende på omständigheterna kan bilder som tagits på brottsoffer i samband med rättegångar, unga anhållna eller personer som visar tecken på berusning eller abstinens omfattas av bestämmelsen.

Bestämmelsen gäller även upplysningar eller bilder gällande en död person. I likhet med vad som gäller ärekränkning av döda, kan straffbarheten bero på hur lång tid som gått sedan dödsfallet. Att märka är att det samtidigt kan ha inneburit en direkt kränkning av de efterlevande.

10.4.6 England och Wales

Inledning

Enligt engelsk strafflagstiftning kan det i vissa fall vara straffbart att sprida fotografier eller filmer utan samtycke från den person som skildras. Det finns bestämmelser i lagstiftningen till skydd för trakasserier (Protection from Harassment Act 1997). Vidare finns det bestämmelser som kriminaliserar framställande, spridning eller innehav av opassande fotografier som porträtter barn. Därutöver finns det bestämmelser i lagstiftningen om kommunikation och illvillig kommunikation (The Communication Act 2003 and the Malicious Communication Act 1988).

En ny lagstiftning med tillämpning i England och Wales har nyligen införts som särskilt tar sikte på det fenomen som blivit känt som hämndporr (Revenge pornography).

Särskilt om den nya lagstiftningen mot s.k. hämndporr

Bakgrunden till lagstiftningen är de farhågor som rests rörande uppladdning och spridning av s.k. hämndporr (revenge pornography).

Det nya brottet straffbelägger att man avslöjar (disclose) fotografier eller filmer som visar människor som ägnar sig åt sexuella aktiviteter eller som är avbildade på ett sexuellt sätt om det som visas inte vanligtvis skulle kunna ses offentligt. För straffbarhet förutsätts att avslöjandet sker utan tillåtelse från åtminstone någon av dem som avbildas och att det sker i avsikt att orsaka den personen lidande.

Lagstiftningen är begränsad och gäller inte personer som avslöjar sådant material i syfte att hindra, upptäcka eller undersöka brott. Detsamma gäller den som avslöjar sådant material som en del av, eller i syfte att, göra en journalistisk publicering som han eller hon hade skäl anta skulle vara av allmänt intresse. Straffansvar utesluts också om den som utför gärningen hade skäl att anta att materialet redan hade blivit publicerat mot ersättning (såsom kommersiell pornografi) eller om han eller hon saknade anledning att misstänka att materialet tidigare hade publicerats utan berörda personers tillstånd.

Lagstiftningen inriktar sig på fotografiskt material (oavsett om det är stillbilder eller rörliga bilder). Den är tillämplig på material som förefaller vara fotografiskt och som härstammar från ett fotografi eller filmupptagning, även om det blivit manipulerat på något sätt. Bestämmelsen blir dock inte tillämplig om det endast är på grund av manipulationen som filmen eller fotografiet framstår som privat eller sexuell till sin natur eller om personen är avbildad på ett sexuellt sätt endast på grund av manipulationen.

Brottet kan straffas med fängelse på maximalt två år.

I Criminal Justice and Courts Act 2015 föreskrivs det nya brottet ”*Disclosing private sexual photographs and films with intent to cause distress*”. I kapitel 1, paragraf 33 föreskrivs följande:

- (1) Det är straffbart att avslöja/lämna ut (disclose) ett privat foto eller en privat film av sexuell natur (a sexual photograph or film) om utlämnandet görs
 - (a) utan samtycke från den person som visas på fotografiet eller filmen, och
 - (b) i avsikt att orsaka den personen smärta/sorg (distress).
- (2) Det är inte brottsligt enligt denna bestämmelse att lämna ut fotografiet eller filmen till den person som visas där.
- (3) Det utgör ett försvar för den som anklagas för brott enligt denna bestämmelse, att visa att han eller hon rimligen trodde att ett avslöjande var nödvändigt i syfte att hindra, upptäcka eller undersöka ett brott.
- (4) Det utgör ett försvar för den som anklagas för brott enligt denna bestämmelse att visa att
 - (a) avslöjandet gjordes i samband med publicering av journalistiskt material eller med det syftet, och
 - (b) han eller hon rimligen trodde, under de givna omständigheterna, att publiceringen av det journalistiska materialet var, eller skulle bli, av allmänintresse.
- (5) Det utgör ett försvar för den som anklagas för brott enligt denna bestämmelse att visa att
 - (a) han eller hon rimligen trodde att fotografiet eller filmen tidigare hade lämnats ut mot ersättning, antingen av den person som visas där eller av någon annan person, och
 - (b) han eller hon saknade anledning att tro att det tidigare utlämnandet mot ersättning hade skett utan samtycke från den person som visas på fotografiet eller i filmen.
- (6) En person ska anses ha visat omständigheter enligt (4) och (5) om
 - (a) tillräcklig bevisning framförs för att göra det sannolikt, och
 - (b) motsatsen inte bevisas bortom rimligt tvivel.

- (7) I tillämpningen av (1) till (5) ska
 - (a) ”samtycke” till att lämna ut inkludera ett generellt samtycke som täcker in utlämnandet såväl som ett samtycke till ett specifikt utlämnande, och
 - (b) ”publicering” av journalistiskt material avse utlämnande till publiken i allmänhet eller till en särskild publik.
- (8) En person som anklagas för brott enligt denna bestämmelse ska inte förutsättas ha lämnat ut fotografier eller filmer i avsikt att orsaka den personen smärta/sorg (distress) enbart på grund av att det var en naturlig och sannolik konsekvens av avslöjandet.
- (9) En person som gör sig skyldig till en sådan gärning döms till
 - (a) böter eller fängelse i högst två (eller både och) vid dom efter åtal, och
 - (b) böter eller fängelse i ett år (eller både och) vid dom efter summariskt förfarande.

I paragraf 34 anges vissa definitioner av begrepp som används i regleringen. Dessa fyller ut och ger anvisningar (i likhet med författningskommentarer) till hur bestämmelserna ska tillämpas.

- (1) Följande ska gälla för paragraf 33, denna bestämmelse samt paragraf 35.
- (2) En person lämnar ut något (discloses) till en annan person om han eller hon på något sätt ger till eller visar det för den andra personen eller gör det tillgängligt för den andra personen.
- (3) Något som ges, visas eller tillgängliggörs till en person ska anses utlämnat
 - (a) oavsett om det getts, visats eller tillgängliggjorts mot ersättning eller inte, och
 - (b) oavsett om det tidigare har getts, visats eller tillgängliggjorts för den personen.

- (4) Med fotografier eller filmer avses stillbild eller rörliga bilder i någon form som
 - (a) framstår som att det består av eller innehåller en eller flera fotograferade eller filmade bilder (images), och
 - (b) det också i realiteten består av eller innehåller en eller flera fotograferade eller filmade bilder.
- (5) Referensen i 4 (b) till fotograferade eller filmade bilder inkluderar fotografier eller filmer som har förändrats på något sätt.
- (6) Med fotograferade eller filmade bilder avses en stillbild eller en film av något som
 - (a) ursprungligen fångades på foto eller film, eller
 - (b) är del av något som ursprungligen fångades på foto eller film.
- (7) Med filmning avses att man gör en inspelning, i något medium, från vilket rörliga bilder kan produceras på något sätt.
- (8) Referenser till fotografier inkluderar
 - (a) ett negativ av det som avses i (4) och
 - (b) data som lagrats på något sätt som kan omvandlas till en bild.

I paragraf 35 anges betydelse av begreppen ”privat” och ”sexuell”.

- (1) Följande gäller vid tillämpningen av paragraf 33.
- (2) Ett fotografi eller en film är privat om det visar något som inte är av det slag som vanligtvis kan ses offentligt.
- (3) Ett fotografi eller en film är sexuell om
 - (a) det visar hela eller delar av en persons blottade könsorgan eller nakenhet (or pubic area)
 - (b) det visar något som en förnuftig person skulle betrakta som sexuellt på grund av dess natur, eller
 - (c) innehållet, sett sammantaget, är sådant att en förnuftig person skulle betrakta det som sexuellt.

- (4) Underparagraf (5) appliceras i fall där
 - (a) ett fotografi eller en film som består av eller inkluderar filmer eller bilder som har blivit förändrade på något sätt,
 - (b) ett fotografi eller en film som kombinerar två eller fler fotografier eller filmer, och
 - (c) ett fotografi eller en film som kombinerar ett fotografi eller en film med något annat.

- (5) Fotografiet eller filmen är inte privat och sexuell om
 - (a) det inte består av eller inkluderar fotografiska eller filmade bilder som i sig är privata och sexuella,
 - (b) det är privat eller sexuellt i kraft av en sådan ändring eller kombination som avses i (4), eller
 - (c) det bara är i kraft av den ändringen eller kombinationen som avses i (4) som en sådan person som avses i 33 (1)(a) och (b) visas som en del av, eller i samband med, det som gör fotografiet eller filmen privat och sexuell.

Skadeståndsskyldighet på grund av kränkning av privatlivet

Enligt den civilrättsliga sedvanerätten (civil common law) är det möjligt att framställa skadeståndsanspråk pga. att en persons privatliv har kränkts genom missbruk av information. Det gäller både publiceringar som sker digitalt och på annat sätt. Domstolarna har slagit fast ett antal vägledande principer för att avgöra om privat information har missbrukats. En nyckelfråga i alla avgöranden är huruvida klaganden har en rimlig förväntan på privatliv/integritet.

I varje sådant fall ska en avvägning göras mellan artikel 8 och 10 i Europakonventionen.

Civilrättsliga rättsmedel utöver skadeståndsrätten kan omfatta skyldighet att ta bort material och/eller hindra fortsatt publicering.

10.5 Behovet av och inriktningen för en reform

10.5.1 Inledning

När vi utifrån våra direktiv överväger både behovet av ett utvidgat straffrättsligt skydd mot spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskränkande innehåll som ska gälla utanför det grundlagsskyddade området och hur ett sådant straffskydd skulle kunna utformas, utgår vi från några tydliga samhällsförändringar.

Utgångspunkterna för våra överväganden blir att teknikutvecklingen medför nya risker för integriteten, att Europarätten ställer nya krav på medlemsstaterna och att andra samhällsförändringar innebär nya problem som sammantaget gör att straffrätten måste utvecklas för att skydda integriteten och privatlivet på ett bättre sätt. Vår uppgift blir att analysera vilket skydd för integriteten som behövs i dag och hur det bör utformas för att åstadkomma en rimlig balans mellan skyddet för privatlivet och skyddet för yttrandefriheten.

10.5.2 Nya tekniker för att sprida information och kommunicera innebär nya risker för integriteten

Bedömning: Genom internet och annan elektronisk kommunikation har möjligheterna att sprida integritetskränkande uppgifter om andra ökat väsentligt. Det är numera enkelt att nå ett stort antal personer samtidigt. De uppgifter som sprids är svåra att få bort och de ligger ofta kvar under oöverskådlig tid. De nya sätten att kommunicera sker på olika forum. Det ger nya risker för integriteten och de nya skyddsintressen som finns i dag kan inte motverkas genom självsaneringssystem. Ett tillräckligt skydd mot intrång i privatlivet för enskilda är ett samhällsintresse.

Nya tekniska möjligheter att sprida integritetskränkande uppgifter kan inte motverkas genom ett självsaneringssystem

Internets utveckling och de i övrigt ökade förutsättningarna för elektronisk kommunikation ger hela tiden nya möjligheter att sprida bilder och andra uppgifter som är integritetskränkande. Det

går att utan någon dyr utrustning eller särskild utbildning fotografera, filma och spela in ljud från andra människor och tillgängliggöra detta för andra via internet. Den som vill sprida bilder, texter eller annan information kan mycket snabbt göra informationen tillgänglig för ett mycket stort antal människor, geografiskt spridda över hela jorden.

Den som sprider en uppgift kan därefter inte påverka hur den sprids vidare. Det är möjligt att genom olika sökmotorer söka efter information och därigenom kan informationen nå inte bara dem som informationen ursprungligen har varit avsedd att nå utan även dem som söker efter den. Genom möjligheterna att kopiera och spara information, kan man inte genom något enkelt handgrepp ta bort informationen, utan det som en gång spritts blir oftast fortsatt tillgängligt. Information som tidigare lagts ut och blivit tillgänglig kan långt senare uppmärksammas på nytt och genom aktiva förfaranden få ny stor spridning.

Internets möjligheter till både snabb och omfattande spridning innebär många och omvittrade fördelar för det demokratiska åsiktsutbytet men har också klara nackdelar för integriteten, eftersom uppgifter som sprids ofta blir tillgängliga för vem som helst under överskådlig tid. Detta innebär att en spridning av privata uppgifter kan ge mycket stora personliga skadeverkningar.

Internet präglas av en mångfald av olika forum vilka ger olika möjligheter att sprida uppgifter. För vissa forum – särskilt mer etablerade sociala medier eller andra sajter – finns olika slags system för kontroll och moderering. Till skillnad från vad som gäller för grundlagsskyddade medier, finns det dock inget heltäckande system för självsanering.⁶⁵ Inte heller finns det något särskilt utgivansvar som liknar det som är särskilt reglerat i TF och YGL. Teknikutvecklingen i sig gör också att det skulle vara en mycket svår och komplicerad uppgift att åstadkomma ett självsaneringssystem liknande det som finns inom det grundlagsskyddade området och som skulle ge ett tillräckligt skydd mot integritetskränkningar genom spridning av bilder och uppgifter via internet och annan elektronisk kommunikation.

⁶⁵ Se avsnitt 7.6 angående självsaneringssystemet för grundlagsskyddade medier.

Skydd mot intrång i privatlivet är av vikt för enskilda och för samhället

Uppgifter om en människas person och privatliv hör till den privata sfären. Man kan uttrycka det på så sätt att varje människa har ett berättigat intresse att själv få avgöra om och i vilken utsträckning sådana uppgifter ska delas med andra. Om sådan information sprids mot någons uttryckliga vilja sker ett intrång i integriteten och privatlivet. Detsamma gäller när uppgifter sprids utan någons samtycke. I de fall någon visserligen har gett sitt samtycke men det av olika skäl inte kan få betydelse – t.ex. eftersom denne inte är behörig att avge ett samtycke eller inte är kapabel att förstå innebörden av ett samtycke – kan spridningen av information innebära ett motsvarande intrång i integriteten och privatlivet. Beroende på informationens art, vilken spridning den får, hur den utpekade personen upplever spridningen samt hur omgivningen uppfattar och förhåller sig till uppgifterna, kan spridningen leda till olika grad av personligt lidande och olika negativa sociala konsekvenser.

Själva integritetsintrånget handlar alltså om att någon utan lov sprider informationen och därigenom gör det möjligt för andra att ”smygtitta” på någons liv i de delar som de flesta vill – och har ett berättigat intresse – att hålla fördolt. Skyddsintresset är enskilda personers rätt att hålla viss information privat och för sig själv.

Utöver intresset av att skydda enskilda mot integritetskränkningar som leder till personligt lidande och negativa sociala konsekvenser, finns det ett starkt samhällsintresse av att kommunikation mellan människor och opinionsbildning kan ske under trygga former. Vår forskningsöversikt visar att det särskilt vid kommunikation via internet eller andra tekniska lösningar inte är ovanligt med angrepp mot den personliga integriteten genom att uppgifter sprids.⁶⁶ Om riskerna för att utsättas för allvarliga sådana angrepp inte möts med åtgärder som leder till konsekvenser för en angripare, finns det en risk för att människor avstår från att ge uttryck för sina åsikter och att den fria debatten och åsiktsbildningen hämmas. Minskad trygghet och tillit mellan människor, som kan bli effekten av att integritetskränkande uppgifter sprids, kan därför bli ett demokratiskt problem.

⁶⁶ Se avsnitt 6.2.4.

Straffrättsligt skydd för intrång i privatlivet bör gälla sanna uppgifter

Ett intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter bör anses uppkomma när uppgifter som finns i den privata sfären sprids, dvs. uppgifter som är sanna. Det innebär att ett straffskydd för integriteten inte bör gälla spridning av falska uppgifter eller manipulerade bilder. Att falska och manipulerade uppgifter sprids kan givetvis också upplevas som mycket integritetskränkande. En sådan spridning innebär dock inte ett intrång i den privata sfären genom att någon ”smygtittar in i ens hemliga rum”. Spridning av falska uppgifter och manipulerade bilder är – i den mån det kan leda till andra människors missaktning – dessutom redan kriminaliserat genom förtalsregeln.

Att bilder eller andra uppgifter som är sanna ändras, omstuvras eller på något annat sätt manipuleras, utesluter inte att en spridning av uppgifterna kan utgöra ett intrång i privatlivet. Det måste dock finnas en ”kärna av sanning” – något som härrör från den privata sfären och som sprids utanför den mot den berördes vilja eller utan dennes giltiga samtycke – för att uppgiftsspridningen ska kunna ses som ett intrång i privatlivet. Om det som kan upplevas som integritetskränkande endast härrör från själva ändringen eller manipulationen, kan en spridning knappast anses utgöra ett intrång i privatlivet, utan spridningen kan då i stället att komma att omfattas av förtalsbestämmelsen om uppgifterna är nedsättande. En jämförelse kan göras med regleringen i England och Wales gällande s.k. hämndporr.⁶⁷

10.5.3 Europakonventionen och grundlagen ställer krav på ett tillräckligt skydd för integriteten

Bedömning: Europakonventionen och Europadomstolen ställer krav på medlemsstaterna att skydda både privatlivet och yttrandefriheten. Regeringsformen innehåller bestämmelser till skydd för den personliga integriteten och för yttrandefriheten.

⁶⁷ Se avsnitt 10.4.6.

En ny reglering om skydd för den personliga integriteten måste därför innebära en rimlig balans mellan dessa olika intressen.

Medlemsstaterna ska skydda privatliv och familjeliv

Sverige har åtaganden att leva upp till enligt artikel 8 i Europakonventionen (den artikel som behandlar skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens). Konventionen innebär en positiv skyldighet för medlemsstaterna att skydda enskilda från angrepp utförda av andra enskilda.⁶⁸ Ett antal rättsfall – flera från senare år – visar på att en avsaknad av rättsligt skydd mot spridning av privata uppgifter om någon kan innebära att en konventionsansluten stat överträder artikel 8. I korthet kan följande rättsfall lyftas fram.

K.U. mot Finland (uppgifter om att en pojke var intresserad av sexuella relationer lades ut på internet), *Söderman mot Sverige* (dold filmning av en underårig när hon var naken i badrummet), *Reklod och Davourlis mot Grekland* (fotografier togs utan föräldrars samtycke på ett nyfött barn på sjukhus, fotografier som riskerade att spridas mot föräldrarnas vilja), *M.A.K. och R. K mot Förenade kungariket* (blodprov och närgångna fotografier togs på sjukhus utan föräldrarnas medgivande), *Toma mot Rumänien* (bilder på en arresterad person publicerades), *Alkaya mot Turkiet* (uppgifter om adressen till en känd skådespelerska vars bostad utsatts för inbrott publicerades i en tidning), *von Hannover mot Tyskland* (smygtagna paparazzi-bilder av Caroline av Monaco publicerade i tidningar), *Peck mot Förenade kungariket* (visning av en filmupptagning av en persons självmordsförsök), *Armoniene mot Litauen* (tidningsuppgifter om att klagandens make var hiv-positiv), *Mosley mot Förenade kungariket* (tidningspublicering av bilder med en person i sexuella situationer), *Craxi mot Italien* (innehållet i telefonavlyssning röjdes till media) samt *C.C. mot Spanien* (uppgifter i en dom att en person var hiv-positiv).

Det är enligt Europadomstolen inte alltid nödvändigt med straffrättsliga sanktioner, utan möjligheter till civilrättsliga åtgärder kan ibland innebära ett tillräckligt skydd. I vissa fall har dock dom-

⁶⁸ Se närmare om konventionen och hur den uttolkats i praxis i avsnitt 4.3.

stolen funnit att rätten till privatliv endast kan säkerställas genom straffrättslig reglering.

Enligt artikel 13 i Europakonventionen måste medlemsstaterna säkerställa rätten till en prövning av om någon fri- och rättighet enligt konventionen har kränkts, genom att ge tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet.

Medlemsstaterna ska värna yttrandefriheten

Europakonventionens artikel 10 innebär en förpliktelse för medlemsstaterna att värna rätten till yttrandefrihet. Yttrandefriheten får endast underkastas inskränkningar som är nödvändiga för vissa särskilt angivna ändamål.⁶⁹

Ett antal rättsfall från Europadomstolen slår fast att rättsliga ingripanden mot exempelvis publiceringar av uppgifter som inte varit nödvändiga, har inneburit överträdelser av artikel 10. I detta sammanhang kan följande avgöranden lyftas fram där olika medlemsstater har fällts för att de har utfärdat ett förbud eller dömt ut sanktioner med anledning av publicering av vissa uppgifter.

Axl Springer AG mot Tyskland (publicering av uppgifter om att en känd skådespelare använt kokain), *Karhuvaara och Iltalehti mot Finland* (publicering av uppgifter om att en riksdagsledamots man hade åtalats för att ha uppträtt störande), *Lahtonen mot Finland* (namnpublicering av en polisman som åtalats för bilstöld och som skulle genomgå psykiatrisk undersökning) samt *Fressoz och Roire mot Frankrike* (publicering av sekretessbelagda uppgifter om en hög chefs löneförhållanden).

Regeringsformen skyddar den personliga integriteten

I regeringsformen (RF) finns flera bestämmelser som tar sikte på skyddet för den personliga integriteten.⁷⁰

Enligt 1 kap. 2 § RF ska det allmänna värna den enskildes privatliv och familjeliv. Det innebär att det måste finnas fungerande

⁶⁹ Se närmare i avsnitt 4.3.2 och 4.3.4 om artikel 10 och hur den uttolkats i praxis.

⁷⁰ Se närmare om detta i avsnitt 4.2.

lagstiftning som ger ett tillräckligt skydd för den personliga integriteten.

Det finns även särskilt angivet i 2 kap. 6 § andra stycket RF, att var och en är skyddad gentemot det allmänna mot betydande intrång i den personliga integriteten. Den bestämmelsen gäller inte angrepp från enskilda utan avser den enskildes skydd mot integritetsintrång från det allmänna. Att det relativt nyligen införts en sådan särskild bestämmelse visar dock vilken vikt som den personliga integriteten tillmätts i grundlagen.

Regeringsformen skyddar yttrandefriheten

Yttrandefriheten är en grundbult i den svenska demokratin. Den är garanterad enligt bestämmelsen i 2 kap. 1 § RF. Begränsningar av yttrandefriheten får enligt 2 kap. 21 § RF göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen som en av folkstyrelsens grundvalar. Regleringen innebär att det måste finnas starka skäl för att kriminalisera spridning av yttranden och information. Detta gäller även om – på det sätt som vårt uppdrag är utformat – en kriminalisering inte ska avse grundlagsskyddade medier som i stället omfattas av TF eller YGL.

Nya risker för integritetsintrång och Europarättens utveckling ger upphov till nya skyddsintressen

De nya sätt att kommunicera människor emellan som ständigt växer fram ger stora möjligheter till ett fritt meningsutbyte som inte hindras av nationella gränser eller regleringar. Att denna möjlighet finns är en viktig grundpelare i en demokrati och teknikutvecklingen har också bidragit till att stärka och värna den fria åsiktsbildningen.

Både utvecklingen i Sverige och i andra länder visar dock att den öppenhet och den positiva möjlighet till informationsspridning som teknikutvecklingen ger också har en baksida. Vår forskningsöversikt och våra hearings och möten med myndigheter, organisat-

ioner och enskilda visar att kränkningar av integriteten genom spridning av integritetskänsliga uppgifter är vanligt och att det leder både till skador för enskilda och i vissa fall till en rädsla för att delta i debatten. För att värna ett fortsatt fritt demokratiskt utbyte av tankar och åsikter blir det därmed ett mycket viktigt samhällsintresse att skydda medborgarna mot angrepp från andra som riktar sig mot den personliga integriteten och privatlivet. Europadomstolen har också i sin praxis utvecklat vad som enligt Europakonventionen ligger i medlemsstaternas förpliktelser att tillgodose, både de skyddsintressen som ligger till grund för skyddet för privatlivet och de som ligger till grund för yttrandefriheten.

Sammanfattningsvis innebär detta att ett nytt sammantaget skyddsintresse har växt fram som tar sikte både på skyddet för enskilda människors integritet och på skyddet för en fri debatt som en viktig del av demokratin.

Skyddet för privatlivet och den personliga integriteten ska balanseras mot yttrandefriheten

Artikel 10 i Europakonvention innebär inget absolut hinder mot kriminalisering av spridning av integritetskränkande uppgifter. Artikel 8 innebär inte heller att spridning av integritetskränkande uppgifter under alla förhållanden kan vara förbjuden. Artikel 8 och 10 utgör i stället – i många fall – motstående intressen som måste balanseras. Denna avvägning måste göras när det straffbara området avgränsas. Dessutom bör lagstiftningen ge domstolen möjlighet att i varje enskilt fall göra en sådan avvägning.

På motsvarande sätt utgör inte den i RF garanterade yttrandefriheten i sig något absolut hinder mot en sådan kriminalisering. Den begränsning i yttrandefriheten som en kriminalisering innebär, får dock bara göras utifrån vad som är nödvändigt och den får inte innebära något hot mot åsiktsbildningen.

Att det förekommer spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter på ett sätt som bör vara straffbart och att en kriminalisering i vissa fall är godtagbar utifrån yttrandefrihetsaspekter, framstår enligt vår mening som uppenbart. Sannolikt är det okontroversiellt för de allra flesta att skyddet för privatlivet och den personliga integriteten i vissa fall bör vinna företräde framför yttrandefriheten. Utmaningen för lagstiftaren och rättstillämp-

ningen är att hitta en lämplig avvägning mellan de olika rättigheterna och intressena. Hur denna avvägning bör utformas utvecklar vi i de följande avsnitten.

10.5.4 Nuvarande skydd genom straffrätt, civilrätt och offentlig rätt är inte tillräckligt

Bedömning: De nuvarande straffrättsliga, civilrättsliga och offentligrättsliga regler som finns till skydd för den personliga integriteten täcker endast vissa former av uppgiftsspridning och de har delvis andra utgångspunkter och skyddsintressen än integritet och privatliv. Det innebär att det skydd som lagstiftaren i dag ger mot integritetsintrång som sker genom spridning av integritetskränkande uppgifter inte är tillräckligt.

Lagstiftningen bör därför utvecklas och utformas på ett sätt som svarar mot dagens skyddsbehov.

Det finns enligt vår bedömning ett behov av att lagstiftaren tillhandahåller ett tillräckligt och bättre utformat skydd för i vart fall mer uppenbara fall av intrång i privatlivet genom spridning av bilder och andra uppgifter. Utvecklingen av internet och annan elektronisk kommunikation har satt detta i ett tydligt fokus.

Att det finns ett behov av ett tillräckligt skydd för integriteten innebär inte med nödvändighet att det finns skäl att utöka det straffbara området genom nykriminalisering. När en sådan övervägs, bör man först analysera om det redan finns handlingsdirigerande regler som är tillräckligt effektiva för att motverka oönskade beteenden och som därigenom tillhandahåller ett tillräckligt skydd för den personliga integriteten. Som Straffrättsanvändningsutredningen konstaterade i sitt betänkande, bör ”dubbla kriminaliseringar” undvikas om det inte finns särskilda skäl för sådana.⁷¹

I avsnitt 10.2 gör vi en genomgång av det befintliga straffrättsliga skydd som finns mot spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter och det skydd som vid sidan av straffrätten finns enligt civilrättsliga och offentligrättsliga bestämmelser. Frågan blir om den nuvarande regleringen är tillräcklig.

⁷¹ SOU 2013:38 s. 516 ff.

Straffbestämmelserna om förtal och grovt förtal i 5 kap. BrB har fått en relativt stor användning och det kan konstateras att de i många fall innebär att den som sprider integritetskränkande uppgifter kan hållas straffrättsligt ansvarig. Det har i praxis gällt spridning av smygfilmade samlag, nakenbilder och andra bilder och filmer med sexuellt innehåll. Domstolarnas rättstillämpning har rönt viss kritik i doktrinen, samtidigt som det har konstaterats att förtalsregeln ofta varit det enda som ”stått till buds”.

Vi delar bedömningen att förtalsbestämmelsen inte är utformad på ett sätt som gör att den enkelt och tydligt kan tillämpas på de mest allvarliga integritetsintrången som sker genom spridning av bilder eller uppgifter. Vid spridning av exempelvis smygtagna nakenbilder är det verkliga angreppet inriktat mot integriteten hos den som bilden föreställer. Spridningen av bilden innebär alltså ett integritetsintrång. Något den utsatte själv vill bestämma om det ska hållas inom den privata sfären sprids till andra mot dennes vilja. Det framstår enligt vår mening som olyckligt att förtalsbestämmelsen i vissa fall ges en vid tolkning för att kunna täcka in gärningar av det skälet att det inte finns en mer adekvat straffbestämmelse i BrB.

Genom den konstruktion förtalsbrottet har – att spridningen ska innebära att det förmedlas en uppgift som är ägnad att utsätta den utpekade för missaktning – täcker bestämmelsen inte heller på långt när in alla situationer där en spridning av uppgifter kan innebära ett intrång i någons privatliv och personliga integritet. Om det exempelvis framgår att spridningen av en integritetskränkande film skett mot den avbildades uttryckliga vilja, är det tveksamt om de skäl som HD lade fast i NJA 1992 s. 594 kan tillämpas för att förfarandet ska kunna bedömas som förtal.⁷² Förtalsbestämmelsen har – som vi kunnat se – inte kommit att tillämpas vid spridning av integritetskränkande uppgifter utanför det sexuella området. För detta förutsätts i så fall att uppgifterna inte endast är integritetskränkande utan dessutom av något särskilt skäl är ägnade att utsätta den utpekade för andras missaktning. Det innebär att förtalsbestämmelsen inte är utformad så att den täcker de skyddsintressen som finns i dag.

⁷² Se avsnitt 10.2.1 närmare om HD:s avgörande NJA 1992 s. 594.

I Brå:s rapport Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet bekräftas att förtalsbestämmelsen inte alltid anses som tillämplig. Av rapporten framgår att det finns svårigheter för rättsväsendet att tillämpa befintliga bestämmelser på spridning av nakenbilder och att spridning av sådana bilder sällan anses nå upp till brottsrekvisiten för förtal.⁷³

Frågan är då om i stället PUL tillhandahåller ett tillräckligt straffrättsligt skydd.

Spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter torde i många fall vara att anse som en behandling av känsliga personuppgifter eller uppgifter om lagöverträdelser som inneburit en kränkning av den registrerades personliga integritet – vilket i sin tur innebär att det kan föreligga ett straffansvar enligt PUL. Detta blir framför allt tydligt om man fäster vikt vid Datainspektionens bedömningar i fall där myndigheten har gjort polisanmälningar eller annars avgett yttranden till polis eller åklagare. Trots detta har PUL sällan kommit att tillämpas av polis eller åklagare och därför inte heller prövats av domstol i någon nämnvärd omfattning. Den bild som ofta förmedlas från rättsväsendets aktörer är att lagstiftningen uppfattas som – och möjligen också är – svårtillämpad.

I Brå:s rapport från 2015 framkommer att det sällan kontrolleras om anmälda kränkningar via internet kan utgöra brott mot PUL och att det sannolikt finns ett stort mörkertal när det gäller brott mot PUL.⁷⁴ Enligt intervjuade åklagare beror det på att både polis och åklagare har mycket dålig kunskap om lagen och att den upplevs som komplicerad.

Även om PUL:s reglering skulle kunna bli ett mer verkningsfullt skydd, om kunskapen om lagen förbättrades inom rättsväsendet, anser vi att det är tveksamt om regleringen i sig motsvarar de krav man i dag bör ställa på ett straffrättsligt skydd. PUL har delvis andra utgångspunkter än skyddet för privatlivet och bygger på ett EG-direktiv som styr dess uttolkning. Regleringen gäller dessutom vid behandling av personuppgifter enligt PUL:s definition, vilket bl.a. förutsätter att det är fråga om automatiserad behandling eller behandling inom ett manuellt register. Straffansvaret är avgränsat till hantering av de uppgifter som särskilt är angivna som ”känsliga

⁷³ Brå-rapport 2015:6 s. 100 f.

⁷⁴ A.a. s. 102 f.

personuppgifter”. Av den praxis som finns kan det dessutom konstateras att undantaget från PUL:s tillämpningsområde för behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål har begränsat det straffbara området på ett relativt betydande sätt.

De regler som finns i 16 kap. BrB gällande barnpornografibrott och olaga våldsskildring är som utgångspunkt brott mot allmän ordning. Även om de i vissa fall träffar gärningar som innebär intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande bilder, utgör inte dessa bestämmelser enligt vår bedömning ett tillräckligt verkkningsfullt straffrättsligt skydd mot sådana integritetskränkningar.

Regleringen i OSL ger ett straffrättsligt skydd mot att personer inom myndigheter eller annan offentlig verksamhet lämnar ut integritetskränkande uppgifter som hanteras inom myndigheten. Sekretesslagstiftningen gäller dock inte andras hantering av sådana uppgifter och inte heller i de fall uppgifter sprids efter att de först röjts i strid mot OSL.

Förutsättningarna för att få skadestånd för kränkning enligt SkL bygger på att kränkningen skett genom en straffbar handling. Möjligheterna till kränkningsersättning är alltså inte mer omfattande än det straffrättsliga skyddet. På samma sätt är möjligheterna till brottsskadeersättning beroende av att det skett en kränkning genom ett brott.⁷⁵

De möjligheter som finns enligt PUL för enskilda att begära skadestånd för kränkning av den personliga integriteten har, så långt vi kunnat konstatera, mycket sällan kommit till användning. Möjligheterna att få sådant skadestånd är beroende av att uppgifter hanterats i strid med PUL och orsakat en kränkning av den personliga integriteten. Förutsättningarna för att få skadestånd enligt PUL får enligt vår mening bedömas vara mycket begränsade. Inte heller Datainspektionens befogenheter att utöva tillsyn och utfärda förelägganden om bl.a. utplånande av känsliga personuppgifter innebär ett tillräckligt skydd för integriteten.

De straffbestämmelser och övriga bestämmelser som i dag blir tillämpliga om integritetskränkande uppgifter om enskilda sprids

⁷⁵ Se avsnitt 17.2 och 17.3 om förutsättningarna för skadestånd för kränkning och för brottsskadeersättning.

har kommit till vid olika tidpunkter och i olika syften. Vår slutsats blir att varken den straffrättsliga, skadeståndsrättsliga eller den offentlighetsrättsliga regleringen är anpassad eller tänkt för att tillämpas på dagens förhållanden, där integritetskränkande uppgifter om andra med hjälp av den nuvarande tekniken kan spridas mycket enkelt och snabbt och orsaka stora skador för enskilda. Sammantaget gör vi därför den bedömningen att nuvarande reglering till skydd mot spridning av integritetskränkande uppgifter inte – ens om man bedömer den som en helhet – ger ett tillräckligt skydd för integriteten.

10.5.5 Det behövs ett nytt straffrättsligt skydd i brottsbalken mot allvarliga intrång i privatlivet

Bedömning: Det behövs ett förstärkt straffrättsligt skydd genom en ny bestämmelse i brottsbalken som gäller straffansvar för allvarliga fall av intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter. Bestämmelsen bör utformas så att det blir en rimlig och proportionerlig avvägning mellan skyddet för integriteten och skyddet för yttrandefriheten. Eftersom bestämmelsen ska skydda den enskildes privatliv, personliga integritet och frid, bör den införas i 4 kap. brottsbalken.

Den nya bestämmelsen ska enligt våra direktiv endast gälla utanför det grundlagsskyddade området.

Det behövs en ny bestämmelse i brottsbalken till skydd för integriteten

Ett intrång i privatlivet genom spridning av vissa mycket privata uppgifter kan leda till stora personliga konsekvenser och ett stort personligt lidande. Det är ett viktigt skäl för ett förstärkt straffrättsligt skydd. Det finns också andra skäl som talar för en ny straffrättslig reglering på detta område. Möjligheterna att genom internet under oöverskådlig tid tillgängliggöra uppgifter om andra till ett stort antal personer har väsentligt ökat behovet av skydda privatlivet och den personliga integriteten mot sådana intrång. Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen innebär också krav

på ett verkningsfullt rättsligt skydd. Flera domar, bland annat under senare år, har tydliggjort att spridning av uppgifter kan innebära ett intrång i privatlivet som medlemsstaterna har en positiv skyldighet att skydda enskilda mot. Behovet av att försöka åstadkomma en normpåverkan och samtidigt ett verksamt straffrättsligt skydd är alltså enligt vår mening stort. Den nuvarande straffrättsliga regleringen till skydd mot spridning av integritetskränkande uppgifter är inte tillräcklig, eftersom den endast täcker in vissa former av uppgiftsspridning och dessutom delvis har andra utgångspunkter och skyddsintressen. Den nuvarande regleringen kom till långt innan tekniken hade blivit en vardaglig del av kommunikationen mellan människor. Det gör att den är delvis svårtillämpad och ibland inte används.

En ny reglering i BrB som tydligt anger det straffbara området har enligt vår bedömning väsentligt större möjligheter att bli tillämpad i fall där det förekommit oacceptabla integritetskränkningar. Det har framkommit i olika sammanhang att det finns en osäkerhet och även okunskap hos allmänheten – inte minst bland unga – om vad som är tillåtet eller förbjudet att sprida via internet. En tydligare reglering än i dag skulle delvis kunna råda bot på detta och därigenom ha förutsättningar att åstadkomma en normpåverkan, dvs. i förlängningen påverka människors beteende.

Andra system som bygger på civilrättsliga eller offentligrättsliga regler har hittills visat sig vara otillräckliga för att tillhandahålla ett verkningsfullt skydd. Vår bedömning är att de heller inte har förutsättningar att utöva en tillräcklig normpåverkan.

Detta innebär sammantaget att det finns goda skäl för att utvidga och förtydliga det straffbara området genom nykriminalisering.

Vår slutsats blir därför att det behövs en ny straffbestämmelse i BrB som gäller i vart fall allvarigare fall av intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter.

Det straffbara området bör utformas så att det blir en rimlig avvägning mellan skyddet för integriteten och skyddet för yttrandefriheten

Ett ny straffrättslig bestämmelse som gäller spridning av bilder eller andra uppgifter, innebär med nödvändighet en inskränkning i yttrandefriheten. Det straffbara området måste därför avgränsas så att det blir en rimlig och proportionerlig avvägning mellan de olika rättigheter och intressen som Europakonventionen och RF skyddar, dvs. skyddet för privatlivet och den personliga integriteten och rätten till yttrandefrihet.

I sammanhanget bör man lyfta fram den starka och grundlags-skyddade ställning som yttrandefriheten under mycket lång tid har intagit i Sverige. Artikel 8 i Europakonventionen ålägger medlemsstaterna att tillhandahålla ett skydd mot intrång i privatlivet och då i vissa fall med nödvändighet även begränsa yttrandefriheten. Den bedömningsmarginal som medlemsstaterna åtnjuter vid uttolkningen av Europakonventionen⁷⁶, innebär att yttrandefrihetens starka ställning bör beaktas när vi föreslår ett straffrättsligt skydd för privatlivet.

En utgångspunkt, som många säkerligen kan ställa sig bakom, kan vara att det i allmänhet ses som förkastligt att sprida alla slag av uppgifter om en person som denne kan antas vilja hålla för sig själv. Det torde överensstämma med den sociala norm som råder i dag. De sociala normerna är dock vare sig konforma eller konstanta. Vad vissa kan anse vara illvilligt ryktespridning och illojalt beteende kan andra se som oskyldigt skvaller. Uppfattningar om detta kan också ändras över tid.

Hur man förhåller sig till att privata uppgifter om ens person sprids växlar givetvis mellan olika individer. Det kan gälla vilken uppgiftsspridning som överhuvudtaget upplevs som ett intrång i privatlivet och ett angrepp på den personliga integriteten. Det kan bero på hur ”privat” man vill vara och hur stor ”privat sfär” man önskar att omge sig med. Därutöver har olika människor olika hög tolerans. Det kan i sin tur bero på sådant som vilken självbild eller vilket självförtroende man har och hur man ser på sig själv och sin omgivning. Huruvida en spridning av privata uppgifter kan vara till

⁷⁶ Se avsnitt 4.3.3.

men, är därtill ibland beroende av en persons yrkesroll och sociala situation.

Mot denna bakgrund kan lagstiftningen inte träffa varje form av illvillig ryktesspridning eller vidarebefordrande av privata angelägenheter, även om det ibland är sårande eller till och med skadligt för den berörde.

Det bör också framhållas att en straffbestämmelse om skydd mot intrång i privatlivet kommer att omfatta många olika slags handlingar och att skyddet för privatlivet i BrB, jämfört med det skydd som finns i dag, delvis kommer att regleras från en ny utgångspunkt. Det finns därför skäl att inta en något försiktig hållning och inrikta bestämmelsen mot de områden där ett nytt straffrättsligt skydd framstår som mest angeläget.

Vår slutsats blir därför att varje uppgiftsspridning som kan upplevas som ett intrång i privatlivet för den enskilde inte bör träffas av kriminalisering. Tvärtom bör det straffbara området ta sikte på mer uppenbara och tydliga fall av privatlivsintrång och integritetskränkningar.

Utifrån yttrandefrihetsaspekter bör också gränserna för det straffbara området göras så tydliga som möjligt. Oklara gränser kan leda till osäkerhet bland dem som vill yttra sig och sprida information och därigenom en – onödigt hård – själv censur.

Rättssäkerhetsaspekter innebär också att en ny reglering måste vara tydlig och förutsebar. Det s.k. obestämdhetsförbudet vid nykriminalisering innebär att en föreskrift i rimlig utsträckning måste vara bestämd till sin utformning, dvs. det uppställs vissa krav på begriplighet och precision.⁷⁷

En ny bestämmelse bör införas i 4 kap. BrB

En ny straffbestämmelse som gäller intrång i privatlivet genom spridning av vissa integritetskränkande uppgifter kommer i huvudsak att gälla vissa former av uppgiftslämning och bestämmelsen kommer därmed ha ett tillämpningsområde som delvis tangerar och överlappar förtalsbestämmelsen. Detta talar för att en ny bestämmelse bör införas i 5 kap. BrB.

⁷⁷ Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, 2013, s. 46.

I tidigare utredningsarbeten där frågan om ett straffrättsligt integritetsskydd har behandlats, har det gjorts en sådan bedömning. Både 1966 års integritetsskyddskommitté och Yttrandefrihetskommittén skisserade på bestämmelser i 5 kap. BrB som skulle vara subsidiära till förtalsbestämmelsen.⁷⁸

Som vårt förslag utformas finns det skäl att överväga en annan lösning. Det nya straffrättsliga skydd som enligt vår bedömning behöver införas ska inte bara skydda mot spridning av uppgifter som kan skada någons anseende. Skyddsbehovet är större än så genom att det handlar om människors rätt till integritet och privatliv. Den bestämmelse som behöver införas har därför människors integritet, privatliv och frid som skyddsintresse. Skyddsintresset sammanfaller alltså mer med bestämmelserna i 4 kap. om t.ex. olaga hot, hemfridsbrott, kränkande fotografering, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning och ofredande, än med regleringen i 5 kap. som ju syftar till att skydda den enskildes ära och anseende. Det är också naturligt att se ett nytt brott som del av de särskilda fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § BrB och kanske även som del av brottet olaga förföljelse (4 b §). Allt detta talar på ett tydligt sätt för att en ny bestämmelse bör införas i 4 kap. BrB.

En ny bestämmelse i förhållande till andra straffbestämmelser

En ny bestämmelse i 4 kap. BrB om straff för den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida vissa uppgifter skulle delvis komma att sammanfalla med tillämpningsområdet för förtalsbestämmelsen. I vilken mån båda bestämmelserna blir tillämpliga eller i vilken utsträckning det nya brottet i 4 kap. BrB ska konsumera förtalsbrottet går det knappast att uppställa några entydiga regler om. Det får lösas i praxis enligt de allmänna principerna om olikartad brottskonkurrens. Om det skyddsintresse som angripits i första hand avser den utpekades personliga integritet och privatliv, bör det nya brottet i 4 kap. BrB vinna företräde och ett förtalsbrott alltså konsumeras. I andra fall kan en spridning av t.ex. bilder och skriftliga uppgifter på ett tydligt sätt innebära både ett angrepp på

⁷⁸ Se avsnitt 10.3.1 och 10.3.3.

den utpekades personliga integritet och på dennes ära och anseende. I sådana fall kan båda straffbuden bli tillämpliga, dvs. det ska dömas i konkurrens. Samma slag av konkurrenssituation kan uppkomma om en och samma gärning uppfyller både rekvisiten för det nya brottet i 4 kap. BrB och brott mot PUL. En sådan konkurrenssituation kan också uppkomma i förhållande till barnpornografibrott och olaga våldsskildring.

En ny bestämmelse i förhållande till det grundlagsskyddade området

Enligt våra direktiv ska den bestämmelse som vi föreslår gälla *utanför* det grundlagsskyddade området. I kapitel 7 redovisas vad som omfattas av det grundlagsskyddade området. I korthet kan det sägas vara olika slag av tryckta skrifter (som omfattas av TF) samt traditionella ljudradio- och tv-sändningar och webbsändningar (som omfattas av YGL). Dessutom omfattas enligt YGL andra databasöverföringar genom den s.k. databasregeln, bl.a. webbplatser på internet som skaffat ett frivilligt grundlagsskydd genom utgivningsbevis.

Yttrandefrihetskommittén gjorde den bedömningen att det endast i mycket begränsad omfattning förekom integritetskränkningar inom det grundlagsskyddade området, bl.a. i databaser med utgivningsbevis, och att det saknades behov av att stärka det generella skyddet för enskildas integritet och privatliv i TF och YGL.⁷⁹

Med utgångspunkt i Yttrandefrihetskommitténs bedömning blir vår egen utgångspunkt att spridning av integritetskänsliga uppgifter borde vara väsentligt mer omfattande i forum som inte åtnjuter grundlagsskydd. Inom det område som omfattas av TF och YGL finns ett särskilt utgivaransvar och en sedan länge etablerad ordning med självsanering. Det finns dock skäl att vara observant inför en utveckling som skulle innebära att databaser med utgivningsbevis skulle bli "frizoner" och missbrukas för spridning av sådant som utanför det grundlagsskyddade området kommer att straffas genom den nya straffbestämmelsen i 4 kap. BrB som vi här föreslår.

⁷⁹ SOU 2012:55 s. 440 (se om detta i avsnitt 10.3.3).

Det kan nämnas att JO framförde sådana farhågor i sitt remissvar till Yttrandefrihetskommitténs betänkande.

En annan aspekt i sammanhanget blir att vissa gärningar kommer att vara straffbelagda om de utförs i ett forum utanför det grundlagsskyddade området, men straffria om de utförs genom t.ex. en databas med utgivningsbevis. Det framstår inte som en lyckad ordning. En liknande diskrepans kan uppkomma om ett visst förfarande bestraffas enligt en strängare straffskala om brottet sker utanför det grundlagsskyddade området än om det sker innanför.

I sammanhanget kan det nämnas att Mediegrundlagskommittén bl.a. ska göra en översyn av databasregeln. Kommittén ska analysera vilka konflikter med skyddet för den personliga integriteten som uppkommer när information tillhandahålls ur databaser med utgivningsbevis och ta ställning till om förändringar behövs för att tillgodose integritetsskyddet.⁸⁰ Vår utredning har samrått om denna fråga med Mediegrundlagskommittén. Kommittén ska redovisa sitt betänkande senast den 1 september 2016.

Att det kommer att bli en skillnad mellan den straffrättsliga regleringen inom och utanför det grundlagsskyddade området är oundvikligt om ett särskilt brott till skydd för integriteten införs utanför det grundlagsskyddade området. Vi anser dock att problemet inte ska överdrivas. Vi utgår från att integritetskränkningar inom det grundlagsskyddade området inte är mer omfattande än vad Yttrandefrihetskommittén kom fram till. Som vi konstaterat tidigare i detta avsnitt finns det ett starkt behov av en ny straffrättslig reglering för spridning av integritetskränkande uppgifter. Behovet av ett sådant straffrättsligt skydd utanför det grundlagsskyddade området minskar inte genom att lagstiftningen gör halt och inte gäller inom TF och YGL.

Vi anser att en ny bestämmelse om intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter bör ha företräde framför förtalsregeln och att den senare bör konsumeras om det skyddsintresse som angrips i första hand är personlig integritet och privatliv. Förtalsregeln kommer dock att ha fortsatt tillämplighet på det grundlagsskyddade området, även beträffande de gärningar som vi anser utslutande skulle ha bestraffats enligt den nya bestämmelsen

⁸⁰ Dir. 2014:97.

i 4 kap. BrB, om gärningen hade begåtts utanför det grundlags-skyddade området. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 13.5 där vi närmare behandlar förtalsregeln.

10.6 Utredningens förslag

10.6.1 En ny straffbestämmelse om intrång i privatlivet genom spridning av integritetskränkande uppgifter

Förslag: En ny bestämmelse ska införas i 4 kap. brottsbalken som gör det straffbart att göra intrång i någon annans privatliv genom att sprida

- bild eller annan uppgift om någons sexualliv,
- bild eller annan uppgift om någons hälsotillstånd,
- bild eller annan uppgift om att någon utsatts för ett allvarligt brott,
- bild på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation,
- bild på någons nakna kropp, eller
- annan liknande bild eller uppgift om någons privatliv.

Straffansvaret ska gälla endast om spridningen var ägnad att medföra kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör.

En konkret och tydlig straffbestämmelse

En bestämmelse om ett utvidgat straffrättsligt skydd för integriteten bör gälla mer uppenbara och tydliga fall. En utgångspunkt kan vara att överväga *vilka slag* av uppgifter som den enskilde typiskt sett har starka skäl att hålla för sig själv, eller bestämma vem eller vilka som ska få del av dem. Bedömningen kan ta sin utgångspunkt i detta, även om uppgifternas slag kanske inte ensamt kan avgränsa det straffbara området.

Det som oftast pekas ut i olika sammanhang är det som traditionellt ses som det mest privata. Det som ofta återkommer är sexualliv, den nakna kroppen och hälsotillstånd (i vart fall annat än

mer oskyldiga åkommor). Bland annat anges dessa slag av uppgifter i tidigare utredningar som behandlat skyddet av den personliga integriteten.⁸¹

Forskning om kränkningar av den personliga integriteten på internet visar att det som upplevs som mest integritetskränkande är att någon sprider filmer och bilder, främst sådant som gäller sexualliv och nakenhet.⁸²

Vid sidan av forskningen kan var och en gå till sig själv och fråga sig vad man vill göra utan andras oönskade insyn. Sannolikt skulle de flesta nämna sådant som sexuellt umgänge, duscha, klä om, gå på toaletten och anförtro en läkare sina åkommor. Det stora flertalet torde säga att detta är sådant man vill göra utan någon publik exponering.

Visserligen kan man se en förskjutning – inte minst bland unga människor – genom användningen av sociala medier beträffande mängden privata bilder och andra uppgifter som görs tillgängliga för andra. Det är dock en förskjutning som uteslutande bör ske genom fria val – vad man själv väljer att sprida via internet. Även om någon självmant tillhandahåller någon eller några enskilda t.ex. en känslig bild, kan det upplevas som ett intrång i privatlivet om mottagaren utan lov sprider bilden vidare.

Normer gällande vad man får visa upp om andra och vad som är integritetskränkande att exponera kan ändras över tid. Detta är något som får vägas in i domstolarnas bedömning. Utgångspunkten för utformningen en ny straffbestämmelse till skydd för integriteten måste vara att den definierar det straffbara området samtidigt som den bör utformas så att den ger möjlighet att ta hänsyn till Europadomstolens praxis och förändringar i samhällslivet.

Bestämmelsen bör inte vara allmänt hållen utan ta vissa slag av uppgifter som utgångspunkt

Ett intrång i någons privatliv genom att man sprider integritetskränkande uppgifter kan uppenbarligen ske på många olika sätt och genom att olika slag av uppgifter sprids. Med förebild i övriga nordiska länders lagstiftning, kan man därför överväga en allmänt

⁸¹ Se avsnitt 10.3.

⁸² Se forskningsöversikt i avsnitt 6.4.3.

hållen regel som straffbelägger en sådan spridning.⁸³ Det har också varit inriktningen när en svensk reglering tidigare har övervägts.⁸⁴

Fördelen med en sådan regel är att den skulle inbegripa alla allvarliga fall av integritetskränkningar och att den med lätthet skulle kunna tillämpas i ljuset av en förändrad samhällsutveckling, Europadomstolens fortsatta praxisutveckling och andra tillkommande omständigheter.

En allmänt hållen regel skulle dock bli komplicerad när tillämpningsområdet skulle bli uppdelat mellan det grundlagsskyddade området och området för annan straffrätt. Det är en uppdelning som inte finns i andra nordiska länder. En allmänt hållen regel skulle också kunna uppfattas som svårtolkad och oförutsebar. Med tanke på att regeln kommer att innebära en inskränkning av yttrandefriheten, vore detta särskilt olyckligt, eftersom det i så fall skulle kunna leda till en onödigt hård självzensur. Den nya straffbestämmelsen i BrB kommer att gälla på ett område som tidigare inte varit reglerat med detta skyddsintresse som utgångspunkt. Utan tidigare praxis skulle det kunna uppstå osäkerhet om bestämmelsens syfte och räckvidd. Det skulle bli svårt för den enskilde att förstå vad som är straffbart och vad som inte är straffbart. Även för rättsväsendets del och för domstolarnas tillämpning av bestämmelsen, finns det skäl för att utforma en mer detaljerad bestämmelse med tydligare anvisningar för dess tillämpningsområde.

Vår bedömning blir därför att det inte bör införas någon allmänt hållen regel utan att den nya straffbestämmelsen mer tydligt ska ange vilka slags uppgifter som straffansvaret gäller.

Vår nästa frågeställning blir därför vilka slag av bilder och andra uppgifter som – i vart fall som utgångspunkt – bör omfattas av den nya bestämmelsen. I kommande del av avsnittet redovisas dessa överväganden. Därefter tar vi upp att uppgiftens slag inte ensamt kan avgränsa det straffbara området, utan att en ytterligare avgränsning behöver göras.

⁸³ Se avsnitt 10.4.3, 10.4.4 och 10.4.5.

⁸⁴ Se avsnitt 10.3.

Bilder och andra uppgifter om sexualliv

Som vi har konstaterat hör bilder och andra uppgifter om någons sexualliv till de mest självklara att omfattas med en ny reglering. Med det avses bilder (både stillbilder och rörliga bilder) på sexuella handlingar, explicita bilder på blottade könsorgan eller andra nakenbilder som är av sexuell natur. Vidare bör känsliga uppgifter hänförliga till sexualitet kunna omfattas, exempelvis utförliga uppgifter om någons sexuella preferenser eller sexuella kontakter.

Alla uppgifter om sexualliv kan dock inte omfattas av straffansvar att sprida. Vi återkommer senare i detta avsnitt till hur detta bör avgränsas.

Bilder och andra uppgifter om hälsotillstånd

Uppgifter om hälsotillstånd anses gälla den privata sfären och sådana uppgifter bör därför vara skyddade från spridning till andra. Uppgifter om hälsotillstånd är nära förknippade med privatlivet och den personliga sfären. I övriga nordiska länder omfattas uppgifter om hälsotillstånd i de ländernas regler om integritetsskydd.⁸⁵

Som sjuk eller skadad är man ofta i en skyddslös ställning. Man kan sägas ha ett berättigat intresse att hålla sådant som sjukjournaler, förskrivning av läkemedel och annan dokumentation från sjukvården för sig själv. Den starka och omfattande sekretessen som gäller för uppgifter inom sjuk- och hälsovården (25 kap. OSL) visar vilken betydelse som lagstiftaren har lagt vid att uppgifter om enskildas hälsotillstånd och medicinsk verksamhet rörande enskilda inte når andra än den som uppgiften gäller.

Europadomstolen har i flera rättsfall uttalat att avsaknad av rättsligt skydd mot spridning av uppgift om HIV-infektion kan vara brott mot artikel 8 (se bl.a. *C.C. mot Spanien* och *Z mot Finland*).

I likhet med vad som anförts tidigare i detta avsnitt, bör inte alla uppgifter som sprids omfattas av en bestämmelse om integritetsintrång. Att någon lider av en allvarlig sjukdom eller medicinerar regelbundet, bör rimligen vara en uppgift som den enskilde bör få hålla för sig själv. Detsamma kan gälla en uppgift om att någon har

⁸⁵ Se avsnitt 10.4.3, 10.4.4 och 10.4.5.

genomgått en abort. Även uppgift om att någon genomgått ett könsbyte är en uppgift som den enskilde bör kunna få hålla för sig själv. Uppgifter om mer harmlösa sjukdomar bör dock inte omfattas av straffansvaret. Vi återkommer senare i detta avsnitt till hur detta bör avgränsas.

Bilder eller andra uppgifter om att någon utsatts för ett allvarligt brott

Brottsoffer är ofta i en utsatt situation. På flera olika sätt kan spridning av bilder och andra uppgifter om brottsoffer och de brott de har utsatts för innebära allvarliga integritetsintrång. Om exempelvis identifierbara bilder på brottsoffer, rättsintyg eller detaljerade uppgifter från förundersökningar ges spridning, kan det innebära allvarliga intrång i brottsoffrets privatliv. På motsvarande sätt kan spridning av sekretessbelagda uppgifter om brottsoffrets identitet – exempelvis i ett sexualbrottsmål – innebära ett allvarligt integritetsintrång.

I EU:s brottsofferdirektiv från 2012 betonas behovet av åtgärder för att skydda brottsoffer och deras familjemedlemmar från sekundär eller upprepad viktimisering.⁸⁶ Bland annat framhålls (i ingresspunkt 54) att skyddet av privatlivet kan vara ett viktigt sätt att förebygga sekundär och upprepad viktimisering (dvs. att brottsoffret under sin bearbetningsprocess utsätts för påfrestningar som leder till en upprepning av känslan av utsatthet).

En särskild företeelse som har uppmärksammats i olika sammanhang är att en oskyldig person utsätts för misshandel eller ett annat brott samtidigt som brottet filmas av bekanta till förövaren. I flera fall som uppmärksammats har därefter filmen spritts via internet. Företeelsen – som mindre passande har benämnts ”happy slapping” – utgör enligt vår mening ett exempel på något som kan utgöra ett allvarligt intrång i ett brottsoffers privatliv och personliga integritet.

⁸⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF (se närmare om direktivet i Ds 2014:14 – Genomförande av brottsofferdirektivet).

Enligt vår mening bör alltså bilder eller andra uppgifter om brottsoffer i många fall vara av sådant slag att spridningen bör omfattas av en bestämmelse om straff för integritetsintrång. Den som utsatts för ett allvarligt brott bör vara skyddad mot att uppgifter sprids som rör mycket personliga förhållanden där det kan innebära kännbara men om uppgifterna sprids, t.ex. att någon utsatts för sexualbrott, våldsbrott eller andra mer allvarliga brott mot person. Bestämmelsen bör därför omfatta bilder eller andra uppgifter som visar att någon utsatts för ett allvarligt brott. Om det är fråga om offer för mer bagatellartade brott, kan en spridning av uppgifter dock typiskt sett inte innebära samma slag av integritetsintrång som när det gäller uppgifter om offer som utsatts för mer allvarliga brott.

Bilder på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation

Även i andra fall – utan att det är fråga om att någon utsatts för brott – kan bilder visa att någon befinner sig i en mycket utsatt situation. Om sådana uppgifter sprids kan det innebära allvarliga intrång i den utsattes privatliv. Det kan t.ex. gälla bilder på någon som genomför ett självmordsförsök.⁸⁷ Vidare kan det röra sig om bilder på någon som utsätter sig för allvarliga självskadebeteenden. Utlämnande bilder som exponerar någon som befinner sig ett trauma eller detaljerade bilder på någon som är allvarligt påverkad av alkohol eller narkotika kan också vara av sådant slag. Ytterligare ett exempel kan vara bilder på en person som blir föremål för någon form av tvångsomhändertagande. Vidare kan framhållas närgångna bilder på någon som varit med om en allvarlig olyckshändelse.

Enligt vår mening bör alltså bilder på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation i många fall vara av sådant slag att spridningen bör omfattas av en bestämmelse om straff för integritetsintrång. Bilder på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation kan visserligen ibland samtidigt sägas vara uppgifter om någons hälsotillstånd. Det gäller dock inte i alla situationer och

⁸⁷ Jfr Europadomstolens dom i målet Peck mot Storbritannien, se närmare om den i avsnitt 4.3.4.

ibland kan en sådan tolkning framstå som långsökt. Enligt vår mening är det angeläget att i en särskild punkt reglera straffansvaret för integritetsintrång genom spridning av sådana bilder, eftersom spridningen kan innebära mycket allvarliga integritetskränkningar.

Senare i detta avsnitt återkommer vi till att en avgränsning av straffansvaret bör göras till de uppgifter vars spridning kan leda till skada.

Bilder på någons nakna kropp

Därutöver kan övervägas om bilder som exponerar annat inom den intima sfären än det som tidigare behandlats ska omfattas av ett spridningsförbud. Vad vi i första hand har övervägt är smygtagna bilder som på något sätt är utlämnande för den avbildade.

Brottet kränkande fotografering och bilder som tas när någon begår en sådan gärning kan i sammanhanget ha betydelse vid dessa överväganden. I 4 kap. 6 a § BrB föreskrivs följande:

Den som olovligen med tekniskt hjälpmedel i hemlighet tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller ett annat liknande utrymme, döms för kränkande fotografering till böter eller fängelse i högst två år.

Enligt förarbetena tar paragrafen sikte på sådan fotografering som innebär ett intrång i den fredade sfär som enskilda bör ha rätt till i förhållande till andra enskilda.⁸⁸

I propositionen konstaterades att spridning av bilder med ett integritetskänsligt innehåll kan innebära allvarliga kränkningar av enskildas personliga integritet. Enligt regeringen kunde det därför övervägas om ett förbud mot kränkande fotografering borde förenas med en ny bestämmelse som kriminaliserar spridning av bilder med ett integritetskänsligt innehåll.⁸⁹ Det fanns dock inte något beredningsunderlag till att då föreslå något sådant. Regeringen ansåg bl.a. mot den bakgrunden att det saknades såväl anledning som förutsättningar för att då samordna ett spridningsförbud och ett på innehållet inriktat bildupptagningsförbud.

⁸⁸ Prop. 2012/13:69 s. 39.

⁸⁹ A. prop. s. 18.

Det straffrättsliga skydd mot intrång i den fredade sfären som 4 kap. 6 a § BrB tillhandahåller, kan enligt vår mening möjligen sägas vara ofullständigt eftersom bilder som tagits olovligen därefter kan spridas straffritt. Dagens möjligheter att kopiera och sprida digitalt tagna bilder gör att det knappast finns verkningsfulla sätt att hindra spridning av otillåtet tagna bilder genom beslag och förverkande i samband med utredning av brottet kränkande fotografering. I många fall bör därför spridning av bilder tagna på ett sätt som avses i 4 kap. 6 a § BrB anses innebära ett intrång i privatlivet. Motsvarande förhållande kan råda om fotograferingen skett utan samtycke, dock utan att ha skett i hemlighet (där själva fotograferingen i stället kan bedömas som ofredande).⁹⁰ Vårt förslag om att det ska vara ett intrång i privatlivet att sprida bilder om bl.a. sexualliv och hälsotillstånd innebär att spridning av sådana olovligt tagna bilder i många fall kommer att omfattas av straffansvaret. Med andra ord kommer man långt genom att straffbelägga olovlig spridning av sådana bilder. Andra bilder – med ett innehåll som inte inryms enligt dessa kategoriseringar – kan också vara integritetskränkande att sprida. Inte minst kan det gälla bilder som tagits i en dusch, i ett omklädningsrum eller på en toalett. Vi har därför övervägt om det särskilt bör föreskrivas att sådana bilder ska vara straffbelagda att sprida – förutsatt att bildens innehåll är sådant att en spridning kan medföra skada. En reglering med följande innehåll har då diskuterats:

För brott ska även dömas den som sprider bilder som tagits utan samtycke från den avbildade eller där den avbildade uppenbart inte avsett att bilden skulle spridas utan dennes samtycke.

Ett förbud mot spridning av bilder som inte har innehållet i bilderna som utgångspunkt, skulle dock bli relativt omfattande. Det kan vara svårt i rättstillämpningen att hitta konkreta hållpunkter vid bedömningen av straffbarhet och bestämmelsen skulle kunna uppfattas som oförutsebar. Vi väljer därför att inte föreslå en utformning av straffansvaret som utgår från att bilden har tagits i smyg eller olovligen. I stället bör straffansvaret utformas utifrån det integritetskränkande innehållet i bilden.

⁹⁰ Jfr a. prop. s. 30.

Det är enligt vår mening integritetskränkande att olovligen sprida bilder som exponerar människokroppen – eller delar av den – utan kläder. Att exponera sin nakenhet är något som de allra flesta människor själva vill avgöra när, hur och – framför allt – inför vilka det ska ske. Bilder på den nakna kroppen är inte alltid något som kan sägas handla om någons sexualliv. Inte heller kan det sägas vara en uppgift om hälsotillstånd – annat än om en bild avslöjar en sjukdom eller åkomma.

Spridning av bilder som exponerar någons nakna kropp bör därför enligt vår mening omfattas av en bestämmelse om integritetsintrång. I likhet med våra tidigare resonemang kan dock inte alla sådana bilder omfattas av ett sådant förbud. Vi återkommer i det följande till hur bestämmelsen bör avgränsas till fall där en spridning kan orsaka skada.

Uppgifter om ekonomiska förhållanden?

Många uppgifter om en persons ekonomiska förhållanden är till sin natur privata. Uppgifterna kan dock i många fall vara tillgängliga genom allmänna och offentliga handlingar – t.ex. uppgifter om taxerad inkomst – och de kan knappast vara sådana att de på ett mer intimt sätt kan sägas höra till den privata sfären. Andra slag av uppgifter om någons ekonomiska förhållanden är däremot sådana att den enskilde typiskt sett har ett starkt intresse av att uppgifterna inte utan samtycke sprids till en vidare krets av människor.

Att uppgifter om en persons ekonomi är sådana att en spridning av uppgifterna kan innebära skada eller men, framgår av det sekretessskydd som finns när sådana uppgifter hanteras av myndigheter.

Sekretess gäller enligt 26 kap. 1 § OSL inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden. Uppgifter om en persons ekonomi faller in under det begreppet.⁹¹ Vidare gäller enligt 27 kap. 1 § OSL sekretess för uppgifter om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden, när uppgifterna förekommer i en myndighets verksamhet av vissa slag på skatteområdet, bl.a. fastställande av skatt. Dessutom kan framhållas att sekretess enligt

⁹¹ Lenberg m.fl., Offentlighets- och sekretesslagen (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 26 kap. 1 §.

28 kap. 13 § OSL gäller i ärenden om arbetslöshetsförsäkring för uppgift om en enskilds personliga förhållanden. Uppgifter om en persons ekonomi faller även då in under begreppet personliga förhållanden.⁹²

Även om uppgifter beträffande privatekonomi grundar sig på myndighetsbeslut och alltså är tillgängliga i allmänna handlingar (när de inte omfattas av sekretess) kan uppgifterna av den enskilde upplevas som tillhörande den privat sfär som ska vara fredad från insyn. Det kan gälla uppgifter om att någon uppbär försörjningsstöd eller är föremål för utmätning. Samma sak kan upplevas beträffande uppgifter om att någon försatts i konkurs (dock att sådana beslut ju enligt ska lag annonseras av domstolen). Även andra uppgifter om privatekonomin – som förmögenhet och skuldsättning – kan det finnas ett starkt intresse för den enskilde att hålla hemliga.

Straffbestämmelserna i våra nordiska grannländer angående spridning av integritetskänsliga uppgifter omfattar i vissa fall uppgifter gällande den enskildes privatekonomi.⁹³ Vid det studiebesök som utredningen gjorde i Helsingfors framkom i de diskussioner som där fördes med rättssakkunniga, forskare och rättstillämpare att den finska integritetslagstiftningen även kan omfatta privatekonomiska förhållanden – såsom att någon försatts i konkurs eller uppbär försörjningsstöd.⁹⁴

Mot denna bakgrund finns det skäl att överväga om spridning av uppgifter om enskildas ekonomiska förhållanden i vissa fall bör omfattas av en bestämmelse om integritetsintrång.

Det finns också skäl som med styrka talar i motsatt riktning. Uppgifter om någons privatekonomi kan inte på samma intima sätt som uppgifter om kroppen, hälsan och sexuallivet anses sammankopplade med en människas personlighet och privatliv. En spridning av uppgifter om privatekonomiska förhållanden kan därför inte anses som ett lika allvarligt intrång i den privata sfären som t.ex. spridning av känsliga hälsouppgifter.

Även med en tydlig avgränsning till fall där en spridning kan orsaka skada för den som berörs, skulle det kriminaliserade området bli ganska vidsträckt. Vissa handlingar måste få vara tillåtna även om

⁹² Lenberg m.fl., Offentlighets- och sekretesslagen (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 28 kap. 13 §.

⁹³ Se avsnitt 10.4.3, 10.4.4 och 10.4.5.

⁹⁴ Studiebesök den 17 september 2015.

de kan anses som utslag av olämpligt beteende och beskrivas som "illvilligt skvaller". Att uttryckligen innefatta den enskildes ekonomiska förhållanden bland de slag av uppgifter som en bestämmelse om integritetsintrång genom spridning av vissa uppgifter skulle omfatta, kan innebära att regleringen riskerar att bli alltför långtgående.

Till detta kan framhållas att den som sprider uppgifter om någons privatekonomiska förhållanden kan göra sig skyldig till förtal enligt 5 kap. 1 § BrB, i det fall uppgiftslämnandet är ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning. Det är därför inte under alla förhållanden straffritt att sprida känsliga privatekonomiska uppgifter.

Sammantaget finner vi att uppgifter om den enskildes ekonomiska förhållanden inte bör ingå bland de slag av uppgifter som bestämmelsen bör omfatta.

Bestämmelsen bör inte uteslutande vara begränsad till vissa slag av uppgifter

Den nya bestämmelsen bör enligt det ställningstagande vi gör tidigare i detta avsnitt ta sin utgångspunkt i *vissa slag av uppgifter*. Det är sådana slag av uppgifter där vi bedömer att det finns en stor risk för integritetskränkning om uppgifterna sprids. Vad som bör övervägas är om det är en framkomlig väg att göra en definitiv avgränsning utifrån uppgifternas slag.

Om utgångspunkten är skyddet mot intrång i privatlivet kan spridning av uppgifter av många olika slag tänkas inkräkta allvarligt, allt beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Att helt avgränsa bestämmelsen till vissa slag av uppgifter låter sig då knappast göras. Det skulle uppstå ständiga gränsdragnings- och definitionsproblem och en sådan reglering skulle kunna framstå som godtycklig och ologisk. Det finns också en risk för att den inte skulle kunna ge ett tillräckligt skydd över tid utan att samhällsutvecklingen ganska snabbt skulle medföra behov av ändringar i bestämmelsen.

Artikel 8 i Europakonventionen är "allmänt hållen" och anger att var och en har rätt till respekt för privat- och familjeliv, hem och korrespondens. Som framgår av Europadomstolens praxis bedöms alla möjliga slag av uppgifter kunna omfattas av skyddet

för privatlivet. En svensk reglering måste kunna tolkas och utvecklas i ljuset av de åtaganden Sverige har enligt Europakonventionen. Att helt avgränsa bestämmelsen till vissa slag av uppgifter skulle omöjliggöra en sådan tillämpning. Visserligen har vi tidigare i detta avsnitt anfört att den nya regleringen endast bör gälla tydliga och uppenbara fall, bl.a. med hänsyn till den inskränkning i yttrandefriheten som en straffbestämmelse skulle innebära. Vidare har vi framhållit att Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen att åstadkomma ett integritetsskydd måste tolkas i ljuset av den starka ställning yttrandefriheten åtnjuter hos oss och att det även finns en bedömningsmarginal som innebär att hänsyn till yttrandefriheten kan och ska tas. Trots detta finner vi att en reglering som uteslutande tar sikte på vissa slag av uppgifter inte är lämplig.

Vår slutsats blir att regleringen i första hand bör ta sikte på de slag av uppgifter som vi diskuterat tidigare i detta avsnitt, men att det därutöver bör finnas en öppning för andra uppgifter om någons privatliv som inte inryms under de exempel som särskilt anges i lagtexten men som har ett liknande innehåll. De särskilt angivna exemplen blir då dels tydliga anvisningar för rättstillämpningen och dels kan de användas som ”jämförelsenorm” vid bedömningen av andra uppgifter som inte inryms i uppräknningen. Förutom bilder på den som utsatts för brott kan det vara frågan om bilder på den som utsatts för någon form av angrepp där inte alla förutsättningar är uppfyllda för att angreppet ska anses utgöra ett brott. Vid sidan av uppgifter om hälsotillstånd kan liknande uppgifter handla om andra medicinska behandlingar eller ingrepp som inte är betingade av någons hälsotillstånd. Utöver bilder som exponerar någons nakna kropp kan andra bilder omfattas om de är explicita och till sin karaktär utlämnande.

I författningskommentaren berör vi ytterligare vad som ska förstås med liknande bilder eller uppgifter om någons privatliv.

Intrång i integriteten genom spridning som är ägnad att medföra kännbar skada blir straffbar

En straffbestämmelse som under alla förhållanden förbjuder intrång i integriteten genom spridning av vissa angivna slag av uppgifter skulle bli för vidsträckt. För att ett förbud ska vara tillräckligt motiverat och

en godtagbar inskränkning av yttrandefriheten måste tillämpningsområdet avgränsas ytterligare.

Det innebär att det intrång i privatlivet som ligger i spridning av de uppgifter som anges i straffbestämmelsen måste kvalificeras på något sätt. Uppgifter om sexualliv bör kunna vara förbjudna att sprida om de rör något personligt och känsligt, exempelvis stillbilder eller rörliga bilder när någon har sexuellt umgänge eller detaljerade uppgifter om någons sexuella preferenser eller sexuella kontakter. Spridning av andra uppgifter som är kopplade till sexualitet – som t.ex. att någon väntar barn – kan dock knappast omfattas av ett straffansvar. Beträffande hälsouppgifter bör tillämpningsområdet kunna gälla uppgifter om att någon lider av en könssjukdom eller sekretessbelagda och ingående sjukjournaler, men inte uppgifter om att någon har influensa. På samma sätt kan man resonera gällande bilder och andra uppgifter om att någon utsatts för brott. Bilder som tagits av kamrater till den som misshandlar någon, innebär typiskt sett ett integritetsintrång att sprida. Detsamma får anses gälla för exempelvis sekretessbelagda uppgifter om målsägandens identitet i ett sexualbrottsmål. Uppgifter om att någon utsatts för ett villa-inbrott kan å andra sidan knappast omfattas av ett spridningsförbud. Vad gäller bilder på den nakna kroppen bör förbudet gälla bilder med sådant innehåll att exponeringen genom en spridning innebär ett verkligt integritetsintrång. Det kan gälla exempelvis explicita och utlämnande bilder på någon som duschar, byter om eller besöker toaletten. Av betydelse kan även vara att det är fråga om bilder som tagits utan samtycke från den avbildade eller bilder av privat natur som den avbildade uppenbarligen inte avsett skulle spridas till någon vidare krets.

Det som ska bli straffbart att sprida bör alltså endast gälla bilder eller andra uppgifter där innehållet är sådant att spridningen kan orsaka skada. Med skada avser vi skada på privatlivet och den personliga integriteten. Genom att privata uppgifter sprids till andra mot någons vilja (eller i vart fall utan dennes giltiga samtycke) sker det ett intrång i den personliga integriteten hos den person som uppgiften rör. Det kan beskrivas som en personlig förlust; något som var en del av den enskildes privata sfär går förlorat och blir tillgängligt för andra utom den enskildes kontroll. Graden av förlust beror på hur privat uppgiften var, t.ex. hur nära den var sammanlänkad med den utsattes personlighet och hur starkt intresset

var att behålla uppgiften utom andras räckhåll. Hur stort intrånget är beror därutöver på uppgiftens spridning; ju större ofrivillig exponering av uppgiften, desto större intrång i privatlivet. Att uppgifter sprids till personer i den utsattes närhet och vänskapskrets kan då – bland många andra omständigheter – öka känslan av intrång i privatlivet.

För att bestämmelsen ska avgränsas till mer uppenbara situationer bör det vara fråga om *en kännbar* skada. I praktiken ska det för straffansvar handla om situationer där ett intrång i integriteten genom spridning av uppgifter kan leda till psykiskt lidande och andra allvarliga negativa personliga konsekvenser för den enskilde.

Våra fortsatta överväganden gäller hur detta bör utformas. I avsnitt 9.2 diskuterar vi – på ett övergripande plan – om straffbestämmelserna till skydd för den personliga integriteten bör utformas som handlingsbrott, effektbrott eller farebrott. Vi konstaterar där att konstruktionen med abstrakta farebrott (att något är ”ägnat att”) i vissa fall kan innebära tolkningsproblem. En sådan konstruktion innebär dock samtidigt att det uppställs ett väl avvägt krav på vilka omständigheter som ska bevisas, i förhållande till vad som skulle gälla för ett effektbrott. Dessutom utgör en sådan konstruktion en rimlig avgränsning av det straffbara området för brott mot den personliga integriteten.

Genom en avgränsning till *typiska effekter* av att privata uppgifter sprids, så undantas spridning av uppgifter som visserligen är av privat natur men som den enskilde rimligen ska kunna tåla och som därför inte bör omfattas av straffansvar. Å andra sidan upp-rätthålls på så sätt en norm gällande vilken uppgiftsspridning som verkligen bör anses utgöra oacceptabla angrepp på någons personliga integritet och privatliv.

Samtidigt kan knappast ett brott mot den personliga integriteten beskrivas, förstås eller bedömas straffvärdemässigt på ett rimligt sätt, om inte viss hänsyn tas till situationen och till målsäganden. Av betydelse kan vara det sociala sammanhang som den utsatte befinner sig i och vilken spridning uppgifterna fått bland människor som ingår detta sammanhang. Vidare kan det tillmätas betydelse vid bedömningen av om spridningen av uppgifterna var ägnad att orsaka skada, om den som uppgifterna avser själv tidigare spritt samma eller liknande slag av uppgifter.

Vi bedömer mot denna bakgrund att ett nytt spridningsbrott bör utformas som ett abstrakt farebrott; att spridningen ska vara straffbelagd om den är *ägnad* att medföra kännbar skada. I författningskommentaren behandlar vi ytterligare hur bestämmelsen bör förstås i detta avseende.

Straffskyddet ska gälla den som uppgiften rör

Vad man därefter bör överväga är vems skada som ska tillmätas relevans vid bedömningen av om en spridning ska vara straffbar. Frågan blir alltså avgörande för i vilka fall ett brott ska ha begåtts, eftersom det för straffansvar ska förutsättas att spridningen varit ägnad att medföra kännbar skada hos någon person.

Rekvisitet bör givetvis vara uppfyllt om intrånget i integriteten genom spridning av uppgifterna är ägnad att medföra skada *för den som uppgiften verkligen avser*, exempelvis den person som är avbildad på en integritetskränkande bild eller den person som utförliga patientjournaler handlar om. Frågeställningen är om skadeverkningar ägnade att uppkomma även hos någon annan bör kunna beaktas vid bedömningen av om ett brott har begåtts.

Detta ställs på sin spets om uppgifterna rör en avliden person och kanske även om de gäller ett mycket litet barn. Frågan är om den skada som är ägnad att uppkomma hos närstående till den som uppgiften verkligen avser ska kunna tillmätas betydelse vid bedömningen av om brott har begåtts.

Möjligen kan en förebild vara det sätt på vilket skaderekvisiten i sekretesslagstiftningen är uppbyggda. I OSL föreskrivs i många bestämmelser att sekretess gäller även om *närstående* till den som uppgiften avser kan lida men av att en uppgift röjs. I det integritetsskyddsbrott som Yttrandefrihetskommittén skisserade användes den konstruktionen.⁹⁵

Beträffande uppgifter om avlidna, kan en jämförelse också göras med bestämmelsen om förtal av avliden i 5 kap. 4 § BrB. Förtal av avliden ska medföra ansvar, om gärningen är sårande för de efterlevande eller den eljest, med beaktande av den tid som förflutit

⁹⁵ Se avsnitt 10.3.3.

sedan den avlidne var i livet samt omständigheterna i övrigt, kan anses kränka den frid som bör tillkomma den avlidne.

Att generellt kunna beakta skada för anhöriga till den som uppgiften avser, bedömer vi skulle bli en alltför omfattande och svåröverblickbar kriminalisering. Det skulle dessutom bli en för långtgående kriminalisering att – med förtal av avliden som förebild – på något sätt generellt kriminalisera intrång i privatlivet hos en avliden person. Bestämmelsen bör alltså som huvudregel bli tillämplig i fråga om information som sprids om en levande person och skydda den person som uppgiften verkligen avser.

I vissa mycket speciella undantagsfall kan det dock bli fråga om ett intrång i integriteten hos någon, trots att den uppgift som sprids avser någon annan person än den som i dessa fall får sin integritet angripen genom spridningen. I en persons privata sfär ingår normalt sett endast personen själv men i vissa speciella fall kan också andra vara så nära förknippade med personen att även uppgifter om dem kan anses ingå i den privata sfären. Barn har en egen privat sfär men kan också innan de når vuxen ålder anses ingå i föräldrarnas eller andra vårdnadshavares privata sfär. Det innebär att uppgifter som rör barnet i vissa speciella fall också kan anses röra föräldrarnas – eller andra vårdnadshavares – privatliv när det är fråga om mycket integritetskränkande och utlämnande uppgifter. Om sådana uppgifter sprids kan det anses innebära ett intrång i föräldrarnas eller vårdnadshavarnas privatliv. Om exempelvis någon sprider obduktionsbilder av ett avlidet barn, kan det anses ha skett ett intrång i föräldrarnas privatliv. I bestämmelsen bör därför anges att spridningen ska vara ägnad att medföra allvarlig skada för den som uppgiften rör, med vilket alltså menas den som uppgiften verkligen avser och i speciella undantagssituationer föräldrarna (eller vårdnadshavarna) till ett barn som uppgiften avser.

10.6.2 Spridning av uppgifter om sexualliv bör inte ges någon särställning i BrB

Bedömning: Spridning av uppgifter om sexualliv bör inte ges någon särställning i brottsbalken genom att sådana gärningar behandlas som ett sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken.

Det skulle kunna övervägas om spridning av bilder och andra uppgifter med ett sexuellt innehåll bör ges en särställning i förhållande till spridning av andra slag av uppgifter med ett integritetskränkande innehåll. Vad vi då har diskuterat är om sådana intrång i privatlivet bör ses som ett sexualbrott och placeras i 6 kap. BrB. Det kan då bl.a. handla om det som ofta benämns som hämndporr, att sprida mycket explicita bilder med sexuellt innehåll på internet i trakasserande syfte och ibland på särskilda webbsidor. Som redovisas i avsnitt 10.4.6 finns det numera i England och Wales en särskild lagstiftning mot spridning av bilder med sexuellt innehåll – just med sikte på s.k. hämndporr. Liknande särskild lagstiftning finns bl.a. i flera delstater i USA och i Israel. Att notera är dock att övriga nordiska länder reglerar spridning av uppgifter med sexuellt innehåll inom ramen för ett generellt integritetsbrott.⁹⁶

Som skäl för att särreglera spridning av uppgifter med sexuellt innehåll, kan anföras att en exponering av sådana bilder i första hand kan upplevas som en kränkning av den sexuella integriteten. Det skulle därför möjligen vara mer naturligt att reglera sådana handlingar som ett sexualbrott i 6 kap. BrB. Av bl.a. några opublicerade rättsfall framgår dessutom att det kan förekomma reella kopplingar med fysiska sexuella övergrepp, att sådana dokumenteras på film och sedan sprids på internet. Dessutom kan sexuella övergrepp som sker genom internet följas av att filmer på övergreppet sprids.

Det finns dock enligt vår mening starka skäl som talar mot att föreslå att spridning av sådana bilder eller uppgifter regleras som ett sexualbrott i 6 kap. BrB i stället för ett intrång i integriteten enligt 4 kap. BrB. För det första kan framhållas att en sådan reglering skulle ha en helt annan utgångspunkt och inriktning i förhållande till det som anges i våra direktiv. Att föreslå ett nytt sexualbrott leder till ett flertal överväganden om gränsdragningar och samstämmighet med andra brott i 6 kap. BrB; frågor som ligger helt utanför det område vi har att behandla. I sammanhanget kan nämnas att regeringen har gett i uppdrag åt en parlamentariskt sammansatt kommitté (2014 års sexualbrottskommitté) att se över sexualbrottslagstiftningen i flera väsentliga avseenden.⁹⁷ Uppdraget ska

⁹⁶ Se avsnitt 10.4.3, 10.4.4 och 10.4.5.

⁹⁷ Dir. 2014:123, 2014:144 och 2015:5.

redovisas senast den 1 oktober 2016. Att en annan utredning – utan att det kan sägas följa av direktiven – då skulle överväga ytterligare reformer på sexualbrottsområdet framstår som olämpligt. Vår utredning har samrått om denna fråga med 2014 års sexualbrottskommitté.

Utöver detta finns det även andra skäl som talar emot att ge spridning av uppgifter om sexualliv en särställning i BrB. En särskild ordning för integritetskränkande spridning av vissa uppgifter skulle göra att lagstiftningen blir mer komplicerad och det torde oundvikligen uppkomma gränsdragningsfrågor. I vissa fall kan en uppgiftsspridning gälla både ett avslöjande av någons sexualliv och andra känsliga uppgifter. Det finns också starka skäl som talar för att hålla det straffrättsliga integritetsskyddet samlat. Att det är fråga om uppgifter om någons sexualliv kan beaktas vid straffvärdebedömningen även inom ramen för en generell bestämmelse, varvid man kan väga in att spridningen inneburit ett särskilt kännbart integritetsintrång.

Vår samlade slutsats blir därför att skälen för en enhetlig reglering i 4 kap. BrB väger över.

10.6.3 Vad ska det innebära att sprida uppgifter?

Förslag: En uppgift ska anses spridd om den är tillgängliggjord för flera än ett fåtal personer.

Straffansvaret för integritetsintrång genom spridning av bilder eller uppgifter ska vara oberoende av vilken teknik för spridningen som har använts.

Begreppet spridning

Det integritetsintrång som bör omfattas av straffansvar sker genom att bilder eller andra uppgifter *sprids*.

En fråga blir då vad ”spridning” bör innebära som rekvisit för det brott vi föreslår. Dels kan man fråga sig om det räcker med att något tillgängliggjorts för att ett brott ska vara fullbordat, eller om det ska förutsättas att uppgiften även faktiskt har nått andra. Dels

kan man överväga vilken krets av personer som uppgiften ska ha tillgängliggjorts för eller nått; en enda, ett fåtal eller ett stort antal?

Det kan finnas anledning att jämföra med hur förtalsregeln är utformad. Förtalsbrottet fullbordas när uppgiften har kommit till åtminstone en tredje mans kännedom. Det räcker alltså inte med att uppgiften har gjorts tillgänglig för andra människor. Det förutsätts dock inte att fler än en person tagit del av en nedsättande uppgift för att ett förtalsbrott ska vara fullbordat.

Ett annat synsätt skulle kunna vara att anamma regleringen i bestämmelsen om hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 § BrB, där just rekviritet ”sprids” används. För att ett meddelande ska anses spritt, fordras att det har nått ut till fler än ett fåtal personer. En åsikt som uttrycks i en mindre sluten krets är alltså inte att bedöma som hets mot folkgrupp. Spridning förutsätter dock inte att en större grupp av personer faktiskt tagit del av meddelandet, utan det är tillräckligt att det har kunnat ske eller att meddelandet gjorts tillgängligt för gruppen.⁹⁸

Det kan även här finnas anledning att se hur frågan har reglerats i övriga nordiska länder.⁹⁹ I *Norge* förutsätts för straffansvar att yttranden har gjorts offentliga. Det avgörande är om yttrandet framställts på ett sätt som är ägnat att nås av ett större antal personer. I *Finland* följer det av själva lagtexten att det för straffansvar förutsätts att uppgifter ska ha gjorts tillgängliga för ett stort antal människor. I *Danmark* kräver bestämmelsen en vidarebefordran. Det räcker inte med en förevisning av bilder, om de inte har karaktären av en vidarebefordran av ett meddelande. Vidarebefordran kan ske på vilket sätt som helst och kan enligt dansk praxis vara för handen om uppgifter läggs ut på internet.

Det är tillräckligt att uppgifterna gjorts tillgängliga för fler än ett fåtal personer

Enligt vår mening innebär begreppet ”spridning” rent språkligt knappast att en uppgift kan ha lämnats eller tillgängliggjorts endast till någon eller några enstaka personer. Att straffbelägga sådana handlingar framstår dessutom som långt mindre angeläget, än

⁹⁸ Se Ulväng m.fl., *Brotten mot allmänheten och staten*, 2011, s. 177.

⁹⁹ Se utförligt om denna reglering i avsnitt 10.4.3, 10.4.4 och 10.4.5.

handlingar som innebär att känsliga uppgifter får en större spridning. Vårt uppdrag tar till stor del sikte på integritetskränkande publiceringar på internet. Redan den inriktningen talar för att kriminaliseringen bör avse spridning till fler än något fåtal. Vad som bör undvikas är alltså en kriminalisering av uppgiftslämning som kan ske inom det som kan anses utgöra en helt privat krets.

Å andra sidan framstår det som ett omotiverat krav att det ska visas att uppgifterna verkligen nått ett stort antal personer. Något sådant krav gäller inte för det motsvarande rekvisit som finns i bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Att uppställa ett sådant beviskrav skulle sannolikt helt undergräva bestämmelsens effektivitet, dvs. de möjligheter som finns att styrka brott. Det bör därför räcka med att uppgifterna har tillgängliggjorts för fler än ett fåtal personer.

I författningskommentaren anger vi närmare hur bestämmelsen bör tillämpas i dessa avseenden.

Bestämmelsen ska vara teknikneutral

Det finns också skäl att överväga om spridning i alla dess former ska omfattas av regleringen, dvs. om den ska vara teknikneutral. Det kan påpekas att den reglering som finns i Finland och Norge inte utesluter muntligt spridda uppgifter. Man kan överväga om det för vår del finns skäl att göra en annan avgränsning.

Regleringen i BrB skulle bli mer enhetlig om alla former av spridning omfattas. Flera gränsdragningsproblem skulle då undvikas. Spridning av känsliga uppgifter kan enligt vår mening rimligen utgöra ett integritetsintrång, oavsett i vilken form spridningen sker. Det skydd för privatlivet som föreskrivs i artikel 8 i Europakonventionen begränsas inte heller till spridning av uppgifter på visst sätt.

Å andra sidan kan det finnas skäl att utesluta muntliga uppgifter, dvs. att spridning av uppgifter på muntligt sätt inte ska omfattas av bestämmelsen. Vad som varit i fokus för vårt uppdrag är främst kränkande bilder eller andra uppgifter som får en stor och ibland obegränsad spridning genom internet. Uppenbarligen är det detta som initierat utredningen i denna del och det som beskrivits som det reella problemet.

Om man utesluter spridning av uppgifter som sker muntligt, exkluderas mycket av det som kan beskrivas som ”skvaller” och dylikt, sådant som visserligen kan vara klandervärt men inte nödvändigtvis bör vara straffbart. Genom att uppställa ett krav på att uppgiften ska ha tillgängliggjorts för fler än ett fåtal personer, undantas dock redan på den grunden uppgiftslämnande i små och privata kretsar. Mot den bakgrunden framstår det som lämpligast att bestämmelsen är teknikneutral och omfattar spridning genom olika former av teknik och då även muntligen. Den enda begränsningen blir då att uppgifter som sprids i grundlagsskyddade medier inte omfattas.

10.6.4 Undantag från straffansvar

Förslag: Undantag från straffansvar ska göras om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter var försvarlig.

Även om den reglering vi föreslår tar sikte på tydliga och uppenbara fall av intrång i integriteten genom spridning av uppgifter, bör det göras undantag för straffansvar i särskilda situationer. Sådana undantag finns i bestämmelserna om förtal (5 kap. 1 § BrB) och om kränkande fotografering (4 kap. 6 a § BrB).

I bestämmelsen om förtal föreskrivs följande. Var den som lämnat uppgiften skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den, skall ej dömas till ansvar. I bestämmelsen om kränkande fotografering föreskrivs att det inte ska dömas till ansvar om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarlig.

Den avgränsning av kriminaliseringen som vi föreslår i detta avsnitt gäller sådana intrång i privatlivet genom spridning av uppgifter som vi i och för sig anser bör omfattas av straffskyddet för den personliga integriteten. Det måste dock finnas möjlighet – bl.a. med hänsyn till kravet på proportionalitet vid inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter enligt RF och Europakonventionen – att i det enskilda fallet inte döma till ansvar. Vid bedömningen av vilka begränsningar som kan accepteras när det gäller inskränkningar som görs i yttrandefriheten måste särskilt beaktas

informations- och yttrandefriheten i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter (2 kap. 23 § andra stycket RF).

Även om kriminaliseringen genom vårt förslag begränsas till sådan spridning som är ägnad att medföra kännbar skada för den som uppgiften rör, kan det finnas vissa situationer där den som sprider uppgifter ändå kan anses ha haft ett berättigat intresse som motiverat hans eller hennes handlande. Det bör därför enligt vår mening införas ett undantag från straffansvaret för gärningar som med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarliga. På det sättet finns det också möjlighet att göra en riktig avvägning mellan skyddet för privatlivet och skyddet av yttrandefriheten.

Vid prövningen av om gärningen är försvarlig får en helhetsbedömning göras i det enskilda fallet. Yttrandefrihetsintresset bör vägas mot den enskildes intresse av skydd för sitt privatliv och sin integritet. Av betydelse är om spridningen av uppgifterna har skett i ett journalistiskt eller opinionsbildande syfte. Det kan i sammanhanget också vara av betydelse om intentionen varit att avslöja övergrepp mot enskilda eller andra oegentligheter såsom missförhållanden i olika former av verksamheter. Även av andra skäl kan det finnas ett tydligt allmänintresse av att uppgiften sprids. Vidare kan beaktas om spridningen utgjort del av ett vetenskapligt syfte eller kan försvaras utifrån konstnärliga hänsyn. Det kan också vara fråga om en legitim informationsspridning som har ett beaktansvärt allmänintresse. Under vissa omständigheter kan myndigheter ha en skyldighet att röja integritetskränkande uppgifter. Om det då även sker en spridning av uppgifterna som skulle träffas av den straffbestämmelse vi här föreslår och spridningen inte går utöver myndighetens skyldigheter, bör spridningen anses försvarlig.

Från straffansvaret ska därför undantas gärningar som med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarliga.

10.6.5 Endast uppsåtliga gärningar ska omfattas av straffansvar

<p>Förslag: Endast uppsåtliga gärningar ska omfattas av straffansvar.</p>
--

Enligt 1 kap. 2 § BrB ska en gärning, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligen. Att uppsåtliga gärningar ska omfattas av straffansvar enligt den bestämmelse vi föreslår är självklart. Det finns heller inte skäl att begränsa tillämpningen till vissa uppsåtsformer, utan såväl avsiktssuppsåt som insiktssuppsåt och likgiltighetsuppsåt bör kunna komma i fråga.

Vad som kan övervägas är om även oaktsamma gärningar bör kunna omfattas av straffansvar. En jämförelse kan göras med brott mot PUL, där grovt oaktsamma gärningar är straffbelagda. Visserligen skulle det kunna vara motiverat att straffbelägga den som grovt oaktsamt hanterar integritetskänsliga uppgifter på ett sådant sätt att dessa sprids. Det skulle dock bli ett vidträckt straffansvar. De brott som nu återfinns i 4 kap. BrB kan endast begås uppsåtligen. Detsamma gäller ärekränkingsbrotten i 5 kap. BrB. Vi finner mot denna bakgrund att det inte finns tillräckliga skäl för att straffbelägga oaktsamma gärningar.

10.6.6 Brottsrubricering och straffskala

Förslag: Brottet ska benämnas olaga integritetsintrång.

Straffet för brott av normalgraden ska vara böter eller fängelse i högst två år.

Det ska införas en bestämmelse om grovt olaga integritetsintrång. Straffet för grovt brott ska vara fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen, med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll, det sätt som spridningen skett och omfattningen av spridningen, har varit ägnad att medföra mycket kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör.

Brottsrubricering och straffskala

Skyddsintresset för en ny straffbestämmelse om spridning av bilder och andra uppgifter är privatlivet och den personliga integriteten. Brottet bör benämnas olaga integritetsintrång.

Straffvärdet för brottsligheten kan tänkas variera i betydande grad med hänsyn till de olika slag av uppgifter som straffbestämelsen omfattar. Vidare har det betydelse i vilken utsträckning, i vilka kretsar och hur länge uppgiften har gjorts tillgänglig. En straffskala som uppgår från böter till högst två års fängelse ger enligt vår mening tillräckliga möjligheter att göra en differentierad och väl avvägd straffmätning.

Bör det införas ett grovt brott?

I vissa fall kan spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter utgöra ett särskilt allvarligt intrång i privatlivet och leda till mycket stora personliga och sociala skadeverkningar. Vi avser här sådana gärningar som är ägnade att medföra en mycket kännbar skada för den som uppgiften rör.

Exempelvis kan spridning av stillbilder och rörliga bilder med ett sexuellt innehåll leda till särskilt allvarliga intrång i privatlivet, exempelvis spridning av filmade samlag. I de fall det är fråga om explicita bilder som tillgängliggjorts för ett stort antal personer och som är lättidentifierbara, finns det skäl att bedöma straffvärdet som betydande. Detta gäller särskilt om spridningen skett ”riktat”, i syfte att kränkande bilder ska nå målsägandens familj och bekantskapskrets.

I dag bedöms sådana gärningar i vissa fall som grovt förtal. En genomgång av opublicerad praxis visar att sådana gärningar i praxis har ansetts ha ett straffvärde på mestadels någon månads fängelse och som mest tre månaders fängelse. Enligt vår mening framstår det som en orimligt försiktig straffmätning, där ingripandegraden inte står i proportion till brottets allvar, särskilt med beaktade av de psykiska och sociala skadeverkningar sådana slag av handlingar kan leda till. För bl.a. sådana fall bör det konstrueras ett särskilt grovt brott som tydliggör allvaret i gärningen och har en straffskala som återspeglar allvaret i gärningen.

Utöver uppgifter av sexuellt innehåll bör även spridning av andra slag av uppgifter som är mycket integritetskränkande i vissa fall kunna omfattas av ett sådant grovt brott.

Utöver uppgiftens innehåll bör vid bedömningen av om ett brott är grovt, särskilt beaktas på vilket sätt spridningen skett och

omfattningen av spridningen. Av betydelse kan då vara om spridningen inneburit att uppgiften tillgängliggjorts för ett mycket stort antal personer. Vidare kan beaktas om spridningen skett på ett sätt som syftat till att ett mycket stort antal personer verkligen skulle ta del av uppgifterna, exempelvis att uppgifterna lagts ut på en webbsida som är välkänd och besöks av många människor. Det bör dessutom kunna beaktas om spridningen skett på ett sådant sätt att personer som är närstående eller bekanta till den som uppgifterna avser skulle ta del av uppgifterna. Vidare kan det vara av betydelse om spridningen skett på ett sådant sätt att uppgifterna med lätthet kan hittas via sökmotorer på internet av den som söker information om en viss person, t.ex. genom att det sprids många olika identitetsuppgifter. Det bör göras en samlad bedömning av de olika omständigheterna när ställning tas till om ett brott ska bedömas som grovt.

Enligt vår mening bör minimistraffet vid grovt brott vara fängelse i sex månader. För att möjliggöra en differentierad straffmätning samt att det finns utrymme att döma ut en proportionerlig påföljd när fängelse används som gemensamt straff för flera brott, bör maximistraffet bestämmas till fängelse fyra år. Minimistraffet för grovt brott bör alltså vara fängelse sex månader och maximistraffet fängelse fyra år.

10.6.7 Åtalsbegränsning

Förslag: Olaga integritetsintrång ska åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Den åtalsregel som finns i 4 kap. brottsbalken beträffande vissa brott i det kapitlet ska alltså gälla även för olaga integritetsintrång.

Fridsbroten i 4 kap. BrB ligger under allmänt åtal. För några av brotten, t.ex. hemfridsbrott och (i vissa fall) ofredande, kränkande fotografering och olovlig avlyssning gäller att åtal får väckas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt (4 kap. 11 § BrB). Vid bedömningen av om ett åtal är påkallat från allmän synpunkt bör bl.a.

hänsyn tas till målsäganden. Ibland kan hänsyn till denne tala mot allmänt åtal för denna typ av brott.

Den som har utsatts för olaga integritetsintrång kan ha en befogad anledning att vilja undgå den ytterligare exponering som ett åtal kan medföra. Mot den bakgrunden är det rimligt att det läggs särskild vikt vid målsägandens inställning till åtal. Allmänt åtal ska därför enligt vår mening väckas endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

10.6.8 Olaga förföljelse och fridskränkingsbrotten

Förslag: Straffbestämmelsen om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § brottsbalken ska utvidgas till att omfatta även gärningar som utgör olaga integritetsintrång.

Bedömning: Fridskränkingsbrotten kommer att omfatta olaga integritetsintrång utan att det behöver vidtas några lagstiftningsåtgärder.

Bestämmelsen om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § BrB gäller straffansvar för förföljelse som består i upprepade brottsliga gärningar mot en och samma person. Den syftar till att förstärka det straffrättsliga skyddet mot trakasserier och förföljelse och att åstadkomma en straffmätning som återspeglar brottslighetens allvar när det upprepade brottsliga handlandet utgör en särskild kränkning av målsägandens integritet. Brottet olaga förföljelse är konstruerat med fridskränkingsbrotten som förebild men är inte begränsat till närståendeförhållanden och innehåller inte något krav på att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla.

I förarbetena till bestämmelsen har anförts att straffansvaret som utgångspunkt bör omfatta sådana brottstyper som typiskt sett ingår i ett förföljelsebeteende och som enligt praxis leder till förhållandevis lindriga påföljder även om de skett upprepat och systematiskt mot en och samma person.¹⁰⁰ Olaga förföljelse omfattar gärningar som utgör misshandel av normalgraden och ringa misshandel, försök till misshandel av normalgraden, olaga tvång

¹⁰⁰ Prop. 2010/11:45 s. 66 f.

som inte är grovt, olaga hot som inte är grovt, kränkande fotografering, hemfridsbrott och olaga intrång såväl av normalgraden som grovt brott, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse, försök till skadegörelse, åverkan som består i ringa skadegörelse samt överträdelse av kontaktförbud.

Det slag av uppgiftsspridning som vi föreslår ska kriminaliseras i 4 kap. BrB genom brottet olaga integritetsintrång kan typiskt sett förekomma när någon förföljer och trakasserar en annan person. Straffbestämmelsen om olaga förföljelse bör därför utvidgas till att omfatta även gärningar som utgör olaga integritetsintrång.¹⁰¹

Brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning enligt 4 kap. 4 a § BrB omfattar enligt sin ordalydelse bl.a. brott enligt 4 kap. BrB. Det nya brottet olaga integritetsintrång kommer därför att kunna ingå i fridskränkingsbrotten utan att det behövs några särskilda lagändringar.

10.6.9 Sekretessfrågor

Förslag: Det ska gälla sekretess hos domstol i mål om ansvar för olaga integritetsintrång för uppgift om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs.

Nuvarande bestämmelser om sekretess i domstol behöver analyseras om en ny straffbestämmelse införs

Huvudregeln är att en domstolsförhandling är offentlig. Uppgifter som förebringas vid en förhandling inför öppna dörrar blir därefter offentliga. Endast om det finns en sekretessbestämmelse som omfattar en integritetskänslig uppgift är det möjligt för domstolen att hålla förhandlingen bakom stängda dörrar (se 5 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken) och att därefter i domen besluta att fort-

¹⁰¹ I avsnitt 16.5.3 föreslår vi att ansvaret för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla att ta bort vissa brottsliga meddelanden enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlur ska utvidgas till olaga integritetsintrång.

satt sekretess ska gälla för den integritetskänsliga uppgift som lagts fram vid förhandlingen (se 43 kap. 8 § andra stycket OSL).

Olaga integritetsintrång kommer att straffbelägga spridning av vissa mycket integritetskränkande uppgifter – just sådana uppgifter som den enskilde har ett berättigat intresse av att få hålla hemliga. Under förundersökningen och vid domstolens prövning av åtalet kommer av naturliga skäl uppgifterna – dess utformning och närmare innehåll – att vara av central betydelse. Under förundersökningen måste de känsliga uppgifterna inhämtas och dokumenteras. Det kommer som huvudregel knappast vara möjligt för domstolen att avgöra ett mål om olaga integritetsintrång utan att ta del av och behandla de konkreta bilder eller andra uppgifter vars spridning är föremål för åtalet.

Hanteringen av utredningar och åtal gällande olaga integritetsintrång kan alltså komma att innebära en ytterligare exponering av de uppgifter vars initiala spridning utgjorde en integritetskränkning.

Vad som därför bör övervägas, är om det finns skäl att införa en särskild sekretessreglering gällande olaga integritetsintrång.

Den befintliga sekretessregleringen

Enligt 35 kap. 1 § OSL gäller sekretess i en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men. Uppgifter som framkommer under en förundersökning gällande olaga integritetsintrång och som kan vara integritetskränkande, torde därför regelmässigt omfattas av sekretess så länge förundersökningen pågår.

Sekretessen under förundersökningen upphör att gälla om uppgiften lämnas till domstol i samband med åtal (35 kap. 7 § OSL). Bestämmelsen i 43 kap. 2 § OSL om överföring av sekretess till domstol blir därför inte tillämplig på uppgifterna.¹⁰²

I 35 kap. 12 § OSL finns en särskild regel om sekretess i brottmål efter det att åtal har väckts. I bestämmelsen föreskrivs att

¹⁰² Heuman m.fl., Sekretess m.m. hos allmän domstol – en handbok, 4 uppl., 2013 s. 62.

sekretess alltså gäller hos domstolen för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, förutsatt att det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs. Bestämmelsen är tillämplig om uppgiften förekommer i mål om ansvar för bl.a. sexualbrott, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, brott mot tystnadsplikt, brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts, människorov och människohandel.

Denna bestämmelse skulle alltså inte bli tillämplig vid hanteringen av mål om ansvar för olaga integritetsintrång om inte det brottet tillförs den särskilda uppräknningen av brottstyper i bestämmelsen. I den mån uppgifter i ett mål om olaga integritetsintrång kommer att röra målsägandens hälsa eller sexualliv, t.ex. uppgifter om sjukdomar, missbruk, sexuell läggning, könsbyte, sexualbrott eller liknande uppgift, kan uppgifterna omfattas av sekretess vid domstolens handläggning enligt 21 kap. 1 § OSL. Sådana uppgifter omfattas av sekretess, i de fall då det måste antas att den enskilde eller någon närstående till denne kommer att lida betydande men om uppgiften röjs.

Privata och integritetskänsliga uppgifter kan i vissa fall gälla olika slag av identitetsuppgifter. En annan bestämmelse i OSL skulle i vissa undantagsfall kunna aktualiseras i mål om olaga integritetsintrång. Enligt 21 kap. 3 § OSL gäller nämligen sekretess för uppgift om en enskilds bostadsadress eller annan jämförbar uppgift som kan lämna upplysning om var den enskilde bor stadigvarande eller tillfälligt, den enskildes telefonnummer, e-postadress eller annan jämförbar uppgift som kan användas för att komma i kontakt med denne samt för motsvarande uppgifter om den enskildes anhöriga, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs.

Det behövs en särskild sekretessreglering för olaga integritetsintrång

Integritetskränkande bilder och andra uppgifter om målsägandens sexualliv och hälsotillstånd ska enligt den bestämmelse som vi föreslår omfattas av bestämmelsen om olaga integritetsintrång. Som framgår tidigare i detta avsnitt kommer sådana uppgifter i vissa fall

att omfattas av sekretess när mål om olaga integritetsintrång behandlas i domstol.

Vi föreslår dock att bestämmelsen om olaga integritetsintrång ska ha ett vidare tillämpningsområde och även avse andra privata uppgifter än sådana som redan nu kan komma att omfattas av sekretess i domstol.

Det kan antas att målsäganden i de flesta fall kommer ha ett starkt intresse av att uppgifter om hans eller hennes personliga förhållanden – vars spridning är föremål för åtal – inte blir offentliga genom domstolsprocessen. Offentligheten kring uppgifterna kan innebära att skadan för målsäganden förvärras genom att uppgifterna via domstolsprocessen får en annan och vidare spridning och att de efter förhandlingen blir tillgängliga som allmänna handlingar. Avsaknaden av ett sekretesskydd – och i andra fall osäkerheten om sekretess kommer gälla – kan då avhålla målsäganden från att anmäla brottet till åtal.

Ett förutsebart och heltäckande sekretesskydd för de integritetskränkande uppgifterna kan i första hand uppnås genom att bestämmelsen i 35 kap. 12 § OSL kompletteras med att även avse mål om ansvar för olaga integritetsintrång.

Mot detta resonemang ska vägas de skäl som talar emot att utvidga domstolssekretessen.

Det är en grundläggande princip att förhandlingar i domstol i största möjliga utsträckning ska vara offentliga. Om man vill införa bestämmelser om sekretess hos domstolar måste alltså de intressen som talar för sekretess vägas mot denna princip. Det krävs alltså särskilt starka skäl för att införa sekretessregler som innebär att förhandlingsoffentligheten begränsas.¹⁰³

Sådana starka skäl har ansetts föreligga när det gäller de brott som räknas upp i 35 kap. 12 § OSL.

Behovet av skydd för målsägandens eller andra inblandades integritet i bl.a. mål om ansvar för utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning, sexualbrott, brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts och brott mot tystnadsplikt har ansetts vara så starkt att intresset för offentlighet fått ge vika. Det har motiverats med att man i möjligaste mån bör förebygga den olägenhet som består i att rättegången

¹⁰³ Jfr. prop. 2003/04:93 s. 58.

kan komma att ge ökad offentlighet åt just sådana förhållanden som målsäganden velat dölja. Vidare har det framhållits att en målsägande kan dra sig för att anmäla dessa brott om han eller hon riskerar att uppgifter om privatlivet dras fram i offentlighetens ljus vid en kommande domstolsförhandling och att syftet med lagstiftningen därmed i viss mån kan anses förfelat. Målsägandens starka intresse av sekretess för uppgifter som läggs fram i ansvars- och skadeståndsdelen och de men som målsäganden kan lida om uppgifterna blir offentliga har också framhållits. Vidare har sekretessen motiverats med att det kan vara nödvändigt att under en förhandling förebära uppgifter som är sekretesskyddade enligt någon annan bestämmelse.¹⁰⁴

Motsvarande argument talar enligt vår bedömning för att sekretess bör gälla även i mål om ansvar för olaga integritetsintrång.

En särskild aspekt som dock bör framhållas är att brottet sker genom just spridning av uppgifter. Den straffrättsliga regleringen innebär därför en inskränkning i yttrandefriheten. I de fall starka yttrandefrihetsaspekter gör sig gällande, kan enligt vårt förslag en annars brottslig spridning av integritetskänsliga uppgifter anses som försvarlig och därigenom straffri.¹⁰⁵ Att en förhandling som gäller ett brott som skett genom spridning av uppgifter – där kanske invändningar om försvarlighet och yttrandefrihetsaspekter framförs – hålls inom stängda dörrar kan alltså möjligen resa vissa betänkligheter. Av 5 kap. 1 § RB följer dock att en domstolsförhandling får hållas inom stängda dörrar endast till den del förhandlingen berör uppgifter som omfattas av de aktuella sekretessbestämmelserna. I övrigt måste förhandlingen vara offentlig, såvida inte någon annan bestämmelse om förhandlingssekretess är tillämplig. Ett förordnande om stängda dörrar får alltså inte avse andra delar av förhandlingen än sådana under vilka sekretesskyddade uppgifter kan antas bli lämnade.¹⁰⁶ Att sekretess ska gälla för innehållet i vissa bilder eller andra uppgifter, behöver därför inte innebära att möjligheterna till insyn genom förhandlingsoffentligheten undergrävs eller att domstolen förordnar om fortsatt sekretess i domen på ett sätt som försvårar förståelsen av domstolens ställningstaganden.

¹⁰⁴ Se prop. 1934:15, prop. 1975:19 s. 91, prop. 1979/80:2 Del A s. 282, prop. 1995/96:127 s. 35 och prop. 2003/04:93 s. 58.

¹⁰⁵ Se avsnitt 10.6.4.

¹⁰⁶ Fitger m.fl., Rättegångsbalken (april 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

Sammantaget finner vi att skälen för sekretess är så pass starka att de – vid en vägning mot principen om förhandlingsoffentlighet – motiverar en särskild sekretessreglering gällande mål om ansvar för olaga integritetsintrång. Detta bör lämpligen ske genom att uppräkningslistan av brottstyper i 35 kap. 12 § OSL kompletteras med denna brottstyp.

Tystnadsplikten enligt 35 kap. 12 § OSL har inte företräde framför principen om meddelarfrihet, dvs. rätten enligt 1 kap. 1 § tredje stycket TF och 1 kap. 2 § YGL att lämna uppgift i vilket ämne som helst för publicering i de medier som de båda grundlagarna omfattar. Det finns enligt vår bedömning inte skäl att behandla uppgifter i mål om olaga integritetsintrång på annat sätt; dvs. den s.k. meddelarfriheten ska gälla för sådana uppgifter.

11 Olaga hot

11.1 Bestämmelsens lydelse

Bestämmelsen om olaga hot finns i 4 kap. 5 § brottsbalken (BrB) och har följande lydelse.

Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Olaga hot kan vara ett tryckfrihetsbrott eller yttrandefrihetsbrott enligt 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen (TF) respektive 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen (YGL).

Försök, förberedelse eller stämpling till olaga hot är inte straffbelagt.¹

¹ I Promemorian Komplettering av förslagen i SOU 2014:63 – äktenskapstvång och olaga hot, upprättad inom Justitiedepartementet, föreslås att förberedelse och stämpling till grovt olaga hot ska kriminaliseras (PM 2014-12-15 i ärende Ju2014/7758/L5).

11.2 Något om statistik

Tabell 11.1 Polisanmälda olaga hot år 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	50 962	48 513	48 448	51 018
Mot flicka under 18 år (procentandel)	5,0	4,7	5,2	5,1
Mot pojke under 18 år (procentandel)	6,7	6,3	5,9	6,3
Mot kvinna 18 år eller äldre (procentandel)	39,7	40,0	40,3	40,1
Mot man 18 år eller äldre (procentandel)	42,8	42,9	42,0	42,2
Mot grupp (procentandel)	5,8	6,1	6,5	6,2

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

Tabell 11.2 Lagförda olaga hot 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	5 298	4 574	4 214	4 101
Lagförd är man (procentandel)	90,8	90,7	90,4	89,9
Lagförd är kvinna (procentandel)	9,2	9,3	9,6	10,1
Lagförd är 15–20 år (procentandel)	21,2	18,4	18,0	19,1
Lagförd är 21 år eller äldre (procentandel)	78,8	81,6	82,0	80,9

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

Tabell 11.3 Lagförda olaga hot, grovt brott 2011–2014

Brottstyp	2011	2012	2013	2014
Antal	91	104	126	107
Lagförd är man (procentandel)	100	97,1	98,4	99,1
Lagförd är kvinna (procentandel)	–	2,9	1,6	0,9
Lagförd är 15–20 år (procentandel)	20,9	13,5	10,3	15,0
Lagförd är 21 år eller äldre (procentandel)	79,1	86,5	89,7	85,0

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

I detta avsnitt redovisas statistik över polisanmälda och lagförda olaga hot.

I tabellen över anmälda brott (tabell 11.1) redovisas händelser som anmälts och registrerats som olaga hot hos polis, tull, åklagare

eller Ekobrottsmyndigheten under redovisningsperioden 2011–2014. Statistiken är indelad efter kalenderår (2011–2014) och referenstidpunkten är datum för registrerad anmälan. Även brott som ägt rum tidigare år än redovisningsåret finns med i statistiken, liksom brott som anmälts i Sverige men begåtts utomlands. I sammanställningen redovisas särskilt till vilka andelar som de anmälda brotten registerats som brott mot flicka som är under 18 år, brott mot pojke som är under 18 år, brott mot kvinna som är 18 år eller äldre, brott mot man som är 18 år eller äldre och brott mot grupp (dvs. när brottet riktats mot fler än en person). Någon särskild redovisning av olaga hot, grovt brott, görs inte.

I tabellerna över lagförda brott (tabell 11.2 och 11.3) redovisas lagförda brott beträffande olaga hot och olaga hot som är grovt brott. Med lagföring avses fällande domslut i tingsrätt (oavsett om domen vunnit laga kraft eller inte), godkända strafförelägganden och meddelade åtalsunderlåtelse. I tabellerna inkluderas samtliga lagförda brott, dvs. även när de inte utgör s.k. huvudbrott. Det innebär att en och samma person kan förekomma flera gånger i statistiken. Statistiken indelas efter kalenderår (2011–2014) och referenstidpunkten är datum för lagföringsbeslutet. I sammanställningen redovisas till vilka andelar som de lagförda är män respektive kvinnor. Vidare redovisas till vilka andelar de lagförda är 15–20 år respektive 21 år eller äldre.

Uppgifterna gällande polisanmälda respektive lagförda olaga hot utgår alltså från olika slags indelningar och kategoriseringar. Det är därför inte meningsfullt att försöka jämföra uppgifterna, utan de belyser olika aspekter.

11.3 Gällande rätt

11.3.1 Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen

Bestämmelsen om olaga hot är i stora delar oförändrad sedan BrB:s tillkomst (prop. 1962:10). Innan dess fanns det bestämmelser i strafflagen (SL) om olaga hot. I 14:15 SL fanns en bestämmelse om ansvar för resande av livsfarligt vapen. Enligt 15:23 SL dömdes den till ansvar som hotade annan, muntligen eller skriftligen, med miss-handel eller brottslig gärning.

Förarbetena till bestämmelsen i BrB finns i Straffrättskommitténs betänkande Förslag till brottsbalk (SOU 1953:14) och i propositionen om förslag till brottsbalk (prop. 1962:10).

Enligt betänkandet avser bestämmelsen främst att bereda straffrättsligt skydd för vissa angrepp mot enskild persons känsla av trygghet till liv, hälsa och egendom.² Förslaget innebar en viss utvidgning i förhållande till då gällande rätt. Dels skulle brottet falla under allmänt åtal. Dels hade i den dåvarande 15:23 SL föreskrivits att hotet skulle ske på sådant sätt eller under sådana omständigheter att anledning vore att befara att det skulle verkställas. Med dansk förebild föreslog utredningen att hot om brottslig gärning skulle straffas om det skett på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd. Medan det enligt då gällande rätt krävdes att det objektivt sett förelåg anledning att befara att hotet skulle verkställas, var det enligt kommitténs förslag tillräckligt att hotet var ägnat att hos den hotade framkalla allvarliga farhågor för att hotet skulle verkställas. Kommittén föreslog alltså att mera avseende skulle fästas vid hur situationen hade tett sig från den hotades synpunkt.

Med det föreslagna stadgandet uteslöts enligt kommittén sådana fall då det för den hotade var uppenbart att hotet inte kunde vara allvarligt menat, liksom fall då hotet inte var ägnat att störa den hotades frid, t.ex. därför att det var honom likgiltigt om gärningen kom till utförande eller därför att han visste sig utan särskild olägenhet kunna avstyra den gärning som hotet avsåg. Huruvida gärningspersonen verkligen hade för avsikt att fullfölja hotet var enligt betänkandet i och för sig inte av beskaffenhet att inverka på straffbarheten, men kunde komma att beaktas vid straffmätningen.

Genom uttrycket ”fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd” (författningstexten enligt kommitténs förslag), angavs enligt betänkandet att hotet skulle avse antingen våld å person vilket inte framstår som helt lindrigt eller åstadkommande av annan skada å person eller egendom som skulle medföra lidande, kännbar förlust eller betydande olägenhet för den som drabbas av det.³

² SOU 1953:14, s. 163.

³ A.a. s. 165.

För straffbarhet förutsattes inte att hotet gått ut på en gärning riktad mot den hotade, utan hotet kunde även gälla åtgärder mot en tredje person, t.ex. en nära anförvant till den hotade.⁴

I propositionen förordade departementschefen i likhet med kommittén en skärpning av de dåvarande bestämmelserna.⁵ Den väsentliga nyheten med förslaget utgjordes enligt departementschefen av att det skulle vara tillräckligt om hotet är ägnat att hos den hotade framkalla farhågor. Enligt förarbetena syntes det riktigt att i större omfattning än enligt gällande rätt beakta hur hotet påverkar den hotade själv.

Justitiekanslerämbetet hade i remissomgången påtalat att det från det straffbara området enligt förslaget skulle uteslutas sådana fall där det för den hotade var uppenbart att hotet inte var allvarligt menat.⁶ Även om allvaret i hotet inte var uppenbart för den hotade, kunde enligt ämbetet förhållandena likväl vara sådana att något ingripande inte borde ske. I remissvaret förordades därför en inskränkning på något sätt av det straffbara området – varvid den danska lagstiftningen fördes fram där det krävdes att fruktan skulle vara *allvarlig*.

Departementschefen anslöt sig till kommitténs förslag med det tillägget att den av justitiekanslerämbetet föreslagna jämkningen infördes; att den hotade skulle känna *allvarlig* fruktan för att hotet skulle kunna verkställas.

Kommittén hade även föreslagit att ansvar skulle inträda för vissa hot avseende annat än brottsliga gärningar. Straffansvaret skulle då gälla den som otillbörligt hotar att lämna meddelanden om någon, på ett sätt som kan medföra synnerligt men. Departementschefen konstaterade att förslaget i den delen avsåg s.k. skandaliseringshot. I likhet med vissa remissinstanser var departementschefen tveksam till ett sådant förslag. Med hänvisning till att reglerna om utpressning och ärekränkning kunde anses erbjuda ett tillräckligt skydd mot hotelser om annat än brottslig gärning, togs inte förslaget med i lagstiftningen.

⁴ A.a. s. 165.

⁵ Prop. 1962:10 B s. 111.

⁶ A. prop. s. 110.

1993 infördes en bestämmelse om grovt olaga hot

Bestämmelsen om olaga hot ändrades den 1 januari 1993 då den fick sin nuvarande lydelse.⁷ Ändringen innebar att det infördes ett grovt brott med en straffskala på fängelse lägst sex månader och högst fyra år och att maximistraffet för brott av normalgraden sänktes från två till ett år.

I förarbetena anfördes att olaga hot utgör ett angrepp på den personliga integriteten och att staten borde kunna reagera strängare mot detta än vad som då var möjligt.⁸ Det lyftes fram att allvarliga fall av olaga hot kan utvecklas till psykisk terror och medföra svårt lidande och att det bör kunna dömas till ett mycket strängt straff. För att ett olaga hot ska bedömas som grovt borde enligt förarbetena krävas att brottet i betydande grad skiljer sig från ”normala” fall. Faktorer av betydelse kan vara, förutom hotets innebörd och hur akut det framstår, om hotet riktats mot någon med en särskilt skyddslös ställning eller om det är fråga om upprepade allvarliga hot.⁹ En jämförelse kunde enligt förarbetena göras med konstruktionen för det grova misshandelsbrottet.¹⁰

11.3.2 Doktrin och praxis om brottsrekvisiten

Med hot om brottslig gärning menas en gärning, som av en annan person uppfattas som ett påstående om att ett brott kommer att utföras, eventuellt om inte den hotade gör något visst. Hotet behöver inte vara öppet utan kan vara förtäckt.¹¹ Bestämmelsen ger möjligheter att ta hänsyn till andra förutsebara yttringar av gärningspersonens farlighet än dem som direkt sammanhänger med den åtgärd som avses med det framställda hotet.¹²

Som exempel på hot om brottslig gärning nämns i lagtexten lyftande av vapen mot annan. Med det ska förstås en åtgärd som

⁷ Prop. 1992/93:141.

⁸ A. prop. s. 30.

⁹ A. prop. s. 31.

¹⁰ I SOU 2014:63 (Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m.) har det föreslagits vissa särskilda kvalifikationsgrunder för bedömningen om vissa brott, bl.a. olaga hot, ska bedömas som grova brott. Betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet.

¹¹ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 53.

¹² Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 5 §.

inleder en användning av vapnet. Det förutsätts inte att det är fråga om ett livsfarligt vapen. Varje lyftande av ett tillhygge som kan brukas för att orsaka skada omfattas av bestämmelsen.¹³

Den rädsla som hotet ska vara ägnat att framkalla ska avse någons säkerhet till person eller egendom. I förarbetena och doktrinen har uttryckts att ordvalet i lagtexten får antas innebära att hotet ska gå ut på våld på person,¹⁴ som inte är ringa, eller annan skada på person eller egendom som skulle medföra lidande eller avsevärd olägenhet för den drabbade.¹⁵

Hotet behöver inte vara objektivt farligt, dvs. gärningspersonens avsikter att verkställa hotet har inte betydelse för straffbarheten. Såväl i förarbetena som i doktrinen har det dock framförts att det kan påverka straffvärdet om det funnits en sådan avsikt hos gärningspersonen.¹⁶ Om det kan visas att gärningspersonen haft för avsikt att verkställa hotet och påbörjat det brott som hotet avser kan det i vissa fall bli fråga om försök till exempelvis misshandel, om hotet manifesterats och bedöms som ett påbörjande av brottet. I andra fall följer det av 29 kap. 1 § och 2 § 1 p BrB att en avsikt att verkställa hotet kan beaktas i skärpande riktning vid bedömningen av en gärnings straffvärde.

För ansvar förutsätts att hotet sker på ett sätt som är ägnat att framkalla allvarlig fruktan. I doktrinen har det uttryckts att det med detta avses en riskbedömning utifrån den hotades synpunkt.¹⁷ Hotet ska vara sådant att det normalt duger för att just hos den hotade inge sådan rädsla som avses, men den hotade behöver inte bli rädd i det enskilda fallet. Hur den hotade uppfattar hotet har dock betydelse utifrån den avgränsning som gjordes i förarbetena från det straffbara området. Sådana fall då det för den hotade var uppenbart att hotet inte kunde vara allvarligt menat, liksom fall då hotet inte var ägnat att störa hans frid, t.ex. därför att det var

¹³ Se Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 54 och Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zetee), kommentaren till 4 kap. 5 §.

¹⁴ Med "våld på person" (tidigare benämnt "våld å person") menas begreppsmässigt misshandel eller praktiskt taget fullständigt betvingande av kroppens rörelsefrihet, se Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 152.

¹⁵ SOU 1953:14 s. 165 och Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010 s. 54. I SOU:n uttrycks det att "våld å person vilket icke framstår såsom helt lindrigt eller ock åstadkommande av annan skada å person eller egendom som skulle medföra lidande, kännbar förlust eller betydande olägenhet för den som drabbas därav".

¹⁶ Se ovan samt Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 54.

¹⁷ A.a. s. 54.

honom likgiltigt om gärningen skulle komma till utförande eller därför att han visste sig utan särskild olägenhet kunna avstyra den gärning som hotet avser omfattas inte av straffansvar. Lagtexten ska mot den bakgrunden enligt en uppfattning i doktrinen läsas som ”ägnat att just då hos den hotade” framkalla allvarlig fruktan.¹⁸

I rättsfallet RH 2002:6 behandlades huruvida vissa uttalanden varit ägnade att framkalla allvarlig fruktan hos den hotade. Den tilltalade [DS] hade uttalat att han skulle döda [IS] som han tidigare hade haft en relation med. Både tingsrätten och hovrätten fann det utrett att [DS] hade bankat på dörren hos [IS] och uttalat hotelser av innebörd att han skulle döda henne och att han tidigare under kvällen hade gjort uttalanden av samma innebörd. Tingsrätten dömde [DS] för olaga hot. Hovrätten ogillade åtalet och anförde bl.a. följande:

Vad gäller muntliga hot har i underrättspraxis sedan mycket lång tid funnits en tendens att bestraffa snart sagt varje yttrande som kan tolkas som ett hot om brottslig gärning. Minsta rädsla eller oro har ofta ansetts uppfylla det i lagtexten angivna rekviritet ”allvarlig fruktan”, vilket för att beteckna rädsla är ett jämförelsevis starkt uttryck.

— — —
Anledning saknas att betvivla D.S:s uppgift att sådana yttranden som han fällt och åtalats för varit vanligen förekommande utan att vara allvarligt menade i hans och I.S:s relation. Av utredningen framgår att I.S. vid tillfället varit väl skyddad av såväl S.S. och dennas pojkvän som i det senare skedet även av en låst dörr samt att D.S. varit rejält berusad. Hovrätten har svårt att tro att D.S. haft möjlighet att sätta några som helst hotelser i verket och att någon skulle kunnat tilltro honom det.

Hovrätten gör sammantaget den bedömningen att D.S:s vid tillfället uttalade hotelser inte varit ägnade att hos I.S. framkalla något som kan anses som allvarlig fruktan för hennes egen säkerhet till person. Åtalet skall följaktligen ogillas.

En ledamot var skiljaktig och ville döma för olaga hot till dagsböter. Han pekade på att fallet var snarlikt sådana som enligt mångårig underrättspraxis bedömts som olaga hot. Vidare beaktades att polis hade tillkallats, att [IS] hade uppgett att hon blivit rädd och att vissa av hoten hade uttalats inne i lägenheten.

I ett annat opublicerat hovrättsfall illustreras också svårigheten som kan finnas med att dra en gräns mellan vad som är ett straff-

¹⁸ A.a. s. 54.

bart hot och vad som inte är det. Upprinnelsen till den händelse som åtalet omfattade, var att den tilltalade tillsammans med sin dotter hade besökt ett bankkontor. På grund av banksekretess – och då den tilltalade inte hade med sig någon legitimation – lämnade bankkassörskan inte ut uppgifter om den tilltalade hade något konto på banken. Detta ledde till uttalanden och gester som föranledde åtal för olaga hot. Tingsrättens majoritet (nämndemännen) ogillade åtalet och anförde följande:

Genom utredningen står det klart att [GÖ] vid tillfället fällt ett uttalande till [MH] av innebörd att om [GÖ] hade haft en pistol så skulle hon ha skjutit [MH] i huvudet. Samtidigt med uttalandet gjorde [GÖ] med handen en rörelse mot sitt eget huvud som för att symbolisera en pistol. – Det är i målet klarlagt att [GÖ] vid tillfället var mycket frustrerad och att detta hade sin grund i att hon saknade pengar och i att hon trots sina förklaringar nekades hjälp av [MH]. Redan av [GÖ:s] uttalande måste det ha stått klart för [MH] att [GÖ] faktiskt inte hade någon pistol och därmed inte skulle kunnat göra allvar av sitt uttalande. Tvärtom framstår [GÖ:s] agerande mer som ett uttryck för frustration än som ett allvarligt menat hot. Vid sådant förhållande är det inte visat att [GÖ:s] uttalande och handgest har varit sådana att [MH] kunde förväntas känna allvarlig rädsla för sin personliga säkerhet. Åtalet ska därmed ogillas.

Hovrätten biföll åklagarens överklagande, dömde för olaga hot till dagsböter och anförde som skäl:¹⁹

Som tingsrättens minoritet har konstaterat kan [GÖ:s] uttalande inte uppfattas på annat sätt än som ett hot om att [MH] skulle komma till skada, dvs. ett hot om brottslig gärning riktad mot [MH]. Uttalandet har förstärkts av den symboliska handrörelse som [GÖ] gjorde mot sitt eget huvud. Hovrätten delar minoritetens uppfattning att hotet i sig måste ha framstått som skrämmande för [MH], även om det i och för sig inte finns något skäl att tro att [GÖ] hade för avsikt att fullfölja sitt hot. Till detta kommer att hotet uppenbarligen uppfattades som så allvarligt att det föranledde [MH:s] kollega att aktivera polislarmet. Det finns också skäl att beakta att [MH] i sitt arbete typiskt sett befinner sig i en utsatt position. Hovrätten gör alltså i likhet med tingsrättens minoritet bedömningen att det är visat att [GÖ:s] hot har varit sådant att [MH] kunde förväntas känna allvarlig rädsla för sin personliga säkerhet. Redan genom [GÖ:s] egna uppgifter framgår att hon insett detta. Som tingsrättens minoritet har funnit är åtalet därmed styrkt och [GÖ] ska alltså dömas för olaga hot. Påföljden kan stanna vid ett bötesstraff.

¹⁹ Svea hovrätts dom den 9 september 2014 i mål B 10961-13.

Ett olaga hot kan avse åtgärder riktade mot en tredje person, exempelvis en nära anhörig. I doktrinen har påpekats att gärningen dock måste ge uttryck för aggressivitet mot en person om denne ska anses som målsägande, i de fall hotet går ut på att brott ska begås mot en annan person än den som direkt mottar hotet. Det innebär att B ska vara hotad av A, när A ställer i utsikt att begå brott mot C.²⁰ I andra fall kan det vara fråga om ett hot endast mot den andre personen, om den som mottar hotet vidarebefordrar det till denne. Detta förutsätter dock – för att uppsåt ska föreligga – att den som uttalade hotet hade att räkna med eller i vart fall insåg risken att hotet skulle vidarebefordras. Denna fråga illustreras i ett hovrättsfall:

RH 1983:166. En person, åtalad för att han inför en advokat hade fällt uttalanden om att han skulle döda en person, som inte var närvarande men som senare hade fått kunskap om uttalandena, frikändes då han hade skäl att räkna med att uttalandena inte skulle föras vidare och det därför inte ansågs vara klarlagt att han fällt uttalandena med uppsåt att hota den frånvarande.

För att olaga hot ska anses föreligga förutsätts att hotet har kommit till den hotades kännedom. Den som lyfter ett vapen mot någon annan utan att denne märker det kan därför inte straffas för olaga hot. Däremot kan i ett sådant fall efter omständigheterna ansvar för försök till misshandel, dråp eller mord eller i vissa fall för framkallande av fara för annan komma i fråga.²¹

I rättsfallen NJA 1990 s. 776 och NJA 2008 s. 1010 behandlades frågan om konkurrens mellan olaga hot och misshandel. I båda fallen dömdes särskilt för olaga hot.

11.3.3 Underrättspraxis om olaga hot – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation

Olika straffrättsliga aspekter på att ett hot framförs genom elektronisk kommunikation har behandlats i hovrättspraxis. I det följande redogörs för olika hovrättsdomar av intresse. Av hovrätternas praxis framgår att olaga hot har framförts via internet och annan

²⁰ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 54.

²¹ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 5 §.

elektronisk kommunikation till den hotade direkt, indirekt eller i vissa fall inför en vidare eller mer allmän krets av personer.

Hot riktade direkt mot den hotade

Ett olaga hot kan framföras genom att gärningspersonen riktar sig direkt till någon genom t.ex. sms²², e-post²³, hotmail²⁴, MSN Live²⁵ eller en chatsida på internet.²⁶ Uttalanden som skett genom inlägg på någons Facebooksida och riktat sig mot denne har också bedömts som olaga hot.²⁷ I de flesta rättsfall har det alltså varit fråga om hot som riktats direkt mot den det avser.

I vissa fall har uttalanden gjorts i en konversation på Facebook mellan den tilltalade och målsäganden. Huruvida sådana uttalanden varit ägnade att framkalla allvarlig fruktan torde avgöras bl.a. utifrån sammanhanget och vilken ton som det tidigare varit mellan parterna i deras konversation.

I ett hovrättsfall behandlades en Facebookkonversation som föranleddes av att den tilltalade ansåg sig felaktigt anklagad av målsäganden för att ha ljugit för polisen.²⁸ I tingsrättens dom återges slutet på konversationen:

[NJ]: går ju inte ens att snacka med dig, chilla livet du var ju tom på rökt den kvällen!

[KA]: Hahahaha Va jag pårökt hahaha Jag röker inte ens ditt fucking helvete Ska fucking döda dig Äckliga smuts riktigt ääcklig är du fyuffyfan va jag kookar, hade du varit här nu, hade jag slått in ditt vita huvud!! Shit gå sola måste använda glasögon när jag går förbi dig.

Tingsrätten – som ogillade åtalet – fann vid bedömningen av uppsåtsfrågan att det inte kunde lämnas utan beaktande vad försvaret hade anfört om ett visst språkbruk på Facebook i meddelanden mellan ungdomar. Hovrätten dömde för olaga hot och fäste i sina

²² Se t.ex. Göta hovrätts dom den 31 oktober 2013 i mål B 700-13, Göta hovrätts dom den 1 november 2011 i mål B 1587-11 och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 5 april 2012 i mål B 4623-11.

²³ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 25 juni 2012 i mål B 1354-12.

²⁴ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 12 december 2009 i mål B 2218-09.

²⁵ Svea hovrätts dom den 12 maj 2011 i mål B 2377-11.

²⁶ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 6 december 2012 i mål B 2579-12.

²⁷ Göta hovrätts domar den 25 juni 2012 i mål B 1354-12 och den 23 oktober 2013 i mål B 174-13.

²⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 14 augusti 2012 i mål B 1980-12.

domskäl vikt vid att det inte framkommit att parterna i sina tidigare konversationer hade haft ett rått och otrevligt språkbruk.

I andra hovrättsdomar har frågan om ett uttalande inom ramen för konversationer genom internet utgjort olaga hot bedömts på olika sätt med hänsyn till den samlade bilden, dvs. omständigheter som parternas sedvanliga språkbruk mellan varandra och vad som utöver ett hot har uttalats vid konversationen mellan parterna.²⁹

Hot som framförts indirekt

För att något ska bedömas som olaga hot förutsätts inte alltid i praxis att hotet har uttryckts i en kommunikation direkt riktad till målsäganden. I sådana fall kan hoten sägas ha framförts indirekt. I flera rättsfall har uttalanden på Facebook bedömts som olaga hot även om det inte varit fråga om kommentarer på just den hotades Facebooksida. I ett fall hade kommentaren gjorts på målsägandens dotters hemsida och hovrätten fann i det fallet att den tilltalade måste insett att det skulle komma till målsägandens kännedom.³⁰

I ett avgörande där hovrätten dömde för olaga hot hade hotet uttalats till målsägandens mor via telefon. Målsäganden hade därefter via Facebook fått reda på hotet.³¹

I två andra mål behandlades kommentarer på Facebook med hotfullt innehåll av innebörden att en viss person skulle utsättas för våld, utan att uttalandena direkt hade riktat sig mot den personen och utan att denne hade haft egen tillgång till Facebooksidans innehåll. I båda fallen hade uttalandena vidarebefordrats till den person som uttalandena gällde av andra personer (som var ”vänner” med den tilltalade på Facebook). I båda fallen fann hovrätterna att den tilltalade hade haft uppsåt till att uttalandena skulle komma att vidarebefordras och dömde därför för olaga hot.³²

²⁹ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 20 maj 2010 i mål B 453-10 och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 16 augusti 2011 i mål B 3033-11.

³⁰ Svea hovrätts dom den 6 december 2013 i mål B 5846-13.

³¹ Hovrätten för Skåne och Blekinges dom den 10 april 2014 i mål B 124-14.

³² Hovrätten för Västra Sveriges dom den 4 maj 2012 i mål B 1218-12 och Svea hovrätts dom den 17 juli 2013 i mål B 5724-13.

Hot inför en vid och allmän krets av personer

I vissa fall har hoten uttalats inför en vidare eller mer allmän krets av personer.

I ett fall behandlades åtal mot en person som på BET 365:s livechattfunktion hade konverserat med flera anställda på BET 365 och fällt yttranden med innebörden att personal och/eller företags lokaler kunde komma att skadas eller dödas/förstöras. Såväl tingsrätten som hovrätten kom fram till att det skulle bedömas som olaga hot.³³

I ett annat fall från 2012³⁴ hade den tilltalade i kommentarsfältet på två olika öppna Facebooksidor skrivit ”Häng DR” (en namngiven person som var aktiv politiker) och ”DR hit och dit han är snart borta”. Tingsrätten konstaterade att den tilltalade hade insett att hans uttalanden på den öppna Facebooksidan skulle komma till DR:s kännedom men att det var oklart om uttalandet utgjorde ett hot eller om det hade samband med DR:s politiska verksamhet. Hovrätten fann att uttalandet om att hänga målsäganden inte kunde uppfattas som annat än ett hot, och att hotet hade förstärkts av det andra uttalandet. Hovrätten biföll åtalet för olaga hot.

Hot riktat mot en enskild person på ett öppet forum, en blogg, bedömdes i ett hovrättsfall som övergrepp i rättssak.³⁵ Hotet hade kommit till målsägandens kännedom genom en annan person.

I flera fall har uttalanden om att genomföra en skolmassaker på öppna forum på internet bedömts som olaga hot – även om personkretsen som hotet avsett inte varit mer preciserad än personal och studenter på skolan. Sådana uttalanden på Twitter har bedömts som olaga hot.³⁶ På samma sätt har uttalanden som tolkats som hot om en skolmassaker och som gjorts på internetforumet 4chan.org bedömts som olaga hot.³⁷ Den tilltalade hade där bl.a. uttryckt att ”på måndag tänker jag ta med den pistol jag har för sportskytte till skolan (KTH) och skjuta så många jag hinner innan polisen kommer och skjuter mig”. Hovrätten fann att den tilltalade måste ha insett att det fanns en uppenbar risk för att det han skrivit skulle kunna föras vidare till

³³ Svea hovrätts dom den 3 maj 2012 i mål B 2183-12.

³⁴ Svea hovrätts dom den 2 juli 2012 i mål B 4235-12.

³⁵ Göta hovrätts dom den 10 maj 2011 i mål B 3186-10.

³⁶ Svea hovrätts dom den 14 december 2012 i mål B 153-12.

³⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 14 mars 2012 i mål B 3232-11.

studenter och personal vid KTH på det sätt som också hade skett. Den tilltalade hade invänt att han inte hade menat något och att sajten generellt hade ett innehåll som inte gick att ta på allvar. Enligt hovrätten måste den tilltalade dock ha insett risken för att spridningen inte skulle förenas med någon upplysning om den information som fanns på internetsajten om den generella sanningshalten av det som brukade uttalas i forumet. Den tilltalade måste då också enligt hovrätten ha insett att det för dessa personer inte på något sätt skulle vara uppenbart att hotet inte kunde vara allvarligt menat. Ett liknande uttalande på samma internetforum har i ett annat hovrättsfall också bedömts som olaga hot.³⁸

Hot om att sprida integritetskänsliga eller nedsättande uppgifter

Den rädsla som hotet ska vara ägnat att framkalla ska avse någons säkerhet till person eller egendom. I förarbetena och doktrinen har uttryckts att ordvalet i lagtexten får antas innebära att hotet ska gå ut på våld på person, som inte är ringa, eller annan skada på person eller egendom som skulle medföra lidande eller avsevärd olägenhet för den drabbade. Det väcker frågan huruvida hot om att sprida integritetskänsliga eller nedsättande uppgifter om någon kan bedömas som olaga hot. Att sprida integritetskänsliga uppgifter om någon kan vara ett förtalsbrott. Den fråga som kan ställas är om bestämmelsen om olaga hot kan bli tillämplig om någon hotar att förtala en annan person. Vi har inte i vår genomgång av rättsfall kunnat hitta något rättsfall där domstolarna har tillämpat bestämmelsen om olaga hot på detta sätt. Däremot har hot om förtal bedömts som en del i vissa andra brott, vilket framgår av följande avgöranden.

Att hota någon med att lägga ut kränkande bilder, uppgifter samt kontaktinformation på internet har i ett hovrättsfall bedömts som olaga hot. Det brott som gärningspersonen hade hotat med ansågs inte vara ett hot om att förtala målsäganden, utan hotet avsåg andra brott. I åtalet angavs nämligen att den tilltalade genom chatt-samtal där detta framfördes, "underförstått hotat med att pedofiler kommer att leta upp henne, eller hot med liknande

³⁸ Göta hovrätts dom den 5 juni 2012 i mål B 3320-11.

innebörd”.³⁹ Hovrätten kom fram till att förfarandet skulle bedömas som olaga hot och att det underförstådda hotet om att pedofiler skulle leta upp målsäganden hade utgjort ett hot om brottslig gärning som varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för säkerhet till person.

När det är frågan om straffansvar för andra brott än olaga hot har hot om att förtala någon ansetts vara en del i den brottsliga gärningen. Att hota med att lägga ut bilder (hot om förtal), kan bedömas som hot om brottslig gärning såsom ett av rekvisiten för ett annat brott. I ett hovrättsfall dömdes den tilltalade för våldtäkt.⁴⁰ Det hot om brottslig gärning som bl.a. lades till grund för våldtäktsansvaret, utgjordes av hot om att publicera bilder på målsäganden med naken överkropp på hennes Facebooksida. Förfarandet bedömdes som ett hot om förtal och därigenom som del av ett våldtäktsbrott.⁴¹ I ett annat hovrättsfall gjordes motsvarande bedömning, där hot om att publicera nakenbilder ansågs som hot om förtal och också där lades till grund för ansvar för våldtäkt och sexuellt tvång.⁴²

Ett liknande handlande har i ett annat fall bedömts som ofredande. I det målet åtalades den tilltalade för att ha skickat flera SMS till målsäganden med bl.a. innebörden att en film som visade att hon deltagit i sexuella aktiviteter skulle läggas ut på en porrdejsida. Tingsrättens majoritet (nämnden) ogillade åtalet. Hovrätten – som biföll åtalet för ofredande – fann det styrkt att den tilltalade hade skickat flera sms till målsäganden i syfte att få henne att tro att han filmat henne i någon form av sexuell situation, att han tänkte lägga ut filmen på en porrsajt på internet, att han faktiskt lagt ut filmen på internet och slutligen att en person sett filmen på internet.⁴³ Hovrätten anförde att den tilltalades handlande – dvs. de sms han hade skickat – var så hänsynslöst att det enligt en vanlig värdering hade utgjort en kännbar fridskränkning för målsäganden.

³⁹ Hovrätten för Västra Sveriges dom de 29 juni 2012 i mål B 2718-12.

⁴⁰ Svea hovrätts dom den 2 september 2010 i mål B 6098-10.

⁴¹ Den som genom hot om brottslig gärning tvingar en annan person till samlag kan enligt 6 kap. 1 § BrB dömas för våldtäkt.

⁴² Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 30 juni 2009 i mål B 1118-09.

⁴³ Svea hovrätts dom den 12 november 2014 i mål B 3341-14.

Ett liknande förfaringssätt har i annat fall bedömts som en del av ett övergrepp i rättsak. Tingsrätten fann det styrkt att den tilltalade sagt och skrivit till målsäganden att han skulle sprida vissa fotografier och filmer via internet om hon inte tog tillbaka anmälan avseende en misshandel.⁴⁴ Filmen föreställde målsäganden och den tilltalade när de hade sexuellt umgänge. På en av bilderna satt målsäganden i sängen med BH och stringtrosor och hennes ansikte var synligt. Det framstod enligt tingsrätten som uppenbart att den tilltalades avsikt hade varit att försöka få målsäganden att ta tillbaka anmälan. Det rådde enligt tingsrätten inga tvivel om att gärningen hade medfört lidande, skada eller olägenhet för målsäganden. Tingsrätten biföll därför åtalet. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.⁴⁵

Såvitt vår genomgång utvisat, har domstolarna inte i något fall tillämpat bestämmelsen om olaga hot i fall där den tilltalade hotat att förtala någon. Det finns inte heller stöd i förarbetena eller doktrin för att tolka bestämmelsen om olaga hot på detta sätt.

11.4 Behovet av och inriktningen för en reform

Bedömning: Bestämmelsen om olaga hot täcker inte de skyddsintressen som uppstår när teknikutvecklingen ökar risken för att utsättas för hot. Hot om att utsätta någon för brott mot den personliga integriteten är inte ovanliga. Bestämmelsen om olaga hot behöver få ett utvidgat tillämpningsområde och gälla också hot om brott mot den enskildes frihet och frid.

Bestämmelsen om olaga hot behöver förtydligas och nivån för straffbarhet bör på ett tydligare sätt ge uttryck för hur bestämmelsen har tillämpats av domstolarna.

En förtydligad och utvidgad bestämmelse om olaga hot innebär att förtäckta hot om brottsliga gärningar bör kunna straffas i högre utstäckning än i dag.

Det finns tillräckliga möjligheter inom ramen för befintlig lagstiftning och straffskala att beakta särskilda aspekter som

⁴⁴ Den som med hot om gärning som medför lidande, skada eller olägenhet hindrar någon att göra anmälan kan enligt 17 kap. 10 § BrB dömas för övergrepp i rättsak.

⁴⁵ Svea hovrätts dom den 7 november 2014 i mål B 8477-14.

finns när hot framförts genom internet eller annan elektronisk kommunikation, både i fråga om straffbarhet och straffmätning.

11.4.1 Vårt uppdrag

Enligt våra direktiv ska vi beträffande brottet olaga hot överväga om bestämmelsen ska förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt. Mot bakgrund av kravet på att ett olaga hot ska vara ägnat att framkalla ”allvarlig fruktan”, ska vi särskilt överväga om nivån för straffbarhet är lämplig för att ge ett ändamålsenligt skydd i praktiken.

Därutöver ska vi ifråga om olaga hot, liksom beträffande samtliga de straffbestämmelser vi ska se över, dessutom analysera om det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Eventuella brister i det straffrättsliga skyddet ska redovisas. Analysen ska göras i ljuset av de nya möjligheterna till elektronisk kommunikation. Uppdraget i denna del innebär att vi utifrån de kunskaper vi fått under utredningsarbetet bör överväga om det finns anledning att utvidga tillämpningsområdet för bestämmelsen om olaga hot till att avse hot om fler brottsliga gärningar än i dag.

Nya och ökade möjligheter att framföra hot gör en analys av det nuvarande straffskyddet nödvändig.

De ökade möjligheterna till elektronisk kommunikation mellan människor ingår som en naturlig del i de flesta människors vardag. Tillämpningsområdet för olaga hot bör därför analyseras utifrån framväxten av ett informationssamhälle med nya sätt att umgås och kommunicera. I takt med samhällets digitalisering och ökade möjligheter till informationsspridning har det blivit lättare att få information om andra, och möjligheterna att sprida integritetskränkande eller nedsättande uppgifter om andra har ökat. Den som vill hota någon annan har lättare att nå fram till denne. Kommunikationen mellan människor sker oftare inför ett stort antal personer och risken för att den finns kvar efteråt och kan läsas av andra är betydande. Utvecklingen har därför medfört nya möjligheter att på olika sätt framföra hot. Det blir därför nödvändigt att utifrån detta analysera om det straffrättsliga skydd som bestämmelsen om olaga hot ger i dag är tillräckligt eller om det bör utvidgas.

11.4.2 Hot om brott som mot den personliga integriteten omfattas inte alltid av bestämmelsen om olaga hot

Att utsättas för brott innebär för den enskilde i de allra flesta fall ett stort mått av personligt obehag och i vissa fall ett allvarligt lidande. Att känna oro för att man ska utsättas för brott kan givetvis också vara förenat med obehag, otrygghet eller till och med rädsla. Bestämmelsen om olaga hot utgår från detta, vilket framgår av de förarbeten som skrevs när bestämmelsen reformerades i samband med BrB:s införande. Då frångicks ett tidigare krav på att det objektivt skulle föreligga anledning befara att hotet skulle verkställas. I stället skulle enligt förarbetena i större omfattning än tidigare beaktas hur hotet påverkar den hotade själv.

Att många människor rent allmänt känner en oro för att utsättas för brott beror i hög grad på personliga förutsättningar och hur man tolkar nyhetsrapportering och annat i sin omgivning. Detta är något som ligger utanför straffrätten.

En annan sak kan det vara om den enskilde ställs inför att någon konkret hotar med att utsätta honom eller henne för ett brott och situationen är sådan att mottagaren har skäl att befara att hotet kan komma att verkställas. Att på det sättet medvetet skapa otrygghet, obehag, oro eller till och med rädsla hos en annan människa innebär ett angrepp på den andres personliga integritet. Den som utsätts för ett hot som uppfattas som allvarligt menat tvingas att förhålla sig till och ibland anpassa sig till något som upplevs som en realitet – att man kan komma att utsättas för ett brott. I många fall framstår det därför som ett straffvärt handlande att uppsåtligen framkalla en sådan oro och ett sådant obehag.

I dag förutsätts för straffansvar att någon hotar annan med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom.

I förarbetena och doktrinen har uttryckts att det innebär att hotet ska gå ut på våld på person, som inte är ringa, eller annan skada på person eller egendom som skulle medföra lidande eller avsevärd olägenhet för den drabbade. I praktiken torde det för straffansvar förutsättas att hotet avser ett våldsbrott som inte bedöms som ringa, ett annat allvarligt brott mot fysisk integritet såsom exempelvis ett sexualbrott, eller ett hot om allvarlig skade-

görelse. I förarbetena sägs att bestämmelsen om olaga hot ska bereda straffrättsligt skydd för vissa angrepp mot enskild persons känsla av trygghet till liv, hälsa och egendom.

På ett övergripande plan kan alltså skyddsintresset för bestämmelsen om olaga hot beskrivas som den enskildes trygghet till liv, hälsa och egendom.

Hot om att begå brott som på andra sätt innebär angrepp på någons personliga integritet torde i dag inte omfattas av bestämmelsen om olaga hot, om hotet inte samtidigt på något sätt kan sägas innebära ett hot om att utsätta någon för våld eller att skada någon eller något. Hot om att begå brott t.ex. enligt 4 kap. BrB (brott mot frihet och frid) torde alltså inte som utgångspunkt alltid omfattas av straffansvar i dag, annat än om hotet även innebär ett hot om våld eller ett hot om att skada. Att hota någon med att utsätta denne för människorov torde visserligen i de allra flesta fall kunna anses vara ägnat att framkalla allvarlig fruktan för den hotades säkerhet till person. I vissa andra fall torde ett hot om brott enligt 4 kap. BrB kunna anses framkalla fruktan för säkerhet till någons egendom, t.ex. om någon hotar med att utsätta någon annan för hemfridsbrott och då även att skada den hotades bostad. Vår genomgång av olaga hot i förhållande till de andra straffbestämmelserna i 4 kap. BrB visar att det inte finns något uttryckligt ställningstagande eller någon tydlig praxis som gäller frågan om bestämmelsen om olaga hot skulle omfatta hot om brott som finns i 4 kap. BrB, dock att hot om sådana brottsliga gärningar redan i dag i vissa fall kan omfattas av bestämmelsen om olaga hot. Eftersom vårt uppdrag är att åstadkomma ett ändamålsenligt straffskydd för den personliga integriteten, finns det anledning att analysera om det finns behov av att tydliggöra och eventuellt utvidga straffbestämmelsen om olaga hot till att också avse hot om att utsätta någon för brott enligt 4 kap. BrB.

11.4.3 Det är inte ovanligt med hot om att utsätta andra för brott mot den personliga integriteten

I olika sammanhang har det framkommit i utredningsarbetet att det förekommer att människor skaffar sig ”hållhakar” på andra genom att spara på integritetskränkande bilder som de senare kan sprida för att skada den som bilderna avser. Bilder kan tas och sparas när

två personer har en relation, för att sedan utnyttjas i ett elakt syfte efter det att relationen avslutats. I andra fall kan bilder och filmer tas genom en webbkamera och skickas till någon som den avbildade knutit kontakt med, t.ex. via något internetforum. Utlämnande bilder och filmer kan därefter missbrukas av mottagaren, om denne har andra avsikter än de som förespeglades den som skickade bilderna.

Med hänsyn till de stora skadeverkningar en sådan spridning kan innebära, framstår det inte som acceptabelt att man straffritt ska kunna skapa allvarlig oro hos andra genom att framställa hot om att sprida sådana bilder eller uppgifter.

Att det inte är ovanligt med sådana hot mellan enskilda – inte minst som ett sätt att trakassera en partner eller före detta partner – har bekräftats vid den hearing som utredningen anordnade med olika frivilligorganisationer.⁴⁶ Flera organisationer uppgav att utlämnande eller annars känsliga bilder som tagits under en relation ibland sparas och att det senare i trakasserande syfte framförs hot om att dessa ska spridas.

Vid de praxismöten som utredningen anordnade,⁴⁷ framfördes både från åklagar- och advokathåll att det skulle vara motiverat att kriminalisera sådana hot om angrepp på den personliga integriteten och att den typen av hot inte sällan förekommer. Det framhölls att sådana hot för den enskilde i vissa fall kan vara långt allvarligare än hot om våld. Vidare påpekades att det skapas möjlighet att ingripa tidigare om redan hot om allvarliga integritetskränkningar straffbeläggs.

Hot om att begå brott riktade mot någons personliga integritet kan även gälla mycket annat än hot om att sprida integritetskränkande bilder eller uppgifter. Det framkommer bl.a. i rapporten från Brottsförebyggande rådet (Brå) om polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda via internet. I rapporten redovisas Brå:s studie av ett stort antal polisanmälningar gällande brott mot den personliga integriteten – bl.a. olaga hot – och i vilken utsträckning förundersökningarna lett till lagföring. I rapporten anges att det förekommer polisanmälningar om andra konkreta hot än hot om våld. Det har då bl.a. handlat om hot om att kidnappa målsäganden

⁴⁶ Hearing den 28 maj 2015 (se bilaga 2).

⁴⁷ Praxismöten den 18 februari och den 12 november 2015 (se bilaga 3).

eller att skicka ett kriminellt gäng efter honom eller henne.⁴⁸ Av rapporten framgår att samtliga åtal, med ett undantag, dock gällde hot om grovt våld i form av att målsäganden antingen skulle dödas eller våldtas.⁴⁹

11.4.4 Bestämmelsen om olaga hot behöver utvidgas

Enligt vad som har kommit fram under vårt arbete kan hot om brott mot den personliga integriteten i vissa fall orsaka betydande och kännbara angrepp på någons trygghet och skapa obehag och oro hos den hotade. Det finns därför anledning att överväga om bestämmelsen om olaga hot behöver utvidgas.

Det förhållandet att hot om sådana brottsliga gärningar inte inkluderades när bestämmelsen infördes 1962 kan ha olika förklaringar. På ett allmänt plan torde man kunna hävda att skyddet för den personliga integriteten tillmäts större betydelse i dag än tidigare och att acceptansen för integritetskränkningar har blivit lägre. Den personliga integriteten som sådan har alltså alltmer kommit att betraktas som ett viktigt skyddsintresse. För att åskådliggöra den utvecklingen, kan hänvisas till att olaga hot före BrB:s införande 1962 inte ens föll under allmänt åtal. När departementschefen behandlade bestämmelsen i 1962 års proposition, anförde denne att det i andra sammanhang hade framhållits (bl.a. av riksdagen) att de dåvarande bestämmelserna inte beredde ett tillräckligt effektivt skydd för den som utsätts för hot. Departementschefen anförde med anledning av detta:⁵⁰

Det är tveksamt, om något mera väsentligt kan vinnas i detta avseende genom skärpning av de kriminella ansvarsreglerna. Vanligtvis är det fråga om personer, som under inflytande av alkoholmissbruk eller psykisk abnormitet terroriserar sin omgivning, och vad som framför allt kräves häremot är åtgärder av medicinsk eller socialvårdande natur. Det kan dock icke uteslutas att vidgade möjligheter att ålägga kriminellt ansvar i sin mån kan medverka till förstärkning av skyddet, särskilt genom den befogenhet för polis – och åklagarmyndigheter att ingripa som skapas genom ett stadgande härom. Jag vill därför i likhet med kommittén förorda en skärpning av de nuvarande bestämmelserna.

⁴⁸ Brå-rapport 2015:6 s. 60 f.

⁴⁹ Brå-rapport 2015:6 s. 81 f.

⁵⁰ Prop. 1962:10 B s. 111.

Samhällsutvecklingen har lett till att den ståndpunkten inte längre är hållbar. Teknikutvecklingen har också lett till att det faktiska skyddet för den personliga integriteten har försvagats. I dag finns det nya skyddsbehov som ställer behovet av ett straffrättsligt skydd för integriteten i ett tydligt fokus. Numera torde de flesta anse att det behövs ett ändamålsenligt och heltäckande straffrättsligt skydd för den personliga integriteten och att man inte bör få framställa hot om brottsliga gärningar som kan orsaka kännbara angrepp på någons frihet eller frid. Med andra ord bör det angrepp som själva hotet innebär på någons personliga sfär, genom framkallande av oro eller obehag, utgöra ett tillräckligt skäl för kriminalisering och ett straffrättsligt skydd. Mot denna bakgrund blir vår bedömning att tillämpningsområdet för bestämmelsen om olaga hot behöver utvidgas till att avse hot om vissa brott mot den personliga integriteten.

Det våra överväganden gäller är hot som framförs skriftligen eller muntligen. Varje kriminalisering av det som människor yttrar kan i någon mening anses innebära en inskränkning av yttrandefriheten. När den särskilda bestämmelsen till säkerställande av enskildas yttrandefrihet infördes i regeringsformen (RF), angavs visserligen att vissa straffbestämmelser i BrB, bl.a. olaga hot, inte utgör begränsningar av den yttrandefrihet som RF skyddar.⁵¹ Detta uttalades dock mot bakgrund av den då gällande bestämmelsen. När en utvidgning övervägs måste därför enligt vår mening en ny analys av yttrandefrihetsaspekterna göras. Hot om att utsätta andra för brottsliga gärningar är dock knappast de slag av yttranden som yttrandefriheten i första hand är tänkt att skydda. Yttrandefriheten får också inskränkas om det är tillräckligt motiverat. Vi bedömer att det finns goda skäl att införa en kriminalisering av yttranden som innebär hot om att utsätta någon för brott mot den personliga integriteten – förutsatt att kriminaliseringen inte blir för långtgående. Enligt vår bedömning är det heller knappast möjligt att genom andra sätt än en utvidgad kriminalisering söka motverka sådana typer av handlingar.⁵²

⁵¹ Se avsnitt 4.2.

⁵² Jfr kriterier för kriminalisering, Vad bör straffas (SOU 2013:38) s. 498.

11.4.5 Särskilt om förtäckta hot

I doktrinen har det framförts att förtäckta hot, såsom ”jag vet var du bor”, faller inom det straffbara området.⁵³ Beroende på omständigheterna bedöms säkerligen i praxis ofta sådana uttalanden som straffbara olaga hot. Det har dock framförts till utredningen från praktiker, bland annat vid ett av de praxismöten som utredningen anordnade,⁵⁴ att förtäckta eller antydda hot i vissa fall kan falla utanför det straffbara området.

Att det förhåller sig på det sättet kan bero på att antydningar såsom att ”något kan hända”, ”jag vet var du bor” eller liknande, inte alltid med självklarhet går att härleda till våld på person, som inte är ringa, eller annan skada på person eller egendom som skulle medföra lidande eller avsevärd olägenhet för den drabbade.

I Brå:s rapport om polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda via internet, framkommer att drygt 30 procent av de ärenden som hade rubricerats som olaga hot gällde diffusa eller förtäckta hot.⁵⁵ Flera av de intervjuade poliserna och åklagarna lyfte fram att de problem med lagföring som man upplever vid ärenden gällande hot ofta beror på att det handlar om förtäckta snarare än explicita hot.⁵⁶

Om ett uttalande är diffust i den meningen att det inte med fog kan uppfattas som ett hot om en brottslig gärning, ska det givetvis inte heller vara straffbart som ett olaga hot. I vissa fall kan det dock enligt vår bedömning vara uppenbart för alla inblandade – beroende på den särskilda kontexten – att det är fråga om ett förtäckt hot om *något slags* brott mot person eller egendom eller något annat brott mot frihet eller frid, *i vart fall* t.ex. ett hemfridsbrott eller ett allvarligare fall av ofredande.

Om brottet olaga hot i alltför stor utsträckning är avgränsat till att gälla hot om våld eller hot om att skada – såsom det är i dag – kan sådana antydda men samtidigt uppenbara hot om allvarliga brottsliga gärningar i vissa fall falla utanför det straffbara området på ett sätt som inte framstår som rimligt. En utvidgning av straffbestämmelsen om olaga hot till ytterligare brott som riktar sig mot

⁵³ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögensbrotten*, 2010, s. 53.

⁵⁴ Praxismöte den 12 november 2015 (se bilaga 3).

⁵⁵ Brå-rapport 2015:6, s. 61.

⁵⁶ A.a. s. 100.

enskildas integritet skulle innebära att bestämmelsen kan träffa förtäckta hot om allvarliga brottsliga angrepp i fler fall än i dag, när det är frågan om ett förtäckt hot som avser ett allvarligt angrepp på den hotades personliga integritet. Därigenom skulle ett mer ändamålsenligt straffrättsligt skydd kunna åstadkommas.

En förutsättning för att någon ska kunna dömas för olaga hot måste naturligtvis vara att det kan visas att uttalandet – även om det var antytt eller förtäckt – verkligen innebar ett hot om någon allvarlig brottslig gärning som omfattas av bestämmelsen om olaga hot och att den som uttalade det hade uppsåt till att det kunde uppfattas på det sättet.

11.4.6 Bestämmelsen om olaga hot bör utvidgas till att också gälla hot mot frihet eller frid

En utvidgning av det straffbara området måste avvägas så att ett utvidgat straffrättsligt skydd träffar de straffvärda fallen och avgränsas på ett tydligt sätt. När det särskilt gäller brott som innebär en inskränkning av yttrandefriheten, måste dessutom en utvidgning av det straffbara området innebära en rimlig avvägning mellan skyddet för integriteten och skyddet för yttrandefriheten.

Oavsett vilket brott ett hot avser, torde det finnas i vart fall en risk att det uppstår ett visst obehag för den hotade. I syfte att uppnå ett fullständigt skydd för den personliga integriteten, skulle det rent teoretiskt kunna hävdas att det är motiverat att kriminalisera hot om att utsätta någon för en brottslig gärning, oberoende av vilket slags brott det är frågan om. Det är dock inte så bestämmelsen är utformad i dag. Det anges visserligen inte vilka brottsliga gärningar det ska vara fråga om, utan bestämmelsen avgränsas genom att hotet ska vara inriktat på den hotades eller annans säkerhet till person eller egendom. En utvidgning av bestämmelsens tillämpningsområde bör följa denna konstruktion och omfatta nya skyddsintressen, men samtidigt inte utvidga kriminaliseringen mer än nödvändigt. En utvidgning av bestämmelsen om olaga hot måste därför ta sikte på att framförandet av hotet i sig innebar ett allvarligt angrepp på någons personliga integritet.

En utvidgning av tillämpningsområdet måste också möta en verklighet som innebär att möjligheterna att begå allvarliga fridsstörande brott har ökat genom digitalisering och genom vidgade

möjligheter till informationsspridning. Detta har också ökat riskerna för att människors frid störs genom att det framförs hot om sådana slag av brott. Att detta förekommer har framkommit vid olika kontakter som utredningen har haft.

Vi förslår i avsnitt 10.6 att det i 4 kap. BrB ska införas en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång till skydd för den personliga integriteten. Bestämmelsen tar sikte på intrång i integriteten genom spridning av typiskt sett integritetskränkande uppgifter eller bilder, t.ex. uppgifter om sexualliv och hälsa eller bilder där någons nakna kropp exponeras.

Hot om att sprida sådana integritetskränkande uppgifter bör enligt vår mening omfattas av straffansvar för olaga hot, eftersom det kan utgöra ett allvarligt angrepp på någons trygghet. Orefereerad praxis visar att det förekommer att hot om att publicera nakenbilder har bedömts som ofredande, vilket innebär att hotet har ansetts som en straffbar kännbar fridskränkning.⁵⁷ Det framstår enligt vår mening som väsentligt mer tydligt, förutsebart och konsekvent att hot om sådana handlingar omfattas av bestämmelsen om olaga hot.

Hot om andra allvarliga angrepp på någons frihet och frid kan i samma utsträckning som hot om olaga integritetsintrång skapa oro och obehag hos den utsatte. Med andra ord är det samma skyddsintresse som angrips. Det kan t.ex. gälla hot om att beröva någon friheten, hot om att bryta sig in i någons bostad eller hot om att trakassera någon.

Enligt vår bedömning bör därför ett ändamålsenligt straffrättsligt skydd omfatta även hot om att utföra vissa andra brott mot enskildas privata sfär och frid, utöver det nya brottet olaga integritetsintrång. Vad vi avser är alltså hot om att utsätta någon för vissa brottsliga gärningar som innebär allvarliga angrepp på frihet och frid, utan att gärningarna samtidigt innefattar hot om våld eller hot om att skada (och som därför redan omfattas av straffansvar).

Som vi anför tidigare i detta avsnitt är skyddsintresset för bestämmelsen om olaga hot den enskildes trygghet till liv, hälsa och egendom. För att bestämmelsen ska ge ett ändamålsenligt

⁵⁷ Se avsnitt 11.3.3.

straffrättsligt skydd bör skyddsintresset enligt vår mening alltså vidgas till att även gälla trygghet till frihet och frid.

Vi återkommer i avsnitt 11.5.2 närmare till hur bestämmelsen om olaga hot bör ändras och avgränsas för att uppnå detta syfte.

11.4.7 Det finns tillräckliga möjligheter inom ramen för befintlig lagstiftning och straffskala att beakta särskilda aspekter som finns när hot framförs genom internet eller annan elektronisk kommunikation

Enligt direktiven ska vi analysera om de förändrade möjligheterna till kommunikation gör att befintliga bestämmelser till skydd för den personliga integriteten behöver ändras.⁵⁸ Vi har konstaterat att teknikutvecklingen och nya kommunikationsformer medför ett behov av att utforma det straffrättsliga skyddet på ett mer ändamålsenligt sätt och utvidga tillämpningsområdet för bestämmelsen om olaga hot. Här analyserar vi om det förhållandet att elektronisk kommunikation har använts för att framföra ett hot kan påverka bedömningen av straffbarhet och bedömningen av brottets straffvärde, och om det föranleder några ändringar i de bestämmelser som finns.

Som redovisas i avsnitt 11.3.3 har vi kartlagt hur olaga hot som framförs via internet eller annan elektronisk kommunikation har behandlats i underrättspraxis. I allt väsentligt framstår det enligt vår bedömning som att bestämmelsen är tillämpbar och väl fungerande vid olaga hot som framförs genom nya kommunikationsformer. Att ett hot framförs genom exempelvis ett forum på internet synes inte innebära några särskilda problem för rättstillämpningen.

Det kan framhållas att hot som framförs digitalt ibland är lättare att lagföra än muntliga hot, eftersom det genom s.k. skärmdumpar eller annan skriftlig dokumentation kan vara utrett vad som framförts.

Det finns dock vissa särskilda aspekter som kan lyftas fram beträffande hot som framförs via internet eller med hjälp av annan elektronisk kommunikation. Det kan gälla både frågan om vad som kan anses som straffbart och bedömningen av en gärnings straffvärde.

⁵⁸ I avsnitt 5.4 går vi – på ett allmänt plan – igenom olika aspekter på elektronisk kommunikation som kan vara av straffrättslig relevans.

Genom att kommunikationen sker elektroniskt är det – i vart fall när det gäller textmeddelanden och dylikt – under alla förhållanden svårare för mottagaren att bedöma avsändarens avsikter och sinnesstämning, jämfört med yttranden som sker verbalt i varandras närvaro eller genom telefon. På samma sätt är det svårare för avsändaren att förutse och därefter bedöma hur mottagaren uppfattar budskapet; om denne blir t.ex. rädd eller sårad. Det innebär att avsändaren kan underskatta den skada hotet kan komma att vålla mottagaren. Att det förhåller sig på det sättet måste givetvis beaktas vid bedömningen av gärningspersonens uppsåt och kan bedömas enligt vad som gäller för subjektiv täckning enligt de gängse uppsåtsformerna, bland annat likgiltighetsuppsåt. Att hotet avsänds utan möjlighet att förutse mottagarens reaktioner, behöver därför inte innebära att gärningspersonen saknar uppsåt till att hotet kan uppfattas som allvarligt menat. En annan aspekt som framförts till utredningen vid kontakt med praktiker är nödvändigheten att beakta hela kontexten. Om ett hotfullt uttalande falls inom ramen för en konversation där båda parter uttalar sig på det sättet, eller hotet i vart fall är ”slutresultatet” av en ömsesidig upptrappning, kan kontexten ur flera aspekter ha betydelse för straffbarhet och straffvärde. Det kan därför finnas anledning att granska exempelvis hela den chattkonversation som skett mellan parterna och inte utgå endast från en enstaka s.k. skärmdump som getts in till polisen av målsäganden.

En särskild fråga är hot som framförs anonymt. För mottagaren kan sådana hot framstå som särskilt oroande eller skrämmande, på grund av att det inte går att förstå eller bedöma avsändarens motiv eller förutse dennes kommande avsikter. I de fall avsändarens avsikter inte går att förutse pga. anonymitet, kan alltså (typiskt sett) oron för brottets verkställande öka. Det är viktigt att domstolarna beaktar detta både vid bedömningen av om något utgör ett straffbart hot och vid straffmätningen. Att ett hot framförs anonymt via internet, kan dock redan enligt vår bedömning beaktas redan inom ramen för nuvarande bestämmelse.

Hot mot någon enskild via internet kan ofta framföras inför en stor och ofta obestämbar ”publik”. Att på det sättet hota någon offentligt, kan inspirera andra och leda till fler hot och i vissa fall en ”drevliknande” situation. Även annars kan den enskilde uppleva sig som särskilt utsatt om hot mot honom eller henne på det sättet blir

publika. Det är omständigheter som bör kunna tillmätas relevans vid bedömningen av brottets svårhet. Vår bedömning är att det är möjligt att beakta detta inom ramen för gällande lagstiftning, särskilt om sådana omständigheter och aspekter lyfts fram av åklagar-sidan i rättegången. Att ett hot framförs ”publikt” via internet och kan ligga kvar under obestämd tid, innebär dock enligt vår mening att vissa krav kan ställas på den som tillhandahåller det forum på vilket hotet sker. Vi föreslår därför i avsnitt 16.5.2 att ansvaret för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla att ta bort vissa brottsliga meddelanden enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor ska utvidgas till olaga hot.

Sammantaget finner vi att det finns tillräckliga möjligheter att inom ramen för befintlig lagstiftning och straffskala beakta särskilda aspekter gällande olaga hot på internet, både i fråga om straffbarhet och också vid straffmätning.

11.4.8 Lagtexten bör ange nivån för straffbarhet så att den ger ett ändamålsenligt skydd i praktiken

För straffbarhet förutsätts i dag enligt lagtexten att ett hot om brottslig gärning varit ägnat att hos den hotade *framkalla allvarlig fruktan* för egen eller annans säkerhet till person eller egendom. I våra direktiv anges att vad som ska anses utgöra allvarlig fruktan har varit föremål för skilda bedömningar. Vi ska enligt direktiven särskilt överväga om nivån för straffbarhet är lämplig för att ge ett ändamålsenligt skydd i praktiken.

Beträffande ”nivån för straffbarhet” enligt gällande rätt, har det i utredningsarbetet framkommit olika synpunkter på om den är för ”hög” eller för ”låg”. Vid hearings som utredningen anordnat har det framförts att förtäckta hot inte alltid blir föremål för lagföring och att allvaret vid hot via internet inte alltid fullt ut beaktas. Det har också framhållits från praktiker att domstolarna ibland endast gör en ”semantisk” prövning av det som uttalats och dömer för olaga hot utan att fullt ut beakta sammanhanget. Vissa av de i avsnitt 11.3.3 redovisade hovrättsavgörandena påvisar svårigheterna att förutse i vilka fall något bedöms vara ägnat att framkalla allvarlig fruktan.⁵⁹

⁵⁹ Se bl.a. ovan redovisade RH 2002:6 samt Svea hovrätts dom den 9 september 2014 i mål B 10961-13.

Ordalydelsen ”allvarlig fruktan” – och särskilt ordet ”fruktan” – indikerar enligt vår mening mycket starka känslor av närmast akut rädsla och panik. Den samlade bilden som vi har av underrättspraxis är dock att det för straffansvar normalt inte förutsätts att ett hot har kunnat framkalla allvarlig *fruktan* för någons säkerhet – i den betydelse ordalydelsen rimligen måste ha enligt gängse språkbruk. Redan hot som kan framkalla allvarlig *oro* hos någon för dennes säkerhet torde i realiteten vara straffbara. Med andra ord är nivån för straffbarhet (sannolikt) högre ställd i bestämmelsens ordalydelse – i vart fall som den bör tolkas med dagens mått mätt – i jämförelse med hur den kommit att tillämpas av domstolarna i praktiken.

Det är en utveckling och en rättstillämpning som vi finner rimlig. Ett hot som är ägnat att framkalla allvarlig *oro*, innebär ett tillräckligt stort angrepp på den personliga integriteten för att motivera straffansvar. En diskrepans mellan lagtextens språkliga betydelse och hur den kommit att tillämpas är inte lyckad. Dessutom kan ordalydelsen innebära att nivån för straffbarhet i vissa fall av kan komma att sättas för högt i förhållande till vad som är rimligt – om bestämmelsen i enstaka domstolsavgöranden tolkas mycket restriktivt, dvs. inte i linje med den gängse tillämpningen. Lagtexten bör därför enligt vår mening anpassas för att ligga i linje med hur bestämmelsen i de flesta fall har tillämpats och fortsättningsvis bör tillämpas.

Rekvisitet ”allvarlig fruktan” är dessutom svårförenligt med att hot om brott mot någons frihet och frid ska kriminaliseras, på det sätt vi formulerar inledningsvis i detta kapitel. Rekvisitet ”allvarlig fruktan” kan nämligen inte alltid på ett relevant sätt anses beskriva de känslor som kan framkallas hos den som ställs inför ett hot om brott mot den personliga integriteten. Ett rekvisit som anger att hotet ska ha kunnat framkalla *allvarlig oro* är enligt vår mening mer lämpligt. Även av det skälet bör lagtexten ändras.

Vi återkommer i nästa avsnitt till vårt förslag hur detta bör utformas.

11.5 Utredningens förslag

Förslag: Bestämmelsen om olaga hot ska utvidgas till att också gälla hot mot den personliga integriteten. Straffansvaret ska gälla den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid.

Bestämmelsen om olaga hot ska även fortsättningsvis vara utformad som ett s.k. abstrakt farebrott. Det innebär att ageranden som typiskt sett kan framkalla allvarlig oro omfattas av straffansvar.

Bestämmelsen förenklas och moderniseras språkligt.

11.5.1 Ett hot ska vara straffbart om det är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro

I avsnitt 9.2 diskuterar vi – på ett övergripande plan – om straffbestämmelserna till skydd för den personliga integriteten bör konstrueras som handlingsbrott, effektbrott eller farebrott. Vi konstaterar där att konstruktionen med abstrakta farebrott (att något är ”ägnat att”) i vissa fall kan innebära tolkningsproblem. En sådan konstruktion innebär samtidigt att det uppställs ett väl avvägt krav på vilka omständigheter som behöver bevisas, i förhållande till vad som skulle gälla för ett effektbrott. Dessutom utgör en sådan konstruktion en rimlig avgränsning av det straffbara området för brott mot den personliga integriteten. Genom en avgränsning till typiska reaktioner till följd av olika slag av gärningar, undantas smärre angrepp på den personliga integriteten som den enskilde rimligen ska kunna tåla och som därför inte bör omfattas av straffansvar. Bestämmelsen om olaga hot bör därför även fortsättningsvis vara konstruerad som ett abstrakt farebrott. I avsnitt 9.2.6 konstaterar vi också att denna brottskonstruktion förutsätter att domstolen vid sin bedömning har möjlighet att ta hänsyn till situationen och målsäganden. Vårt förslag blir därför att prövningen huruvida handlandet varit ”ägnat att” orsaka rädsla, oro, obehag etc. (i vart fall i viss omfattning) bör ta sikte på den konkreta målsäganden i den konkreta situationen. Vi återkommer i

författningskommentaren närmare till hur rekvisitet bör tillämpas gällande olaga hot mot bakgrund av de ändringar vi föreslår.

För straffbarhet förutsätts i dag enligt bestämmelsens ordalydelse att ett hot varit ägnat att framkalla allvarlig *fruktan* för egen eller annans säkerhet till person eller egendom. I föregående avsnitt anför vi att redan hot som kan framkalla allvarlig *oro* hos någon för dennes säkerhet i realiteten torde vara straffbara. Med andra ord är enligt vår bedömning nivån för straffbarhet (sannolikt) högre ställd i bestämmelsens nuvarande ordalydelse – i vart fall som den kan tolkas med dagens mått mätt – i jämförelse med hur den tillämpas i praktiken. I linje med våra resonemang i föregående avsnitt anser vi att den nivå för straffbarhet som kommit att utvecklas i praxis är rimlig och att den på ett tydligare sätt bör komma till uttryck i lagtexten. Lagtexten bör därför omfatta den som hotar annan med en brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till person eller egendom.

11.5.2 Bestämmelsen om olaga hot utvidgas till att också omfatta hot som är ägnade att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till frihet eller frid

Nya skyddsintressen leder till att tillämpningsområdet för bestämmelsen om olaga hot bör vidgas till att även gälla hot om brott som innebär angrepp på någons frihet eller frid. Eftersom det i någon mening handlar om en begränsning av yttrandefriheten bör en utvidgad kriminalisering inte gå längre än vad som är nödvändigt utifrån de nya skyddsbehov som finns och som har växt fram under en längre tid. Varje hot om att begå brott mot någon kan i någon mån utsätta den hotade för visst obehag. Endast hot om mer allvarliga brott kan dock typiskt sett orsaka mer påtagliga skadeverkningar i form av otrygghet, allvarligt obehag eller rädsla. Den utvidgade kriminaliseringen bör därför – för att motsvara ett godtagbart skyddsintresse – endast gälla hot om mer allvarliga brott. Det brott som hotet avser bör därför ligga på fängelsenivå eller i vart fall – utifrån hur det kan uppfattas – inte innebära hot om ett ringa eller helt lindrigt brott. Det överensstämmer med vad som redan gäller i dag för hot mot liv och hälsa; dvs. att hot om våld på

person, *som inte är ringa*, är straffbara. De brott som det ska vara straffbart att hota med, bör dessutom vara sådana som typiskt sett innebär mer allvarliga former av integritetskränkningar. En sådan avgränsning åstadkoms genom att det endast ska vara straffbart att hota med brottsliga gärningar på sätt som är ägnat att *framkalla allvarlig oro* för egen eller annans frihet eller frid.

Som anförts tidigare torde i vissa fall ett hot om brottslig gärning riktad mot någons frihet – t.ex. att hota någon att utsätta denne för människorov – redan omfattas av straffansvar. Om skyddsintresset uttryckligen utvidgas till att avse trygghet till frihet, kan även hot om att begå andra allvarliga brott mot någons frihet omfattas av straffansvar på ett tydligare och mer odiskutabelt sätt, t.ex. om hotet snarare kan uppfattas som ett hot om olaga frihetsberövande.

Om skyddsintresset dessutom utvidgas till frid kan det – förutsatt att hotet är ägnat att framkalla en allvarlig oro – tveklöst bli straffbart att hota någon med att begå grovt hemfridsbrott (t.ex. att hota någon att göra inbrott i dennes bostad), olaga integritetsintrång (t.ex. att hota en f.d. sambo att sprida nakenbilder på henne) eller ett allvarligt ofredande (t.ex. att hota med att utsätta någon för allvarliga trakasserier).

Med en sådan utvidgning kan i vissa fall ett förtäckt eller underförstått hot om brott komma att omfattas av straffansvar. Ett sådant hot kanske inte går att härleda till att det gäller ett våldsbrott eller ett allvarligt skadegörelsebrott. Det kan dock – beroende på omständigheterna i det enskilda fallet – vara uppenbart att det som menas i vart fall är någon form av allvarligt angrepp på någons frihet eller frid, t.ex. grovt hemfridsbrott eller särskilt allvarliga former av ofredade. Genom att kretsen av brott som det är straffbart att hota med utvidgas till sådana brott, kommer förtäckta och underförstådda hot på ett mer entydigt sätt och i fler fall än i dag att omfattas av straffansvar.

Hot om vissa andra brott enligt 4 kap. BrB bör enligt vår mening däremot sällan kunna antas vara ägnade att framkalla allvarlig oro för någons frihet eller frid. Att hota med brott som kränkande fotografering, brytande av post- och telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller dataintrång kan knappast framkalla någon oro för att brottet mer omedelbart kan komma att verkställas, och det kan därför antas att hot om sådana brott sällan

skulle komma att träffas av straffansvar. Även i vissa andra fall kan det vara svårt att tänka sig att ett hot om brott enligt 4 kap. BrB kan vara ägnat att framkalla allvarlig oro för frihet eller frid. Det kan t.ex. knappast tänkas att man kan hota med att hota någon.

I författningskommentaren återkommer vi ytterligare till bestämmelsens tillämpningsområde.

11.5.3 Bestämmelsen förenklas och moderniseras språkligt

I dag föreskrivs i bestämmelsen att det ska dömas till olaga hot om någon *lyfter vapen mot annan* eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom. Att ”lyfta vapen” är alltså särskilt angett som en straffbar handling. Det förutsätts för straffansvar att lyftandet av vapnet utgjorde ett hot om brottslig gärning.

Att lyfta vapen är alltså exempel på ett sätt – och dessutom ett av de allvarligaste sätten – att hota någon annan med brottslig gärning. Att vapen används kan påverka straffvärdet i skärpande riktning och i vissa fall innebära att ett olaga hot bedöms som grovt brott. Det finns dock många andra sätt på vilka ett hot om en brottslig gärning kan framföras. Enligt vår mening tynger det bestämmelsen på ett onödigt sätt att exemplifiera med just ”lyftande av vapen”. Bestämmelsen kan därför förenklas genom att detta rekvisit utgår och det i stället anges att straffbart olaga hot förutsätter att någon hotar annan med brottslig gärning. Bestämmelsen bör dessutom förenklas språkligt. Vi behandlar dessa förändringar ytterligare i författningskommentaren.

12 Ofredande

12.1 Bestämmelsens lydelse

Bestämmelsen om ofredande i 4 kap. 7 § brottsbalken (BrB) har följande lydelse.

Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

12.2 Något om statistik

Tabell 12.1 Polisanmälda ofredande år 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	50 656	55 916	54 872	57 529
Mot flicka under 18 år (procentandel)	5,3	5,0	5,6	5,4
Mot pojke under 18 år (procentandel)	4,1	3,3	3,4	3,4
Mot kvinna 18 år eller äldre (procentandel)	52,0	50,3	52,4	53,1
Mot man 18 år eller äldre (procentandel)	31,6	33,0	31,0	31,3
Mot grupp (procentandel)	7,1	8,4	7,6	6,9

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

Tabell 12.2 Lagförda ofredande år 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	2 423	2 168	1 936	1 821
Lagförd är man (procentandel)	81,9	81,7	82,5	80,3
Lagförd är kvinna (procentandel)	18,1	18,3	17,5	19,7
Lagförd är 15–20 år (procentandel)	21,0	20,3	16,1	16,8
Lagförd är 21 år eller äldre (procentandel)	79,0	79,7	83,9	83,2

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

I detta avsnitt redovisas statistik över polisanmälda och lagförda ofredandebrott.

I tabellen över anmälda brott (tabell 12.1) redovisas händelser som anmälts och registerats som ofredande hos polis, tull, åklagare eller Ekobrottsmyndigheten under redovisningsperioden 2011–2014. Statistiken är indelad efter kalenderår (2011–2014) och referenstidpunkten är datum för registrerad anmälan. Även brott som ägt rum tidigare år än redovisningsåret finns med i statistiken, liksom brott som anmälts i Sverige men begåtts utomlands. I sammanställningen redovisas särskilt till vilka andelar som de anmälda brotten registerats som brott mot flicka som är under 18 år, brott mot pojke som är under 18 år, brott mot kvinna som är 18 år eller äldre, brott mot man som är 18 år eller äldre och brott mot grupp (dvs. när brottet riktats mot fler än en person).

I tabellen över lagförda brott (tabell 12.2) redovisas lagförda brott som avser ofredande. Med lagföring avses fällande domslut i tingsrätt (oavsett om domen vunnit laga kraft eller inte), godkända strafförelägganden och meddelade åtalsunderlåtelse. I tabellerna inkluderas samtliga lagförda brott, dvs. även när de inte utgör s.k. huvudbrott. Det innebär att en och samma person kan förekomma flera gånger i statistiken. Statistiken indelas efter kalenderår (2011–2014) och referenstidpunkten är datum för lagföringsbeslutet. I sammanställningen redovisas till vilka andelar som de lagförda är män respektive kvinnor. Vidare redovisas till vilka andelar de lagförda är 15–20 år respektive 21 år eller äldre.

Uppgifterna gällande polisanmälda respektive lagförda ofredandebrott utgår alltså från olika slags indelningar och kate-

goriseringar. Det är därför inte meningsfullt att försöka jämföra uppgifterna, utan de belyser olika aspekter.

12.3 Gällande rätt

12.3.1 Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen

Bestämmelsen om ofredande är oförändrad – förutom straffskalan – sedan BrB:s införande. Bestämmelsen motsvarade vid sitt införande delvis 15:28 i den dåvarande strafflagen (SL). Enligt bestämmelsen i strafflagen inträdde straffansvar om man bröt hemfrid genom att slå in fönster i annans hus eller kasta in sten eller annat i annans gård, hus eller fartyg. Straffansvaret omfattade även den som störde hemfrid genom att kasta sten eller annat å annans hus, bulta eller göra annat våld därå, eller genom att åstadkomma oljud eller oväsande i annans gård eller trädgård.¹

Förarbetena till bestämmelsen i BrB finns i Straffrättskommitténs betänkande Förslag till brottsbalk (SOU 1953:14) och i propositionen om förslag till brottsbalk (prop. 1962:10).

I kommitténs betänkande anfördes att skydd mot fridskränkning inte borde hänföra sig enbart till någons bostad eller annan plats som avses i bestämmelsen om hemfridsbrott, utan att skyddet i viss utsträckning borde ges oberoende av anknytning till viss lokal.² Brottbeskrivningen omfattade enligt betänkandet handlingar av skilda slag. Uttrycket ”handgripligen antastar” omfattade enligt kommittén att någon avsiktligt knuffar eller sparkar någon annan eller rycker och sliter i dennes kläder i de fall det inte är att bedöma som misshandel eller försök till misshandel. Otillbörligt närmande av kvinnor i ord eller handling skulle också kunna omfattas av bestämmelsen. Även bettleri (tiggeri) kunde enligt kommittén ske i samband med handgripligt antastande eller annars under sådana former att gärningen borde bli straffbar som ofredande. Även de gärningar som föll in under 15:28 SL skulle enligt betänkandet omfattas av brottbeskrivningen. Som exempel på ofredande genom oljud angavs att någon med uppsåt att ofreda närboende hänsynslöst använder sin högtalare.

¹ Prop. 1962:10 B s. 116.

² SOU 1953:14 s. 169.

Kommittén uttalade mer övergripande att ”för att en gärning skall anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende måste krävas att den enligt vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning”.³ Som exempel angavs därefter i betänkandet telefonpåringningar som stör någons nattro eller annars trakasserar någon, lämnande av ett falskt meddelande om närståendes död för att göra någon upprörd samt att allvarligt skrämna någon t.ex. genom anordnande av nattliga spökerier. Enligt kommittén borde vid tillämpningen beaktas den avgränsning som följer av andra bestämmelser som exempelvis misshandel och förolämpning.

I remissförfarandet riktades kritik från några remissinstanser mot uttrycket ”hänsynslöst beteende” för att det var alltför vagt. Departementschefen anförde i propositionen att kritiken i viss mån syntes befogad, men att uttrycket skulle läsas i förening med det både i brottsbeskrivningen och i brottsrubriceringen använda uttrycket ”ofredande”. Departementschefen menade att syftet med stadgandet därigenom ”tämligen klart framgår”.⁴

Vid remissbehandlingen hade den föreslagna bestämmelsens betydelse för kvinnofriden på gator och allmänna platser särskilt understrukits. Enligt departementschefen borde ofredande av en kvinna i syfte att nå sexuell förbindelse kunna omfattas av bestämmelsen. Vidare anfördes att obehörigt inträngande i lokaler i vissa fall skulle kunna bedömas som ofredande i fall som inte omfattades av skyddet mot störande av hemfrid. Det gällde enligt förarbetena sådana fall där t.ex. någon mot ett uttryckligt förbud går in i ett arbetsrum eller en skolsal där en eller flera personer befinner sig och även har ett berättigat anspråk att lämnas i fred.

Lagrådet erinrade i sitt yttrande om gränsdragningen mellan misshandel och ofredande och anförde att sparkar som åsamkar skada eller smärta torde bedömas som misshandel.⁵ Lagrådet anförde att det föreslagna stadgandet inrymde ganska olikartade handlingar; bl.a. kriminaliseras generellt att man ofredar annan genom hänsynslöst beteende. Lagrådet underströk att det under lagrummet inte borde hänföras annat än sådant som karakteriseras av att det innebär ett

³ A.a. s. 169.

⁴ Prop. 1962:10 B s. 117.

⁵ A. prop. s. 422.

personligt ofredande, som telefonförföljelse och dylikt. Å andra sidan anförde Lagrådet att det varken i fråga om oljud eller annat hänsynslöst beteende borde krävas att ofredandet riktats mot en viss eller flera vissa personer med uppsåt att störa just dem.

1993 höjdes maximistraflet

Bestämmelsen ändrades den 1 juli 1993 då maximistraflet höjdes från fängelse högst sex månader till fängelse högst ett år.⁶ I förarbetena upprepades tidigare angivna exempel på handlingar som omfattas av bestämmelsen. Vidare angavs som exempel på ofredande att dra ut stolen när någon ska sätta sig. Som ytterligare exempel angavs handgripligt störande av kvinnofriden, bl.a. sådana trakasserier som inte är att betrakta som sexuellt ofredande.⁷

I förarbetena anfördes att omfattande och systematiska trakasserier, t.ex. vid mobbning eller annat psykiskt våld, kan utgöra sådana beteenden som är att bedöma som ofredande.⁸ Det kan rymma långvariga hänsynslösa beteenden som har ett straffvärde som i extremfall kan överstiga dåvarande straffmaximum (dvs. sex månaders fängelse). Som exempel angavs omfattande och utdragen telefonterror, brott med politisk bakgrund samt brott med rasistiska motiv.

12.3.2 Doktrin och praxis om brottsrekvisiten

Allmänt om brottsrekvisiten

I doktrinen har det påpekats att bestämmelsen ska läsas på så sätt att ofredande består antingen i att handgripligen antasta annan eller i att genom hänsynslöst beteende ofreda annan.⁹

Att handgripligen antasta någon är alltid att ofreda denne. Att knuffa någon har i NJA 1975 s. 742 och NJA 1990 s. 361 bedömts som ofredande. Att ta tag i en pojkes nacke och fösa honom mot en bil har i NJA 1978 s. 67 ansetts utgöra ofredande. Vidare kan det anses som ofredande att sätta krokben för någon eller att rycka i

⁶ Prop. 1992/93:141.

⁷ A. prop. s. 32.

⁸ A. prop. s. 32.

⁹ Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 58.

någons kläder.¹⁰ Handgripligt antastande kan ske med hjälpmedel; man kan t.ex. knuffa någon med en bil eller ett annat fordon och även trängning med bil av en annan bil har i doktrinen ansetts kunna utgöra ofredande.¹¹

Vid sidan av handgripligt antastande kan den som genom andra hänsynslösa beteenden ofredar annan dömas för ofredande. I lagtexten anges som exempel på hänsynslösa beteenden att avlossa skott, kasta sten eller föra oljud. Det kan också vara ofredande att bulta på någon annans hus eller att föra oväsen utanför någons bostad. Kriminaliseringen blir därför enligt doktrinen ett komplement till kriminaliseringen av hemfridsbrott som ett skydd för bostadsfriden.¹²

Vidare har i förarbetena och doktrinen angetts följande slag av gärningar som exempel på straffbart hänsynslöst beteende.

- Att störa grannar genom högljudd musik,
- att trakassera någon genom upprepade telefonpåringningar,
- att allvarligt skrämma någon,
- att lämna ett falskt meddelande om en närståendes död,
- att tigga på ett påträngande sätt,
- att på ett envist och pockande sätt få någon att ställa upp som sexualpartner,
- att provocera illamående och att blåsa rök i ansiktet på en astmatiker,
- att mot ett uttryckligt förbud gå in t.ex. i arbetsrum eller skolsal där en eller flera personer befinner sig,¹³ och
- att filma nakna människor så att de märker det.

Gärningen måste vara ett uttryck för hänsynslöshet. Den måste dessutom innebära en kännbar fridskränkning. Enligt doktrin och praxis är det därför en förutsättning att ett angrepp har uppfattats

¹⁰ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 7 §.

¹¹ Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 58.

¹² A.a. s. 58.

¹³ Sådana gärningar kan i många fall i stället bedömas som olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket BrB.

av den angripne vid gärningstillfället.¹⁴ Frågan behandlades i NJA 2008 s. 946. Rättsfallet gällde en person som filmat två andra personer utan deras vetskap när de hade intimt umgänge. HD anförde att den angripne måste ha uppfattat angreppet när det företogs för att ansvar för ofredande ska inträda, och att själva filmningen därför inte utgjorde något ofredande (se ytterligare om rättsfallet längre fram i detta avsnitt).

Den drabbade personkretsen kan ibland vara tämligen obestämmd – varken i fråga om oljud eller annat hänsynslöst beteende krävs att ofredandet riktas mot en eller flera personer med uppsåt att störa just dem. Kriminaliseringen tar dock sikte på att det är en identifierad persons frid som har blivit kränkt.¹⁵

I doktrinen har det påpekats att bestämmelsen om ofredande tillämpas på många beteenden som inte liknar de exempel som anges i förarbetena. Det straffbara områdets begränsning framgår av uttrycket ”ofredande” – i både brottsbeskrivningen och som brottsrubricering – vilket visar att man inte under lagrummet ska hänföra andra än sådana handlingar som karakteriseras av att de innebär ett personligt ofredande.¹⁶

I NJA 2013 s. 397 uttalade sig HD om betydelsen av samtycke vid ett ofredandebrott. Att samtycke har förelegat från den som angripits får enligt avgörandet tillmätas betydelse vid bedömningen av om gärningen över huvudtaget har inneburit ett ofredande. Den som samtycker till ett handlande som täcks av bestämmelsen i 4 kap. 7 § BrB kan enligt HD inte gärna samtidigt sägas ha blivit ofredad genom detta handlande. Den särskilda samtyckesregleringen i 24 kap. 7 § BrB saknar därför enligt HD relevans beträffande ofredande.

¹⁴ A.a. s. 59.

¹⁵ Se Lagrådets yttrande prop. 1962:10 B s. 422 och Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 59.

¹⁶ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 7 §.

Praxis från Högsta domstolen om straffbart hänsynslöst beteende

I NJA 1997 s. 359 åtalades en värnpliktig fänrik för sexuellt ofredande. Enligt åtalet hade han under sin tjänstgöring yttrat till en kvinnlig värnpliktig ”har du varit inne på toaletten och knullat?” samt därefter även kallat henne för ”hora”. HD fann inte att den åtalade hade uppträtt på ett uppenbart sedlighetssårande sätt på det sätt som då förutsattes för ansvar för sexuellt ofredande. HD fann heller inte att fänriken med sina yttranden hade gett uttryck för en sådan hänsynslöshet som fordras för att gärningen skulle kunna rubriceras som ofredande.

I NJA 2000 s. 661 – som behandlande ett åtal mot [AH] för ofredande – fann domstolarna det styrkt att [AH] i trappuppgången utanför [VN:s] lägenhet hade riktat förebråelser mot [VN] på grund av hennes bristande hyresbetalningar och då skrikit att han ”skulle göra brasved av hennes möbler, att hennes barn var horungar, att hon var den största fittan som gått i ett par skor samt att hon var en djävla hora”. [VN:s] barn hade följt med till dörren när [AH] gjorde sitt besök och [VN:s] väninna [ME] hade inifrån lägenheten hört vad som hade skrikits. HD ogillade åtalet och anförde i sina domskäl:

I förevarande fall har [VN] och [ME] framför allt reagerat mot de kränkande uttryck som [AH] använt om [VN] och hennes barn, och [VN] har uppgivit att hon tagit särskilt illa vid sig av att hon av [AH] anklagats för att ha misskött sina barn. Vad som för [VN] och [ME] framstått som det centrala i [AH]:s handlande är således det grova språk han använt och de anklagelser han riktat mot [VN]. Dessa omständigheter är dock inte tillräckliga för att [AH] skall anses ha gjort sig skyldig till ofredande.

HD anförde att den tilltalade hade haft ett legitimt ärende och att besöket skett vid en tidpunkt som inte kunde förväntas medföra onödiga störningar eller olägenheter. Ingenting tydde enligt HD på att incidenten uppmärksammats av någon hyresgäst eller annan utomstående person, eller att det funnits en påtaglig risk för att uppträdet skulle bevittnas av någon annan än dem som befann sig i [VN:s] lägenhet. Därtill hade det utgjort en enstaka händelse och haft en relativt kort varaktighet. Vid en samlad bedömning fann HD att handlandet inte utgjort ett sådant hänsynslöst beteende som krävs för att ansvar för ofredande skulle kunna ådömas.

I NJA 2005 s. 712 behandlades huruvida den åtalade hade gjort sig skyldig till ofredande (inom ramen för ett åtal om grov fridskränkning) riktat mot sina barn då han vid ett stort antal tillfällen hade låtit dem bevittna upprepat våld och många hot som han utsatt sin hustru (tillika barnens mor) för. HD fann att handlandet inte skulle bedömas som en särskild brottslig gärning. HD konstaterade att det varit förenat med ett starkt obehag för sönerna att behöva bevittna övergreppen. HD anförde därefter bl.a. följande:

Det skulle emellertid otvivelaktigt innebära en pressad tolkning av straffbestämmelsen, om L.G. skulle anses ha gjort sig skyldig till ett ofredande. Något stöd för en sådan tolkning finns inte vare sig i lagmotiven eller i hittillsvarande praxis. Man kommer inte ifrån att en sådan tillämpning i fall av nu aktuellt slag skulle i viss mån få karaktär av en dubbelbesträffning med hänsyn till den förut återgivna straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 BrB. En sådan tillämpning av straffbestämmelsen skulle också kunna ge upphov till besvärliga gränsdragningsproblem i andra fall då någon haft obehag av att ha kommit att bevittna ett våldsbrott eller annat övergrepp.

Det anförda innebär att det saknas tillräckliga skäl för att i rättstillämpningen utvidga utrymmet för bestämmelsen om ofredande på sådant sätt att det som lagts L.G. till last under åtalpunkten 3.1 skall bedömas som en särskild brottslig gärning.¹⁷

I NJA 2008 s. 946 åtalades en person för förtal, olovlig avlyssning och ofredande. Bakgrunden var att den tilltalade hade installerat en dold kamerautrustning i en lägenhet som därefter nyttjats av hans före detta sambo. Med hjälp av utrustningen hade den tilltalade gjort ljud- och bildupptagningar av samvaron, bl.a. intimt umgänge, mellan den före detta sambon och en man. De hade inte varit medvetna om inspelningarna när de gjordes. Därefter hade den tilltalade bifogat delar av ljud- och bildupptagningarna till ett antal e-postmeddelanden som sänts till andra personer. Via dessa personer hade den före detta sambon och hennes partner fått kännedom om filminspelningen och hur den hade gått till. Frågan om förfarandet skulle bedömas som ofredande behandlades av HD.

Åklagaren hade gjort gällande att vad som skulle läggas till grund för bedömningen av åtalet var den tilltalades uppsåt och samlade

¹⁷ Rättsfallet har behandlats av Lernestedt som bl.a. anför att tolkningsutrymmet för bestämmelsen om ofredande är sådant att HD (i någon rimlig och materiell bemärkelse) kunde ha fällt för ofredande om tolkning av stadgandet hade varit vad det hela främst handlade om för HD:s del. Lernestedt, Straffrättens karta och landskap, 2013, s. 484 f.

åtgärder och beteende och att den dolda filmningen därvid hade utgjort en del av ett hänsynslöst beteende som fyllde kravet på fridskränkning. Åklagarens talan innebar enligt HD att det påstådda ofredandet hade fullbordats i och med att den före detta sambon och hennes partner fick kännedom om inspelningarna och då reagerat genom att bli ”upprörda, oroade och störda”. Att de skulle få kännedom om inspelningarna och effekten av detta omfattades enligt åklagaren av den tilltalades uppsåt.

HD ogillade åtalet för ofredande. HD anförde att det allmänt ansetts gällande denna form av ofredande, att det är en förutsättning för ansvar att gärningen inneburit en kännbar fridskränkning, vilket förutsätter att den angripne uppfattat angreppet när detta företogs. HD anförde därefter bl.a. följande:

Det kan diskuteras om bestämmelsen om ofredande genom hänsynslöst beteende fyller rimliga anspråk på klar och tydlig strafflag (jfr a. prop. s. B 117). Även om bestämmelsen är vag och lämnar formellt utrymme för högst skiftande tolkningar finns det emellertid, inte minst av legalitetshänsyn, skäl att undvika tolkningar som framstår som pressade (jfr NJA 2005 s. 712). Frågan om ansvar för olovlig bildupptagning (och spridning av sådana upptagningar) har varit föremål för lagstiftarens överväganden under lång tid. Inte i något sammanhang har det antagits att den nu gällande lagstiftningen skulle kunna tillämpas på det sätt som åklagaren gjort gällande i detta mål. Med hänsyn härtill och vad i övrigt anförts ovan kan lagligt stöd för att döma A.B. för ofredande inte anses föreligga.

I ett hovrättsavgörande har åtal för ofredande som avsett att den tilltalade skickat nakenbilder på målsäganden till målsägandens bekanta ogillats med hänvisning till HD:s avgörande i NJA 2008 s. 946.¹⁸

12.3.3 Underrättspraxis om ofredande – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation

Upprepad kontakt genom olika former av elektronisk kommunikation

Enligt uttalanden i förarbetena och riklig underrättspraxis innebär det ofta ett ofredande att trakassera någon genom upprepade tele-

¹⁸ Svea hovrätts dom den 19 oktober 2009 i mål B 6821-09.

fonpåringningar. På samma sätt har i många domar upprepade kontakter (och kontaktförsök) genom olika former av elektronisk kommunikation bedömts som ofredande.

Ett stort antal sms samt inlägg på någons Facebook-sida och blogg har i ett fall bedömts som ofredande.¹⁹ I ett annat fall bedömdes 19 sms under en dag respektive 36 sms samma dag som ofredande.²⁰ I ett ytterligare fall bedömdes 200 sms och inlägg på Facebook under två dagar som ofredande.²¹ I sådana fall är gärningsbeskrivningen regelmässigt utformad på så sätt att den anger att det är det stora antalet kontakter som har utgjort det hänsynslösa beteendet. I domskälen behandlas ofta om kontakterna har varit befogade – vilket ofta är den tilltalades invändning.

I vissa fall är det tydligt att *innehållet* i meddelanden sammantaget med *antalet kontakter* har varit avgörande. I ett fall bedömdes det som ofredande när en häktad person hade skickat ett stort antal (ca 14) brev till en åklagare under den tid han var häktad. Antalet brev, sammantaget med det kränkande innehållet, gjorde att det bedömdes som ofredande.²²

Meddelanden som handlat om målsäganden men skickats till andra personer har bedömts som ofredande. I ett fall hade den tilltalade i stor omfattning, bland annat via Facebook, skickat meddelanden med kränkande och felaktiga uppgifter till målsägandens anhöriga, vänner och arbetskamrater. Enligt hovrätten måste det stått klart för den tilltalade att de meddelanden som hon hade skickat till målsägandens anhöriga skulle vidarebefordras till målsäganden. Åtalet för ofredande bifölls därför.²³

Om antalet kontakter genom exempelvis sms inte är påfallande högt torde det mer sällan – bara genom dess antal – bedömas som ofredande. I ett fall ansågs inte 7–8 sms och ett telefonsamtal utgöra ofredande.²⁴

Även telefonsamtal och sms som *inte* varit påfallande många har i vissa fall bedömts som ofredande. I ett fall var det fråga om ett

¹⁹ Svea hovrätts dom den 12 december 2012 i mål B 4934-12.

²⁰ Svea hovrätts dom den 17 september i mål B 7055-14.

²¹ Göta hovrätts dom den 7 november 2012 i mål B 81-12.

²² Hovrätten för Västra Sveriges dom den 5 november 2003 i mål B 1863-03 (ofredandet konsumerades av de hot som breven också innehöll).

²³ Göta hovrätts dom den 7 november 2012 i mål B 81-12 (en jämförelse kan göras med HD:s resonemang om vidarebefordring av meddelanden i NJA 2008 s. 946).

²⁴ Svea hovrätts dom den 19 juni 2014 i mål B 9401-13.

ouppklarat eventuellt skuldförhållande mellan två vuxna syskon. Den tilltalade hade ringt och sms:at en till två gånger i veckan under sju månader till målsäganden med begäran att hon skulle betala ett visst belopp till honom. Tingsrätten fann inte att detta var ett ofredande. Hovrätten fäste avseende vid att målsäganden långt före den period som åtalet avsåg hade gjort klart för den tilltalade att hon inte avsåg att betala något. Att ändå fortsätta att kontakta målsäganden i den utsträckning som hade skett, måste enligt hovrätten anses som ett sådant hänsynslöst beteende som avses med bestämmelserna om ofredande.²⁵

Särskilt om betydelsen av innehåll i meddelanden

I ett flertal fall har åtalet främst gällt huruvida innehållet – dvs. det som kommunicerats muntligt eller elektroniskt – inneburit ett ofredande. Vägledande för den bedömningen har i underrättspraxis ofta varit NJA 2000 s. 661 (rättsfallet återges tidigare i detta avsnitt).

I ett fall gällde åtalet fyra sms med kränkande innehåll som hade skickats under fyra dagar. Av domen framgår inte mer än att det hade rört sig om bl.a. ”klara sexuella anspelningar och personliga påhopp”. Åtalet för ofredande bifölls.²⁶

I ett annat fall gjorde åklagaren gällande att fyra konfirmander gemensamt hade gjort sig skyldiga till ofredande mot en femte. Gärningsmännen hade enligt åtalet på olika forum på internet bl.a. uttryckt ”äckel, hora, apa, fegafis du luktar fisk, slampa, patetiska unge, din Ulla mobbade unge, du e dum i huvudet, ditt jävla retard, tjoskmongo, jävla cp unge”. Hovrätten ogillade åtalet och anförde bl.a. följande:

De vulgära och förklenande uttryckssätten blandas med andra meddelanden, ibland med ett innehåll som varken avsändare eller mottagare kan tolka.

Visserligen kan man skönja ett mönster som innebär att flera personer använder likartade kränkande uttryck mot [NS]. Bilden är emellertid inte den av en samstämmig kör som vänder sig mot henne. Snarare rör det sig om flera samtal som sker i ett antal parallella trådar där hennes samtalspartner i en tråd faller ett förklenande uttalande

²⁵ Göta hovrätts dom den 16 september 2014 i mål B 84-14.

²⁶ Göta hovrätts dom den 25 oktober 2011 i mål B 1587-11.

medan partnern i en annan inte gör det och en tredje kanske opponerar sig mot det nedsättande uttrycket. Utredningen ger således inte vid handen att det funnits någon uttrycklig eller underförstådd överenskommelse mellan ungdomarna att trakassera [NS].

Hovrätten konstaterade också att målsäganden hade inlett konversationen med att kalla övriga för ”töntar” och lägga till sådant som ”losers” och ”stora fets apor”. Att i sammanhanget bemöta detta med liknande uttryck fann hovrätten inte utgöra ett ofredande.²⁷

I ett annat fall behandlades ett åtal mot en person för att denne hade ofredat målsäganden genom att under minst fem minuter stå helt nära henne och i ett högt/aggressivt tonläge upprepade gånger yttra att hon var en ”skvallerkärring” och att hon skulle polis-anmäla henne. Tingsrätten (nämndemännen) biföll åtalet. Rättens ordförande var skiljaktig och anförde att även om händelsen utspelat sig i målsägandens öppna frisörsalong, och att även om det skett i högt och aggressivt tonläge och oavsett om det funnits skäl för handlandet eller inte, hade det inte varit fråga om ett så hänsynslöst beteende att det skulle bedömas som ofredande. Hovrätten anslöt sig till den skiljaktiga meningen och ogillade åtalet.²⁸

I ett fall gällde det ofredande inom ramen för ett åtal för grov fridskränkning. En styvmor åtalades för brott mot sina två underåriga styvbarn. Fridskränkningen bestod enligt åtalet av 18 elaka sms (under en period av ca sju månader) till det ena barnet och 9 elaka sms (under drygt två månader) till det andra barnet. Mot bakgrund av det djupt kränkande och delvis rasistiska innehållet fann tingsrätten att varje sms hade utgjort ett ofredande. Tingsrätten biföll åtalet om grov fridskränkning gentemot båda barnen. Hovrätten fann också att åtalet för grov fridskränkning gentemot båda målsägandena skulle bifallas, dock att sex åtalade gärningar för ofredande (sex av 27 sms) skulle ogillas.²⁹ Enligt hovrätten hade varken det sätt på vilket meddelandena skickats eller omfattningen av de skickade meddelandena inneburit att gärningarna av den anledningen skulle kunna bedömas som ofredande. Hovrätten konstaterade att innehållet i meddelandena hade varit av djupt kränkande och nedsättande karaktär och att ett flertal av dem även

²⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 6 september 2011 i mål B 1044-11.

²⁸ Svea hovrätts dom den 19 september 2012 i mål B 1691-12.

²⁹ Svea hovrätts dom den 8 mars 2013 i mål B 9609-12.

haft rasistiska inslag samt att det var uppenbart att meddelandena hade varit ägnade att såra barnens självkänsla. Hovrätten slog fast att enstaka kränkande och nedsättande tillmälen vanligtvis inte anses utgöra ett sådant hänsynslöst beteende som avses i bestämmelsen om ofredande. Hovrätten anförde därefter bl.a. följande:

Flertalet av de meddelanden som [PJ] skickat till [L] och [M] har tagit sikte på barnens ursprung och det förhållandet att de är adopterade. Meddelandena ger uttryck för att barnen inte skulle vara älskade av sin adoptivfar, att fadern endast skulle älska sitt biologiska barn och att fadern och andra vuxna i barnens omgivning skulle vilja skicka tillbaka barnen till det land där de är födda. Innehållet i dessa meddelanden är sådant att det, förutom att kränka barnens person, även är ägnat att skada och rubba den grundläggande trygghet, tillit och det förtroende som barnen ska kunna känna för de vuxna som ansvarar för dem. Att en vuxen person i barnens närhet skickar meddelanden med detta innehåll utgör enligt hovrättens mening en kännbar fridskränkning för barnen.

Vissa av meddelandena är dock av en annan karaktär. – Dessa meddelanden, som huvudsakligen innehåller påståenden om att barnen skulle vara fula eller ”knäppa”, är utan tvekan av förolämpande karaktär, men meddelandena kan inte anses innehålla så kännbart fridskränkande inslag som är en förutsättning för att de ska kunna kvalificeras som ofredanden. De sex meddelanden som antecknats på föregående sida kan därför inte heller läggas till grund för ett åtal avseende grov fridskränkning eller olaga förföljelse.

Det förekommer inte sällan att enstaka eller några få uttalanden från den tilltalade mot målsäganden rubriceras av åklagaren som ofredande inom ramen för ett åtal för ett fridskränkingsbrott. I sådana fall är det uttalandets nedsättande karaktär som påstås utgöra det hänsynslösa beteendet. I många fall underkänns detta av domstolarna, som då ibland hänvisar till att uttalandena är att anse som förolämpning men att det brottet inte kan bli föremål för allmänt åtal.³⁰

I ett fall gällde åtalet två ungdomar som tillsammans och i samförstånd vid ett och samma tillfälle hade ofredat målsäganden genom att skicka chattmeddelanden till denne med kränkande innehåll som till exempel att han är ”ful och dum i huvudet, han är invalid, att han är böj, han har en kos kuk i röven”. Bakgrunden –

³⁰ Se t.ex. Hovrätten för Skåne och Blekinges dom den 27 juni 2011 i mål B 2043-11 och Göta hovrätts dom den 2 juli 2012 i mål B 979-12.

enligt de tilltalade – var att de var arga på målsäganden eftersom han hade tvingat sig på och pussat en tjej. Parterna kände inte varandra. De hade alla tre – samt ytterligare personer – befunnit sig på en chattsida den aktuella dagen när uttalandena via chatten fölls. Hovrätten fann att handlandet inte hade utgjort ofredande.³¹ Enligt hovrätten hade de tilltalade uttryckt sig på ett nedsättande och mycket olämpligt sätt. Uttalandena hade dock inte gjorts vid något personligt sammanträffande mellan de tilltalade, de hade gjorts vid ett och samma chattillfälle inom en förhållandevis kort tidsrymd och konversationen hade endast kunnat följas av ett begränsat antal personer (eftersom man måste vara inbjuden för att kunna delta i chatten).

I ett annat hovrättsfall har prövats om en enstaka kommentar i ett kommentarsfält kan utgöra ofredande. Målsäganden arbetade som journalist och krönikör på nyhetssidan www.nyheter24.se. Hon hade skrivit en krönika som publicerats på hemsidan. Syftet med krönikan var enligt tingsrättens domskäl att väcka debatt och diskutera om män skulle ge kvinnor företräde i den feministiska kampen – en uppfattning som hon hade gett uttryck för i sin krönika. Under den publicerade krönikan hade läsare, som samtidigt var inloggade via Facebook, möjlighet att lämna kommentarer som senare visades både på Facebook och på www.nyheter24.se. Under ett alias hade den tilltalade skrivit bl.a. följande kommentar:

Det är sexistiska feministidioter som [I] som skulle behöva hålla käften. Hon gör ju bara bort sig. Upp med en kniv i fittan på sexistiska feminister.

Enligt åtalet hade den tilltalade ofredat journalisten genom att skriva kränkande och nedsättande kommentarer, vilka journalisten mottagit/läst på sin arbetsplats. Tingsrätten biföll åtalet för ofredande. Hovrätten, som ogillade åtalet, anförde att ansvar för ofredande förutsätter att handlandet innefattat en kännbar fridskränkning.³² Enligt hovrätten har i praxis konstaterats att det krävs en viss aktivitet och intensitet från gärningspersonens sida för att beteendet ska kunna bedömas som hänsynslöst. Den tilltalade –

³¹ Göta hovrätts dom den 1 september 2014 i mål B 2055-14.

³² Svea hovrätts dom den 28 september 2015 i mål B 9461-14.

som angett att han hade haft ett visst opinionsbildande syfte med sin kommentar – uppgav i hovrätten att han tidigare hade gjort liknande inlägg på webbsidan och att han inte någon gång hade fått information från någon på webbsidan om att hans kommentarer inte var välkomna. Hovrätten fann att den uppgiften inte hade motbevisats och att hovrätten därför hade att utgå från att den stämde. Hovrätten anförde därefter:

I förevarande fall har [IP] reagerat på de kränkande uttryck [RR] har använt i kommentaren och hon har uppgett att hon tagit mycket illa vid sig. Vad som framstår som det centrala är alltså det mycket grova språk [RR] använt. Den omständigheten är dock inte tillräcklig för att [RR] ska anses ha gjort sig skyldig till ofredande. Därtill kommer att det är fråga om en enstaka kommentar, som även om den medförde obehag för [IP], lämnades med anledning av en krönika som syftade till att väcka debatt på en av Nyheter24 anvisad plats.

Mot den bakgrunden finner hovrätten att [RR:s] gärning inte utgjorde ett sådant hänsynslöst beteende som krävs för att ansvar för ofredande skall kunna ådömas enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. En annan sak är att goda skäl kan anföras för att förfaranden av det slag som är föremål för hovrättens bedömning borde vara straffbara. Det får emellertid anses ankomma på lagstiftaren att ta ställning till om en sådan kriminalisering bör införas och hur den i sådana fall bör utformas.

Betydelsen av innehållet i yttranden har prövats också i ett annat hovrättsfall. Enligt åtalet hade den tilltalade ofredat målsäganden genom att säga ”jag har hört att du är en hora”, ”du sprider flatlöss omkring dig” och ”jävla hora” eller uttalanden av liknande innebörd. Den tilltalade och målsäganden kände inte varandra. Uttalandena hade gjorts efter det att målsäganden – i sällskap med sin dotter – hade sagt åt den tilltalade att det inte var någon cykelbana på den gångväg där han cyklade. Tingsrätten fann att åtalet för ofredande var styrkt. Hovrätten instämde i tingsrättens bevisvärdering gällande vad den tilltalade hade uttalat samt att målsäganden dessförinnan inte hade gjort några nedsättande uttalanden som provocerat den tilltalade.³³ Hovrätten ogillade dock åtalet för ofredande, varvid följande anfördes:

För ansvar för ofredande krävs att handlandet med hänsyn till omständigheterna innefattar en kännbar fridskränkning (se NJA 2000 s. 661 och NJA 1997 s. 359). Det är i målet fråga om en enstaka

³³ Svea hovrätts dom den 24 april 2015 i mål B 749-15.

händelse av relativt kort varaktighet och det har enligt hovrätten inte framkommit att incidenten blivit allmänt uppmärksammas. Även om hovrätten anser att händelsen innefattar en kränkning av [MA] finner hovrätten att situationen inte utgör ett sådant hänsynslöst beteende som kan rubriceras som ofredande.

Andra särskilda situationer

I ett fall gällde åtalet – som i första hand avsåg ofredande och i andra hand förtal – att den tilltalade hade startat och administrerat en grupp på Facebook vars syfte och innehåll handlat om att förölämpa en person som drev en blogg med anspelning på hennes person och utseende. Gruppens namn hade också anspelat på målsägandens utseende. Gruppen hade haft 595 medlemmar och bilder på målsäganden hade laddats upp på sidan. I gruppens chattfunktion hade flera personer diskuterat målsäganden och hennes person vilket den tilltalade varit delaktig i och han hade dessutom verkat för att gruppen skulle bli större.

Tingsrätten – vars dom hovrätten fastställde³⁴ – konstaterade att ansvar för ofredande bl.a. förutsätter att den drabbade uppfattade angreppet när detta företogs. Tingsrätten anförde därefter:

Enligt [AA] har hon fått kännedom om gruppen av bekanta och hon har själv därefter gått in på gruppens sida för att ta del av innehållet. [EA] har alltså inte kontaktat [AA]. Enligt tingsrättens mening kan [EA:s] handlande därmed inte jämföras med sådant ofredande som sker genom störande kontakter. Såvitt har framkommit har [EA] inte heller på något annat sätt verkat för att information om gruppen eller dess innehåll skulle komma till [AA:s] kännedom. Även om [AA] har blivit upprörd eller förnärmad när hon fått kännedom om gruppen, anser tingsrätten att det handlande som [EA] är åtalad för inte är sådant att det kan bedömas som ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken.

Tingsrätten fann att uttalandena om målsägandena – som tog sikte på hennes utseende – inte heller kunde utgöra förtal.

I ett tingsrättsfall prövades om skapandet av ett konto på sajten Ask.fm i målsägandens namn hade utgjort ofredande.³⁵ Detta förutsatte enligt tingsrätten att det varit fråga om en kändbar frids-

³⁴ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 11 november 2011.

³⁵ Örebro tingsrätts dom den 14 juli 2014 i mål B 1827-14.

kränkning, vilket i sin tur kräver att den angripne uppfattat angreppet när detta företogs. Målsäganden hade inte uppfattat angreppet, dvs. skapandet av kontot i hennes namn på Ask.fm, när det företogs. Åtalet för ofredande skulle därför enligt tingsrätten ogillas (däremot dömdes det för förtal). Målet i den delen överklagades inte till hovrätten.

Att beställa något via internet i någon annans namn har i flera fall bedömts som ofredande. I ett fall rörde det sig om beställning av tidskriftsprenumerationer, tjänster och varor.³⁶ I ett annat fall handlade det om bokning av stugor i målsägandens namn.³⁷ I ett ytterligare fall gällde det beställning av varor i två olika målsägandes namn (vid två respektive tre tillfällen).³⁸

I ett hovrättsfall bedömdes det som ofredande att via ett falskt mail i någon annans namn säga upp denne från en studieplats på en gymnasieskola, vilket medförde att målsäganden förlorade gymnasieplatsen. Tingsrätten anförde i sin dom som hovrätten fastställde:³⁹

[NB] har uppgett att han ville ”jävlas” med [EJ] och visa henne att hon inte kunde behandla honom hur som helst. Hans syfte har således varit att [EJ] skulle få vetskap om hans meddelande och att det skulle orsaka henne obehag. Mot bakgrund av detta anser tingsrätten att gärningen utgör en sådan fridskränkning att [NB] ska dömas för ofredande även på denna punkt.

Ett ytterligare fall gällde två 16-åriga flickor som hade loggat in sig på en annans persons konto på MSN och uppmanat en annan 16-årig flicka att inför en webbkamera klä av sig och smeka sig själv på kroppen. Hovrätten ogillade åtalet för ofredande.⁴⁰ Enligt hovrätten kunde det hållas för visst att målsäganden inte skulle ha agerat som hon gjorde, om hon hade vetat att det var de tilltalade som hon hade kontakt med i stället för den andre personen. Det framgick vidare att hon hade blivit mycket upprörd när de tilltalade avslöjade de verkliga förhållandena för henne. Hovrätten konstaterade att de tilltalade inte hade använt något envist pockande eller

³⁶ Hovrätten för Övre Norrlands dom den 30 oktober 2012 i mål B 916-11.

³⁷ Göta hovrätts dom den 26 september 2011 i mål B 3700-10.

³⁸ Östersunds tingsrätts dom den 17 november 2014 i mål B 2514-14 samt Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 16 januari 2015 i mål B 1302-14 (endast prövat i påföljdsdelen av hovrätten).

³⁹ Svea hovrätts dom den 12 december 2012 i mål B 4934-12.

⁴⁰ RH 2009:45 (Hovrätten för Västra Sveriges dom den 13 juli 2009 i mål B 2591-09).

varit hotfulla under chattandet utan endast riktat två uppmaningar till målsäganden som hon genast hade följt. Hovrätten anförde därefter:

Mot bakgrund av det nu sagda kan J.E:s och S.V:s agerande inte anses som hänsynslöst på det sätt som avses i det inledningsvis nämnda lagrummets nuvarande lydelse. N.C. följde själv de uppmaningar som hon fick via MSN och kan inte anses ha utsatts för en kännbar fridskränkning. Att hon efteråt blev mycket upprörd när hon förstod att hon blivit lurad att göra något av intim karaktär ändrar inte denna bedömning. Åtalen för ofredande ska alltså ogillas.

I ett ytterligare hovrättsfall behandlades att den tilltalade hade ansökt om och betalat medlemskap för målsäganden i ett politiskt parti som målsäganden inte sympatiserade med.⁴¹ Det var enligt domskälen utrett att målsäganden hade fått kännedom om medlemskapet några månader senare när hon per post hade erhållit ett medlemskort från partiet. Hovrätten, som liksom tingsrätten kom fram till att gärningen skulle bedömas som ofredande, anförde bl.a. följande:

En förutsättning för att det ska vara fråga om en kännbar fridskränkning är att den angripne har uppfattat angreppet när detta företogs (jfr NJA 2008 s. 946).

I förarbetena till bestämmelsen anges som exempel på ofredande som kan hänföras till hänsynslösa beteenden att någon genom telefonpåringningar stör annans nattro eller annars trakasserar denne. Även att någon, för att göra annan upprörd, framför ett falskt meddelande om en närståendes död eller att någon allvarligt skrämmer annan, t.ex. genom att anordna nattliga spökerier, omnämns som exempel (se NJA II 1962:110 s. 134). Att vid ett tillfälle ansöka om och betala medlemskap för en annan person i ett politiskt parti som denne inte sympatiserar med skiljer sig något från dessa fall. Vilken politisk tillhörighet en person har är emellertid dennes ensak och det står var och en fritt att göra sin politiska tillhörighet offentlig genom t.ex. ett medlemskap i ett parti eller att hålla den hemlig. Att då erhålla ett medlemskap i ett politiskt parti som man inte sympatiserar med måste typiskt sett anses medföra ett sådant integritetskränkande obehag att det utgör en kännbar fridskränkning för den person som blir anmäld till partiet. Även om anmälan till partiet sker vid ett tillfälle är avsikten med ett medlemskap att det ska fortgå och att personen ska erhålla de förmåner som följer av medlemskapet. När [MT] upptäckte att hon innehade ett pågående medlemskap i partiet pågick därför

⁴¹ Svea hovrätts dom den 24 september 2015 i mål B 3531-14.

angreppet och hon har därmed objektivt sett blivit utsatt för ett ofredande i lagens mening.

Hovrätten konstaterade att den tilltalade hade varit väl medveten om att målsäganden inte sympatiserade med det parti som han hade anmält henne till och att anmälan, och därmed medlemskapet, skulle kunna komma att medföra obehag för henne. Han hade därmed haft uppsåt till ofredandet och skulle dömas i enlighet med åklagarens gärningsbeskrivning.

12.3.4 Förhållandet mellan ofredande och sexuellt ofredande

I 6 kap. 10 § andra stycket BrB finns bestämmelsen om sexuellt ofredande. För detta brott ska bl.a. dömas den som genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. Med det ska förstås att det är tillräckligt att handlingen typiskt sett är sådan att offrets sexuella integritet kränks. Det behöver alltså inte i det enskilda fallet bevisas att integriteten verkligen har kränkts.⁴²

I praxis har det varit förenat med svårigheter att dra gränsen mellan ofredande och sexuellt ofredande.⁴³ Detta belyses bl.a. av följande rättsfall.

I RH 1984:82 prövades om en 36-årig mans uppträdande mot en 16-årig flicka skulle bedömas som ofredande eller otuktigt beteende enligt dåvarande 6 kap. 6 § BrB (som motsvarar den nuvarande bestämmelsen om sexuellt ofredande). Den anklagade hade kysst flickan på kinden och samtidigt berört hennes ena bröst under kläderna medan hon sov och senare satt sig naken på den säng där flickan och den anklagades dotter låg. Hovrätten kom fram till att gärningen skulle bedömas som ofredande.

I RH 1999:119 behandlades att en man hade antastat en sovande kvinna i sexuellt syfte genom att dra av henne trosorna och kyssa eller smeka henne på insidan av låren. Kvinnan hade sovit och därför inte kunnat avvisa honom. Hovrätten ansåg att gärningen inte kunde rubriceras som sexuellt ofredande eftersom kravet på ”anstötlighet” (enligt dåvarande lydelse av bestämmelsen) inte var uppfyllt.

⁴² Prop. 2004/05:45 s. 149.

⁴³ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 4 kap. 7 §.

Hovrätten ansåg dock att bestämmelsen om ofredande var tillämplig trots att målsäganden vid tidpunkten för gärningen inte hade varit medveten om vad hon utsattes för. Hovrätten anförde att det förhållandet att målsäganden efter att hon vaknat känt sin frid kränkt inte omfattades av gärningspåståendet, men att det inte uteslöt straffansvar. Hovrätten anförde därefter bl.a. följande:

Kriminaliseringen vid ofredande i det nu aktuella avseendet [dvs. handgripligen antasta någon annan, vår anm.] innebär enligt hovrättens mening emellertid att det inte krävs mera för straffansvar än att ett handlande, som objektivt sett uppfattas så att gärningsmannen "handgripligen antastar -- -- -- annan", sker olovligen i förhållande till målsäganden. Att denne på grund av t.ex. sömn eller medvetlöshet inte förmår uppfatta angreppet utesluter sålunda enligt hovrättens mening inte att denne utsätts för en sådan fridskränkning som kriminaliseringen är avsedd att omfatta.

I ett annat hovrättsfall – med liknande omständigheter – blev utfallet i hovrätten ett annat.⁴⁴ Detta mål prövades enligt nu gällande lydelse av bestämmelsen om sexuellt ofredande. Enligt åtalet hade den tilltalade tryckt sin penis mot den kvinnliga målsägandens ansikte och öra när hon sov, samtidigt som han filmade sitt agerande. Då kvinnan sov vid tillfället och inte uppfattade vad som hände kunde mannen enligt tingsrätten inte dömas för sexuellt ofredande. Däremot ansåg tingsrätten att mannen kunde dömas för ofredande. Till skillnad från tingsrätten bedömde hovrätten att den tilltalades handlande hade haft en sådan sexuell inriktning som förutsätts för ansvar för sexuellt ofredande. Eftersom det är fråga om ett sexualbrott och inte ett fridsbrott hade det ingen betydelse för bedömningen av straffbarheten att kvinnan inte hade varit medveten om det som hände, eftersom den sexuella integriteten ändå hade kränkts.

I ett ytterligare hovrättsfall behandlades ett åtal gällande att den tilltalade (en skolpojke i samma skola som målsäganden) med en mobilkamera olovligen hade fotograferat målsägandens könsorgan när denne stod naken i duschen.⁴⁵ Målsäganden hade vid tillfället varit medveten om att bilden togs. I tingsrätten ogillades med anledning av detta det i första hand framställda ansvarsyrkandet gällande

⁴⁴ Svea hovrätts dom den 20 april 2012 i mål B 10342-11.

⁴⁵ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 27 augusti 2014 i mål B 3891-14.

kränkande fotografering. I hovrätten prövades om gärningen skulle bedömas som sexuellt ofredande alternativt ofredande. Hovrätten fastställde tingsrättens dom, varvid åtalet för ofredande bifölls. Hovrätten anförde bl.a. följande:

[MM:s] handlande är med hänsyn till vad som framkommit om gärningen typiskt sett att anse som integritetskränkande för den som utsätts och får anses ha inneburit en så kännbar fridskränkning för [EI] att fråga är om straffbar gärning. --- Hovrätten delar emellertid tingsrättens uppfattning att handlingen, om än integritetskränkande, inte varit ägnad att kränka [EI:s] sexuella integritet. [MM] ska därför inte dömas för sexuellt ofredande. Han ska däremot dömas för ofredande till ett bötesstraff.

Särskilt om det sexuella syftet som förutsättning för ansvar för sexuellt ofredande

Efter 2005 års reform av sexualbrottslagstiftningen kan det sägas ha uppstått en viss osäkerhet om det för ansvar enligt andra stycket i 6 kap. 10 § BrB förutsätts att gärningen i det enskilda fallet ska ha haft ett sexuellt syfte.⁴⁶ I förarbetena till 2005 års reform anfördes att bestämmelsen om sexuellt ofredande ”liksom fallet var enligt gällande rätt”, avsåg att träffa endast sådana handlingar som har en sexuell inriktning genom att de på något sätt syftar till att reta eller tillfredsställa gärningspersonens sexualdrift.⁴⁷

I doktrinen har anförts att ett sådant krav inte har stöd i lagtexten eller äldre förarbeten och heller inte är förenligt med vad som i övrigt gäller avseende sexualbrotten. Enligt denna uppfattning saknas det anledning att avvika från ståndpunkten att bedömningen av om en gärning är ägnad att kränka en persons sexuella integritet ska ske på objektiva grunder, och inte utifrån gärningspersonens privata syften.⁴⁸ 2008 års sexualbrottsutredning – som bland annat hade till uppgift att utvärdera 2005 års reform – gjorde motsvarande bedömning i fråga om det tidigare rättsläget. Enligt utredningen har tillämpningsområdet för bestämmelsen om sexuellt ofredande snävats in, trots att avsikten var att kriminaliseringens räckvidd

⁴⁶ Frågan kan ha betydelse vid internetrelaterade brott, där det ibland torde vara svårt att utifrån skriftliga meddelanden utreda vilket syfte gärningspersonen haft, dvs. om gärningen haft en sexuell inriktning.

⁴⁷ Prop. 2004/05:45 s. 149.

⁴⁸ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 106 f.

skulle vara i princip densamma som före reformen.⁴⁹ Enligt den orefererade praxis som utredningen gick igenom hade det aktuella motivuttalandet – att gärningen på något sätt ska syfta till att reta eller tillfredsställa gärningspersonens sexualdrift – fått genomslag i rättstillämpningen.⁵⁰ Utredningen föreslog en ny lydelse av bestämmelsen, enligt vilken något sådant krav på gärningspersonens avsikt inte skulle uppställas.

Utredningens betänkande behandlades i 2013 års reform av sexualbrottslagstiftningen. Regeringen gjorde den bedömningen att utredningens förslag i detta avseende inte skulle genomföras. I propositionen angavs att avsikten med bestämmelsen är att träffa endast sådana handlingar som har en sexuell inriktning genom att de på något sätt syftar till att reta eller tillfredsställa gärningspersonens sexualdrift. Som skäl för att inte genomföra ändringen anförde regeringen bland annat att regleringen i 6 kap. BrB syftar till att skydda enskilda personer mot just övergrepp av sexuell slag.⁵¹

Det har framförts i doktrinen att domstolarna i vissa fall har ruckat på detta krav, även om praxis i huvudsak har anammat de krav som uppställts på att handlingen ska ha en sexuell inriktning.⁵²

I en nyligen utkommen doktorsavhandling görs en genomgång av olika fall som åtalats som sexuellt ofredande men där domstolen i stället dömt för ofredande.⁵³ Följande gärningar har i olika hovrättsfall bedömts på det sättet:

- Att skicka nakenbilder på målsäganden till hennes arbetsplats och hennes dotter,
- att överlämna en trädildo till en lärare,
- att en lärare i samband med en lektion blottade sina nakna bröst för en fjortonårig pojke, samt
- att inför hela klassen fråga om målsäganden var oskuld.

⁴⁹ SOU 2010:71 s. 373.

⁵⁰ SOU 2010:71 s. 374 f.

⁵¹ Prop. 2012/2013:11 s. 53.

⁵² Schultz m.fl. Näthat – Rättigheter och Möjligheter, 2013, s. 63.

⁵³ Wegerstad, Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar – Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande, 2015, s. 296 ff.

Att gärningarna bedömts som ofredande i stället för sexuellt ofredande, kan enligt avhandlingen bero på att straffansvar för sexuellt ofredande villkoras bland annat genom ett krav på att gärningen ska ha en sexuell inriktning.⁵⁴

12.4 Behovet av och inriktningen för en reform

Bedömning: Bestämmelsen om ofredande täcker inte fullt ut de skyddsbehov som uppkommer med nya sätt att kommunicera och det innebär att bestämmelsen behöver utformas på ett nytt sätt.

För att svara mot nya skyddsbehov behöver ofredandebestämmelsens tillämpningsområde utvidgas främst i två avseenden; den bör i något större utsträckning kunna gälla också enstaka yttranden och det bör inte längre vara en förutsättning för straffansvar att ett ofredande uppfattas av den angripne redan när angreppet företas.

Bestämmelsen bör utformas neutralt i förhållande till det agerande som kan innebära ett ofredande. Det avgörande för straffansvar bör vara om ett visst agerande utgör ett angrepp på någon annan som kan innebära en kännbar fridskränkning.

12.4.1 Vårt uppdrag

Enligt våra direktiv ska vi analysera om det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Eventuella brister i det straffrättsliga skyddet ska redovisas och analysen ska göras i ljuset av de nya möjligheterna till elektronisk kommunikation. Utifrån detta ska vi – beträffande ofredande – ta ställning till huruvida bestämmelsen bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt. Enligt våra direktiv ska vi gällande ofredande särskilt

⁵⁴ A.a. s. 299.

- analysera hur bestämmelsen tillämpas och om den träffar sådana beteenden som i dag måste anses utgöra en kännbar fridskränkning,
- ta ställning till i vilken utsträckning mer subtila men uppsåtliga gärningar som syftar till att störa en enskild persons frid, omfattas eller bör omfattas (t.ex. olika förföljelsebeteenden),
- ta ställning till om ”hänsynslöst beteende” utgör en relevant bedömningsnorm för att avgränsa det straffbara området (utifrån om den uppfyller kravet på en klar och tydlig strafflag),
- ta ställning till om det fortfarande finns behov av en exemplifiering i lagtexten av gärningar som kan utgöra ofredande, samt
- behandla gränsdragningen i förhållande till andra straffbestämmelser, däribland förolämpning (bl.a. frågan om förolämpningar som sker på ett särskilt fridsstörande sätt i större utsträckning än i dag bör utgöra ofredande, dvs. där fridskränkningen snarare består i angreppet som sådant och inte i yttrandets innehåll).

12.4.2 Teknikutvecklingen ger nya sätt att kränka någons frid

Bestämmelsens skyddsintresse

På ett övergripande plan utgör ofredandebrottet en del av det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten. Skyddsintresset kan beskrivas som den fredade sfär som den enskilde bör vara tillförsäkrad, och bestämmelsen ska skydda mot både fysiska och andra slags beteenden som stör någons frid. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att för att ”en gärning skall anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende, måste krävas att den enligt vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning”.

Bestämmelsen om ofredande torde ursprungligen – genom de exempel som anges i lagtexten och förarbeten – i första hand ha avsett skydd mot fysiska angrepp och andra intrång genom fysiska medel (skottlossning, stenkastning och oljud anges som exempel i lagtexten). Bestämmelsen kan därför sägas ha tagit sikte på gärningar som kan upplevas som fridsstörande pga. det sätt de uppfattas ”primärt” av sinnena – och då sådana gärningar som typiskt sett upplevs som störande. Som ofredande inkluderades därför *höga*

ljud, *starkt* ljus, *upprepade* telefonsamtal, *starka* skrik, *hårda* knackningar på dörren, ljud som *stör sömnen* etc. I doktrinen har det anförts att kriminaliseringen av ofredande blir ett komplement till kriminaliseringen av hemfridsbrott till skydd för bostadsfriden.⁵⁵

Vad som i dag bör anses utgöra en kännbar fridskränkning måste analyseras utifrån dagens förhållanden. Man skulle kunna uttrycka det som att det nu ställs andra och kanske större krav på att bestämmelsen ska skydda mot angrepp på friden. När bestämmelsen infördes fanns det andra sociala normer i umgänget mellan människor. I en tid innan den s.k. du-reformen kunde andra handlingar än i dag uppfattas som övertramp in i någons privata sfär. Teknikutvecklingen har inneburit att det finns avsevärt många fler möjligheter att nå fram till människor och störa deras frid, utan att det sker genom någon direkt kontakt.

Även om praxis har inneburit att bestämmelsen delvis redan har kommit att tillämpas på nya kommunikationsformer, finns det skäl att analysera om bestämmelsen täcker in de fall som i dag upplevs som kännbara fridskränkningar och som kan anses straffvärda.

Sammanfattningsvis kan sägas att bestämmelsen om ofredande utformades mot bakgrund av ett annat samhällsliv. Olika samhällsförändringar har delvis fått genomslag vid tillämpningen av bestämmelsen. Det framstår dock som principiellt olyckligt att rättstillämpningen delvis har fjärrmat sig från bestämmelsens ordalydelse och det är tveksamt om den fullt ut träffar de fall som är straffvärda. Ofredandebestämmelsen behöver därför anpassas så att den motsvarar det straffrättsliga skydd som bör finnas i dag för att värna människors frid.

Särskilda aspekter gällande internet

Vår genomgång av underrättspraxis visar att bestämmelsen om ofredande tillämpas på gärningar som utförts genom internet och andra elektroniska kommunikationsformer. Elektroniska meddelanden innebär i vissa fall – genom sitt antal, sin form och sitt innehåll – på samma sätt som andra former för kommunikation straffbara fridskränkningar.

⁵⁵ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 58.

Det finns dock särskilda aspekter gällande internet och annan elektronisk kommunikation som bör uppmärksammas när man analyserar hur bestämmelsen bör utformas för att erbjuda ett ändamålsenligt skydd för friden.

Tillgången till t.ex. datorer och mobiltelefoner gör att de flesta personer kan bli nådda när som helst på dygnet och var som helst i världen. Det är på många sätt möjligt att rikta meddelanden till någon utan att mottagaren dessförinnan har accepterat att ta emot dem. I vissa fall uppfattas inte elektroniska meddelanden samtidigt som de skickas, dvs. i realtid. Meddelanden – i vissa fall ett stort antal – kan i stället lagras och upptäckas när mottagaren t.ex. slår på en mobiltelefon eller loggar in på en dator.

Många forum på internet är utan begränsningar tillgängliga för alla internetanslutna. I andra fall kan det ske en snabb faktisk spridning. Från forum som initialt är slutna kan i många fall information spridas vidare från en tjänst till en annan och på detta sätt få en snabb exponentiell spridning. Utan att ett uttalande är riktat direkt till någon på så sätt att det skickas till en viss adress, kan det nå den det avser en kortare eller längre tid efter att det publicerats.

Ett meddelande riktat till någon (exempelvis ett kränkande uttalande) kan kommuniceras på sådant sätt att det blir tillgängligt för ett mycket stort antal personer, t.ex. genom olika former av chattforum. Kränkande uttalanden via internet mot någon enskild kan därför komma att framföras inför en stor och ofta obestämbart ”publik”.

Det är också möjligt att via olika forum ansluta sig till andra personers kränkande budskap om någon genom att själv uttrycka liknande budskap, skicka vidare budskapet eller ”gilla” det. Den som på något sätt angriper en annan via ett forum på internet, kan därför göra detta med vetskap om att många andra personer redan riktat angrepp mot den personen.

Nya kommunikationsformer innebär alltså bl.a. att det går att närma sig andra på flera sätt som uppfattas av mottagaren vid en senare tidpunkt, och att det på olika sätt går nå en annan människa med ett budskap eller yttranden utan att ha direkt kontakt med den andre personen.

12.4.3 Vilka slag av angrepp bör bestämmelsen skydda mot?

Enligt våra direktiv ska vi analysera hur bestämmelsen tillämpas och om den träffar sådana beteenden som i dag måste anses utgöra en kännbar fridskränkning.

Ett sätt att kategorisera olika beteenden är utifrån frekvens, omfattning och innehåll. Ett angrepp mot någon kan utgöra en kännbar fridskränkning på grund av dess frekvens (många telefonsamtal, många brev, många kastade stenar på fönstret). Även omfattningen av angreppet kan vara av betydelse (att det t.ex. är fråga om en stor sten som kastas mot ett fönster eller att någon håller en hink vatten över någon och inte bara stänker lite vatten). Innehållet i ett angrepp kan också vara av betydelse (t.ex. vad som sägs i ett eller ett flertal telefonsamtal).

Ett annat sätt kan vara att med utgångspunkt i att människan har en sfär som hon har rätt att hålla fredad från angrepp, göra en analys och en uppdelning av *olika slags* angrepp som kan ske mot denna sfär. Förutsatt att beteendet också innebär en kännbar fridskränkning bör de olika formerna av angrepp kunna falla in under tillämpningsområdet för ofredandebestämmelsen.

Varje sådant försök till uppdelning och kategorisering kan givetvis ifrågasättas utifrån dess gränsdragningar och definitioner. Enligt vår mening kan en uppdelning av det slaget dock vara till hjälp för att analysera hur ett ändamålsenligt straffrättsligt skydd för den enskildes integritet bör vara utformat.

Angrepp på den fysiska och rumsliga sfären

Nära förknippad med rätten till en fredad (privat) sfär är den kroppsliga integriteten. Det torde vara en allmänt vedertagen uppfattning att en människa ska behöva tåla ganska lite av opåkallade fysiska angrepp – även om dessa inte leder till smärta (och därför ska bedömas som misshandel). Den fysiska sfären kan anses överträdd redan genom att det sker ett olovligt fysiskt närmande. Angrepp på den fysiska sfären kan därför anses ske genom det fysiska gränsöverskridandet – och då oberoende av om den angripne uppfattar angreppet. En annan sak är att angrepp som inte uppfattas mer sällan är av sådan natur eller intensitet att de ska omfattas av straffansvar.

Den fysiska sfären kan även angripas på annat sätt – något som kan beskrivas som angrepp på en rumslig sfär. I rätten att få omges av en fredad sfär ingår bostaden och den skyddas genom bestämmelsen om hemfridsbrott och olaga intrång (4 kap. 6 § BrB). Även i andra situationer – som inte omfattas av straffansvar enligt 4 kap. 6 § BrB – kan den enskilde anses ha rätt till en fredad rumslig sfär. Det kan gälla den som – mot ett uttryckligt förbud – tränger in i ett arbetsrum eller en skolsal eller sliter upp dörren till en dusch eller en toalett. Det avgörande blir om någon har ett berättigat intresse att bli lämnad i fred och detta är tydligt manifesterat. Om det intresset kränks kan det anses ha skett ett angrepp på den rumsliga sfären. Det förutsätter då att angreppet uppfattas av den som önskar vara ifred.

Andra angrepp som stör någons lugn, harmoni och sinnestillstånd

Att göra en uppdelning mellan angrepp på den fysiska sfären och andra angrepp som stör någons lugn, harmoni och sinnestillstånd kan givetvis ifrågasättas. Fysiska angrepp kan givetvis påverka den angripne och störa dennes sinnestillstånd. Vad som avses här är dock angrepp som uteslutande påverkar lugnet, harmonin och sinnestillståndet hos den angripne – utan att någon fysisk eller rumslig gräns behöver överträdas. Det förutsätter att angreppet uppfattas av den angripne. Det är i själva verket genom att angreppet uppfattas som ett intrång sker i den privata sfären.

Ett angrepp på den privata sfären kan ske genom att sinnena störs pga. själva *förfaringssättet*. Som behandlas tidigare i detta avsnitt, var det i första hand sådana störningar som avsågs när ofredandebestämmelsen infördes. Ett angrepp kan t.ex. ske genom höga ljud, upprepade ljud, starkt ljus och obehaglig lukt. Sådana slag av störningar kan påverka någons normala liv, t.ex. genom att sömnen störs eller helt enkelt genom att möjligheterna till koncentration försämras.

Därutöver kan känslan av lugn och den angripnes sinnestillstånd och frid påverkas negativt genom *innehållet* i något som sägs eller skrivs eller genom ett budskap som på något annat sätt förmedlas. Sättet på vilket det sker – själva förfaringssättet – kan givetvis i konkreta fall vara av betydelse i sammanhanget. För att renodla

uppdelningen avses dock här kommunikation som påverkar mottagaren negativt oberoende av sättet på vilket kommunikationen sker, dvs. kommunikation där innehållet är det som stör någons frid.

Innehållet kan störa någons frid och därigenom utgöra ett angrepp på den fredade sfären på flera olika sätt. Det mest uppenbara torde vara sådant som togs upp i förarbetena till dagens reglering av ofredande. Att lämna ett falskt dödsbud till någon gällande en anhörig kan ha en tydlig psykisk inverkan på mottagaren genom chock och sorg. Även andra felaktiga budskap kan på ett liknande sätt ruska om mottagarens uppfattning om sina livsbetingelser. Att själva innehållet i en kommunikation i sådana fall kan utgöra en fridsstörning torde vara uppenbart.

Även i andra fall kan enligt vår mening innehållet i ett meddelande redan genom sitt innehåll – frikopplat från sättet på vilket det sker – utgöra ett allvarligt angrepp på den fredade privata sfären och vara störande för någons frid. Vad vi avser är yttranden som ligger nära hot eller som annars allvarligt kränker människovärdet eller rubbar tryggheten och tilliten till andra människor. Vidare kan särskilt lyftas fram yttranden som upplevs som sexuellt kränkande utan att de omfattas av ansvar som sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § BrB.⁵⁶

Utan att någon fysisk eller rumslig gräns överträds, kan även *ett handlande* angripa någon annans privata sfär genom att det stör den angripnes lugn och sinnesro. Att t.ex. kartlägga, övervaka eller på annat sätt följa efter någon innebär att man kan skapa en känsla av otrygghet och obehag hos den personen, under förutsättning att den personen märker förföljandet. Den typen av handlingar kan också sorteras in i angrepp mot den privata sfären som kan störa någons lugn, harmoni och sinnestillstånd.

⁵⁶ Se avsnitt 12.3.4 om gränsdragningen mellan ofredande och sexuellt ofredande.

Angrepp på handlingsfrihet och livsförutsättningar i den personliga sfären

En fredad privat sfär innebär en frihet att själv styra sin tillvaro utan att störas genom att handlingsfriheten eller livsförutsättningarna ändras av någon annan. Det finns flera olika bestämmelser i BrB som skyddar den enskilde mot sådana angrepp. Nämnas kan människorov (4 kap. 1 § BrB), olaga frihetsberövande (4 kap. 2 § BrB) och olaga tvång (4 kap. 4 § BrB). Angrepp på äganderätten skyddas bl.a. genom bestämmelserna i 8 och 9 kap. BrB. Av intresse är även bestämmelsen om oredligt förfarande (9 kap. 8 § BrB). Den som förfar oredligt i det att han genom vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet och därigenom skadar den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, döms för oredligt förfarande. För straffansvar förutsätts att dispositionen orsakar ekonomisk skada.⁵⁷

Den privata sfären kan även i andra fall angripas på ett sätt som innebär att man tvingas till handlingar för att undvika olägenheter eller att man annars måste tåla sådana olägenheter. Enklare uttryckt kan det beskrivas som att någon försvårar en annan människas liv och möjligheter att själv göra prioriteringar och livsval. Rent konkret kan det handla om rättshandlingar som inte alltid orsakar ekonomisk skada men i vart fall betydande olägenhet och merarbete. Som exempel kan nämnas att beställa varor i någon annans namn eller säga upp någons abonnemang.

Att göra sådana intrång i någon annans fredade sfär kan givetvis störa någons frid. Det går dock att särskilja sådana fall från angrepp på en fysisk eller rumslig sfär eller angrepp som stör någons lugn, harmoni och sinnestillstånd. Det som primärt utgör fridskränkningen är att den angripnes handlingsfrihet eller livsförutsättningar rubbas i praktiska avseenden. Sådana fall behöver enligt vår bedömning också inrymmas i en uppräkningslista på sätt på vilka den privata och fredade sfären kan angripas.

⁵⁷ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 229.

12.4.4 Bestämmelsen om ofredande behöver få en ny utformning

Lagtexten bör inte innehålla exempel utan bli mer generellt utformad

Som utvecklats tidigare i detta avsnitt kan en kännbar fridskränkning orsakas genom vitt skilda beteenden. Bestämmelsen om ofredande måste därför kunna innefatta olika slag av handlingar.

Enligt direktiven ska vi ta ställning till om det fortfarande finns behov av en exemplifiering i lagtexten av de olika gärningar som kan utgöra ofredande. I bestämmelsen kriminaliseras den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan. Uppräkningen är alltså exemplifierande och utesluter inte andra tillvägagångssätt. Av den genomgång som vi har gjort av rättspraxis, framgår också att handlingar av helt andra slag än de som anges i exemplen i lagtexten har bedömts som ofredande. I sådana fall har i stället rekvisitet ”annat hänsynslöst beteende” tillämpats.

Den fredade sfär som vi anser är skyddsvärd kan i dag nås och störas på många fler sätt än vad som var aktuellt när bestämmelsen om ofredande infördes 1962. Exemplifieringen i den gällande bestämmelsen framstår i ljuset av detta som föråldrad och begränsande, i förhållande till de sätt på vilka en straffvärd fridsstörning kan ske. Bestämmelsen bör därför göras mer neutral i förhållande till agerandet och på ett tydligare vis omfatta alla de sätt på vilka någons frid allvarligt kan störas. Den bör dock endast omfatta handlingar som på något sätt kan beskrivas som ett angrepp på någon annan. I avsnitt 12.5 – där vi anger våra förslag – behandlar vi hur bestämmelsen bör utformas för att uppnå detta.

Endast gärningar som kan orsaka kännbara fridskränkningar bör omfattas av straffansvar

Enligt våra direktiv ska vi analysera hur bestämmelsen om ofredande tillämpas och om den träffar sådana beteenden som i dag måste anses utgöra en kännbar fridskränkning. Vidare ska vi ta ställning till om ”hänsynslöst beteende” utgör en relevant bedömningsnorm för att avgränsa det straffbara området.

Bestämmelsen om ofredande har i olika sammanhang kritiserats för att vara för vag eller obestämd. I remissomgången i samband med BrB:s införande riktades i några remissyttranden kritik mot uttrycket ”hänsynslöst beteende” som alltför vagt. I NJA 2008 s. 946 anförde HD att det kan ”diskuteras om bestämmelsen om ofredande genom hänsynslöst beteende fyller rimliga anspråk på klar och tydlig strafflag”.

Vi kan dela uppfattningen att regeln om ofredande är vag till sin utformning. Bestämmelsen är – i vart fall på ett ytligt plan – utformad som ett handlingsbrott. Vid sidan av de konkreta exemplen är rekvisitet att genom ”hänsynslöst beteende eljest ofreda annan” till sin natur oklart och öppet för tolkningar. Det kan dock vara förenat med stora svårigheter att närmare och mer precist försöka ange vilka handlingar som kan utgöra ett ofredande. Den fredade sfären kan angripas på olika sätt och med olika medel.

Om den skada eller annan effekt som förutsätts för straffansvar klart anges i bestämmelsen, skulle den enligt vår mening kunna ges en bättre stadga. Ett konkret handlande måste då på ett uttryckligt sätt prövas utifrån hur det kan orsaka en viss negativ effekt hos målsäganden. Praxisbildningen kan då utgå från den effekten, vilket skulle gynna en enhetlig och tydlig domstolspraxis.

Uttrycket i de ursprungliga förarbetena – att det är *kännbara fridskränkningar* som ska omfattas av straffansvar – bör enligt vår mening ha fortsatt giltighet. Det sammanfattar väl vad som utgör skyddsintresset och bör komma till tydligt uttryck i lagtexten. En ändrad bestämmelse – med den utgångspunkten – skulle då också anknyta till tidigare praxis. Genom att detta rekvisit tydliggörs, läggs det en ”undre ribba” för vilka fridskränkande beteenden som omfattas av straffansvar. Oavsett om det är fråga om angrepp på den fysiska och rumsliga sfären, andra angrepp som på annat sätt stör någons lugn, harmoni och sinnestillstånd eller angrepp på någons handlingsfrihet och levnadsförutsättningar, bör handlandet prövas utifrån om det var fråga om något som kunde orsaka en kännbar fridskränkning. Det innebär att ett straffansvar inte bör omfatta alla beteenden som kan uppfattas som ovälkomna, otrevliga eller obehagliga. Endast sådana gärningar som mer påtagligt kan orsaka obehag och oro bör omfattas. Den människa som inte själv undandrar sig social gemenskap måste finna sig i och tolerera att utsättas för åtskilliga kränkningar, störningar och irritations-

moment från sin omgivning. Att utsättas för en kännbar fridskränkning innebär något mer än detta – att man har fog att uppleva att någon avsiktligt angriper ens privata sfär på ett hänsynslöst sätt i syfte att störa, skaka om och skapa starkt obehag.

Endast gärningar som kan orsaka kännbara fridskränkningar bör alltså omfattas av straffansvar. Detta bör enligt vår mening komma till uttryck i bestämmelsen. I avsnitt 12.5 anger vi hur den bör utformas.

12.4.5 Bestämmelsens tillämpningsområde bör utvidgas något

Enligt vår bedömning innebär dagens rättstillämpning att vissa handlingar som bör utgöra straffbara fridskränkningar inte omfattas av bestämmelsen om ofredande. Vi konstaterar att det är på främst två områden som vi behöver överväga en utvidgning av bestämmelsens tillämpningsområde. För det första innebär teknikutvecklingen olika och nya sätt att närma sig och nå andra, utan att det sker omedelbart och utan att någon direkt fysisk eller rumslig kontakt. Dessa förhållanden innebär att förutsättningarna för straffansvar kan behöva ändras. Den andra frågan som bör övervägas är om ofredandebestämmelsen, utöver vad som får anses gälla i dag, också bör omfatta vissa fall när ett enstaka och mycket hatiskt uttalande riktas mot någon.

12.5 Utredningens förslag

Förslag: Bestämmelsen om ofredande ska moderniseras. Straffansvaret ska gälla den som agerar hänsynslöst mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Agerandet kan avse skilda handlingssätt som kan innebära ett ofredande.

Bestämmelsen om ofredande ska utformas som ett s.k. abstrakt farebrott. Det innebär att ageranden som typiskt sett innebär en kännbar fridskränkning omfattas av straffansvar. För straffansvar ska inte längre förutsättas att ett angrepp måste ha uppfattats av den angripne redan när det företas. Brottet

fullbordas när det sker ett fysiskt gränsöverskridande eller när angreppet uppfattas av den angripne.

12.5.1 Ofredandebrottet ska utformas som ett abstrakt farebrott

Ofredandebrottet bör utformas som ett abstrakt farebrott och straffbelägga gärningar som är ägnade att kränka någons frid på ett kännbart sätt

Endast gärningar som kan orsaka kännbara fridskränkningar ska omfattas av straffansvar för ofredande. (Vi utvecklar i avsnitt 12.4.4 vad en kännbar fridskränkning kan innebära). Detta bör komma till uttryck i bestämmelsen. Frågan blir hur det närmare bör utformas.

I avsnitt 9.2 diskuterar vi – på ett övergripande plan – om straffbestämmelserna till skydd för den personliga integriteten bör utformas som handlingsbrott, effektbrott eller farebrott. Vi konstaterar där att konstruktionen med abstrakta farebrott (att något är ”ägnat att”) i vissa fall kan innebära tolkningsproblem. En sådan konstruktion innebär dock samtidigt att det uppställs ett väl avvägt krav på vilka omständigheter som behöver bevisas, i förhållande till vad som skulle gälla för ett effektbrott. Dessutom utgör en sådan konstruktion en rimlig avgränsning av det straffbara området för brott mot den personliga integriteten.

Genom en avgränsning till typiska reaktioner på olika slag av gärningar, undantas smärre angrepp på den personliga integriteten som den enskilde rimligen ska kunna tåla och som därför inte bör omfattas av straffansvar. Å andra sidan upprätthålls på så sätt en norm gällande vilka handlingar som verkligen *bör* anses utgöra oacceptabla fridskränkningar.

Bestämmelsen om ofredande bör därför vara konstruerad som ett abstrakt farebrott. I avsnitt 9.2.6 konstaterar vi också att denna brottskonstruktion förutsätter att domstolen vid sin bedömning har möjlighet att ta hänsyn till situationen och till målsäganden. Vårt förslag blir därför att prövningen huruvida handlandet varit ”ägnat att” kränka någons frid (i vart fall i viss omfattning) bör ta sikte på den konkreta målsäganden i den konkreta situationen. Vi återkommer i författningskommentaren närmare till hur rekvisitet bör tillämpas gällande ofredande.

12.5.2 Ofredandebrottet ska omfatta hänsynslöst agerande mot någon annan

Enligt våra direktiv ska vi ta ställning till om det fortfarande finns behov av en exemplifiering i lagtexten av gärningar som kan utgöra ofredande. Den exemplifiering som görs i nu gällande bestämmelse (skottlossning, stenkastning och oljud), framstår som föråldrad och begränsande i förhållande till de sätt på vilka en straffvärd fridsstörning kan ske. Bestämmelsen bör därför enligt vår mening på ett tydligare vis omfatta alla de sätt på vilket någons frid allvarligt kan kränkas.

Vi har övervägt om det är möjligt att komplettera den nu gällande exemplifieringen med fler sätt som man kan närma sig andra på och som kan vara fridsstörande. Det är dock förenat med stora svårigheter att på ett meningsfullt sätt närmare försöka ange olika slag av handlingar, om man har som målsättning att nya och föränderliga former av mänsklig kommunikation ska kunna omfattas av straffansvar när de utgör allvarliga fridsstörningar. Vi har därför kommit fram till att en exemplifiering inte är lämplig om bestämmelsen ska kunna utgöra ett ändamålsenligt skydd för den privata sfären.

Tidigare i avsnittet anger vi att endast gärningar som är ägnade att kränka någons frid på ett kännbart sätt bör omfattas av straffansvar. Ett konkret handlande måste då på ett uttryckligt sätt prövas utifrån huruvida det var ägnat att orsaka en sådan negativ effekt hos målsäganden. Enligt vår mening finns det då heller inte något behov av en exemplifiering för att ytterligare avgränsa det straffbara området.

Vi utvecklar i föregående avsnitt att den fredade sfären hos en människa kan angripas genom fysiska angrepp, genom angrepp på den rumsliga sfären, genom ord och genom andra handlingar. På ett övergripande plan kan det beskrivas som att någon agerar mot någon annan. Straffansvaret bör därför uttryckligen omfatta den som agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Att någon agerar *mot* någon annan innebär att det ska vara fråga om ett agerande som kan sägas vara riktat mot någon annan och på något sätt kunna beskrivas som ett angrepp mot denne. Att ett beteende kan upplevas som störande, sårande eller på annat sätt uppfattas som negativt bör dock inte

vara tillräckligt för straffansvar. För att beteendet ska vara straffbart, bör det vara fråga om ett agerande som är hänsynslöst.

Ordet ”hänsynslöst” förekommer även i den nuvarande lydelsen av ofredandebestämmelsen, då som en del av begreppet ”hänsynslöst beteende”. Det uttrycket har blivit föremål för kritik för att vara för vagt och otydligt, både vid bestämmelsens införande och senare i praxis.⁵⁸ Detta torde bero på att ett ”beteende” kan vara i stort sett vad som helst, och att lagstiftningen därför inte har någon tydlig avgränsning. Enligt vår mening finns inte skäl till samma farhågor gällande uttrycket att ”agera hänsynslöst mot någon annan”. Sammantaget med att gärningen ska vara ägnad att kränka den andres frid på ett kännbart sätt, finner vi att bestämmelsen uppfyller kravet på en klar och tydlig strafflagstiftning.

Enligt gällande rätt innebär det ett ofredande att ”handgripligen antasta” någon. Det är också en exemplifiering av ett handlande som kan utgöra ett ofredande. I doktrinen har anförts att bestämmelsen ska läsas så att ofredande består antingen i att handgripligen antasta annan eller i att genom hänsynslöst beteende ofreda annan. Att handgripligen antasta någon är då alltid enligt gällande rätt att ofreda denne.

Enligt vår mening kan inte varje form av opåkallad fysisk kontakt riktad mot en annan människa vara brottslig. Så torde heller inte bestämmelsen tillämpas i dag. Som vi anför tidigare i detta avsnitt bör det för straffbarhet alltid förutsättas att ett angrepp varit ägnat att kännbart kränka någons frid. I begreppet ”agera hänsynslöst mot någon annan” innefattas språkligt sådana fysiska angrepp som i dag inryms under ”handgripligen antasta”. Det finns därför inget mervärde att behålla just denna exemplifiering. Själva begreppet ”handgripligen antasta” är dessutom språkligt ålderdomligt och svårbegripligt. Även denna exemplifiering bör därför kunna utmönstras från bestämmelsen.

⁵⁸ Se avsnitt 12.3.1 om vad som sades vid bestämmelsens införande och i avsnitt 12.3.2 vad HD uttalade i NJA 2008 s. 946.

12.5.3 Brottet fullbordas när angreppet uppfattas

Den fysiska sfären överträds redan genom en fysisk kontakt som sker utan den andres samtycke. Det fysiska gränsöverskridandet – att utan lov beröra någon annan – innebär att det sker ett intrång i den privata sfären. Detta kan då ske oberoende av om den angripne uppfattar angreppet – även om det torde höra till undantagsfallen.

I andra fall överträds den privata sfären genom att ett angrepp uppfattas, dvs. att den angripne hör, ser eller på annat sätt uppfattar angreppet. I praxis och doktrin har det framhållits att det i sin tur för straffansvar förutsätter att den angripne uppfattade angreppet när detta företogs.⁵⁹

I doktrinen har det uttryckts att kriminalseringen av ofredande utgör ett komplement till kriminaliseringen av hemfridsbrott till skydd för bostadsfriden.⁶⁰ Att den angripne skulle ha uppfattat angreppet när detta företogs blir då möjligen en naturlig förutsättning, om ofredande bara kan begås genom ”fysiska” angrepp som stenkastning, skottlossning och skapande av oljud.

Det kan visserligen diskuteras i vilken mån detta krav har upprätthållits konsekvent i praxis och hur långtgående det är. I t.ex. de fall där någon skickar ett flertal meddelande till någon annan, kan dessa givetvis uppfattas av mottagaren vid senare tidpunkter än när gärningarna företogs. Av den praxisgenomgång vi gjort framgår att sådana gärningar bedömts som ofredande. Vid de praxismöten som utredningen anordnade med advokater och åklagare, framkom heller inte uppfattningen att något sådant krav upprätthålls strikt i underrättspraxis.⁶¹

Enligt vår mening bör straffansvaret vara oberoende av sättet för kommunikationen. Vårt förslag innebär att straffansvaret ska omfattas av den som agerar hänsynslöst mot någon annan, på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Det avgörande för straffansvar bör alltså vara att en gärning har kunnat åstadkomma en kännbar fridskränkning.

Om kravet på att angreppet ska ha uppfattats av den angripne redan vid gärningstillfället upprätthålls, kan det i vissa fall innebära

⁵⁹ NJA 2008 s. 946 och Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 59.

⁶⁰ Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 58.

⁶¹ Praxismöten den 18 februari och den 12 november 2015.

en onaturlig och omotiverad begränsning av straffansvaret.⁶² Ett ofredandebrott – vid sidan av fysiska gränsöverskridanden – kan inte anses fullbordat förrän den angripne uppfattat angreppet (oavsett om det är fråga om t.ex. stenkastning, höga ljud, telefonsamtal, varor som beställs i den angripnes namn eller meddelanden eller andra uttalanden via internet). Att ett angrepp uppfattas vid *en senare tidpunkt än då det företogs* gör dock inte i sig ett handlande mindre straffvärt (även om givetvis ett angrepp som kan uppfattas redan när det företas kan vara av större intensitet och därför ha ett högre straffvärde). Enligt vår mening är det inte motiverat att behålla det nuvarande kravet på att angreppet ska ha uppfattats när det företogs. Det är numera vanligare att människor når varandra utan fysisk kontakt i de sammanhang där det kan bli fråga om ett ofredande. En förändring som innebär att ett ofredandebrott kan fullbordas när det uppfattas, även om angreppet företagits tidigare, innebär att bestämmelsen kan tillämpas på ett mer rimligt sätt i förhållande till nya sätt att kommunicera.

En förutsättning för straffansvar är givetvis att gärningspersonen enligt gängse straffrättslig bedömning kan sägas – objektivt sett – *ha orsakat* att målsäganden uppfattade angreppet. Det kan uttryckas på så sätt att gärningspersonens handlande ska ha varit en adekvat orsak till effekten (i detta fall att angreppet har uppfattats). Med adekvans menas då att handlingen vid tidpunkten för dess företagande ska ha inneburit en objektiv fara för att den inträffade skadliga effekten just på det sätt som i verkligheten blev fallet.⁶³ Kravet på orsakssamband kan också beskrivas på så sätt att gärningspersonen ska ha företagit en gärning som innefattat ett otillåtet risktagande och att denne genom gärningen har orsakat följden (dvs. i detta fall att angreppet har uppfattats).⁶⁴

Om det går lång tid mellan angreppets utförande och att det mottogs, kan det också innebära att angreppet inte var ägnat att utgöra någon kännbar fridskränkning (dvs. att gärningen inte typiskt sett var sådan att den kunde kränka någons frid på ett kännbart sätt). Detsamma kan vara fallet om det endast är genom upp-

⁶² Se t.ex. tidigare redovisade dom från Hovrätten för Västra Sverige den 11 november 2011 där skapandet av en s.k. hatgrupp på Facebook inte ansågs utgöra ett ofredande.

⁶³ Jfr Leijonhufvud m.fl., Straffansvar, 2 uppl., s. 44 ff.

⁶⁴ Jfr Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 134 ff samt 174 f.

lysning från polisen som någon blir varse att denne exempelvis varit förföljd och kartlagd av en annan person.

Ofredande är ett brott som endast kan begås uppsåtligen. Vi ser inga skäl att föreslå någon ändring gällande detta. För straffansvar förutsätts därför att det fullbordade ofredandebrottet omfattas av gärningspersonens uppsåt. De förutsätts alltså för ansvar att gärningspersonen hade uppsåt till att hans eller hennes angrepp skulle uppfattas av den angripne – vare sig det skulle ske i samband med att det företogs eller senare. Genom kravet på subjektiv täckning (enligt den sedvanliga straffrättsliga uppsåtsläran) utesluts från straffansvar slumpmässiga och oväntade händelsekedjor som gärningspersonen inte hade uppsåt till.

I författningskommentaren återkommer vi till denna fråga.

12.5.4 Ofredandebestämmelsen blir tillämplig på många olika slags ageranden

Ofredandebestämmelsens tillämpningsområde är brett och den träffar vitt skilda slag av beteenden. I det följande utvecklas vilka slags beteenden som bör falla in under det straffbara området, förutsatt att beteendet i det enskilda fallet är ägnat att orsaka en kännbar fridskränkning.

Angrepp på den fysiska och rumsliga sfären

Genom begreppet ”hänsynslöst agerande mot någon annan” blir angrepp på den fysiska sfären straffbara som ofredande, förutsatt att de är ägnade att kränka någons frid på ett kännbart sätt. Det gäller sådana gärningar som enligt gällande rätt bedöms som att ”handgripligen antasta” annan. Någon ändring i förhållande till gällande rätt är inte åsyftad.

Att olovligen intränga i slutna utrymmen innebär – även om det inte är någons bostad – att någons rumsliga sfär angrips. I de fall det finns ett starkt berättigat intresse för den angripne att få vara ifred, som t.ex. när någon befinner sig i ett omklädningsrum eller på en toalett, kan det vara fråga om ett handlande som är ägnat att

kränka någons frid på ett kännbart sätt. Även det kan redan i dag utgöra ett ofredande och någon ändring är inte äsyftad.⁶⁵

Andra angrepp som stör någons frid, harmoni och sinnestillstånd

De exempel som anges i den nu gällande bestämmelsen om ofredande (skottlossning, stenkastning eller skapande av oljud) är hänsynslösa ageranden mot någon annan som kan störa dennes lugn, harmoni och sinnestillstånd och som kan vara ägnade att kränka dennes frid på ett kännbart sätt. Huruvida sådant träffas av straffansvar bör – i likhet med i dag – bero på omständigheterna i det enskilda fallet, inte minst intensiteten i ett sådant angrepp. Även andra liknande ageranden, som t.ex. att utsätta någon för starkt ljus, obehaglig lukt eller spruta vätska över någon kan vara ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt så att det inträder straffansvar.

Ett annat förfaringsätt som är ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt kan vara upprepade och oönskade kontakter. Ett stort antal kontakter kan i sig ha den effekten, exempelvis för att det stör nattsömn, koncentration, arbete eller andra aktiviteter. Tillvägagångssättet (t.ex. antalet kontakter och när de sker) blir även i detta fall avgörande för om fridskränkningen är tillräcklig för att vara straffbar. Av betydelse – utöver antalet – är också vad kontakterna inneburit. Om det är fråga om nedsättande och kränkande budskap kan givetvis ett mindre antal meddelanden utgöra ett ofredande, jämfört med till innehållet harmlösa – eller innehållslösa – kontakter.

Vad som sägs och hur många gånger något sägs kan alltså sammantaget vara ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt. I sak torde inte den nya lydelsen innebära någon ändrad praxis i förhållande till gällande rätt.

Angrepp på någons frid, harmoni och sinnestillstånd kan även ske uteslutande genom handlande. Det kan vara fråga om att t.ex. följa efter någon eller återkommande stå utanför någons bostad eller på annat sätt kartlägga någon. De möjligheter som finns att genom internet kartlägga och samla information om andra män-

⁶⁵ I de allra flesta fall torde angrepp på någons rumsliga sfär bedömas som hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 § BrB.

niskor bör här beaktas. Det kan möjligen vara oklart huruvida sådant beteende i dag skulle inrymmas i rekvisitet ”annat hänsynslöst beteende”. Säkerligen har sådana slag av beteenden i vissa fall bedömts som ofredande i orefererad underrättspraxis. Subtila handlingar kan vara ägnade att kränka någons frid på ett kännbart sätt, bl.a. genom att skapa starkt obehag eller stark oro. Det förutsetts givetvis att förfarandet uppfattas av den som förföljs. Angreppet måste även ha omfattats av gärningspersonens uppsåt, dvs. han eller hon måste ha haft uppsåt till att förföljandet skulle uppfattas av den förföljde. Genom den nya lydelse vi föreslår kommer förföljelsebeteenden på ett tydligt sätt att kunna omfattas av ofredandebestämmelsen (och kunna bedömas som olaga förföljelse om det är fråga om upprepade gärningar).

Särskilt om betydelsen av innehåll i yttranden m.m.

I avsnitt 12.4.3 konstaterar vi att ett meddelande – uteslutande pga. dess innehåll – kan beskrivas som ett angrepp på den enskildes privata sfär. Frågan är dock i vilken utsträckning framförandet av enstaka yttranden och uttalanden bör anses kunna utgöra ett straffbart ofredande.

Frågeställningen sammanfaller med vad som sägs i våra direktiv – att vi ska behandla gränsdragningen i förhållande till andra straffbestämmelser, däribland förolämpning.

Det finns enligt vår mening goda skäl att inte i någon väsentlig omfattning anse enstaka yttranden som ofredande *endast* pga. deras innehåll. Det skulle kunna bli en mycket vidsträckt kriminalisering. Det finns också ett motstående yttrandefrihetsintresse, när en kriminalisering avser själva innehållet i det som uttrycks. Som Europadomstolen anfört omfattar yttrandefriheten inte endast information och idéer som mottas positivt eller anses ofarliga, utan också sådant som kränker, chockerar eller stör staten eller någon del av befolkningen.⁶⁶ Samtidigt är det klart att ett yttrande redan genom sitt innehåll på ett allvarligt och grundläggande sätt kan störa någons frid, trygghet och tillit till andra människor. En avväg-

⁶⁶ Se bl.a. målet *Handyside mot Förenade kungariket* vid Europadomstolen (se ytterligare om Europadomstolens praxis i avsnitt 4.3.4).

ning måste då göras mellan rätten till yttrandefrihet och skyddet för privatlivet och den personliga integriteten.

Vissa felaktiga budskap – såsom t.ex. falska dödsbud eller uppgifter om att någons bostad har brunnit ned – kan ruska om mottagarens uppfattning om sina livsbetingelser. Sådana slag av meddelanden skulle redan enligt gällande rätt uppenbarligen kunna falla in under ofredandebestämmelsen och de bör även med en ny utformning av bestämmelsen om ofredande omfattas av straffansvar.

Även i andra fall kan ett yttrande redan genom sitt innehåll – under vissa förhållanden – vara ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt. Att t.ex. uttala att man önskar att någon ska dö eller bli våldtagen kan i många fall vara djupt fridsstörande för den som uttalandet riktar sig mot. Detsamma kan gälla uppmaningar till någon att begå självmord. Ytterligare ett exempel kan vara grova verbala kränkningar av sexualiserad natur (som inte omfattas av straffansvar som sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § BrB). Vad vi avser är uttalanden som – utan att vara hot om en brottslig gärning – ifrågasätter någons människovärde, rätt till sitt liv och till sin trygghet eller på annat sätt ger uttryck för ett starkt hat mot någon.

Huruvida sådana uttalanden i dag skulle bedömas som ofredande eller i stället falla utanför det straffbara området, bedömer vi som oklart. Underrättspraxis utvisar att i vart fall enstaka yttranden av sexuell natur ibland bedöms som straffbart ofredande. Det kan då gälla enstaka uttalanden som är ägnade att kränka mottagarens sexuella integritet, men där det inte är visat att uttalandet hade en sexuell inriktning genom att det på något sätt syftade till att reta eller tillfredsställa gärningspersonens sexualdrift och därför inte är straffbara som sexuellt ofredande.⁶⁷ Det finns också avgöranden som pekar i en annan riktning.⁶⁸

Det finns mot denna bakgrund skäl att klargöra och i viss mån utvidga det straffbara området så att ofredandebestämmelsen kan omfatta vissa fall av enstaka yttranden.

Avgörande för bedömningen av om ett enstaka yttrande av de slag som nyss nämnts kan utgöra en tillräckligt allvarlig fridskränk-

⁶⁷ Jfr avsnitt 12.3.4 om gränsdragningen mellan ofredande och sexuellt ofredande.

⁶⁸ Jfr bl.a. Svea hovrätts dom den 28 september 2015 i mål B 9461-14, refererad i avsnitt 12.3.2. Det kan nämnas att Riksåklagaren har överlämnat domen till utredningen för känedom.

ning för att vara straffbart, måste vara dess innehåll, sammanhanget och sättet på vilket det framförs. Man måste alltså se på angreppet som sådant.⁶⁹ Att t.ex. framföra att man önskar att någon ska dö kan i vissa fall skaka mottagarens grundläggande tillit och därigenom vara ägnat att kränka dennes frid på ett kännbart sätt. Om yttrandet faller under en hetsig ordväxling torde det dock knappast kunna anses vara sådant att den bör omfattas av straffansvar. Där emot kan det anses vara straffbart att yttra sådant mot någon som befinner sig i underläge eller en beroendeställning, t.ex. ett barn till den som gör uttalandet.

Att i starka ordalag och med ingående beskrivningar uttala sig om att någon borde dödas, skadas eller våldtas kan också – beroende på omständigheterna – vara ägnat att kränka friden hos mottagaren på ett kännbart sätt. Om uttalandet sker opåkallat och överraskande – dvs. inte som en del av en ömsesidig ordväxling – kan det vara ägnat att förstärka fridsstörningen och därför innebära att uttalandet bör vara straffbart.

Uppmaningar till någon att ta livet av sig kan även det i vissa fall – beroende på omständigheterna – vara ägnat att kränka friden hos mottagaren på ett kännbart sätt. Om uttalandet riktar sig mot den som är typiskt sett sårbar – t.ex. en ung person som är utsatt för trakasserier och mobbning i skolan – bör det kunna falla inom det straffbara området.

De ökade möjligheterna till kommunikation genom internet innebär fler sätt att nå andra människor med kränkande yttranden och det kan ske inför många. Fridsstörningen kan enligt vår mening bli värre genom att även andra tar del av ett djupt kränkande yttrande, t.ex. en uppmaning att begå självmord eller en ingående beskrivning om hur någon borde bli våldtagen.⁷⁰ Att sådant uttalas ”publikt”, t.ex. på ett forum på internet som många har tillgång till, kan alltså vara ägnat att öka känslan av kränkning hos den enskilde och därför tillmätas betydelse vid bedömningen av om det varit fråga om ett straffbart ofredande.

Om sådana yttrande framförs i ett öppet forum kan också andra komma att ansluta sig, varvid det kan bildas en mobb mot en

⁶⁹ I författningskommentarerna till ofredande och förolämpning berör vi gränsdragningen mellan dessa bestämmelser utifrån sättet som ett yttrande framförs.

⁷⁰ Jfr NJA 2000 s. 661, där HD fäste vikt vid att de kränkande uttalanden som åtalet gällde hade fallits utan någon påtaglig risk att uppträdet skulle bevitnas av andra personer.

enskild. Den som initierar och skapar en sådan händelsekedja, genom t.ex. att skapa s.k. hatsidor eller hatkonton, bör i många fall anses göra sig skyldig till ett straffbart ofredande.

Att någon redan har angripits av många andra – t.ex. genom olika forum på internet – kan innebära att den personen typiskt sett måste anses mer sårbar för ytterligare verbala angrepp. Huruvida t.ex. en uppmaning till någon att ta livet av sig eller en önskan om att någon borde dödas är ägnat att kränka friden hos mottagaren på ett kännbart sätt, kan alltså bero även på sådana omständigheter.

För den enskilde kan det givetvis uppfattas som ett värre angrepp om ett stort antal personer uttalar sig kränkande mot den personen – en situation som ofta kan uppkomma om flera personer samtidigt använder sig av ett eller flera forum på internet. Om flera personer riktar nedsättande och kränkande uttalanden mot någon och åklagaren kan styrka att de handlat tillsammans och i samförstånd, bör det gemensamma förfarandet kunna bedömas som ett fall av ofredande begånget i medgärningsmannaskap.

Att någon tar del av ett uttalande på internet vid ett senare tillfälle än när det publicerades, t.ex. eftersom det skrivits på ett öppet forum och inte skickats direkt till adressaten, bör inte i sig utgöra något hinder mot att ett uttalande kan utgöra ett ofredande. Det hänger samman med vårt ställningstagande att det inte bör uppställas något krav på att den angripne ska ha uppfattat angreppet när detta företogs. För straffansvar förutsätts dock givetvis att gärningspersonen hade uppsåt att angripa den som uttalandet avsåg.

Att tillämpa ofredandebestämmelsen på uttalanden av sådant slag och i sådana särskilda situationer, innebär att bestämmelsen blir tillämplig på sådana angrepp på andra som yttrandefriheten knappast är avsedd att skydda. Vi bedömer därför att yttrandefrihetsaspekter inte innebär något hinder för en väl avgränsad utvidgning på det sätt vi har beskrivit.

Ett hänsynslöst agerande mot någon genom att man framför något eller några enstaka yttranden bör därför – under vissa förhållanden – anses kunna vara ägnade att kränka dennes frid på ett kännbart sätt, särskilt om agerandet kan skapa starkt obehag eller stark oro. Genom den nya lydelse som vi föreslår kommer sådana gärningar på ett tydligare sätt än tidigare att omfattas av ofredandebestämmelsen.

Tvinga annan att tåla olägenheter eller utföra dispositioner

I föregående avsnitt anför vi att den personliga sfären kan angripas genom att någon tvingas till handlingar för att undvika olägenheter eller annars måste tåla sådana olägenheter.

Liknande frågeställningar har nyligen behandlats i Egendoms- skyddsutredningens betänkande Stärkt straffrättsligt skydd för egendom (SOU 2013:85). Egendoms- skyddsutredningen föreslår en särskild straffbestämmelse som straffbelägger s.k. identitetsstöld. Enligt förslaget ska brottet heta identitetsintrång och placeras i 4 kap. BrB. Bestämmelsen ska enligt förslaget ha följande lydelse:⁷¹

Den som genom att olovligen använda en annans persons identitets- uppgifter utger sig för att vara honom eller henne och därigenom ger upphov till skada eller olägenhet för den vars identitetsuppgifter används, döms för identitetsintrång till böter eller fängelse i högst två år.

I betänkandet anförts att användning av annans identitetsuppgifter kan ha många olika skepnader, från relativt harmlösa beteenden till noga planerade brott som griper djupt in i de drabbades liv. Många av de förfaranden som förekommer är enligt utredningen kriminaliserade, men skyddsobjektet för kriminaliseringen varierar.⁷² Att t.ex. uppge någon annans namn i trakasserisyfte kan enligt betänkandet vara straffbart som ofredande.

Av intresse för Egendoms- skyddsutredningen var framför allt sådant utnyttjande av annans identitet som ofta utgör ett led i bedrägeribrottslighet. Den som avser att begå bedrägeri kan ha olika motiv till att gömma sig bakom någon annans namn. Utredningen konstaterar att behovet av kriminalisering främst avser sådan olovlig användning av annans identitet som utgör ett led i förmögenhetsbrott. En begränsning av det straffbara området till olovlig användning i vinningssyfte skulle täcka in sådana förfaranden. I vissa fall, där det olovliga användandet av någon annans identitetsuppgifter inte leder till ett fullbordat förmögenhetsbrott, kan det dock enligt betänkandet vara svårt att bevisa gärnings- personens syfte. Utredningen anför därefter:⁷³

⁷¹ SOU 2013:85 s. 30.

⁷² A.a. s. 189 ff.

⁷³ A. a. s. 214 f.

Det finns också en principiell invändning mot att begränsa skyddet för identitetsuppgifter till enbart de situationer där de utnyttjas som ett led i förmögenhetsbrott. Det kan finnas andra straffvärda förfaranden som bör omfattas av straffbestämmelsen. Som exempel kan nämnas att någon utan vinningssyfte utger sig för att vara en annan person i syfte att orsaka lidande för honom eller henne eller för att slippa uppge sin egen identitet, och förfarandet skadar den vars uppgifter används. En sådan situation inträffade i början av 1990-talet då en narkoman utnyttjade en annan persons namn och personnummer vid kontakter med bl.a. sjukvården och polisen. Förfarandet ledde till felaktiga registreringar i flera olika register, vilket fick till följd att den drabbade kände sig tvungen att flytta och byta namn (se SOU 2008:3 s. 222 f.). Straffbestämmelsen bör därför utformas så att den täcker förfaranden som medför skada eller olägenhet för den vars identitetsuppgifter olovligen används. Straffansvaret bör inte träffa den som utger sig för att vara en annan person om det inte innebär något negativt för honom eller henne.

Med skada avses ekonomisk skada. Olägenhet avser annat än ekonomisk skada, t.ex. praktiska besvär. Varje praktisk konsekvens bör dock inte anses utgöra olägenhet. Inte heller bör rekvisitet anses vara uppfyllt vid minsta olustkänsla eller indignation som en enskild kan känna över att någon har utgett sig för att vara honom eller henne, t.ex. i en parodi eller annat nöjessammanhang. För att rekvisitet olägenhet ska vara uppfyllt bör, på samma sätt som vid olovligt brukande, krävas att obehaget som det olovliga användandet gett upphov till objektivt sett är påtagligt.

Betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet.⁷⁴

Den som angriper någons privata sfär genom att skapa olägenheter och tvinga den angripne att företa olika dispositioner, kan enligt vår mening agera mot denne på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Ett tydligt exempel på detta kan vara att beställa varor eller göra rättshandlingar i någon annans namn. Sådant har enligt gällande rätt i vissa fall ansett utgöra ett straffbart ofredande. Om Egendomsskyddsutredningens förslag till identitetsintrång genomförs torde sådana förfaranden i många fall träffas av straffansvar enligt den bestämmelsen. I annat fall bör sådant även fortsättningsvis – och på ett tydligare sätt – omfattas av straffansvar såsom ofredande.

Den privata sfären kan dessutom angripas på liknande sätt, utan att det handlar om att någon olovligen använder annans identitets-

⁷⁴ I remissomgången har Åklagarmyndigheten anförat att det är oklart om ofredandebestämmelsen eller bestämmelsen om identitetsintrång ska tillämpas primärt, när identitetsuppgifter används i trakasserande syfte.

uppgifter. Exempelvis kan någon olovligen intervensera i annans rättsliga förhållanden och därigenom orsaka olägenheter utan att det sker genom användande av identitetsuppgifter. I sådana fall – om det sker på ett sådant sätt att agerandet är ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt – kan förfarandet blir straffbart som ofredande.

13 Förtal

13.1 Bestämmelsens lydelse

Bestämmelsen om förtal i 5 kap. 1 § brottsbalken (BrB) har följande lydelse.

Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för förtal till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.

Bestämmelsen om grovt förtal i 5 kap. 2 § BrB har följande lydelse.

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grovt förtal dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest var ägnad att medföra allvarlig skada.

Förtal kan utgöra ett tryckfrihetsbrott eller yttrandefrihetsbrott enligt 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen (TF) respektive 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen (YGL).

13.2 Något om statistik

Tabell 13.1 Polisanmälda ärekränkingsbrott 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	11 508	12 838	12 731	13 175

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

Tabell 13.2 Lagförda förtal 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	28	10	23	30
Lagförd är man (procentandel)	82,1	70	78,3	66,7
Lagförd är kvinna (procentandel)	17,9	30	21,7	33,3
Lagförd är 15–20 år (procentandel)	14,3	30	60,9	20,0
Lagförd är 21 år eller äldre (procentandel)	85,7	70	39,1	80,0

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

Tabell 13.3 Lagförda grovt förtal 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	13	19	27	20
Lagförd är man (procentandel)	92,3	84,2	63,0	85,0
Lagförd är kvinna (procentandel)	7,7	15,8	37,0	15,0
Lagförd är 15–20 år (procentandel)	7,7	26,3	48,1	15,0
Lagförd är 21 år eller äldre (procentandel)	92,3	73,7	51,9	85,0

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

I detta avsnitt redovisas statistik över polisanmälda och lagförda förtalsbrott.

I tabellen över anmälda brott (tabell 13.1) redovisas händelser som anmäls och registerats som ärekränkingsbrott hos polis, tull, åklagare eller Ekobrottsmyndigheten under redovisningsperioden 2011–2014. Statistiken är indelad efter kalenderår (2011–2014) och referenstidpunkten är datum för registrerad anmälan. Även brott som ägt rum tidigare år än redovisningsåret finns med i statistiken, liksom brott som anmäls i Sverige men begåtts utomlands. Vid

registreringen har det inte gjorts någon kategorisering av de olika ärekränkningssbrotten. Statistiken över anmälda brott gäller alltså alla brott i 5 kap. BrB (dvs. förtal, grovt förtal och förolämpning). Någon uppdelning har inte heller gjorts vid registreringen utifrån kön eller åldersgrupp.

I tabellerna över lagförda brott (tabell 13.2 och 13.3) redovisas lagförda brott gällande förtal respektive grovt förtal. Med lagföring avses fällande domslut i tingsrätt (oavsett om domen vunnit laga kraft eller inte), godkända strafförelägganden och meddelade åtalsunderlåtelse. I tabellerna inkluderas samtliga lagförda brott, dvs. även när de inte utgör s.k. huvudbrott. Det innebär att en och samma person kan förekomma flera gånger i statistiken. Statistiken indelas efter kalenderår (2011–2014) och referenstidpunkten är datum för lagföringsbeslutet. I sammanställningen redovisas till vilka andelar som de lagförda är män respektive kvinnor. Vidare redovisas till vilka andelar de lagförda är 15–20 år respektive 21 år eller äldre.

Uppgifterna gällande polisanmälda respektive lagförda brott utgår alltså från olika slags indelningar och kategoriseringar. Det är därför inte meningsfullt att försöka jämföra uppgifterna, utan de belyser olika aspekter.

13.3 Gällande rätt

13.3.1 Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen

Bestämmelserna om förtal och grovt förtal i BrB grundar sig på Straffrättskommitténs betänkande Förslag till brottsbalk (SOU 1953:14). De har inte ändrats sedan BrB:s införande. Innan BrB:s införande fanns det liknande bestämmelser i 16:7 och 16:8 strafflagen (SL).¹ 16:7 SL avsåg beskyllning om bestämt brott eller visst slag av brott, medan 16:8 SL gällde utsättande eller fortspridande av rykte om gärning eller last som inte var straffbar men som var menlig för någons ära, goda namn och medborgerliga anseende. I 16:8 SL ingick vidare beskyllning om gärning, som utan att vara

¹ Prop. 1962:10 B s. 123.

nedsättande för den beskylldes medborgerliga anseende, dock var menlig för hans yrke, näring eller fortkomst.

Straffrättskommitténs betänkande

I Straffrättskommitténs betänkande anfördes, att bland de brott som lagstiftningen om brott mot person avsåg att skydda fanns brott som ska skydda en persons ära.² Det utvecklades på följande sätt. Begreppet ära innefattar både den aktning och det anseende som en person åtnjuter bland sina medmänniskor (ära i objektiv mening) och en persons egen känsla av att vara aktad och ansedd (ära i subjektiv mening). Kränkningar av äran i objektiv mening brukar kallas förtal och kränkningar av äran i subjektiv mening kallas förolämpning. Förolämpningsbrottet kompletterar ofta förtalsbrottet på det sättet att angrepp mot någons ära i objektiv mening blir att betrakta som förolämpning om angreppet inte har den grad av bestämdhet som kännetecknar förtal.

Kommittén delade i sitt förslag upp förtalsbrottet i brotten ”förtal” och ”vanryktande”. Skillnaden mellan förtal å ena sidan och vanryktande å andra sidan bestod främst i att det vid förtal skulle vara fråga om lämnande av uppgifter som var grundlösa medan det vid vanryktande i princip skulle vara oberoende av om uppgiften var riktig eller inte. Behovet av och förutsättningarna för att föra sanningsbevisning skulle då vara olika för de olika gärningsformerna.

Gemensamt för båda brottstyperna enligt förslaget, var att det skulle vara fråga om lämnande av uppgift om någon annan angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anseende. Kommittén anförde bl.a. följande gällande kravet på ”uppgift” som rekvisit för straffbar handling enligt deras förslag:³

En uppgift om annan angående viss gärning eller omständighet kan ställas i motsättning till ett om annan uttalat omdöme som icke stöder sig på bestämt angivna fakta. Ett dylikt omdöme är för sin verkan väsentligen beroende av auktoriteten hos de som lämnar uppgiften. Till grund för denna avgränsning av förtalsbrotten ligger antagandet att det typiskt sett är ett farligare angrepp på någons anseende att om

² SOU 1953:14 s. 177.

³ A.a. s. 179.

honom lämna uppgift om ett faktum som i och för sig är nedsättande än att framföra ett allmänt förklenande omdöme om honom.

Den ärekränkande uppgiften skulle enligt förslaget avse en gärning eller någon annan omständighet som uppges ha inträffat eller föreligga, dvs. ett faktum. Uppgifterna skulle vara nedsättande och ha ett sådant innehåll och en sådan grad av bestämdhet att den i och för sig kan göras till föremål för bevisning och ett därpå grundat objektivt bedömande. Kommittén anförde därefter:⁴

Till området för förtal hänföres icke endast uppgift angående gärning eller last utan även uppgift angående andra fakta som kunna vara nedsättande. Med uttrycket 'omständighet' avses sålunda allehanda yttre faktiska förhållanden, t.ex. att någon häktats för visst brott eller att en kvinna våldtagits eller bedragits av en sol- och vårman eller att någon varit intagen på alkoholistanstalt. Även beskyllning om nedsättande egenskaper, t.ex. påstående att någon är sinnessjuk eller homosexuell eller har perversa böjelser, kan utgöra förtalsbrott under förutsättning att innehållet i beskyllningen har tillräcklig grad av bestämdhet. Obestämda eller allmänt hållna omdömen eller påståenden, t.ex. uttalanden om en person att han är ohederlig eller utsvävande, falla utanför området för förtal. Huruvida sådant uttalande om en person som att han är en tjuv eller bedragare kan utgöra förtal är beroende av huru stor bestämdhet som i det särskilda fallet kan anses ligga i uttalandet. Endast om uttalandet kan på grund av omständigheterna vid dess framförande konkretiseras till att avse viss gärning eller annan faktisk omständighet kan det bli tillräckligt att bedöma som förtal. Den närmare gränsen mellan förtal och förolämpning med hänsyn till graden av bestämdhet hos beskyllningen torde få överlämnas till rättstillämpningen.

1962 års proposition

I propositionen anförde departementschefen bl.a. följande om grunden för kriminaliseringen av förtal och brottets skyddsintresse:⁵

Människan i ett samhälle, icke minst i ett modernt samhälle, är hänvisad att på olika sätt och i olika plan leva i gruppmedskap med andra. Om därför någon angriper annan genom att om honom utsprida nedsättande uppgifter och därigenom försöker inrikta gruppens känslor mot honom, så kan detta vara ett farligt angrepp, som för den

⁴ A.a. s. 200.

⁵ Prop. 1962:10 B s. 141.

angripne kan leda till uteslutning ur gruppgemenskapen eller försvarande livsbetingelser på olika sätt. Där ligger förtalsbrottets natur och grunden till dess kriminalisering. Brottet utgör ett angrepp på annans ställning i samhället som kräver beivran, lika väl som angrepp på annans kroppsliga integritet och rörelsefrihet.

Departementschefen anammade inte kommitténs förslag att dela upp förtalsbrottet i två delar beroende på om uppgifterna var grundlösa eller inte.

Enligt förarbetena var det tydligt att ett yttrande ofta kan vara kränkande, oavsett riktigheten av de ingående momenten, och att därför bevisning om ett påståendes oriktighet inte alltid undanröjer kränkningen. Enligt departementschefen hade kränkande och skadebringande uttalanden ofta skenet av fakta men visade sig till största del bestå av suggestiva värderingsord, omdömen och slutledningar. Vidare pekades på att det kränkande kan vara den underförstådda bibetydelsen och det skeva urvalet av fakta.⁶

Departementschefen påpekade vidare att kriminalisering av ärekränkning i syfte att skydda den enskilde mot obehöriga angrepp medför inskränkningar i yttrandefriheten. Vidare anfördes att det därför var ofrånkomligt att åstadkomma en avvägning, som tillgodoser kraven på yttrandefrihet inom olika samhällsområden. Den kunde inte bli fullständigt uttryckt i lagen, utan var beroende av gängse samhälleliga värderingar som kunde komma att förskjutas med samhällsutvecklingen. Ärekränkningens brotten måste därför, i högre grad än andra brott, bli till sin omfattning beroende av domstolens bedömning i varje särskilt fall.

Departementschefen höll med kommittén om att det även fortsättningsvis skulle skiljas mellan förtals- och förolämpningsbrotten. Vad gällde skyddet för direkta angrepp med smädliga tillmälen borde okvädningsord och helt allmänna omdömen omfattas. Gällande uttalanden om någon syntes yttrandefriheten kräva att det kriminaliserade området endast omfattade yttranden vilkas innehåll inte var alltför vagt.

Departementschefen delade inte kommitténs förslag till hur bestämda uttalanden skulle vara för att omfattas av förtalsregeln. Enligt kommitténs förslag skulle det förutsättas ”uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anse-

⁶ A. prop. s. 142.

ende”. Enligt departementschefen borde tillämpningsområdet vidgas något. Det borde dock vara fråga om uttalanden med viss bestämdhet, annars skulle uttalandet endast kunna föranleda ansvar för förolämpning.⁷ Det utmärkande för uttalandena borde enligt propositionen vara att de genom sitt innehåll är ägnade att utsätta någon för andras missaktning. För att ytterligare klargöra innebörden, angavs som exempel i lagtexten att någon utpekar annan som ”brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt”. Departementschefen underströk att det måste vara fråga om en brottslighet eller ett klandervärd levnadssätt av allvarigare beskaffenhet.

13.3.2 Doktrin och praxis om brottsrekvisiten

I det följande avsnittet redovisas doktrin och rättspraxis avseende de olika brottsrekvisiten för förtal. På det sättet belyses kravet på en uppgifts bestämdhet, vad som är en nedsättande uppgift, hur uppgiften ska lämnas till någon annan samt hur försvarlighetsrekvisitet har tolkats i rättstillämpningen och i litteraturen.

Kravet på en uppgifts bestämdhet

Doktrin

Ansvar för förtal förutsätter för det första att det lämnas en uppgift om någon. Vanligen lämnas en uppgift i tal eller skrift. En bild kan också lämna uppgift, med eller utan tillägg av text. Även om uppgiften ofta lämnas öppet går det också att lämna den genom insinuationer eller genom att placera komprometterande föremål (bevis om brott, tjuvgods, barnpornografi osv.) i någons närhet. Innehållet i uppgiften är det avgörande, inte den form i vilken den lämnas.⁸

Förtal omfattar inte endast en uppgift om en bestämd gärning, en omständighet eller ett faktum utan gäller även mer allmänna ärekränkande omdömen. I doktrinen påpekas att olika meningar har framförts i frågan om vilken grad av bestämdhet som bör krävas

⁷ A. prop. s. 143.

⁸ Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 72.

för att en uppgift ska kunna bedömas som förtal.⁹ Det förutsätts för straffansvar att det som påstås har ett så bestämt innehåll att dess sanningshalt kan prövas. Det följer av ansvarsfrihetsregeln i bestämmelsens andra stycke, som innebär att sanningshalten av en uppgift i vissa fall ska kunna prövas.¹⁰ Det torde utesluta att rena värdeomdömen omfattas av bestämmelsen om förtal.

I doktrinen har det framförts att ”uppgiftsrekvisitet” har kommit att bli diffust – det krävs å ena sidan inte en konkret uppgift, men ett renodlat värdeomdöme är å andra sidan inte tänkt att kunna utgöra förtal.¹¹

Axberger har framfört att departementschefens uttalanden i samband med införandet av förtalsbestämmelsen innebar att tyngdpunkten förflyttades från uppgiftsrekvisitet till kravet på att uttalandet ska vara ägnat att utsätta den berörde för missaktning. Det är då denna effekt (fara) som ska vara avgörande, medan frågan om hur den uppkom – genom sanna eller osanna uppgifter, fakta eller värdeomdömen – tilldrar sig mindre intresse. Enligt *Axberger* kvarstår dock kravet, enligt både lagtexten och de knapphändiga uttalandena i motiven, att det ska vara en uppgift som lämnats.¹²

Enligt *Axberger* är det klart att uppgifter om föreliggande fakta och omständigheter som skulle kunna göras till föremål för bevisning och ett objektivt bedömande kan utgöra förtal. Lika klart är att rena värdeomdömen, som enbart är allmänt förklenande, inte kan göra det. *Axberger* menar att rena värdeomdömen i själva verket torde vara ganska sällsynta, eftersom värdeomdömen ofta hänför sig till någon egenskap eller omständighet som gör att de närmar sig vad som kan kallas för uppgift. I den mån invektiv som ”slinka”, ”hora”, ”suput” eller ”svindlare” syftar på ett – verkligt eller förmenat – bakomliggande förhållande kan det utgöra förtal.¹³ Ett värdeomdöme som anspelar på en mer preciserad uppgift bör enligt *Axberger* kunna likställas med ett lämnande av denna uppgift.

I *Brottsbalkskommentaren* anförs att endast ett påstående som är så bestämt att dess sanningshalt kan prövas är att betrakta som en

⁹ A.a. s. 71.

¹⁰ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

¹¹ *Axberger*, Åra och integritet, JT 1994-95, s. 716 ff.

¹² *Axberger*, Tryckfrihetens gränser, 1984, s. 228.

¹³ A.a. s. 229.

uppgift och att detta följer av ansvarsfrihetsregeln i bestämmelsens andra stycke, som innebär att sanningshalten av en uppgift i vissa fall ska kunna prövas.¹⁴

Jareborg anför också att det krävs för att något ska utgöra en uppgift, att påståendet har en sådan bestämdhet att dess sanningshalt kan prövas. Så kan enligt *Jareborg* även vara fallet om påståendet innehåller generella termer, som när någon utpekas som ”grovt ohederlig”, ”gangster”, ”förbrytare” eller ”tjuv”.¹⁵

I *brottsbalkskommentaren på Lexino* sägs att det i kravet på en uppgift, ligger att det är ett uttalande med en viss bestämdhet.¹⁶ Var den exakta gränsen går i förhållande till sådana kränkande tillmälen som, om de riktas till den kränkte, kan föranleda ansvar för förölämpning har dock enligt *Lexino* inte slagits fast i rättspraxis.

Strömberg och Axberger har framfört att den bärande tanken bakom kriminaliseringen är att den enskilde ska vara fredad från sådana angrepp på sin person som leder till att han eller hon ringaktas eller på annat sätt får svårigheter i sin sociala miljö och att det straffbara området enligt huvudregeln är tänkt att vara tämligen vidsträckt.¹⁷

Praxis från Högsta Domstolen

I NJA 1987 s. 336 hade ett fackförbund gentemot ett arbetsgivarförbund och i ett internt register angett att målsäganden var ”klart olämplig som personalledare”. Detta ansåg HD uppfyllde kraven på att vara en uppgift ägnad att utsätta någon för annans missaktning.

I NJA 1992 s. 594 behandlades åtal för grovt förtal. En man hade filmat ett samlag mellan honom själv och en kvinna som var ovetande om filmningen. Frågan var om det genom visning av filmen för andra personer hade lämnats uppgifter som varit ägnade att utsätta henne för andras missaktning. HD dömde för grovt förtal. Vad gäller bl.a. frågan om uppgift anförde HD:

¹⁴ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

¹⁵ *Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 72.

¹⁶ *Lexino*, djup kommentar, *brottsbalken*, 5 kap. 1 §, not 203, den 20 april 2015.

¹⁷ *Strömberg m.fl., Ytrandefrihetsrätt*, 2004.

Den videofilm som [FJ] visat för andra personer lämnar uppgifter om att [JM] haft samlag med honom och om hur samlaget genomfördes. Dessa uppgifter kan inte i och för sig anses nedsättande för henne. Den som ser filmen får emellertid lätt det felaktiga intrycket att [JM] kände till att samlaget filmades. Slutsatsen ligger då också nära till hands att hon inte hade något emot att filmen visades för andra. Den bild av [JM] som filmen sålunda förmedlar måste anses nedsättande för henne, vilket bekräftas av de reaktioner och attityder som hon mött i sin omgivning sedan filmen vid olika tillfällen visats för andra. De uppgifter som genom visningen av filmen lämnats om [JM] har alltså varit ägnade att utsätta henne för andras missaktning. [FJ] har därför gjort sig skyldig till förtal.

I NJA 1994 s. 637 (tryckfrihetsbrott) dömdes den ansvarige utgivaren för en s.k. herrtidning (Svenska Hustler) för grovt förtal. Ett reportage hade innehållit fotomontage där kända personer hade skildrats i sexuella situationer genom att deras ansikten hade fogats samman med andra personers nakna kroppar. Till bilderna hade det fogats kommentarer om de olika kändisarna, anspelade både på deras offentliga roller och på bildmontagen. Att bilderna uppenbarligen inte var autentiska väckte frågan huruvida det var uppgifter som hade lämnats. Underinstanserna fann inte att det hade skett och ogillade åtalet för förtal (och dömde i stället för förolämpning). Vid ställningstagandet att någon uppgift inte hade lämnats, fäste både tingsrätten och hovrätten vikt just vid att det var uppenbart för alla betraktare att bilderna var montage och inte autentiska. HD biföll åtalet för grovt förtal och anförde i sina domskäl bl.a. följande:

Det aktuella reportaget, som har rubriken "En smygtitt i kändisarnas hemliga fotoalbum", innehåller fotomontage där målsägandena förekommer i sexuella situationer genom att deras ansikten fogats samman med andra personers kroppar. Det kan i och för sig lätt konstateras att bilderna inte är autentiska. Bilderna med tillhörande textvinjetter kan emellertid förmedla intrycket att målsägandena är sådana "kändisar" som enligt den inledande texten är sexuellt lössläppta och perversa. Särskilt i förening med reportaget i övrigt måste bilderna anses ägnade att utsätta målsägandena för andras missaktning.

I en kommentar till just dessa två mål (NJA 1992 s. 594 och NJA 1994 s. 637) har Axberger anförts att HD tenderar att behandla rekvisitet "uppgift ägnad att utsätta annan för missaktning" som en helhet, där ordet "uppgift" inte läses alltför bokstavligt utan det synes näst intill räcka med ett förfarande, en gärning etc. som kan

utsätta någon för missaktning. Enligt Axberger har ”uppgiftsrekvisitet” kommit att bli diffust. Det krävs å ena sidan inte en konkret uppgift, men ett renodlat värdeomdöme är å andra sidan inte tänkt att kunna utgöra förtal.¹⁸ I 1994 års mål hade enligt Axberger underrätterna varit mer ”legalistiska” och krävt att ett uppgiftslämnande skett, medan HD tagit fasta på lagmotiven och sett mer till effekten. Den kritik som enligt Axberger kan riktas mot HD är att uppgiftskravet genom dessa domar har berövats åtskilligt av sitt innehåll.

Praxis från underrätterna

Ett hovrättsfall (yttrandefrihetsbrott) gällde att det i ett TV-program bl.a. hade återgivits att kollegor till en plastikkirurg hade kallat denne för ”kvackare”.¹⁹ Hovrätten fann ”utan tvekan” att detta uttalande var en uppgift ägnad att utsätta målsäganden för andras missaktning.

I ett annat hovrättsfall hade den tilltalade skrivit följande på bl.a. internet om en namngiven polis: ”K. din snuthora, ska bli kul o se din min när din fru står på alla 4 o jag bakom medans din dotter suger på min pung!” Åtalet för grovt förtal ogillades, varvid hovrätten anförde följande:²⁰

För förtal döms den som utpekar någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Att texten har utformats som ett direkt anförande till M.K. utgör i och för sig inte hinder mot att bedöma förfarandet som förtal, eftersom texten har gjorts tillgänglig för andra genom att läggas ut på Internet. Vid förtal förutsätts dock att en uppgift och inte endast ett värdeomdöme lämnas. Som exempel har i lagtexten angetts att någon utpekar annan som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt. För straffbarhet krävs att det har varit fråga om en brottslighet eller ett klandervärd levnadssätt av allvarligare beskaffenhet (prop. 1962:10 B 143). Tillmälet ”snuthora” får i detta sammanhang anses utgöra ett värdeomdöme och inte någon uppgift som kan föranleda förtalsansvar.

¹⁸ Axberger, Åra och integritet, JT 1994-95, s. 716 ff.

¹⁹ RH 1994:14.

²⁰ RH 2009:40. Hovrätten prövade även om det var fråga om förolämpning. Hovrätten fann det inte visat att texten var avsedd att vara riktad till målsäganden och ogillade även åtalet för förolämpning.

I ett ytterligare hovrättsfall gällde den åtalade gärningen att den tilltalade i en skrivelse i ett bygglovsärende hade beskrivit en stadsarkitekt och en miljö- och byggnadschef med uttryck som ”lögnerska, inkompetent, intellektuell förmåga är på en barnunges nivå, oförmögen att ta till sig ny information, helt okapabel att på en karta se var en ort ligger, är helt olämplig som stadsarkitekt och borde entledigas, inte har ett gott rykte hos andra arkitekter samt besitter förakt för lagar och länsstyrelsen”. Tingsrätten fann inte att uttalandena hade varit av så allvarlig beskaffenhet att de varit ägnade att utsätta målsägandena för andras missaktning och ogillade därför åtalet. Hovrätten biföll åtalet och anförde bl.a. följande:²¹

I motiven till bestämmelsen framgår att värdeomdömen kan utgöra förtal. Det är tillräckligt att det är fråga om uttalanden med en viss bestämdhet och att deras innehåll gör dem ägnade att utsätta någon för annans missaktning (se prop. 1962:10 s. B 143). I rättsfallet NJA 1987 s. 336 konstaterade Högsta domstolen att ett uttalande om att en person var klart olämplig som personalledare var tillräckligt bestämt för att kunna utgöra förtal samt ägnat att utsätta personen för andras missaktning. Med hänsyn tagen till det nyss sagda har [ME:s] uttalande - där han bland annat kallat [MS] lögnaktig, inkompetent och uttalat sig nedsättande om hennes intelligens samt [ML] för inkompetent och för att denne skulle hysa förakt för lagar - varit tillräckligt bestämda för att kunna utgöra förtal och därtill har uppgifterna varit ägnade att utsätta målsägandena för andras missaktning. Uppgifterna har lämnats in till Mörbylånga kommun och har därmed kommit till tredje mans kännedom. Åtalet för förtal är styrkt.

I ett tvistemål prövade hovrätten en liknande frågeställning. I ett blogginlägg hade det på olika sätt insinuerats, genom ett foto och genom kommentarer i kommentarsfältet, att en politiskt aktiv person var rasist och nazist. Den utpekades talan om skadestånd med anledning av förtal ogillades av hovrätten. Hovrätten anförde bl.a. följande:²²

Genom övriga uttalanden jämte den bild som ligger till grund för talan beskylls [PO] för att vara rasist/nazist. Ett uttalande av detta slag kan i vissa fall utgöra förtal. De uttalanden som [ZH] ansvarar för är emellertid skrivna i en form av politisk debatt. I en sådan situation måste även en avvägning ske mellan skyddet för kränkande yttranden och

²¹ Göta hovrätts dom den 17 oktober 2011 i mål B 1218-11.

²² Svea hovrätts dom den 12 oktober 2011 i mål FT 3777-11.

kravet på yttrandefrihet. Uttalandena kan inte anses syfta till ett verkligt eller förmenat bakomliggande förhållande och har varken kopplats till någon särskild händelse eller något särskilt agerande. Uttalandena får – även om de befinner sig i gränslandet mot uppgifter – i denna situation uppfattas som mer allmänt hållna negativa värdeomdömen som en del i en politisk argumentation. Inte heller [ZH:s] uttalanden i denna del utgör således någon uppgift i förtalsbestämmelsens mening.

Ett omtalat mål där ansvarsfrågan endast prövades i tingsrätt, det s.k. Instagrammålet, kan också lyftas fram för att illustrera gränsdragningen mellan uppgifter och värdeomdömen.²³ Omständigheterna var i korthet följande. Ett konto hade registrerats på Instagram. Där hade allmänheten uppmanats att lämna tips på ”orror” (i betydelsen ”horor” eller ”slampor”) i Göteborgsområdet. Efter att det inkommit en stor mängd kommentarer så hade kommentarerna publicerats tillsammans med ett fotografi på den utpekade. Innan kontot hade stängts ner hade antalet följare uppgått till flera tusen personer. Det var sammanlagt 45 olika målsägande som omnämndes på Instagram på det sättet. Bland annat hade följande kommentarer publicerats om fyra olika målsägande:

- a. ”Hon ljuger om att hon strulat och haft sex med flertals t.ex. [A]. Hon är fejk orre, någon som vill ha henne? Hon är för enkel verkar inte så populär bland killarna”.
- b. ”En riktig bitch från Ale, tjockis hon tror att hon kan få vilken kille som helst ... Är på efter och super och letar fester kukar och tror sig så jävla hårt ... Fulaste orren ever ... hatad av alla J”
- c. ”Årets hora! Säger till andra att hon är äldre än vad hon är! En liten fucking 00:a som är ute efter kuk”.
- d. ”Här har vi MM! En algerisk smygorre från Backa som tar på och av sig sjalen när hon känner för det! Hon älskar dessutom svart kuk, once you go black you never go back huh ...”

Tingsrätten gick inte in närmare på frågan om uppgifterna uppfyllde förtalsbestämmelsens krav på viss bestämdhet. Tingsrätten konstaterade att det var fråga om förtalsbrott. Enligt domskälen fanns vissa skillnader i uppgifterna om målsägandena, men att variationerna inte var så stora att gärningarna i något fall skulle bedömas på något annat sätt.

²³ Göteborgs tingsrätts dom den 25 juni 2013 i mål B 705-13.

Uppgifterna ska gälla fysiska personer och ha lämnats till någon annan

Förtal förutsätter att en nedsättande uppgift har lämnats till annan än den angräpnade (dvs. den ärekränkte). Det räcker alltså inte med att den är ägnad att komma till annans kännedom.²⁴ Med att en uppgift lämnas avses både det fallet att gärningspersonen själv framställer uppgiften och att denne sprider vidare en uppgift, t.ex. genom att återge beskyllningar som framförts av andra.

Förtalsbrottet är fullbordat när uppgiften har kommit till åtminstone en tredje mans kännedom.

I NJA 1987 s. 336 lämnades uppgifter till företagsupplysningen. Oavsett hur de därefter hade hanterats fann HD att uppgifterna var lämnade.

Uppgiften måste avse en fysisk och levande person. Förtal av avliden kan vara straffbart enligt 5 kap. 4 § BrB.²⁵ Förtal kan inte heller avse kollektiva enheter. Även om yttrandet bokstavligen avser en kollektiv enhet, t.ex. en juridisk person, en kår, invånarna i ett hus eller annan grupp, kan yttrandet kanske uppfattas så att en eller flera bestämda personer pekats ut. Förtalsbrott kan då bli aktuellt.²⁶ Förtalsbestämmelsen kan även vara tillämplig då alla personer i en mindre grupp omtalas på sådant sätt att var och en av dem måste anses utpekad, exempelvis styrelsen i ett beslutande organ.²⁷

I NJA 1950 s. 250 dömdes en person för ärekränkning efter att i en cirkulärskrivelse till återförsäljare av motorcyklar ha framställt ett antal beskyllningar mot en annan inte namngiven återförsäljare, samtidigt som upplysningen lämnades att en viss motorfirma hade avstängts från all tillförsel av motorcyklar. Den utpekade mannens namn ingick i bolagets firma. Därmed ansågs mannen personligen utpekad.

Förtal kan inte riktas mot juridiska personer, utan endast fysiska personer kan vara målsägande.²⁸

²⁴ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 72.

²⁵ Den bestämmelsen behandlas inte närmare i betänkandet.

²⁶ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

²⁷ Strömberg m.fl., *Yttrandefrihetsrätt*, 2004, s. 75.

²⁸ Straffrättskommittén föreslog att förtal av bolag, förening eller annat samfund skulle vara straffbelagt, men det förslaget togs inte upp av lagstiftaren (SOU 1953:14 s. 21).

Uppgiften ska vara ägnad att utsätta någon för andras missaktning

Straffbarhet för förtal förutsätter att uppgiften om den angripne är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Uttrycket ”ägnad att” innebär att uppgiften ska vara sådan att den typiskt sett ska duga för att andra personer ska kunna förlora aktningen för den person som uppgiften rör.²⁹ Det har även förklarats som att den utpekade löpt risk att utsättas för andras missaktning.³⁰

I doktrinen har förklarats att ”missaktning” ska förstås som en attityd gentemot en annan människa; att denne ses som en i något avseende ”sämre” människa, en som bör behandlas eller bemötas på ett avvisande eller negativt sätt. Det räcker med att uppgiften har ett sådant innehåll att den är ett tjänligt medel, om man vill utsätta någon för andras missaktning.³¹ Kravet på missaktning kan beskrivas så att uppgiften ska ha varit nedsättande.³²

Utgångspunkten för bedömningen av en persons anseende är den sociala värderingen på dennes bostadsort och inom den egna samhällsgruppen eller personkretsen. Det krävs inte att den ärekränkande uppgiften är nedsättande för den utpekades medborgerliga anseende enligt den uppfattning som kan sägas vara allmänt rådande eller förhärskande i samhället i dess helhet. Det räcker dock med detta. Det är också tillräckligt att uppgiften är nedsättande för den kränktes anseende i de särskilda kretsar som denne tillhör. Denna miljö får emellertid inte bestämmas alltför snävt.³³ Det har även uttryckts som att det inte bara är en ”genomsnittsära” utan även en mer relativ ära som skyddas. Det tar sig också uttryck i att skyddet kan vara starkare för personer som är särskilt utsatta, därför att de har en sådan ställning att ovanligt höga krav kan ställas på dem.³⁴

I princip gäller straffansvaret för förtal oberoende av om uppgiften är sann eller osann. I andra stycket i bestämmelsen ges emellertid möjligheter för gärningspersonen att undgå ansvar, när uppgiften är sann eller han haft skälig grund för att hålla den för

²⁹ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

³⁰ Strömberg m.fl., Yttrandefrihetsrätt, 2004. s. 75.

³¹ Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 69.

³² Strömberg m.fl., Yttrandefrihetsrätt, 2004. s. 76.

³³ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

³⁴ Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 70.

sann, förutsatt att det fanns en skyldighet att uttala sig eller det annars var försvarligt att lämna uppgiften (se senare i detta avsnitt om ansvarsfrihetsregeln).

Som exempel på nedsättande uppgift i lagtexten anges att någon utpekats som brottslig. Endast om det påstådda brottet är sådant att den beskyllde kan förlora andras aktning blir det fråga om ansvar för förtal, exempelvis inte om det är fråga om en lindrig trafikförseelse.

I NJA 1987 s. 285 I (yttrandefrihetsmål) hade två namngivna poliser i en direktsänd intervju beskyllts för att ha misshandlat en person till döds. HD konstaterade att de båda poliserna hade utpekats som ansvariga för mycket allvarlig brottslighet eller i alla fall utpekats som starkt misstänkta för allvarliga brott och att uttalandena innefattade förtal. I NJA 1987 s. 285 II (tryckfrihetsmål) hade en hemsamarit och hennes man utpekats för att ha avhänt en 89-årig kvinna betydande penningmedel samt frånlurat henne en fastighet. Enligt HD stod det klart att de båda hade utpekats som brottsliga.

I NJA 1991 s. 155 (tryckfrihetsmål) dömdes den ansvarige utgivaren för att på löpsedeln ha använt ordet ”knarkkung” om en person som därmed ansågs ha utpekats såsom brottslig, vilket saknade all grund.

Det andra exemplet på en nedsättande uppgift är att utpeka någon som klandervärd i sitt levnadssätt. Med levnadssätt åsyftas uppenbarligen något annat än en enstaka gärning, det ska vara frågan om upprepade gärningar som karakteriserar den utpekades livsföring. I doktrinen har anförts att ett levnadssätt är klandervärdt bl.a. om det kan sägas vara lastbart (t.ex. långvarigt missbruk av alkohol eller narkotika eller sexuell lösaktighet).³⁵

Vidare anføres i doktrinen att det kan vara en nedsättande uppgift att beskylla en kvinna för att vid många tillfällen ha försummat vården av sitt barn eller utpeka någon som aktiv nazist under krigsåren. Detsamma kan gälla påståenden som t.ex. att någon inte respekterar ingångna avtal, är ohederlig, lögnaktig, hänsynslös mot underlydande personal, bedragare eller konstskojare, liksom påstående att ha försökt begå brott som inte är straffbelagt vid försök.³⁶

³⁵ A.a. s. 70.

³⁶ A.a. s. 71.

I NJA 1974 s. 181 fälldes för förtal när en domare påstods ha "systematiskt visat att han icke vill handlägga målet opartiskt" och "styrt" protokollen från domstolens sammanträden vilka "utgör medvetet förvanskade aktstycken". I ovan angivna NJA 1992 s. 594 var det nedsättande att förmedla den felaktiga uppgiften att målsäganden varit med på att ett samlag hon haft med den tilltalade skulle filmas och visas för andra.

I tidigare nämnda NJA 1994 s. 637 (tryckfrihetsmål) dömdes utgivaren av en s.k. herrtidning för grovt förtal. En artikel med rubriken "En smygtitt i kändisarnas hemliga fotoalbum", innehöll ett fotomontage där målsägandena (ett antal offentliga personer) förekom i sexuella situationer genom att deras ansikten hade fogats samman med andra personers kroppar. Bilderna med tillhörande textvinjetter kunde enligt HD förmedla intrycket att målsägandena var sådana "kändisar" som enligt den inledande texten är sexuellt lössläppta och perversa. Särskilt i förening med reportaget i övrigt måste bilderna enligt HD anses ägnade att utsätta målsägandena för andras missaktning.³⁷

I NJA 2003 s. 567 bedömdes det som en nedsättande uppgift att lämna en osann uppgift om att en offentlig person skulle medverka i en pornografisk film.

Ansvarsfrihetsregeln

I andra stycket av förtalsbestämmelsen finns en särskild ansvarsfrihetsregel. Var den tilltalade skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar. Tillämpningsområdet för förtalsregeln inskränks väsentligt genom denna regel, som innebär att domstolen ska göra en avvägning utifrån intresset av yttrandefrihet och andra privilegierade situationer.³⁸

För att ansvarsfrihetsregeln ska bli tillämplig måste det till att börja med stå klart att det funnits en skyldighet att uttala sig eller att det annars varit försvarligt att lämna uppgiften. Frågan om för-

³⁷ Jareborg har anfört att det måhända hade varit mer korrekt att döma för förolämpning, a.a. s. 78.

³⁸ Berggren m.fl., Brottsbalken (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

svarlighet ska bedömas utan sammanblandning med frågan om uppgiften är sann.

Exempel på situationer när någon kan åberopa skyldighet att uttala sig är vittnesmål, polisförhör samt andra förhör och utredningar som äger rum inför domstolar eller administrativa myndigheter. Någon större vikt behöver inte läggas vid frågan om vederbörande har t.ex. tjänsteplikt att uttala sig, utan allt som är jämförbart med skyldighet att uttala sig får anses innebära att kravet på försvarlighet är uppfyllt.³⁹

I lagtexten anges inte närmare de olika situationer då ett allmänt eller ett enskilt intresse motiverar att lämnandet av en uppgift är försvarligt. Vid försvarlighetsbedömningen måste beaktas att den vidsträckta yttrandefriheten är grundvalen för ett demokratiskt samhällsskick. Det måste finnas utrymme för den offentliga debatten i allmänna angelägenheter. Också andra samhällliga, kulturella och vetenskapliga frågor måste få ventileras, även om enskilda personer i viss mån skulle angripas i denna diskussion. Ett annat viktigt område, där yttrandefriheten bör särskilt beaktas, är den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen.⁴⁰ Det har även uttryckts i doktrinen att ansvarsfrihetsregeln har störst betydelse för den allmänna nyhetsförmedlingen i massmedia.⁴¹ Det är ett allmänt samhällligt intresse att nyhetsförmedlingen är fullständig och vederhäftig och detta intresse kan därför ofta få väga över den enskildes anspråk på skydd mot kränkande uttalanden. Vad som ibland kallas sensations- eller skandaljournalistik och som inte står i samband med den egentliga nyhetsförmedlingen har inte motsvarande skydd. De pressetiska publiceringsreglerna ”Etiska regler för press, radio och tv” kan ha ett visst intresse för försvarlighetsbedömningen.⁴²

Vid försvarlighetsbedömningen måste man ta hänsyn till hur och när den nedsättande uppgiften har lämnats. I förarbetena uttalas förståelse för människors behov av att i umgänget med närstående och vänner kunna vara mindre nogräknade med vad man säger. Man kan dock – som uttrycks i doktrinen – inte helt förbise att en ärekränkande uppgift som lämnas i en förtrolig krets kan

³⁹ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 74.

⁴⁰ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

⁴¹ Strömberg m.fl., *Yttrandefrihetsrätt*, 2004 s. 77.

⁴² Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

spridas utanför denna. Är det aktuella uppgifter kan det vara försvarligt att diskutera och tala om sådana, medan det kan vara brottsligt att t.ex. dra fram gamla brottmålsdomar ur glömskan.⁴³

Den som väcker åtal har bevisbördan för att det inte var försvarligt att lämna uppgift i saken.

Frågan om uppgiftens sanningshalt uppkommer först när det är klarlagt att det var försvarligt att lämna uppgift i saken. Det är då den tilltalade som har bevisbördan för att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skälig grund för den. Den som åtalar kan föra motbevisning. Bevisning om uppgiftens sanningshalt får alltså endast föras då det är klarlagt i målet att det var försvarligt att lämna uppgifterna och förbud mot sanningsbevisning utgör därför huvudregeln.⁴⁴

Vad gäller kravet på skälig grund så varierar kraven på visad akt-samhet i olika typer av privilegierade situationer.⁴⁵ När någon vid straffansvar är skyldig att uttala sig är kraven lägst. I andra fall måste krävas att han eller hon har vidtagit skäliga åtgärder för att förvissa sig om uppgiftens sanning.

Även om gärningspersonen saknat skälig grund är det en utbredd uppfattning att uppgifter som lämnas i en krets av mycket nära anhöriga eller vänner bör anses vara tillåtna.⁴⁶

13.3.3 Grovt förtal

Som exempel på gärningar som bör bedömas som grovt förtal har i doktrinen angetts att den lämnade uppgiften innefattar en beskyllning om ett grovt brott eller att den på grund av den kränktes ansvarsfulla ställning eller känsliga verksamhet är ägnad att medföra allvarlig skada (t.ex. i form av psykiskt lidande).⁴⁷ Vidare kan beaktas om det är uppenbart att gärningspersonen insåg att den lämnade uppgiften var osann eller ogrundad eller om dennes motiv var att skada den förtalade och den skada som var att befara inte framstod som alltför ringa.⁴⁸

⁴³ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 75.

⁴⁴ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 1 §.

⁴⁵ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 77.

⁴⁶ A.a. s. 77.

⁴⁷ A.a. s. 81.

⁴⁸ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 2 §.

Omfattningen av spridningen ska beaktas vid bedömningen av om brottet ska anses som grovt. I flera fall har också den stora spridningen åberopats som skäl för att döma till grovt brott (se t.ex. NJA 1992 s. 594 och NJA 1994 s. 637). Att en nedsättande uppgift förekommer t.ex. i en tidning eller annan tryckt skrift behöver dock inte innebära att den fått stor spridning, eftersom det ju kan vara så att endast några få personer kan identifiera den förtalade.⁴⁹ I doktrinen påpekas även att utvecklingen av internet har gjort det möjligt att sprida uppgifter enkelt och snabbt till ett stort antal personer, men att omfattningen av spridningen även i dessa fall endast är en av flera omständigheter att ta hänsyn till.⁵⁰

13.3.4 Underrättspraxis om förtal – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation

Ett stort antal hovrättsfall utvisar att publicering på internet eller annan spridning via internet av filmer med sexuellt innehåll, nakenbilder och liknande har bedömts som förtal eller grovt förtal. Hänvisning görs då regelmässigt till HD:s avgörande NJA 1992 s. 594.⁵¹ I ett fall gällde det spridning av smygtagna bilder på en 15-årig flickas underliv.⁵² I det fallet bifölls åtalet för grovt förtal med hänvisning till HD:s resonemang i 1992 års fall. I ett annat fall fann hovrätten att det saknade betydelse att målsäganden hade samtyckt till att ett samlag hade filmats. Det avgörande var att spridningen hade gett intryck av att hon även hade samtyckt till att samlaget skulle visas för andra.⁵³

I ett ytterligare fall gällde åtalet att en person hade spritt bilder via internet på två barn tillsammans med skildringar av andra barn i barnpornografiska bilder.⁵⁴ På någon av de barnpornografiska bilderna fanns också en inklippt bild på ett av barnen som var målsägande. Med hänsyn till bildernas innehåll, den spridning som skett samt den risk för spridning och tillgänglighet som är för-

⁴⁹ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 81.

⁵⁰ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 2 §.

⁵¹ Se bl.a. Svea hovrätts dom den 9 mars 2005 i mål B 6229-04, Svea hovrätts dom den 21 augusti 2007 i mål B 5007-07 och Svea hovrätts dom den 28 oktober 2011 i mål B 4611-11.

⁵² Hovrätten för Övre Norrlands dom den 26 maj 2005 i mål B 653-04.

⁵³ Svea hovrätts dom den 21 juni 2007 i mål B 6489-06.

⁵⁴ Svea hovrätts dom den 31 oktober 2013 i mål B 3120-13.

knippad med att en bild finns på internet, bedömdes brottet som grovt förtal.

I ett annat fall gällde åtalet spridning bl.a. via YouTube av en smygtagen film av en 15-åring som onanerade på en toalett. Hovrätten biföll åtalet för grovt förtal.⁵⁵ Mot bakgrund av HD:s resonemang i NJA 1992 s. 594 (att uppgifterna om att det förekommit ett samlag mellan parterna inte i sig kunde anses nedsättande), anförde hovrätten följande:

Motsvarande resonemang skulle kunna föras i detta fall. En uppgift om att en person onanerat borde således inte vara nedsättande för vederbörande. Rent faktiskt torde dock många människor uppfatta uppgifter om onani som i vart fall pinsamma. Prövningen av vad som är en nedsättande uppgift ska vidare inte göras utifrån allmänt rådande värderingar, utan från den berördes utgångspunkt. Avgörande för bedömningen blir därmed ofta värderingarna där den berörde umgås och verkar (se Axberger, Tryckfrihetens gränser s. 233). Filmen med A gjordes när han var femton år gammal och den torde ha spritts främst bland andra ungdomar. Det är enligt hovrättens mening uppenbart att filmen i denna miljö varit ägnad att utsätta A för andras missaktning och faktiskt också gjort det. Som tingsrätten också funnit är därmed de objektiva förutsättningarna för förtalsbrott uppfyllda.

Ett annat åtal för förtal, gällde att den tilltalade (en 16-årig flicka) hade på sin Facebooksida lagt ut ett fotografi på målsäganden (en 13-årig flicka) där hon var naken. Av domen framgår att bilden hade visat målsäganden, iklädd trosor och med bar överkropp. På bilden visades inte mer av målsägandens ansikte än hennes haka. Hovrätten biföll åtalet för förtal och anförde i domskälen bl.a. följande:⁵⁶

Att publicera en nakenbild på en person är, som tingsrätten anført, vanligen inte förtal; nakenheten i sig anses inte vara en nedsättande uppgift (jfr a.a.). I detta fall är det dock fråga om ett nakenfotografi som enligt hovrättens mening har en tydlig sexuell prägel och som förmedlar intrycket att personen i fråga poserar och sätter fokus på sina bara bröst. Fotografiet ger intrycket att [ND] skulle vara sexuellt utagerande och ha ett behov av att visa sig naken för andra. Mot denna bakgrund, och sett utifrån att [ND] vid gärningstillfället var 13 år gammal, måste den bild som nakenfotografiet förmedlar anses ha varit nedsättande för henne.

⁵⁵ Svea hovrätts dom den 29 april 2008 i mål B 2046-08.

⁵⁶ Göta hovrätts dom den 18 februari 2014 i mål B 2417-13.

I ytterligare ett hovrättsfall kan domstolen sägas ha fört ett allmänt resonemang mer utifrån målsägandens ålder och sociala sammanhang, än vilken konkret uppgift om målsäganden som visningen av ett filmat samlag kunde förmedla.⁵⁷ I detta mål hade en 17-årig pojke filmat målsäganden när hon hade samlag med honom och när hon hade samlag med en annan ung man. Det var inte visat att filmningen hade skett mot målsägandens uttalade vilja. Den tilltalade hade därefter visat filmen för tre andra personer på den fest där händelserna hade utspelat sig. Hovrätten dömde för grovt förtal. Utan att närmare ange vilken nedsättande uppgift om målsäganden som visningen av filmen hade förmedlat, anförde hovrätten i sina domskäl bl.a. att målsäganden var 16 år gammal. Vidare framhölls att filmen hade visats för andra ungdomar i hennes umgängeskrets på en mindre ort. Det var enligt hovrättens mening uppenbart att filmen i denna miljö hade varit ägnad att utsätta henne för andras missaktning.

I flera fall som bedömts som grovt förtal har åtalen gällt spridning av bilder genom kontaktannonser på internet, varvid det getts sken av att målsäganden sökt sexuella kontakter eller erbjudit sexuella kontakter mot betalning.⁵⁸

Att på olika forum på internet ge sig ut för att vara en annan person, har även i flera andra fall bedömts som förtal. I ett fall gällde åtalet att en person olovligen hade lagt upp en sida på Facebook i målsägandens namn och med en bild av målsäganden som profilbild.⁵⁹ Sidan hade bl.a. innehållit information av privat natur, såsom var hon arbetade, samt ett sextiotal nakenbilder föreställande målsäganden. Hovrätten bedömde liksom tingsrätten att gärningen – bl.a. med beaktande att det hade varit ett led i systematiska trakasserier av målsäganden – skulle bedömas som grovt förtal.

Ett annat fall gällde också förespeglade av att vara någon annan. På en s.k. Community hade alla medlemmar en presentation som kunde försees med text och bilder. De tilltalade hade skapat en falsk sådan presentation i målsägandens namn. I en text i presen-

⁵⁷ Svea hovrätts dom den 10 april 2014 i mål B 11695-13.

⁵⁸ Se bl.a. Hovrätten för Nedre Norrlands beslut den 10 december 2008 i mål B 1094-08 att inte meddela prövningstillstånd, RH 2002:71 och Svea hovrätts dom den 16 november 2004 i mål B 7837-03.

⁵⁹ Hovrätten för Skåne och Blekinges dom den 21 april 2011 i mål B 570-11.

tationen hade bl.a. uttalats ”100% vit” och ”sverige sverige fosterland inga negrer i mitt land”. Hovrätten kom fram till att de åsikter som målsäganden på det sättet hade tillvitats, innebar att han hade utsatts för ett förtalsbrott.⁶⁰ Hovrätten fann dock inte att brottet var att anse som grovt.

I ytterligare ett fall dömdes en tonårsflicka för förtal, efter att ha skapat ett konto på ett internetforum i en klasskamrats namn och där skrivit otrevliga saker till sig själv. Genom att tillvita klasskamraten att ha legat bakom de otrevliga påståendena, hade den tilltalade enligt domen lämnat en nedsättande uppgift om klasskamraten.⁶¹

I många fall är det kombinationen av bild och text som utgör förtal, där en identifierbar bild av målsäganden utgör det sätt på vilket målsäganden utpekas. I ett fall avsåg brottet att de tilltalade hade satt samman bilder på och texter om målsägandena och där efter spritt filmen genom att lägga ut den på YouTube samt via chatprogrammet MSN.⁶² Uppgifterna i texterna, i kombination med bilderna, hade enligt avgörandet varit kränkande och av sexuell karaktär och därför varit ägnade att utsätta respektive målsägande för andras missaktning.

I flera fall har åtalet gällt bilder som publicerats på Instagram tillsammans med kränkande och nedsättande texter. I ett fall hade gärningspersonerna valt vilka de skulle utpeka genom att klicka runt på Facebook och Instagram. Bilder på personer – i kombination med nedsättande texter – hade därefter lagts ut på ett konto på Instagram.⁶³ I ett annat fall hade de tilltalade genom ett Instagramkonto uppmanat andra att via chattprogrammet Kik komma in med tips på ”orror” (i betydelsen ”horor” eller slampor), varefter nedsättande kommentarer från ”tipsarna” lades ut på Instagram.⁶⁴ I båda fallen bifölls åtalen för grovt förtal.

⁶⁰ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 18 januari 2006 i mål B 4503-05.

⁶¹ Göta hovrätts dom den 30 december 2014 i mål B 2228-14.

⁶² Hovrätten för Västra Sveriges dom den 1 oktober 2010 i mål B 2111-10.

⁶³ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 20 december 2013 i mål B 4638-13.

⁶⁴ Göteborgs tingsrätts dom den 25 juni 2013 i mål B 705-13 (det s.k. Instagrammålet), endast skadeståndsdelen prövades av hovrätten (Hovrätten för Västra Sveriges dom den 6 maj 2014 i mål T 3485-13). Målet berörs mer utförligt tidigare i detta avsnitt.

Särskilt om ansvar för uttalanden i kommentarsfält

I några tvistemål gällande skadestånd för förtal har det prövats om den som innehar en blogg kan bli skadeståndsskyldig för kommentarer/inlägg som andra personer har gjort på bloggen.

I ett tvistemål gällde talan om skadestånd för förtal på en modererad blogg. Svaranden (en privatperson) hade en blogg och godkände där i förväg (dvs. modererade) inlägg från andra personer. Ett inlägg från en tredje person på bloggen handlade om käranden i målet. Käranden gjorde gällande att inlägget utgjorde förtal och att den som var ansvarig för bloggen ansvarade för inlägget. Hovrätten konstaterade att svaranden i målet hade drivit bloggen. Att den var modererad innebar att inläggen inte hade spritts på hemsidan utan svarandens godkännande. Enligt hovrätten hade svaranden därigenom på ett aktivt sätt medverkat till att uppgifterna spritts vidare och hans agerande hade varit en förutsättning för att uppgifterna överhuvudtaget skulle ha publicerats. Han måste därför enligt hovrätten ses som gärningsperson till förtalsbrottet.

Motsvarande bedömning om ansvaret för inlägg på en modererad blogg förekommer i ett annat hovrättsavgörande.⁶⁵

I ett annat tvistemål om förtal behandlades ett uttalande på en omodererad blogg. Tingsrätten ogillade talan. Enligt tingsrätten var frågan i målet om underlåtenheten att radera kommentaren innebar att ideell skada pga. förtal hade uppkommit. Tingsrätten anförde att "Garantansvaret för den som tillhandahåller en webbsida på sätt Juridikfronten gjort får anses uttömmande reglerat i 5 § BBS-lagen". Då 5 § inte omfattar förtal kunde talan enligt tingsrätten inte bifallas. Hovrätten fann inte att det som hade anförts där gav skäl att ändra avgörandet och fastställde domen.⁶⁶

Spridning av uppgifter som förutsättning för ansvar och som skäl att bedöma brottet som grovt

Frågan om spridning av uppgifter via internet, vad det innebär att sprida uppgifterna och i vilken omfattning befarad eller endast antagen spridning kan beaktas, har behandlats i flera hovrätts-

⁶⁵ Göta hovrätts dom den 19 april 2011 i mål FT 2010-10.

⁶⁶ Göta hovrätts dom den 28 november 2013 i mål FT 836-13.

avgöranden. I flertalet av dessa fall tillmäts frågan relevans vid bedömningen av om brottet ska bedömas som grovt.

Faktisk spridning

I ett fall behandlades spridning av mycket integritetskränkande fotografier med sexuellt innehåll till målsägandens släktingar och vänner, omkring 30 personer. Bland annat med hänsyn till den stora spridning uppgifterna hade fått, genom att bilderna hade skickats elektroniskt, bedömdes brottet som grovt.⁶⁷

I ett annat fall gällde åtalet spridning bl.a. via YouTube av en smygtagen film av en 15-åring som onanerade på en toalett. (Målet berörs även tidigare i detta avsnitt). Det var utrett i målet att filmen hade visats i vart fall 947 gånger. Med tanke på filmens innehåll, den bearbetning som de tilltalade gjort samt att filmen var i digitalt format måste det enligt hovrätten ha stått klart att det fanns en överhängande risk att filmen skulle kunna få en omfattande spridning på internet. Risken för detta hade enligt hovrätten varit så stor att de tilltalade genom sitt handlande hade visat likgiltighet såväl för risken som för den faktiska spridningen av filmen. Hovrätten fann med anledning av detta att brottet skulle bedömas som grovt förtal.⁶⁸

I ett ytterligare fall gällde det en person som vid flera tillfällen lagt upp material – fotografier och förnamn – på sin före detta flickvän i flera kontaktannonser på olika sexkontaktsidor på internet där han bl.a. beskrivit henne som kåt och bisexuell samt i annonserna publicerat fotografier av henne där hon varit lättklädd. Tingsrätten konstaterade att annonserna hade lagts ut på internet vid flera tillfällen under närmare två års tid och därmed under lång tid gjorts tillgängliga för en bred allmänhet, inte bara i Sverige. Med hänsyn till vad som upplysts om antalet besökare bara på en sajt, stod det klart att många tusen personer hade sett annonserna. Även personer som kände målsäganden eller i vart fall visste vem hon var hade sett annonserna, något den tilltalade måste ha insett risken för. Det förelåg därför enligt tingsrätten ingen tvekan om att gär-

⁶⁷ Svea hovrätts dom den 28 oktober 2011 i mål B 4611-11.

⁶⁸ Svea hovrätts dom den 29 april 2008 i mål B 2046-08.

ningen skulle bedömas som grovt förtal. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.⁶⁹

I flera andra fall gällande spridning av bilder via kontaktannonser på internet har den faktiska spridningen beaktats vid bedömningen om förtalsbrottet är att anse som grovt. I ett fall fann hovrätten det inte helt klarlagt hur många som faktiskt hade sett annonserna. Bevisningen i målet tydde på att antalet personer som gjort detta var långt ifrån ringa, varvid brottet bedömdes som grovt.⁷⁰ I ett annat fall hade den falska kontaktannonsen lett till att målsäganden fått 279 svar. Detta visade enligt tingsrätten, vars dom hovrätten fastställde i den delen, att annonsen på den öppna hemsidan hade fått stort genomslag. Förtalsbrottet bedömdes som grovt.⁷¹

Risk för okontrollerbar och omfattande spridning samt för fortsatt tillgänglighet

I ett fall gällde åtalet att en person spritt bilder via internet på två barn tillsammans med skildringar av andra barn i barnpornografiska bilder.⁷² Med hänsyn till bildernas innehåll, den spridning som skett samt risken för spridning och tillgänglighet som en bild på internet utgör, bedömdes brottet som grovt förtal.

I ett annat hovrättsavgörande uppkom frågan om betydelsen av att filmer tillgängliggjorts för fildelning. Den tilltalade hade kommit i kontakt med målsägandena (två underåriga flickor) på internetforumet Playahead. Genom vidare kontakter via bl.a. MSN hade den tilltalade fått tillgång till bilder och filmer på målsägandena med sexuellt innehåll. Filerna hade sparats i fildelningsprogrammet Direct Connect (DC ++). Tingsrätten övervägde frågan om uppgifterna hade kommit till tredje mans kännedom. Utifrån bevisningen i målet kom tingsrätten fram till att uppgifterna hade nått i vart fall några personer. Vid bedömningen av om brottet skulle bedömas som grovt, konstaterade tingsrätten att en omfattande faktisk spridning inte var visad. Enligt domstolen

⁶⁹ Svea hovrätts dom den 5 mars 2009 i mål B 6180-08.

⁷⁰ RH 2002:71.

⁷¹ Svea hovrätts dom den 16 november 2004 i mål B 7837-03.

⁷² Svea hovrätts dom den 31 oktober 2013 i mål B 3120-13 (refererad närmare tidigare i detta avsnitt).

kunde det dock allmänt sett antas att material som görs tillgängligt på vissa forum får en omfattande spridning. Därtill framhölls i domskälen att det var omöjligt att avlägsna eller förstöra material som en gång blivit tillgängligt på det forum som hade använts. Enligt tingsrätten fanns det en påtaglig risk för en omfattande spridning och även om bevisningen inte gav något entydigt stöd för en omfattande spridning hade skett, ansåg domstolen att det ”på goda grunder kunde antas att spridningen varit omfattande”. Hovrätten fastställde tingsrättens dom på de skäl som tingsrätten hade anfört.⁷³

Risk för kommande internetpublicering och därigenom stor spridning

I ett fall behandlades spridning av uppgifter till en begränsad krets av personer och betydelsen av att vidare spridning därefter skulle kunna ske. Den tilltalade hade låtit en kamrat fotografera när han utförde sexuella handlingar mot en flicka som befann sig i ett hjälplöst tillstånd. Han hade lagt in fotona på sin dator och sedan skickat en länk till vissa bilder, eller till hela mappen, till fyra andra personer. Åklagaren hade gjort gällande som skäl för att brottet skulle bedömas som grovt, att fotografierna ”spridits via internet vilket varit ägnat att medföra allvarlig skada”. Tingsrätten anförde, i den dom som hovrätten i dessa delar fastställde,⁷⁴ att den tilltalade ”genom att göra fotografierna tillgängliga för några andra personer avhänt sig kontrollen över deras vidare spridning och därmed visat fullständig likgiltighet i förhållande till skaderisken”. Han kunde därför enligt domstolarna inte undgå ansvar för grovt förtal.

I ett annat fall gällde det fotografier som tagits av den tilltalade när målsäganden umgicks sexuellt med en annan person. Några av bilderna hade överförts via internet till tre av den tilltalades kamrater. Därtill visade det sig att flera av bilderna via internet hade lagts ut på ett fildelningsprogram (DC++). Tio av bilderna hade därefter återfunnits på en holländsk hemsida. Hovrätten ändrade rubriceringen av brottet från grovt förtal till förtal.⁷⁵ Hovrätten fann att utredningen inte uteslöt att bilderna hade gjorts tillgäng-

⁷³ Göta hovrätts dom den 15 november 2010 i mål B 1598-10.

⁷⁴ Svea hovrätts dom den 9 mars 2005 i mål B 6229-04.

⁷⁵ Svea hovrätts dom den 1 juli 2005 i mål B 3782-05.

liga på internet av någon av de personer som ostridigt fått del av bilderna genom de överföringar som skett via den tilltalades hotmailkonto. Mot den tilltalades förnekande fann hovrätten inte visat att han hade gjort sig skyldig till uppgiftslämnande genom att lägga ut bilderna eller på annat sätt göra dem tillgängliga på internet. Det var enligt hovrätten visat att den tilltalade själv via sitt hotmailkonto hade sänt över bilderna till de tre personerna. Denna spridning av bilderna var enligt hovrättens mening tillräcklig för att grunda ansvar för förtal. Med hänsyn till främst de få personer som överföringen skett till, kunde dock brottet inte anses som grovt.

Ytterligare ett hovrättsfall behandlar spridning av ett smygfilmat samlag. Den tilltalade hade skickat den nedladdade filmen via MSN till fem personer som hade råkat vara online då – människor hon visste vilka de var, men som inte var några nära vänner till henne. Hon hade även skrivit namnen på målsägandena i samband med att hon skickat filmen. Tingsrätten fann det utrett att filmen därefter hade spritts vidare till ytterligare ett flertal personer. Gärningen bedömdes som grovt förtal. Som skäl för detta anfördes bl.a. att det inte finns några garantier för att inte fortsatta negativa konsekvenser kan dyka upp för målsägandena även i framtiden, genom att filmen spritts via internet. Hovrätten bedömde gärningen som förtal av normalgraden.⁷⁶ Hovrätten konstaterade att utnyttjandet av internet innebar en potentiell, i det närmaste obegränsad och okontrollerad, möjlighet till spridning över hela världen. Sett ur det perspektivet skulle kunna hävdas att den som utan att försäkra sig om att mottagaren av en film inte skickar den vidare, straffrättsligt får svara för den spridning som kan bli följd. Hovrätten kunde dock inte ansluta sig till ett sådant synsätt, utan omständigheterna i det enskilda fallet måste vara avgörande. Hovrätten beaktade att filmen visade två påklädda personer, att den var tagen på håll och att detaljer och närbilder saknades. Utredningen visade att filmen hade spritts till ytterligare 5–10 personer, förutom de som initialt hade mottagit filmen. Annan spridning hade skett genom rykten om förekomsten av filmen. Även om spridningen hade varit större än till de ursprungliga fem personerna, var gärningen enligt hovrättens mening att anse som förtal av normalgraden.

⁷⁶ Svea hovrätts dom den 21 augusti 2007 i mål B 5007-07.

Tillgängliggörande genom att lägga ut uppgifter på internet m.m.

I ett hovrättsavgörande behandlades frågan om spridning av samlagsfilmer. Den ene tilltalade (A) hade spelat in med digitalkamera när han hade sexuellt umgänge med målsäganden. Han hade fört över filmerna från kameran till sin dator. Därefter hade han överfört filmerna via MSN till den andre tilltalade (B). B hade skickat vidare filmerna till en bekant till denne. Därutöver hade han lagt de två filerna i en mapp på sin dator, som genom det kostnadsfria och vanligt förekommande fildelningsprogrammet DC++ var tillgänglig för alla andra användare med samma (eller kompatibla) program på sin dator. Alla med programmet DC++ kunde alltså välja att ladda ned filerna från mappen. Tingsrätten fann i sin dom att B genom att göra filmerna tillgängliga för allmänheten från sin dator, hade lämnat uppgifter i form av filmerna till annan. Tingsrätten anförde att någon bevisning inte kan behövas till styrkande av att någon rent faktiskt tagit del av innehållet på datorn, detta eftersom sådan bevisning (enligt den systemvetare som vittnat i målet) inte kunde presenteras. Att filerna funnits tillgängliga, vilket visats i målet, måste enligt tingsrättens mening anses tillräckligt. Vid bedömningen att brottet skulle rubriceras som grovt förtal, beaktades att filmerna hade gjorts tillgängliga för allmänheten via internet. Hovrätten – som i denna del fastställde tingsrättens dom – delade tingsrättens uppfattning att B lämnat uppgifter om filmernas innehåll till annan genom att hålla dem tillgängliga för allmänheten från sin dator.⁷⁷

I ett annat hovrättsfall behandlades (i den skiljaktiga meningen) vad som (enligt dissidenten i det fallet) krävs för att ett förtalsbrott ska anses fullbordat när bilder publicerats på en hemsida. Den tilltalade hade lagt ut nakenbilder på sin före detta flickvän på internet. Bilderna hade lagts ut på en öppen hemsida, under en särskild avdelning för hämnd, där det framförallt fanns bilder på personer som påstods ha varit otrogna mot sina partners. Åklagaren gjorde gällande att förtalsbrottet skulle bedömas som grovt ”eftersom bilderna genom sitt innehåll och den omfattning i vilken de blivit

⁷⁷ Svea hovrätts dom den 21 juni 2007 i mål B 6489-06.

spridda var sådan att de kunde förväntas medföra allvarlig skada”. Tingsrätten, som dömde för grovt förtal, anförde bl.a. följande:⁷⁸

De fotografier som [FR] lämnat ut är av mycket integritetskränkande karaktär. Genom att han lagt ut bilderna på en hemsida på internet som var fri för alla att besöka och där de sedan legat kvar under i vart fall en månads tid, har de kunnat få en stor spridning. [FR:s] agerande kunde därmed förväntas medföra allvarlig skada för [PE]. Brottet bör därför bedömas som grovt.

Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning i skuld- och rubriceringsfrågorna.⁷⁹ En av ledamöterna var skiljaktig och ville ogilla åtalet. Hon anförde bl.a. följande:

För att det ska vara ett fullbordat förtal förutsätts emellertid att den nedsättande uppgiften har lämnats till annan än den angripne. Det räcker således inte med att den är ägnad att komma till annans kännedom (Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, Jareborg, Friberg, 2010, s. 72).

Åklagaren har uppgett att det inte har krävts att man var medlem på hemsidan eller angav något lösenord för att ta del av de utlagda bilderna på hemsidan. Även om bilderna inte har legat på någon av de mer kända sociala forumen, där det får anses allmänt känt att många personer tar del av innehållet, får det ändå anses finnas en risk för att någon annan kan ha tagit del av bilderna på [PE] på hemsidan. Varken åklagaren, [PE] eller [FR] har emellertid ens påstått att någon annan än [FR] och [PE] faktiskt har tagit del av bilderna av henne på hemsidan. Det finns inte heller någon annan bevisning för att någon utomstående har tagit del av innehållet på hemsidan, exempelvis i form av besöksstatistik från den aktuella hemsidan.

Det är inte tillräckligt att det endast har funnits en risk för att någon annan har tagit del av bilder som i sitt sammanhang kan innebära förtal. Med hänsyn till vad som diskuterats ovan anser jag att enbart publicerande av bilder med kränkande innehåll på internet inte är straffbart eftersom förtalsbrottet fullbordas först när någon annan tagit del av uppgifterna. Försök till förtal är inte straffbart, varför jag anser att åtalet ska ogillas. Överröstad i denna del är jag i övrigt ense med majoriteten.

I ett annat hovrättsfall behandlades att den tilltalade via en webbadress hade lagt ut ett femtiotal bilder på målsäganden. På bilderna var hon ”mer eller mindre naken” och vissa av bilderna visade när hon hade samlag med den tilltalade. Genom att bilderna

⁷⁸ Lunds tingsrätts dom den 11 november 2013 i mål B 4134-13.

⁷⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 2 april 2014 i mål B 3425-13.

hade varit utlagda på internet låg det enligt tingsrättens mening ”i sakens natur” att de fått en omfattande spridning och de hade därtill funnits tillgängliga under en inte helt obetydlig tid. Brottet skulle därför bedömas som grovt förtal. Hovrätten fastställde domen i skuldfrågorna.⁸⁰

13.4 Den särskilda åtalsprövningsregeln

13.4.1 Bestämmelsens lydelse

I 5 kap. 5 § BrB finns en särskild åtalsprövningsregel avseende brotten förtal, grovt förtal och förolämpning.

Brott som avses i 1–3 §§ får inte åtalas av någon annan än målsäganden. Om brottet riktar sig mot någon som är under arton år eller om i annat fall målsäganden anger brottet till åtal, får dock åklagaren väcka åtal om detta anses påkallat från allmän synpunkt och åtalet avser

1. förtal och grovt förtal,
2. förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning,
3. förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, eller
4. förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes sexuella läggning.

Har förtal riktats mot en avliden, får åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, förälder eller syskon och, om åtal av särskilda skäl anses påkallat från allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§, att någon genom att förgripa sig på en främmande makts statsöverhuvud som vistas i Sverige eller på en främmande makts representant i Sverige har kränkt den främmande makten, får brottet åtalas av åklagare utan hinder av första stycket. Åtal får dock inte ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen har bemyndigat till detta.

⁸⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 26 februari 2009 i mål B 337-08.

13.4.2 Bakgrunden till bestämmelsen

Åtalsprövningsregeln hade en annan utformning när BrB infördes.⁸¹ Det angavs då endast att förtal eller grovt förtal kunde åtalas av åklagare, om målsäganden angav brottet till åtal och åtal av särskilda skäl var påkallat ur allmän synpunkt.

Enligt den tidigare gällande ordningen i strafflagen 16:15 hörde ärekränkingsbrotten under allmänt åtal endast om ärekränkningen hade skett mot någon i och för ämbete, tjänst eller annan allmän befattning som han innehade eller innehaft eller, mot någon som innehade sådan befattning, med avseende på förhållande utom befattningen av beskaffenhet att göra honom ovärdig det förtroende och den aktning, som befattningen krävde. Under allmänt åtal föll även enligt den tidigare ordningen ärekränkning mot tjänstemän eller av krigsman mot annan krigsman.

Bestämmelsen i BrB grundade sig på Straffrättskommitténs betänkande Förslag till brottsbalk (SOU 1953:14). Kommittén anförde att den lösning som åtalsfrågan fått i förslaget inte torde medföra att allmänt åtal skulle komma att anställas i något stort antal fall.⁸² Enligt betänkandet är ärekränkingsbrotten till det övervägande antalet sådana att beivrandet i straffrättslig ordning endast är ett enskilt intresse.

Enligt departementschefen var det ändamålsenligt att förtals- och förolämpningsbrotten i princip får vara målsägandebrott.⁸³ Detta borde gälla undantagslöst för förolämpningsbrott. Gällande förtalsbrott kunde det enligt departementschefen vara befogat att allmän åklagare ingriper i särskilt kvalificerade fall. Därtill skulle det vara en förutsättning att målsäganden anger brottet till åtal. Om innehavare av allmän befattning utsätts för förtal avseende åtgärder i befattningen, torde det enligt propositionen inte sällan föreligga särskilda skäl.

Åtalsprövningsregeln har därefter ändrats flera gånger, varvid möjligheterna att väcka allmänt åtal flera gånger har vidgats.

Den senaste utvidgningen av åtalsmöjligheterna trädde i kraft den 1 juli 2014, då kravet på ”särskilda skäl” togs bort.⁸⁴ Numera

⁸¹ Prop. 1962:10 A s. 16.

⁸² A. prop. s. 226.

⁸³ Prop. 1962:10 C s. 188.

⁸⁴ Prop. 2013/14:47 s. 11.

räcker det att det anses påkallat från allmän synpunkt för att åklagaren ska väcka åtal för förtal och förolämpning i de angivna fallen i åtalsprövningsregeln.

I förarbetena till den senaste ändringen påpekades att åtalsprövningsregeln innebär att målsäganden som huvudregel är hänvisad till att väcka enskilt åtal och att det kan bidra till att personer avstår från att hävda befogade anspråk. Regeringen pekade på att samhället förändrats efter det att tidigare förslag om att utvidga möjligheterna till allmänt åtal hade avvisats. Framför allt internet har möjliggjort en mycket stor och snabb spridning av information som är lätt sökbar och ofta blir kvar på internet under lång tid. Enligt regeringen kunde det antas att dessa förhållanden medför andra och svårare konsekvenser för den som anser sig förtalad, jämfört med andra och mer traditionella publiceringar. Vidare pekades det på att klimatet i olika diskussionsforum ofta är hårt. Regeringen ansåg att det fanns skäl att stärka enskilda personers processuella skydd när de utsätts för förtal eller förolämpning. Borttagandet av kravet på "särskilda skäl" innebar att det inte längre ska behöva röra sig om de mest kvalificerade fallen och att ribban för allmänt åtal alltså sänks något.⁸⁵ Regeringen instämde i betänkandets bedömning att förändringen även skulle gälla på det grundlagsskyddade området.

I författningskommentaren utvecklades innebörden av att kravet på särskilda skäl togs bort.⁸⁶ Det anfördes att ärekränkingsbrotten enligt svensk rätt i princip är ett målsägandebrott, att huvudregeln är att målsäganden är hänvisad till att väcka enskilt åtal och att det synsättet inte förändrats. Ändringen innebar en viss utvidgning och allmänt åtal bör ofta kunna anses påkallat från allmän synpunkt när det finns ett klart samhällsintresse att brottet beivras. I författningskommentaren anfördes därefter:⁸⁷

Ett sådant samhällsintresse kan föreligga om en brottstyp tar sig särskilt grova uttryck eller får en stor utbredning i samhället. Det kan t.ex. röra sig om ärekränkingsbrott som begås via internet eller på andra sätt som får en stor spridning bland allmänheten. En förutsättning bör dock vara att det inte handlar om brott av endast mindre allvarlig karaktär. Allmänt åtal bör också ofta anses vara påkallat ur

⁸⁵ A.prop. s. 25.

⁸⁶ A.prop. s. 38.

⁸⁷ A.prop. s. 38.

allmän synpunkt när det finns starka skäl med hänsyn till målsäganden att det allmänna medverkar. Om en enskild person har drabbats mycket hårt objektivt sett av att bli förtalad eller förolämpad bör allmänt åtal i princip väckas. Vid bedömningen av hur hårt en enskild kan anses ha drabbats är det naturligt att beakta den ärekränkande uppgiftens karaktär och den spridning som uppgiften har fått. Även det förhållandet att brottet har riktat sig mot en ung person kan ha betydelse. Däremot bör det inte bli aktuellt att väcka allmänt åtal när det handlar om uppgiftslämnande som t.ex. utgör ett led i en pågående maktkamp eller smutskastning mellan olika grupperingar inom en organisation eller en liknande sammanslutning. I sådana fall framstår det sällan som påkallat att samhället medverkar till att beivra brottet.

13.4.3 Närmare om bestämmelsens innebörd

Huvudregeln är att förtal och förolämpning utgör målsägandebrott, dvs. de får inte åtalas av allmän åklagare. På det sättet skiljer de sig från alla andra brott i BrB, liksom nästan alla brott i specialstraffrätten.⁸⁸

Ett åtal för förtal förutsätter att målsäganden är under 18 år eller i annat fall angett brottet till åtal och dessutom att åtal anses påkallat från allmän synpunkt. I sådana fall ska allmänt åtal väckas. De tillkommande förutsättningar i övrigt som anges i åtalsprövningsregeln gäller inte för förtalsbrottet.

Allmänt åtal kan väckas enligt de särskilda förutsättningar som anges i bestämmelsen. Bestämmelsen har – som redovisats ovan – nyligen ändrats genom att kravet på ”särskilda skäl” slopats. Detta har vidgat förutsättningarna för allmänt åtal.

Åklagarmyndigheten (Utvecklingscentrum Stockholm) har utformat en rättspromemoria som syftar främst till att ge vägledning till åklagare vid bedömningen av när ett åtal för ärekränkingsbrott bör anses vara påkallat från allmän synpunkt.⁸⁹ I promemorian sammanfattas tillämpningen av den nu gällande åtalsprövningsregeln enligt följande:⁹⁰

- Presumtionen är alltjämt att åklagaren endast undantagsvis ska föra talan även om nivån för allmänt åtal sänks något i förhållande till tidigare.

⁸⁸ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 84.

⁸⁹ RättsPM 2014:2.

⁹⁰ RättsPM 2014:2 s. 19 f.

- Allmänt åtal bör kunna väckas om det finns ett klart samhällsintresse av att brottet beivras.
- Allmänt åtal bör också kunna väckas när det finns starka skäl med hänsyn till målsäganden.

Som ytterligare konkreta exempel beträffande förtal anges i promemorian följande situationer när åtal bör anses påkallat från allmän synpunkt.

- Spridning av bilder eller filmer av sexuell och integritetskränkande art på den utpekade.
- Stor spridning av särskilt integritetskränkande uppgifter av sexuell art om den utpekade.
- Stor spridning av påståenden om att den utpekade gjort sig skyldig till mycket allvarlig brottslighet och det är särskilt ägnat att utsätta personen för andras missaktning.
- Stor spridning av andra särskilt klandervärda uppgifter som drabbar en målsägande mycket hårt.
- Om gärningen bedöms som grovt förtal finns det större anledning att överväga allmänt åtal än i de fall då förfarandet bedöms som förtal.

I promemorian görs vissa kommentarer utifrån vad som sagts i förarbetena.⁹¹ Av intresse i sammanhanget är följande.

- De skäl som gör ett allmänt åtal påkallat utifrån ett klart samhällsintresse måste självfallet hänföra sig till omständigheterna i det enskilda fallet och kan inte utgöras av omständigheter som regelmässigt eller mycket frekvent förekommer vid brottstypen.
- Spridning av enstaka nakenbilder som enbart föreställer målsägandens kropp torde knappast vara tillräckligt för att åtal ska anses påkallat från allmän synpunkt.
- Om bilder eller filmer av sexuell och integritetskränkande art har spritts på internet bör åtal för grovt förtal väckas eftersom

⁹¹ RättsPM 2014:2 s. 20 ff.

bilderna/filmerna då fått en mycket stor spridning och gärningen i övrigt varit ägnad att medföra allvarlig skada för målsäganden.

- Då endast uppgifter spritts (ej bilder eller filmer) bör allmänt åtal väckas endast då en stor spridning har skett och då särskilt integritetskränkande uppgifter av sexuell art har spritts.
- Att det krävs ”stor” spridning är ett lägre ställt krav än ”omfattande” spridning, vilket tidigare förutsattes för att väcka allmänt åtal.
- Allmänt åtal ska endast väckas i undantagssituationer vid spridning av uppgifter om att någon är brottslig. Om uppgiften är riktig bör utgångspunkten vara att allmänt åtal inte ska väckas. Detsamma ska gälla om det är helt uppenbart att målsäganden inte har begått brottet. Det ska alltså krävas osanna påståenden om mycket allvarlig brottslighet och att det är särskilt ägnat att framkalla missaktning, exempelvis utpekande av någon som pedofil eller våldtäktsman.
- En förutsättning är att uppgifterna i sig ska vara särskilt klandervärda från en objektiv utgångspunkt. Vidare är det viktigt att i det enskilda fallet bedöma vilka konsekvenserna blivit för målsäganden med anledning av att uppgifterna spritts. Det krävs också för allmänt åtal att det skett en stor spridning av dessa särskilt klandervärda uppgifter.
- Om det förfarande som är aktuellt bedöms som grovt förtal finns det större anledning att överväga allmänt åtal än i de fall då förfarandet bedöms som förtal. Någon av de ovan angivna situationerna bör också föreligga för att ett allmänt åtal överhuvudtaget ska kunna komma i fråga.

13.5 Behovet av och inriktningen för en reform

Bedömning: Bestämmelsen om förtal bör ha ett skyddsintresse som svarar mot dagens behov av att skydda enskilda mot att få sitt anseende skadat. Bestämmelsen behöver därför moderniseras och utformas så att den praxis som har växt fram kodifie-

ras och så att den fortsatta tillämpningen kan utvecklas i takt med avgöranden i Europadomstolen. Bestämmelsen bör liksom hittills ge utrymme för en avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för privatlivet.

13.5.1 Vårt uppdrag

Enligt våra direktiv ska vi analysera om det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Eventuella brister i det straffrättsliga skyddet ska redovisas och analysen ska göras i ljuset av de nya möjligheterna till elektronisk kommunikation. Utifrån detta ska vi – beträffande bl.a. förtal – ta ställning till om bestämmelsen bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt.

I direktiven anges att en lagstiftning om förtal måste ge utrymme att göra en avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten i det enskilda fallet. Nuvarande straffbestämmelser måste enligt direktiven i allt väsentligt anses vara ändamålsenliga i det avseendet. Fråga bör dock enligt direktiven analyseras. Dessutom anförs i direktiven att det för straffansvar förutsätts att det är fråga om en uppgift som ska ha en viss bestämdhet och att uppgiften lämnas till någon annan än den som beskylls. I princip krävs att dess sanningshalt kan prövas. I direktiven pekas på att det finns olika uppfattningar i fråga om vilken grad av bestämdhet som bör krävas. I rättspraxis har det prövats i vilken utsträckning nedsättande värdeomdömen kan utgöra förtal. Vi ska enligt direktiven analysera om bestämmelsen på ett lämpligt sätt ger uttryck för vilka slags uppgifter som bör omfattas eller om gränsen i praxis har satts för högt eller för lågt.

13.5.2 Skyddsintresset för bestämmelsen om förtal

Teknikutveckling ger nya möjligheter att sprida information

Förtalsbrottet har inte reformerats sedan det infördes i början av 1960-talet. Sedan dess har mycket hänt som har betydelse för både informationsinhämtning och informationsspridning. Tidigare var uppgifter om människor i första hand det som direkt kunde iakttas

av andra. Med andra ord handlade det till största del om sådant som den enskilde själv valde att vara öppen med eller i vart fall inte gjorde något för att dölja.

Digitaliseringen och det allt mer utpräglade informationssamhället innebär att mängden uppgifter om någon som kan anses nedsättande och integritetskränkande och som är tillgängliga för andra har ökat väsentligt. Det digitaliserade informationssamhället innebär också att det finns stora möjligheter att sprida information om någon till andra.

Människor umgås i andra sociala strukturer än tidigare. Såväl mänsklig interaktion som utbyte och inhämtning av information om andra människor kan ske på väsentligt fler arenor än tidigare. Allt fler kontaktytor och sammanflätade informationskanaler innebär också att människors kunskaper om andra ökar. Den som nås av viss information om någon har ofta redan omfattande förkunskaper om den personen.

Vad som ska anses vara nedsättande behöver formuleras om

Förtalsbrottets skyddsintresse har uttryckts som skyddet för den "objektiva äran" och den aktning och det anseende som en person har i andra människors ögon. Begrepp som "ära" och "aktning" kan i dag framstå som föråldrade. En befogad fråga blir då vad som i dag är ändamålsenligt att skydda och i förlängningen om förtalsbrottets skyddsintresse är det samma som tidigare. Man behöver också ställa frågan om dagens förhållanden innebär att omfattningen av den straffrättsliga regleringen bör vara densamma som tidigare eller kanske öka eller minska.

Oavsett en kanske föråldrad begreppsbildning beskrivs i propositionen förtalsbrottets natur och grunden till dess kriminalisering på ett sätt som enligt vår mening bör ha fortsatt giltighet:⁹²

Människan i ett samhälle, icke minst i ett modernt samhälle, är hänvisad att på olika sätt och i olika plan leva i gruppmedskap med andra. Om därför någon angriper annan genom att om honom utsprida nedsättande uppgifter och därigenom försöker inrikta gruppens känslor mot honom, så kan detta vara ett farligt angrepp, som för den

⁹² Prop. 1962:10 B s. 141.

angripne kan leda till uteslutning ur gruppgemenskapen eller försvårande livsbetingelser på olika sätt.

Vad förtalsbrottet avser att motverka är alltså risken att andra människor får en negativ uppfattning om en person på grund av uppgifter som sprids om denne och de sociala skadeverkningar som i sin tur kan följa på detta. Av relevans blir då i första hand de sociala värderingarna inom den krets av personer som den utpekade tillhör – det är ju inom denna grupp som sociala skadeverkningar kan uppstå. Det kan även uttryckas på så sätt att den utpekades anseende kan skadas hos den krets av personer som är av betydelse för den utpekade.

I förarbetena uttalade departementschefen att en avvägning måste göras mellan den enskildes skydd mot obehöriga angrepp och skyddet för yttrandefriheten, samt att den avvägningen måste bli beroende av gängse samhälleliga värderingar som kan komma att förskjutas med samhällsutvecklingen.⁹³ Redan bedömningen av vad som kan anses nedsättande uppgifter och vilka uppgifter som kan riskera att leda till negativa sociala skadeverkningar, blir enligt vår mening beroende av rådande samhällsvärderingar och hur dessa kan påverkas av samhällsutvecklingen. Något annat avsågs heller knappast när lagstiftningen infördes.

Att bedöma vad som utgör en brottslig handling utifrån vad som utgör rådande samhällsvärderingar är givetvis i många fall förknippat med betydande svårigheter. Särskilt svårt blir det, då det räcker för straffansvar för förtal att värderingarna inom den personkrets som den utpekade tillhör kan leda till negativa sociala skadeverkningar.

Samhälleliga värderingar är inte konstanta utan förändras, bl.a. som ett resultat av ett alltmer utpräglat informationssamhälle och allt större internationalisering. Domstolarnas ställningstaganden gällande vilka uppgifter som kan vara ägnade att utsätta någon för andras missaktning innebär samtidigt att domstolarna själva bidrar till att definiera vilka som är de rådande samhällsvärderingarna. Förtalsbrottet är därför av flera skäl – vågar vi nog påstå – ett av de brott som innebär störst utmaning för rättsväsendet att hantera.

⁹³ Prop. 1962:10 B s. 142.

Flera av de exempel som framfördes av Straffrättskommittén på omständigheter som kan hänföras till förtal torde i dag – utifrån dagens värderingar – i stort sett sakna relevans. Uppgifter om att en kvinna har våldtagits eller bedragits av en sol- och vårare eller uppgifter om att någon är homosexuell, kan knappast anses ned-sättande. Lämnande av sådana uppgifter kan då inte leda till ansvar för förtal. Åtminstone blir det fallet om utgångspunkten för den straffrättsliga bedömningen är de värderingar som är allmänt rådande eller förhärskande i de allra flesta sociala strukturer. Spridning av sådana uppgifter kan däremot i många fall innebära ett integritetsintrång som – utifrån skyddet för privatlivet och den personliga integriteten – bör mötas av en straffrättslig reaktion. I avsnitt 10.6 föreslår vi att spridning av sådana uppgifter ska kunna omfattas av en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång.

I förtalsbestämmelsen är det reglerat särskilt att någon utpekar någon annan som ”klandervärd i sitt levnadssätt”. Uppgifter om någon – vilka kan påverka andras uppfattning om denne på ett negativt sätt – kan givetvis i större eller mindre omfattning ta sikte på levnadsvanor, beteenden och liknande. Rekviritet ”klandervärd i sitt levnadssätt” torde dock närmast förutsätta en moralisk värdering av ett visst levnadssätt – något som bör vara främmande för dagens rättsordning. Det finns därför enligt vår mening knappast något behov av att reglera detta särskilt i förtalsbestämmelsen.

Åtalsprövningsregelns tillämpning bör analyseras

Enligt den åtalsprövningsregel som finns i 5 kap. 5 § BrB får åtal för förtal väckas endast om det kan anses påkallat från allmän synpunkt.⁹⁴ Avgörande ska – enligt de anvisningar som Åklagarmyndigheten utarbetat – vara att det finns ett klart samhällsintresse av att brottet beivras eller om det finns starka skäl med hänsyn till målsäganden. Regeln har nyligen ändrats genom att kravet på ”särskilda skäl” tagits bort. Som redovisas i avsnitt 13.4.3 har Åklagarmyndigheten utfärdat vägledning gällande bestämmelsens tillämpning.

Enligt vår bedömning innebär riktlinjerna – och särskilt de konkreta exempel som ges – att det förutsätts allvarliga kränkningar av

⁹⁴ Se avsnitt 13.4 om åtalsprövningsregeln.

den personliga integriteten eller annars ett förtalsbrott av ett mycket allvarligt slag för att allmänt åtal ska komma ifråga.

Det kan i sammanhanget vara viktigt att lyfta fram att riktlinjerna, och även tillämpningen i övrigt av bestämmelsen, bör övervägas med jämna mellanrum eftersom de har mycket stor betydelse för åklagarnas beslut om åtal ska väckas eller inte. I likhet med vad som gäller vid prövningen av själva förtalsregeln, bör nämligen prövningen av vad som är ”påkallat från allmän synpunkt” göras utifrån rådande samhällsvärderingar. Vilka brott det finns ett samhällsintresse att beivra måste därför omprövas i takt med samhällsutvecklingen och ändrade samhällsvärderingar. Den tekniska utvecklingen och samhällsutvecklingen i övrigt kan också innebära att det bör tas större hänsyn till brottsoffrets intresse av att åklagare inleder en förundersökning och tar ställning i åtalsfrågan.

I likhet med vad som gäller för ansvarsregeln är det alltså inte fråga om någon statisk regel – även om ordalydelsen i lagtexten kommer att förbli densamma framöver.

Bestämmelsen om förtal har ett skyddsintresse som är vidare än den personliga integriteten

Förtalsbrottet avser att skydda den uppfattning som andra har om en person. Det är det anseende som en person har som ska skyddas från nedsättande uppgifter. Skyddsintresset för bestämmelsen om förtal kan därför inte sägas handla om den privata sfären utan det är vidare och gäller uppgifter som inte behöver vara helt privata men som påverkar den respekt och det anseende en person har hos andra människor.

Vi förslår i avsnitt 10.6 att det i 4 kap. BrB ska införas en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång till skydd för den personliga integriteten. Bestämmelsen tar sikte på intrång i integriteten genom spridning av typiskt sett integritetskränkande uppgifter eller bilder, t.ex. uppgifter om sexualliv och hälsa eller bilder där någons nakna kropp exponeras.

Att en mycket privat uppgift sprids om någon innebär inte nödvändigtvis att uppgiften kan anses nedsättande och riskera att den utpekade utsätts för andras missaktning. Som återges i avsnitt 10.2.1 och 13.3.4 innebär dock praxis att spridning av integritetskränkande uppgifter i vissa fall ändå ansetts utgöra förtal. Som

också utvecklas i avsnitt 10.2.1 har det ansetts att förtalsbestämmelsen i sådana fall blir tolkad på ett något pressat sätt. Det skyddsintresse som angrips har i vissa fall mer varit privatlivet och den personliga integriteten än äran och anseendet. I avsnitt 10.5.5, där vi utvecklar inriktningen av reformen, anger vi därför att det nya brottet olaga integritetsintrång bör ha företräde framför förtalsbrottet, i de fall det skyddsintresse som angrips i första hand är privatlivet och den personliga integriteten. I de fall det som angrips i första hand inte är privatlivet och den personliga integriteten utan angreppet består i nedsättande uppgifter behöver förtalsbestämmelsen tillämpas till skydd för den angripnes anseende. I det följande analyseras hur valet mellan de två straffbestämmelserna kan behöva göras.

Den straffbestämmelse om olaga integritetsintrång som vi föreslår i avsnitt 10.6 är relativt snävt avgränsad och syftar till att omfatta mer allvarliga fall av integritetsintrång genom spridning av integritetskränkande uppgifter. Den ska i huvudsak endast gälla vissa särskilt angivna slag av uppgifter. För straffansvar ska det inte räcka med att uppgiften har lämnats till någon annan – dvs. till någon eller några enstaka personer. Bestämmelsen tar endast sikte på fall av *spridning* och förutsätter därför att de integritetskränkande uppgifterna har tillgängliggjorts för fler än ett fåtal personer.

Det innebär att den som lämnar uppgifter vars exponering utgör ett integritetsintrång, men där rekvisiten för brottet olaga integritetsintrång ändå inte är uppfyllda, även fortsättningsvis kommer att kunna dömas för förtal – förutsatt att uppgiftslämnandet omfattas av samtliga brottsförutsättningar enligt 5 kap. 1 § BrB.

Bestämmelsen om olaga integritetsintrång ska inte gälla inom det grundlagsskyddade området. I sådana fall kommer därför även fortsättningsvis förtalsbrottet att tillämpas i linje med den praxis som gällt hittills och alltså även på uppgifter som gäller privatlivet och integriteten.

I några avseenden kommer det att finnas ett väsentligt tillämpningsområde för förtalsbrottet som knappast kommer att tangera tillämpningsområdet för olaga integritetsintrång. Olaga integritetsintrång ska som utgångspunkt endast gälla sanna uppgifter – när spridningen innebär att andra kan ”smygtitta” in i den utsattes

privata sfär. Falska eller annars helt manipulerade uppgifter ska därför inte omfattas av det nya brottet. I de fall den falska uppgiften bedöms som nedsättande, kan även fortsättningsvis ansvar för förtal komma i fråga.

Också sanna uppgifter kommer i många situationer att falla utanför tillämpningsområdet för det nya brottet olaga integritetsintrång. Det kommer att gälla vissa uppgifter som visserligen kan upplevas som integritetskänsliga, men som inte berör den innersta privata sfären och därför inte omfattas av bestämmelsen. Det kan exempelvis gälla uppgifter om ekonomi, yrkesverksamhet eller uppgifter om någons brottsbelastning. Även fortsättningsvis kommer straffansvar för spridning av sådana uppgifter därför att omfattas av förtalsbestämmelsen, under förutsättning att uppgifterna kan anses nedsättande.

Förtalsbrottet ska skydda den enskilde från risken för allvarliga sociala skadeverkningar genom att någon lämnar uppgifter om den enskilde som påverkar andras uppfattning om denne på ett negativt sätt, dvs. skadar dennes anseende. Förtalsbrottet kan därför sammanfattningsvis sägas ha ett vidare skyddsintresse än den personliga integriteten – även om intressena ofta sammanfaller.

13.5.3 Kravet på uppgifternas bestämdhet

Bedömning: Kravet på bestämdhet hos de uppgifter som kan omfattas av förtal har kommit att sättas relativt lågt i praxis.

Gränsen i praxis har enligt vår bedömning dock inte satts för lågt. Det finns inte skäl att försöka åstadkomma en utveckling där gränsen sätts ännu lägre eller högre, utan den gräns för en uppgifts bestämdhet som har definierats genom rättspraxis bör ha fortsatt giltighet.

Kravet på bestämdhet gällande vilka uppgifter som kan omfattas av förtal sätts relativt lågt i praxis

Enligt våra direktiv ska vi särskilt analysera om förtalsbestämmelsen på ett lämpligt sätt ger uttryck för vilka slags uppgifter som bör omfattas eller om gränsen i praxis satts för högt eller för lågt

när det gäller hur bestämd en uppgift som lämnas om någon annan behöver vara.

Förtalsbestämmelsen har aldrig varit tänkt att endast omfatta påståenden om konkreta gärningar eller omständigheter, på det sätt Straffrättskommittén förordade. Som framgår i redovisningen av gällande rätt lade lagstiftaren tyngdpunkten vid att ett uttalande, för att vara straffbart, ska vara ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning.⁹⁵ Samtidigt framfördes att det måste vara fråga om uttalanden med en viss bestämdhet för att förtalsansvar ska komma i fråga, och att det i andra fall endast kan bli fråga om ansvar för förolämpning. För att uppnå den avgränsningen infördes – såsom förarbetena får tolkas – kravet på att innehållet ska vara ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning. I lagtexten exemplifieras det genom att det anges att förtalet kan bestå i att utpeka någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt.

Som rättsläget har uttolkats i doktrinen omfattas inte rena värdeomdömen av förtalsregeln. Å andra sidan är enligt doktrinuttalanden kravet på konkretion knappast särskilt högt ställt. Förutsatt att ett omdöme om någon kan anspela på, eller innefatta, ett bakomliggande förhållande kan det utgöra förtal. I doktrinen anges att uppgiften ska ha en sådan bestämdhet att dess sanningshalt ska kunna prövas. Detta krav torde även följa av lagtextens konstruktion, genom dess andra stycke om ansvarsfrihet. Förarbetena är möjligen oklara på den punkten, men utesluter på intet sätt att uppgiften ska ha sådan bestämdhet att dess sanningshalt ska kunna prövas.

Utifrån de exempel som tas upp i doktrinen såsom tillräckligt bestämda för att utgöra förtal, torde det i vart fall teoretiskt gå att dra gränsen för det straffbara området utifrån förutsättningarna för att kunna föra sanningsbevisning. Det går att pröva sanningshalten av omdömen som ”hora” (huruvida någon har sålt sex), ”suput” (huruvida någon överkonsumerar alkohol), ”svindlare” (huruvida någon bedragit andra på pengar), ”gangster” (huruvida någon har kopplingar till grov eller organiserad brottslighet) och ”grovt ohederlig” (huruvida någon bryter mot lagar och/eller åtaganden mot andra). Detta sagt från ett teoretiskt perspektiv. I praktiken torde det i många fall inte vara möjligt att på något *meningsfullt* sätt

⁹⁵ Se avsnitt 13.3.1.

pröva sanningshalten i sådana omdömen. Utifrån samma resone-mang kan man nog hävda att det inte ens teoretiskt går att pröva någon sanningshalt i omdömen som ”ful”, ”äcklig”, ”värdelös” eller ”idiot”.

En del ord kan under vissa omständigheter tänkas innehålla en kärna av verkliga eller påhittade faktiska förhållanden, medan de i andra fall uppenbarligen endast är värdeomdömen som omöjligen kan ges den tolkningen. Att exempelvis beskriva en flicka som ”hora” i samband med en diskussion om hennes sexuella vanor eller i andra sexuella sammahang, kan anses innebära ett påstående om promiskuitet eller till och med prostitution. Att kalla en fotbollsspelare för ”hora” för att han eller hon skrivit på för en konkurrerande fotbollsklubb kan aldrig ges den tolkningen, utan bör förstås som ett nedsättande värdeomdöme.

En analys av praxis visar också att uppgiftskravet har berövats åtskilligt av sitt innehåll. I NJA 1992 s. 594 och NJA 1994 s. 637 har kravet på en uppgifts bestämdhet fått stå tillbaka för en betoning av att det samlade förfarandet kunnat vara ägnat att utsätta målsäganden för missaktning.⁹⁶ I praxis har även omdömen som närmast tar sikte på någons tillkortakommanden – och som därför i vart fall närmar sig värdeomdömen – kommit att omfattas av förtalsregeln (t.ex. ”kvackare”, ”klart olämplig som arbetsledare”, ”helt inkompetent som stadsarkitekt”). I det s.k. Instagrammålet handlade det om mycket lösa påståenden om sexuella beteenden och i vissa fall enbart sexuella preferenser.

De uttalanden som i dessa fall i praxis har bedömts som förtal var kanske inte rena värdeomdömen. Å andra sidan torde man kunna säga att deras sanningshalt i de flesta fall rimligen inte skulle ha kunnat prövas på något meningsfullt sätt. Att det heller aldrig blev aktuellt i dessa fall hänger samman med att uppgiftslämnandet inte bedömdes som försvarligt (vilket ju innebar att frågan om uppgiftens sanningshalt saknade relevans).⁹⁷

Slutsatsen måste enligt vår bedömning därför bli att det i praxis ställs ett relativt lågt krav på vilken grad av bestämdhet som krävs för att något ska anses som en uppgift som kan grunda ansvar för förtal. Ett uttalande som rimligen måste sägas innefatta en vär-

⁹⁶ Se avsnitt 13.3.2.

⁹⁷ Se avsnitt 13.3.2.

dering – utan att för den skull utgöra ett rent värdeomdöme – kan föranleda förtalsansvar. Det kan gälla uttalanden om att någon är ”inkompetent”, ”olämplig” eller ”ohederlig”. Det avgörande torde vara om man – i vart fall teoretiskt – kan underbygga och alltså styrka omdömet med faktiska omständigheter.

I praktiken torde det alltså inte för straffansvar krävas att det är fråga om en konkret uppgift som det i praktiken går att föra sanningsbevisning om. Uppgiften måste dock ta sikte på (eller i vart fall antyda) något som den utpekade har gjort, gör eller möjligen kan tänkas göra. Det är detta verkliga eller förmenta handlande som ska kunna väcka andras missaktning för att det ska vara fråga om en förtalande uppgift. Ett uttalande som uteslutande beskriver hur någon *är* eller *uppfattas*, utan att inbegripa vad någon *gör*, *har gjort* eller *kan tänkas göra* – är då att anse som ett renodlat värdeomdöme som enligt gällande rätt inte torde kunna omfattas av förtalsansvar.

Vår slutsats blir att det ställs relativt låga krav på bestämdheten i en uppgift för att den ska kunna grunda ansvar för förtal. Dessutom har det framförts att det är något oklart var gränsen går. Frågan är om det finns skäl att försöka åstadkomma en ändring av det rättsläget.

Yttrandefrihetsaspekter

Som det påtalades av departementschefen i förarbetena till förtalsbestämmelsen, talar yttrandefrihetsaspekter för att det bör finnas starkare skäl för kriminalisering – och därmed som utgångspunkt ett snävare tillämpningsområde – gällande uttalanden *om* någon i jämförelse med det som sägs *till* någon. Detta särskilt som förtal är ett yttrandefrihetsbrott som enligt TF och YGL kan begås i grundlagsskyddade medier och som inte helt sällan blir föremål för tryck- eller yttrandefrihetsprocesser.

En genomgång av rättsfall från Europadomstolen utvisar att rättsliga ingripanden mot uttalanden som mer innebär värdeomdömen än uppgifter om faktiska omständigheter kan vara förenliga med artikel 10 i Europakonventionen (se *Lindon, Otchakovsky-Laurens och July mot Frankrike*, *Wabl mot Österrike*, *Hoffer och Annen mot Tyskland* och *Tanner mot Estland*). Samtidigt torde

Europadomstolens praxis utvisa att yttrandefrihetsaspekter kan påkalla en större försiktighet att ingripa mot ärekränkande värdeomdömen än motsvarande påståenden om faktiska omständigheter⁹⁸

Gränsen är inte för lågt satt

Vi gör den bedömningen att utvecklingen i praxis torde innebära att det – i vart fall numera – ställs ett relativt lågt krav på vilket grad av bestämdhet som krävs för att ett uttalande eller en bild ska anses som en uppgift som kan grunda ansvar för förtal.

Det skulle antagligen vara enkelt att åstadkomma en uppstramning av praxis och en avgränsning av förtalsbestämmelsen till fall där uppgifter har en tydligare bestämdhet. Genom att exempelvis införa det krav som Straffrättskommittén föreslog – att det ska vara fråga om uppgift om *gärning eller omständighet* – skulle detta kunna åstadkommas. Det man skulle vinna på en sådan förändring är en tydligare och mer förutsebar lagstiftning. Den i dag kanske något oklara och diffusa undre gränsen för det straffbara området är särskilt olycklig gällande en kriminalisering som begränsar yttrandefriheten, eftersom osäkerheten om det straffbara området kan leda till men för åsiktsbildningen och en onödigt hård självzensur.

Utöver behovet av tydlighet, finner vi dock inga skäl som talar för att gränsen i praxis hamnat för lågt gällande vilken grad av bestämdhet som krävs.

Negativa omdömen om en person kan förändra omgivningens syn på denne och skada dennes anseende utan att det behöver vara fråga om ett påstående om konkreta gärningar och faktiska förhållanden. Som det även påpekades i förarbetena kan uttalanden ofta vara en blandning av fakta och värdeomdömen, där det inte alltid är lätt att avgöra vad som utgör det socialt skadliga. Uttalanden som närmar sig värdeomdömen och vars sanningshalt svårligen kan prövas på ett meningsfullt sätt, kan vara mycket skadliga för den utpekade. Andra människors bild och uppfattning av den utpekade kan förändras i negativ riktning med svåra sociala konsekvenser som följd, trots att ett uttalande inte underbyggts av några kon-

⁹⁸ Se ytterligare om detta i avsnitt 4.3.4.

kreta faktiska omständigheter och det knappast heller går att göra det på något meningsfullt sätt.

Av betydelse i detta sammanhang är den stora spridning av uppgifter som kan ske genom internet. Det är enkelt att åstadkomma en ”riktad” spridning till de sociala kretsar – kanske i stort sett alla de människor – som är av betydelse för den utpekade. Exempelvis kan alla i en skola lätt få del av uttalanden och uppgifter om någon genom populära sociala medier som t.ex. Instagram. Att exempelvis inför hela sin skola och hela sin vänkrets bli föremål för grovt nedsättande kommentarer kan medföra negativa sociala konsekvenser och stort lidande för en ung person, även om uppgiften inte har en sådan konkretion att dess sanningshalt kan prövas på något meningsfullt sätt.

Vår slutsats blir mot denna bakgrund att det i vart fall inte finns tillräckliga skäl att åstadkomma en ordning där gränsen sätts högre än i dag, när det gäller kravet på uppgiftens bestämdhet.

Gränsen är inte för högt satt

Frågan är då om det finns skäl att tvärtom åstadkomma en förändring åt andra hållet, dvs. att gränsen ska sättas lägre och att uppgifter med ännu lägre bestämdhet än i dag ska kunna bli föremål för förtalsansvar.

Trots det låga krav som kan sägas finnas på uppgiftens bestämdhet, är rättsläget uppenbarligen sådant att många nedsättande – och i vissa fall säkerligen djupt kränkande – värdeomdömen om någon inte omfattas av förtalsregeln. Vad vi avser är uttalanden som under andra omständigheter kan bedömas som förolämpning.

I 5 kap. 3 § BrB kriminaliseras såsom förolämpning den som ”smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning”. Att uttrycka sig *om* någon på det sätt som anges i bestämmelsen om förolämpning, innebär dock inte alltid att ansvar för det brottet kan inträda. Ansvar för förolämpning förutsätter nämligen att uttalandet riktar sig till den berörde själv och att den berörda personen lägger märke till smädelsen.

Detta innebär att nedsättande värdeomdömen som man inte direkt riktar till mottagaren (exempelvis genom att säga det ”öga mot öga” eller elektroniskt genom att skicka ett mejl eller skriva på

någons Facebooksida) sällan kan komma att bedömas som förolämpning. De begränsningar som följer av själva lagtexten ("smådar annan") och uttalanden i förarbeten och doktrin innebär att ansvar för förolämpning sällan kan ske på annat sätt än att man *riktar sig till* den berörda personen. Det illustreras av hovrättsfallet RH 2009:40.⁹⁹

Detta förhållande kan möjligen beskrivas som en diskrepans. Det finns ett utrymme att uttala grova kränkande tillmälen *om* någon, vilka hade varit straffbara att säga *till* någon. Detta var också lagstiftarens avsikt. Gällande skyddet för direkta angrepp med smädliga tillmälen borde enligt departementschefen okvädningsord och helt allmänna omdömen omfattas. Beträffande uttalanden om någon syntes enligt departementschefen yttrandefriheten kräva att det kriminaliserade området endast omfattade yttranden vilkas innehåll inte var alltför vagt.¹⁰⁰

Det man kan fråga sig är om det i dag finns anledning att se på detta på ett annat sätt.

När lagstiftningen infördes hade enskilda små möjligheter att sprida negativa omdömen om andra på annat sätt än muntligt – med den begränsade spridning och beständighet som detta har. Mer allmänt spridda och beständiga forum var förbehållna tidningar och andra medier med ett etablerat system för självsanering. I dag är förhållandena väsentligt annorlunda. Alla människor kan genom internet och annan elektronisk kommunikation sprida negativa omdömen om andra vilka kan få en obegränsad spridning och beständighet.

De resonemang som anförs ovan, att värdeomdömen i vissa fall kan skada den utpekades anseende även utan att de har någon tydligt bestämdhet, torde även gälla kränkande värdeomdömen som är så pass obestämda att de i dag faller utanför kravet på "uppgift". Detta kan särskilt bli fallet om det sker en betydande spridning i hela det sociala sammanhang som den utpekade befinner sig i, något som är lätt att åstadkomma genom olika sociala medier och andra forum på internet.

⁹⁹ Se avsnitt 13.3.2 där det fallet återges. Se även avsnitt 14.3.3 där frågan om förutsättningarna för ansvar för förolämpning i mål RH 2009:40 behandlas mer utförligt.

¹⁰⁰ Att märka är dock att Lagrådet ansåg att straffbudet mot förolämpning borde gälla även när någon uttalar sig årekränkande om annan i hans eller hennes frånvaro, se avsnitt 13.3.1.

Det kan dessutom hävdas att det är en orimlig ordning att det är straffbart att uttala nedsättande värdeomdömen till någon, när det samtidigt är straffritt att t.ex. via internet sprida samma omdöme om någon till många andra. De allra flesta skulle sannolikt anse det betydligt mer obehagligt, oroande och psykiskt påfrestande att utsättas för det senare, trots att detta (till skillnad från det förra) är straffritt. I ljuset av detta kan övervägas om gränsen bör sättas lägre än i dag, dvs. om fler uttalen bör kunna omfattas av förtalsregeln. Det torde i så fall innebära att kravet på bestämdhet helt träder tillbaka.

Mot detta kan sägas att en sådan ändring avsevärt skulle vidga det straffbara området för förtal. Utöver de fall som beskrivs i det föregående – vilka möjligen borde vara straffbara – skulle det kunna leda till en orimligt långtgående kriminalisering och begränsning av yttrandefriheten.

En utvidgning av det straffbara området skulle i detta fall rimligen behöva åtföljas av en motsvarande ändring av brottsbeskrivningarna för tryck- och yttrandefrihetsbrotten i TF och YGL. En sådan ändring skulle alltså få genomslag på det grundlagsskyddade området. Förtal tillhör de viktigaste och mest tillämplade tryck- och yttrandefrihetsbrotten. Det är mot den bakgrunden svårt att i detta sammanhang överblicka vilka tryckfrihets- och yttrandefrihetsrättsliga konsekvenser en sådan ändring skulle få.

Utvecklingen i praxis har redan blivit sådan att det uppställs ett lågt krav på uppgifternas bestämdhet. Detta innebär att skadliga eller annars menliga meddelanden i många fall omfattas av förtalsregeln, även när det är fråga om uppgifter vars sanningshalt knappast kan prövas på något meningsfullt sätt. Att ta ytterligare steg i denna riktning genom att ändra lagstiftningen, måste vägas mot den inskränkning i yttrandefriheten som en sådan utvidgning skulle innebära. Vår bedömning är att gällande rätt redan omfattar ofördelaktiga yttranden i sådan omfattning att någon sådan utvidgning inte är motiverad.

Som redan har anförts ska enligt gällande rätt tyngdpunkten ligga på huruvida det som sagts eller på annat sätt framförts är ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning – inte att det är fråga om ett påstående med någon betydande konkretion. Detta är också enligt vår mening det väsentliga i bedömningen – att en uppgift som lämnats kan påverka andras uppfattning om den utpekade

på ett negativt sätt. Detta kan ytterligare lyftas fram och förtydligas genom en moderniserad lagtext. Vi återkommer i nästa avsnitt till hur vi föreslår att det ska åstadkommas.

13.5.4 Bedömningen av om brottet är grovt

Bedömning: Vid bedömningen av om ett förtalsbrott är grovt bör i tydligare omfattning än i dag vissa aspekter gällande internet och annan elektronisk kommunikation kunna beaktas.

Vid bedömningen om ett förtalsbrott är grovt ska enligt 5 kap. 2 § BrB särskilt beaktas, om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada.

När uppgifter lämnas till någon annan (vilket är en grundläggande förutsättning för straffansvar) genom användning av internet eller annan elektronisk kommunikation, uppkommer ofta frågan om brottet ska bedömas som grovt med hänsyn till bl.a. den stora spridning som uppgiften fått. Detta kan knappast ensamt avgöra om brottet ska bedömas som grovt, utan en helhetsbedömning ska göras av omständigheterna i det enskilda fallet, där utöver spridningen även uppgiftens innehåll ska tillmätas stor betydelse. Det framgår också av den nuvarande lydelsen av bestämmelsen.

Den straffrättsliga betydelsen av hur och på vilket sätt spridningen av en uppgift har skett, har behandlats på olika sätt i praxis. En analys av praxis visar att det inte finns en klar linje för domstolarnas syn på hur spridningen av en uppgift bör påverka bedömningen av brottets svårhetsgrad.¹⁰¹ Det finns därför anledning att överväga om bestämmelsen behöver anpassas så att den kan tillämpas mer enhetligt och mer nyanserat i rättspraxis.

Begreppet spridning har många aspekter, särskilt när det gäller spridning av uppgifter via internet eller annan elektronisk kommunikation. I det följande beskrivs olika aspekter som kan läggas på frågan om spridning av en uppgift.

¹⁰¹ Se avsnitt 13.3.4.

Om en uppgift laddas upp på en webbsida som är tillgänglig för alla människor med internetanslutning, så kan uppgiften anses ha spritts globalt till flera miljarder människor. Hur många människor som faktiskt tar del av uppgiften beror dock på olika omständigheter.

En uppgift kan få stor faktisk spridning via internet – dvs. att den förmedlas så att många människor faktiskt tar del av uppgiften. I andra fall kan man konstatera att uppgiften har tillgängliggjorts till många människor utan att det kan påvisas att många eller ens någon person tagit del av uppgiften.

Mot bakgrund av den enorma mängd information som finns tillgänglig på internet, kan det möjligen vara något missvisande att ens tala om att en uppgift har tillgängliggjorts (till ett stort antal människor) enbart genom att den har lagts ut på internet. Av större betydelse kan vara i vilken mån en uppgift är spårbar eller i vilket forum något har lagts ut.

Om en uppgift publiceras på internet kan det kanske aldrig utslutas att uppgiften i ett avseende är fortsatt tillgänglig under oöverskådlig tid. Den faktiska tillgängligheten kan dock bero på hur lätt uppgiften kan återfinnas via t.ex. olika sökmotorer.

De olika sätt att se på begreppet spridning som vi har skisserat, innebär att den nuvarande bestämmelsen om grovt förtal behöver ändras, så att den ger möjlighet att bedöma dessa frågor på ett mer enhetligt och nyanserat sätt.

13.5.5 Avvägningen mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten

Bedömning: Bestämmelsen om förtal ger domstolarna tillräckligt utrymme för att göra avvägningar mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten. Någon ändring i bestämmelsen i detta avseende behövs inte.

Vi har tidigare i detta avsnitt behandlat på vilket sätt bestämmelsen om förtal bör vara utformad, bl.a. med beaktande av yttrandefrihetsaspekter. Enligt våra direktiv ska vi därutöver analysera om det finns ett lämpligt utrymme för domstolarna *i det enskilda fallet*

att göra en avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten.

Enligt den ansvarsfrihetsregel som finns i andra stycket i förtalsbestämmelsen, föreskrivs att domstolarna ska göra en sådan avvägning. Något ansvar ska inte dömas ut om det var försvarligt att lämna uppgift i saken och den tilltalade kan visa att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den. I lagtexten anges inte närmare de olika situationer då ett allmänt eller ett enskilt intresse motiverar att lämnandet av en uppgift är försvarligt. Som redovisas i avsnitt 13.3.2 har det dock i förarbeten, doktrin och praxis behandlats utförligt vad som kan utgöra ett försvarligt uppgiftslämnande.

Utgångspunkten för försvarlighetsbedömningen är den vidsträckta yttrandefrihet som finns i Sverige och de intressen och värden den har att skydda. Förvarlighetsbedömningen måste dessutom göras i ljuset av sin samtid. Det finns därför knappast möjlighet, och är inte heller behövligt, att i lagtexten närmare precisera vad som är försvarligt utifrån hänsynstagandet till yttrandefriheten.

Europakonventionen föreskriver såväl att den enskildes rykte och privatliv ska skyddas som att yttrandefriheten ska värnas. Europadomstolen har ett flertal gånger uttalat sig om denna avvägning mellan dessa ofta motstående intressen. Domstolen har då anfört att de rättigheter som garanteras enligt artikel 8 respektive 10 förtjänar samma respekt och att utgången av ett fall i princip inte ska variera beroende på huruvida klagomålet har gjorts utifrån artikel 8 eller artikel 10.¹⁰²

Såvitt vi har kunnat bedöma innebär den nuvarande förtalsbestämmelsen att domstolarna fullt ut kan göra en avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten. Det finns inom ramen för denna bedömning möjlighet att beakta Europakonventionen och relevanta avgöranden från Europadomstolen. Vi har inte i kontakter med praktiker eller i andra sammanhang under utredningsarbetet stött på kritik mot hur bestämmelsen i denna del är utformad eller hur den har kommit att tillämpas. Mot denna bakgrund finner vi inte skäl att föreslå några ändringar i detta avseende.

¹⁰² Se närmare om detta i avsnitt 4.3.4.

13.6 Utredningens förslag

13.6.1 En språklig modernisering och innehållsmässig anpassning av förtalbestämmelsen

Förslag: Bestämmelsen om förtal ska moderniseras och tillämpningsområdet utformas i linje med hur bestämmelsen har kommit att tillämpas i praxis. Straffansvaret ska gälla den som lämnar uppgift om att någon annan är brottslig eller en annan nedsättande uppgift om någon, om uppgiften var ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser.

Enligt dagens förtalsbestämmelse förutsätts för straffansvar att någon utpekas som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller att det annars lämnas uppgift som är ägnad att utsätta den utpekade för andras missaktning.

Bestämmelsen har inte ändrats sedan den infördes i början av 1960-talet. Redan detta gör att språkbruket delvis framstår som föråldrat. Ett begrepp som ”missaktning” är inte lätt för alla att ta till sig och sätta in i en modern kontext.

I avsnitt 13.5.2 analyserar vi rekvisitet ”klandervärd i sitt levnadssätt” och anför att det uttrycket i dag framstår som en överflödig exemplifiering som närmast tar sikte på moraliska värderingar gällande vissa levnadssätt. Att domstolen skulle utgå från sådana bedömningar framstår i vart fall i dag som främmande. Enligt vår bedömning finns det därför inte skäl att reglera detta särskilt. Uppgifter om någons levnadssätt, levnadsvanor, beteenden eller liknade omständigheter kan omfattas av en allmän regel som straffbelägger att man lämnar nedsättande uppgifter om någon annan.

Att peka ut någon som brottslig utgör däremot ett av de mest självklara fallen av förtal, eftersom en sådan uppgift typiskt sett är nedsättande och innebär att andra människor kan få en mer negativ syn på den som pekas ut på det sättet. Denna exemplifiering bör därför finnas kvar i bestämmelsen.

Utöver detta bör bestämmelsen straffbelägga den som på annat sätt lämnar uppgift om någon på ett sätt som är ägnat att förändra andra människors syn på, och inställning till, den utpekade personen i negativ riktning. Faran för en sådan effekt bör alltså vara

det viktigaste vid frågan om straffansvar. Rekviritet ”ägnat att” innebär att det ska föreligga en s.k. abstrakt fara att denna effekt kan uppkomma. Rekviritet bör kvarstå enligt den nya lydelsen och ges samma tillämpning som tidigare.¹⁰³

Även uppgifter utan någon större bestämdhet kan – som vi anför i föregående avsnitt – på olika sätt förändra andra människors syn på, och inställning till, den utpekade personen i negativ riktning.

Det centrala för domstolen blir alltså att bedöma om det funnits en sådan risk, som i sin tur kan leda till sociala skadeverkningar som utfrysning, mobbning eller att den utpekade på något sätt utesluts från en grupp gemenskap eller annars får sina livsförhållanden försvårade.

Denna bedömning bör göras utifrån rådande samhälleliga värderingar och de värderingar som råder inom den sociala grupp som är av betydelse för den utpekade.

Av relevans vid denna bedömning kan också vara den spridning som en uppgift får, om den upprepas och om det är fråga om ned-sättande uppgifter om någon som redan har utsatts för liknande handlingar från andra. De nya möjligheter som finns till elektronisk kommunikation och de sätt på vilka uppgifter därigenom kan tillgängliggöras bör tillmätas särskild betydelse vid denna bedömning.

Risken för att andra människors syn på, och inställning till, den utpekade personen förändras i negativ riktning och de negativa konsekvenser det kan leda till är alltså det avgörande skyddsintresset och det är där tyngdpunkten bör läggas vid bedömningen av straffansvar. Ett mer modernt sätt att uttrycka detta i lagtexten är att uppgiften *ska vara ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser*. Bestämmelsen om förtal bör därför utformas på det sättet.

13.6.2 Rekviriten för grovt brott

Förslag: Vid bedömningen av om ett förtalsbrott är grovt ska uppgiftens innehåll, sättet för spridning av uppgifterna och omfattningen av spridningen beaktas.

¹⁰³ Se kapitel 9 angående tolkningen och tillämpningen av detta rekvirit.

Vid bedömningen av om ett förtalsbrott ska bedömas som grovt, ska det göras en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet, där utöver spridningen även uppgiftens innehåll ska tillmätas stor betydelse.

Frågan om spridningen har betydelse när ett förtal sker genom internet eller annan elektronisk kommunikation. I föregående avsnitt anför vi att de olika aspekterna på spridning av uppgifter via internet bör beaktas på ett nyanserat sätt när bedömningen görs om ett förtalsbrott är att anse som grovt. Vidare anför vi att detta på ett tydligare sätt än i dag bör komma till uttryck i lagstiftningen så att det får större genomslag vid rättstillämpningen.

Att det skett en stor spridning av uppgifter bör enligt vår mening – på sätt som det ofta uttolkats i praxis – anses innebära att uppgifterna har *tillgängliggjorts* för ett stort antal personer. Det behöver alltså inte bevisas att ett stort antal personer verkligen tagit del av en uppgift för att den ska anses ha fått stor spridning.

Att uppgifter har tillgängliggjorts för ett stort antal personer bör – i likhet med vad som redan görs enligt dagens praxis – tillmätas betydelse vid bedömningen av om ett förtalsbrott är att anse som grovt. Att en uppgift tillgängliggjorts i den meningen att alla med internetuppkoppling kan ta del av uppgiften, kan i olika hög grad innebära risk för att många människor också tar del av uppgiften – det som egentligen kan orsaka sociala skadeverkningar för den utpekade.

Utöver själva tillgängliggörandet bör därför – och då i högre utsträckning än själva tillgängliggörandet – beaktas om spridningen skett på ett sätt som syftat till att ett stort antal personer verkligen skulle ta del av uppgifterna. Så kan t.ex. vara fallet om bilder läggs ut på en webbsida som är välkänd och har ett stort antal besökare eller om annars publiceringen i sig görs på ett sätt som är ägnat att göra publiceringen uppmärksam.

Dessutom bör det beaktas om spridningen skett på ett sådant sätt att personer närstående eller bekanta till den som berörs skulle ta del av uppgifterna, eftersom detta kan leda till särskilt stort lidande och skada för den enskilde. Det kan gälla sådana fall då uppgiftspridningen sker på ett mycket ”riktat sätt”, i syfte att omfatta målsägandens närstående eller nära bekanta. Det kan t.ex. handla om att någon mejlar integritetskränkande bilder till målsägandens släktingar och till hans eller hennes arbetsplats. Ett

annat fall kan vara att spridningen sker genom ett socialt medium som används av den utpekades familj eller bekantskapskrets.

Dessutom bör det beaktas om spridningen skett på sådant sätt att den utpekade med stor lätthet kan identifieras och återfinnas för den som söker information om den personen. Att någon pekas ut utgör ju en förutsättning för att förtalsansvar överhuvudtaget ska komma i fråga. Det innebär att den utpekade måste vara möjlig att identifiera för andra, för att ett förtalsbrott ska anses begånget. Den som pekar ut någon kan dock i olika hög grad möjliggöra att många personer kan identifiera den person som uppgiften avser. Det kan ske genom att ett flertal identitetsuppgifter lämnas ut, t.ex. namn, adress och personnummer. På det sättet kan gärningspersonen också främja att uppgiften om den utpekade hittas av andra som söker information om den personen via sökmotorer på internet. Att på sådant sätt underlätta en identifiering och faktisk spridning av den utpekade, bör enligt vår mening beaktas vid bedömningen huruvida ett förtalsbrott är att bedöma som grovt.

Dessa omständigheter kan visserligen beaktas redan enligt den gällande lydelsen. Det torde också ske i större eller mindre utsträckning. För att förtydliga att det ska göras en sådan nyanserad bedömning, bör det i bestämmelsen om grovt brott anges att inte bara omfattningen av spridningen ska beaktas utan även *sättet för spridningen*.

14 Förolämpning

14.1 Bestämmelsens lydelse

Bestämmelsen om förolämpning finns i 5 kap. 3 § brottsbalken (BrB) och har följande lydelse.

Den som smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning till böter.

Är brottet grovt, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

I 5 kap. 5 § BrB finns en särskild åtalsprövningsregel gällande brotten förtal, grovt förtal och förolämpning. Den behandlas i avsnitt 13.4.

Förolämpning kan utgöra ett tryckfrihetsbrott eller yttrandefrihetsbrott enligt 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen (TF) respektive 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen (YGL).

14.2 Något om statistik

Tabell 14.1 Lagförda förolämpning 2011–2014

Årtal	2011	2012	2013	2014
Antal	147	107	86	52
Lagförd är man (procentandel)	87,8	79,4	83,7	75,0
Lagförd är kvinna (procentandel)	12,2	20,6	16,3	25,0
Lagförd är 15–20 år (procentandel)	15,6	18,7	11,6	17,3
Lagförd är 21 år eller äldre (procentandel)	84,4	81,3	88,4	82,7

Källa: Statistik inhämtad från Brottsförebyggande rådet.

I detta avsnitt redovisas statistik gällande lagförda förolämpningsbrott.

Vid registrering av polisanmälningar gällande ärekränkingsbrott görs inte någon kategorisering av de olika ärekränkingsbrotten. Statistiken över anmälda ärekränkingsbrott gäller alltså alla brott i 5 kap. BrB (dvs. förtal, grovt förtal och förolämpning). I avsnitt 13.2 redovisas den statistiken.

I tabellen över lagförda brott (tabell 14.1) redovisas lagförda förolämpningsbrott. Med lagföring avses fällande domslut i tingsrätt (oavsett om domen vunnit laga kraft eller inte), godkända strafförelägganden och meddelade åtalsunderlåtelse. I tabellerna inkluderas samtliga lagförda brott, dvs. även när de inte utgör s.k. huvudbrott. Det innebär att en och samma person kan förekomma flera gånger i statistiken. Statistiken indelas efter kalenderår (2011–2014) och referensdatum är datum för lagföringsbeslutet. I sammanställningen redovisas till vilka andelar som de lagförda är män respektive kvinnor. Vidare redovisas till vilka andelar de lagförda är 15–20 år respektive 21 år eller äldre. Under de aktuella åren lagfördes inga brott som förolämpning, grovt brott.

14.3 Gällande rätt

14.3.1 Tillkomsten av den ursprungliga lydelsen

Bestämmelsen är oförändrad sedan införandet av BrB. I strafflagen (SL) föreskrevs ansvar för förolämpning enligt 16:9 och 16:11 SL. Uppdelningen i två paragrafer byggde i stort sett på brottets svårhetsgrad.¹ Enligt 16:9 SL dömdes till böter eller fängelse högst sex månader, om man förolämpade annan med smädligt yttrande i tal eller skrift eller med hotelse eller annan missfirmlig gärning, under förutsättning att ärekränkningen skedde på sådan tid eller ort eller på sådant sätt att den väckte synnerligt uppseende eller eljest var av svår beskaffenhet. För smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gärningar i andra fall, skulle enligt 16:11 SL dömas till böter.

¹ Prop. 1962:10 B s. 147 f.

Bestämmelsen om förolämpning i BrB grundar sig på Straffrättskommitténs betänkande Förslag till brottsbalk (SOU 1953:14). Kommittén anförde att med förolämpning avsågs – liksom i då gällande rätt – i första hand sådana handlingar som uteslutande är ägnade att såra någon annans ärekänsla, hans subjektiva ära. Vidare anfördes angående detta:²

Detta är fallet med skällsord samt skymfliga hotelser eller beskyllningar (verbalinjurier), skymfliga åtbörder, framställningar i bild o. dyl. (formalinjurier) eller föraktfull behandling av annans kropp, t.ex. att spotta på någon (realinjurier). Åtskilliga fall av realinjurier som enligt gällande rätt bedömts såsom förolämpning bliva dock enligt förslaget att hänföra under stadgandet i 2 kap. 7 § om ofredande.

I propositionen underströk departementschefen att det utmärkande för förolämpningsbrottet bör vara att det riktar sig till den berörde personen själv. För att förtydliga det föreslogs att för ansvar skulle förutsätta att man ”smädar annan ...”³ Förtal ska enligt departementschefen äga företräde om en gärning samtidigt utgör ett förtalsbrott. Departementschefen delade kommitténs uppfattning att förhållandena i vissa fall kunde vara så att ett förolämpande uttalande skulle vara fritt från ansvar på grund av en intressekollision (i förhållande bl.a. till yttrandefrihetsaspekter). Departementschefen förutsåg dock att frågeställningen endast sällan skulle uppkomma. Frågan behövde därför inte lösas i lagtexten utan allmänna grundsatser om intressekollision fick beaktas vid rättstillämpningen.

Lagrådet ansåg att straffbudet för förolämpning borde gälla även när någon uttalade sig ärekränkande i annans frånvaro. Något förslag i den riktningen lämnades dock inte i propositionen.

² SOU 1953:14 s. 213.

³ Prop. 1962:10 B s. 148.

14.3.2 Doktrin och praxis om brottsrekvisiten

Doktrin

Utmärkande för förolämpningsbrottet är att uttalandet riktar sig till den berörda personen själv.⁴ Att märka är att förolämpning har tagits upp som ett otillåtet yttrande i TF:s brottskatalog, dvs. att det utgör ett tryckfrihetsbrott. I doktrinen har det påpekats att det har skett trots att det utmärkande för förolämpningsbrottet är att det ska rikta sig direkt till den berörda personen. Yttranden i tryckt skrift kan sällan anses riktade till en person på det sättet och införandet i TF har, enligt vad som uttryckts i doktrinen, skett närmast ”slentrianmässigt”.⁵

Förolämpning är utesluten när gärningen riktar sig mot en död person eller mot någon som inte uppfattar eller lägger märke till smädelsen. I doktrinen har det uttryckts på så sätt att brottet är en fridskränkning i form av angrepp på självkänslan.⁶

Förolämpning konsumeras om gärningen samtidigt bedöms som förtal. Det har dock uttalats i doktrinen att det inte är givet att ett yttrande som hade bedömts som förtal, om det hade riktats till en tredje person, skulle ha bedömts som förolämpning om det hade riktat sig till den kränkte. På motsvarande sätt behöver en förolämpning inte bli förtal, om yttrandet uppfattas av en tredje person.⁷ En nedsättande uppgift (förutsättningen för förtal) behöver inte vara en smädelse, dvs. något som duger för att manifesteras en fientlig eller negativ känsla eller inställning (förakt, hån, löje eller påtaglig nedvärdering i personligt hänseende). Förolämpning har också beskrivits som sådana handlingar som uteslutande är ägnade att såra en annan persons självkänsla.⁸

Det har även uttalats i doktrinen att det numera är naturligt att betrakta förolämpning som ett kränkingsbrott som kan föreligga när rekvisiten för förtal inte är uppfyllda. Det kan gälla då det som publiceras inte är tillräckligt precist för att utgöra en uppgift i för-

⁴ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 3 §.

⁵ Axberger, *Tryckfrihetens gränser*, 1984, s. 250.

⁶ Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, s. 81.

⁷ A.a. s. 82.

⁸ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 5 kap. 3 §.

talsbestämmelsens mening. Kränkande värdeomdömen som har karaktär av smädelse kan alltså utgöra förolämpning. Det kan också, enligt en uppfattning som anförts i doktrinen, gälla uppgifter som inte direkt är nedsättande men likväl påtagligt kränkande, t.ex. sådant som blottställer den utpekades privatliv.⁹

Praxis

I NJA 1977 s. 43 prövades frågan om ersättningskyldighet för staten. En domares agerande, att vid ett förlikningsförsök i samband med en huvudförhandling bryskt visa ut ena parten och dennes ombud ur rättssalen, bedömdes inte utgöra en förolämpning.

I NJA 1989 s. 374 dömdes en man av underrätterna för misshandel och ofredande för att han handgripligen hade antastat och ofredat en kvinna genom att kalla henne ”jävla svartskalle”. HD bedömde i stället uttalandet som förolämpning, då det ansågs ha syftat till och varit ägnat att kränka hennes självkänsla.

Uttalanden riktade mot poliser prövades i NJA 1994 s. 557. En person som hade fällt vissa yttranden (”era jävla as, jag hatar er, era jävla fascistjävlar”) i samband med ett polisingripande mot honom dömdes för förolämpning. Även om det hos polismän i tjänsteutövning bör finnas en viss tolerans mot att personer som blivit föremål för ingripande ger uttryck för sina känslor i mindre väl valda ordalag, hade den tilltalade enligt HD överskridit vad som kunde godtas.

I NJA 2004 s. 331 prövades också uttalanden mot en polis. Den gripne hade kallat polismännen för ”grisar” och ”svin”. HD, som ogillande åtalet för förolämpning, ansåg att den tilltalade hade uttalat orden mer för att ge uttryck för egen ilska och fysisk smärta än i syfte att skymfa. Polismännens ärekänsla kunde därför inte anses ha blivit sårad på det sätt som förutsätts för ansvar enligt förolämpningsbrottet.

Att kalla en jämnårig skolelev för ”jävla negerfitta” bedömdes i RH 2011:5 utgöra förolämpning. Det förolämpande uttryck som hade använts med anspelning på målsägandens hudfärg, hade enligt

⁹ Strömberg m.fl., Yttrandefrihetsrätt, 2004, s. 79.

hovrätten uppenbarligen haft till syfte att såra målsägandens självkänsla. Uttrycket kunde då enligt hovrätten inte ursäktas av att den tilltalade känt sig provocerad av målsäganden.

14.3.3 Underrättspraxis om förolämpning – särskilt genom olika former av elektronisk kommunikation

Den särskilda åtalsprövningsregeln innebär att det endast i begränsad omfattning finns praxis från hovrätterna. De flesta rättsfall gäller poliser eller andra myndighetspersoner som förolämpats i samband med ingripanden och dylikt.

I ett hovrättsfall gällde det uttalanden som hade skickats via e-post till en riksdagsledamot.¹⁰ Riksdagsledamoten hade fått sex e-postmeddelanden med kränkande tillmälen och beskyllningar till sin arbetsplats i Riksdagen i Stockholm. Hovrätten ansåg att de uttryck som hade använts, ”skyltn_g_r”, ”toksvarting-djäväl”, ”muslimneger” och ”djungelbild”, låg inom ramen för straffbar förolämpning. Uttrycken hade enligt hovrätten inte varit påkallade för att uttala den kritik mannen hade rätt att uttrycka. Hovrätten ansåg att udden i yttrandet ”skyltimport” egentligen inte hade riktats mot riksdagsledamoten personligen, men uttrycket ansågs enligt domstolen som kränkande, sammantaget med övriga uttalanden. Uttrycket ”terroristälskare” bedömdes som icke straffbart. Det ansågs som ett tillspetsat uttryck riktat mot riksdagsledamotens kontakter med företrädare för Hamasrörelsen. Därmed föll det inom ramen för ett fritt meningsutbyte. Mannen dömdes för förolämpning. Hovrätten fann inte att omständigheterna var så försvårande att gärningen skulle betraktas som grovt brott.

I RH 2009:40 hade den tilltalade skrivit följande på bl.a. internet om en namngiven polis: ”K. din snuthora, ska bli kul o se din min när din fru står på alla 4 o jag bakom medans din dotter suger på min pung!” Åtalet för grovt förtal ogillades. Hovrätten fann att tillmålet ”snuthora” utgjorde ett värdeomdöme och inte någon uppgift som kunde föranleda förtalsansvar. Inte heller texten i övrigt kunde anses innefatta någon sådan beskyllning som utgjorde förtal. Till skillnad från tingsrätten ogillade hovrätten även det i

¹⁰ Svea hovrätts dom den 4 september 2008 i mål B 7460-07. Hovrätten hade endast att pröva om det av tingsrätten bifallda åtalet skulle bedömas som grovt brott.

andra hand framställda ansvarsyrkandet för förolämpning. Hovrätten anförde bl.a. följande:

Frågan är då om D.A:s förfarande faller in under straffbestämmelsen om förolämpning. Utmärkande för förolämpningsbrottet är att uttalandet ska rikta sig till den berörda personen själv (prop. 1962:10 B 148). D.A. har lagt ut texten som kontaktnamn på MSN på Internet. Visserligen har det funnits en risk för att – så som också skedde – text-innehållet skulle komma till M.K:s kännedom. Utöver det direkta anförandet i texten finns det emellertid inget som talar för att D.A. har riktat sig till M.K. D.A. har uppgett att han skrev av sig i ilska utan närmare tanke på vem eller vilka som kunde läsa. M.K. tillhörde inte D.A:s kontakter på MSN. Omständigheterna har inte heller i övrigt varit sådana att texten kan anses riktad till M.K. på ett sådant sätt som förutsätts för ansvar för förolämpning. Åtalet avseende förolämpning kan därför inte bifallas.

Motsvarande bedömning gjorde hovrätten i ett tvistemål, där ett nedsättande uttalande, publicerat på en tidnings hemsida, inte ansågs riktad mot den som ansåg sig förolämpad.¹¹ Inte heller uttalanden i en blogg, behandlat i ett annat tvistemål, ansågs riktade till en viss person.¹²

14.4 Straffrättsanvändningsutredningens betänkande

14.4.1 Straffrättsanvändningsutredningens bedömning gällande förolämpningsbrottet

Straffrättsanvändningsutredningen hade bl.a. i uppdrag att analysera och ta ställning till vilka kriterier som bör gälla för att kriminalisering ska anses vara befogad samt analysera om det går att vara mer återhållsam med användningen av straffrätt på olika områden. Utredningens överväganden redovisades i betänkandet Vad bör straffas? (SOU 2013:38). Enligt utredningens mening kunde det beträffande några nu gällande straffbud finnas anledning att överväga om de intressen som där värnas framstår som godtagbara skyddsintressen, bl.a. mot bakgrund av dagens samhällsvärderingar. I vart fall kunde det enligt betänkandet ifrågasättas om det fort-

¹¹ Svea hovrätts dom den 4 februari 2012 i mål T 4910-10.

¹² Svea hovrätts dom den 12 oktober 2011 i mål FT 3777-11.

farande är så angeläget att skydda intressena att kriminalisering är motiverad.¹³

I fråga om ärekränkingsbrotten förde utredningen ett resonemang om att samhällsutvecklingen har satt spår i angelägenhetsgraden, i fråga om det intresse som värnas av bl.a. ärekränkingsbrotten.¹⁴ Enligt betänkandet har skyddet för en persons ära och heder ur ett historiskt perspektiv rankats mycket högt av samhället, dock att detta intresses skyddsvärde under årens lopp tunnats ut alltmer. Detta framträdde enligt utredningen inte minst mot bakgrund av de åtalsprövningsregler som i dag gäller för ärekränkingsbrotten. Införandet av dessa åtalsprövningsregler kunde, enligt utredningens mening, inte ges annan innebörd än att lagstiftaren ansett det mindre angeläget att värna intresset i fråga.

Det kunde enligt utredningen ifrågasättas om lagstiftarens bedömning är i överensstämmelse med de värderingar som i dag råder i samhället, inte minst när det gäller den alltmer utbredda förekomsten av s.k. näthat, som regelmässigt bedöms som förtal. Utredningen pekade på att t.ex. illvillig uppgiftsspridning via internet kan orsaka avsevärd kränkning eller skada och att sådana beteenden i betydande mån framstår som klandervärda.

Det fanns mot denna bakgrund enligt utredningen inte anledning att föreslå att straffbuden om ärekränkning generellt skulle kunna avvaras. Enligt utredningens mening är det fortsatt viktigt att staten kan ingripa vid ärekränkningar som sker på ett sådant sätt att de når ut till en större krets. Straffbudet om förtal borde därför enligt betänkandet finnas kvar.

Däremot fanns det enligt utredningen skäl att se över straffbudet om förolämpning. Utredningen pekade på att åklagarens åtalsrätt i dessa fall är begränsad och att åtal förekommer endast i mycket begränsad utsträckning; främst i fall när en tjänsteman utsatts i sin myndighetsutövning. Det kunde, enligt utredningens mening, ifrågasättas om det är rimligt med denna kvalificering av förolämpningar som riktar sig mot tjänstemän medan övriga som utsätts hänvisas till att på egen hand väcka åtal.

Utredningen tog även upp förolämpningar med rasistisk eller liknande grund. De gärningar som framstår som mest straffvärda i

¹³ SOU 2013:38 s. 506.

¹⁴ A.a. s. 508 ff.

det sammanhanget torde enligt betänkandet vara sådana där uttalandena sker inför andra och särskilt om de sker inför en större krets. I betänkandet pekades på möjligheten att stävja sådana genom användande av bestämmelsen om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § BrB). Sammanfattningsvis ansåg utredningen att det fanns skäl att överväga att upphäva straffbestämmelsen avseende förolämpning.

14.4.2 Remissynpunkter på Straffrättsanvändningsutredningens betänkande

Utredningens betänkande remitterades till över 100 remissinstanser. De allra flesta berörde inte utredningens förslag gällande förolämpningsbrottet. Några remissinstanser yttrade sig dock specifikt gällande den frågan.

Åklagarmyndigheten påpekade att myndigheten tidigare avstyrkt förslag på ändringar i åtalsbegränsningsreglerna och att myndigheten ansåg att ärekränkingsbrotten även i framtiden bör vara s.k. målsägandebrott. Åklagarmyndigheten uttryckte tveksamhet till om straffbudet om förolämpning borde upphävas med beaktande av den utveckling som förevarit av det s.k. näthatet.

Brottsoffermyndigheten manade till försiktighet och ytterligare överväganden gällande frågan om upphävande av förolämpningsbrottet. Myndigheten anförde att det inte är ett reservstadgande för lindriga fall av förtal och att det är en bärare av en viss normativ effekt. Det kunde enligt remissvaret tala för att stadgandet borde behållas, om än i en moderniserad form. Myndigheten pekade på att bestämmelsen om hets mot folkgrupp har en folkgrupp eller annan grupp av personer som skyddsintresse, vilket innebär att rasistiska utspel inte kan beivras på detta sätt. En avkriminalisering skulle därför enligt remissvaret kunna leda till att inte ens de grövsta fallen av förolämpning kan lagföras.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) delade inte bedömningen att samhällsutvecklingen har satt spår i angelägenhetsgraden i fråga om det intresse som värnas av ärekränkingsbrotten, gällande den typ av förolämpningar som anspelar på egenskaper som t.ex. hudfärg, religion eller sexuell läggning. DO anförde att sådana förolämpningar riktar sig även mot den grupp som den enskilde tillhör och att det allmännas intresse att beivra den formen av över-

trädelse kan utläsas ur att åtal i vissa fall anses påkallat från allmän synpunkt.

Domstolsverket anförde att bl.a. förolämpningsbrotten borde genomlysas ytterligare innan ställning tas till om en avkriminalisering är lämplig.

Gävle tingsrätt pekade på att rådande samhällsvärderingar snarare kan karaktäriseras av en diskussion om nolltolerans mot såväl näthat som främlingsfientliga motiv för förolämpningar. Enligt tingsrätten borde lagstiftaren överväga att stärka skyddet för den personliga integriteten och tillföra resurser för att lagföra ärekränkingsbrotten.

Umeå universitet, samhällsvetenskapliga fakulteten, påpekade att ärekränkingsbrotten generellt vilar på ålderdomliga idéer om ära och heder som inte passar särskilt väl i dagens syn på personlig integritet. Detta föranledde enligt remissvaret en djupare analys även av förolämpningsbrottets framtid. Umeå universitet anförde att en avkriminalisering av förolämpning inte borde ske enbart mot bakgrund av den analys i relation till kriterierna som gjorts i betänkandet. Enligt remissvaret finns det behov av ett samlat grepp och mer djupgående analys av ärekränkingsbrotten, där även ett eventuellt behov av omkriminalisering prövas.

14.5 Behovet av och inriktningen för en reform

Bedömning: Det ursprungligt angivna skyddsintresset för förolämpningsbrottet – att skydda mot angrepp på någons äre känsla och s.k. subjektiva ära – framstår i dag som förlegat. Det behövs ett straffrättsligt skydd som gäller angrepp mot människors självkänsla eller värdighet.

Det finns därför inte skäl att upphäva bestämmelsen om förolämpning utan den behöver i stället moderniseras och utformas så att den motsvarar det skyddsintresse som finns i dag.

14.5.1 Vårt uppdrag

Enligt våra direktiv ska vi analysera om det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Eventuella brister i det straffrättsliga skyddet ska redovisas och analysen ska göras i ljuset av de nya möjligheterna till

elektronisk kommunikation. Utifrån detta ska vi – beträffande bl.a. förolämpning – ta ställning till om bestämmelsen bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt. Vad gäller förolämpningsbrottet anförs i direktiven att bestämmelsen tar sikte på kränkningar av någons ära som riktar sig direkt till den som berörs. I praktiken har den nog enligt direktiven fått ett snävare tillämpningsområde än vad som avsågs vid dess tillkomst, med hänsyn till att åtskilliga gärningar som ursprungligen ansågs kunna utgöra förolämpning numera accepteras i betydande omfattning eller kan utgöra ofredande. Vi bör enligt direktiven särskilt ta ställning till om bestämmelsen tydligt återspeglar de gärningar som fortsatt bör vara straffbara.

14.5.2 Motsvarar bestämmelsen om förolämpning det skyddsintresse som finns i dag?

Förolämpningsbrottet har införts för att skydda människors äre-känsla, den s.k. subjektiva äran. Med andra ord kan bestämmelsen om förolämpning beskrivas som ett straffrättsligt skydd för känslan av att vara aktad och ansedd av andra. Av intresse – till skillnad från bestämmelsen om förtal – är inte på vilket sätt ett nedsättande uttalande kan påverka andras uppfattning om den utpekade. Det centrala är i stället hur den som uttalandet avser själv kan påverkas av nedsättande uttalanden som riktas mot honom eller henne. Med andra ord vad som kan uttryckas som den subjektiva äran – hur den egna känslan av att vara aktad och ansedd kan påverkas negativt av kränkande tillmälen, beskyllningar eller genom annat skymfligt beteende.

I olika sammanhang har det framförts att begrepp som ära och ärekänsla framstår som förlegade och att det i vart fall inte längre är intressen som behöver skyddas genom straffrättslig lagstiftning. Det kan därför ifrågasättas om bestämmelsen om förolämpning motsvarar de skyddsintressen som finns i dag. Vad som mot denna bakgrund först kan övervägas är om straffbudet helt går att avvara. Som redovisas i föregående avsnitt bedömde Straffrättsanvändningsutredningen nyligen (SOU 2013:38) att det bör övervägas att upphäva straffbudet om förolämpning.

14.5.3 Åtalsprövningsregeln innebär att bestämmelsen inte tillämpas ofta

Enligt åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § BrB är huvudregeln att förolämpning endast kan åtalas av målsäganden. I likhet med vad som gäller för förtal, får åklagaren väcka åtal endast om det anses påkallat från allmän synpunkt.¹⁵ Gällande förolämpning finns det dock ytterligare en begränsning av åklagarens åtalsrätt. Utöver att det ska anses påkallat från allmän synpunkt, får förolämpning bli föremål för allmänt åtal endast om det är fråga om

- förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning,
- förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, eller
- förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes sexuella läggning.

I de fall ett förolämpningsbrott inte avser någon av dessa tre kategorier kan det aldrig bli föremål för allmänt åtal. Allmän åklagare kan alltså överhuvudtaget inte medverka till att beivra några fall av förolämpning som faller utanför dessa tre kategorier. Förolämpningsbrottet – utöver de tre särskilt angivna undantagen – är på det sättet det enda brott där möjligheterna att beivra brott helt och hållet har lagts på målsäganden.

Det bör framhållas att överväganden om den nuvarande ordningen gällande åtalsprövning ligger utanför utredningens mandat. Vi kan alltså inte föreslå några substantiella ändringar av åtalsprövningsreglerna. I våra direktiv anges nämligen att en utgångspunkt ska vara att ärekränkingsbrotten fortfarande som huvudregel ska åtalas av målsäganden och att åklagaren ska få väcka åtal endast under speciella förutsättningar. Mot bakgrund av vad som sägs i direktiven utgår vi i våra överväganden från att möjligheterna till

¹⁵ Samma begränsning gäller enligt 3 kap. 12 § BrB för vållande till kroppsskada eller sjukdom om brottet inte är grovt, enligt 9 kap. 12 § BrB för vissa fall av bedrägeri och bedrägligt beteende samt enligt 12 kap. 6 § BrB för vissa fall av överkan eller tagande av olovlig väg.

allmänt åtal – för det fall förolämpningsbrottet ska vara kvar – kommer vara lika begränsade som tidigare.

14.5.4 Det finns skäl som talar mot en avkriminalisering

Straffrättsanvändningsutredningen drog i sitt betänkande slutsatsen att skyddsvärdet för en persons ära och heder har tunnats ut allt mer, vilket enligt utredningen visas av den begränsade åtalsrätten. Med utgångspunkt i detta gjordes den bedömningen att ett upphävande av bestämmelsen om förolämpning borde övervägas.

Mot detta kan enligt vår mening sägas att bestämmelsen i vart fall erbjuder någon form av straffrättsligt skydd genom att den enskilde själv kan väcka åtal om han eller hon utsätts för en förolämpning. Vidare kan framhållas att de möjligheter som finns att i ett tvistemål föra skadeståndstalan med anledning av brott, förutsätter att skadan har orsakats av en brottslig handling. Möjligheten att föra talan om kränkingsersättning i civilrättslig ordning på grund av förolämpning skulle försvinna om straffbestämmelsen upphävdes.

I undantagsfall kan djupt kränkande uttalanden till någon – i de fall de innebär en kännbar fridskränkning – bedömas som ofredande. Då gäller vanliga åtalsregler med allmänt åtal som huvudregel. I avsnitt 12.5 föreslår vi vissa förändringar i ofredandebestämmelsen som syftar bl.a. till att tydliggöra det straffbara området i det avseendet och att i någon mån åstadkomma en utvidgning. Förutom i sådana mycket särskilda och avgränsade fall, där ett yttrande till någon på grund av sitt innehåll kan falla in under bestämmelsen om ofredande, skulle ett upphävande av förolämpningsbestämmelsen innebära strafffrihet för uttalanden eller beteenden som sker på ett sätt som kan sära den andres självkänsla och värdighet. Vad Umeå universitet anförde i remissvaret till Straffrättsanvändningsutredningens betänkande kan det finnas skäl att ta till sig; förolämpningsbrottet är ibland den enda möjliga straffrättsliga reaktionen på ett oönskat beteende, t.ex. mobbning, djupt kränkande tillmälen och beteenden som många gånger är uttryck för maktutövning och som kan ge svåra konsekvenser.

Vår bedömning utgår från att samhällsutvecklingen är sådan att tonen mellan människor allt oftare blir nedsättande och förråad,

inte minst på internet. Utifrån normbildningssynpunkt skulle det då vara olyckligt om lagstiftaren tar ett tydligt steg tillbaka och helt avkriminaliserar uttalanden som kan såra någons självkänsla och värdighet. Även om sådana gärningar som huvudregel inte kan bli föremål för allmänt åtal, framstår enligt vår mening en avkriminalisering därför inte som rätt väg att ta.

I de fall som gärningarna kan bli föremål för allmänt åtal (bl.a. förolämpningar med anspelning på t.ex. hudfärg, religion och sexuell läggning) framstår en avkriminalisering enligt vår mening som särskilt betänklig. Vi delar den uppfattning som framfördes av DO i remissvaret till Straffrättsanvändningsutredningens betänkande; sådana förolämpningar riktar sig även mot den grupp som den enskilde tillhör och det föreligger ett allmänt intresse att beivra sådana brott.

Vår analys leder till bedömningen att det finns ett klart men kanske förändrat skyddsintresse. Det som i dag behöver skydd är människors självkänsla och värdighet. Förolämpningsbrottet bör därför inte avskaffas utan moderniseras och utformas så att det motsvarar det skyddsintresse som finns i dag.

14.5.5 Bestämmelsen om förolämpning bör skydda självkänsla och värdighet

Ett brott som främst syftar till att skydda den s.k. subjektiva äran, den enskildes ärekänsla, kan som sagt i dag knappast anses ha ett skyddsintresse som motiverar dess fortsatta existens. Utifrån sin ordalydelse och hur den ursprungligen var avsedd att tillämpas, gör vi bedömningen att bestämmelsen inte tydligt återspeglar de gärningar som fortsatt bör vara straffbara. Enligt vad som framgår av praxis och doktrinen kan det dock sägas ha skett en förskjutning av det relevanta skyddsintresset. Det som bestämmelsen i dag skyddar när den tillämpas är snarare angrepp på självkänslan.

En förolämpningsbestämmelse som uttryckligen syftar till att skydda den enskildes självkänsla och värdighet från att kränkas eller såras finns det enligt vår bedömning goda skäl att ha kvar. Bestämmelsen bör därför uttryckligen straffbelägga endast gärningar som kan vara kränkande för självkänsla eller värdighet.

Lagtexten ger i dag möjligen intrycket att vissa slag av uttalanden eller andra uttryck genom kroppsspråket (tillmälen, beskyll-

ningar eller annat skymfligt beteende) i alla situationer omfattas av straffansvar.

Den praktiska tillämpningen av bestämmelsen har dock förmodligen aldrig inneburit att vissa uttalanden under alla förhållanden utgör en straffbar förolämpning. Det avgörande, förutom uttalandets innehåll, torde alltid i någon omfattning ha varit de sammantagna omständigheterna. Av betydelse är sådant som parternas normala språkbruk mellan varandra och om ett kränkande uttalande framstår som opåkallat. Vidare är av betydelse vilken relationen är mellan parterna. Dessutom kan det vara av stor betydelse hur personligt ett kränkande uttalande är, t.ex. om det anspelar på mottagarens utseende eller andra personliga egenskaper. Endast efter en sådan bedömning kan det avgöras om ett uttalande kan vara kränkande för mottagarens självkänsla eller värdighet eller annars verka sårande. Detta är något som bör framgå tydligt av lagtexten.

En förändring av bestämmelsen som syftar till att endast kriminalisera gärningar som kan vara kränkande för självkänsla eller värdighet, skulle innebära ett förtydligande och i någon mån en begränsning av straffansvaret i förhållande till dagens lagtext och de ursprungliga intentionerna bakom lagstiftningen. I praktiken skulle en sådan förändring enligt vår bedömning ligga väl i linje med hur praxis har utvecklats.

14.6 Utredningens förslag

Förslag: Bestämmelsen om förolämpning ska utformas så att den tydligt anger vilka beteenden som omfattas av straffansvaret och svara mot det skyddsintresse som finns i dag. Straffansvaret ska gälla den som genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet.

Bestämmelsen utformas som ett abstrakt farebrott. Det innebär att ageranden som typiskt sett kränker någons självkänsla eller värdighet omfattas av straffansvar.

14.6.1 Förolämpningsbrottet ska gälla gärningar som är ägnade att kränka någons självkänsla eller värdighet

Uttalanden som endast syftar till att förarga eller reta upp någon bör inte omfattas av straffansvar. Det avgörande ska i stället vara om uttalandet eller handlingen kunde kränka någons självkänsla eller värdighet. Vad som bör kunna komma i fråga är t.ex. djupt kränkande uttalanden som anspelar på någons etniska ursprung, sexuella läggning, könstillhörighet eller på något funktionshinder eller särpräglad drag i utseendet. Omständigheterna i det enskilda fallet är av betydelse. Det bör alltså beaktas sådant som parternas normala språkbruk till varandra och om ett kränkande uttalande framstod som ett opåkallat angrepp på mottagaren och inte endast som ett led i en upptrappad ordväxling. Frågan är hur det närmare bör utformas.

I avsnitt 9.2 diskuterar vi – på ett övergripande plan – om straffbestämmelserna till skydd för den personliga integriteten bör utformas som handlingsbrott, effektbrott eller farebrott. Vi konstaterar där att konstruktionen med abstrakta farebrott (att något är ”ägnat att”) i vissa fall kan innebära tolkningsproblem. En sådan konstruktion innebär dock samtidigt att det uppställs ett väl avvägt krav på vilka omständigheter som behöver bevisas, i förhållande till vad som skulle gälla för ett effektbrott. Dessutom utgör en sådan konstruktion en rimlig avgränsning av det straffbara området för brott mot den personliga integriteten.

Genom en avgränsning till typiska reaktioner på olika slag av gärningar undantas smärre angrepp på den personliga integriteten som den enskilde rimligen ska kunna tåla och som därför inte bör omfattas av straffansvar. Å andra sidan upprätthålls på så sätt en norm gällande vilka handlingar som verkligen bör anses utgöra oacceptabla fridskränkningar.

Bestämmelsen om förolämpning bör därför vara konstruerad som ett abstrakt farebrott. I avsnitt 9.2.6 konstaterar vi också att den brottskonstruktionen förutsätter att domstolen vid sin bedömning har möjlighet att ta hänsyn till situationen och till målsäganden. Vårt förslag blir därför att prövningen huruvida handlandet varit ”ägnat att” kränka någons självkänsla eller värdighet (i vart fall i viss omfattning) bör ta sikte på den konkreta målsäganden i den konkreta situationen.

I lagtexten bör det alltså uttryckas på så sätt att gärningen ska ha varit ägnad att kränka någons självkänsla eller värdighet.

I författningskommentaren utvecklas vidare hur bestämmelsen bör tillämpas i praktiken.

14.6.2 Förolämpningsbrottet ska innefatta förolämpningar genom beskyllningar, nedsättande uttalanden och förödmjukande beteenden

Som anges i avsnitt 14.3.1 beskrev Straffrättskommittén att en förolämpning kan ske genom tre olika tillvägagångssätt.

- Skymfliga hotelser eller beskyllningar (verbalinjurier),
- skymfliga åtbörder, framställningar i bild eller dylikt (formalinjurier) samt
- föraktfull behandling av annans kropp, t.ex. att spotta på någon (realinjurier).

I gällande lagtext har det straffbara handlandet angetts till att någon ”smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende”. Denna ordalydelse framstår i dag som föråldrad och svårbegriplig. De olika sätt på vilka en förolämpning kan utföras, har dock enligt vår mening fortsatt relevans. Både genom ord och genom olika former av beteenden – som tecken, gester, imitationer och andra handlingar – kan någon ge uttryck för ett budskap som är ägnat att kränka någon annans självkänsla eller värdighet.¹⁶ Detta kan dock beskrivas på ett enklare sätt. Vi föreslår att det straffbara handlandet i bestämmelsens brottsbeskrivning ska gälla den som agerar mot någon annan genom beskyllningar, nedsättande uttalanden eller förödmjukande beteenden.

¹⁶ I de fall ett sådant handlande kan innebära en kännbar fridskränkning, ska det under vissa förutsättningar i stället anses som ett ofredande. Se avsnitt 12.5 där vi behandlar ofredande-bestämmelsen. Se även författningskommentarerna till ofredande och förolämpning där vi tar upp gränsdragningen mellan de olika bestämmelserna.

15 Olaga hot, förtal och förolämpning som tryck- och yttrandefrihetsbrott

15.1 Vårt uppdrag

Om vi föreslår ändringar i straffansvaret för brott enligt brottsbalken (BrB) som också utgör tryck- och yttrandefrihetsbrott enligt 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen (TF) och 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) får vi enligt våra direktiv föreslå nödvändiga ändringar i brottsbeskrivningarna i TF och YGL för att uppnå en språklig och systematisk överensstämmelse. Enligt direktiven ska vi beakta att tryck- och yttrandefriheten inte inskränks på något avgörande sätt.

15.2 Tryck- och yttrandefrihetsbrott

TF innehåller en uppräkningslista av de gärningar som är tryckfrihetsbrott när de begås genom tryckt skrift ”och är straffbara enligt lag” (7 kap. 4 §). En gärning som begås genom tryckt skrift som omfattas av TF är alltså bara straffbar om den omfattas av TF:s uppräkningslista. I brottskatalogens uppräkningslista ingår bl.a. förtal (punkt 14), förolämpning (punkt 15) och olaga hot (punkt 16).¹ Regleringen i 7 kap. 4 § tar sikte på otillåtna yttranden och innehåller fullständiga brottsbeskrivningar (till skillnad från 7 kap. 5 § som gäller otillåtna offentliggöranden).

¹ I kapitel 7 beskrivs i korthet vad som utgör det grundlagsskyddade området och vad det innebär. I avsnitt 7.5 behandlas den särskilda regleringen om åtal och rättegång som gäller vid tryck- och yttrandefrihetsbrott.

Genom en hänvisning i YGL ska tryckfrihetsbrotten anses som yttrandefrihetsbrott om de begås i en framställning som omfattas av YGL och är straffbara enligt lag (5 kap. 1 §). På samma sätt förutsätts alltså, för att en gärning ska vara straffbar som yttrandefrihetsbrott, att brottet omfattas av den särskilda uppräkningsen i TF.

Gemensamt för tryck- och yttrandefrihetsbrotten är att det krävs att gärningen också är straffbar enligt lag (principen om ”dubbel straffbarhet”). Det innebär att om riksdagen ändrar i BrB och tar bort ett visst brott, så försvinner också möjligheten att döma till ansvar för motsvarande tryck- och yttrandefrihetsbrott. Däremot kan inte ansvarsområdet för tryck- och yttrandefrihetsbrott utvidgas endast genom en ändring i brottsbalken. För det krävs också en ändring av TF och YGL. I doktrinen har samma sak beskrivits som ett krav på ”dubbel kriminalisering” och definierats på det sättet att ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott måste vara upptaget både i grundlagen och i BrB för att kunna bestraffas.²

15.3 Utredningens förslag

Förslag: Tryckfrihetsförordningens brottskatalog ska anpassas språkligt och innehållsmässigt till de ändringar vi föreslår beträffande olaga hot, förtal och förolämpning.

Genom den hänvisning som görs i yttrandefrihetsgrundlagen kommer ändringarna även få genomslag på yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområde.

15.3.1 Inledning

I avsnitt 11.5, 13.6 och 14.6 föreslår vi vissa ändringar i bestämmelserna om olaga hot, förtal och förolämpning. Dessa brottstyper är inte bara brott enligt BrB, utan också tryck- och yttrandefrihetsbrott. Frågan är om motsvarande ändringar bör göras i TF och YGL för att uppnå en språklig och systematisk överensstämmelse.

² Axberger, Yttrandefrihetsgrundlagarna, 2014, s. 84.

15.3.2 Våra förslag till ändring av bestämmelsen om olaga hot bör gälla även i TF och YGL

Bestämmelsen om olaga hot ändras enligt vårt förslag i två avseenden. Bestämmelsens tillämpningsområde utvidgas till att också omfatta hot om att utsätta någon för brott mot frihet och frid. Vidare anpassas nivån för straffbarhet, för att på ett tydligare sätt ge uttryck för hur bestämmelsen har tillämpats av domstolarna. Enligt den lydelse vi föreslår ska för olaga hot dömas den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid (se avsnitt 11.5 angående dessa ändringar).

TF:s brottskatalog utökades till att omfatta olaga hot genom en ändring som trädde i kraft den 1 januari 2003.³ I förarbetena konstaterades att praxis hade utvisat att olaga hot kan falla inom TF:s och YGL:s materiella tillämpningsområde. Det anfördes vidare att det rimligen inte kunde utgöra en godtagbar ordning, att enskilda personer kan hotas i grundlagsskyddade medier utan att den som står bakom hotet riskerar något ingripande.⁴ Regeringen fann därför att principiella skäl starkt talade för att införa hotbrott i brottskatalogen. Utöver detta konstaterades i förarbetena att det fanns ett praktiskt behov av att införa nya tryck- och yttrandefrihetsbrott. I det sammanhanget pekade regeringen bl.a. på att det inte alls är otänkbart att det skulle kunna förekomma hot mot enskilda personer på grundlagsskyddade webbplatser.⁵

Vi föreslår alltså en ändring i BrB som innebär en utvidgning av det straffbara området. Om brottskatalogen i TF anpassas till den lydelse vi föreslår i BrB så kommer det straffbara området inom och utom det grundlagsskyddade området att stämma överens. Utvidgningen av bestämmelsen om olaga hot innebär en inskränkning av yttrandefriheten. Det gäller utanför det grundlagsskyddade området och om TF och YGL får motsvarande lydelse så kommer det att gälla också inom det grundlagsskyddade området. Det vi behöver överväga är om det finns tillräckliga skäl att förändra bestämmelsen om olaga hot i TF och YGL för att den ska stämma

³ Prop. 2001/02:74.

⁴ A. prop. s. 62.

⁵ A. prop. s. 63.

med bestämmelsen i BrB. I detta sammanhang finns anledning att understryka intresset av att bibehålla vidast möjliga yttrandefrihet och tryckfrihet. Begränsningarna av yttrandefriheten, särskilt i tryckt skrift och andra grundlagsskyddade framställningar, bör minimeras och vara så få och tydliga som möjligt.

De utvidgningar vi föreslår gällande olaga hot motiveras bl.a. med att ett ändamålsenligt och heltäckande straffrättsligt skydd för den personliga integriteten innebär att man inte bör få framställa hot om brottsliga gärningar som kan orsaka allvarlig oro för någons frihet eller frid. De skäl som motiverade att olaga hot kom att bli ett tryck- och yttrandefrihetsbrott har då samma tyngd även i dess nya lydelse. Därutöver skulle det framstå som ologiskt och svårbegripligt om vissa hot om brottsliga gärningar skulle vara straffbara om de framförs t.ex. på en vanlig webbsida men straffria om de framförs på en webbsida som omfattas av YGL genom den s.k. databasregeln. Sådan diskrepans bör enligt vår mening i möjligaste mån undvikas.

En anpassning av brottskatalogen i TF, i enlighet med vårt förslag till ändring av bestämmelsen om olaga hot, skulle enligt vår bedömning inte innebära att tryck- och yttrandefriheten inskränks på något avgörande sätt. Tvärtom finner vi att en sådan utvidgning är motiverad och i linje med det ställningstagande som gjordes när olaga hot blev ett tryck- och yttrandefrihetsbrott. Brottskatalogen i TF, gällande olaga hot, bör därför anpassas till den lydelse vi föreslår att den ska ha i BrB.

15.3.3 Våra förslag till ändringar av bestämmelserna om förtal och förolämpning bör gälla även i TF och YGL

Vi föreslår att bestämmelsen om förtal moderniseras språkligt och anpassas i linje med hur den kommit att tillämpas i praxis. Rekviritet att utpeka någon som ”klandervärd i sitt levnadssätt” utgår enligt vårt förslag. Enligt den lydelse vi föreslår ska den som lämnar uppgift om att någon är brottslig eller en annan nedsättande uppgift om någon dömas för förtal, om uppgiften var ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser. Någon saklig skillnad i förhållande till gällande rätt är inte åsyftad (se avsnitt 13.6 angående dessa ändringar).

Genom den nya lydelsen av bestämmelsen om förolämpning som vi föreslår har den tidigare beskrivningen av det brottsliga handlandet ersatts med "beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende". Någon ändring i sak är inte avsedd. Enligt den nya lydelsen förutsätts för straffansvar att någon agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet. Vad som utgått enligt den nya lydelsen är att någon "smädar annan". Redan den tidigare ordalydelsen torde ha förutsatt att någon form av värdering skulle göras av ett tillmäle, för att bedöma om det var en straffbar förolämpning. Enligt den nya lydelsen tydliggörs att det avgörande ska vara om uttalandet eller handlingen kunde kränka någons självkänsla eller värdighet. Inte heller gällande förolämpning åsyftas annat än en språklig modernisering och en anpassning till hur bestämmelsen kommit att tillämpas i praxis (se avsnitt 14.6 angående dessa ändringar).

Vi föreslår alltså inte någon utvidgning av det straffbara området beträffande förtal eller förolämpning. De ändringar vi föreslår innebär en modernisering av bestämmelserna och vi anser att de är motiverade för att åstadkomma en moderniserad, tydlig och klar lagstiftning. Detta behov finns såväl utanför som inom det grundlagsskyddade området och det talar starkt för att brottsbeskrivningarna i TF bör ändras på samma sätt som bestämmelserna i BrB. Genom den hänvisning som görs i YGL kommer motsvarande utvidgning även att gälla för yttrandefrihetsbrott. Det skulle dessutom kunna leda till stor osäkerhet inom rättstillämpningen om brottsbeskrivningarna var olika utformade i BrB och i TF. Brottskatalogen i TF bör därför anpassas till de lydelse vi föreslår att förtal och förolämpning ska ha i BrB.

16 Ansvaret för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor

16.1 Inledning

Lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor går ofta under namnet BBS-lagen. Det kommer från det engelska begreppet "Bulletin Board System", vilket i förarbetena till lagen förklaras som att en dator förses med en viss typ av program för kommunikation, som innebär att alla som har tillgång till nätadressen kan föra in uppgifter och läsa vad andra har skrivit. Det svenska ordet för detta är enligt förarbetena "elektronisk anslagstavla".¹ Lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor kommer i detta kapitel att benämnas BBS-lagen.

Elektroniska anslagstavlor är i dag en stor och viktig arena för kommunikation mellan människor. I BBS-lagen finns bestämmelser som reglerar ansvar och befogenheter för den som tillhandahåller den tjänst som gör kommunikationen möjlig. Ansvaret går ut på en skyldighet att informera om vem som driver tjänsten, en skyldighet att ha tillsyn över den kommunikation som äger rum med hjälp av tjänsten och en skyldighet att ta bort meddelanden som uppenbart innebär vissa uppräknade brott eller att hindra att meddelandena sprids vidare. Befogenheterna för den som tillhandahåller den elektroniska anslagstavlan är utformade som en rätt att ta del av meddelanden för att kunna utöva tillsynen.

Enligt våra direktiv ska vi ta ställning till om det är lämpligt att utvidga ansvaret för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor till att omfatta fler brott. Våra direktiv anger att vi ska överväga om brott som uppenbart innebär en kränkning av enskildas personliga

¹ Prop. 1997/98:15 s. 6.

integritet, såsom olaga hot, ska omfattas och i så fall föreslå de ändringar som behövs i BBS-lagen.

16.2 Gällande rätt

16.2.1 BBS-lagens syfte

En vanlig metod för kommunikation i IT-miljön är elektroniska anslagstavlor. Det är en tjänst där en databas görs tillgänglig för användare som kan föra in meddelanden och hämta andras meddelanden för att läsa. För den som har tillgång till den tjänst som tillhandahålls innebär det en möjlighet att fritt föra in meddelanden och ta del av andras meddelanden.

Syftet med BBS-lagen är att lägga ett visst ansvar på den som tillhandahåller den elektroniska anslagstavlan att utöva tillsyn och dessutom en skyldighet att agera så att meddelanden som uppenbart innebär vissa brott, t.ex. uppvigling och hets mot folkgrupp, tas bort eller hindras från att spridas vidare. Genom att lägga ett ansvar på den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla har lagstiftaren velat möta de komplikationer som kan följa på grund av svårigheter att spåra användare som ursprungligen har avsänt vissa meddelanden och förhindra att tillhandahållaren förhåller sig passiv så att spridningen kan fortgå.²

BSS-lagen infördes den 1 maj 1998.³ I propositionens allmänmotivering anförde regeringen bl.a. att utvecklingen av informationstekniken är av mycket stor betydelse för samhällsutvecklingen i sin helhet och att det finns många fördelar med de nya möjligheter till kommunikation som utvecklingen ger upphov till. Därefter anfördes bl.a. följande:⁴

De elektroniska anslagstavlor kan dock även utnyttjas för brottsliga förfaranden. Det finns inte underlag för några säkra bedömningar av hur omfattande de kriminella aktiviteterna är. Sådana aktiviteter torde dock förekomma regelbundet inom många elektroniska anslagstavlor och det finns ett flertal exempel på att elektroniska anslagstavlor

² Karnov internet – Lag (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor, inledande kommentar, den 1 juli 2014.

³ Prop. 1997/98:15.

⁴ A.prop. s. 8.

använts för att sprida meddelanden med ett innehåll som typiskt sett är straffbart.

Regeringen pekade på att spridning av meddelanden med hjälp av elektroniska anslagstavlor omfattas av gällande straffrättsliga regler och att ett förmedlande av ett meddelande ibland torde kunna bedömas som medverkan till brott.⁵ Regeringen fann dock att det inte alltid var säkert att bestämmelserna i brottsbalken (BrB) var tillräckliga för att på ett tillfredsställande sätt reglera ansvaret för spridning av meddelanden med hjälp av elektroniska anslagstavlor. Vidare anförde regeringen att det fanns en brist på kontroll över de elektroniska anslagstavlor och att en reglering behövdes för att bygga upp ett rättsmedvetande. Det betonades att elektroniska anslagstavlor medger att meddelanden med straffbart innehåll når ett stort antal personer och att det var angeläget att hindra spridning till och inflytande över speciellt barn och ungdomar. Regeringen konstaterade slutligen att problemet är internationellt men att det inte utgjorde något skäl mot att Sverige skulle införa en reglering för att hindra svenskt territorium från att bli ett centrum för oönskad spridning av straffvärda meddelanden.

16.2.2 BBS-lagens tillämpningsområde

I 1 § anges BBS-lagens tillämpningsområde. I den paragrafen sägs att lagen gäller elektroniska anslagstavlor. Med elektronisk anslagstavla avses en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden. I lagen avses med meddelande text, bild, ljud eller information i övrigt.

Förarbeten

I förarbetena utvecklas – utifrån den teknik som fanns tillgänglig i slutet av 1990-talet – vilka slag av tjänster som bör omfattas av regleringen. Enligt förarbetena omfattas sådana ”traditionella” elektroniska anslagstavlor som användarna når genom att med ett modem ringa ett visst abonnentnummer, såväl som tjänster som

⁵ A. prop. s. 8 f.

nås via internet eller något annat nät för datorkommunikation. Det borde enligt förarbetena sakna betydelse vilka programvaror som används. I propositionen gjordes ett särskilt förtydligande; avgörande bör vara om den som använder tjänsten kan ta del av andras meddelanden och sända egna meddelanden till andra. En tillämpning som syftar till annat än att användarna ska kunna kommunicera är därför inte en sådan tjänst som omfattas av lagen. En informationsdatabas som t.ex. en hemsida, som enbart tillhandahåller information, ska alltså i normalfallet enligt förarbetena inte omfattas av lagen.

För att omfattas av lagen måste förmedlingen enligt förarbetena ske via tekniska och administrativa strukturer som datorer hantear, så att kommunikationen automatiseras eller annars väsentligen underlättas. Om meddelanden förmedlas manuellt med tekniska hjälpmedel, ska det inte utgöra en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden. Telefaxapparater eller traditionella teletjänster, som t.ex. gruppsamtal, ska alltså inte omfattas av regleringen.

I propositionen diskuterades om lagens tillämpningsområde var tillräckligt tydligt angivet med anledning av vad Lagrådet i sitt yttrande hade uttryckt om att det kunde uppstå tvekan om vad som avsågs med bl.a. elektronisk anslagstavla och att det kunde uppstå gränsdragningsproblem. Det anfördes att den tekniska utvecklingen gjorde att det inte var möjligt att mer exakt definiera begreppen och att en mer detaljerad definition eller redogörelse snabbt riskerade att bli inaktuell. Efter att ha utlovat att följa utvecklingen inom rättstillämpningen anförde regeringen:⁶

Regeringen vill emellertid framhålla att definitionen av elektronisk anslagstavla innefattar alla tjänster där någon inrättar en möjlighet för användare att sända in egna och ta del av andras meddelanden. Den tekniska lösning som tillhandahållaren valt för tjänsten har därför i princip ingen betydelse. En elektronisk anslagstavla i lagens mening kan föreligga även när tjänsten går under ett annat namn och alltså inte kallas elektronisk anslagstavla. När det gäller att avgöra om en tjänst omfattas av lagen får stor vikt läggas vid om tillhandahållaren erbjuder meddelandeförmedling på ett sådant sätt att han eller hon framstår som den som driver en verksamhet, en ”tjänst”, inriktad på sådan förmedling. Ett exempel på en verksamhet som utgör en elektronisk anslagstavla i lagens mening är vad som i dag brukar kallas webbhotell, dvs. när någon erbjuder användare att lägga upp egna informations-

⁶ A. prop. s. 9 f.

databaser i form av hemsidor och hemsidorna nås genom den som inrättat möjligheten att lägga upp hemsidorna. Som angetts ovan omfattas dock inte den som lägger upp information i en renodlad informationsdatabas av tillhandahållaransvaret.

Doktrin

I doktrinen har det uttryckts att det är oklart exakt vad som åsyftas med en elektronisk anslagstavla. Det har anförts att det som torde omfattas är alla interaktiva webbplatser, dvs. webbplatser som har chattfunktioner, kommentarsfält eller andra typer av kommunikationstjänster där besökaren kan publicera information (inklusive bilder).⁷ Det har också framförts att BBS-lagen är svår-tillämpad och att termen elektronisk anslagstavla används i en delvis annan innebörd i lagstiftningen än i tekniska sammanhang.⁸ Ytterligare exempel på tjänster som enligt doktrinen torde omfattas av BBS-lagen är nyhetsgrupper, arkiv dit användare kan ladda upp filer som direkt blir tillämpliga för andra användare samt s.k. chattar.⁹ I det sammanhanget har även uttryckts att förarbetena till BBS-lagen är motstridiga på det sättet att man knappast kan säga att användarna av tjänsten webbhotell ”kan ta del av andras meddelanden och sända egna meddelanden till andra”. Motsvarande ifrågasättande har i annat sammanhang framförts mot ståndpunkten i förarbetena att webbhotell ska falla in under begreppet elektronisk anslagstavla.¹⁰

I doktrinen har det även framförts att begreppet ”elektronisk anslagstavla” är olämpligt, eftersom det är sannolikt att lagens begrepp ska åsyfta något annat än elektroniska anslagstavlor i (då) etablerad betydelse.¹¹ I det sammanhanget har också framförts att försöken i förarbetena att redovisa en avgränsning är mer förvirrande än klargörande och att det är svårt att dra några entydiga slutsatser. Vidare har det anförts följande om tillämpningsområdet:¹²

⁷ Forsman, Internetpublicering och sociala medier, en juridisk vägledning, 4 uppl., 2011, s. 58.

⁸ Lindberg m.fl., Praktisk IT-rätt, 2001, s. 140 f.

⁹ A.a. s. 141.

¹⁰ Carlén-Wendels, Nätjuridik, Lag och rätt på internet, 3 uppl., 2000, s. 70.

¹¹ A.a. s. 69.

¹² A.a. s. 70.

Gissningsvis synes emellertid avsikten vara att ”elektronisk anslagstavla” skall omfatta alla tjänster där någon yrkesmässigt tillhandahåller elektronisk lagringskapacitet dit andra kan sända in eller på annat sätt få sitt material publicerat så att det blir tillgängligt för en bredare krets. Sålunda omfattas inte bara elektroniska anslagstavlor i begreppets eventuellt etablerade betydelse, såsom nyhetsgrupper och interaktiva arkiv, utan även t.ex. webbhotell, webbtorg, förmedlare av bannerreklam m.fl. Lika förvånande är det nog för många att var och en som på sina ”vanliga” webbplatser har chattar, insändar – och diskussionsfora, gästbok m.m. lär omfattas av BBS-lagen.

Praxis

I NJA 2007 s. 805 ansågs en webbsida med webbadressen www.bibeltemplet.se utgöra en elektronisk anslagstavla i BBS-lagens mening. I en gästbok på webbsidan kunde man skriva egna inlägg och kommentera andras inlägg.

Ett tvistemål gällde skadestånd för förtal, som enligt talan skett på en modererad blogg (dvs. en blogg där innehavaren förhandsgranskar inlägg på kommentarsfunktionen innan de publiceras). Hovrätten uttalade att ”bestämmelser om inlägg på webblogger finns i BBS-lagen och bör vara tillämpliga på s.k. modererade bloggar”.¹³ Något ansvar med anledning av BBS-lagen var dock inte aktuellt, eftersom den inte omfattar förtal. Motsvarande uttalanden om BBS-lagens tillämplighet på modererade bloggar återfinns i ytterligare ett hovrättsfall.¹⁴

Ett annat tvistemål som gällde frågan om skadestånd för förtal kom att beröra BBS-lagens tillämplighet när det är frågan om en omodererad blogg, dvs. en blogg där kommentarerna inte granskas innan de publiceras. Tingsrätten ogillade skadeståndstalan. Av domskälen framgår att domstolen ansåg att BBS-lagen var tillämplig för den blogg som målet gällde. Tingsrätten anförde att ”Garantansvaret för den som tillhandahåller en websida på sätt Juridikfronten gjort får anses uttömmande reglerat i 5 § BBS-lagen”. Då 5 § BBS-lagen inte omfattar förtal kunde talan inte bifallas. Hovrätten fann inte att det som anförts där gav skäl att ändra avgörandet och fastställde tingsrättens domslut.¹⁵

¹³ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 1 juni 2011 i mål FT 1346-10.

¹⁴ Göta hovrätts dom den 19 april 2011 i mål FT 2010-10.

¹⁵ Göta hovrätts dom den 28 november 2013 i mål FT 836-13.

16.2.3 Ansvarig enligt BBS-lagen

Ansvarig för den elektroniska anslagstavlan är enligt BBS-lagen den som tillhandahåller tjänsten.

Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla är enligt förarbetena den som kan bestämma över tjänstens användning, inklusive de tekniska och administrativa rutinerna.¹⁶ Tillhandahållaren är enligt förarbetena den eller de som leder verksamheten där tjänsten erbjuds. Vem denne eller vilka dessa är får enligt förarbetena avgöras mot bakgrund av omständigheterna i det enskilda fallet. I doktrinen har uttryckts att det är den som sköter driften av en webbplats som omfattas av lagen.¹⁷ I NJA 2007 s. 805 ansågs den tilltalade vara en ansvarig tillhandahållare, eftersom denne hade administrerat en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden.¹⁸

I doktrinen har det uttalats att lagen gäller informationsförmedling av såväl privatpersoner som företag och myndigheter.¹⁹

När många är inblandade i en verksamhet kan frågan enligt förarbetena bli mer komplicerad. Frågan om vem som tillhandahåller tjänsten får då avgöras utifrån en samlad bedömning av vem eller vilka som har det bestämmande inflytandet och kontrollen över tjänsten. När en juridisk person eller en myndighet tillhandahåller en anslagstavla bör enligt förarbetena de allmänna principerna om företagaransvar som har vuxit fram i praxis gälla.²⁰

16.2.4 Begränsningar i tillämpningsområdet

I 2 § anges vissa begränsningar i BBS-lagens tillämpningsområde.

Lagen omfattar inte tillhandahållande av enbart nät eller andra förbindelser för överföring av meddelanden eller anordningar som

¹⁶ Prop. 1997/98:15 s. 10.

¹⁷ Forsman, Internetpublicering och sociala medier, en juridisk vägledning, 4 uppl., 2011, s. 61.

¹⁸ Att brottssubjektet måste vara en person, som redan före gärningens företagande har viss egenskap eller ställning, brukar beskrivas som att brottet kräver ett specialsubjekt, se Asp m.fl., Kriminallrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 190.

¹⁹ Dahlström m.fl., Internetjuridik, 2000, s. 184.

²⁰ Prop. 1997/98:15 s. 10. Av betydelse för vilken fysisk person som blir ansvarig enligt principerna om företagaransvar är – beskrivet på en övergripande nivå – t.ex. föreskrifter eller beslut om ansvarsområden, ansvarsfördelning och delegation inom den juridiska personen, men också vem som intar den faktiska maktpositionen inom den juridiska personen. Se Asp m.fl., Kriminallrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 200.

krävs för att man ska kunna använda sig av ett nät eller annan förbindelse. Inte heller tillhandahållande av annan teknik, däribland lagringsutrymme, som är nödvändig för att kunna utnyttja ett nät eller en förbindelse bör enligt förarbetena omfattas av det särskilda ansvaret.²¹ Lagen bör enligt förarbetena alltså tillämpas på den som kontrollerar själva den tjänst som är inriktad på att förmedla meddelanden.

Lagen omfattar inte förmedling av meddelanden inom en myndighet eller mellan myndigheter eller inom ett företag eller en koncern. Lagen ska inte heller tillämpas på sådana tjänster som omfattas av tryckfrihetsförordningen (TF) eller yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Det innebär bl.a. att BBS-lagen inte gäller sådana webbsidor som omfattas av den s.k. databasregeln i 1 kap. 9 § YGL.²²

Vidare gäller lagen inte meddelanden som är avsedda bara för en viss mottagare eller en bestämd krets av mottagare (elektronisk post). Att elektronisk post undantas innebar enligt propositionen inte att all kommunikation som sker under benämningen elektronisk post automatiskt ska undantas.²³ Om exempelvis en distributionslista används för förmedling av meddelanden och nya användare kan ansluta sig till listan och då kan ta del av meddelanden som tidigare förmedlats, är det enligt förarbetena knappast fråga om elektronisk post utan om sådan gruppkommunikation som omfattas av lagen.

16.2.5 Skyldighet att lämna viss information

Tillhandahållaren ska enligt 3 § BBS-lagen lämna information till den som ansluter sig till en elektronisk anslagstavla om sin identitet och om i vilken utsträckning inkomna meddelanden blir tillgängliga för andra användare.

I förarbetena anfördes att det kan vara av stor betydelse för en användare att veta vem som tillhandahåller tjänsten och för det allmännas möjligheter att ingripa mot spridning av straffbara meddelanden att tillhandahållaren framträder öppet. Vidare är det

²¹ A. prop. s. 12.

²² Se ang. databasregeln i avsnitt 7.3.2.

²³ A. prop. s. 13.

av vikt enligt förarbetena att användare förstår i vilken utsträckning andra användare kan ta del av ett meddelande som sänds in till en elektronisk anslagstavla.²⁴

16.2.6 Skyldighet att hålla uppsikt och att ta bort vissa meddelanden

I 4 § BBS-lagen föreskrivs ett krav på tillhandahållaren att ha sådan uppsikt över den elektroniska anslagstavlan som skäligen kan krävas med hänsyn till omfattningen och inriktningen av tjänsten. Vad som ligger i denna skyldighet måste bedömas utifrån bestämmelsen i 5 §, som reglerar skyldigheten för tillhandahållaren att ta bort meddelanden. Om en användare sänder in ett meddelande till en elektronisk anslagstavla ska den som tillhandahåller tjänsten enligt den paragrafen ta bort meddelandet från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om

1. meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 16 kap. 5 § BrB om uppvigling, 16 kap. 8 § BrB om hets mot folkgrupp, 16 kap. 10 a § BrB om barnpornografibrott eller 16 kap. 10 c § BrB om olaga våldsskildring, eller
2. det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätt eller i rättighet som skyddas genom föreskrift i 5 kap. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL) genom att sända in meddelandet.

För att kunna fullgöra sin skyldighet enligt första stycket har den som tillhandahåller tjänsten rätt att ta del av meddelanden som förekommer i tjänsten. Skyldigheten enligt första stycket och rätten enligt andra stycket gäller också den som på tillhandahållarens uppdrag har uppsikt över tjänsten.

²⁴ A. prop. s. 15.

Uppsikt över tjänsten

Om kravet på tillhandahållaren att ha uppsikt över tjänsten anfördes bl.a. följande i propositionen.²⁵

När det gäller den närmare innebörden av ansvaret för att ta bort vissa meddelanden bör en utgångspunkt vara att den som tillhandahåller tjänsten inte bör få gå med på eller passivt se på när användare missbrukar tjänsten. Teknikens flexibilitet och tillgängligheten via nät medför särskilda risker för sådant missbruk. En föreskrift bör därför införas att den som tillhandahåller tjänsten skall vara skyldig att ha uppsikt över tjänsten. Uppsiktsskyldigheten bör uttryckligen knytas till de faktiska förhållanden som uppsikten skall avse. Tillhandahållaren bör därför vara skyldig att hålla sådan uppsikt som skäligen kan krävas med hänsyn till omfattningen och inriktningen av verksamheten, för att fullgöra den skyldighet att ta bort vissa meddelanden från tjänsten som närmare redovisas nedan.

Vidare anfördes om kravet på tillsyn att det inte kan krävas att tillhandahållaren ständigt aktivt kontrollerar varje enskilt meddelande men att någon form av återkommande kontroll däremot kan krävas. Vad som är ett rimligt tidsintervall får enligt allmänmotiveringen avgöras från fall till fall och främst med hänsyn till hur många som regelmässigt kopplar upp sig mot tjänsten. Detta innebär i normalfallet att kravet bör sättas högre för tjänster som erbjuds yrkesmässigt än för tjänster som bedrivs av privatpersoner och som typiskt sett är mindre frekvent besökta. Ett riktmärke bör dock vara – enligt vad regeringen anförde – att i inget av fallen bör en tjänst kunna lämnas utan tillsyn under längre tid än en vecka. Avsikten är inte att tillhandahållare ska drabbas på ett sådant sätt att deras verksamhet i någon väsentlig mån försvåras eller att uppkomsten av nya tjänster äventyras. Ett sätt att uppfylla uppsiktsplikten, om mängden meddelanden gör det svårt att läsa alla meddelanden i tjänsten med en rimlig arbetsinsats eller till rimliga kostnader, kan därför vara att med hjälp av en ”klagomur” ge användarna möjligheter att nå tillhandahållaren för att påtala en eventuell förekomst av straffbara meddelanden.²⁶

²⁵ A. prop. s. 15.

²⁶ A. prop. s. 15.

Skyldighet att ta bort vissa meddelanden

Skyldigheten för den som tillhandahåller tjänsten att ta bort vissa meddelanden diskuterades utförligt i förarbetena. Övervägandena gällde dels behovet av att införa en skyldighet att ta bort meddelanden, dels vilka slags meddelanden som skulle omfattas av skyldigheten.

Beträffande behovet av att införa en skyldighet att ta bort vissa meddelanden, anfördes att de flesta tillhandahållare har ett intresse av att se till att deras tjänster inte missbrukas för spridning av brottsliga meddelanden, men att det även finns mindre nogräknade tillhandahållare som inte ingriper självmant mot en sådan användning. Enligt regeringen borde det därför införas ett självständigt straffrättsligt ansvar för en tillhandahållare som underlåter att avlägsna vissa meddelanden.²⁷

När det sedan gällde vilka slags meddelanden som borde träffas av skyldigheten, hade den utredning som låg till grund för lagstiftningen föreslagit att tillhandahållaren av tjänsten skulle åläggas att förhindra fortsatt spridning av meddelandet, om det var uppenbart att en användare genom att sända in ett meddelande hade gjort sig skyldig till brott eller intrång i upphovsrätt eller att innehållet i ett meddelande var ägnat att användas vid brott.²⁸ Förslaget hängde samman med utredningens förslag att straffbelägga vissa brott i 16 kap. BrB på försöksstadiet.

Regeringen fann det lämpligare att ta sikte på meddelandenas innehåll, genom en hänvisning till vissa lagrum. Det skulle enligt regeringens mening göra det lättare för en användare att överblicka det straffbara området. Det torde enligt regeringen även medföra fördelar för utredningen av brott om man använde sig av den enklare konstruktionen att utgå direkt från meddelandets innehåll i stället för att utgå från brottslig gärning hos avsändaren.²⁹

Regeringen övervägde därefter vilka brott som skulle omfattas av skyldigheten att ta bort meddelanden.

För att göra det praktiskt möjligt för tillhandahållaren att följa lagen borde det straffbara området, i vart fall som ett första steg, begränsas till att avse vissa brott mot allmän ordning och intrång i

²⁷ A. prop. s. 16.

²⁸ IT-utredningens betänkande Elektronisk dokumenthantering (SOU 1996:40), s. 203 ff.

²⁹ Prop. 1997/98:15 s. 16.

upphovsrätten. Vad gällde brott mot allmän ordning var det enligt regeringen normalt sett möjligt att göra en bedömning som grundas enbart på meddelandets innehåll, dvs. av tillhandahållaren kända faktorer. Skyldigheten att ta bort meddelanden borde därför knytas till om meddelandet har ett sådant innehåll som avses i bestämmelserna om uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott och olaga våldsskildring. Den typ av meddelanden som avses i de angivna bestämmelserna är enligt förarbetena relativt sett enkla att identifiera och en bedömning av innehållet kan göras utifrån objektiva kriterier.

Eftersom elektroniska anslagstavlor ofta tillhandahålls av personer som inte yrkesmässigt sysslar med tjänsterna, var det enligt regeringen inte realistiskt att begära att den som tillhandahåller tjänsten ska kunna ta ställning till svåra juridiska gränsdragningsproblem. Det borde därför ställas upp en begränsning i skyldigheten att avlägsna vissa meddelanden som tar sikte på hur tydligt meddelandets innehåll är. Skyldigheten borde därför föreligga endast när det är *uppenbart* att ett meddelande har sådant innehåll som avses i de angivna lagrummen i 16 kap. BrB eller att användaren har gjort intrång i upphovsrätt m.m.³⁰ I doktrinen har anförts att uppenbarhetskravet också har betydelse för yttrandefriheten, eftersom risken annars finns att den som tillhandahåller förmedlingstjänster känner sig tvingad att ta bort allt material som enligt hans eller hennes bedömning skulle kunna betraktas som brottsligt.³¹

Om tillhandahållaren uppdrar åt någon annan att hålla uppsikt över tjänsten borde denne enligt regeringen träffas av regleringen. En operatör, vars verksamhet faller under det undantag för tillhandahållande av enbart nät m.m. enligt vad som sägs i 2 §, kan t.ex. i det enskilda fallet vara ansvarig om operatören är den som faktiskt sköter en anslagstavla på uppdrag av tillhandahållaren.

Tillhandahållaren ska enligt BBS-lagen ta bort meddelandet eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet. Skyldigheten att ta bort meddelandet borde enligt regeringen inträda även om inte någon spridning till andra användare faktiskt ägt rum. Det

³⁰ A. prop. s. 17.

³¹ Lindberg m.fl., Praktisk IT-rätt, 2001, s. 143 f.

ska räcka med att meddelandet hållits tillgängligt för användare av tjänsten vid en tidpunkt när meddelandet bort avlägsnats.

Lagrådet anförde att bestämmelsen gav vid handen att tillhandahållaren skulle vara skyldig att göra en förhandsgranskning av allt material som lämnas till anslagstavlan.³² Regeringen anförde att den aldrig hade avsett någon förhandsgranskning eller något generellt krav på att granska varje enskilt meddelande. I det färdiga förslaget gjordes vissa förändringar för att förtydliga detta.

Regeringen påpekade i förarbetena att det inte lades fram något förslag till någon särskild skyldighet för tillhandahållaren att spara meddelanden.³³ Det huvudsakliga syftet med lagen är att vissa meddelanden tas bort och det vore enligt regeringen orimligt att kräva av en tillhandahållare, som faktiskt skött denna uppgift, att även spara material, vilket i sig kan utgöra ett intrång i upphovsrätten. Skyldigheten att ta bort vissa meddelanden innebar dock enligt regeringen inte att meddelanden måste utplånas hos tillhandahållaren. Data som behövs för att utreda och bevisa brott bör enligt allmänmotiveringen självfallet, om möjligt bevaras, så att polis och åklagare kan fullgöra sina uppgifter. Regeringen påtalade att det under vissa speciella omständigheter kan vara straffbart att förvanska eller radera meddelanden, t.ex. vid fall av bevisförvanskning enligt 15 kap. 8 § BrB.

16.2.7 Straff och förverkande

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot skyldigheten att ta bort eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelanden av det slag som anges i lagen döms enligt 7 § BBS-lagen till böter eller fängelse i högst sex månader. Om brottet är grovt uppgår straffskalan till fängelse i högst två år. I ringa fall ska inte dömas till ansvar.

Lagens straffbestämmelser om skyldighet att förhindra spridning av vissa meddelanden gäller inte om tillhandahållaren kan dömas till ansvar enligt BrB eller URL.

³² Prop. 1997/98:15 s. 36 f.

³³ A. prop. s. 17.

Datorer eller andra hjälpmedel som använts vid brott mot bestämmelsen om skyldighet att förhindra spridning av vissa meddelanden får enligt 8 § BBS-lagen under vissa omständigheter förverkas. Detsamma gäller egendom som varit avsedd att användas som hjälpmedel, om brottet har fullbordats. Förverkande får helt eller delvis underlåtas om ett förverkande är oskäligt.

Straff vid underlåtenhet att ta bort meddelanden

Skyldigheten att ta bort eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelanden som omfattas av BBS-lagen inträder enligt förarbetena när tillhandahållaren får kännedom om förekomsten av meddelandet.³⁴ Sådan kännedom kan tillhandahållaren få genom att själv läsa meddelandet eller genom att någon gör honom eller henne uppmärksam på meddelandet.

För att förhindra att tillhandahållaren håller sig okunnig om vilka meddelanden som finns på tjänsten, borde enligt regeringen straffansvar även kunna inträda för den som av grov oaktsamhet underlåter att ta bort ett meddelande eller underlåter att på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet. När det gäller att bedöma om en tillhandahållare har förfarit grovt oaktsamt får enligt förarbetena ledning främst sökas i hur tillhandahållaren har uppfyllt sin plikt att ha uppsikt över tjänsten.

Antalet meddelanden i den elektroniska anslagstavlan är ibland så stort att det enligt regeringen inte är rimligt att kräva att tillhandahållaren aktivt kontrollerar den. Det bör i dessa fall kunna räcka för att undvika straffansvar, att en möjlighet inrättas för användare att påtala förekomsten av meddelanden av det slag tillhandahållaren har skyldighet att ta bort under förutsättning att uppföljande åtgärder sätts in omedelbart efter det att någon påtalat förekomsten av ett straffbart meddelande i tjänsten. Om straffbara meddelanden ofta förekommit i en tjänst, måste dock kravet på åtgärder av tillhandahållaren enligt förarbetena sättas högre och ett större inslag av aktiva åtgärder bör då krävas. Det bör också kunna anses som straffbart om tillhandahållaren uppdragit åt någon annan

³⁴ A. prop. s. 20.

att hålla uppsikt över tjänsten och tillhandahållaren varit grovt oaktsam när det gäller valet av denne person.

Straffansvar inträder alltså för den som *inte tar bort* vissa slag av meddelanden. Brottstypen kan sägas uttryckligen kriminalisera underlåtenhet. Brottstypen har i doktrinen benämnts omissivdelikt eller äkta underlåtenhetsbrott, eftersom existensen av en underlåtenhet alltid är nödvändig för ansvar.³⁵ Ett annat sätt att uttrycka det är att det är fråga om en brottstyp där den brottsliga gärningen är just underlåtenhet.

Uppsiktsskyldigheten enligt 4 § BBS-lagen – dvs. underlåtenhet att fullgöra denna – är inte direkt straffsanktionerad. Den torde inte ha någon betydelse vid uppsåtliga brott. Uppsåtligt brott förutsätter uppsåt till att det finns ett meddelande av sådant slag att det föreligger en skyldighet att ta bort meddelandet. Uppsiktsskyldigheten har desto större betydelse vid frågan om det föreligger grov oaktsamhet – eftersom bedömningen av om den har uppfyllts i de flesta fall torde avgöra om tillhandahållaren har varit grovt oaktsam i förhållande till skyldigheten att ta bort meddelanden.

Praxis³⁶

I NJA 2007 s. 805 gällde åtalet i första hand medhjälp till hets mot folkgrupp och i andra hand brott mot BBS-lagen.

I målet fann HD följande utrett. [LL] hade administrerat en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden, en s.k. elektronisk anslagstavla. Där hade det förmedlats bl.a. vissa meddelanden, insända av en person med signaturen [KG]. [LL] hade underlåtit att ta bort meddelandena från tjänsten. De i målet aktuella meddelandena handlade om homosexuella. De tog sin utgångspunkt i vissa bibeltexter i Gamla Testamentet, men det sammantagna intrycket som uttalandena förmedlade var enligt HD att författaren

³⁵ Se Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 105 f om vad som utgör omissivdelikt. I artikeln Upphovsrätten och medverkansansvar i en digital miljö (Hans Nicander, SvJT 2012 s. 258 ff) anförts att kriminaliseringen i BBS-lagen utgör ett s.k. oäkta underlåtenhetsbrott, grundat på att tillhandahållaren givits en garantställning. Den omständigheten att brottet endast torde kunna begås genom underlåtenhet bör dock medföra att den utgör ett omissivdelikt/äkta underlåtenhetsbrott.

³⁶ Det synes nästan helt saknas praxis när BBS-lagen tillämpats i brottmål. Vid sökningar i tre rättsdatabaser har endast HD-fallet från 2007 påträffats. Det kan givetvis finnas domar som inte hittats vid sökningarna, men tydligt är att BBS-lagen tillämpas mycket sällan.

hade förordat även en världslig ordning med dödsstraff för homosexuella som lever ut sin sexualitet.

HD prövade först om [LL] hade gjort sig skyldig till medhjälp till hets mot folkgrupp. Det hade i målet inte påståtts att [LL] skulle ha medverkat till [KG:s] spridning av meddelandena på annat sätt än genom att underlåta att ta bort dessa från anslagstavlan, efter det att de spritts genom att ha blivit tillgängliga på denna. Denna underlåtenhet låg i tiden efter det att [KG:s] gärning hade fullbordats. Enligt HD hade underlåtenheten därför inte påverkat [KG:s] handlande. Hets mot folkgrupp är inte ett s.k. perdurerande brott. HD kom därför fram till att [LL] inte kunde dömas för medhjälp till hets mot folkgrupp.

HD prövade därefter om [LL] kunde hållas ansvarig för spridningen i egenskap av gärningsperson till brottet hets mot folkgrupp. HD fann det inte uteslutet att även en underlåtenhet att hindra spridning av ett meddelande kan vara tillräcklig för straffansvar men att det förutsätter en s.k. garantställning. HD fann dock att BBS-lagens bestämmelser inte innebär att tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor, i vidare mån än vad som annars gäller, intar en garantställning såvitt avser BrB:s bestämmelse om hets mot folkgrupp.

Den fråga som återstod för HD att pröva var om [LL] skulle dömas för brott mot BBS-lagen. För att ta ställning till den frågan måste enligt HD först bedömas om de meddelanden som [KG] hade sänt in till anslagstavlan uppenbart var sådana som avses i bestämmelsen om hets mot folkgrupp. I detta fall stod det enligt HD klart att en fällande dom skulle innefatta en inskränkning av yttrandefriheten. Det var också klart att en fällande dom låg inom ramen för en möjlig tolkning av den tillämpliga straffbestämmelsen på sådant sätt att kravet på lagstöd måste anses uppfyllt.

HD anförde att innehållet i meddelandet endast är en av de faktorer som har betydelse vid bedömningen av om en gärning i det enskilda fallet är straffbar som hets mot folkgrupp. Härutöver ska också omständigheterna kring yttrandet beaktas. Detta måste enligt HD gälla också när som i detta fall bedömningen sker för att avgöra om [LL] skulle dömas för brott mot BBS-lagen, även om det i 5 § BBS-lagen endast talas om meddelandets innehåll.

HD pekade på att uppenbarhetskravet enligt förarbetena hade införts bl.a. för att det inte ansetts realistiskt att begära att den som

tillhandahåller tjänsten ska kunna ta ställning till svåra juridiska gränsdragningsproblem. Sammanfattningsvis anförde HD att, även om [KG] genom att sprida de aktuella meddelandena fick anses ha överskridit gränsen för vad som objektivt var att bedöma som hets mot folkgrupp, kunde det mot den angivna bakgrunden inte anses att detta hade varit uppenbart. HD ogillade därför åtalet mot [LL].

Grovt och ringa brott

Grovt brott – där straffskalan är fängelse i två år – bör enligt förarbetena komma i fråga när förekomsten av de slag av meddelanden som anges i 5 § första stycket har haft mycket stor omfattning eller det är fråga om upprepade förseelser.³⁷

I ringa fall ska inte dömas till ansvar. Det tar enligt förarbetena sikte på mindre allvarliga förseelser. Om det är fråga om ett enstaka meddelande, i en för övrigt seriös verksamhet, kan detta enligt allmänmotiveringen betraktas som ringa fall.

Subsidiaritetsbestämmelsen

Straffbestämmelsen gällande underlåtenhet att ta bort meddelanden från den elektroniska anslagstavlan ska enligt 7 § 2 st. BBS-lagen inte tillämpas om det för gärningen kan dömas till ansvar enligt BrB eller URL.

I ett par tvistemål gällande skadeståndsansvar för förtal har svaranden framfört att BBS-lagen uteslutande reglerar ansvar för det som sägs av andra än tillhandahållaren på modererade bloggar. Den omständigheten att BBS-lagen inte omfattar förtalsbrottet skulle då – enligt det argumentet – innebära att något ansvar för förtal på modererade bloggar inte kan utkrävas. Detta synsätt har inte godtagits av domstolarna. I praxis har domstolarna konstaterat att BBS-lagen är subsidiär till BrB men att det inte innebär någon begränsning i möjligheterna att föra skadeståndstalan med anledning av förtal.³⁸

³⁷ Prop. 1997/98:15 s. 21.

³⁸ Göta hovrätts dom den 19 april 2011 i mål FT 2010-10 och Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 1 juni 2011 i mål FT 1346-10.

16.3 Direktivet och lagen om elektronisk handel

16.3.1 Allmänt om direktivet och e-handelslagen

Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/31/EG av den 8 juni 2000 om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden (Direktivet om elektronisk handel), innehåller regler som rör bl.a. tjänsteleverande mellanhanders ansvar. Direktivet har genomförts genom lagen (2002:562) om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster, m.m. (e-handelslagen), som för vissa fall föreskriver frihet dels från skyldighet att ersätta skada och betala sanktionsavgift, dels från ansvar för oaktsamhetsbrott.³⁹ Frågan om mellanhanders ansvar kan i vissa avseenden ha relevans för det ansvar som finns för tillhandahållare enligt BBS-lagen.

Med *elektronisk handel* avses, enligt förarbetena till den svenska lagstiftningen, själva handeln av varor och tjänster över internet. Det vidare begreppet *informationssamhällets tjänster* inbegriper även övriga tjänster som är kopplade till handeln av varor och tjänster över internet eller andra nät. I begreppet informationssamhällets tjänster ingår därför, förutom själva handeln, en mängd olika tjänster såsom informationstjänster, finansiella tjänster, fastighetsmäklartjänster, webbhotell och söktjänster. En förutsättning för att en tjänst ska omfattas av begreppet är att den tillhandahålls online, dvs. via en förbindelse som möjliggör direkt interaktiv kommunikation.⁴⁰

Av särskild betydelse i förhållande till BBS-lagen är alltså sådana s.k. mellanhänder som regleras i e-handelslagen, bland annat söktjänster och mellanhänder i kontakten mellan dem som tillhandahåller tjänster och dem som använder dem. I förarbetena och i direktivet beskrivs mellanhänder utifrån tre olika kategorier; (1) *mere conduit* (enbart vidarebefordran), (2) *caching* (att lagring sker för att effektivisera vidare överföring av information) samt (3) *hosting* (värdtjänster av olika slag). I förarbetena anges följande om vad värdtjänster kan innebära:⁴¹

³⁹ Prop. 2001/02:150.

⁴⁰ A. prop. s. 19.

⁴¹ A. prop. s. 21.

Det finns även värdtjänster av olika slag, t.ex. webbhotell och chat-tjänster. Webbhotell är en tjänst som innebär uthyrning av lagringsutrymme. Den som vill göra en webbsida tillgänglig via Internet, men inte har en egen webbserver med permanent Internetuppkoppling, kan hyra ett sådant lagringsutrymme. Sådana tjänster tillhandahålls oftast av teleoperatörer, men även av andra tjänstetillhandahållare med s.k. portaler (webbsidor med ingångar till ett stort utbud av tjänster), som t.ex. MSN, Passagen, Spray och Torget. En form av värdtjänst är de s.k. elektroniska anslagstavlor (på engelska Bulletin Board System, BBS). Elektroniska anslagstavlor är ett sätt att möjliggöra kommunikation elektroniskt. Gemensamt för dessa tjänster är att användare både kan föra in text eller annan information på ”anslagstavlan” och ta del av den information andra har fört in.

16.3.2 Särskilt om förbudet mot allmän övervakningsskyldighet

Genom artikel 15.1 i direktivet om elektronisk handel förbjuds medlemsstaterna att ålägga tjänsteleverantörerna en allmän skyldighet att, i samband med tillhandahållande av sådana tjänster som avses i artiklarna 12–14, (dvs. enbart vidarebefordran, lagring för att effektivisera vidareöverföring och värdtjänster) övervaka den information de överför eller lagrar.

Tjänsteleverantörerna får inte heller åläggas någon allmän skyldighet att aktivt efterforska fakta eller omständigheter som kan tyda på olaglig verksamhet. I ingresspunkterna 47 och 48 förklaras närmare vad som avses med förbudet mot övervakningsskyldighet. Där poängteras bl.a. att förbudet endast gäller skyldigheter av allmän natur och inte övervakningsskyldighet i ett speciellt fall. Vidare sägs att direktivet inte berör medlemsstaternas möjlighet att kräva av tjänsteleverantörer som lagrar information från sina tjänstemottagare att visa den omsorg som skäligen kan förväntas av dem och vilken preciseras i nationell rätt, för att upptäcka och förhindra vissa slags olaglig verksamhet.

I förarbetena till e-handelslagen behandlas hur förbudet i direktivet mot att ålägga vissa tjänsteleverantörer en allmän övervakningsskyldighet förhåller sig till BBS-lagen. Regeringen anförde i det avseendet:⁴²

⁴² A. prop. s. 100.

Vid BBS-lagens tillkomst poängterades att det inte krävs att tillhandahållaren förhandsgranskar meddelanden eller aktivt kontrollerar varje enskilt meddelande som sänds till tjänsten. I stället anges i förarbetena att ett sätt att uppfylla uppsiktsplikten, om antalet meddelanden är stort, är att upprätta en ”klagomur” dit användarna kan vända sig om det förekommer straffbara meddelanden (prop. 1997/98:15 s. 14 f). Någon skyldighet att aktivt efterforska fakta eller omständigheter som kan tyda på olaglig verksamhet uppställs inte heller i lagen. BBS-lagen innebär alltså inte någon allmän övervakningsskyldighet, utan endast en plikt att hålla en viss uppsikt i skälig omfattning. Sammantaget leder detta till slutsatsen att BBS-lagen inte står i strid med artikel 15.1.

16.4 Behovet av och inriktningen för en reform

16.4.1 Allmänt om möjligheten att utvidga straffansvaret enligt BBS-lagen

Bedömning: Det finns ett behov av att se över lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor på ett mer övergripande och samlat sätt. Det ligger dock inte inom ramen för vårt uppdrag. Vi stannar därför vid att analysera om det finns skäl att utvidga det straffbara området inom ramen för den nuvarande regleringen.

Vårt uppdrag

I dag omfattar BBS-lagen vissa brott mot allmän ordning samt intrång i upphovsrätt som skyddas av URL. Enligt direktiven ska vi ta ställning till om det är lämpligt att utvidga ansvaret för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor, till att omfatta brott som uppenbart innebär en kränkning av enskildas personliga integritet, såsom olaga hot, och i så fall föreslå de ändringar som behövs i BBS-lagen.

Direktivens utgångspunkt är alltså en mer begränsad översyn – med inriktning endast på frågan huruvida ”brottskatalogen” i BBS-lagen ska utvidgas till att omfatta något eller några brott som innebär integritetskränkningar.

Enligt direktiven ska vi särskilt ta ställning till om en sådan utvidgning är lämplig med hänsyn till hur tillhandahållaransvaret är utformat och med beaktande av vad den tekniska utvecklingen

sedan lagens tillkomst har inneburit när det gäller vem som träffas av ansvaret. Vi tolkar vårt uppdrag så att vi inledningsvis – i ljuset av hur lagen är konstruerad – ska överväga om det finns förutsättningar för en begränsad reform på det sätt som direktiven anvisar.

BBS-lagen har ifrågasatts

BBS-lagen syftar till – vad gäller de tjänster som träffas – att vara neutral i förhållande till tekniska lösningar och hur dessa benämns. I lagtexten och i förarbetena anges att det ska vara fråga om elektronisk förmedling av meddelanden som har en viss funktion.

Som framgår i avsnitt 16.2.2 har det dock riktats kritik mot hur lagen är utformad och det sätt på vilket dess tillämpningsområde är avgränsat. Lagrådet anförde i lagstiftningsärendet att det kunde uppstå tvekan om vad som avses med en elektronisk anslagstavla och därigenom uppkomma gränsdragningsproblem. I doktrinen har det också framförts att BBS-lagen är svårtillämpad, att förarbetena är motstridiga och att begreppet elektronisk anslagstavla är olämpligt.

Vid de praxismöten som vi har anordnat⁴³ och i andra diskussioner som vi har haft i utredningen med praktiker har det framförts att BBS-lagen är tandlös, knappast någonsin aktualiseras och att den är föråldrad och dåligt anpassad till dagens teknikutveckling.

Att lagen skulle vara svårtillämpad – eller i vart fall uppfattas på det sättet – stöds av den nästan totala frånvaron av praxis. Utöver fallet NJA 2007 s. 805 saknas det helt refererad praxis i brottmål. Andra rättsfall är också mycket svårfunna. Även om lagen sedan 1998 säkerligen har prövats vid några tillfällen, kan det konstateras att den mycket sällan kommit att tillämpas.

Frågan är om BBS-lagen har sådana brister – när det gäller tydlighet och avgränsning – att det helt enkelt skulle vara verkningsslöst eller av olika skäl olämpligt att utvidga ansvaret för tillhandahållare till att omfatta fler typer av brott. I denna fråga gör vi följande överväganden.

⁴³ Praxismöten den 18 februari och den 12 november 2015 (se bilaga 3).

BBS-lagens tillämpningsområde

Av BBS-lagen och dess förarbeten framgår att den avser en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden och att den innefattar alla tjänster där någon inrättar en möjlighet för användare att sända in egna och ta del av andras meddelanden. I förarbetena görs även ett annat förtydligande; det kan vara både tjänster som erbjuds yrkesmässigt och tjänster som bedrivs av privatpersoner.

Enligt vår mening tillhandahåller BBS-lagen därigenom en tillräckligt tydlig avgränsning som kan anses stå sig över tid och därmed kan tillämpas även i dag – oavsett de stora förändringar gällande elektronisk kommunikation som skett sedan lagen infördes 1998. Det är naturligt att den tekniska utvecklingen har inneburit en framväxt av många olika tekniker för kommunikation som gör att lagen blir tillämplig på många fler och helt nya tjänster än de som fanns tillgängliga i slutet av 1990-talet. I grunden handlar det om just den teknik som gör det möjligt att sända in och ta del av andras meddelanden – oavsett vad själva tjänsten kallas. I någon mån kan kanske själva begreppet ”elektronisk anslagstavla” ha skymt sikten och gjort att lagen uppfattats som mer föråldrad och svårtillämpbar än den i realiteten är.

Genom förarbeten, praxis och doktrin har det också i någon omfattning utkristalliserats vilka tjänster som BBS-lagen är tillämplig på. I doktrinen har angetts att den omfattar interaktiva webbplatser, dvs. sådana som har chattfunktioner, kommentarsfält och andra typer av kommunikationstjänster. Vidare har anförts att den omfattar nyhetsgrupper och arkiv där användare kan ladda upp filer. Det har även framförts att den omfattar ”vanliga” webbplatser som har chattar, insändar – och diskussionsfora, gästböcker m.m. Uttalandena i förarbetena om att s.k. webbhotell omfattas av BBS-lagens definition har däremot i doktrinen ifrågasatts på ett tydligt sätt och av flera.

Den – förvisso mycket begränsade – praxis som finns torde anses kunna bekräfta vad som uttalats i doktrinen om BBS-lagens tillämpningsområde. I NJA 2007 s. 805 har en webbsida med gästbok – där besökare kunde skriva egna inlägg och kommentera andras inlägg – ansetts omfattas av BBS-lagen. I tre tvistemål som behandlat frågan om skadestånd med anledning av förtal, har

bloggar med modererade respektive omodererade kommentarsfunktioner anses omfattas av BBS-lagen.

BBS-lagens ansvarssubjekt

En annan fråga som kanske kan skapa oklarhet är vem som träffas av ansvaret. Ansvaret för den elektroniska anslagstavlan är enligt BBS-lagen den som tillhandahåller tjänsten. Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla är enligt förarbetena den som kan bestämma över tjänstens användning, inklusive de tekniska och administrativa rutinerna. Tillhandahållaren är enligt förarbetena den eller de som leder verksamheten där tjänsten erbjuds. Vem eller vilka dessa är får enligt BBS-lagen förarbeten avgöras mot bakgrund av omständigheterna i det enskilda fallet. I doktrinen har det uttryckts att det är den som sköter driften av en webbplats som omfattas av lagen. När en juridisk person eller en myndighet tillhandahåller en anslagstavla, bör enligt förarbetena de allmänna principer om företagaransvar som har vuxit fram i praxis gälla.

Att avgöra vem som har ett bestämmande inflytande över en verksamhet, och liknande frågeställningar, kan givetvis i vissa fall vara vanskligt. Det är dock ingen ny fråga för straffrätten att hantera eller något som specifikt gäller för BBS-lagen. Sådana frågor har tvärtom behandlats ofta och praxis har utmejslats för många olika slags brottstyper, inte minst sådana som berör näringsverksamhet, miljö, arbetsmiljö och ekonomisk brottslighet. Att avgöra vem som bär det straffrättsliga ansvaret för driften av en elektronisk anslagstavla bör därför kunna hanteras med tillämpning av den befintliga lagstiftningen och de rättsprinciper som utvecklats vid tillämpning av andra brottstyper.

Frågeställningar kring jurisdiktion

Frågan om straffrättslig jurisdiktion har också framhållits som ett skäl till att BBS-lagen inte tillämpas. Bland annat har det framförts i våra kontakter med praktiker, att lagen inte blir tillämplig om servern som tjänat en aktuell elektronisk tjänst finns i ett annat land än Sverige. Såvitt vi kan bedöma finns det inga skäl att avgränsa svensk jurisdiktion på det sättet. I den mån den ansvarige

för driften finns i Sverige – och de handlingar han eller hon borde ha vidtagit skulle ha vidtagits här i landet – torde det inte möta något hinder att pröva frågan inför svensk domstol. Om exempelvis en person i Sverige driver en blogg och har möjlighet att kontrollera och avgöra vilka kommentarer som blir tillgängliga i ett kommentarsfält, torde det föreligga svensk domsrätt även om bloggen tillhandahålls via ett blogghotell på en utländsk server. I den mån den fysiska person som träffas av ansvaret – dvs. den som sköter driften och kan styra över innehållet – befinner sig i ett annat land torde det däremot kunna vara på det sättet att det saknas svensk jurisdiktion. Rättsläget kan dock klarläggas först när sådana olika frågeställningar prövas i praxis, enligt de generella bestämmelserna i 2 kap. BrB om tillämpligheten av svensk lag.

BBS-lagens tillämpningsområde kan vidgas

Att BBS-lagen inte har tillämpats i någon nämnvärd utsträckning kan bero på att den redan från början fick ett snävt avgränsat tillämpningsområde. De tydliga avgränsningar i det straffrättsliga ansvaret som lagstiftaren valde när lagen infördes torde ha motiverats av de rätts säkerhetskrav som särskilt måste ställas i fråga om underlåtenhetsbrott. Att lagen inte har tillämpats mer än i ett fåtal fall behöver alltså inte med någon självklarhet betyda att lagen är oklart konstruerad eller svår att tillämpa. Avgränsningen till ett fåtal brott, kravet på att det uppenbart ska vara fråga om ett sådant brott som räknas upp i bestämmelsen och att den ansvariga uppsåtligen eller av grov oaktsamhet ska ha underlåtit att ta bort meddelandet, torde innebära att antalet fall som efter utredning kan leda till åtal är begränsat. Att domstolarna inte har dömt i fler fall kan alltså enligt vår bedömning mer handla om bevis svårigheter än om en alltför komplex eller oklar lagstiftning. Mot den bakgrunden går det – såvitt vi kan bedöma – att upprätthålla tillräckliga rätts säkerhetskrav och tillämpa BBS-lagen på dagens elektroniska kommunikation.

Samtidigt är det tydligt att en reformerad lagstiftning skulle kunna anpassas till dagens kommunikationsformer och att nya förarbeten skulle kunna vägleda på ett mycket tydligare sätt hur gränsdragningar ska göras och hur olika praktiska situationer ska

behandlas. En sådan översyn skulle kunna göra lagen mer lättillämpad. I det sammanhanget finns det anledning att också uppmärksamma några andra frågor.

En fråga är vilket ansvar som gäller vid sidan av BBS-lagen – och kanske också ska gälla – för den som tillhandahåller olika former av tjänster på internet, när det begås brott vid användningen av dessa tjänster. Tjänsteleverantörernas medverkansansvar har hittills i praxis främst prövats vid upphovsrättsbrott.⁴⁴ Samtidigt innebär teknikutvecklingen och det växande antalet tjänster att det kan finnas skäl att analysera medverkansansvaret på ett mer övergripande sätt.

En annan fråga som behöver belysas ytterligare är förhållandet mellan BBS-lagen och bestämmelserna om särskild rättsverkan av brott. BBS-lagen föreskriver en straffsanktionerad skyldighet för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla att ta bort vissa brottsliga meddelanden eller på annat sätt förhindra vidare spridning av sådana meddelanden. Underlåtenheten i detta avseende kan alltså föranleda straffansvar. Det finns dock ingen möjlighet för domstolen att särskilt ålägga den ansvarige att vidta rättelse, dvs. se till att brottsliga meddelanden tas bort. Man skulle kunna överväga om BBS-lagen borde kompletteras med en sådan ordning, närmast utformad som någon form av särskild rättsverkan av brott. En sådan ordning måste dock förhålla sig till begreppsbildningen ”ta bort” eller ”förhindra vidare spridning”. Frågeställningen bör därför behandlas inom ramen för en mer allmän och samlad översyn av BBS-lagen.

Trots de behov av en översyn av BBS-lagen som vi har pekat på finns det enligt vår bedömning inte skäl att ”döma ut” lagen som verkningslös. Vår bedömning blir mot bakgrund av det vi lyft fram om tillämpningsområde, ansvarssubjekt och jurisdiktion, att BBS-lagen skulle kunna tillämpas oftare än i dag om den uppmärksammas av de brottsbekämpande myndigheterna och det i sin tur leder till fler domstolsprövningar och en praxisbildning som ger vägledning i olika gränsdragningsfrågor.

⁴⁴ Se t.ex. NJA 1996 s. 79, NJA 2000 s. 292, RH 2012:45 och RH 2013:27. Frågor kring elektroniska tjänsteleverantörers ansvar vid olaga hot diskuteras i Olsen, Näthat i form av hot – Några reflektioner kring elektroniska tjänsteleverantörers ansvar, SvJT 2015 s. 297 ff.

BBS-lagen har också ett betydande signalvärde. En mängd olika webbplatser och forum hänvisar till att dess kommentarsfält modereras i enlighet med BBS-lagen. BBS-lagen iakttas alltså i stor utsträckning av dem som driver webbsidor. Det talar för att lagen är känd för olika tillhandahållare och kan ha en normbildande funktion.

Förutsatt att det finns tillräckliga skäl att utvidga det straffbara området, kan detta enligt vår bedömning göras inom ramen för den nuvarande BBS-lagen. En sådan utvidgning kan i sig leda till att lagen tillämpas oftare och att praxisbildningen mer tydligt kan ge ledning för tolkningen av lagens tillämpningsområde i alla delar.

16.4.2 Särskilt om en utvidgning av straffansvaret enligt BBS-lagen

Bedömning: Allt fler tjänster tillhandahålls och de kan användas för att begå brott mot den personliga integriteten. Det straffrättsliga ansvaret för tillhandahållare enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor behöver därför utvidgas och gälla även brott som innebär allvarliga intrång i den personliga integriteten. Det utvidgade ansvaret bör bli väl avgränsat och tydligt. Regleringen bör utformas i linje med hur det nuvarande straffansvaret är konstruerat. Därmed kan ett utvidgat straffansvar tillgodose både de rätts säkerhetskrav som måste ställas och samtidigt innebära en rimlig avvägning i förhållande till yttrandefriheten.

De ursprungliga skälen för att lägga ett ansvar på tillhandahållaren

I dag gäller BBS-lagen vissa brott mot allmän ordning samt upphovsrättsintrång. I förarbetena till BBS-lagen anfördes särskilt några omständigheter till stöd för att införa ett ansvar för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla att ta bort vissa brottsliga meddelanden. Det som anfördes var i huvudsak följande:

- Det kan numera ske en stor spridning av information.

- Elektroniska anslagstavlor kan användas för spridning av meddelanden som typiskt sett är straffbara.
- Medverkansansvar för tillhandahållare är inte tillräckligt.
- Det finns en brist på kontroll och en reglering behövs för att bygga upp rättsmedvetandet.
- Meddelanden når många människor och det är angeläget att hindra spridning, inte minst till ungdomar.

Dessa skäl har enligt vår bedömning lika stor bäring på frågan om en utvidgning av straffansvaret enligt BBS-lagen som syftar till att hindra spridning av meddelanden som innebär intrång i den personliga integriteten.

När det gäller frågan om brist på kontroll och behovet av ett ökat rättsmedvetande, kan det – som påpekas tidigare i detta avsnitt – lyftas fram att många kommentarsfält i olika forum hänvisar till att BBS-lagen tillämpas vid modereringar eller att lagen i övrigt iakttas. Det kan tyda på att BBS-lagen gett upphov till en viss kontrollverksamhet och ett frivilligt ansvarstagande. Det i sig kan tala för att det finns goda möjligheter att komplettera grunden för denna kontrollverksamhet genom att utvidga kretsen av brott till att även gälla brott mot den personliga integriteten.

I sammanhaget bör framhållas att det – utöver vad BBS-lagen föreskriver – finns en självsanering på många sajter och sociala medier. Både på större och mindre tjänster finns olika funktioner där enskilda kan anmäla meddelanden och annan information som utgör integritetskränkningar, vilket leder till att tjänsteleverantören på basis av anmälan – i vissa fall – tar bort dessa. Annan frivillig kontroll sker även på olika forum genom filtrering av vissa slag av ord eller bilder eller på annat sätt.

Ytterligare skäl har tillkommit för att utvidga BBS-lagens tillämpningsområde

Utöver vad som anfördes vid BBS-lagens införande 1998, finns det ytterligare skäl som talar för att utvidga ansvaret för tillhandahållare till att omfatta integritetskränkande brott.

Sedan 1998 har möjligheterna till elektronisk kommunikation genom internet ökat väsentligt.⁴⁵

Det tillkommer ständigt nya tjänster där människor på olika sätt kan publicera meddelanden, bilder och annat samt kommentera andras publiceringar. Detta är givetvis en positiv utveckling som vidgat möjligheterna att inhämta information och som gett människor helt nya möjligheter att vid sidan av traditionella medier uttrycka sina åsikter och väcka opinion. Samtidigt innebär detta nya möjligheter att begå integritetskränkande brott vilka kan ge allvarliga psykiska och sociala skadeverkningar.

Till detta kommer att det inte sällan är svårt att utreda vem som skrivit meddelanden på internet som är straffbara enligt olika bestämmelser i BrB, t.ex. förtal, olaga hot eller ofredande. Det beror delvis på de möjligheter som finns till anonymitet och användning av olika alias när man agerar på internet. Dessutom kan det – även om ett användarkonto kan spåras till en viss dator – vara svårt att styrka vem som skrivit ett meddelande, dvs. vem som har använt t.ex. en dator. Dessa problem ställs polisen inför när brott som faller under allmänt åtal ska utredas. Den enskilde som utsätts för sådana angrepp saknar själv ofta helt möjlighet att ta reda på vem som döljer sig bakom anonymiteteten och har därför inte möjlighet att väcka ett enskilt åtal eller ett civilrättsligt ersättningskrav mot den som uttalat sig anonymt.

Internet erbjuder också möjlighet att på olika sätt ansluta sig till andras meddelanden och solidarisera sig med dessa genom att skriva liknande i exempelvis en diskussionstråd eller genom att ”gilla” vad någon annan har skrivit. För den enskilde kan det uppfattas som ett allvarligt angrepp och ett samlat och organiserat ”drev” om ett stort antal personer uttalar sig nedsättande, kränkande eller hotfullt mot den personen.

Den som uttalar sig på ett brottsligt sätt bör givetvis i första hand själv hållas ansvarig för det han eller hon uttalat. Möjligheterna att uttala sig på ett brottsligt sätt om någon – ibland under skydd av anonymitet – och möjligheterna att ansluta sig till andras nedsättande kommentarer är dock beroende av att det tillhandahålls ett forum för detta.

⁴⁵ Se kapitel 5 där alla sådana aspekter behandlas.

Då det är fråga om ett stort antal meddelanden, där själva mängden gör att ett angrepp upplevs som allvarligt, kan det i praktiken finnas begränsade eller helt obefintliga möjligheter för rättsväsendet att lagföra alla dem som stått bakom olika kommentarer. Än mindre blir möjligheterna för den enskilde att vidta några sådana rättsliga åtgärder. Det kan i dessa situationer framstå som rimligt att den som tillhandahåller ett forum – den elektroniska anslagstavlan – och som alltså har möjlighet att påverka dess innehåll också ska ha ett straffsanktionerat ansvar för att inte forumet används till att kränka eller skada någon annan på ett allvarligt sätt. I vissa fall kan skyldigheten för tillhandahållaren att ta bort eller förindra vidare spridning av ett meddelande också vara det enda straffrättsliga skydd som står till buds.

En betydelsefull aspekt i sammanhanget är vikten av att kränkande meddelanden i möjligaste mån kan tas bort från de forum där de förekommer och att fortsatt spridning så långt möjligt kan hindras. Den person som publicerat något på ett forum på internet kan i många fall inte själv ta bort det som publicerats. Även om den personen blir lagförd, finns det därför sällan möjlighet att – ens teoretiskt – rikta sådana krav mot denne. BBS-lagen uppställer som ett grundläggande krav att tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla ska ta bort meddelandet från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning, om meddelandet innefattar vissa särskilt angivna brott. Om ”brottskatalogen” i BBS-lagen utvidgas till brott som innebär en kränkning av den personliga integriteten, skulle det därför kunna finnas större möjligheter att kränkande meddelanden och bilder tas bort från olika forum och att dess vidare spridning motverkas.

Som anges i förarbetena torde i vissa fall förmedlaren av ett brottsligt meddelande kunna anses som medverkande till brottet och därför kunna dömas för medhjälp till brott. Det finns dock inget stöd i praxis för detta – annat än vid brott mot upphovsrätten.⁴⁶ Möjligheten att i vissa fall tillämpa bestämmelserna i 23 kap. BrB om medhjälp till brott framstår därför som ett otillräckligt och högst osäkert straffrättsligt skydd.

⁴⁶ Se t.ex. NJA 1996 s. 79, NJA 2000 s. 292, RH 2012:45 och RH 2013:27.

Det finns alltså enligt vår bedömning flera starka skäl som var för sig och sammantaget talar för en utvidgning av BBS-lagen till att avse allvarliga brott mot den personliga integriteten.

Skäl mot en utvidgning av tillämpningsområdet till flera brottstyper

Varje utvidgning av ett straffansvar som riskerar att begränsa möjligheten att fritt ge uttryck för sina åsikter måste vägas noggrant mot intresset av yttrandefrihet. Möjligheten för var och en att utan kostnader och utan någon uppbackning eller med hjälp av etablerade nätverk kunna yttra sig och framföra åsikter på internet, kan sägas vara en landvinning för yttrandefriheten.

Genom olika forum på internet finns det numera – i förhållande till vad som gällde tidigare – väsentligt större möjligheter för människor att uttrycka sina åsikter, ifrågasätta andras ståndpunkter och att väcka och bilda opinion. Som det framhålls i våra direktiv har internets framväxt inneburit positiva förändringar för yttrandefriheten och den demokratiska debatten. En utvidgning av BBS-lagen kan därför – som också lyfts fram i direktiven – påverka samhällsdebatt och nyhetsrapportering på sociala medier.

Yttrandefriheten kan dock enligt vår mening knappast vara ämnad att i sig skydda spridning av uppgifter eller information som innebär brott. I den mån något är brottsligt att uttrycka, har man ju inte rätt att yttra sig på det viset. Avvägningen mot yttrandefriheten har då gjorts redan vid kriminaliseringen av själva yttrandet. Att publicering eller annan spridning av sådana meddelanden hindras kan därför inte i sig ses som en förlust för yttrandefriheten.

Om BBS-lagen utvidgas till att avse fler brott än i dag, så innebär det att kravet på den som tillhandahåller den elektroniska anslagstavlan skärps. Konsekvensen kan bli starkare inslag av förhandsgranskning av kommentarsfunktioner och en omotiverat hård självcensur. Om kraven på tillhandahållaren blir för stora kan i förlängningen effekten bli att färre aktörer överhuvudtaget tillhandahåller möjligheter för enskilda att publicera inlägg i olika forum. En sådan utveckling kan givetvis ses som en förlust för yttrandefriheten och den fria samhällsdebatten. Samtidigt beror detta i stor utsträckning på hur ett eventuellt utökat straffrättsligt ansvar utformas.

I rättsfallet *Delfi AS mot Estland* slog Europadomstolen fast att förbud mot vidare spridning kan innebära intrång i någons yttrandefrihet enligt artikel 10 i Europakonventionen.⁴⁷ Domstolen konstaterade att de i målet aktuella yttrandena hade varit olagliga till sin natur och av sådan art att de i sig inte kunde anses åtnjuta något skydd enligt artikel 10. Yttrandefriheten för upphovsmännen till kommentarerna var därför inte en fråga för domstolen. Frågan var om den nationella domstolens beslut att hålla Delfi (det bolag som tillhandahöll det forum där kommentarerna publicerades) ansvarigt för uttalandena hade stått i strid med bolagets frihet att vidarebefordra information – såsom den garanteras enligt artikel 10 i Europakonventionen. Ett alltför långtgående ansvar i detta avseende kunde alltså enligt Europadomstolen innebära en överträdelse av artikel 10.

I processen vid Europadomstolen yttrade sig flera organisationer som på olika sätt verkar för yttrandefrihet och mediernas rättigheter. I yttrandena framhölls bl.a. att det föreligger skillnader mellan internet och traditionella medier och att tjänsteleverantörer på internet inte kan behandlas på samma sätt som traditionella medier och åläggas samma ansvar.⁴⁸ Vidare framfördes att kommentarsfält, där någon kan uttrycka sig utan godkännande från någon publicist, möjliggör och främjar en offentlig debatt i dess renaste form samt att den som endast är värdtjänst för andras innehåll i princip bör vara immun mot ansvar för sådant innehåll.⁴⁹ En annan aspekt som framhölls var att möjligheterna att yttra sig anonymt eller under pseudonym stödjer grundläggande rättigheter till privatliv och möjligheter att utöva sin yttrandefrihet.⁵⁰ Vidare anfördes att läsarkommentarer i tidningarnas nätupplagor omformar media från ett ensidigt flöde till en deltagande form där mångas röster, synpunkter och utgångspunkter kan lyftas fram.⁵¹

Frågan i målet *Delfi AS mot Estland* gällde om det civilrättsliga skadestånd som ålades klaganden – med anledning av anonyma kommentarer som hade gjorts i dess kommentarsfunktion – hade utgjort ett oproportionerligt ingrepp i bolagets yttrandefrihet och därigenom stått i strid med artikel 10. Europadomstolen fann att

⁴⁷ Se avsnitt 4.3.4 där det rättsfallet närmare refereras.

⁴⁸ Yttrande från The Helsinki Foundation for Human Rights.

⁴⁹ Yttrande från Article 19.

⁵⁰ Yttrande från Access.

⁵¹ Yttrande från Media Legal Defence Initiative.

skadeståndet i detta fall inte hade utgjort ett oproportionerligt intrång i yttrandefriheten. När det var fråga om kommentarer av det slag som domstolen hade behandlat i detta mål (s.k. hatespeech och uppmaningar till våld), fann domstolen att det inte hade stått i strid med artikel 10 att hålla klaganden ansvarig för underlåtenheten att skyndsamt ta bort kommentarerna, trots att förekomsten av dessa inte hade påtalats för Delfi av den utsatte eller av tredje man.

Europadomstolens avgörande i detta mål torde innebära att en utvidgning av tillämpningsområdet för BBS-lagen som en utgångspunkt måste ta hänsyn till riskerna för att meddelanden inte kommer att läggas ut alls eller tas bort i för stor utsträckning. Ett utvidgat ansvar i BBS-lagen för tillhandahållare måste därför avgränsas så att det inte, utöver vad som är nödvändigt, begränsar yttrandefriheten eller minskar möjligheterna till opinionsbildning.

Särskilt om vad som sagts i olika internationella sammanhang om mellanhänders ansvar

Frågan om mellanhänders ansvar för innehållet i meddelanden (dvs. internettrafiken) har behandlats i olika internationella sammanhang.

År 2003 antogs inom Europarådet en deklARATION gällande friheten att kommunicera på internet.⁵² I deklARATIONEN anges att det är nödvändigt att begränsa ansvaret för tillhandahållare av tjänster när de agerar endast som vidarebefordrare eller när de – i god tro – tillhandahåller tillgång till, eller utgör värd för, innehåll från en tredje person. Gällande denna fråga anges följande:

Principle 6: Limited liability of service providers for Internet content

Member states should not impose on service providers a general obligation to monitor content on the Internet to which they give access, that they transmit or store, nor that of actively seeking facts or circumstances indicating illegal activity.

Member states should ensure that service providers are not held liable for content on the Internet when their function is limited, as defined by national law, to transmitting information or providing access to the Internet.

⁵² Declaration on freedom of communication on the Internet, adopted on 28 May 2003, at the 840th meeting by the Committee of Ministers of the Council of Europe.

In cases where the functions of service providers are wider and they store content emanating from other parties, member states may hold them co-responsible if they do not act expeditiously to remove or disable access to information or services as soon as they become aware, as defined by national law, of their illegal nature or, in the event of a claim for damages, of facts or circumstances revealing the illegality of the activity or information.

When defining under national law the obligations of service providers as set out in the previous paragraph, due care must be taken to respect the freedom of expression of those who made the information available in the first place, as well as the corresponding right of users to the information.

In all cases, the above-mentioned limitations of liability should not affect the possibility of issuing injunctions where service providers are required to terminate or prevent, to the extent possible, an infringement of the law.

I en rekommendation från 2007 till medlemstaterna⁵³ angav ministerkommittén inom Europarådet att internet å ena sidan på ett tydligt sätt kan förbättra möjligheterna att utöva mänskliga rättigheter och fundamentala friheter, men att internet å andra sidan på ett negativt sätt kan påverka dessa rättigheter. Därför rekommenderas att medlemsstaterna tydliggör vilken roll och vilket ansvar olika intressenter har inom ny informations- och kommunikationsteknik.

I en annan rekommendation från 2011,⁵⁴ uppmanade ministerkommittén inom Europarådet medlemstaterna att överväga behovet av reglering på ett sätt som garanterar människors rätt att söka och få tillgång till information samt tillhandahålla skyddsåtgärder mot ingripanden som har en negativ inverkan på yttrandefriheten och leder till obefogad självkontroll och självcensur.

Föreningens rapportör för skyddet för yttrandefriheten angav i sin rapport till rådet för de mänskliga rättigheterna, att mellanhänder på internet inte bör åläggas att utöva censur.⁵⁵ I rapporten anfördes bl.a. följande:

⁵³ Recommendation CM/Rec(2007)16 to member States on measures to promote the public service value of the Internet (adopted on 7 November 2007).

⁵⁴ Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member States on a new notion of media (adopted on 21 September 2011).

⁵⁵ The UN Human Rights Council's Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, report of 16 May 2011 to the Human Rights Council (A/HRC/17/27).

25. As such, legitimate types of information which may be restricted include child pornography (to protect the rights of children), hate speech (to protect the rights of affected communities), defamation (to protect the rights and reputation of others against unwarranted attacks), direct and public incitement to commit genocide (to protect the rights of others), and advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence (to protect the rights of others, such as the right to life).

27. In addition, the Special Rapporteur emphasizes that due to the unique characteristics of the Internet, regulations or restrictions which may be deemed legitimate and proportionate for traditional media are often not so with regard to the Internet. For example, in cases of defamation of individuals' reputation, given the ability of the individual concerned to exercise his/her right of reply instantly to restore the harm caused, the types of sanctions that are applied to offline defamation may be unnecessary or disproportionate. ...

43. The Special Rapporteur believes that censorship measures should never be delegated to a private entity, and that no one should be held liable for content on the Internet of which they are not the author. Indeed, no State should use or force intermediaries to undertake censorship on its behalf. ...

74. Intermediaries play a fundamental role in enabling Internet users to enjoy their right to freedom of expression and access to information. Given their unprecedented influence over how and what is circulated on the Internet, States have increasingly sought to exert control over them and to hold them legally liable for failing to prevent access to content deemed to be illegal.

Inom ramen för OECD⁵⁶ hölls det i juni 2010 en s.k. workshop gällande mellanhänders ekonomiska och sociala roll.⁵⁷ I de slutsatser som publicerades från det mötet, togs bland annat upp behovet av tydliga regler och förutsebarhet. Vidare belystes vilka svårigheter som kan finnas när krav ställs på att skydda enskildas privatliv, bl.a. för mellanhänder att avgöra vad som publicerats utan den enskildes samtycke. Gällande denna fråga anfördes följande i dokumentet från det mötet:

In protecting privacy on the Internet, participants highlighted a conflict of interest facing intermediaries whose business model relies on monetising personal information of users as a way of financing

⁵⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development.

⁵⁷ The role of internet intermediaries in advancing public policy objectives, 16 juni 2010 i Paris.

services offered at no direct cost. They emphasised that privacy depends on the concept of consent and that it is often impossible for Internet platforms to discern whether a person has consented or not to the material related to him/her being on the platform. Furthermore, participants agreed that on Web 2.0 platforms, it is very difficult for Internet intermediaries to differentiate personal data from non-personal data, although they are in a position technically to protect privacy, e.g. through strict default settings. Participants called for effective enforcement of existing legislation through improved co-operation between industry, policy makers, regulators and civil society representatives.

Ett utvidgat straffrättsligt ansvar för tillhandahållaren ska innebära en rimlig avvägning i förhållande till yttrandefriheten

Enligt vår mening finns det starka skäl att utvidga ansvaret enligt BBS-lagen till i vart fall mer allvarliga brott mot den personliga integriteten. Sådana brott kan – genom den spridning internet tillhandahåller och de svårigheter som finns att få bort uppgifter från internet och motverka fortsatt spridning – innebära allvarliga sociala och känslomässiga skador för enskilda. De brister i straffskyddet som finns, på grund av utredningssvårigheter när det är frågan om anonyma avsändare och på grund av att brottsutredningar tar tid, kan i vissa fall kompenseras om straffansvar i fler fall än i dag kan riktas mot den som tillhandahåller ett forum där brotten begås. Möjligheterna att ta bort meddelanden och hindra fortsatt spridning kan på det sättet delvis öka.

En utvidgning av straffansvaret för tillhandahållarna ska inte ses som ett alternativ till lagföring av den som har skrivit meddelandet. Straffansvaret enligt BBS-lagen har ett eget syfte som går ut på att motverka missbruk av de tjänster som tillhandahålls. När riskerna för missbruk av tjänsterna ökar framstår det som rimligt att också ansvaret för tillhandahållarna ökar.

Som återges i avsnitt 16.3.2 gjordes den bedömningen när e-handelslagen⁵⁸ infördes, att BBS-lagen inte stod i strid med direktivet om elektronisk handel.⁵⁹ En utvidgning av BBS-lagens brotts-

⁵⁸ Lagen (2002:562) om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster, m.m.

⁵⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/31/EG av den 8 juni 2000 om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden (Direktivet om elektronisk handel).

katalog till att gälla några fler brott, skulle inte innebära någon ändring i BBS-lagens grundläggande struktur eller hur ansvaret är konstruerat. Den bedömning som regeringen gjorde 2001 då direktivet genomfördes i svensk lag, att BBS-lagen är förenlig med det förbud mot en allmän övervakningsskyldighet för mellanhänder som föreskrivs i direktivet, bör därför enligt vår bedömning ha fortsatt giltighet.

Vid vår bedömning av hur långt straffansvaret enligt BBS-lagen bör utvidgas, har vi att noga överväga de yttrandefrihetsaspekter som delvis talar mot en sådan utvidgning.

De deklARATIONER och rekommendationer som gjorts inom ramen för Europarådet, Förenta Nationerna och OECD understryker att ett långtgående ansvar för tillhandahållare av forum och andra mellanhänder kan vara skadligt för yttrandefriheten på internet. De argument som framförts av olika intresseorganisationer i rättsfallet Delfi AS mot Estland finns det också skäl att beakta.

Europadomstolens avgörande Delfi AS mot Estland ger dock inget stöd för att det skulle stå i strid med artikel 10 i Europakonventionen att ålägga en tillhandahållare ett ansvar att självman granska och ta bort vissa olagliga kommentarer som sänds in till en elektronisk anslagstavla, i vart fall inte om ansvaret är begränsat till mer uppenbara fall.

Om ansvaret är mycket omfattande och det dessutom är oklart i förväg hur långt det sträcker sig finns det – som påtalats ovan – en uppenbar risk att möjligheterna för enskilda att framföra åsikter och bilda opinion minskar. En utvidgning får därför inte innebära risker i det avseendet. Straffansvar enligt BBS-lagen inträder för den som inte tar bort vissa meddelanden. Eftersom det är fråga om ett s.k. äkta underlåtenhetsbrott kan det endast överträdas genom underlåtenhet. Det innebär alltså att frihet från straffansvar förutsätter att den ålagde handlar på ett visst sätt. Eftersom det är en sådan brottskonstruktion, finns det utifrån allmänna rättssäkerhets- och legalitetsaspekter ett starkt egenvärde att det är tydligt för den enskilde vad som förväntas av denne för att undvika straffansvar.

I våra fortsatta överväganden blir utgångspunkten att det finns ett behov av att utvidga BBS-lagen till att omfatta fler brott än i dag och att en sådan utvidgning kan göras om den inte blir större än att

yttrandefriheten fortfarande värnas och kraven på rättssäkerhet och legalitet tillgodoses.

16.5 Utredningens förslag

Förslag: Olaga hot och olaga integritetsintrång ska omfattas av en utvidgning av straffansvaret enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor. Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla ska alltså, utöver vad som gäller i dag, vara skyldig att ta bort ett meddelande från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 4 kap. 5 § brottsbalken om olaga hot eller 4 kap. 6 b § brottsbalken om olaga integritetsintrång.

I de fall meddelandets innehåll är sådant som avses i bestämmelsen om olaga integritetsintrång får brottet åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Bedömning: Utvidgningen av straffansvaret enligt lagen (1998:112) om elektroniska anslagstavlor bör inte gälla ofredande, förtal eller förolämpning.

16.5.1 Inledning

I våra direktiv anges att vi särskilt ska beakta om de brottstyper som skulle kunna vara aktuella vid en utvidgning av straffansvaret enligt BBS-lagen är utformade på ett sådant sätt att tillhandahållaren har en realistisk möjlighet att ta ställning till om meddelandet är brottsligt.

När BBS-lagen infördes diskuterades vilka brottstyper som var lämpliga att inkludera. I det sammanhanget anförde regeringen:⁶⁰

Om skyldigheten att ta bort meddelanden gällde alla slag av brottsliga gärningar skulle man kunna invända att reglerna skulle bli svåra att följa. Informationsflödet är ibland för stort för att den som tillhandahåller tjänsten systematiskt skall kunna granska och bedöma alla

⁶⁰ Prop. 1997/98:15 s. 16 f.

meddelanden som förmedlas. För att göra det praktiskt möjligt för tillhandahållaren att efterleva lagen bör det straffbara området, i vart fall som ett första steg, begränsas till att avse vissa brott mot allmän ordning och intrång i upphovsrätten m.m. I det första fallet är det normalt sett möjligt att göra en bedömning som grundas enbart på meddelandets innehåll, dvs. av tillhandahållaren kända faktorer. Skyldigheten att ta bort meddelanden bör därför knytas till om meddelandet har ett sådant innehåll som avses i bestämmelserna i 16 kap. 5, 8, 10 a eller 10 b § brottsbalken om uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott respektive olaga våldsskildring. Den typ av meddelanden som avses i de angivna bestämmelserna är relativt sett enkla att identifiera och en bedömning av innehållet kan göras utifrån objektiva kriterier.

När det gäller ett upphovsrättsligt skyddat meddelande bör ansvaret för tillhandahållaren knytas till om användaren genom att sända in meddelandet har gjort intrång i upphovsrätt eller i rättighet som skyddas genom föreskrift i 5 kap. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Eftersom elektroniska anslagstavlor ofta tillhandahålls av personer som inte yrkesmässigt sysslar med tjänsterna är det inte realistiskt att begära att den som tillhandahåller tjänsten skall kunna ta ställning till svåra juridiska gränsdragningsproblem. Det bör därför ställas upp en begränsning i skyldigheten att avlägsna vissa meddelanden som tar sikte på hur tydligt meddelandets innehåll är. Skyldigheten bör därför finnas endast när det är uppenbart att ett meddelande har sådant innehåll som avses i de ifrågakvarande lagrummen i 16 kap. brottsbalken eller att användaren har gjort intrång i upphovsrätt m.m.

I BBS-lagen inkluderades vissa brott mot allmän ordning i 16 kap. BrB. Det antogs att det normalt sett är möjligt att göra en bedömning av om meddelandet i sig utgör brott grundat enbart på meddelandets innehåll (dvs. kända faktorer för tillhandahållaren). Dessa brott kan sägas vara enkla att identifiera och en bedömning kan göras utifrån objektiva kriterier. Det är också fråga om brottstyper där brottets fullbordanspunkt sammanfaller med att de sprids – dvs. samtidigt som de sänds in till en elektronisk anslagstavla.

Frågan för oss är vilka brott mot den personliga integriteten som med en analys av kravet på tydlig och rättsäker lagstiftning bör kunna inkluderas i BBS-lagens ”brottskatalog”. Vi ska enligt direktiven särskilt beakta om de brottstyper som skulle kunna vara aktuella är utformade på ett sådant sätt att tillhandahållaren har en realistisk möjlighet att ta ställning till om meddelandet är brottsligt. Rent allmänt kan det sägas vara svårare att objektivt – endast utifrån meddelandets innehåll – avgöra om ett meddelande har ett

brottsligt innehåll när det är fråga om integritetskränkande brott i jämförelse med brott mot allmän ordning. Förutsättningarna för detta måste dock övervägas särskilt för varje brottstyp.

16.5.2 Ska olaga hot inkluderas?

Olaga hot omnämns i våra direktiv som exempel på brott som skulle kunna inkluderas i en utvidgning av BBS-lagens tillämpningsområde (bestämmelsen behandlas utförligt i kapitel 11 där vi även föreslår att tillämpningsområdet ska utvidgas).

Olaga hot utgör ofta ett allvarligt angrepp på någons personliga integritet. Det är ett brott mot person och förutsätter därför att hotet riktar sig mot någon person eller mot en avgränsad grupp av personer. Det finns flera fall i praxis där hot som lagts ut på olika öppna internetsidor har bedömts som olaga hot, vilket förutsätter att uppsåt förelegat att hotet skulle komma den hotades kännedom och att det faktiskt också har skett.⁶¹

Att ett uttalande innebär exempelvis ett hot om våld är ofta tydligt redan genom dess ordalydelse. I många fall kan därför tillhandahållaren ha en realistisk möjlighet att ta ställning till om meddelandet är sådant som avses i bestämmelsen om olaga hot. Detta gäller enligt vår bedömning även med beaktande av kravet att det ska vara uppenbart för tillhandahållaren att meddelandet är ett olaga hot. De ändringar av bestämmelsen om olaga hot som vi föreslår i avsnitt 11.5 och som innebär att också hot mot någons frihet eller frid i vissa fall kan straffas för olaga hot föranleder inte någon annan bedömning.

Det blir allt mer vanligt att elektroniska anslagstavlor används när hot framförs. Om någon framställer hot mot någon annan på ett sätt som gör det möjligt för många andra att uppfatta, finns det risk att andra inspireras och att flera hot framförs på internet. Det förekommer mer eller mindre organiserade ”drev” på internet, där ett stort antal personer uttalar sig nedsättande, kränkande eller hotfullt mot en enskild person. Det kan finnas begränsade möjligheter att beivra sådana brott genom att rikta ansvaret mot var och en som skickar in meddelanden – inte minst om det sker anonymt. Den

⁶¹ Se återgivna rättsfall i avsnitt 11.3.3.

som tillhandahåller ett forum där sådant förekommer skulle bli skyldig att agera enligt BBS-lagens bestämmelser, om olaga hot skulle vara ett av de brott som anges i BBS-lagens ”brottskatalog”. Det straffrättsliga skyddet mot sådana kollektiva (eller i vart fall upplevt kollektiva) angrepp skulle därigenom kunna förstärkas.

Enligt vår bedömning finns det ett stort behov av att motverka att hot publiceras på internet och därmed ett starkt skäl för att utvidga BBS-lagen till att omfatta olaga hot.

En särskild aspekt på brottstypen olaga hot väcker dock en frågeställning. För att ett olaga hot ska vara fullbordat, förutsätts att hotet har kommit till den hotades kännedom. Försök till olaga hot är inte heller straffbart. Detta innebär att ett meddelande som t.ex. innefattar hot om våld mot en person inte utgör brott, bara genom att det sänds in till en elektronisk anslagstavla. Först när det kommit till den hotade till del har det begåtts ett brott. Om tillhandahållarens ansvar ska vara knutet till att meddelandet innebär ett brott, kommer det inte inträda någon skyldighet för denne att ta bort meddelandet förrän det nått den hotade. Det skulle visserligen vara lagtekniskt möjligt att ålägga tillhandahållaren ett ansvar i ett tidigare skede, dvs. att ålägga denne att ta bort meddelanden redan innan de nått den hotade. Det skulle då anges i BBS-lagen att ansvaret för tillhandahållaren inträder utan att meddelandet nått den hotade. I sådant fall skulle dock tillhandahållaren ha ett vidare straffrättsligt ansvar än den som sänt in meddelandet (dvs. gärningspersonen till brottet olaga hot). Det framstår knappast som rimligt. Den straffsanktionerade skyldigheten att ta bort meddelandet eller på annat sätt förhindra vidare spridning bör därför inträda först när hotet är fullbordat, dvs. när det kommit till den hotade till del. I avsnitt 16.4.1 gör vi bedömningen att det finns behov av att se över BBS-lagen på ett övergripande och samlat sätt. Vid en sådan översyn kan det finnas anledning att överväga hur tillhandahållarens ansvar bör vara utformat beträffande brott som inte fullbordas redan genom att ett uttalande tillgängliggörs, t.ex. olaga hot.

Att ett olaga hot kan bli fullbordat efter det att det lagts ut är dock inte ett problem som bör överdrivas, utifrån hur det kan antas komma att fungera i praktiken. Även om tillhandahållaren inte kommer att kunna veta om brottet är fullbordat, så hindrar det inte att meddelandet tas bort. I praktiken kommer alltså tillhandahå-

hållaren knappast avstå från att ta bort ett meddelande som uppenbart innebär ett olaga hot, bara för att denne inte har vetskap om hotet ännu kommit till den hotades kännedom. Det kommer därför att finnas en stark preventiv effekt av lagstiftningen, även om det straffrättsliga ansvaret i vissa fall i realiteten är uteslutet. Om den hotade fått del av hotet har denne under alla förhållanden möjlighet att vidta åtgärder för att få bort hotet genom att uppmärksamma tillhandahållaren, som åtminstone då blir skyldig att ta bort det. Någon särskilt konstruktion som tidigarelägger ansvaret för tillhandahållaren bör därför inte införas.

Vår slutsats blir att de skäl som talar för att olaga hot bör ingå i BBS-lagens brottskatalog är relevanta och hållbara och att risken för att fler meddelanden än nödvändigt tas bort får anses vara liten. Meddelanden som uppenbart är sådana som avses i bestämmelsen om olaga hot bör alltså inkluderas i BBS-lagens ”brottskatalog”.

16.5.3 Ska olaga integritetsintrång inkluderas?

Vi förslår i avsnitt 10.6 att det i 4 kap. BrB ska införas en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång till skydd för den personliga integriteten. Bestämmelsen tar sikte på intrång i integriteten genom spridning av typiskt sett integritetskränkande uppgifter eller bilder, t.ex. uppgifter om sexualliv och hälsa eller bilder där någons nakna kropp exponeras. Brottet ska enligt förslaget anses fullbordat när bilden eller uppgiften har tillgängliggjorts för andra. Om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter var försvarlig ska det inte dömas till ansvar.

Vid olika hearings som utredningen har haft har det framförts att en stor del av den kränkning som en spridning av integritetskränkande bilder eller uppgifter innebär, ligger i att uppgifterna finns kvar där de har publicerats. Det har också framkommit ett starkt behov av en reglering som innebär att det blir lättare att få bort det som har publicerats. Det finns alltså ett stort sakligt behov att kunna vända sig mot den som tillhandahåller ett forum för spridningen, dvs. tillhandahållaren av anslagstavlan. Genom att lägga ett större ansvar på tillhandahållaren blir det alltså ökade möjligheter att minska både förekomsten och spridningen av integritetskränkande uppgifter via olika sajter och sociala medier.

Genom att brottet omfattar bilder eller andra uppgifter som är ägnade att – dvs. typiskt sett kan – medföra kännbar skada, finns det en realistisk möjlighet för tillhandahållaren att ta ställning till om ett meddelande utgör olaga integritetsintrång. Genom kravet på att det uppenbart ska vara frågan om ett meddelande som innebär ett olaga integritetsintrång, kommer tillhandahållarens ansvar liksom i fråga om de brottstyper som nu omfattas att avgränsas på ett rimligt sätt. Ansvar för brottet olaga integritetsintrång ska inte inträda om det var försvarligt att sprida uppgifterna. I de fall då det är fråga om uppenbara fall av olaga integritetsintrång, t.ex. mycket integritetskänsliga bilder med sexuellt innehåll, torde det även kunna vara uppenbart för tillhandahållaren att spridningen inte är försvarlig.

Uppgifter som gäller någons helt privata sfär ligger typiskt sett väsentligt vid sidan om sådant som syftar till debatt och opinionsbildning. Avståndet i detta avseende måste anses större än vid vissa uttalanden som möjligen skulle kunna bedömas som ofredande, förolämpning eller förtal. Risken för att en utvidgning av BBS-lagen till att gälla olaga integritetsintrång skulle leda till en onödigt hård självzensur och hämmad yttrandefrihet bedömer vi därför som liten.

Vår slutsats blir att meddelanden som uppenbart är sådana som avses i bestämmelsen om olaga integritetsintrång (enligt vad vi föreslår i avsnitt 10.6) bör inkluderas i BBS-lagens ”brottskatalog”. Detta kan motiveras utifrån nya skyddsbehov och kan väl försvaras även utifrån yttrandefrihetsaspekter.

Vi föreslår i avsnitt 10.6.7 att olaga integritetsintrång ska åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detta motiveras av att den som har utsatts för olaga integritetsintrång kan ha en befogad anledning att vilja undgå den ytterligare exponering som ett åtal kan medföra. Motsvarande åtalsprövningsregel bör därför införas i de fall tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla underlåtit att ta bort ett meddelande som utgör ett sådant brott, eftersom exponeringen av uppgifterna kan bli densamma i ett sådant mål.

16.5.4 Ska ofredande inkluderas?

Av förarbetena till den nuvarande lagstiftningen framgår att det för ett straffbart ofredande förutsätts att gärningen inneburit en kännbar fridskränkning. I avsnitt 12.5 föreslår vi en ny lydelse av ofredandebestämmelsen, där det framgår redan av lagtexten att brottet ska vara ägnat att innebära en kännbar fridskränkning. I det sammanhanget föreslår vi att en gärning ska kunna utgöra ofredande, även om inte den drabbade uppfattade angreppet när det företogs utan först vid ett senare tillfälle. Våra förslag till ändrad lydelse syftar bland annat till att ofredandebrottet i större utsträckning ska kunna tillämpas vid kännbara fridsstörningar som sker genom elektronisk kommunikation.

Även med detta sagt, framstår det som tveksamt om ofredande bör inkluderas i BBS-lagens ansvarsområde.

Ofredande i form av elektronisk kommunikation sker ofta genom upprepade meddelanden, där den samlade effekten innebär en kännbar fridskränkning. När ofredandet beror mer på frekvens än på innehåll så passar inte ett ansvar enligt BBS-lagen, som ju tar sikte på meddelandets innehåll. I hittillsvarande praxis har det funnits ett mycket litet utrymme för att bedöma ett enstaka uttalande som ofredande med anledning av i första hand uttalandets innehåll. Även om detta i någon mån kommer att vidgas genom vårt förslag till ny lydelse av ofredandebestämmelsen, kommer utrymmet även fortsättningsvis att vara litet. Det är enligt vår mening svårt att se att det någonsin skulle kunna vara uppenbart för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla att ett uttalande utgör ett ofredande. Att många människor samtidigt angriper någon kan – i olika avseenden – tillmätas betydelse vid frågan om det föreligger ett straffbart ofredande. Det är då fråga om att bedöma ett meddelande i en viss kontext, vilket också är svårförenligt med det ansvar som gäller enligt BBS-lagen. Om ofredande ingick i BBS-lagens ”brottskatalog” skulle det sammantaget uppkomma osäkerhet hos tillhandahållarna gällande omfattningen av det straffrättsliga ansvaret. Det skulle kunna verka begränsande för yttrandefriheten på ett olyckligt sätt.

Slutsatsen blir därför att ofredande inte bör ingå i ett utvidgat ansvar för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla.

16.5.5 Ska förtal inkluderas?

Brottet förtal sker ofta i digitala medier och genom internet (brottstypen behandlas utförligt i kapitel 13 där vi även föreslår att straffansvaret i visst avseende ska förtydligas). Förtal förutsätter att en nedsättande uppgift har lämnats till någon annan än den utpekade. Först då är brottet fullbordat. I praxis torde det dock i många fall presumeras att uppgiften kommit någon till del när den har lagts ut på internet.

För den utpekade är det av stort intresse att uppgifter tas bort och att vidare spridning av uppgifterna i möjligaste mån hindras. Mot den bakgrunden finns det ett stort sakligt behov att kunna vända sig mot den som tillhandahåller ett forum för spridningen, dvs. tillhandahållaren av den elektroniska anslagstavlan.

Förtalsbrottet är dock komplicerat till sin natur och det kan därför ifrågasättas om tillhandahållaren kan ha en realistisk möjlighet att ta ställning till om ett meddelande utgör förtal.

Straffansvar för förtal förutsätter för det första att det ska vara fråga om en uppgift. Som utvecklas i avsnitt 13.5.3 är det inte alltid självklart var gränsen går mellan uppgifter och rena värdeomdömen vilka inte omfattas av förtalsansvar.

Straffbarhet för förtal förutsätter vidare att uppgiften om den angripne är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Uttrycket ”ägnad att” innebär att uppgiften ska vara sådan att den typiskt sett ska duga för att andra personer ska kunna förlora aktningen för den person som uppgiften rör. Utgångspunkten för bedömningen av en persons anseende är den sociala värderingen på dennes ort och inom den egna samhällsgruppen eller personkretsen. Ansvar för förtal inträder inte om den som uttalar sig var skyldig att uttala sig eller var det annars med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken, och denne visar att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den.

De olika rekvisit som ska prövas vid bedömningen av om ett uttalande utgör förtal innebär att det inte ofta är fråga om några helt självklara bedömningar. Det skulle därför mycket sällan vara uppenbart för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla att ett meddelande utgör förtal. Om förtal ingick i BBS-lagens brottskatalog skulle det – i likhet med vad vi anför gällande ofredande – riskera att skapa osäkerhet hos tillhandahållaren gällande omfatt-

ningen av dennes ansvar och verka begränsande för yttrandefriheten.

I vissa fall bedöms spridning av bilder och filmer med sexuellt innehåll som förtal.⁶² I sådana fall kan svårigheterna i att bedöma det uppenbart brottsliga vara väsentligt mindre. Vi har i avsnitt 10.6 föreslagit att sådana gärningar framöver ska omfattas av en ny straffbestämmelse, olaga integritetsintrång. Vi föreslår tidigare i detta avsnitt att olaga integritetsintrång ska ingå i BBS-lagens ”brottskatalog”.

Vår slutsats blir mot denna bakgrund att förtal inte bör ingå i ett utvidgat ansvar för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla.

16.5.6 Ska förolämpning inkluderas?

Förolämpning förutsätter att det aktuella uttalandet riktar sig till den berörda personen själv. Det innebär att nedsättande uttalanden som publiceras exempelvis på någon webbsida sällan kan bedömas som förolämpning (se avsnitt 14.3 där detta redovisas utförligare). Ur det perspektivet framstår skälen för att inkludera förolämpning i BBS-lagens ”brottskatalog” som svaga.

Det kan visserligen i många fall finnas goda möjligheter för tillhandahållaren att göra en bedömning om ett uttalande – bortsett från kravet att det ska riktas till den utpekade personen – uppenbart utgör en förolämpning.

Även andra skäl talar dock emot att inkludera förolämpning. För det första kan förolämpning endast i några särskilt angivna situationer bli föremål för allmänt åtal. Dessutom kan det övervägas om brottet är så allvarligt att ett ansvar enligt BBS-lagen bör åläggas en tillhandahållare av en elektronisk anslagstavla. De yttrandefrihetsaspekter som berörts ovan – bland annat att ett omfattande ansvar kan verka begränsande och medföra en onödig självzensur – bör enligt vår mening här vinna företräde.

Vår slutsats blir mot denna bakgrund att förolämpning – även med beaktande av de förändringar vi föreslår i avsnitt 14.6 – inte bör ingå i ett utvidgat ansvar för tillhandahållaren av en elektronisk anslagstavla.

⁶² Se avsnitt 10.2.1 och 13.3.4.

17 Brottskadeersättning vid ärekränkingsbrott

17.1 Inledning

Bestämmelserna om brottsskadeersättning i brottsskadelagen (2014:322), (BrSkL), reglerar under vilka förutsättningar enskilda som utsatts för brott har rätt till ersättning från staten. Efter en ansökan kan Brottsoffermyndigheten (BrOM), om förutsättningarna är uppfyllda, bevilja ersättning för den skada som sökanden orsakats genom brott. Regleringen gällande brottsskadeersättning har ett nära samband med den civilrättsliga regleringen i skadeståndslagen (1972:207), (SkL). Brottskadeersättningen bestäms i huvudsak enligt skadeståndsrättsliga principer och då i första hand enligt bestämmelser i SkL. Det kan uttryckas på så sätt att rätten till brottsskadeersättning förutsätter att den skadelidande skulle ha varit berättigad till skadestånd från skadevällaren om en civilrättslig talan hade väckts. Bestämmelserna om brottsskadeersättning avser att täcka fall där det av olika anledningar inte går att få skadeståndsansättning av den som har vållat skadan. Det kan t.ex. handla om att skadevällaren är okänd eller inte kan betala skadeståndet och då någon försäkringsersättning inte har betalats ut.

Enligt våra direktiv ska vi överväga om brottsskadeersättning för kränkning ska kunna betalas ut vid mer kvalificerade ärekränkingsbrott. Eftersom det finns ett nära samband mellan brottsskadeersättning och skadestånd presenteras inledningsvis under vilka förutsättningar ersättning för kränkning kan utgå enligt den civilrättsliga regleringen i SkL. Därefter presenteras hur rätten till brottsskadeersättning är reglerad. Efter det beskrivs vilka ställningstaganden lagstiftaren hittills har gjort beträffande brottsskadeersättning för kränkning vid ärekränkingsbrott. Innan vi kom-

mer in på våra överväganden och förslag berörs i korthet BrOM:s praxis gällande ärekränkingsbrott.

17.2 Kränkingsersättning enligt skadeståndslagen

I 2 kap. 3 § SkL finns bestämmelsen om skyldighet att betala ersättning för kränkning genom brott. Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär. Bestämmelsen gäller alltså brott som angriper den skadelidandes personliga integritet.

Den skada som ersätts har i tidigare bestämmelser betecknats som "lidande". Enligt den numera upphävda 1 kap. 3 § SkL skulle bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott, genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Begreppet "lidande" har numera utmönstrats i detta sammanhang, dels därför att psykiskt lidande också kan utgöra en personskada i lagens mening (se 5 kap. 1 § SkL), dels eftersom det i alltför hög grad ansågs betona den kränktes personliga upplevelse. Det centrala begreppet har i stället blivit "kränkning".

När skadeståndet fastställs ska domstolen främst bedöma den typiska kränkningen genom den brottsliga handlingen.¹ Det objektiva betraktelsesättet vid prövningen av skadestandsfrågan tar sin utgångspunkt i en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar.² Man bör enligt förarbetena i första hand se till vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet. I särskilda fall kan man dock ta hänsyn till mer subjektiva faktorer, såsom intensiteten i den skadelidandes upplevelser av kränkningen. Om det i det enskilda fallet framkommer att kränkningen har varit särskilt allvarlig eller klart

¹ Bengtsson m.fl., Skadeståndslagen (1 feb. 2014, Zeteo) kommentar till 2 kap. 3 §.

² Bengtsson m.fl., Skadeståndslagen (1 feb. 2014, Zeteo) kommentar till 5 kap. 6 §.

lindrigare än normalt bör detta, enligt vad som sägs i motiven, kunna föranleda avvikelse från den schablonmässiga bedömningen.

Skadestånd kan dömas ut även om skadevällaren inte har dömts för den gärning som är grunden till skadeståndsyorkandet. Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet (5 kap. 6 § första stycket SkL). Enligt den bestämmelsen ska det särskilt beaktas om handlingen

1. haft förnedrande eller skändliga inslag,
2. varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa,
3. riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet,
4. inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande, eller
5. varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

Skyldigheten att betala ersättning för kränkning är alltså en särskild form av ideellt skadestånd som inte förutsätter att fysisk skada har uppkommit.³ I förarbetena till den nuvarande regleringen utvecklades vad ersättningen innebär och syftar till att kompensera:⁴

Utmärkande för de brott som grundar rätt till sådan ersättning som avses i 1 kap. 3 § [numera 2 kap. 3 §] är att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet, här närmast dennes privatliv och människovärde. Kränkningersättningen avser att kompensera känslor som den kränkande handlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada. Det ligger visserligen i sakens natur att själva kränkningen inte kan suddas ut genom ersättning i pengar. Ersättningen kan dock lindra verkningarna av kränkningen. Den kan bidra till att den skadelidande får upprättelse för den förnedrande och kränkande handlingen och därmed också bidra till att återställa självrespekten och självkänslan. Genom ersättningen kan den skadelidande t.ex. unna sig något extra och därigenom skingra tankarna på kränkningen och den olust och det obehag som han eller hon har åsamkats. Den som utsatts för mycket grova kränkningar kan få en möjlighet att genom ersättningen göra nödvändiga förändringar i sin livssituation. Detta torde vara vad som gäller enligt

³ Bengtsson m.fl., Skadeståndslagen (1 feb. 2014, Zeteo) kommentar till 2 kap. 3 §.

⁴ Prop. 2000/01:68 s. 48.

nuvarande bestämmelse, och enligt regeringens mening bör ersättningen även i fortsättningen inriktas på dessa fall.

Skyldigheten att betala skadestånd för kränkning gäller också angrepp mot någon annans ära, vilket i första hand avser ärekränkingsbrott. Samtliga ärekränkingsbrott i 5 kap. brottsbalken (BrB), dvs. förtal, grovt förtal och förolämpning, kan medföra skyldighet att betala skadestånd för kränkning.⁵ Med angrepp på någons ära inbegrips även mened med uppsåt att skada oskyldig, falskt eller obefogat åtal, falsk eller obefogad angivelse samt falsk eller vårdslös tillvitelse.⁶ Också hets mot folkgrupp och olaga diskriminering kan medföra rätt till kränkningersättning, om brottet innebär ärekränkning av en enskild person.⁷ I 5 kap. 4 § BrB finns regler om förtal av avliden. Även detta brott kan leda till skadeståndsskyldighet.⁸

Skyldigheten att betala skadestånd förutsätter enligt 2 kap. 3 § SkL att någon blir allvarligt kränkt. Vid bedömningen av om kränkningen är att anse som allvarlig, bör enligt författningskommentaren beaktas samtliga omständigheter kring handlingen. Man kan hämta viss ledning av den uppräkningslista som görs i 5 kap. 6 § SkL rörande de faktorer som påverkar skadeståndets bestämmande.⁹

Bagatellartade kränkningar bör alltså inte medföra att skadestånd ska betalas enligt paragrafen. I författningskommentaren omnämns att BrOM i sin praxis har ansett att en allvarlig kränkning inte kan uppskattas till ett lägre belopp än 5 000 kronor.

HD har i rättsfallet NJA 2015 s. 86 prövat frågan om kränkningersättning vid grovt förtal. I domen anförde HD att förtalsbrottet inte bara hade inneburit en allvarlig kränkning av målsägandens anseende och självkänsla utan även av hennes privatliv. Den film vars spridning förtalsmålet gällde hade avsett en rent privat angelägenhet, nämligen ett samlag mellan målsäganden och den tilltalade. Av betydelse för kränkningersättningens storlek kan enligt domen vara om handlingen, utöver ett angrepp på det intresse som skyddas av den aktuella straffbestämmelsen (i detta fall

⁵ Se bl.a. NJA 1989 s. 374 (förolämpning), NJA 1994 s. 637 (förtal och grovt förtal) samt NJA 2003 s. 567 (förtal).

⁶ Prop. 2000/01:68 s. 65.

⁷ Bengtsson m.fl., Skadeståndslagen (1 feb. 2014, Zeteo) kommentar till 2 kap. 3 §.

⁸ Se Friberg, Kränkningersättning, 2010, s. 571 och NJA 1966 s. 565.

⁹ Prop. 2000/01:68 s. 65.

anseende och självkänsla) även innefattar angrepp på något annat i 2 kap. 3 § SkL angivet intresse (i detta fall målsägandens privatliv). HD ansåg att ett angrepp på anseendet och privatlivet som sker genom film i allmänhet är allvarligare än om angreppet sker i tal eller skrift, mot bakgrund av filmmediets större genomslagskraft. Det förhållandet att filmen fanns på porrsajter var enligt domstolen ägnat att väcka särskild uppmärksamhet. Vidare uttalade domstolen att det typiskt sett också får anses allvarligare om uppgifterna avser en ung person. Högsta domstolen bedömde att ersättningen för kränkning skäligen skulle bestämmas till 70 000 kronor.

17.3 Brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen

17.3.1 Regleringen i brottsskadelagen

Möjligheten att få brottsskadeersättning regleras i BrSkL. Brottsskadeersättningen betalas av staten till skillnad från skadeståndet som är en civilrättslig skyldighet. Brottsskadeersättningens storlek ska bestämmas i huvudsak utifrån skadeståndsrättsliga principer, men det finns särskilda regler i BrSkL som på olika sätt innebär en skillnad mellan brottsskadeersättning och skadestånd. Syftet med brottsskadeersättning är att den skadelidande ska tillförsäkras viss ersättning om skadan inte ersätts från annat håll, i praktiken från skadevällaren genom skadestånd eller från en försäkring. Brottsskadeersättningens storlek kan därför av olika anledningar skilja sig från vad en domstol har beslutat i fråga om skadestånd i en dom.

Brottsskadeersättning betalas enligt 2 § som huvudregel om brottet begåtts i Sverige. Brottsskadeersättning för personskada och kränkning betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige. Utöver vissa fall av uppsåtliga våldsbrott betalas inte brottsskadeersättning om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av staten.

Brottsskadeersättning för personskada regleras i 4 §. Någon begränsning till att skadan ska vara en följd av vissa brottstyper finns inte. Brottsskadeersättningen bestäms enligt 5 kap. 1–3 §§ SkL.

Brottsskadeersättning för kränkning regleras i 5 §. Brottsskadeersättning kan betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot

dennes person, frihet eller frid. Att ”ära” inte uppräknas, innebär att brottsskadeersättning inte kan betalas ut för kränkning genom något av ärekränkingsbrotten eller kränkning genom andra brott som innebär angrepp på någons ära.¹⁰ Däremot finns det inget hinder enligt BrSkL att betala ersättning för personskada (t.ex. för psykiskt lidande av övergående natur, dvs. sveda och värk) som uppkommit genom ett ärekränkingsbrott.

Brottsskadeersättning för kränkning ska bestämmas i enlighet med vad som sägs i 5 kap. 6 § första stycket SkL. I tredje stycket i 5 § anges att, i den utsträckning en domstol *i sak* har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning, får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av BrSkL.

Under vissa särskilda förutsättningar betalas brottsskadeersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada (6 och 7 §§).

Brottsskadeersättning betalas enligt 10 § till den del skadan inte täcks av annan ersättning som den skadelidande har rätt till på grund av skadan. Vid bestämmande av brottsskadeersättning avräknas skadestånd dock endast till den del skadeståndet har betalats eller bedöms bli betalat.

Brottsskadeersättning får enligt 12 § jämkas om det är skäligt med hänsyn till att den skadelidande eller, om skadan har lett till döden, den avlidne genom sitt uppträdande i samband med brottet eller på annat liknande sätt uppsåtligen eller av oaktsamhet har ökat skaderisken.

Vid bestämmande av brottsskadeersättning ska enligt 13 § ett grundavdrag göras. Beträffande brottsskadeersättning för viss personskada samt för sakskada och ren förmögenhetsskada anges i 14 § vissa beloppsgränser. Någon beloppsgräns föreskrivs inte för ersättning för kränkning.

I 15 § finns vissa bestämmelser om när ansökan om brottsskadeersättning senast måste göras. Det anges en gräns om tre år från det att en dom eller slutligt beslut vunnit laga kraft. Om åtal inte väckts men förundersökning inletts ska ansökan göras inom tre år från det att förundersökningen lades ned. I övriga fall ska en ansö-

¹⁰ I avsnitt 17.3.4 redovisas att Nämnden för brottsskadeersättning nyligen har beviljat brottsskadeersättning med anledning av grovt förtal, i den omfattning kränkningen bedömdes utgöra en ersättning för kränkning av sökandens frid.

kan göras inom tre år från det att brottet begicks. Undantag får göras om det finns synnerliga skäl.

En ansökan om brottsskadeersättning får enligt 16 § prövas endast om (1) brottet har anmälts till en brottsutredande myndighet eller sökanden visar giltig anledning till att någon sådan anmälan inte har gjorts, samt (2) den skadelidande i skälig utsträckning har bidragit till att det anmälda brottet kan utredas.

Rätten till brottsskadeersättning för personskada och för kränkning faller enligt 17 § bort om den skadelidande avlider innan en ansökan om brottsskadeersättning har gjorts. Detta gäller dock inte om han eller hon dessförinnan har framställt krav på skadestånd för sådan skada.

En ansökan om brottsskadeersättning till ett barn får enligt 18 § göras av endast en av vårdnadshavarna, om den andra vårdnadshavaren har begått brottet eller det annars finns särskilda skäl.

I 19 och 20 §§ finns bestämmelser om preskription.

I 21–27 §§ finns det bestämmelser om förfarandet hos BrOM. Det framgår av reglerna att ansökan om brottsskadeersättning prövas av BrOM. Nämnden för brottsskadeersättning hos myndigheten ska avgöra ärenden som är av principiell betydelse eller annars av större vikt men får även avgöra andra ärenden.

I 28 och 29 §§ finns det bestämmelser om regress. De innebär att staten inträder i den skadelidandes rätt till skadestånd.

I 31–37 §§ finns det bestämmelser om förbud mot överlåtelse av anspråk, undantag från utmätning, återbetalning av brottsskadeersättning i de fall sökanden lämnat oriktiga eller ofullständiga uppgifter, kvittning samt europeisk brottsskadeersättning.

17.3.2 Brottsoffermyndighetens tillämpning

Grundläggande förutsättningar

För att brottsskadeersättning ska kunna betalas krävs att sökanden har utsatts för ett brott. Om det finns en misstänkt person och domstolen (eller åklagaren om brottet lagförts genom strafföreläggande) har gjort en bedömning i skuldfrågan frångår BrOM i regel inte denna bedömning.

Känd gärningsperson

Om det bara finns en möjlig gärningsperson krävs i princip en fällande dom för att ersättning ska beviljas. Som exempel kan nämnas våld i nära relation, två bekanta som hamnar i slagsmål eller våldtäkt då det är ostridigt att parterna haft sexuellt umgänge. Om åklagaren lägger ned förundersökningen med motiveringen att det inte kan anses visat att den misstänkte gjort sig skyldig till brott, betalas ingen brottsskadeersättning. Detsamma gäller om domstolen har ogillat ett åtal med samma motivering, t.ex. på grund av att det inte är styrkt att den tilltalade har gjort det som påstås, att denne inte haft uppsåt eller att det är fråga om en nödvärnssituation. Ansökan om brottsskadeersättning avslås då på den grunden att det inte är visat att sökanden har utsatts för brott.

Det finns dock undantagssituationer när det finns en utpekad person och där ersättning kan lämnas, trots att det saknas fällande dom. Det gäller fall där det av olika anledningar inte har gjorts någon bedömning i ansvarsfrågan. Så är fallet när den misstänkte är under 15 år, när denne lämnat landet eller när den utpekade personen avlidit innan skuldfrågan har kunnat prövas. I dessa situationer gör BrOM en egen bedömning av frågan om personen har gjort sig skyldig till brott. Det krävs då att det av utredningen klart framgår att det är fråga om brott. I princip krävs ett erkännande i polisförhör eller annan bevisning som klart visar att personen har begått brottet.

Okänd gärningsperson

När gärningspersonen är att betrakta som okänd har sökanden rätt till brottsskadeersättning om det är övervägande sannolikt att sökanden har utsatts för ett brott. BrOM:s bedömningar görs i detta fall utifrån målsägandens egna uppgifter. De fall som avses är sådana då polisen inte lyckats hitta förövaren, t.ex. vid personrån, misshandel på offentlig plats eller vid s.k. överfallsvåldtäkter.

Polisen lägger då ofta ned utredningen med motiveringen att ”spaningsuppslag saknas” eller ”ej spaningsresultat”. Ibland kan det finnas en misstänkt person även i sådana fall. Om polis eller åklagare lägger ned förundersökningen på den grunden att det inte kan anses visat att den misstänkte gjort sig skyldig till brott, kan

brottsskadeersättning ändå lämnas eftersom gärningspersonen då är att betrakta som okänd. En annan nedläggningsgrund i dessa fall, men med samma innebörd, är ”det går inte att bevisa vem eller vilka som begått gärningen.”

Också när ogillas av domstolen kan i vissa fall brottsskadeersättning beviljas. Så kan vara fallet om ogillandet grundar sig på att den åtalade inte kan bindas till gärningen (att det kan finnas alternativa gärningsmän). Om det däremot framgår av domen att ogillandet beror på att det inte är visat att sökanden har utsatts för ett brott så beviljas inte brottsskadeersättning.

17.3.3 Bakgrunden till dagens reglering om brottsskadeersättning för kränkning genom ärekränkingsbrott¹¹

Ordningen innan den första brottsskadelagen

Enligt gällande bestämmelse i 5 § BrSkL kan brottsskadeersättning inte betalas ut för kränkning som har orsakats av ett ärekränkingsbrott, eftersom bestämmelsen om brottsskadeersättning för kränkning genom brott räknar upp angrepp mot ”person, frihet eller frid” men inte ”ära”.¹²

Regler om brottsskadeersättning har funnits länge och har sin bakgrund i det 1948 beslutade s.k. rymningsanslaget i statsbudgeten. Det innebar att staten i större utsträckning skulle ersätta skador som vållats av personer intagna i vissa anstalter och att särskilda medel skulle anslås för det. Under årens lopp framfördes yrkanden om ett statligt system för brottsskador. Resultatet blev det s.k. brottsskadeanslaget som infördes 1971. Det var regeringen som gjorde ersättningsprövningen. Ersättning av statsmedel kunde utgå med anledning av personskada på grund av brott som hade begåtts i Sverige eller utomlands mot en person med hemvist här i landet. Ersättningen var behovsprövad. Sveda och värk samt lyte

¹¹ Detta avsnitt bygger delvis på avsnitt 2.1 i SOU 2012:26 (En ny brottsskadelag).

¹² Som påpekas i avsnitt 17.3.1 kan dock brottsskadeersättning utgå för personsskada som orsakats av ett ärekränkingsbrott, t.ex. sveda och värk (psykiskt lidande av övergående natur). Det har i praktiken även förekommit att BrOM har beviljat sådan ersättning. I avsnitt 17.3.4 redovisas att Nämnden för brottsskadeersättning nyligen har beviljat brottsskadeersättning med anledning av grovt förtal, i den omfattning kränkingsersättningen bedömdes utgöra en ersättning för kränkning av sökandens frid.

eller annat stadigvarande men ersattes bara om det fanns särskilda skäl. Den nya ordningen tog i första hand sikte på att tillgodose de socialt mest ömmande behoven. Kränkning ersattes inte.

1978 års brottsskadelag

En samlad reglering tillkom den 1 oktober 1978 då brottsskadelagen (1978:413) trädde i kraft. Bestämmelserna innebar bl.a. att personskador skulle ersättas utan behovsprövning efter principen om full ersättning för skadan men med ett beloppstak. Brottskadeersättning skulle i vissa fall även utgå för sakskada och ren förmögenhetsskada.

En fråga som diskuterades i samband med införandet och utvidgningen av brottsskadeersättningen, var grunden till att det bör utgå statligt finansierad ersättning till brottsoffer för de skador de drabbats av genom brott.¹³ Från brottsofferperspektiv hade det hävdats att brottsskadeersättning utgör en rättighet och att staten – som inte har lyckats skydda medborgaren – är skyldig att kompensera för den skada som har uppkommit. I lagstiftnings-sammanhang avfärdades dock tanken på ett rättighetsbaserat eller moraliskt motiv till statlig brottsskadeersättning. I stället motiverades ett ersättningssystem till just brottsoffer, framför ekonomiskt bistånd till ekonomiskt svaga grupper i anledning av t.ex. olycksfall, med en uppfattning om ”samhällsmedborgarnas inbördes solidaritet”. Det anfördes att det ekonomiska skydd som skadeståndsreglerna och olika försäkringslösningar ger var otillräckligt, och det ansågs därför finnas ett särskilt behov av ekonomisk hjälp från det allmännas sida.

Brottskadeersättning är alltså ett behovsinriktat system där staten griper in för att tillförsäkra ersättning till den som utsatts för brott. Vid sidan av behovs- och solidaritetsargument hade tidigare även kriminalpolitiska aspekter framförts – att allmänheten skulle inta en positivare attityd till en mer öppen och human kriminalvård och att den dömdes återanpassning till samhället skulle främjas om han eller hon inte belastas av tunga skadeståndsanspråk. Från 1980-

¹³ Friberg, Kränkningersättning, 2010, s. 423 ff.

talet och framåt har dock diskussionen främst fokuserat på brotts-offerperspektivet.¹⁴

1988 års ändringar

En viktig ändring trädde i kraft den 1 juli 1988.¹⁵ Den innebar att brottskadeersättningen utvidgades så att ersättning kunde betalas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott (vilket i dag motsvaras av regeln om ersättning på grund av kränkning). Tidigare fanns det inte möjlighet att få brottskadeersättning för lidande som inte hade samband med en personskada.

Departementspromemorian Översyn av brottskadelagen (Ds Ju 1987:1) låg till grund för denna lagändring. I den promemorian konstaterades att det, i ett skede av samhällsutvecklingen där det görs allt större ansträngningar för att på olika sätt hjälpa våldtäktsoffer och andra som varit utsatta för sexuella övergrepp, var otillfredsställande att det i sådana fall inte kunde beviljas brottskadeersättning om inte brottet lett till personskada i egentlig mening. Det ansågs motiverat att vidga det ersättningsberättigande området enligt den dåvarande brottskadelagen till att avse också vissa av de ersättningsmöjligheter som omfattades av 1 kap. 3 § (numera 2 kap. 3 §) SkL. Ersättning borde kunna lämnas för lidande som någon tillfogar genom ”brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.” I promemorian föreslogs att ersättning skulle utgå om det fanns särskilda skäl. Med det åsyftades att ersättning i första hand skulle kunna lämnas till dem som utsatts för olika former av sexuella övergrepp.

I propositionen konstaterades inledningsvis att det knappast fanns skäl att införa en allmän rätt till brottskadeersättning för lidande vid brott mot den personliga integriteten.¹⁶ Ersättningsmöjligheten framstod inte som lika angelägen i alla situationer. Av de brott som omfattades av 1 kap 3 § SkL (jfr nuvarande 2 kap. 3 §)

¹⁴ A.a. s. 424.

¹⁵ Prop. 1987/88:92.

¹⁶ A. prop. s. 6 f.

ansågs endast brott mot den personliga friheten och brott som innebär ofredande komma i fråga för sådan ersättning.

Till skillnad mot förslaget i promemorian ansåg regeringen att brottsskadeersättning skulle kunna komma ifråga utan att det förelåg särskilda skäl. Även utan denna begränsning förutsattes att brottsskadeersättning skulle lämnas bara vid allvarigare kränkningar av den personliga integriteten. Brottskadeersättning skulle alltså – som det angavs i specialmotiveringen – kunna utgå för brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott men däremot inte för lidande genom de andra brott som räknades upp i 1 kap. 3 § skadeståndslagen, nämligen brytande av post- och telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning, olaga diskriminering och ärekränkingsbrott.¹⁷

Uttalandena i propositionen från 1988 om vad som är *det mest angelägna* att ersätta gav uttryck för ett ställningstagande som ”därefter helt enkelt har levt kvar” enligt vad som anförts i doktrinen.¹⁸

2002 års ändringar

Den tidigare regleringen gällande kränkingsersättning i brottsskadelagen hade korresponderat med dåvarande 1 kap. 3 § SkL. År 2002 ändrades SkL på så sätt att bestämmelsen om kränkingsersättning inte längre hänvisade till reglerna om ersättning för personskada, utan utformades som en egen skadeståndsbestämmelse i 2 kap. 3 § samma lag (se i avsnitt 17.2 om denna förändring). Motsvarande ändring gjordes i brottsskadelagen, vilket innebar att kränkning genom brott fortsättningsvis skulle utgöra en egen skade- eller ersättningstyp.¹⁹ I författningskommentaren till bestämmelsen om brottsskadeersättning för kränkning uttalades att ärekränkingsbrotten, liksom tidigare, inte skulle grunda rätt till brottsskadeersättning.²⁰ I allmänmotiveringen i propositionen fördes inga resonemang om det ställningstagandet.

¹⁷ A. prop. s. 13.

¹⁸ Friberg, Kränkingsersättning, 2010, s. 420.

¹⁹ Prop. 2000/01:68.

²⁰ A. prop. s. 79.

Brottsskadelagsutredningens betänkande

Direktiven

I september 2010 beslutade regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en bred översyn av systemet med brottskadeersättning. I direktiven till utredningen angavs att utredaren bl.a. skulle överväga om det fanns skäl att utvidga rätten till brottskadeersättning för kränkning till vissa kvalificerade ärekränkingsbrott. I maj 2012 lämnades betänkandet En ny brottskadelag (SOU 2012:26) – och det betänkandet lades till grund för den nu gällande regeringen i 2014 års brottskadelag.

Brottskadelagsutredningens ställningstagande och överväganden gällande ärekränkingsbrott

Utredningen gjorde den bedömningen att någon rätt till brottskadeersättning för kvalificerade ärekränkingsbrott inte borde införas.

I betänkandet angavs först argument som talade för en utvidgad rätt till brottskadeersättning för kränkning.²¹

En utvidgning skulle enligt utredningen innebära att det inte blir lika avgörande i ersättningshänseende om det brott som har begåtts är att bedöma som förtal, ofredande eller sexuellt ofredande.

Ett annat argument som anfördes var att den enskilde kan uppleva ett förtalsbrott som grovt kränkande. Det var dock enligt utredningen inte något bärande skäl i sig, eftersom så kan vara fallet även i fråga om andra brott som inte är ersättningsberättigande. Skillnaden låg enligt betänkandet möjligen i förtalsbrottets natur, särskilt när det begåtts med hjälp av internet.

Därefter redovisades argument som talade mot en utvidgad rätt till brottskadeersättning för kränkning.²²

Det var enligt betänkandet ur systematisk synvinkel naturligt att brott som inte ens ligger under allmänt åtal inte ska ge rätt till brottskadeersättning. Detta ansågs dock inte vara något självständigt bärande argument, utan argumentet skulle i stället kunna visa

²¹ SOU 2012:26 s. 152.

²² A.a. s. 153 f.

på behovet av en översyn av de särskilda åtalsprövningsreglerna. Det var dock något som ansågs ligga utanför utredningens mandat att överväga.

Ett argument av större bärkraft var enligt betänkandet att en utvidgning skulle medföra utredningsproblem. Eftersom förundersökning inleds endast i ytterst få fall vid ärekränkingsbrott, kunde man anta att det underlag som skulle komma att ligga till grund för ansökningar om brottsskadeersättning skulle vara bristfälligt i de flesta fall.

En inte oväsentlig omständighet var också enligt betänkandet att en utvidgning med stor sannolikhet skulle få betydande statsfinansiella konsekvenser. Enligt den statistik som utredningen redovisade hade polisanmälningar för ärekränkingsbrott ökat kraftigt under senare år. Det talade enligt utredningen för att antalet ansökningar om brottsskadeersättning kunde bli mycket stort, med en ökad belastning på BrOM och ökade kostnader för utbetalad brottsskadeersättning som följd.

Utredningen konstaterade att risken för oriktiga ansökningar även finns när det gäller andra brott, men att risken troligen skulle vara större med anledning av att brotten på grund av de särskilda åtalsprövningsreglerna i de allra flesta fall inte utreds.

Internets gränsöverskridande karaktär gav också enligt utredningen upphov till frågor. Beroende på hur man ser på frågan om när ett brott begåtts i landet och föreskriften att brott som begåtts utomlands kan ersättas om den skadelidande har hemvist i Sverige, skulle ett svenskt åtagande att utge brottsskadeersättning för ärekränkingsbrott kunna bli mycket vidsträckt.

Av kostnadsskäl framstod det som uppenbart för utredningen att en eventuell utvidgning måste begränsas för att över huvud taget vara rimlig att genomföra. Utredningen diskuterade mot den bakgrunden möjliga avgränsningar för en utvidgad rätt till brottsskadeersättning.²³

Redan genom utgångspunkten i direktiven fann utredningen att i vart fall förtal av normalgraden, förolämpning och förtal av avliden skulle falla utanför. Vad gäller de två förra var det enligt utredningen också rimligt eftersom brottsskadeersättning bygger

²³ A.a. s. 154 ff.

på att den skadelidande blivit utsatt för en kränkning av allvarligare slag.

Att ha diskrimineringslagstiftningen och hatbrottslagstiftningen som utgångspunkt fann utredningen inte lämpligt och heller inte att införa en begränsning till ett visst tekniskt medium, eftersom lagstiftningen borde vara teknikneutral.

En möjlighet skulle enligt betänkandet kunna vara att begränsa rätten till ersättning till brottet grovt förtal. Omfattningen av ett sådant åtagande var dock enligt utredningen svår att överblicka. Förtalsbrott på internet är ofta betecknade som grova med hänsyn till den omfattande spridningen av uppgifterna – dock oklart i hur stor omfattning.

En annan modell skulle enligt utredningen kunna vara att knyta rätten till ersättning till förekomsten av en dom från domstol. Problemet med den lösningen var att alla de fall där gärningspersonen är okänd skulle falla utanför. Likartade brott skulle därmed behandlas olika, vilket inte skulle vara lämpligt.

En variant var enligt betänkandet att brottet grovt förtal skulle ge rätt till ersättning i särskilda fall om kränkningen var av särskilt allvarlig art eller beskaffenhet. Bedömningen skulle få göras av BrOM. Nackdelen var dock enligt betänkandet bl.a. att det inte skulle bli något förutsebart system.

Det framstod enligt utredningen inte heller som framkomligt att göra ersättningsmöjligheten beroende av spridningen av uppgifterna, eftersom det redan är en omständighet som kan göra förtalsbrottet grovt. Utredningen anförde därefter i en sammanfattande slutsats:²⁴

Önskemålet om utvidgad rätt till brottsskadeersättning för kränkning är behjärtansvärt. Användningen av internet och sociala medier är stor, och det är lätt att föreställa sig vilka negativa konsekvenser som ett grovt förtalsbrott kan få för en enskild person som drabbas. Det anförda visar dock att svårigheten ligger i att finna en rimlig och praktiskt hanterbar begränsning av ett ökat statligt ersättningsansvar.

En del i svårigheterna att överblicka konsekvenserna ligger i den statistik som finns i dag. En åtgärd som skulle kunna ge en bättre bild av problematiken vore att införa en mer specifik kodning för internetrelaterade förtalsbrott i polisens anmälningsregister. Även om lagstiftningen ska vara teknikneutral skulle en sådan åtgärd kunna ge ett underlag för framtida åtgärder. En annan svårighet av mer praktisk

²⁴ A.a. s. 156 f.

natur har sin grund i den särskilda åtalsbegränsning som gäller för ärekränkingsbrotten (5 kap. 5 § brottsbalken). En förundersökning skulle givetvis ge Brottsoffermyndigheten ett bättre underlag i ett brottsskadeersättningsärende. Det ligger emellertid inte inom ramen för utredningens uppdrag att överväga en ändring av åtalsbegränsningsreglerna.

Sammantaget bedömer utredningen att en rätt till brottsskadeersättning för kränkning genom vissa kvalificerade ärekränkingsbrott sannolikt skulle innebära att Brottsoffermyndigheten ställs inför utredningsunderlag med stora brister. Därtill kommer att brottslighetens omfattning inte är känd och de statsfinansiella konsekvenserna kan inte överblickas. Utredningen lägger därför inte fram något förslag om utvidgning.

De problem som finns kring ärekränkning på internet visar enligt utredningens mening att det finns ett samhällsproblem som är större än frågan om brottsskadeersättning och som kan behöva utredas från andra utgångspunkter.

2014 års brottsskadelag

Brottskadelagsutredningens betänkande lades till grund för 2014 års brottsskadelag (2014:322). I propositionen gjorde regeringen den bedömningen att rätten till brottsskadeersättning inte i det lagstiftningsärendet borde utvidgas till att omfatta skador på grund av kränkning genom ärekränkingsbrott.²⁵

Som en utgångspunkt för det ställningstagandet anförde regeringen att den svenska brottsskadeersättningen vid en internationell jämförelse framstår som både generös och lättillgänglig. Regeringen delade utredningens bedömning att de skadetyper som ersattes enligt den dåvarande brottsskadelagen även fortsättningsvis borde utgöra grund för brottsskadeersättning.

Gällande ärekränkingsbrott anförde regeringen att internetns utveckling i huvudsak varit positiv men också medfört vissa negativa konsekvenser, t.ex. för dem som utsätts för brott på nätet. Det hade enligt propositionen också blivit vanligare att klimatet på vissa diskussionsforum är hårt, och att särskilt unga personer "hängs ut" på ett sätt som kan drabba dessa personer avsevärt. Regeringen återgav tidigare motivering till att ärekränkingsbrotten undantogs från brottsskadelagens tillämpningsområde, dvs. att möj-

²⁵ Prop. 2013/14:94 s. 22.

ligheten till ersättning enligt lagstiftaren inte framstår som lika angelägen i alla situationer.²⁶ Regeringen anförde att det kan ifrågasättas vilken bärkraft uttalandet har i dag.

Regeringen anförde vidare att det finns såväl principiella som pedagogiska skäl som talar för att de brott som ger rätt till skadestånd även ska ge rätt till brottsskadeersättning. Regeringen pekade på att det är viktigt att ärekränkingsbrotten inte glöms bort och att personer som utsätts för t.ex. grovt förtal också kan få ersättning för den skada de därigenom drabbas av.

I likhet med utredningen och flera av remissinstanserna ansåg regeringen att en utvidgning av brottsskadeersättningen inte kunde ske utan att åtalsreglerna först ändras. Om åtal väcks i större utsträckning, kan fler gärningsmän bli lagförda. Om brotten utreds av åklagare skulle detta enligt regeringen skapa ett gott och oberoende beslutsunderlag för BrOM, vilket i sin tur skulle möjliggöra brottsskadeersättning även för dessa brott.

Regeringen pekade på att den nyligen föreslagit att allmän åklagare och Justitiekanslern ska få större möjligheter att väcka allmänt åtal för ärekränkningar.²⁷ Detta borde enligt propositionen skapa förutsättningar för att ärekränkingsbrott på ett bättre och mer effektivt sätt ska kunna förebyggas och klaras upp i framtiden.

Vidare pekades på det uppdrag Brottsförebyggande rådet hade fått under hösten 2013. Brå skulle enligt uppdraget kartlägga och ge en utvecklad bild av kränkningarna på internet och vilka som utsätts för denna brottslighet, identifiera problem i rättsväsendets arbete med att utreda och lagföra brotten samt att ge förslag till åtgärder och förbättringar. Därefter anfördes i propositionen:²⁸

Det har således vidtagits åtgärder för att komma till rätta med ärekränkingsbrotten. En ytterligare sådan åtgärd vore att förbättra möjligheterna till brottsskadeersättning till dem som drabbas av kränkning vid mer kvalificerade ärekränkingsbrott. Det saknas visserligen underlag för att inom ramen för detta lagstiftningsärende föreslå en sådan utvidgning av rätten till brottsskadeersättning. Regeringen avser dock att utreda frågan närmare.

²⁶ Prop. 1987/88:92 s. 6 f.

²⁷ Se avsnitt 13.4 där de ändringar i åtalsprövningsregeln som trädde i kraft den 1 juli 2014 redovisas.

²⁸ Prop. 2013/14:94 s. 24.

17.3.4 Brottsoffermyndighetens praxis gällande ärekränkingsbrott

BrOM prövade 191 ansökningar om brottsskadeersättning på grund av ärekränkingsbrott under åren 2006–2011. I åtta av dessa ärenden beviljades brottsskadeersättning för sveda och värk. Ingen ersättning medgavs för kränkning. 2012 prövades 29 ansökningar, 2013 prövades 50 ansökningar och 2014 prövades 72 ansökningar.

Under årens lopp har endast ett fåtal ärenden som prövats i Nämnden för brottsskadeersättning rört ärekränkingsbrott. De ärenden som tagits upp till prövning i nämnden har huvudsakligen varit sådana där frågeställningen är om brottet utgör ett ärekränkingsbrott eller ett fridsbrott. Ett exempel är barnpornografibrott, som enligt nämnden kan sägas utgöra en kränkning av offrets ära och/eller frid beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

Nämnden för brottsskadeersättning har nyligen prövat två ärenden gällande ersättning för kränkning med anledning av grovt förtal.²⁹ I båda fallen gällde det brottmålsdomar beträffande grovt förtal, genom att filmer och bilder på målsägandena med sexuellt innehåll hade publicerats på s.k. porr sajter på internet. Det ena ärendet behandlade en ansökan från målsäganden i det mål som slutligen hade prövats av HD i NJA 2015 s. 86 (se avsnitt 17.2 där det rättsfallet återges).

HD hade i det fallet bestämt kränkingsersättningen till 70 000 kronor. Nämnden anförde i sitt beslut att lagstiftaren uttryckligen mer än en gång tagit ställning till att kränkning av någons ära inte kan ersättas med stöd av BrSkL. Utmärkande för de brott som grundar rätt till brottsskadeersättning för kränkning är enligt beslutet att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet, närmast dennes privatliv och människovärde. Enligt nämnden saknar det därvid betydelse till vilken brottstyp en gärning rent straffrättsligt är att hänföra. Det innebär enligt nämnden i detta sammanhang att en gärning som rubriceras som grovt förtal, förutom att kränka den skadelidandes ära, även kan utgöra en enligt BrSkL ersättningsgill fridskränkning. Eftersom kränkning av ära inte kan ersättas, måste BrOM – för att inte lagstiftarens intentioner ska kringgås – självständigt bedöma med

²⁹ Ärendenummer 05675/2015 och 07308/2015, båda beslutade den 16 november 2015.

vilket belopp fridskränkningen i sig kan ersättas med stöd av BrSkL. I detta fall ansåg nämnden att rätten till ersättning för kränkning av sökandens frid skulle bestämmas till 35 000 kronor. I det andra ärendet gjorde nämnden motsvarande bedömning, dock att ersättningen sattes till 20 000 kronor med hänsyn till att sökanden var över 18 år och till att den skildring som hade spritts inte hade skett ovetandes eller mot hennes vilja (även om spridningen av skildringen hade skett mot sökandens vilja).³⁰

17.4 Behovet av och inriktningen för en reform

17.4.1 En begränsad utvidgning av rätten till brottsskadeersättning

Bedömning: Möjligheterna att sprida bilder eller andra uppgifter om andra har ökat väsentligt genom utvecklingen av internet och annan elektronisk kommunikation. Det innebär större risker för enskilda att utsättas för brott som innebär allvarliga intrång i den personliga integriteten eller skador på anseendet.

De skäl som motiverar brottsskadeersättning för allvarliga kränkningar i dag bör gälla också allvarliga ärekränkingsbrott. Möjligheten till brottsskadeersättning behöver därför utvidgas i viss utsträckning och gälla när någon utsätts för ett allvarligt ärekränkingsbrott. Den utvidgade rätten till brottsskadeersättning bör avgränsas till grova förtalsbrott.

Vårt uppdrag och bakgrunden till det

När BrSkL infördes 2014 behandlade regeringen frågan om brottsskadeersättning för kränkning vid ärekränkingsbrott.³¹ Regeringen anförde att det finns såväl principiella som pedagogiska skäl som talar

³⁰ Tre ledamöter var skiljaktiga i de båda ärendena och ansåg att ersättning skulle utgå med de belopp som följde av domsluten. De anförde bl.a. att kränkningen är en helhet och att det inte är lämpligt att dela upp kränkningen i olika delar enbart på den grunden att ärekränkningar inte omfattas av BrSkL. Vidare framhölls att brottsofferperspektivet talar för att bundenheten till en sakprövad dom skulle gälla även i dessa fall.

³¹ Se utförligare om detta i avsnitt 17.3.3.

för att de brott som ger rätt till skadestånd även ska ge rätt till brottsskadeersättning. Vidare anfördes i propositionen att det kan ifrågasättas vilken bärkraft de skäl som tidigare anförts mot brottsskadeersättning vid ärekränkingsbrott har i dag. Mot den bakgrunden ansåg regeringen att frågan skulle utredas närmare.

I våra direktiv konstateras att brottsskadeersättning för kränkning inte kan betalas med anledning av ärekränkingsbrott. Till viss del har detta enligt direktiven motiverats av de särskilda åtalsregler som gäller för ärekränkingsbrotten. Saknas det en dom kan det vara svårt för BrOM att avgöra om ett brott har begåtts. Med ändringarna i åtalsregeln, som trädde i kraft den 1 juli 2014, får dock allmän åklagare och JK enligt direktiven något större möjligheter att väcka allmänt åtal för ärekränkingsbrott.

Mot denna bakgrund ska vi enligt våra direktiv ta ställning till om mer kvalificerade ärekränkingsbrott bör kunna ge rätt till brottsskadeersättning och i så fall vilka förutsättningar som bör gälla för sådan ersättning.

Avgränsning av våra överväganden

Inte endast ärekränkingsbrotten i 5 kap. BrB omfattas av begreppet "ära" i SkL:s bestämmelse om kränkingsersättning. Mened, falskt eller obefogat åtal, falsk eller obefogad angivelse och falsk eller vårdslös tillvitelse är andra brott som anses innefatta ett angrepp på någons ära. Inte heller då en kränkning har skett genom sådana brott kan det beviljas brottsskadeersättning enligt BrSkL.

Enligt våra direktiv ska vi överväga om mer kvalificerade *ärekränkingsbrott* bör kunna ge rätt till brottsskadeersättning. Det innebär enligt vår bedömning att övervägandena endast ska ta sikte på brott enligt 5 kap. BrB. Vi tolkar vårt uppdrag så att frågan om kränkning genom andra brott som innefattar angrepp på någons ära bör kunna ge rätt till brottsskadeersättning därmed ligger utanför vårt uppdrag.

Rätten till brottsskadeersättning bör analyseras utifrån ökade risker att utsättas för ärekränkingsbrott

Möjligheterna att sprida bilder eller andra uppgifter om andra har ökat väsentligt genom utvecklingen av internet och annan elektronisk kommunikation. Numera kan vem som helst genom sociala medier eller på andra sätt via internet sprida uppgifter om andra. Det innebär större risker för att människor utsätts för brott som kan innebära betydande intrång i den personliga integriteten eller att den som pekats ut får sitt anseende allvarligt skadat, vilket i sin tur kan leda till olika former av personliga eller sociala skadeverkningar.³²

Modern teknik ökar alltså risken för att bli utsatt för brott. Det gäller inte minst unga människor. Den forskningsöversikt som vi redovisar i kapitel 6 bekräftar att många också blir utsatta för olika slags brott via elektronisk kommunikation. De personliga konsekvenserna för den som utsätts kan bli allvarliga genom internets spridning och de svårigheter som finns att få bort uppgifter som lagts ut på internet.

Vi har i tidigare kapitel (10–16) redovisat våra bedömningar av de nya skyddsbehov som samhällsutvecklingen och ökade möjligheter till kommunikation mellan människor har lett till. Den analysen har legat till grund för våra förslag om ett utökat och moderniserat straffrättsligt skydd för integriteten. De förslag vi för fram om en reformerad och delvis ny straffrättslig reglering omfattas av den nuvarande bestämmelsen om rätt till brottsskadeersättning, förutom när det gäller ärekränkingsbrotten. Med undantag för ärekränkingsbrotten är alltså det straffrättsliga systemet, som vårt uppdrag gäller, samordnat med rätten till ersättning från staten för kränkning på grund av brott.

När det gäller ärekränkingsbrotten är det främst riskerna att utsättas för förtal som har samband med teknikutvecklingen. Tekniken gör det visserligen möjligt att förolämpa någon via t.ex. internet, men både vår forskningsöversikt och de hearings vi har haft med olika grupper visar att det främst är förtalsbrottet, med de

³² I kapitel 13 analyserar vi skyddsintresset för förtalsbrottet och föreslår också några ändringar i bestämmelsen.

konsekvenser som redan har beskrivits i detta avsnitt, som riskerar att orsaka de allvarligaste kränkningarna.

Att ett förtalsbrott kan innebära ett allvarligt intrång i privatlivet har HD nyligen konstaterat. I NJA 2015 s. 86 anförde HD att förtalsbrottet inte bara hade inneburit en allvarlig kränkning av målsägandens anseende och självkänsla utan även av hennes privatliv.³³ De beslut som Nämnden för brottsskadeersättning nyligen fattat gällande brottsskadeersättning för kränkning vid grovt förtal talar i samma riktning.³⁴

Behovet av en utvidgad rätt till brottsskadeersättning gäller enligt vår mening inte bara spridande av bilder och filmer med sexuellt innehåll och liknande intrång i privatlivet. Även förtalsbrott som inte – i första hand – kan sägas utgöra angrepp på privatliv och integritet kan orsaka allvarliga sociala skadeverkningar för den enskilde i de fall då den utpekades anseende skadas. Att uppgifter med lätthet kan spridas på internet och heller inte går att få bort därifrån kan förvärra skadeverkningarna. Osanna påståenden om att någon t.ex. gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet, vilka framställs på ett sätt som många kan uppfatta som riktiga, torde för många upplevas som en mycket allvarligare kränkning än exempelvis ett fysiskt ofredande eller en väskryckning.

Förtalsbrott leder ofta till allvarliga kränkningar av privatlivet med omfattande sociala och känslomässiga skadeverkningar. Om man jämför med vissa brott för vilka brottsskadeersättning betalas – exempelvis ofredande, ringa misshandel och grov stöld (väskryckning) – är det otvivelaktigt på så sätt att många fall av förtal innebär väsentligt allvarligare fall av kränkningar av målsägandens frid och personliga integritet. I doktrinen har det också framhållits att förhållandevis allvarliga integritetskränkningar, ibland av mänskligt förödande karaktär, faller utanför det statliga systemet för ersättning till brottsoffer.³⁵

Att ett brottsoffer kan få kompensation för den kränkning som ett brott inneburit anses som en viktig del i en upprättelseprocess. Ersättning till brottsoffret kan lindra verkningarna av en kränkning

³³ Se närmare i avsnitt 17.2 om det avgörandet.

³⁴ Se avsnitt 17.3.4.

³⁵ Schultz, Framtidens brottsskadeersättning, SvJT 2012 s. 591 ff.

och bidra till att den skadelidande får upprättelse för den förnedrande och kränkande handlingen.³⁶

Förtalsbrott som innebär att det sker en stor spridning av nedsettande uppgifter kan numera ofta begås genom forum som inte omfattas av utgivaransvaret enligt tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) och därmed inte heller av de självansieringssystem som finns.³⁷ Det finns då inte heller någon ansvarig utgivare att rikta ett ersättningskrav emot. Avsaknaden av någon formellt ansvarig för det som sprids via ett internetforum och de inte ovanliga svårigheterna att identifiera och lagföra den som faktiskt har spridit uppgifterna, innebär att den som utsätts ofta inte har möjlighet att rikta ett skadeståndskrav mot någon för den kränkning som spridningen inneburit.

Internet och annan elektronisk kommunikation är en viktig och vanlig form för kommunikation mellan unga personer. Det innebär också risker för att förtalsbrott begås av unga personer som i vissa fall inte har nått straffmyndighetsåldern och som oavsett detta kan ha begränsade ekonomiska resurser att betala ett skadestånd. Även i fall då gärningspersonen varit möjlig att identifiera, är det alltså inte säkert att lagföring kan ske och det kan under alla förhållanden vara svårt att erhålla något skadestånd från gärningspersonen. I vissa fall kan gärningspersonens vårdnadshavare bli skadeståndsskyldig (3 kap. 5 § SkL), men den möjligheten är begränsad till en femtedel av ett prisbasbelopp och förutsätter att vårdnadshavaren har resurser att betala skadeståndet.

Sammanfattningsvis kan sägas att riskerna för att bli utsatt för förtal har ökat medan möjligheterna att få ersättning genom ett skadestånd snarare har minskat. Den nuvarande utformningen av reglerna om brottsskadeersättning leder till att de möjligheter som finns att genom kränkingsersättning lindra verkningarna av en kränkning och bidra till en upprättelseprocess i vissa fall blir helt undandragna vid kvalificerade ärekränkingsbrott.

Uttalandet i propositionen från 1988 om vad som är ”det mest angelägna att ersätta” – vilket då *inte* ansågs omfatta förtal – fram-

³⁶ Se prop. 2000/01:68 s. 65, se även Dahlstrand, Kränkning och upprättelse – En rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer, 2012, s. 255.

³⁷ Se om det grundlagsskyddade området i kapitel 7.

står mot denna bild av de problem som finns i dag som förlegat och närmast obsolet.

Vår slutsats blir att de allmänna argument som motiverar brottsskadeersättning för kränkning med anledning av brott gäller fullt ut också för mer kvalificerade ärekränkingsbrott. Detta bör komma till tydligt uttryck i lagstiftningen och gälla fullt ut i de fall ett kvalificerat ärekränkingsbrott lett till en allvarlig kränkning. Att Nämnden för brottsskadeersättning nyligen har beslutat om att bevilja brottsskadeersättning i två fall, med hänvisning till att gärningar rubricerade som grovt förtal delvis inneburit en kränkning av målsägandenas frid, understryker enligt vår bedömning behovet av en tydlig lagstiftning som mer fullständigt reglerar förutsättningarna för brottsskadeersättning vid mer kvalificerade ärekränkingsbrott. I det följande avsnittet utvecklar vi vilka ärekränkingsbrott som bör omfattas av den utvidgade rätten till brottsskadeersättning.

Rätten till brottsskadeersättning bör gälla grovt förtal

Ärekränkingsbrotten – brott enligt 5 kap. BrB – kan bestå av flera olika slag av gärningar. Det kan handla om förtal, grovt förtal, förolämpning och förtal av avliden.

Enligt vår bedömning faller förtal av avliden bort redan genom regleringen i 17 § BrSkL. Förolämpningsbrottet kan visserligen berättiga till skadestånd för kränkning enligt SkL. Det är dock fråga om ett brott som normalt ligger på bötesnivå. Förolämpning kan dessutom knappast beskrivas som ett mer kvalificerat ärekränkingsbrott – den utgångspunkt som anges i våra direktiv. Som vi anför tidigare i detta avsnitt har det inte under vårt arbete framkommit att de allvarligaste kränkningarna sker genom förolämpning. Förolämpning bör därför inte omfattas av rätten till brottsskadeersättning.

Våra överväganden inriktas därför på frågan om kränkning genom förtal bör omfattas av regleringen i brottskadelagen. Förtalsbrottet är uppdelat i förtal av normalgraden och grovt förtal.

En reform där ärekränkingsbrotten omfattas av rätten till brottsskadeersättning framstår som angelägen. En sådan nyordning måste dock ha någorlunda överblickbara konsekvenser. Av kost-

nadsskäl framstår det som uppenbart för oss att en utvidgning måste begränsas för att den ska vara rimlig att genomföra. Avgränsningen måste därför innefatta de fall som – ur ett brottsofferperspektiv – är mest angelägna att ersätta.

Att en sådan avgränsning ska övervägas kan också sägas följa av våra direktiv. Enligt direktiven ska vi nämligen ta ställning till vilka förutsättningar som ska gälla för att mer kvalificerade ärekränkingsbrott ska kunna ge rätt till brottsskadeersättning.

Ett förtalsbrott innebär alltid att uppgifter lämnats om någon och att detta varit ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning. Praxis utvisar dock att ett förtalsbrott regelmässigt bedöms som grovt när det är fråga om betydande spridning av integritetskänsliga uppgifter eller andra djupt nedsättande uppgifter. Endast sådana gärningar kan därför sägas vara mer kvalificerade ärekränkingsbrott. Det är alltså vid kränkningar genom gärningar som bedöms som *grovt förtal*, som brottsskadeersättning bör kunna betalas.

Frågan om ersättning bör avgöras i enlighet med det som redan gäller enligt 5 § BrSkL. Det ska alltså vara frågan om en allvarlig kränkning som orsakats av det grova förtalsbrottet. I de allra flesta fall torde det förhållandet att ett förtalsbrott bedöms som grovt också innebära att den som utsatts för brottet har kränkts på ett allvarligt sätt. Bedömningen av om kränkningen är allvarlig och bedömningen av kränkningens storlek, bör göras på samma sätt och utifrån samma resonemang som redan tillämpas när det gäller andra brott som omfattas av rätten till brottsskadeersättning för kränkning. Omständigheter som bl.a. kan behöva beaktas är om brottet – typiskt sett – har inneburit en allvarlig kränkning av den personliga integriteten eller annars kunnat medföra allvarliga sociala skadeverkningar för den utpekade.

17.4.2 Betydelsen av åtalsprövningsregeln

Bedömning: Den särskilda åtalsprövningsregeln innebär att åklagare i vissa fall av grovt förtal inte väcker åtal. Åtalsprövningsregeln och dess tillämpning innebär dock inte något principiellt hinder mot att utvidga rätten till brottsskadeersättning till grovt förtal.

Om åklagaren inte väcker åtal kan det uppkomma utredningssvårigheter och svårigheter för sökanden att visa att han eller hon utsatts för ett grovt förtal. Utredningssvårigheterna är dock inte sådana att det finns skäl att avstå från att utvidga rätten till brottskadeersättning till grovt förtal. Genom de vidgade möjligheterna till allmänt åtal som infördes den 1 juli 2014 kommer dessutom förundersökningar att inledas och åtal väckas i fler fall än tidigare.

Det finns inga principiella invändningar mot en utvidgad rätt till brottskadeersättning

Att förtal som huvudregel bara får åtalas av målsäganden och att ett sådant brott endast kan bli föremål för allmänt åtal om det är påkallat från allmän synpunkt, har ofta framförts som skäl *mot* att låta kränkning vid sådana brott kunna ersättas genom brottskadeersättning.³⁸

Att tillerkänna en sökande brottskadeersättning utan hänsyn till denna regel skulle möjligen kunna beskrivas som ologiskt. Frågan som kan ställas är varför staten ska ersätta kränkningen vid ett brott vilket staten inte finner tillräckliga skäl att åtala (eftersom det inte anses påkallat från allmän synpunkt).³⁹

Ersättningssystemet enligt BrSkL utgår från ett brottsofferperspektiv. Det har uttalats att det är ett behovsriktat system där staten griper in för att tillförsäkra ersättning till den som utsatts för brott. Vidare har det sagts att systemet utgår från en uppfattning om "samhällsmedborgarnas inbördes solidaritet".⁴⁰ Åtalsprövningsreglerna i BrB har en annan utgångspunkt och syftar till att avgränsa allmänna åtal till fall då det finns ett klart samhällsintresse att brottet beivras. Det kan enligt förarbetena vara sådant som att en brottstyp tar sig särskilt grova uttryck eller får en stor utbredning i samhället. Utöver det kan även starka målsägandehänsyn

³⁸ I avsnitt 13.4 redovisas mer utförligt innehållet i åtalsprövningsregeln och hur den ska tillämpas enligt Åklagarmyndighetens riktlinjer.

³⁹ Brottskadlagsutredningens anförde t.ex. att det ur systematisk synvinkel är naturligt att brott som inte ens ligger under allmänt åtal inte ger rätt till brottskadeersättning, SOU 2012:26, s. 153.

⁴⁰ Se avsnitt 17.3.3 angående motiven till brottskadeersättningen.

beaktas vid tillämpningen av bestämmelsen – men av ordalydelsen framgår att ett åtal ska vara påkallat från *allmän* synpunkt.

Det brottsofferperspektiv som BrSkL utgår från är därför inte självklart det samma som det samhällsintresse som ligger bakom åtalsprövningsreglerna. I praktiken leder i och för sig tillämpningen av åtalsprövningsregeln som gäller förtal till att de – objektivt sett – enskilt allvarligaste brotten kan falla under allmänt åtal. Dessa brott är samtidigt sådana där behovet av kränkingsersättning – utifrån ett brottsofferperspektiv – kan anses som mest angeläget. På ett övergripande plan kan dock BrSkL:s ersättningssystem och åtalsprövningsregeln sägas ha olika principiella utgångspunkter. Enligt vår bedömning innebär därför regler om åtalsprövning inte att det finns några principiella eller mer systematiska hinder mot att utvidga rätten till brottsskadeersättning för kränkning till att gälla kvalificerade ärekränkingsbrott. Behovet av kränkingsersättning bör bedömas utifrån ett brottsofferperspektiv och möjligheterna till brottsskadeersättning för grovt förtal behöver alltså inte nödvändigtvis – utifrån principiella utgångspunkter – korrespondera med bestämmelsen om åtalsprövning för förtal.

Finns det praktiska eller ekonomiska skäl som talar emot att rätten till brottsskadeersättning vidgas till grovt förtal?

Åtalsprövningsregeln utgör alltså enligt vår bedömning inte något principiellt hinder mot brottsskadeersättning för kränkning genom kvalificerade ärekränkingsbrott, dvs. grovt förtal. Bestämmelsen kan dock innebära vissa praktiska svårigheter vid hanteringen av ansökningar om ersättning som inte grundar sig på en dom. Dessa mer praktiska problem och ekonomiska faktorer som behandlas i det följande ska inte underdrivas. Det krävs att en utvidgning av rätten till brottsskadeersättning utformas så att tillämpningen av reglerna kan leda till ett rättssäkert resultat som innebär att de brottsoffer som bör få ersättning verkligen får det, samtidigt som risken för felaktiva utbetalningar blir så liten som möjligt.

Att det finns en dom utgör ingen förutsättning enligt BrSkL för att bevilja brottsskadeersättning. Som redovisas i avsnitt 17.3.2 kan brottsskadeersättning i dag betalas vid brott som innebär angrepp på målsägandens person, frihet eller frid utan att någon gärning blivit föremål för lagföring. I sådana fall grundas BrOM:s bedöm-

ning om sökanden utsatts för ersättningsberättigande brott i första hand på de uppgifter som kommit fram vid den nedlagda förundersökningen. Att en förundersökning i de allra flesta fall har inletts och bedrivits med sökandens medverkan för att brottsskadeersättning ska komma i fråga, säkerställs genom bestämmelsen i 16 § BrSkL. En ansökan om brottsskadeersättning får enligt den bestämmelsen nämligen prövas endast om (1) brottet har anmälts till en brottsutredande myndighet eller sökanden visar giltig anledning till att någon sådan anmälan inte har gjorts, samt (2) den skadelidande i skälig utsträckning har bidragit till att det anmälda brottet kan utredas.

Vid förtalsbrott innebär åtalsprövningsregeln att det, när det gäller grovt förtal, i vissa fall inte inleds någon förundersökning, eftersom det redan initialt görs den bedömningen att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt. I andra fall läggs förundersökningen ned i ett tidigt skede med hänvisning till åtalsprövningsregeln. Detta innebär att sökanden i vissa fall kommer att ha begränsade möjligheter att få material som tagits fram vid en förundersökning som underlag för sin ansökan. I dessa situationer kommer det underlag som ligger till grund för BrOM:s prövning att vara av begränsad omfattning, vilket kan komma att medföra svåra bedömningar. Det som kommer att krävas för bifall är att det verkligen finns en utredning som med tillräcklig styrka visar att sökanden har utsatts för ett grovt förtal. Den särskilda brottskonstruktionen vid ett förtalsbrott innebär att sökanden ställs inför större krav på den utredning som ska ges in, eftersom det krävs bevisning både om ett grovt förtal och om att försvarlighetsregeln inte bör tillämpas. De principer avseende beviskrav som BrOM tillämpar blir mer komplexa att använda i dessa ärenden men måste ändå upprätthållas. Det kan innebära att många ansökningar om brottsskadeersättning, där det inte har inletts någon förundersökning eller där förundersökningen har lagts ned i ett tidigt skede, kan komma att avslås av BrOM.⁴¹

⁴¹ I Schultz, Framtidens brottsskadeersättning, SvJT 2012 s. 591 ff, anförts att de svårigheter med utredning och kunskapsunderskott som Brottskadelagsutredningen framhöll som ett skäl mot brottsskadeersättning vid ärekränkingsbrott, i allmänhet kommer att drabba den ersättningssökande och inte staten, eftersom sökanden har bevisbördan för de omständigheter som läggs till grund för ansökan.

Som vi har redovisat i avsnitt 13.4 har dock möjligheterna till allmänt åtal vid förtal vidgats den 1 juli 2014. Av förarbetena och den Rätts-pm som utarbetats av Åklagarmyndigheten framgår att reformen knappast kommer att medföra några genomgripande förändringar. Förtal är fortfarande som utgångspunkt ett målsägandebrott. Vilket genomslag ändringen har kan knappast analyseras fullt ut förrän det har gått en tid. En mer rättvisande bild av effekterna av 2014 års ändring förutsätter sannolikt något mer än att endast jämföra antalet väckta åtal – eftersom antalet kan bero på även andra faktorer än åtalsprövningsregelns tillämpning. Den begränsade statistik som kunnat tas fram under utredningsarbetet talar för att det skett en ökning av antalet åtal. Av den statistiken kan man konstatera att fler åtal för förtalsbrott väcktes under andra halvåret 2014 och första halvåret 2015 i jämförelse med motsvarande perioder tidigare år. Några säkra slutsatser är dock som sagt inte möjliga att dra.

Eftersom ett särskilt rekvisit – att det krävs *särskilda skäl* – har utmönstrats torde man dock kunna utgå från att andelen fall som leder till förundersökning och åtal av de gärningar som anmäls kommer att öka. Den begränsade statistik som finns tyder på detta. Problemet med bristande utredningsunderlag för ansökan om brottsskadeersättning kommer därigenom att i vart fall vara något mindre än det skulle ha varit med den tidigare åtalsprövningsregeln.

Åtalsprövningsregeln och Åklagarmyndighetens RättsPM, i förening med att brottsskadeersättning bara ska kunna beviljas vid grovt förtal, innebär i realiteten enligt vår bedömning att regelsystemen kommer att hänga ihop på så sätt att det kommer att finnas förutsättningar att inleda förundersökning i en väsentlig andel av de fall som enligt vårt förslag bör omfattas av den utvidgade rätten till brottsskadeersättning.

Någon formell koppling mellan åklagarens bedömning av åtalsprövningsregeln och möjligheterna till brottsskadeersättning bör, som vi har utvecklat tidigare i detta avsnitt, inte göras. Utan förundersökning blir det sökandens sak att styrka sin rätt till brottsskadeersättning. Om det inte finns tillräckligt underlag kan bevissvårigheterna leda till att ansökan inte kan bifallas. Att ersättningsanspråk i praktiken kommer att bifallas i första hand i sådana fall då förundersökning inletts, framstår som rimligt. Ersättningssystemet blir därigenom mer förutsebart. Det finns inte heller anledning att

tro att antalet ärenden kommer att bli allt för många. Förundersökning för grovt förtal inleds i ett begränsat antal fall varje år. Möjligheterna för en sökanden att få brottskadeersättning utan att först polisanmäla brottet och därefter medverka under en förundersökning är enligt 16 § BrSkL mycket begränsade. Risken för att BrOM skulle få ett ohanterligt antal andra ärenden gällande kränkingsersättning för grovt förtal framstår därmed enligt vår bedömning som liten.

Vår bedömning i detta avseende underbyggs av den statistik som utredningen inhämtat från Åklagarmyndigheten. Av statistiken framgår det årliga antalet misstankar gällande grovt förtal som hanterats av Åklagarmyndigheten och som föranlett att förundersökning inte alls inletts, lagts ned av olika anledningar eller lett till åtal. Statistiken gäller de misstankar som kodats som ärekränkingsbrott och där lagrummet för grovt förtal angetts. Av denna statistik framgår att det årliga antalet fall under tidsperioden 2008–2014 uppgick som mest till strax över 400 och som minst till under 50. Det går visserligen inte att dra några säkra slutsatser av denna statistik, bl.a. på grund att den initiala kodningen och övriga benämningen på en brottsmisstanke inte alltid skulle ha bestått om brottet hade gått att utreda. Statistiken ger dock en fingervisning om att antalet fall där förundersökning inleds och bedrivs gällande grovt förtal är förhållandevis begränsat.

Vi bedömer mot denna bakgrund att det inte skulle bli frågan om några avgörande utredningssvårigheter eller orimliga kostnadskonsekvenser om reglerna för brottskadeersättning utvidgas till att omfatta ersättning för kränkning vid grovt förtal.

Andra aspekter gällande frågan om brottskadeersättning för kränkning vid kvalificerade ärekränkingsbrott

I betänkandet från Brottskadelagsutredningen anfördes också vissa andra argument som skulle kunna tala mot en utvidgad rätt till brottskadeersättning för kränkning vid ärekränkingsbrott och som bör analyseras även inom ramen för vårt uppdrag

En aspekt som lyftes fram var risken för oriktiga ansökningar och att den troligen skulle vara större vid ärekränkingsbrott än andra brottstyper med anledning av att brotten, på grund av de särskilda åtalsprövningsreglerna, i de allra flesta fall inte utreds.

Vår utgångspunkt är att en utvidgad rätt till brottskadeersättning bör vara avgränsad till de mest angelägna fallen och att detta huvudsakligen kommer att vara i sådana fall då förundersökning har inletts. Därmed minskar risken för felaktiga ansökningar. Utöver detta kan framhållas att falska och manipulerade ansökningar när det gäller grovt förtal skulle förutsätta att sökanden skulle behöva sprida integritetskänsliga eller mycket nedsättande uppgifter om sig själv. Vi bedömer mot den bakgrunden att risken för felaktiga utbetalningar på grund av falska och manipulerade ansökningar är mycket begränsad.

Brottskadelagsutredningen lyfte även fram att internets gränsöverskridande karaktär ger upphov till frågor. Beroende på hur man ser på frågan om ett brott begåtts i landet, och föreskriften att brott som begåtts utomlands kan ersättas om den skadelidande hade hemvist i Sverige, kan ett svenskt åtagande att utge brottskadeersättning för ärekränkingsbrott enligt Brottskadelagsutredningen bli mycket vidsträckt.

Brottskadeersättning betalas enligt 2 § BrSkL som huvudregel om brottet begåtts i Sverige. Utöver vissa fall av uppsåtliga våldsbrott betalas inte brottskadeersättning om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av staten. Det framstår enligt vår bedömning som osannolikt att brottskadeersättning skulle beviljas om den skadelidande inte har hemvist i Sverige och endast på den grunden att ett förtalsbrott anses begånget i Sverige genom internets globala tillgänglighet. Att ett brott endast med den ”anknytningen” anses begånget i Sverige framstår som högst tveksamt. Om så ändå bedöms vara fallet, torde man komma fram till att brottet har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av staten. Vi finner därför att internets gränsöverskridande karaktär inte kommer att leda till några orimliga resultat om rätten till brottskadeersättning utvidgas på det sätt vi föreslår.

En annan frågeställning – som inte togs upp av Brottskadelagsutredningen – kan det också finnas skäl att uppmärksamma. Brottskadeersättning betalas, enligt 10 § BrSkL, till den del skadan inte täcks av annan ersättning som den skadelidande har rätt till på grund av skadan. Vid bestämmande av brottskadeersättning avräknas skadestånd, enligt andra stycket i den bestämmelsen, dock endast till den del skadeståndet har betalats eller bedöms bli betalat.

Bestämmelsen blir aktuell när det finns en känd gärningsperson och innebär att om gärningspersonen eller annan ansvarig betalar en del av skadeståndet så minskar brottskadeersättningen i motsvarande mån.⁴² Har skadeståndet inte betalats men bedöms bli betalat, ska brottskadeersättningen minskas på samma sätt. Det ställs enligt förarbetena inte krav på att det ska väckas talan mot skadevållaren.⁴³ Om det emellertid finns en dom på skadestånd, bör det normalt krävas att sökanden visar att skadeståndsfordran inte kan betalas, t.ex. genom bevis från Kronofogdemyndigheten på att skadevållaren saknar tillgångar. Om det inte finns en dom, behöver sökanden enligt propositionen på annat sätt visa att ett skadestånd inte bedöms kunna bli betalat. Det kan då vara tillräckligt att det framgår att skadevållaren har stora skulder och inga betalningsmöjligheter.

Denna regel gäller för alla brottstyper som i dag kan berättiga till brottskadeersättning. Om det finns en känd gärningsperson och en stark bevisning så väcks i normala fall åtal, varvid skadeståndsanspråket kan prövas i brottmålet. Gällande förtal blir dock situationen lite särpräglad, eftersom åklagaren kan avstå från att väcka åtal – med hänvisning till åtalsprövningsregeln – trots att det finns en känd gärningsperson och stark bevisning. Det är dock inte något helt nytt förhållande. Samma situation kan i dag uppkomma om gärningspersonen är under 15 år, blivit föremål för åtalsunderlåtelse eller åklagaren med stöd av 23 kap. 4 a § rättegångsbalken har beslutat om förundersökningsbegränsning.

I sådana fall kan det, enligt 10 § andra stycket BrSkL, ställas krav på sökanden att själv söka driva in ett skadestånd innan brottskadeersättning kan komma i fråga. Det hinder som därigenom kan uppkomma för sökanden bör dock inte överdrivas. För det första kan antas att allmänt åtal – trots den åtalsprövningsregel som finns – i de flesta fall kommer att väckas om brottet bedöms utgöra ett grovt förtal och det finns en känd gärningsperson och tillräckligt med bevisning. För det andra uppkommer inga ytterligare krav på den sökande att agera, om uppgifter från Kronofogdemyndigheten eller Skatteverket utvisar att gärningspersonen saknar förmåga att betala ett skadestånd. Det finns mot denna bakgrund inte skäl att

⁴² Prop. 2013/14:94 s. 79.

⁴³ A. prop. s. 79.

göra någon särreglering vid prövningen av brottsskadeersättning för kränkning vid grovt förtal, utan samma regelverk kan tillämpas såväl för brottsskadeersättning för grovt förtal som för andra brottstyper.

17.4.3 Om en bestämmelse om olaga integritetsintrång införs begränsas de fall som bör ge brottsskadeersättning för grovt förtal

Bedömning: Om en bestämmelse om olaga integritetsintrång införs, kommer spridning av integritetskänsliga uppgifter ofta att omfattas av det brottet. Brottsskadeersättning för kränkning genom sådana gärningar kommer att beviljas enligt samma regler som gäller för andra brott som utgör angrepp på någons person, frihet eller frid, medan andra fall av spridning av nedsättande uppgifter som bedömts som grovt förtal kommer att omfattas av rätten till brottsskadeersättning enligt den utvidgning vi föreslår.

En utvidgad rätt till brottsskadeersättning för grovt förtal påverkas av om en bestämmelse om olaga integritetsintrång införs

Vi förslår i avsnitt 10.6 att det i 4 kap. BrB ska införas en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång till skydd för den personliga integriteten. Bestämmelsen tar sikte på intrång i integriteten genom spridning av typiskt sett integritetskränkande uppgifter eller bilder, t.ex. uppgifter om sexualliv och hälsa eller bilder där någons nakna kropp exponeras. Enligt vårt förslag ska åtal väckas om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal annars är påkallat från allmän synpunkt. Vi anger, när vi utvecklar inriktningen för denna reform, att olaga integritetsintrång bör ha företräde framför förtal och grovt förtal i de fall båda brotten blir tillämpliga och det skyddsintresse som i första hand angrips är privatlivet och den personliga integriteten.

Om olaga integritetsintrång införs så kommer många av de gärningar som i dag bedöms som förtal (och i första hand grovt förtal)

i stället att träffas av den nya straffbestämmelsen. Spridning av bilder, filmer eller andra uppgifter av sexuell och integritetskränkande art kommer alltså i de allra flesta fall att anses som olaga integritetsintrång och inte som grovt förtal.

Den nya bestämmelsen om olaga integritetsintrång tar sikte på enskildas frid och vi föreslår att bestämmelsen placeras i 4 kap. BrB. Brottsskadeersättning kommer därmed att betalas till målsäganden enligt samma förutsättningar som gäller för andra brott mot person, frihet eller frid (t.ex. olaga hot, misshandel eller olika sexualbrott). Förundersökning kommer, enligt de åtalsprövningsregler som gäller för vissa av de brott som regleras i 4 kap. BrB, att inledas i de fall målsäganden anger brottet till åtal – dvs. i de fall målsäganden själv önskar en rättslig prövning.

De särskilda aspekter som gäller för brott enligt 5 kap. BrB och som enligt vad vi redovisat behöver analyseras inför en utvidgning av rätten till brottsskadeersättning vid förtalsbrott (kopplade till åtalsprövningsregeln och därigenom ibland avsaknaden av förundersökning), kommer därför inte att göra sig gällande i de fall gärningarna fortsättningsvis i stället bedöms som olaga integritetsintrång.

Vår bedömning blir att många av de kvalificerade ärekränkingsbrott som i dag bedöms som grova förtalsbrott i stället kommer att bedömas som olaga integritetsintrång om den bestämmelsen införs.

Även med en sådan ordning kommer vissa gärningar även framöver att bedömas som grovt förtal och då även berättiga till brottsskadeersättning, eftersom sådana brott vanligtvis innebär en allvarlig kränkning av den utpekade. Det kommer enligt vår bedömning bli fråga om ett begränsat antal fall. I stort sett torde de sammanfalla med de fall där förundersökning inletts pga. att åtal ansetts påkallat från allmän synpunkt.

Utan en bestämmelse om olaga integritetsintrång kommer brottsskadeersättning vid grovt förtal att komma i fråga i fler fall

Vår bedömning är att en ordning med brottsskadeersättning för kränkning vid grovt förtal är möjlig att genomföra även om vårt förslag om en bestämmelse om olaga integritetsintrång inte genom-

förs. Genom en avgränsning till fall där brottet är att anse som grovt, kommer den ersättningsberättigade kretsen till största del att sammanfalla med de fall som enligt åtalsprövningsregeln bedöms falla under allmänt åtal eftersom det är påkallat från allmän synpunkt (och då det därför har inletts förundersökning). Förutsättningarna för sökanden att visa inför BrOM att han eller hon utsatts för grovt förtal (i de fall det inte finns någon dom) kommer till väsentlig omfattning att vara beroende av att en förundersökning har inletts. I vart fall initialt – innan en praxis etablerats hos BrOM och gjorts känd – kan visserligen ansökningar komma att behöva avslås om förundersökning inte har inletts och sökanden har svårt att få fram bevisning som grund för ersättningskravet. Vi bedömer dock att detta kan hanteras och att en utvidgad rätt till brottsskadeersättning för kränkning vid grovt förtal kommer att leda till förbättringar för enskilda samtidigt som reformen blir överblickbar utifrån ett kostnadshänseende och inte behöver leda till några påtagliga utredningsproblem för BrOM.

I nästa avsnitt anger vi hur den utvidgade rätten till brottsskadeersättning närmare bör utformas.

17.5 Utredningens förslag

Förslag: Rätten till brottsskadeersättning ska utvidgas och ersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom grovt förtal.

I föregående avsnitt anför vi att det finns starka sakliga skäl för att rätten till brottsskadeersättning bör omfatta grova förtalsbrott och att det vare sig finns principiella eller praktiska skäl som utesluter en sådan ordning. Frågan blir då hur en sådan ordning bör regleras i BrSkL.

I 5 § BrSkL framgår under vilka förutsättningar brottsskadeersättning beviljas för skada genom kränkning. Kränkningersättning betalas för skada som orsakats av att gärningspersonen allvarligt kränkt brottsoffret genom ett brott som innefattar angrepp mot hans eller hennes person, frihet eller frid. Det rör bl.a. sexualbrott

och brott som innefattar våld, hot eller tvång.⁴⁴ I bestämmelsen anges alltså inte några särskilda brottstyper, utan lydelsen innebär att ett stort antal brottstyper enligt bl.a. 3, 4, och 6 kap. BrB omfattas. Vi gör den bedömningen att brottsskadeersättningen ska vidgas till att gälla grovt förtal men inte övriga ärekränkingsbrott i 5 kap. BrB. I BrSkL bör det därför uttryckligen anges – vid sidan av brott mot person, frihet eller frid – att ersättning ska kunna beviljas vid grovt förtal.

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning, får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande (5 § andra stycket BrSkL). I avsnitt 17.4.1 anför vi att rätten till brottsskadeersättning för kränkning vid grovt förtal bör bestämmas på samma sätt som gäller för andra brottstyper som i dag kan berättiga till brottsskadeersättning. Huvudregeln är att BrOM inte till sökandens nackdel ska kunna frånga de bedömningar som domstol gjort beträffande kränkingsersättning. Det samma bör gälla beträffande den utvidgade rätten till ersättning vid grovt förtal. I de fall domstol i sak har prövat ett yrkande om kränkingsersättning med anledning av grovt förtal, ska brottsskadeersättning därför beviljas i samma utsträckning som gäller för brott som innebär angrepp mot person, frihet eller frid.

I de fall det inte finns någon dom ankommer det på BrOM att fullt ut pröva frågan om brottsskadeersättning ska beviljas.

Som en grundläggande förutsättning enligt vårt förslag ska alltså ersättning bara betalas om sökanden utsatts för grovt förtal. I likhet med vad som gäller andra brottstyper, har BrOM då att avgöra om sökanden med tillräcklig styrka visat att han eller hon utsatts för ett grovt förtal. Som utvecklas tidigare torde det – åtminstone i de allra flesta fall – vara en förutsättning att en förundersökning inletts för att tillräcklig utredning om brottet ska anses föreligga.

Frågan om ersättning bör avgöras med beaktande av BrOM:s praxis för vad som anses utgöra en allvarlig kränkning vid andra brottstyper som omfattas av bestämmelsen i 5 § BrSkL och hur kränkingsersättningen då bestäms. Brottsskadeersättning för kränkning genom grovt förtal är ett nytt område för BrOM att

⁴⁴ Prop. 2013/14:94 s. 33.

hantera. BrOM ska tillämpa generella skadeståndsrättsliga principer på samma sätt som det redan görs för andra brottstyper. Det finns ett regelverk i SkL och en etablerad domstolspraxis beträffande kränkingsersättning vid grovt förtal. Med detta som utgångspunkt har BrOM enligt vår bedömning möjlighet att bedöma dessa frågor på ett konsekvent och enhetligt sätt.

18 Andra frågor som utredningen har behandlat

18.1 Inledning

Våra förslag i kapitel 10–15 innebär sammantaget en mer tydlig och modern lagstiftning och ett utvidgat straffrättsligt skydd i brottsbalken (BrB) för den personliga integriteten. Vi föreslår också i kapitel 16 en utvidgning av det straffrättsliga ansvaret för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen) och i kapitel 17 att rätten till brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen (2014:322) ska utvidgas till att gälla allvarliga kränkningar genom grovt förtal.

Genom att både straffrätten och annan lagstiftning ger den personliga integriteten ett tydligt och utvidgat skydd, som är anpassat för att tillämpas på alla de olika sätt som människor i dag kan kommunicera och närma sig varandra direkt eller genom internet och annan elektronisk kommunikation, blir det enligt vår bedömning möjligt att möta de skyddsbehov som finns i dag och samtidigt påverka normer och förhållningssätt.

Våra förslag har straffrätten som utgångspunkt och vårt uppdrag har inte varit att särskilt inrikta oss på olika slags brottsoffer. Det finns dock anledning att något diskutera det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten utifrån vilka som utsätts för olika brott mot den personliga integriteten.

I kapitel 8, där vi redogör för våra allmänna utgångspunkter, lyfter vi i avsnitt 8.8 fram att integritetskränkande brott i stor utsträckning drabbar kvinnor och att det i olika undersökningar framgår att integritetskränkande brott mot flickor och kvinnor i väsentligt högre grad är av sexualiserad natur, jämfört med brott riktade mot pojkar och män. Man bör också framhålla att under-

sökningar visar att även pojkar utsätts för kränkningar kopplade till sexualitet och utseende. Integritetskränkande brott – och även integritetskränkande handlingar som i dag inte är straffbara – utgör ofta led i trakasserier och förföljelsebeteenden som ofta riktas mot kvinnor. I avsnitt 8.8 pekar vi också på att integritetskränkande brott, t.ex. olaga hot eller ofredande, inte sällan har rasistiska eller homofobiska syften och att de i inte obetydlig omfattning kan rubriceras som s.k. hatbrott.

Vi bedömer att de förslag vi lägger fram innebär en möjlighet för de brottsbekämpande myndigheterna att utifrån en mer tydligt utformad lagstiftning ta ställning i frågor om åtalsprövning, förundersökning och åtal. Vår bedömning blir därför att våra förslag kan bidra till att integritetskränkande brott, bl.a. sådana med sexistiska, rasistiska eller homofobiska motiv, kan lagföras i högre utsträckning än i dag.

Vi har också under vårt arbete uppmärksammat att hot mot vissa yrkesgrupper eller i vart fall vissa grupper av personer kan innebära ett hot mot yttrandefriheten och att hot som riktar sig mot enskilda ibland kan upplevas och beskrivas som kollektiva angrepp. Dessa frågeställningar analyseras i de följande avsnitten.

18.2 Integritetskränkande brott som hot mot yttrandefriheten

Bedömning: Olaga hot och andra integritetskränkande brott som riktar sig mot redaktörer, journalister, debattörer och andra opinionsbildare kan vara ett hot mot yttrandefriheten. Det kan finnas skäl att överväga ett förstärkt straffrättsligt skydd mot brott som sker i syfte att hindra någon från att utöva sin yttrandefrihet eller angripa någon som har utövat den rättigheten.

Denna fråga ligger vid sidan av våra direktiv och det uppkommer flera principiella frågor som behöver analyseras och som gäller hur ett sådant förstärkt straffrättsligt skydd skulle kunna utformas och avgränsas. Frågan måste därför – om den ska övervägas närmare – behandlas vidare i något annat sammanhang.

18.2.1 Integritetskränkande brott kan utgöra en fara för yttrandefriheten

I kapitel 8, där vi redovisar våra allmänna utgångspunkter, beskriver vi i avsnitt 8.4 vikten av en fri nyhetsförmedling och opinionsbildning som förutsättningar för ett demokratiskt samhälle. Vi lyfter också fram att det finns ett starkt samhällsintresse av att människor känner trygghet i att kunna kommunicera, förmedla nyheter och delta i samhällsdebatten och i det fria åsiktsutbytet utan att riskera att deras personliga integritet på olika sätt blir angripen. Det har uttryckts på så sätt att journalistikens självklara uppgift i demokratier är att informera, granska och debattera.¹ Om journalister, redaktörer, opinionsbildare eller andra människor avstår från att förmedla nyheter, bilda opinion eller annars framföra sina åsikter gällande olika samhällsfrågor av rädsla för att det kan leda till hot eller andra integritetskränkande brott kan det i förlängningen försvaga demokratin.

Att det ofta förekommer hot mot mediehus, redaktörer, journalister och andra medarbetare framgår i den rapport som intresseorganisationen Utgivarna gav ut 2015.² Medieutredningen har i sitt delbetänkande Medieborgarna och medierna (SOU 2015:94) kommit in på frågor kring hot och andra brott riktade mot medie företrädare och mot bakgrund av vissa undersökningar konstaterat att den faktiska utvecklingen visar att klimatet gentemot medier och journalister hårdnar.³ Motsvarande bild framkom vid den hearing om journalisters och medieredaktioners säkerhet och arbetsförutsättningar som Konstitutionsutskottet arrangerade.⁴

När journalister, debattörer eller andra opinionsbildare angrips med t.ex. hot eller ofredande med anledning av deras journalistiska eller opinionsbildande verksamhet kan det som sagt utgöra något mer än ett angrepp på den enskildes personliga integritet, eftersom

¹ Nord m.fl., *Medierna och demokratin*, 2014, s. 67.

² Rapport 2015:1 (Hot mot mediehus och medarbetare). I rapporten redovisas en undersökning enligt vilken 49 procent av de redaktionellt ansvariga vid etermedia uppgav att redaktionen eller någon av dess medarbetare hade utsatts för hot och att motsvarande andel som de redaktionellt ansvariga inom dagspressen angav uppgick till 40 procent. Vidare framgick av undersökningen bl.a. att 37 procent av hotade etermedier och 20 procent av hotad dagspress hade uppgett att medarbetare undvikit bevakningsområden och arbetsuppgifter till följd av allvarliga hot.

³ SOU 2015:94 s. 201 ff.

⁴ Hearing den 12 februari 2015, 2014/15:RFE 12.

det också kan innebära ett angrepp på yttrandefriheten i vidare mening.

Genom ett förstärkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten, på det sätt vi föreslår, kan sådana brott mot journalister och opinionsbildare – i likhet med sådana brott mot alla människor – komma att beivras i större utsträckning än i dag. De förslag som vi lämnar kan alltså bidra till att brott som riskerar att beskära den enskildes möjligheter att uttrycka sig – och därigenom försämra förutsättningarna för en fri nyhetsförmedling och opinionsbildning – motverkas på ett mer effektivt sätt.

Även om de generellt tillämpliga reglerna utgör det viktigaste straffrättsliga skyddet mot angrepp riktade mot redaktörer, journalister, debattörer eller opinionsbildare, kan det finnas anledning att överväga om det finns behov av ett ytterligare förstärkt straffrättsligt skydd i de fall ett integritetskränkande brott på något sätt syftar till att angripa yttrandefriheten och den fria åsiktsbildningen. Detta mot bakgrund av att mycket talar för att det utgör ett växande problem.

Under vissa förhållanden kan redan enligt gällande rätt brott som riktar sig mot någons yttrandefrihet bedömas strängare än motsvarande gärningar där något sådant motiv inte finns.

I första hand kan straffbestämmelsen i 18 kap. 5 § BrB om brott mot medborgerlig frihet framhållas. Den som övar olaga tvång eller olaga hot med uppsåt att påverka den allmänna åsiktsbildningen eller inkräkta på handlingsfriheten inom politisk organisation eller yrkes- eller näringssammanslutning och därigenom sätter yttrande-, församlings- eller föreningsfriheten i fara, döms för brott mot medborgerlig frihet till fängelse i högst sex år.

Bestämmelsen har tillämpats vid mycket få tillfällen. I ett hovrättsfall från 2014 prövades ett åtal för detta brott.⁵ I rättsfallet behandlades hot som hade riktats mot ledande företrädare för en tidnings nyhetsredaktion med anledning av publiceringar i tidningen. Rättsfallet visar att tillämpningsområdet för bestämmelsen måste anses vara mycket snävt. Enligt domen förutsätts för straffansvar att det förelegat en konkret fara för yttrandefriheten på ett mer generellt plan i det svenska samhället. Hovrätten ansåg i detta

⁵ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 19 november 2014 i mål B 2145-14.

fall inte att gärningen hade utgjort brott mot medborgerlig frihet, utan dömde i stället för olaga hot.

Därutöver kan frågan uppkomma vid en straffvärdebedömning. Enligt 29 kap. 1 § BrB ska straff, med beaktande av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. I 29 kap. 2 § BrB räknas det upp försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet som ska beaktas vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, s.k. brottsexterna försvårande omständigheter. Uppräkningen är exemplifierande. Det kan alltså även förekomma andra försvårande omständigheter än de uppräknade.⁶ I doktrinen har det framförts att det överskjutande uppsåtet som ingår i bestämmelsen om brott mot medborgerlig frihet – utan att det anges i 29 kap. 2 § BrB – kan beaktas som en försvårande omständighet vid andra brottstyper.⁷

I hovrättspraxis har det förekommit att ett överskjutande uppsåt har beaktats på det sättet. I ett mål gällde åtalet försök till mordbrand riktat mot en konstnär. Tingsrätten anförde i sin bedömning av straffvärdet att det framstod som uppenbart att de tilltalade hade försökt anlägga brand hos konstnären för att denne genom sitt konstverk hade kommit att djupt uppröra och provocera dem. Brandangreppet måste därför enligt tingsrätten ses som ett angrepp på målsägandens grundlagsskyddade yttrandefrihet och på den konstnärliga frihet som värdesätts i demokratiska samhällen. Hovrätten – som fastställde tingsrättens dom – anförde bl.a. att motivet för de tilltalades handlande (att angripa yttrandefriheten) i betydande mån höjde straffvärdet.⁸

I det tidigare refererade målet om brott mot medborgerlig frihet (där gärningen i stället bedömdes som olaga hot), gjorde hovrätten liknande överväganden i påföljdsdelen.⁹ Även om gärningen inte kunde bedömas som brott mot medborgerlig frihet hade den enligt hovrätten inte riktats bara mot målsägandena som personer, utan också syftat till att i förlängningen påverka den allmänna åsiktsbildningen. Detta var enligt hovrätten en försvårande omständighet vid bedömningen av brottets straffvärde.

⁶ Berggren m.fl., *Brottsbalken* (1 jan. 2015, Zeteo), kommentaren till 29 kap. 2 §.

⁷ Jareborg m.fl., *Straffrättens påföljdslära*, 4 uppl., 2014, s. 114.

⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 23 september 2010 i mål B 2002-10.

⁹ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 19 november 2014 i mål B 2145-14.

18.2.2 Finns det skäl att se över det straffrättsliga skyddet för yttrandefriheten?

Av doktrin och praxis framgår alltså att ett överskjutande uppsåt att angripa någons yttrandefrihet eller den fria åsiktsbildningen kan beaktas i straffskärpande riktning vid olika slag av brottsliga gärningar.

Med anledning av de risker utifrån demokrati- och yttrandefrihetsaspekter som kan uppkomma genom hot och andra brottsliga angrepp på journalister, debattörer eller andra opinionsbildare, har vi i utredningsarbetet kommit in på frågan om behovet av ett förstärkt straffrättsligt skydd – utöver de ändringar vi föreslår för att stärka straffskyddet för integriteten. Vad som skulle kunna övervägas är att vidga uppräknningen av försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet (29 kap. 2 § BrB) till att på något sätt avse brott där ett motiv varit att hindra någon från att utöva sin yttrandefrihet eller angripa den som har utövat den rättigheten. Det skulle i så fall bli fråga om att kodifiera och förtydliga det som redan har tillämpats i praxis, att gärningspersonens s.k. subjektiva överskott i detta avseende ska kunna tillmätas betydelse vid straffvärdebedömningen.

En jämförelse kan närmast göras med punkten 7 i katalogen i 29 kap. 2 § BrB över försvårande omständigheter; dvs. om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet. I allmänmotiveringen till den bestämmelsen anfördes bl.a. att det är angeläget att varje faktisk yttring av rasism bekämpas med kraft, inte bara som en reaktion på den enskilda händelsen, utan också för att visa att sådana tendenser över huvud taget är oacceptabla i ett demokratiskt samhälle.¹⁰ I doktrinen har det uttryckts på så sätt att grunden för att anse ett sådant motiv som försvårande, är att gärningen ger uttryck för en nedvärdering av den kränkta personens eller gruppens människovärde.¹¹

På liknande sätt kan man argumentera för att ett angrepp på en journalist, debattör eller opinionsbildare i syfte att få denne att

¹⁰ Prop. 1993/94:101 s. 21 ff.

¹¹ Jareborg m.fl., Straffrättens påföljdslära, 2 uppl., 2007, s. 110 f.

avstå från att yttra sig utgör en kränkning av den enskilde, men också ett handlande som kan hota den fria journalistiken och riskera att påverka den allmänna åsiktsbildningen. Att ett brott, genom ett sådant motiv, kan utgöra en risk för skadeverkningar på en samhälllig nivå skulle då kunna motivera ett högre straffvärde än vad som annars skulle ha varit fallet.

Det finns dock olika gränsdragningsfrågor som är av väsentlig betydelse att ta ställning till för att en särskild lagreglering ska kunna övervägas närmare. Tidigare var journalistisk verksamhet och opinionsbildning i stor utsträckning förknippad med s.k. traditionell media, dvs. sådant som omfattas av det grundlagsskyddade området (reglerat i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen). Genom utvecklingen av sociala medier kan numera var och en rapportera om händelser eller bedriva opinionsbildning, med stor möjlighet till spridning och genomslag.¹² Denna förändring av möjligheterna till journalistisk verksamhet och opinionsbildning väcker frågor hur ett förstärkt straffrättsligt skydd bör vara konstruerat och närmare avgränsat. Det blir viktigt att ta ställning till om endast brott riktade mot personer med en mer tydlig journalistisk eller opinionsbildande roll ska omfattas av en särskild straffskärpningsgrund eller om det ska gälla brott mot alla människor som har uttryckt åsikter eller på något sätt försökt bedriva opinionsbildning. Dessutom kan det övervägas om varje brott som kan anses betingat av att målsäganden uttryckt sig offentligt ska omfattas, eller om det ska krävas ett mer tydligt motiv att påverka åsiktsbildningen i samhället.

Frågeställningen kring ett förstärkt straffrättsligt skydd för yttrandefriheten kan dessutom i sig anses ligga något vid sidan av våra direktiv. Dessutom aktualiseras frågor som ligger helt utanför det område vi har att behandla. Exempelvis skulle en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § BrB med nödvändighet få genomslag vid brottstyper vi inte ska behandla, t.ex. våldsbrott och skadegörelse. Frågor kring behovet av ett förstärkt straffrättsligt skydd för yttrandefriheten måste därför – om de ska övervägas närmare – behandlas vidare i något annat sammanhang.

¹² I Medieutredningens delbetänkande används begreppet ”medieborgare” för de medborgare som numera kan vara aktiva och själva producera och sprida innehåll av olika slag, se SOU 2015:94 s. 150 f.

18.3 Skyddet för integriteten när många personer agerar på ett sätt som kan upplevas som ett kollektivt angrepp

Bedömning: Att utsättas för ett flertal nedsättande och kränkande uttalanden från olika personer kan upplevas som ett kollektivt angrepp.

Genom de förslag vi lägger fram förstärks det straffrättsliga skyddet på flera sätt och det anpassas till nya sätt att kommunicera. Vår bedömning är att ageranden som kan uppfattas som kollektiva angrepp därigenom kan beaktas vid straffrättsliga bedömningar på ett mer tydligt sätt och uppmärksammas vid tillämpningen av bestämmelserna om gärningsmannaskap och medverkan till brott.

Att införa särskilda bestämmelser – tillämpliga på sådant som kan beskrivas som kollektiva angrepp genom internet – bedömer vi med det underlag vi har som svårt att genomföra. Frågan bör i så fall övervägas i ett annat sammanhang.

18.3.1 Angrepp från flera kan upplevas som en mobb

I avsnitt 5.4 lyfter vi fram vissa straffrättsliga aspekter på kommunikation som sker elektroniskt. I det sammanhanget tar vi bland annat upp en aspekt som till stor del är förknippad med de ökade möjligheterna att kommunicera och uttrycka sig via internet. Det är numera möjligt att via olika forum på internet ansluta sig till andra personers hot eller kränkande meddelanden om någon genom att själv uttrycka sig på liknande sätt, genom att skicka vidare meddelandet eller genom att ”gilla” meddelandet. Detta kan leda till att många personer uttrycker sig nedsättande eller kränkande om eller direkt till någon, och att fler tar del av detta och inspireras att göra likadant. Den enskilde som utsätts kan då uppleva sig angripen av ett kollektiv; en samlad ”mobb” eller ett ”drev”.

I vissa fall kan det vara fråga om uttalanden som vart och ett faller in under straffbestämmelser som exempelvis olaga hot, ofredande, förtal eller förolämpning. I andra fall kan det vara allmänt nedsättande uttalanden om eller till någon som inte med självklarhet – sett isolerade – omfattas av någon straffbestämmelse. Ett

enstaka uttalande kanske aldrig når fram till den det avser och – om det gör det – inte är tillräckligt allvarligt för att kunna kränka dennes frid. Sammantaget kan däremot ett stort antal nedsättande eller kränkande uttalanden från olika personer upplevas som mycket hotfullt, obehagligt eller djupt sårande för den som utsätts. Mot bakgrund av detta kan man överväga om vissa beteenden i form av deltagande i, eller i vart fall initierande av, olika former av ”nätatskampanjer” i större utsträckning än i dag borde omfattas av straffansvar.

18.3.2 Krävs det någon särskild lagstiftning?

Vi har övervägt dessa aspekter när vi har analyserat hur det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten bör vara utformat genom bestämmelser i 4 och 5 kap. BrB.

I utredningsarbetet har frågeställningen lyfts om det – utöver att reformera befintliga straffbestämmelser – kan vara motiverat med särskilda straffbestämmelser som tar sikte på angrepp via internet vilka kan upplevas som ett kollektivt angrepp. Vad som kan diskuteras är ett särskilt ansvar för den som uppmuntrar eller på något sätt initierar andra att bilda ”drev” mot någon enskild via internet. Vidare kan övervägas om den enskildes handlande – som en del av ett kollektiv på internet – skulle kunna omfattas av någon särskilt konstruerad straffbestämmelse. Närmast till hands att jämföra med skulle då vara det straffrättsliga ansvar som varje deltagare i en folksamlings förehavanden kan träffas av enligt bestämmelsen i 16 kap. 2 § BrB om våldsamt upplopp.

Genom de förslag till ändringar vi föreslår i kapitel 10–16 förstärks det straffrättsliga skyddet och anpassas på ett tydligare sätt till de allt fler sätt som människor kan kommunicera och närma sig varandra genom internet och annan elektronisk kommunikation.

Vi föreslår att bestämmelsen om ofredande utformas neutralt i förhållande till de olika former av ageranden som kan innebära en kännbar fridskränkning. Det ska inte längre för straffansvar förutsättas att gärningen måste ha uppfattats av den angripne redan vid gärningstillfället. Därigenom kommer ofredandebestämmelsen på ett tydligare sätt än i dag att kunna tillämpas på fridskränkningar som sker via internet (se avsnitt 12.5). Vi lyfter i det avsnittet fram

att det sammanhang som ett angrepp begås i, t.ex. om det sker publikt inför många andra eller riktar sig mot någon som redan är angripen av ett flertal personer, kan tillmätas betydelse vid bedömningen av om ett eller flera kränkande uttalanden kan utgöra en straffbar kännbar fridskränkning enligt ofredandebestämmelsen.

Vidare kan framhållas att ansvaret för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla utvidgas enligt vårt förslag till att gälla vissa integritetskränkande brott (se avsnitt 16.5). Det innebär att den som tillhandahåller ett forum på internet som omfattas av BBS-lagen, utöver vad som gäller i dag, ska bli skyldig att ta bort ett meddelande från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna om olaga hot eller olaga integritetsintrång. I de fall t.ex. många personer på ett internetforum uttalar allvarliga hot mot någon, kan den som omfattas av tillhandahållaransvaret bli skyldig att ta bort sådana hotfulla uttalanden från forumet.

I 23 kap. BrB finns det allmänna bestämmelser om t.ex. gärningsmannaskap och medverkan till brott. Utöver att de bestämmelser vi föreslår kan komma att öka förutsättningarna att beivra brott på internet, kan framhållas att de allmänna reglerna om anstiftan och medverkan till brott sannolikt skulle kunna tillämpas oftare än i dag för den som medverkar till eller initierar integritetskränkande brott genom internet. Den som på ett tydligt sätt uppmanar och initierar andra att rikta brottsliga uttalanden mot någon, kan i vissa fall hållas ansvarig som anstiftare till brott. Som exempel kan vidare nämnas att ett flertal nedsättande och kränkande uttalanden som uttalats mot någon enskild bör kunna bedömas som ett fall av ofredande begånget i medgärningsmannaskap, i den mån det går att styrka att flera personer handlat tillsammans och i samförstånd. Dessutom kan lyftas fram att bestämmelsen om uppvigling i 16 kap. 5 § BrB i vissa fall torde vara tillämpbar för den som genom internet uppmanar andra att begå brott mot någon, t.ex. att utsätta någon för olaga hot, förtal eller ofredande. Vår bedömning är att de lagändringar vi föreslår – sammantaget med utbildningsinsatser och utvecklingsarbete inom polis- och åklagarkåren – kan leda till att nya sätt att begå brott mot den personliga integriteten via internet kan beivras genom befintliga straffbestämmelser och generella regler om gärningsmannaskap och medverkan till brott.

Att utöver detta införa särskilda bestämmelser – tillämpliga på sådant som kan upplevas som kollektiva angrepp genom internet – har vi bedömt som svårt att förena med de krav på rättssäkerhet som måste gälla. För att sådana bestämmelser skulle kunna innebära ett vidare straffrättsligt ansvar än vad som gäller i dag (enligt de generella reglerna om gärningsmannaskap och medverkan till brott), torde förutsättas ett lägre krav på visat samband mellan en medverkansgärning och ett huvudbrott eller ett lägre ställt krav på uppsåtstäckning. Det skulle kunna innebära ett frångående av centrala straffrättsliga principer. Sådana bestämmelser skulle därför vara svåra att konstruera på ett godtagbart sätt. Vår slutsats blir därför att de specifika aspekter som finns kring det som kan upplevas som kollektiva angrepp i första hand bör mötas utan några särskilt konstruerade regler. Om den reglering vi föreslår – sammantaget med en mer utvecklad praxisbildning – inte blir tillräcklig bör sådana frågor analyseras ytterligare och övervägas i ett annat sammanhang.

Ett än mer vidgat ansvar för en tillhandahållare av ett forum på internet enligt BBS-lagen – utöver vad vi föreslår i avsnitt 16.5 – skulle sannolikt kunna bidra till att motverka brott som upplevs som kollektiva angrepp. Vi framhåller i avsnitt 16.4.1 att en ytterligare utvidgning och eventuell skärpning dock förutsätter en allmän översyn av den lagen utifrån den tekniska utvecklingen sedan den infördes 1998.

19 Konsekvenser av utredningens förslag

19.1 Inledning

En utredning ska enligt kommittéförordningen (1998:1474) redovisa vilka konsekvenser som förslagen i ett betänkande kan få i en rad olika avseenden. I förordningens 14 § föreskrivs att om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda, ska en beräkning av dessa konsekvenser redovisas i betänkandet. Om förslagen innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt så ska dessa redovisas. När det gäller kostnadsökningar och intäktsminskningar för det allmänna ska utredaren föreslå en finansiering. Enligt 15 § i förordningen ska vidare redovisas eventuella konsekvenser för den kommunala självstyrelsen. Detsamma gäller eventuella konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

Om ett betänkande innehåller förslag till nya eller ändrade regler, ska – enligt 15 a § kommittéförordningen – förslagets kostnads- mässiga och andra konsekvenser anges i betänkandet. Konsekvenserna ska anges på ett sätt som motsvarar de krav på innehållet i konsekvensutredningar som finns i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

I det följande beskriver vi först de ekonomiska konsekvenser som våra förslag kan tänkas innebära. Därefter behandlar vi de övriga konsekvenser som ska redovisas enligt kommittéförordningen.

19.2 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: I kapitel 10–17 föreslår vi lagändringar som i vissa avseenden innebär utvidgningar av det straffbara området och en vidgad rätt till brottsskadeersättning. Detta kommer att innebära merkostnader för flera olika myndigheter.

Det är inte möjligt att med någon säkerhet uppskatta hur stora de tillkommande kostnaderna för staten kommer att bli. De utvidgningar av det straffbara området som föreslås är relativt sett inte av betydande omfattning, utan vi bedömer dem snarare som begränsade och att de – i vart fall för de myndigheter inom rättsväsendet som hanterar stora mängder förundersökningar och brottmål – kan rymmas inom respektive myndighets befintliga anslag. För vissa myndigheter med en mindre anslagsram kan de nya uppgifter som förslagen innebär bli så kostnadskrävande att vi bedömer att de inte ryms inom myndigheternas befintliga anslag utan omprioriteringar. Det gäller i första hand de merkostnader som kan uppkomma hos Brottsoffermyndigheten men det kan gälla även andra myndigheter. En mer konkret analys kan dock göras först när lagstiftningen har trätt i kraft och det framgår vilket genomslag den får.

I den mån det bedöms som lämpligt att uppdra åt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Statens medieråd eller andra statliga myndigheter att särskilt informera om de nya bestämmelserna, kan också det förutsätta en viss finansiering.

19.2.1 Våra förslag innebär en viss utvidgning av det straffbara området och en viss ökning av antalet lagförda brott

Vi har i avsnitt 10.6 föreslagit att *det införs en ny straffrättslig bestämmelse i 4 kap. 6 b § brottsbalken (BrB) om olaga integritetsintrång*. Den nya bestämmelsen kommer till viss del att gälla för gärningar som i dag faller under bestämmelserna om förtal eller grovt förtal. I den delen blir det alltså inte frågan om en utvidgning av det straffbara området utan snarare att det som straffas definieras på ett annat sätt. Bestämmelsen om olaga integritetsintrång innebär

dessutom en nykriminalisering, eftersom den kommer att gälla handlingar som tidigare inte omfattats av straffansvar.

Det är inte möjligt att med någon säkerhet uppskatta hur många inledda förundersökningar, åtal, domstolsförhandlingar och slutligen lagföringar som kommer bli resultatet av den nya bestämmelsen om olaga integritetsintrång.

När det gäller de brott som tidigare har bedömts som förtal eller grovt förtal och som enligt vårt förslag kommer att omfattas av bestämmelsen om olaga integritetsintrång, kan en försiktig uppskattning göras utifrån en jämförelse med hur förtal och grovt förtal har lagförts hittills. Antalet fall av förtal och grovt förtal som lagförs årligen uppgår till cirka 50 förtalsbrott per år.¹ Det finns goda skäl att anta att merparten av de polisanmälda fall som gäller spridning av filmer och bilder med sexuellt innehåll blir föremål för allmänt åtal, om de går att utreda. Dessa fall ska enligt vårt förslag i fortsättningen i stället bedömas som olaga integritetsintrång. Det finns dock skäl att anta att antalet lagföringar gällande olaga integritetsintrång kommer att överstiga det antal som i dag lagförs som förtal eller grovt förtal. Den nya bestämmelsen är inte begränsad till spridning av uppgifter eller bilder med sexuellt innehåll – som hittills har bedömts som förtal – utan har ett vidare tillämpningsområde. Det innebär en utvidgad kriminalisering som bör analyseras och leda till slutsatsen att det kommer bli frågan om något fler brottsutredningar, förundersökningar och åtal samt domstolsprocesser som gäller olaga integritetsintrång. I sammanhanget bör det också uppmärksammas att bestämmelsen om olaga integritetsintrång föreslås bli placerad i 4 kap. BrB. Även om det enligt vårt förslag ska finnas en begränsning i åklagarens åtalsplikt, är den betydligt vidare än den som gäller enligt den åtalsprövningsregel som gäller för förtalsbrott i 5 kap. BrB. Åtal för olaga integritetsintrång kommer att förutsätta att målsäganden anger brottet till åtal eller att åtal är påkallat från allmän synpunkt. Även med beaktande av att åklagarna därmed inte är lika begränsade i sina bedömningar av om åtal bör väckas som när det gäller ärekränkingsbrotten, gör vi bedömningen att antalet förundersökningar, åtal och lagföringar för olaga integritetsintrång – såvitt nu går att bedöma – kommer att bli av relativt begränsad omfattning.

¹ Se avsnitt 13.2 där denna statistik redovisas.

Vi föreslår i kapitel 11–14 *förändringar i bestämmelserna om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning i 4 och 5 kap. BrB.*

När det gäller olaga hot och ofredande föreslår vi en viss utvidgning av det straffbara området. Beträffande förtal och förolämpning syftar ändringarna till att modernisera bestämmelserna utan att i egentlig mening utvidga det straffbara området. Gällande förtal och förolämpning kan det därför inte förväntas att de föreslagna ändringarna kommer att leda till några merkostnader för de rättsvårdande myndigheterna.

Utvidgningen av straffansvaret för olaga hot är av begränsad omfattning. Det är delvis fråga om en kodifiering av gällande praxis och därutöver en viss utvidgning av det straffbara området till hot om brott mot frihet och frid. Det är inte möjligt att närmare bedöma i vilken omfattning utvidgningen av det straffbara området kommer att leda till fler förundersökningar, åtal och lagföringar för olaga hot. Vår bedömning är dock att det handlar om en begränsad utvidgning i förhållande till de gärningar som redan omfattas av straffansvar enligt bestämmelsen om olaga hot.

Utvidgningen av tillämpningsområdet för ofredande torde vara något mer beaktansvärd. Inte heller gällande denna ändring finns det förutsättningar för att med någon säkerhet kunna bedöma hur många fler gärningar än i dag som kommer att bli föremål för förundersökning och lagföring. Ändringen innebär att bestämmelsen görs mer neutral i förhållande till de sätt på vilka en straffbar kännbar fridskränkning kan ske. Till allra största del är det dock fråga om en kodifiering av det sätt på vilket bestämmelsen redan tillämpas. Ofredanden som sker genom internet torde i något större omfattning än i dag komma att omfattas, dock endast i de allra mest fridskränkande fallen. Det finns därför inte skäl att anta att ändringen kommer innebära någon väsentlig ökning av antalet förundersökningar eller lagföringar.

I avsnitt 16.5 föreslår vi en *utvidgning av straffansvaret enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen)*. Lagen har hittills knappast tillämpats. Genom vårt förslag ska tillhandahållarens ansvar även gälla meddelanden som uppenbart utgör olaga hot eller olaga integritetsintrång. En utvidgning av ansvaret borde innebära att BBS-lagen kan komma att tillämpas i något fler fall än hittills. Genom det uppenbarhetskrav som är föreskrivet, är dock fortfarande tillämpningsområdet snävt. Det

finns därför inte skäl att anta att lagändringen kommer innebära någon betydande ökning av antalet förundersökningar eller lagföringar.

19.2.2 Utvidgningar av straffansvaret leder till merarbete och vissa kostnader

De utvidgningar av straffansvaret som vi föreslår kommer innebära merarbete för de brottsbekämpande myndigheterna. Vid de kontakter som utredningen haft i denna fråga med *Åklagarmyndigheten* och *Polismyndigheten*, har myndigheterna pekat på att det är förenat med betydande osäkerhet att göra bedömningar av vilka ökade resurser som kan komma att behövas med hänsyn till de lagändringar som vi föreslår. Med detta förbehåll har Polismyndigheten gjort den bedömningen att konsekvenserna inte är sådana att det behövs ökade resurser till myndigheten. Åklagarmyndigheten har framfört att lagändringarna kommer att medföra tillkommande arbetsuppgifter för åklagarna som behöver utföras i konkurrens med annan verksamhet. Tillsammans med andra liknande tillkommande uppgifter kan det sammantaget leda till behov av utökade resurser, dels initialt för utbildningsinsatser och liknande, dels för den löpande handläggningen. Utifrån detta har det bedömts från Åklagarmyndigheten att det löpande kommer att behövas åtminstone en årsarbetskraft, till en årlig kostnad av cirka en miljon kronor.

Ett utvidgat straffansvar kommer att leda till fler åtal och fler rättegångar. Med hänsyn till den förhållandevis begränsade antal åtal som går att förutse, bedömer vi inte att tillkommande kostnader kommer att föranleda några behov av resurstillskott till *de allmänna domstolarna*.

Fler åtal och fler rättegångar kan också föranleda ökade kostnader för det allmänna gällande *offentlig försvarare* och *målsägandebiträde*. I linje med vad som sägs om den ökade belastningen för domstolarna, bedömer vi att de ökade kostnaderna kommer att bli av relativt sett begränsad omfattning.

Datainspektionen har framhållit att den nya bestämmelsen om olaga integritetsintrång kan komma att innebära merarbete med rådgivning till allmänheten och andra som myndigheten utför i sin roll som integritetsskyddsmyndighet. *Datainspektionen* har i

kontakter med utredningen framhållit att myndigheten redan tar emot en stor mängd sådana frågor och klagomål från enskilda och även regelbundet bistår polis och åklagare i brottsutredningar som avser sådan spridning som anmälts som misstänkt brott mot personuppgiftslagen (1998:204). Datainspektionen bedömer att myndigheten kan behöva ytterligare resurser för att klara det merarbete som kan förväntas med anledning av ett nytt integritetsbrott.

I någon liten omfattning kommer den utvidgade kriminalisering som vi föreslår också att föranleda fler utdömda fängelsestraff, vilket kan leda till ökade kostnader för *Kriminalvården*. Vi bedömer dock att dessa kommer att vara av mycket begränsad omfattning. Likaså kan en ökning av frivårdspåföljder innebära ytterligare, men mycket begränsade, kostnader för *Kriminalvården*.

Brottsoffermyndighetens kostnader kommer att öka om våra förslag genomförs. Det gäller både med anledning av förslaget (i avsnitt 17.5) att brottsskadeersättning enligt brottsskadelagen (2014:322) ska kunna beviljas vid kränkning genom grovt förtal och vårt förslag till den nya straffbestämmelsen om olaga integritetsintrång. Brottsoffermyndigheten har framhållit i kontakter med utredningen att extra kostnader kan förutses både gällande förvaltningsanslaget och brottsskadeanslaget, men att dessa är svåra att i nuläget uppskatta. Det förslag som läggs fram om vidgade möjligheter till brottsskadeersättning för grovt förtal, har myndigheten beräknat kommer att medföra extrakostnader. Gällande ersättning som grundas på en dom har myndigheten uppskattat den ökade kostnaden för brottsskadeanslaget till omkring 2 miljoner kronor per år. Någon uppskattning av kostnader för andra ärenden (dvs. ansökningar som inte grundas på en domstols dom) har inte myndigheten gjort. I avsnitt 17.4.2 gör vi den bedömningen att ersättning i huvudsak kommer att kunna beviljas då åklagaren initialt har bedömt att åtal varit påkallat från allmän synpunkt och förundersökning har bedrivits. Därutöver förutsätts enligt förslaget att det ska ha varit fråga om grovt förtal. Det finns därför enligt vår bedömning knappast skäl att anta att något betydande antal, utöver då lagföring har skett, kommer att beviljas brottsskadeersättning för kränkning vid grovt förtal.

Brottsoffermyndigheten har vidare bedömt att hanteringen av ansökningar om brottsskadeersättning kan föranleda tillkommande

kostnader hänförliga till förvaltningsanslaget på cirka 2 miljoner kronor årligen, motsvarande två heltidstjänster inklusive utbildnings- och utvecklingsinsatser.

Om vårt förslag om en ny bestämmelse om olaga integritetsintrång införs bedömer Brottsoffermyndigheten att kostnaderna skulle kunna bli högre, med hänsyn till att det nya brottet innefattar beteenden som i dag inte är straffbara. Det kan dock förutses att större delen av kostnadsökningen skulle vara att hänföra till de gärningar som i dag bedöms som grovt förtal. Vid ett införande av en bestämmelse om olaga integritetsintrång skulle alltså kostnaderna för grovt förtal i stället uppkomma genom handläggningen av ett antal ansökningar om ersättning för kränkning genom olaga integritetsintrång.

19.2.3 Kostnader för information och utbildning m.m.

Den nya lagstiftningen kommer också inledningsvis att medföra vissa *kostnader för information, utbildning och andra liknande insatser* framför allt hos polisen och åklagarväsendet. De förslag vi lägger fram gäller lagstiftning som kommer att tillämpas av i princip alla åklagare. Det innebär att undervisning om de nya bestämmelserna bör ges så att de får ett snabbt och tydligt genomslag i åklagarverksamheten vid de flesta av åklagarkamrarna. Åklagarmyndigheten har bedömt att cirka 1,3–1,4 miljoner kronor kommer att behövas för initiala åtgärder som utbildning och information, bland annat för utbildningsdagar och för att ta fram en promemoria och riktlinjer för tillämpningen av den nya lagstiftningen. Man kan räkna med att också Polismyndigheten behöver genomföra utbildningsinsatser med ett brett anslag. Även andra myndigheter som har verksamheter som berörs av förslagen behöver genomföra liknande insatser.

De ändringar som vi föreslår syftar till stor del till att verka normbildande, genom att tydliggöra vad som utgör otillåtna kränkningar mot den personliga integriteten. Inte minst gentemot ungdomar kan det finnas anledning att rikta särskilda informationsinsatser gällande den nya lagstiftningen och vad den innebär. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Statens medieråd har tidigare haft i uppdrag att sprida information i syfte

att minska kränkningar på internet. Det kan finnas skäl att ge dessa och andra myndigheter i uppdrag att särskilt bedriva informationsinsatser angående ny lagstiftning och vad den innebär. Nya sådana informationsinsatser kan också förutsätta vissa resurstillskott.

19.2.4 Kostnaderna för staten kommer att öka något

Vår bedömning är alltså att kostnaderna för staten kommer att öka något genom att fler myndigheter lägger ner resurser för att integriteten ska få ett ökat straffrättsligt skydd. Dessa kostnader bedömer vi dock vara mycket marginella i förhållande till statens budget som helhet. Det finns ännu inte möjlighet att göra en så säker analys av kostnaderna att vi också kan lägga fram ett förslag till omprioriteringar mellan myndigheter.

19.3 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Bedömning: De lagändringar som vi föreslår kan leda till minskad brottslighet.

Den nya straffbestämmelse som vi föreslår, olaga integritetsintrång, innebär till viss del en utvidgning av det straffbara området. Detsamma gäller vissa andra ändringar som vi föreslår, i första hand avseende olaga hot, ofredande och BBS-lagen. All straffrättslig lagstiftning har flera syften och ett viktigt syfte är allmänprevention. Genom den normbildande och avskräckande effekt som kriminalisering rent allmänt kan antas ha, kan våra förslag verka avhållande och påverka människor att avstå från att utföra oönskade handlingar. Vi bedömer också att våra förslag har möjlighet att rent konkret påverka människors beteende genom att straffbestämmelserna blir mer tydliga och lätta att förstå. Det kan komma att bli vissa utmaningar för rättsväsendet men förslagen innebär också en möjlighet att ge genomslag för lagstiftningen som sänder tydliga signaler. Ett moderniserat och tydligt straffrättsligt system kan också förenkla för de brottsbekämpande myndig-

heterna i deras verksamhet och därigenom i förlängningen leda till ökad lagföring och en preventiv effekt genom minskad brottslighet.

19.4 Övriga konsekvenser

Bedömning: Våra förslag kommer inte att medföra några andra konsekvenser av de slag som anges i 15 § kommittéförordningen.

Vi bedömer att våra förslag i huvudsak inte får några sådana konsekvenser som anges i 15 § kommittéförordningen som ska redovisas i betänkandet, dvs. konsekvenser för den kommunala självstyrelsen, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag, eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen. Tillhandahållare av elektroniska anslagtavlor som omfattas av BBS-lagen kommer att behöva sätta sig in i de nya skyldigheter att ta bort vissa brottsliga meddelanden som följer av de förslag till ändringar i BBS-lagen som vi föreslår. Eftersom det redan finns motsvarande skyldighet att ta bort vissa andra brottsliga meddelanden, kan det antas att det redan finns utarbetade system för att iakttä BBS-lagen. Ändringarna i denna del bedöms därför inte medföra några särskilda merkostnader för berörda personer, företag eller organisationer.

När det gäller jämställdheten mellan kvinnor och män kan det framhållas att straffrättslig lagstiftning är neutral när skyddsintresset för varje straffbestämmelse bestäms och det gäller också de förslag som vi har lagt fram. Inom ramen för det skyddsintresset som till exempel den personliga integriteten, kan olika grupper få ett bättre straffrättsligt skydd beroende på hur utsatt gruppen generellt sett är. I linje med våra överväganden i avsnitt 18.1 bedömer vi att vissa särskilt utsatta grupper kommer att få ett förstärkt straffrättsligt skydd och att våra förslag på det sättet påverkar både jämställdheten mellan kvinnor och män och likabehandlingen av olika människor i en positiv riktning.

20 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

20.1 Ikraftträdande

Förslag: Lagändringarna i brottsbalken i fråga om olaga hot, ofredande och olaga integritetsintrång ska träda i kraft den 1 juli 2017, medan lagändringarna i fråga om förtal och förolämpning ska träda i kraft den 1 januari 2019. Lagändringarna i tryckfrihetsförordningen ska träda i kraft den 1 januari 2019. Lagändringar gällande lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslags- tavlor, offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och brotts- skadelagen (2014:322) ska träda i kraft den 1 juli 2017.

Det är angeläget att det förstärkta skyddet för den personliga integriteten som vi föreslår genomförs så snart som möjligt. Därmed bör också de författningsbestämmelser vi föreslår träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den tid som kan beräknas gå åt för remissförfarandet, beredningen inom Regeringskansliet och riksdagsbehandlingen samt den tid som kan behöva tas i anspråk för information, utbildning och andra liknande insatser inom rättsväsendet, är det rimligt att de nya bestämmelserna träder i kraft den 1 juli 2017. Vi föreslår därför detta datum för ikraftträdande för de lagändringar som inte innebär eller har anknytning till några grundlagsändringar. Den 1 juli 2017 som ikraftträdandedatum kan alltså enligt vårt förslag gälla för ändringarna i bestämmelserna i brottsbalken (BrB) om ofredande och olaga integritetsintrång samt ändringarna i lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslags- tavlor (BBS-lagen), offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), (OSL) och brottsskadelagen (2014:322), (BrSkL).

Med hänsyn till att det för grundlagsändringar krävs ett mellanliggande riksdagsval, kan de föreslagna ändringarna i tryckfrihetsförordningen (TF) enligt vår bedömning träda i kraft först den 1 januari 2019. Dessa ändringar avser brotten förtal, förolämpning och olaga hot (i den särskilda uppräkningsdelen av brott som också utgör tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott). Förtal och förolämpning har genom vårt förslag utformats på ett nytt sätt, utan att ändringarna syftar till någon mer omfattande kriminalisering än tidigare. För att undvika onödiga diskrepans och osäkerhet i rättstillämpningen föreslår vi att också bestämmelserna i BrB ska träda i kraft den 1 januari 2019. Bestämmelsen om olaga hot har enligt vårt förslag vidgats till att avse hot mot frihet och frid. Vidare har gränsen för straffbarhet sänkts från ”allvarlig fruktan” till ”allvarlig oro”. Vår bedömning är att olaga hot som tryck- och yttrandefrihetsbrott kan tillämpas i sin nuvarande lydelse även om de ändringar vi föreslår i BrB träder i kraft innan de kan träda i kraft i TF. Den ändring vi föreslår i bestämmelsen om olaga hot bedömer vi som angelägen. Olaga hot är dessutom ett brott som i allt väsentligt tillämpas utanför det grundlagsskyddade området. Ändringen av bestämmelsen om olaga hot i BrB bör därför träda i kraft den 1 juli 2017. Under mellantiden, fram till dess att ändringen trätt i kraft i TF, ska då olaga hot som tryck- och yttrandefrihetsbrott tillämpas med undantag för den utvidgning av det straffbara området som ändringen i BrB innebär.

20.2 Övergångsbestämmelser

Bedömning: Några övergångsbestämmelser behövs inte till de lagändringar vi föreslår.

Av 2 kap. 10 § regeringsformen framgår att ingen får dömas till straff eller annan påföljd för en gärning som inte var straffbelagd när den begicks. Inte heller får det dömas ut en svårare brottspåföljd för en gärning än vad som var föreskrivet när den begicks. Den nu beskrivna principen har också kommit till uttryck i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP) där det stadgas att ingen får dömas för en gärning för vilken det inte var stadgat straff när den begicks. Enligt paragrafens andra stycke ska straff, med

vissa undantag som här inte är av betydelse, bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte den lag som gäller när domen meddelas leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Vi gör bedömningen att någon annan övergångsbestämmelse än regleringen i 5 § BrP inte är nödvändig när det gäller våra förslag till en ny straffbestämmelse och till ändrade straffbestämmelser. Inte heller behövs några särskilda övergångsbestämmelser för den ändring vi föreslår gällande åtalsprövningsregeln i 4 kap. BrB eller den ändring vi föreslår i OSL.

Vi föreslår att förutsättningarna för brottsskadeersättning enligt BrSkL ska vidgas till att gälla kränkning vid grovt förtal. Det är angeläget att denna förbättring av vissa brottsoffers möjligheter att erhålla ersättning blir tillämplig så snart som möjligt. Den utvidgade rätten till brottsskadeersättning bör därför kunna tillämpas från dagen för ikraftträdandet, vilket blir konsekvensen om inga övergångsbestämmelser införs. Motsvarande bedömning gjordes när den nu gällande brottsskadelagen infördes beträffande de ändringar till fördel för brottsoffer som då tillkom.¹

¹ Prop. 2013/14:94 s. 67 f.

21 Författningskommentar

21.1 Förslaget till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

7 kap.

4 §

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet ska såsom tryckfrihetsbrott anses följande gärningar, om de begås genom tryckt skrift och är straffbara enligt lag:

14. förtal, varigenom någon *lämnar uppgift om att någon är brottslig eller en annan nedsättande uppgift om någon som är ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser* och, om den förtalade är avlidne, gärningen är sårande för de efterlevande eller annars kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne, dock inte om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han eller hon visar att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skäligen grund för den;

15. förolämpning, varigenom någon *genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet*;

16. olaga hot, varigenom någon hotar *någon* annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för *sin* egen eller annans säkerhet till person, egendom, *fribet eller frid*;

Paragrafen innehåller en brottskatalog avseende tryckfrihetsbrott. Den ändras i två avseenden. Ändringarna behandlas i avsnitt 15.3.

Ändringarna i punkterna 14, 15 och 16 är en följd av ändringarna av straffbestämmelserna i brottsbalkens (BrB:s) 5 kap. 1 § om förtal, 5 kap. 3 § om förolämpning och 4 kap. 5 § om olaga hot. Ändringarna innebär att brotten beskrivs på likalydande sätt i BrB och tryckfrihetsförordningen (TF). I och med att ändringen har gjorts

i denna bestämmelse, så gäller ändringen också inom tillämpningsområdet för yttrandefrihetsgrundlagen (YGL), jfr 5 kap. 1 § YGL.

21.2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap.

4 b §

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,
2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,
3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,
4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,
5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,
6. *olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 b §*,
7. ofredande enligt 4 kap. 7 §,
8. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,
9. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,
10. åverkan enligt 12 kap. 2 § första stycket, eller
11. överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

I paragrafen föreskrivs straffansvar för olaga förföljelse. Bestämmelsen har tillförts en ny punkt (punkt 6) som utvidgar tillämpningsområdet till att omfatta även gärningar enligt straffbestämmelsen i 6 b § om olaga integritetsintrång. Ändringen behandlas i avsnitt 10.6.8.

5 §

Den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för *sin* egen eller annans säkerhet till person, egendom, *fribet eller frid*, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Paragrafen behandlar olaga hot. Bestämmelsens tillämpningsområde ändras i två avseenden. Dels anges att ett hot är straffbart om det är ägnat att framkalla allvarlig oro, i stället för som tidigare allvarlig *fruktan*. Dels vidgas bestämmelsens tillämpningsområde genom att det blir straffbart att hota med att utsätta andra för fler slag av brottsliga gärningar. Därutöver moderniseras och förenklas bestämmelsens ordalydelse. Ändringarna behandlas i avsnitt 11.5.

Genom den nya lydelsen är det straffbart att hota någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid.

Bestämmelsen är redan enligt den tidigare lydelsen konstruerad som ett s.k. abstrakt farebrott. I likhet med vad som gällt tidigare innebär rekvisitetet *ägnat att*, att åklagaren inte i det enskilda fallet behöver visa att hotet framkallade allvarlig oro (eller allvarlig fruktan enligt den tidigare lydelsen) hos målsäganden. I stället ska åklagaren visa att hotet typiskt sett var sådant att målsäganden skulle kunna känna allvarlig oro för sin egen säkerhet till person, egendom, frihet eller frid. För straffansvar förutsätts alltså inte att det är visat att någon verklig effekt uppstod. Att målsäganden verkligen kände allvarlig oro blir med andra ord inte föremål för domstolens prövning i skuldfrågan.

Bedömningen av om hotet är ägnat att framkalla allvarlig oro hos den hotade ska utgå från de faktiska förhållandena. Den är i den meningen inte abstrakt, utan den ska göras med hänsyn till den verkliga målsäganden. Av relevans kan då vara sådant som målsägandens ålder och vilken relation han eller hon hade till den som framförde hotet. Att målsäganden var särskilt sårbar kan också vägas in, t.ex. om hotet framfördes av målsägandens partner eller av någon annan som kände till de särskilda förhållandena. Bedömningen ska också göras utifrån den konkreta situationen, t.ex. vilken person som framförde hotet, det sätt på vilket det framfördes och under vilka förhållanden det framfördes. Utifrån den kunskap domstolen har om hur människor reagerar i sådana situationer, ska det göras en bedömning av om hotet typiskt sett skulle ha kunnat framkalla allvarlig oro hos målsäganden.

Målsägandens uppgifter om hur han eller hon upplevde situation (vilken oro som upplevdes) kan tjäna som viktiga bevisfakta för vad som typiskt sett hade räckt till för att framkalla allvarlig oro. Det

innebär att målsägandens upplevelse inte blir utslagsgivande, om reaktionen framstår som klart avvikande i förhållande till hur domstolen bedömer att en genomsnittlig person – i den givna situationen – skulle ha reagerat och bedömt situationen.

Att bedömningen ska göras på detta sätt torde inte vara nytt i förhållande till hur bestämmelsen tidigare – i vart fall i stor utsträckning – har tillämpats. Genom den nya lydelsen förutsätts dock inte längre att hotet ska ha varit ägnat att framkalla allvarlig *fruktan*, utan det räcker med att hotet varit ägnat att framkalla allvarlig *oro*. Den nya lydelsen innebär ett något lägre krav på den reaktion som hotet typiskt sett ska ha framkallat hos målsäganden; det räcker med allvarlig oro i stället för som tidigare allvarlig fruktan för att straffansvar ska inträda. I praktiken innebär den nya lydelsen i första hand en anpassning till och kodifiering av hur paragrafen till största utsträckning redan har kommit att tillämpas.

I dag förutsätts för straffansvar att någon hotar annan med brottslig gärning som går ut på den hotades egen eller annans *säkerhet till person eller egendom*. Ändringen innebär att det dessutom blir straffbart att hota med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig oro för sin egen eller annans *säkerhet till frihet eller frid*.

Det innebär att hotet, liksom tidigare, kan gå ut på våld på person, som inte är ringa, eller annan skada på person eller egendom som skulle medföra lidande eller avsevärd olägenhet för den drabbade. I praktiken torde förutsättas för straffansvar att hotet ska avse ett våldsbrott som inte bedöms som ringa, ett annat allvarligt brott mot fysisk integritet såsom exempelvis ett sexualbrott eller ett hot om allvarlig skadegörelse. Att hota med vissa andra brott som innefattar våld på person torde också omfattas av straffansvaret, t.ex. hot om att råna någon eller hot om att utsätta någon för människorov.

Genom den nya lydelsen blir det också straffbart att hota med brott som innebär angrepp på någons frihet eller frid. Bestämmelsen gäller alltså numera också hot om brottsliga gärningar som är ägnade att framkalla allvarlig oro hos den hotade för sin egen eller annans säkerhet till frihet eller frid. Vad som i första hand kan bli aktuellt är hot om att utsätta någon för vissa mer allvarliga och integritetskränkande brott enligt 4 kap. BrB. Det brott hotet avser bör därför ligga på fängelsenivå eller vart fall – utifrån hur det kan

uppfattas – inte innebära hot om endast ett ringa eller helt lindrigt brott. I praktiken kan hot om att utsätta någon för olaga frihetsberövande, grovt hemfridsbrott, olaga integritetsintrång¹ eller ett allvarligt ofredande vara straffbart.

Hot om att utsätta någon för vissa andra brott enligt 4 kap. BrB kan sällan antas kunna vara ägnade att framkalla allvarlig oro för någons frihet eller frid. Hot om kränkande fotografering, brytande av post- och telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller dataintrång kan knappast framkalla någon oro för att hotet mer omedelbart kan komma att verkställas. Hot om sådana brott kan därför mycket sällan antas vara ägnade att framkalla allvarlig oro för någons frid. Det är utöver detta svårt att tänka sig att ett hot om att utsätta någon för olaga hot skulle kunna vara ägnat att framkalla allvarlig oro för någons frid.

För straffansvar förutsätts alltså att hotet har *varit ägnat* att framkalla allvarlig oro. Den bedömningen ska göras på samma sätt som hittills, dvs. utifrån den konkreta målsäganden och den konkreta situationen.

I likhet med vad som gällt tidigare, ska hotet vara ägnat att framkalla allvarlig oro för egen *eller annans* säkerhet. Hotet kan avse åtgärder som ska utföras mot en tredje person, exempelvis en nära anhörig till den som tar emot hotet. Någon ändring görs inte i förhållande till vad som gällt enligt den tidigare lydelsen.

I bestämmelsen ges inte längre exempel på brottsliga gärningar som kan vara ett hot. Det betyder att exemplet om att ”någon lyfter vapen” har utgått. Någon ändring i sak är inte avsedd. Fortfarande kan lyftande eller annat användande av vapen, liksom andra handlingar, utgöra olika sätt att hota med brottslig gärning.

Det föreslås ingen ändring i straffskalorna för brott av normalgraden eller för grovt brott. Vid bedömningen av brottets straffvärde och rubricering kan de effekter av hotet som kan ha uppstått tillmätas betydelse (jfr 29 kap. 1 § där det anges att det vid bedömningen av gärningens straffvärde ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit). Även om åklagaren inte behöver visa en viss effekt för att straffansvar ska inträda, eftersom det räcker att brottet *har varit ägnat* att framkalla allvarlig oro, kan

¹ Den nya straffbestämmelsen vi föreslår ska införas, se kommentaren till 6 b §.

den effekt som gärningen har fått alltså ha betydelse för bedömningen av gärningens svårhet och straffvärde.

När ett olaga hot framförs via internet eller annan elektronisk kommunikation kan vissa särskilda aspekter behöva beaktas både vid bedömningen av brottets svårhet och vid straffmätningen. De olika aspekter som kan behöva beaktas beskrivs mer utförligt i avsnitt 11.4.7 och frågan analyseras mer ingående där.

I likhet med tidigare kan ett hot om brottslig gärning – tillsammans med vissa andra handlingar – föranleda ansvar för olaga tvång enligt 5 §. I sin tur kan det tvånget utgöra en del av brottet utpressning enligt 9 kap. 4 §, om någon genom tvånget förmår annan till viss handling eller underlåtenhet. I sådana fall döms inte särskilt för olaga hot, utan det konsumeras.

6 b §

Den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida

- 1. bild eller annan uppgift om någons sexualliv,*
- 2. bild eller annan uppgift om någons hälsotillstånd,*
- 3. bild eller annan uppgift om att någon utsatts för ett allvarligt brott,*
- 4. bild på någon som befinner sig in en mycket utsatt situation,*
- 5. bild på någons nakna kropp, eller*
- 6. annan liknande bild eller uppgift om någons privatliv*

döms, om spridningen var ägnad att medföra kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör, för olaga integritetsintrång till böter eller fängelse i högst två år.

Det ska inte dömas till ansvar om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter var försvarlig.

Paragrafen och brottsrubriceringen olaga integritetsintrång är ny. I bestämmelsen föreskrivs straffansvar för den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida en bild eller en annan uppgift på ett sätt som är ägnat att medföra kännbar skada för den som uppgiften rör. Syftet med paragrafen är att förstärka det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten. Förslaget till den nya bestämmelsen behandlas i avsnitt 10.6.

Bestämmelsen är tillämplig endast på handlingar som begås utanför det s.k. grundlagsskyddade området. I korthet kan detta sägas bestå av olika slag av tryckta skrifter (som omfattas av TF) samt traditionella ljudradio- och tv-sändningar och webbsänd-

ningar (som omfattas av YGL). Utöver detta omfattas enligt YGL vissa andra databasöverföringar genom den s.k. databasregeln, bl.a. webbplatser på internet som skaffat ett frivilligt grundlagsskydd genom utgivningsbevis. I kapitel 7 redovisas närmare vad som omfattas av det grundlagsskyddade området.

Enligt *första stycket* är en första förutsättning för straffansvar att någon sprider en bild eller annan uppgift som gäller någon annan. Att spridningen ska innebära ett intrång i privatlivet innebär som utgångspunkt det ska ske mot den andres vilja eller i vart fall utan dennes giltiga samtycke. Vad som utgör ett giltigt samtycke får avgöras utifrån allmänna straffrättsliga principer.

Att spridningen ska utgöra ett intrång i privatlivet innebär dessutom att det ska vara fråga om typiskt sett privata uppgifter, dvs. uppgifter som kommer från någon annans privata sfär. Som utgångspunkt förutsätts alltså för straffansvar att det är fråga om sanna och korrekta uppgifter som den enskilde har ett berättigat intresse att själv disponera över, dvs. själv avgöra om – och i så fall till vem – de ska tillgängliggöras. Att det som sprids är ändrat, omstuvat eller på annat sätt manipulerat utesluter inte att det i detta material kan finnas en sann uppgift som det kan innebära ett intrång i privatlivet att sprida.

Spridningen ska avse bild eller annan uppgift. Med bild avses både en eller flera stillbilder eller rörliga bilder, t.ex. filmer eller videogram, oavsett vilken teknik som använts. Med annan uppgift avses en eller flera uppgifter om en människa som kan förmedlas och spridas på annat sätt än genom bilder, t.ex. genom text eller ljudfil.

I första stycket görs en uppräkningslista av olika slags uppgifter som kan spridas på ett sätt som kan innebära ett intrång i privatlivet. Uppräkningslistan är inte uttömmande. Den är inte heller enbart exemplifierande. Utöver de konkreta slag av bilder eller andra uppgifter som räknas upp i punkterna 1–5, kan enligt punkt 6 även spridning av andra liknande bilder eller uppgifter om någons privatliv omfattas av straffansvar. De särskilt angivna slagen av uppgifter i punkterna 1–5 kan då fungera som en jämförelsenorm, vid bedömningen av om andra liknande uppgifter som inte inryms i uppräkningslistan också omfattas av straffansvar.

I *första stycket* anges vidare att straffansvar förutsätter att spridningen ska ha varit ägnad att medföra kännbar skada för den

som uppgiften rör. I första hand menas med detta den som uppgiften verkligen avser, t.ex. den som avbildas på ett fotografi eller behandlas i ett skriftligt dokument. Bestämmelsen om olaga integritetsintrång är alltså som huvudregel tillämplig i fråga om information som sprids om en levande person och skyddar därför den person som uppgiften verkligen avser.

I vissa mycket speciella undantagsfall kan det bli fråga om ett intrång i någons privatliv, trots att den uppgift som sprids avser någon annan person. Uppgifter som rör barn kan i vissa speciella fall anses röra föräldrarnas privatliv, när det är fråga om mycket integritetskränkande och utlämnande uppgifter. Om sådana uppgifter sprids kan det anses innebära ett intrång i föräldrarnas privatliv. Om exempelvis någon sprider obduktionsbilder av ett avlidet barn, kan det anses ha skett ett straffbart intrång i föräldrarnas privatliv genom att uppgiften rör dem och spridningen gäller mycket integritetskränkande uppgifter. Den skada som kan uppkomma hos föräldern kan då beaktas vid bedömningen av om något brott begåtts. Motsvarande bedömning kan göras för andra vårdnadshavare som inte är föräldrar till ett barn.

Det abstrakta farerekvisitet – att spridningen ska ha varit ägnad att medföra kännbar skada – avgränsar det straffbara området. Att uppgiften är av sådant slag som anges i bestämmelsen (dvs. punkterna 1–6) är alltså inte tillräckligt. Uppgiften måste dessutom avse något som är privat eller känsligt för den som rörs av uppgiften i sådan grad att en spridning är ägnad att medföra kännbar skada.

Med skada avses skada på privatlivet och den personliga integriteten. Genom att privata uppgifter om någon sprids olovligen, eller i vart fall utan giltigt samtycke, sker det ett intrång i privatlivet hos den person som uppgiften rör. Det kan beskrivas som en personlig förlust; något som var en del av den enskildes privata sfär går förlorat och blir tillgängligt för andra utom den enskildes kontroll. Graden av förlust beror på hur privat uppgiften var, t.ex. hur nära den var sammanlänkad med den utsattes personlighet och hur starkt intresset var att behålla uppgiften utom andras räckhåll. Hur stort intrånget är beror därutöver på uppgiftens spridning. Ju större ofrivillig exponering som skett av uppgiften, desto större kan intrånget i privatlivet sägas ha varit. Att uppgifter sprids till personer i den utsattes närhet och vänskapskrets kan då – bland många andra omständigheter – öka känslan av intrång i privatlivet. Sprid-

ningen ska vara ägnad att medföra *kännbar* skada. Det innebär att ansvaret är begränsat till mer uppenbara situationer när den skada som kan uppkomma kan beskrivas som *kännbar*. I praktiken ska det för straffansvar handla om situationer där en spridning av uppgifter kan leda till psykiskt lidande och andra allvarliga negativa personliga konsekvenser för den enskilde.

Det förutsätts inte för straffansvar att någon *kännbar* skada uppstått i det enskilda fallet. Spridningen ska i stället vara *ägnad* att medföra *kännbar* skada för den som uppgiften rör. Med det avses vad som kan sägas vara typiska mänskliga reaktioner och typiska sociala och andra konsekvenser. Störst vikt ska fästas vid de omständigheter som är förknippade med själva den åtalade gärningen, dvs. vilka uppgifter det varit fråga om och hur och i vilken omfattning de har blivit spridda. Av betydelse kan då vara det sociala sammanhang som den utsatte befinner sig i och vilken spridning uppgifterna fått bland andra människor som ingår detta sammanhang. Viss betydelse kan även tillmätas andra förhållanden när domstolen avgör om spridningen varit ägnad att medföra skada. Bl.a. kan beaktas om den som uppgifterna rör tidigare på egen hand har spritt samma eller liknande slag av uppgifter.

Först i uppräknningen (*punkt 1*) nämns bild eller annan uppgift om någons sexualliv. Det kan gälla bl.a. bilder på sexuella handlingar, blottade könsorgan eller andra bilder som är av tydlig sexuell natur. Vidare kan det gälla mycket känsliga uppgifter hänförliga till någons sexualitet eller sexualliv, t.ex. detaljerade uppgifter om någons sexuella preferenser eller sexuella kontakter.

I *punkt 2* anges bild eller annan uppgift om någons hälsotillstånd. Begränsningen till uppgifter vars spridning är ägnad att medföra *kännbar* skada, innebär att det endast kan gälla känsliga eller i vart fall mycket ingående och avslöjande uppgifter. Till det kan räknas uppgifter om att någon har en könssjukdom, att det varit fråga om en spridning av omfattande medicinsk dokumentation som typiskt sett omfattas av sträng sekretess eller ingående och omfattande uppgifter om någons medicinering. Detsamma kan gälla en uppgift om att någon har genomgått en abort. Även uppgifter om att någon genomgått ett könsbyte är en uppgift som den enskilde bör kunna få hålla för sig själv och som kan träffas av bestämmelsen.

Därefter anges i *punkt 3* bild eller annan uppgift om att någon utsatts för ett allvarligt brott. Bilder på någon som utsätts för ett sexualbrott eller våldsbrott kan omfattas enligt denna punkt, t.ex. i sådana fall där övergreppet har dokumenterats av förövarens bekanta och bilderna därefter spritts som en ytterligare kränkning av brotts-offret. Vidare kan det vara fråga om sekretessbelagda uppgifter om målsägandens identitet i ett sexualbrottsmål. Ytterligare exempel kan vara vissa uppgifter från en förundersökning, exempelvis rättsintyg, obduktionsprotokoll eller omfattande förhørsutskrifter från ett målsägandeförhör. Avgränsningen till allvarliga brott innebär att uppgifter om mer lindriga och typiskt sett mindre integritetskränkande brott, t.ex. egendomsbrott, inte omfattas av denna punkt.

I *punkt 4* anges bild på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation. Med detta avses t.ex. bilder på någon som genomför ett självmordsförsök. Vidare kan det gälla bilder på någon som utsätter sig själv för allvarliga självskadebeteenden. Utlämnande bilder som exponerar någon som befinner sig ett trauma eller detaljerade bilder på någon som är allvarligt påverkad av alkohol eller narkotika kan också vara av sådant slag. Även detaljerade bilder på en person som blir föremål för någon form av tvångsomhändertagande kan omfattas. Vidare kan denna punkt träffa närgångna bilder på någon som varit med om en allvarlig olyckshändelse.

Därefter anges i *punkt 5* bild på någons nakna kropp. Begränsningen till bilder vars spridning är ägnad att medföra kännbar skada innebär att alla bilder som exponerar nakenhet inte omfattas, t.ex. oskyldiga semesterbilder eller bilder som tagits på långt håll. Denna punkt avser i stället explicita, detaljerade eller annars mycket utlämnande bilder. Vad som t.ex. kan komma i fråga är bilder på någon som duschar, byter om eller besöker toaletten. Av betydelse vid bedömningen av om spridningen var ägnad att medföra kännbar skada, kan t.ex. vara om det är fråga om bilder som tagits utan samtycke från den avbildade eller bilder av privat natur som den avbildade uppenbarligen inte avsett skulle spridas till någon vidare krets.

I *punkt 6* slutligen, anges att straffansvar kan gälla för spridning av annan liknande bild eller uppgift om någons privatliv. Som redan angetts kan de särskilt uppräknade uppgifterna fungera som en jämförelsenorm, vid bedömningen av om spridningen av andra lik-

nande bilder eller uppgifter också ska omfattas av straffansvar. Utöver uppgifter om någons hälsotillstånd kan straffansvar gälla spridning av andra ingående och typiskt sett sekretessbelagda uppgifter om någons personliga förhållanden. Det kan t.ex. handla om uppgifter om medicinska behandlingar eller ingrepp som inte är betingade av någons hälsotillstånd. Förutom bilder på någons nakna kropp kan straffansvar gälla spridning av liknande bilder, dvs. bilder som annars exponerar någons kropp eller delar av någons kropp på ett mycket integritetskränkande sätt. När det gäller bilder på någon som utsatts för brott, kan denna punkt bli tillämplig om bilder sprids på någon som utsatts för ett angrepp och därför verkar ha utsatts för ett brott men där det senare framgår att alla förutsättningar är inte är uppfyllda för att angreppet ska vara straffbart.

Att vissa uppgifter omfattas av sekretess hos en myndighet, dvs. omfattas av sekretesslagstiftningen i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), (OSL), kan vara en signal om att det kan vara straffbart att sprida uppgiften. Bestämmelserna i OSL har dock ett annat syfte än straffbestämmelsen om olaga integritetsintrång. OSL syftar till att klargöra i vilka fall offentlighetsprincipen får ge vika för intresset av sekretess och tillämpas när en allmän handling begärs ut från någon myndighet. Det olaga integritetsintrånget har ett annat syfte och ska skydda den enskildes privatliv från att uppgifter som kan finnas hos en myndighet eller någon annanstans *sprids* på ett sätt som innebär ett intrång i privatlivet. Att det typiskt sett skulle råda sträng sekretess för uppgifterna hos en myndighet kan beaktas vid den samlade bedömningen av vilka slags uppgifter som det kan vara straffbart att sprida enligt denna bestämmelse. I vissa fall kan det dock vara så att uppgifter i allmänna handlingar som är offentliga och kan lämnas ut ändå är av sådant slag att det blir fråga om ett intrång i integriteten att sprida dem.

Med *spridning* avses att uppgifterna tillgängliggörs för fler än ett fåtal personer. Det förutsätts inte att kretsen av personer faktiskt tagit del av uppgifterna. I likhet med vad som gäller för begreppet "sprida" i bestämmelsen om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 §), räcker det med att det kunnat ske eller att uppgiften annars gjorts tillgänglig för gruppen.

Bestämmelsen är teknikneutral. Det innebär att spridning kan ske t.ex. genom internet eller annan elektronisk kommunikation, genom papperskopior eller muntligen.

De objektiva omständigheterna ska vara täckta av uppsåt. Alla uppsåtsformer är tillämpliga, dvs. såväl avsiktssuppsåt som insiktssuppsåt och likgiltighetsuppsåt. Något särskilt syfte hos den tilltalade att göra intrång i någon annans privatliv krävs dock inte. Värderingen av om spridningen var ägnad att medföra kännbar skada för den som uppgiften rör, görs av domstolen oavsett den tilltalades egna värderingar eller syften med sitt handlande. Det är tillräckligt att gärningspersonen haft uppsåt i förhållande till de faktiska omständigheter som läggs till grund för bedömningen.

För olaga integritetsintrång döms till böter eller fängelse i högst två år. Straffet ansluter till vad som gäller för t.ex. kränkande fotografering och sexuellt ofredande. I många fall torde straffet kunna bestämmas till böter. Huruvida straffet kan stanna vid böter eller om straffvärdet är sådant att en påföljd på fängelsenivå ska väljas, kan bero på flera olika omständigheter. Av särskild betydelse är uppgifternas slag, dvs. i vilken grad de varit sådana att spridningen kunnat medföra kännbar skada. Vidare ska det sätt som spridningen skett på och omfattningen av spridningen tillmätas stor betydelse.

I 6 c § föreskrivs en särskild strängare straffskala för grovt brott.

I *andra stycket* undantas från straffansvar de fall då gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter var försvarlig. En helhetsbedömning ska här göras i det enskilda fallet. Vid denna bedömning ska det intresse som ligger bakom spridningen av uppgifterna vägas mot det intrång i privatlivet som gärningen innebar. I det sammanhanget bör sådana omständigheter som att spridningen skedde som ett led i nyhetsförmedling eller i något annat samhällsintresset vara av stor betydelse. På samma sätt kan det beaktas om det fanns ett legitimt allmänintresse att sprida uppgifterna. Det kan till exempel gälla spridning av uppgifter som skett i syfte att avslöja övergrepp mot enskilda eller andra oegentligheter. Vidare är det av betydelse om spridningen utgjorde del av ett vetenskapligt arbete eller hade ett konstnärligt syfte. Under vissa omständigheter kan myndigheter ha en skyldighet att röja integritetskränkande uppgifter. Om det därutöver sker en spridning av uppgifterna som skulle kunna träffas av denna straffbestämmelse, men spridningen inte går utöver myndighetens skyldigheter, bör spridningen anses försvarlig.

Åklagaren har bevisbördan för att det inte var fråga om en sådan situation att ett undantag från straffansvaret på grund av försvarlighet bör göras. Ett blankt påstående om att spridningen skedde i ett försvarligt syfte, som inte kompletteras med uppgifter som beskriver de omständigheter som påstås göra gärningen försvarlig, bör emellertid kunna lämnas utan avseende.

Tillämpningsområdet för denna bestämmelse sammanfaller delvis med bestämmelserna om förtal och brott mot personuppgiftslagen (1998:204), (PUL). Om det skyddsintresse som angripits genom gärningen i första hand är privatlivet och den personliga integriteten bör olaga integritetsintrång vinna företräde och alltså konsumera förtal eller brott mot PUL. I undantagsfall torde en spridning av uppgifter både utgöra ett angrepp på någons personliga integritet och dennes ära och anseende, t.ex. om privata och integritetskränkande bilder har kommenterats med nedsättande uppgifter. I sådana fall kan gärningen innebära ett angrepp på olika skyddsintressen, och i en sådan situation blir både bestämmelsen om olaga integritetsintrång och bestämmelsen om förtal tillämplig, dvs. det ska dömas i brottskonkurrens. I vissa fall kan även tillämpningsområdet sammanfalla med barnpornografibrott och olaga våldsskildring. De senare är brott mot allmän ordning (16 kap.) med delvis andra skyddsintressen. Med hänsyn till detta bör det dömas för båda brotten i brottskonkurrens. I de fall en spridning av uppgifter samtidigt innebär ett brott mot tystnadsplikt av någon som enligt lag är skyldig att hemlighålla uppgifter, bör av samma skäl dömas i brottskonkurrens.

Den nya bestämmelsen om olaga integritetsintrång innebär alltså att vissa gärningar som tidigare straffades som förtal eller grovt förtal i stället kommer att omfattas av straffansvar för olaga integritetsintrång. I de fall spridningen av integritetskänsliga uppgifter sker i grundlagsskyddande medier, dvs. att spridningen sker på ett sådant sätt som exklusivt regleras i TF eller YGL, kommer bestämmelsen om olaga integritetsintrång inte att vara tillämplig, eftersom den inte är ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott. I sådana fall kommer spridningen – enligt tidigare praxis (se avsnitt 13.3.4) – även fortsättningsvis i vissa fall att kunna bedömas som förtal. Om någon vidarebefordrar en integritetskänslig uppgift till någon eller några enstaka personer och rekvisitet ”spridning” därför inte kan anses uppfyllt, kan heller inte ansvar för olaga integritetsintrång

komma i fråga. Även i sådana fall kan det – förutsatt att alla brottsrekvisit är uppfyllda – även i fortsättningen bli aktuellt att bedöma gärningen som förtal eller grovt förtal.

Av 2 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) följer att skadestånd kan dömas ut med anledning av den kränkning som olaga integritetsintrång har inneburit.

6 c §

Är brott som avses i 6 b § grovt, döms för grovt olaga integritetsintrång till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll eller sättet för och omfattningen av spridningen var ägnad att medföra mycket kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör.

Paragrafen och brottsrubriceringen är nya. I bestämmelsen föreskrivs en särskild straffskala för olaga integritetsintrång i de fall brottet är grovt. Vidare anges vissa kvalifikationsgrunder som ska beaktas vid den bedömningen. Övervägandena finns i avsnitt 10.6.6.

I *andra stycket* i bestämmelsen anges några särskilda kvalifikationsgrunder för grovt brott. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen, med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll, det sätt som spridningen skett och omfattningen av spridningen, har varit ägnad att medföra mycket kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör. Uppräkningen är inte uttömmande. Frågan om ett brott ska bedömas som grovt, ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet.

Som framgår av de kvalifikationsgrunder som anges, är för det första bildens eller uppgiftens innehåll av särskild betydelse vid bedömningen av om brottet är grovt. I vissa fall kan spridning av integritetskränkande bilder och andra uppgifter leda till mycket kännbara skador på privatliv och personlig integritet. T.ex. kan spridning av bilder med ett sexuellt innehåll leda till särskilt allvarliga intrång i privatlivet, exempelvis spridning av filmer med explicit sexuellt innehåll, t.ex. samlag. Likaså kan mycket utlämnande bilder eller andra uppgifter om ett brottsoffer leda till stora personliga

skadeverkningar, t.ex. detaljerade uppgifter som omfattas av sekretess eller ingående bilder som visar när någon utsätts för ett mycket allvarligt brott. Därutöver kan spridning av mycket omfattande och känsliga uppgifter om någons hälsotillstånd vara av så privat karaktär att en spridning kan medföra mycket kännbar skada.

För det andra ska det sätt som spridningen skett och omfattningen av spridningen tillmätas särskild betydelse. Av vikt kan vara om spridningen inneburit att uppgiften tillgängliggjorts för ett mycket stort antal personer. Av än större betydelse kan vara om spridningen skett på ett sätt som syftat till att ett mycket stort antal personer verkligen skulle ta del av uppgifterna, exempelvis att uppgifterna lagts ut på en webbsida som är välkänd och besöks av många människor. Dessutom kan beaktas om spridningen skett med avsikt att personer som är närstående eller bekanta till den som uppgifterna rör ska ta del av uppgifterna, exempelvis genom att de mailats till den personens kollegor, vänner eller släktingar. Av betydelse kan också vara om spridningen skett på ett sådant sätt att uppgifterna med lätthet kan hittas via sökmotorer på internet av den som söker information om en viss person, t.ex. genom att det spritts många olika identitetsuppgifter.

Domstolen ska alltså göra en samlad bedömning – med särskilt beaktande av bildens eller uppgiftens innehåll och dess spridning – om gärningen var ägnad att medföra mycket kännbar skada för den som bilden eller uppgiften rör.

Straffskalan för grovt olaga integritetsintrång är, som framgår av *första stycket*, fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. De omständigheter som avgör att brottet ska bedömas som grovt kan få genomslag även vid straffmätningen och motivera ett strängare straff än minimistraffet på sex månader, i de fall omständigheterna inte har blivit tillräckligt beaktade redan genom brottsrubriceringen. Grovt olaga integritetsintrång utgör typiskt sett ett mycket allvarligt angrepp på någon annans personliga integritet. Det är därför fråga om brottslighet som det ter sig särskilt angeläget att motverka. Det kan antas att fängelsestraff kan ha en preventiv betydelse. Grovt olaga integritetsintrång bör därför som utgångspunkt anses vara av sådan art att det föreligger en presumtion att välja fängelse som påföljd.

7 §

Den som *agerar hänsynslöst mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt*, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

Paragrafen behandlar ofredande. Bestämmelsen har ändrats i flera avseenden. Det tydliggörs enligt den nya lydelsen att endast gärningar som kan innebära kännbara fridskränkningar omfattas av straffansvar. Den tidigare exemplifieringen av olika slag av gärningar som kan utgöra ofredande utgår. I stället anges att den som agerar hänsynslös mot någon annan kan dömas för ofredande. Ändringarna behandlas i avsnitt 12.5.

Enligt den nya lydelsen ska ansvar för ofredande omfatta den som agerar hänsynslöst mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Genom ordet "agerande" tydliggörs att ett ofredande kan ske genom olika slags handlingar, både olika former av fysiska ageranden och olika former av kommunikation. De tidigare angivna exemplen (skottlossning, stenkastning och oljud) kan även fortsättningsvis utgöra ofredande. Likaså kan vissa former av fysisk beröring, vilket enligt tidigare lagtext exemplifierades som "handgripligen antastar", utgöra ofredande. Bestämmelsen omfattar således alla de sätt som man kan närma sig eller kontakta en annan människa, antingen direkt eller genom att använda internet eller andra former för kommunikationen. Att någon agerar hänsynslöst mot någon annan innebär att det ska vara fråga om ett agerande som kan sägas vara riktat mot någon annan och på något sätt kunna beskrivas som ett angrepp mot denne. Att ett beteende kan upplevas som störande, sårande eller på annat sätt uppfattas som negativt, bör dock inte vara tillräckligt för straffansvar. För att agerandet ska vara straffbart, bör det vara fråga om ett agerande som kan beskrivas som, och upplevas som, hänsynslöst.

Avgörande för straffansvar är om gärningspersonen agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Att gärningen ska innebära en kännbar fridskränkning gällde enligt praxis och förarbeten också beträffande den tidigare lydelsen. Genom den nya lydelsen tydliggörs detta i lagtexten, som ett rekvisit som ska vara uppfyllt för att straffansvar ska föreligga. Ansvar för ofredande aktualiseras alltså inte redan

genom att ett beteende kan uppfattas som ovälkommet, otrevligt eller obehagligt. Endast sådana gärningar som mer påtagligt kan skapa obehag och oro omfattas – alltså situationer där någon har fog för att uppleva att han eller hon avsiktligt angrips på ett hänsynslöst sätt i syfte att störa, skaka om eller annars skapa starkt obehag.

Handlandet ska vara *ägnat att* kränka den angripnes frid på ett kännbart sätt. Det innebär att åklagaren i det enskilda fallet inte behöver visa att agerandet innebar att den angripnes frid blev kränkt. I stället ska åklagaren visa att agerandet typiskt sett var sådant att målsägandens frid skulle kunna kränkas på ett kännbart sätt. Bestämmelsen är alltså utformad som ett s.k. abstrakt farebrott.

För straffansvar förutsätts alltså inte att det är visat att någon effekt uppstod, dvs. att målsägandes frid verkligen blev kränkt på ett kännbart sätt. Hur målsägandens frid påverkades i det enskilda fallet genom den handling som åtalet avser, blir därför inte föremål för rättens prövning. I stället ska prövningen ta sikte på om agerandet typiskt sett var sådant att målsägandens upplevelse av frid kunde påverkas på ett sådant sätt, att det skulle kunna beskrivas som en kännbar fridskränkning.

Bedömningen ska utgå från de faktiska förhållandena. Den blir i den meningen inte abstrakt, utan ska göras med hänsyn till den verkliga målsäganden. Bedömningen ska också göras utifrån den konkreta situationen. Utifrån hur människor reagerar i sådana situationer, ska det göras en bedömning om agerandet typiskt sett var sådant att det var ägnat att kränka den angripnes frid på ett kännbart sätt.

Målsägandens uppgifter om hur han eller hon upplevde situation kan tjäna som viktiga bevisfakta för vad som typiskt sett hade räckt till för att kränka friden på ett kännbart sätt. Det innebär att målsägandens upplevelse inte blir utslagsgivande, om dennes reaktion framstår som avvikande i förhållande till hur domstolen bedömer att en genomsnittlig person – i den givna situationen – skulle ha reagerat och bedömt situationen. Att någon exempelvis upplever höga ljud från grannarna som djupt störande innebär inte att det begåtts ett straffbart ofredande, om ljuden är sådana som kan förekomma i hyreshus och är av det slag som genomsnittsmänniskan kan tolerera och som människor överlag rimligen bör kunna tåla.

I bestämmelsen ges inte längre exempel på olika ageranden som kan orsaka en kännbar fridskränkning. Ofredandet kan alltså ske

genom olika former av hänsynslösa ageranden mot någon annan. En straffbar handling förutsätter dock att agerandet inneburit ett angrepp på den privata sfär som varje människa kan sägas ha rätt att hålla fredad. Brottet fullbordas när denna sfär överträds.

Beträffande fysiska angrepp fullbordas brottet när det sker ett fysiskt gränsöverskridande, dvs. att angriparen utan samtycke berör den angripne.

I andra fall överträds sfären när den angripne uppfattar angreppet och det är då brottet fullbordas. Enligt den tidigare lydelsen av bestämmelsen och det sätt på vilket den uttolkats i praxis, förutsattes för straffansvar att den angripne skulle ha uppfattat angreppet när det företogs för att det skulle föreligga straffansvar.² Något sådant krav uppställs inte genom den nya lydelsen. Brottets fullbordning förutsätter alltså att angreppet uppfattas av den angripne, men han eller hon behöver inte uppfatta det redan när det företas. Att det uppfattas vid en senare tidpunkt utesluter alltså inte ansvar för brott. En förutsättning för straffansvar är givetvis att gärningspersonen enligt en gängse straffrättslig bedömning kan sägas – objektivt sett – ha orsakat att målsäganden uppfattade angreppet.

Om det går lång tid från det att angreppet utfördes till dess att den angripne uppfattar det, kan det innebära att angreppet inte var ägnat att utgöra någon kännbar fridskränkning. Detsamma kan vara fallet om det endast är genom upplysning från polisen som någon blir varse en annans persons handlande och då upplever obehag över detta.

Genom bestämmelsens nya lydelse omfattas olika slags hänsynslösa ageranden som innebär angrepp på någon annans privata och fredade sfär. Som en övergripande förutsättning gäller för straffansvar att agerandet ska ha varit ägnat att kränka den angripnes frid på ett kännbart sätt.

För det första kan *angrepp på den fysiska sfären* vara straffbara som ofredande. Det är sådana gärningar som enligt den tidigare lydelsen omfattades av rekvisitet ”handgripligen antasta” annan. Det kan gälla t.ex. knuffar, slag och sparkar, i de fall de inte orsakar kroppsskada eller smärta och därför ska bedömas som misshandel. Det förutsätts för straffansvar att handlandet varit ägnat att kränka

² I avsnitt 12.5.3 behandlar vi denna fråga och konstaterar då även att praxis inte har varit helt entydig i denna fråga.

den angripnes frid på ett kännbart sätt, vilket innebär att inte alla fysiska kontakter som sker utan samtycke omfattas av straffansvar. I dessa fall fullbordas som sagt angreppet när det sker ett fysiskt gränsöverskridande. Det innebär att angrepp på den fysiska sfären är straffbara även om den angripne inte uppfattar det, t.ex. för att denne sover eller är medvetslös. Den olovliga fysiska kontakten måste även i sådana fall vara av sådan intensitet att den kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning. Någon ändring i förhållande till tidigare gällande rätt torde detta inte innebära (jfr RH 1999:119).

Även *angrepp på någons rumsliga sfär* kan utgöra ett straffbart ofredande, i de fall gärningen inte är att bedöma som hemfridsbrott eller olaga intrång. Att t.ex. olovligen tränga in i ett slutet utrymme kan vara ägnat att kränka friden hos den som befinner sig där. Det kan t.ex. gälla den som – mot ett uttryckligt förbud – tränger sig in i ett arbetsrum eller en skolsal eller sliter upp dörren till en dusch eller toalett. Det avgörande blir om någon har ett berättigat intresse att bli lämnad i fred och detta är tydligt manifesterat. Om det intresset kränks kan det anses ske ett angrepp på den rumsliga sfären på sådant sätt som är ägnat att kränka den angripnes frid. Även det kan redan enligt den tidigare lydelsen utgöra ett ofredande, och någon ändring är alltså inte åsyftad.

Numera torde det vara mycket vanligt att andra ageranden, t.ex. genom meddelanden, kan innebära hänsynslösa angrepp som på samma sätt som fysiska eller rumsliga intrång *kan kränka någons frid på ett kännbart sätt och störa den angripnes lugn, harmoni och sinnesstillstånd*. Detta förutsätter dock – till skillnad från angrepp på den fysiska sfären – att angreppet uppfattas av den angripne. I praktiken torde bestämmelsen såväl i dess tidigare som i dess nya lydelse oftast bli tillämplig vid sådana slag av angrepp. De exempel på handlingar som angavs i den tidigare lydelsen (skottlossning, stenkastning eller skapande av ljud) kan även enligt den nya lydelsen vara ägnade att kränka någons frid på ett kännbart sätt. Avgörande för straffansvar ska vara omständigheterna i det enskilda fallet, t.ex. intensiteten i ett sådant angrepp och hur lång tid det fortgår. Även andra liknande handlingar, som t.ex. att utsätta någon för obehaglig lukt eller att spruta vätska över någon, kan omfattas av ansvar som ofredande.

Ett annat handlande som kan vara ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt är upprepade och oönskade kontakter. Det sätt

på vilket det sker (t.ex. antalet kontakter och när de sker på dygnet) blir avgörande för om fridskränkningen är tillräcklig för att vara straffbar. Av betydelse – utöver antalet – kan vara vad kontakterna innebär. Om det är fråga om nedsättande eller annars kränkande kommentarer kan ett mindre antal meddelanden utgöra ett ofredande, jämfört med om de är till innehållet mer harmlösa eller om de är innehållslösa.

I vissa fall kan de ord som sägs eller på annat sätt framförs till någon vara sådana att de är ägnade att kränka den angripnes frid på ett kännbart sätt, även om det är fråga om ett enstaka yttrande. I denna del innebär den nya lydelsen ett förtydligande och delvis en utvidgning i förhållande till den tidigare lydelsen av ofredande-bestämmelsen.

Vissa felaktiga budskap till någon, t.ex. falska dödsbud eller uppgifter om att någons bostad har brunnit ned, kan ruska om mottagarens uppfattning om sina livsbetingelser. Sådana meddelanden kan redan enligt den tidigare lydelsen bedömas som ofredande. Det samma kan gälla vissa enstaka yttranden av sexuell natur. I fall det är fråga om en grov sexuell kommentar som är ägnad att kränka mottagarens sexuella integritet men där det inte är visat att uttalandet hade en sexuell inriktning eller ett sexuellt syfte – och ansvar för sexuellt ofredande därför inte blir aktuellt – kunde redan enligt den tidigare lydelsen ibland och under vissa förhållanden straffas som ofredande och det bör gälla även enligt den nya lydelsen av bestämmelsen.

Även i vissa andra fall kan ett meddelande – även om det är ett enstaka yttrande – utgöra ett angrepp på den fredade privata sfären och vara sådant att det stör mottagarens frid och sinnesro. I de fall då de kan sägas vara ägnade att kränka den angripnes frid på ett kännbart sätt, kan de omfattas av straffansvar enligt den nya lydelsen av bestämmelsen.

Vad som kan bli aktuellt är yttranden som ligger nära hot eller som annars allvarligt kränker människovärdet eller rubbar tryggheten och tilliten till andra människor. Avgörande för om ett enstaka yttrande kan utgöra en tillräckligt allvarlig fridskränkning för att vara straffbar, är dess innehåll, sammanhanget och sättet på vilket det framförs. Att t.ex. framföra till någon att man önskar att denne ska dö, kan i vissa fall skaka mottagarens grundläggande tillit och därigenom vara ägnat att kränka dennes frid på ett kännbart

sätt. Om yttrandet fällt under en hetsig ordväxling kan bedömningen bli annorlunda. I de fall uttalandet riktar sig till någon som befinner sig i underläge eller en beroendeställning, t.ex. ett barn till den som gör uttalandet, kan det omfattas av straffansvar enligt den nya lydelsen.

Att i starka ordalag och med ingående beskrivningar uttala att någon borde bli dödad, skadad eller våldtagen kan också – beroende på omständigheterna – vara ägnat att på ett kännbart sätt kränka friden hos den angripne. Om uttalandet sker opåkallat och överraskande – dvs. inte som en del av en ömsesidig ordväxling – kan detta vara ägnat att förstärka fridsstörningen och därför innebära att uttalandet bör vara straffbart.

En uppmaning till någon att ta livet av sig kan även i vissa fall – beroende på omständigheterna – vara ägnad att kränka friden hos den angripne på ett kännbart sätt. Om uttalandet riktar sig mot den som är typiskt sett sårbar – t.ex. en ung person som är utsatt för trakasserier och mobbning i skolan – kan det falla inom det straffbara området.

En fridsstörning kan i vissa fall anses värre genom att även andra tar del av ett uttalande som är riktat till någon annan, t.ex. en uppmaning att begå självmord eller en ingående beskrivning om hur någon borde bli våldtagen. Att sådant uttalas ”publikt”, t.ex. på ett forum på internet som många har tillgång till, kan alltså vara ägnat att öka känslan av kränkning hos den enskilde och därför kunna tillmätas betydelse vid frågan om det utgör ett straffbart ofredande.

Om sådana yttrande framförs i ett öppet forum på internet kan också andra komma att ansluta sig, och det kan bildas en mobb mot en enskild. Den som initierar och skapar en sådan händelsekedja, t.ex. genom att skapa en s.k. hatsida som kan bli ett forum för andra som vill hetsa och uttala sig nedsättande om någon utpekad person, bör i vissa fall – förutsatt att övriga förutsättningar är uppfyllda – anses ha gjort sig skyldig till ett straffbart ofredande.

Att någon redan har angripits av många andra – t.ex. genom ett eller flera olika forum på internet – kan innebära att denne typiskt sett måste anses mer sårbar för ytterligare verbala angrepp. Huruvida t.ex. en uppmaning till någon att ta livet av sig eller en önskan att någon borde dödas är ägnad att kränka friden hos mottagaren på ett kännbart sätt, kan alltså även bero på sådana omständigheter.

Angrepp på någons frid, harmoni och sinnestillstånd kan också ske uteslutande genom handlande. Den som t.ex. följer efter någon, återkommande står utanför någons bostad eller på annat sätt kartlägger någon, kan agera mot den andre på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Det förutsätts för att brottet ska fullbordas att förföljandet eller bevakandet uppfattas av den som förföljs. Angreppet måste givetvis också omfattas av gärningspersonens uppsåt, dvs. han eller hon måste ha uppsåt till att förföljandet ska uppfattas av den förföljde.

Den personliga sfären kan även i andra fall angripas genom ageranden som *tvingar någon till handlingar för att undvika olägenheter eller att denne annars måste tåla sådana olägenheter*. Det kan ske genom att gärningspersonen genom sitt handlande försvårar en annan människas liv och möjligheter att själv göra prioriteringar och livsval. Rent konkret kan det handla om rättshandlingar som inte alltid orsakar ekonomiskt skada men i vart fall betydande olägenhet och merarbete. Det kan gälla sådant som att beställa varor i någon annans namn, säga upp ett abonnemang som någon har eller på annat sätt utföra rättshandlingar som den andre inte önskat eller efterfrågat. Genom sådana handlingar kan den utsatte tvingas att vidta handlingar för att undvika de olägenheter som kan uppkomma, t.ex. bestrida fakturor för varor som beställts i dennes namn. I de fall dessa konsekvenser är tydliga kan ett sådant handlande anses vara ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. Att sådana gärningar kan bedömas som ofredande är också i enlighet med hur bestämmelsen tillämpats enligt dess tidigare lydelse.

Om uttalanden eller andra hänsynslösa ageranden inte bedöms vara så allvarliga att de kan anses kränka någon annans frid på ett kännbart sätt, blir det inte fråga om ett ofredande. Beroende på hur meddelandet är utformat eller hur agerandet sker, kan det i vissa fall bli fråga om ansvar för förolämpning. Enligt den bestämmelsen döms den som genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet.³

³ Enligt den nya lydelse som föreslås, se kommentaren till 5 kap. 3 §.

11 §

Hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, *olaga integritetsintrång*, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott, ofredande som inte förövats på allmän plats eller intrång i förvar får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

I paragrafen anges vissa begränsningar för åklagarens åtalsrätt gällande några särskilt angivna bestämmelser i 4 kap. Paragrafen ändras genom att den föreskrivna begränsningen i åtalsrätten utvidgas till att omfatta även olaga integritetsintrång enligt 6 b §. Ändringen behandlas i avsnitt 10.6.7.

5 kap.

1 §

Den som *lämnar uppgift om att någon är brottslig eller en annan nedsättande uppgift om någon döms, om uppgiften var ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser*, för förtal till böter.

Om han eller hon var skyldig att uttala sig eller om det annars med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgiften, och visar han eller hon att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skäligen grund för den, *ska det inte dömas till ansvar*.

I paragrafen behandlas förtal. Bestämmelsen ändras i några avseenden. Genom ändringen moderniseras bestämmelsen och utformas i linje med hur den kommit att tillämpas. Ändringarna behandlas i avsnitt 13.6.

I första stycket föreskrivs enligt den nya lydelsen att den som lämnar uppgift om att någon är brottslig eller annan nedsättande uppgift om någon, döms för förtal om uppgiften var ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser.

I likhet med den tidigare lydelsen av bestämmelsen förutsätts att en uppgift har lämnats. Praxis har utvecklats på så sätt att det ställs låga krav på vilken bestämdhet som krävs för att något ska anses utgöra en uppgift. Någon ändring gällande detta är inte åsyftad. I

avsnitt 13.5.3 analyseras detta närmare. Rena värdeomdömen omfattas inte av begreppet uppgift. I praktiken krävs det inte för straffansvar att det är fråga om en konkret uppgift som det går att föra sanningsbevisning om. Uppgiften måste dock ta sikte på – eller i vart fall antyda – något som den utpekade har gjort, gör eller möjligen kan tänkas göra. Ett uttalande som uteslutande beskriver hur någon är eller uppfattas, bör anses som ett renodlat värdeomdöme som inte omfattas av förtalsansvar.

I likhet med den tidigare lydelsen kan en uppgift om att någon är brottslig utgöra förtal.

Enligt den tidigare lydelsen kunde den som utpekar någon som klandervärd i sitt levnadssätt dömas för förtal. Denna exemplifiering har utmönstrats i den nya lydelsen. I stället anges att – utöver uppgift om att någon är brottslig – det kan leda till ansvar för förtal att lämna någon annan nedsättande uppgift om någon. Uppgifter om någons levnadssätt, levnadsvanor, beteende eller liknande omständigheter kan i likhet med många andra slag av uppgifter i vissa fall anses vara nedsättande.

Avgörande för straffansvar är om lämnandet av uppgiften – typiskt sett – kunde leda till vissa negativa konsekvenser för den utpekade. I den tidigare lydelsen angavs att uppgiften skulle vara ägnad att utsätta den utpekade för andra missaktning. Avgörande för straffansvar enligt den nya lydelsen är att uppgiften ska ha varit ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser. Det räcker alltså inte med att en uppgift utpekar någon som brottslig eller att det annars är fråga om en nedsättande uppgift, utan det måste dessutom vara en uppgift som är ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser.

Den nya lydelsen syftar till att modernisera bestämmelsen och göra den språkligt mer lättillgänglig. Någon saklig skillnad i förhållande till den tidigare lydelsen är inte åsyftad. Genom den nya ordalydelsen understryks dock – på det sätt som också utvecklats i praxis – att betoningen ska ligga just på detta senare led vid bedömningen av straffansvar, inte på att uppgiften ska ha någon större bestämdhet och konkretion. Det avgörande ska alltså vara om någons anseende kan skadas. Med det avses bl.a. att andra människor kan få en mer negativ uppfattning om, och inställning till, den utpekade och att detta i sin tur kan leda till olika former av sociala skadeverkningar. Med sociala skadeverkningar avses sådant som

utfrysning, mobbning eller att den utpekade på något sätt kan utslutas från en gruppgemenskap eller annars får sina livsförhållanden försämrade, genom att andra människor syn på, och inställning till, den utpekade personen förändras i negativ riktning. I likhet med vad som gällt tidigare är det tillräckligt om den utpekades anseende inom den egna samhällsgruppen eller personkretsen skadas. Att anseendet i den vidare samhällsgemenskapen skadas är – i likhet med vad som gällt enligt den tidigare lydelsen – alltid tillräckligt för straffansvar.

Precis som enligt den tidigare lydelsen ska uppgiften *vara ägnad att* skada anseendet hos den utpekade. Det är alltså fråga om vad som typiskt sett kan ha en sådan verkan. Avgörande för vad som kan vara ägnat att skada anseende är till stor del beroende av rådande samhällsvärderingar, både i stort och framför allt inom den personkrets som är av relevans för bedömningen. Någon ändring i förhållande till gällande rätt är inte åsyftad. Denna fråga behandlas och analyseras närmare i avsnitt 13.5.2.

I 4 kap. 6 b § finns en ny bestämmelse om olaga integritetsintrång (se kommentaren till den bestämmelsen). Genom denna bestämmelse får förtalsbrottet ett snävare tillämpningsområde i ett visst avseende. Bestämmelsen om olaga integritetsintrång tar sikte på intrång i integriteten genom spridning av typiskt sett integritetskränkande uppgifter eller bilder, t.ex. uppgifter om sexualliv och hälsa eller bilder där någons nakna kropp exponeras. Enligt praxis har spridning av en del sådana uppgifter i vissa fall bedömts som förtal. Om det skyddsintresse som angrips i första hand är den personliga integriteten och privatlivet, ska bestämmelsen om olaga integritetsintrång vinna företräde och förtalsbrottet alltså konsumeras. I andra fall kan spridning av t.ex. bilder och skriftliga uppgifter innebära både ett angrepp på den utpekades personliga integritet och på dennes anseende. I sådana fall ska båda straffbestämmelserna bli tillämpliga, dvs. det ska dömas i brottskonkurrens.

Olaga integritetsintrång gäller inte inom det grundlagsskyddade området, dvs. olika slag av tryckta skrifter, traditionella ljudradio- och tv-sändningar, webbsändningar eller andra databasöverföringar som omfattas av TF eller YGL. Om förtalsbrott begås genom ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott kommer det därför inte att uppstå någon konkurrenssituation i förhållande till olaga integritetsintrång. I sådana fall kommer även fortsättningsvis en gärning – enligt tidigare praxis – att lagföras som förtal (även om det skydds-

intresse som angrips i första hand är den personliga integriteten och privatlivet).

I *andra stycket* görs endast några mindre språkliga justeringar.

I 5 kap. 4 § finns en särskild bestämmelse om förtal av avliden. Genom att den hänvisar till denna bestämmelse kommer de ändringar som införs här även bli tillämpliga gällande förtal av avliden.

2 §

Är brott som *avses* i 1 § grovt döms för grovt förtal till böter eller fängelse i högst två år.

Vid *bedömningen av om* brottet är grovt *ska* särskilt beaktas om *gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för och omfattningen av spridningen* var ägnad att medföra allvarlig skada *för den som uppgiften avser*.

I paragrafen behandlas grovt förtal. Genom den nya lydelsen moderniseras paragrafen språkligt och det förtydligas att frågan om en uppgifts spridning ska bedömas på ett nyanserat sätt. Ändringarna behandlas i avsnitt 13.6.2.

I *första stycket* görs endast några språkliga justeringar.

I *andra stycket* föreskrivs det, enligt den nya lydelsen, att det vid bedömningen av om brottet är grovt, särskilt ska beaktas om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll och sättet för och omfattningen av spridningen har varit ägnad att medföra allvarlig skada för den som uppgiften avser.

I likhet med den tidigare lydelsen ska det ske en samlad bedömning, om gärningen genom uppgiftens innehåll och den spridning som uppgiften fått, har varit ägnad att medföra allvarlig skada. I den nya lydelsen tydliggörs hur spridningen ska beaktas vid denna samlade bedömning, att det blir frågan om en bedömning utifrån både uppgiftens innehåll och spridningen.

Att uppgiften fått en stor spridning innebär att uppgiften har tillgängliggjorts för ett stort antal personer. Det behöver alltså inte visas att ett stort antal personer verkligen tagit del av en uppgift för att den ska anses ha fått stor spridning.

I den nya lydelsen anges att, förutom omfattningen av spridningen, även sättet för spridningen ska tillmätas betydelse. Detta kunde beaktas redan enligt den tidigare lydelsen och den nya ut-

formningen av bestämmelsen är ett sätt att förtydliga att detta ska göras och att det därigenom ska ske en nyanserad bedömning av hur spridningen ska påverka rubricering och straffvärde.

Det kan t.ex. beaktas om spridningen skett på ett sätt som syftat till att ett stort antal personer verkligen skulle ta del av uppgifterna. Detta kan ofta vara särskilt aktuellt att beakta i de fall en uppgift tillgängliggjorts genom att laddas upp på en webbsida eller på annat sätt spritts via internet. Om t.ex. en bild eller någon annan uppgift läggs ut på en webbsida som är välkänd och har ett stort antal besökare eller om publiceringen i sig görs på ett sätt som är ägnad att bli uppmärksammas, ska det alltså särskilt beaktas.

Vidare kan det beaktas om spridningen skett på ett sådant sätt att personer som är närstående eller bekanta till den som berörs skulle ta del av uppgifterna. Det kan gälla sådana fall då uppgiftspridningen skett på ett mycket "riktat sätt", i syfte att omfatta den utpekade personens närstående eller nära bekanta. Det kan t.ex. handla om att någon mailar integritetskränkande bilder till den personens släktingar eller till hans eller hennes arbetsplats och arbetskamrater. Ett annat fall kan vara att spridningen sker genom ett socialt medium som används av den utpekades familj eller bekantskapskrets.

Utöver detta kan beaktas om spridningen skett på sådant sätt att den utpekade med stor lätthet kan identifieras och återfinnas för den som söker information om den personen. Att någon pekas ut utgör ju en förutsättning för att förtalsansvar överhuvudtaget ska komma i fråga. Det innebär att den utpekade måste vara möjlig att identifiera för andra, för att ett förtalsbrott ska anses begånget. Den som pekar ut någon kan dock i olika hög grad möjliggöra att många personer kan identifiera den person som uppgiften avser. Det kan ske genom att ett flertal identitetsuppgifter lämnas ut, t.ex. namn, adress och personnummer. På det sättet kan den som lämnar en uppgift också främja att den som söker information om den utpekade personen via sökmotorer på internet lättare kan återfinna och ta del av den nedsättande uppgiften. Utöver dessa omständigheter kan – beroende på omständigheterna och den teknik som använts – andra sätt på vilka en spridning skett beaktas vid bedömningen av om ett förtalsbrott ska anses som grovt.

3 §

Den som genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet döms, om gärningen inte är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning till böter.

Är brottet grovt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Paragrafen behandlar förolämpning. Bestämmelsens tillämpningsområde ändras i vissa avseenden. Det tydliggörs genom den nya lydelsen att endast gärningar som kan kränka någons självkänsla eller värdighet omfattas av straffansvar. Beskrivningen av vilka gärningar som kan innebära en förolämpning moderniseras. Ändringarna behandlas i avsnitt 14.6.

I första stycket anges enligt den nya lydelsen att den som genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet döms för förolämpning till böter, om gärningen inte är straffbelagd som förtal eller grovt förtal.

Genom den nya lydelsen har den tidigare beskrivningen av det brottsliga handlandet (kränkande tillmäle, beskyllning eller annat skymfligt beteende) delvis utgått och ersatts med uttrycken beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende. Någon ändring i sak är inte avsedd. Både genom ord och genom olika former av beteenden (t.ex. tecken, gester, imitationer och andra handlingar) kan någon ge uttryck för ett budskap som kan utgöra en förolämpning.

Enligt den nya lydelsen förutsätts för straffansvar att någon agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet. Vad som utgått enligt den nya lydelsen är att någon ”smädar annan”. Redan den tidigare ordalydelsen torde ha förutsatt att någon form av värdering måste göras av vad det innebär att ”smäda annan”, för att avgöra om gärningen utgör en straffbar förolämpning. Enligt den nya lydelsen tydliggörs att ett uttalande inte omfattas av straffansvar endast om det kan förarga eller reta upp någon. Det avgörande ska vara om uttalandet eller handlingen kunde kränka någons självkänsla eller värdighet. Så kan vara fallet om det är fråga om t.ex. djupt kränkande uttalanden som anspelar på någons etniska ursprung, sexuella läggning, köns-tillhörighet eller på något funktionshinder eller särpräglat drag i

utseendet. Uttalandet måste alltså på ett mer personligt plan kunna träffa den angripne, inte bara vara något som enligt en social norm rent allmänt kan anses som förargande och därför olämpligt att säga till andra.

Uttalandet eller beteendet ska vara ägnat att kränka den angripnes självkänsla eller värdighet. Det innebär att åklagaren i det enskilda fallet inte behöver visa att agerandet innebar att den angripnes självkänsla eller värdighet blev kränkt. I stället ska åklagaren visa att agerandet typiskt sett var sådant att målsägandens självkänsla eller värdighet skulle kunna kränkas. Bestämmelsen har alltså utformats som ett s.k. abstrakt farebrott.

För straffansvar förutsätts inte att det är visat att någon effekt uppstod, dvs. att målsägandes självkänsla eller värdighet blev kränkt. I stället ska prövningen ta sikte på om agerandet typiskt sett var sådant att den angripnes känslotillstånd kunde påverkas på ett sådant sätt, att det skulle kunna beskrivas som att självkänslan eller värdigheten blev kränkt.

Bedömningen ska utgå från de faktiska förhållandena. Omständigheterna i det enskilda fallet är av betydelse. Bedömningen blir i den meningen inte abstrakt utan ska göras med hänsyn till den verkliga målsäganden. Om det fälls ett nedsättande uttalande kan självkänslan eller värdigheten i första hand kränkas om det kan träffa den angripne på ett personligt plan. Att håna någon med nedsättande uttalanden om dennes funktionshinder kan alltså vara straffbart, men knappast att gentemot vem som helst använda ett funktionshinder som ett – låt vara mycket olämpligt – skällsord. Bedömningen ska också göras utifrån den konkreta situationen. Det bör alltså beaktas sådant som parternas normala språkbruk till varandra och om ett kränkande uttalande framstod som ett opåkallat angrepp på mottagaren och inte endast som ett led i en upp-trappad ordväxling. Utifrån den kunskap domstolen har om hur människor uppfattar och reagerar på den typen av uttalanden, ska det göras en bedömning av om agerandet typiskt sett var sådant att det var ägnat att kränka den angripnes självkänsla eller värdighet.

Målsägandens uppgifter om hur han eller hon upplevde situationen kan tjäna som viktiga bevisfakta för vad som typiskt sett hade räckt till för att kränka självkänslan eller värdigheten. Det innebär att målsägandens upplevelse inte blir utslagsgivande, om dennes reaktion framstår som avvikande i förhållande till hur dom-

stolen bedömer att en genomsnittlig person – i den givna situationen – skulle ha reagerat och bedömt situationen.

Den som agerar mot någon annan genom uttalanden eller beteenden kan i vissa fall – beroende bl.a. på sättet det sker och intensiteten i angreppet – handla på ett sätt som är ägnat att kränka den andres frid på ett kännbart sätt. I fråga om sådana hänsynslösa ageranden ska i stället dömas för ofredande (se kommentaren till 4 kap. 7 §).

21.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor

5 §

Om en användare sänder in ett meddelande till en elektronisk anslagstavla ska den som tillhandahåller tjänsten ta bort meddelandet från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om

1. meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 4 kap. 5 § brottsbalken om olaga hot, 4 kap. 6 b § brottsbalken om olaga integritetsintrång, 16 kap. 5 § brottsbalken om uppvigling, 16 kap. 8 § brottsbalken om hets mot folkgrupp, 16 kap. 10 a § brottsbalken om barnpornografibrott eller 16 kap. 10 c § brottsbalken om olaga våldsskildring, eller

2. det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätt eller i rättighet som skyddas genom föreskrift i 5 kap. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk genom att sända in meddelandet.

För att kunna fullgöra sin skyldighet enligt första stycket har den som tillhandahåller tjänsten rätt att ta del av meddelanden som förekommer i tjänsten.

Skyldigheten enligt första stycket och rätten enligt andra stycket gäller också den som på tillhandahållarens uppdrag har uppsikt över tjänsten.

Paragrafen behandlar den skyldighet som finns enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen) för en tillhandahållare att ta bort vissa meddelanden med brottsligt innehåll som sänds in till en elektronisk anslagstavla. I paragrafen vidgas det ansvar som tillhandahållaren av tjänsten har till att gälla två nya brottstyper. Ändringarna behandlas i avsnitt 16.5.

Om en användare sänder in ett meddelande av det slag som anges i paragrafen till en elektronisk anslagstavla, har tillhandahållaren

hållaren en skyldighet att ta bort meddelandet eller på annat sätt förhindra vidare spridning av det. Den som inte fullgör sin skyldighet enligt paragrafen, kan under vissa omständigheter dömas för brott enligt 7 §. Enligt den ursprungliga lydelsen gäller ansvaret i de fall meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna om bl.a. uppvigling, hets mot folkgrupp och barnpornografibrott. Enligt den nya lydelsen, *första stycket*, vidgas ansvaret till att även gälla i de fall meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 4 kap. 5 § BrB om olaga hot och 4 kap. 6 b § BrB om olaga integritetsintrång.⁴

Bestämmelsen ska tillämpas på samma sätt som tidigare när det gäller de nya brottstyper som tillhandahållarens ansvar nu också omfattar.

I de ursprungliga förarbetena påpekades att elektroniska anslags-tavlor ofta tillhandahålls av personer som inte yrkesmässigt sysslar med tjänsterna och att det därför inte är realistiskt att begära att den som tillhandahåller tjänsten ska kunna ta ställning till svåra juridiska gränsdragningsproblem.⁵ Det borde därför enligt propositionen ställas upp en begränsning i skyldigheten att avlägsna vissa meddelanden, som tar sikte på hur tydligt meddelandets innehåll är. Skyldigheten gäller därför endast när det är *uppenbart* att ett meddelande har sådant innehåll som avses i de angivna lagrummen. Denna begränsning gäller alltså även i de fall då innehållet är sådant som avses i bestämmelserna om olaga hot eller olaga integritetsintrång.

Ett olaga hot fullbordas först när det har kommit till den hotades kännedom. I annat fall kan ett meddelande inte anses vara sådant som avses i bestämmelsen om olaga hot. Den straffsanktionerade skyldigheten att ta bort meddelandet eller på annat sätt förhindra vidare spridning inträder därför först när hotet är fullbordat, dvs. när det kommit den hotade till del. I vart fall senast när tillhandahållaren uppmärksammas på att ett hot som har förmedlats genom den aktuella tjänsten har kommit den hotade till del, inträder därför den straffsanktionerade skyldigheten att agera och ta bort meddelandet.

⁴ Det föreslås att det ska införas ett nytt brott med rubriceringen olaga integritetsintrång, se kommentaren till 4 kap. 6 b § BrB.

⁵ Prop. 1997/98:15 s. 16 f.

Olaga integritetsintrång fullbordas redan när uppgiften tillgängliggörs. Det innebär att skyldigheten att ta bort ett meddelande som uppenbart är sådant som avses i den bestämmelsen inträder redan när meddelandet sänds in till tjänsten. Olaga integritetsintrång är ett nytt brott. Detta är något som inledningsvis bör beaktas vid bedömningen om det för tillhandahållaren var uppenbart att innehållet var sådant som avses i den bestämmelsen. I vart fall då tillhandahållaren uppmärksammas på meddelandets innehåll och vad dess innehåll kan innebära straffrättsligt, kan den straffsanktionerade plikten att agera anses inträda. Efter att denna nya brottstyp har tillämpats en tid torde dock några sådana särskilda hänsyn inte behöva tas.

7 §

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot 5 § första stycket döms till i högst två år. I ringa fall ska inte dömas till ansvar. böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse

Första stycket tillämpas inte, om det för gärningen kan dömas till ansvar enligt brottsbalken eller lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Brott mot 5 § första stycket får i de fall meddelandets innehåll är sådant som avses i bestämmelsen i 4 kap. 6 b § brottsbalken om olaga integritetsintrång åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

I paragrafen införs en särskild åtalsprövningsregel i ett *nytt tredje stycke*. Ändringen behandlas i avsnitt 16.5.3.

I de fall meddelandets innehåll är sådant som avses i bestämmelsen i 4 kap. 6 b § BrB om olaga integritetsintrång, får brott mot BBS-lagen åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detta hänger samman med att motsvarande åtalsprövningsregel finns för åtal gällande olaga integritetsintrång.

21.4 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

35 kap.

12 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål om ansvar för

1. sexualbrott,
2. utpressning,
3. brytande av post- eller telehemlighet,
4. intrång i förvar,
5. olovlig avlyssning,
6. dataintrång,
7. brott mot tystnadsplikt,
8. brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts,
9. människorov,
10. människohandel, *eller*
11. *olaga integritetsintrång.*

Motsvarande sekretess gäller i mål om ersättning för skada med anledning av brott som anges i första stycket.

Därutöver gäller sekretess hos domstol för uppgift om en ung person som skildras i pornografisk bild, om det kan antas att denne eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål om

1. ansvar för barnpornografibrott,
2. ersättning för skada med anledning av sådant brott, och
3. förverkande av skildring med sådant innehåll.

Sekretessen enligt första och tredje styckena gäller även i ärende som rör brott som anges i denna paragraf.

Sekretessen enligt denna paragraf gäller inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

I paragrafen anges i vilka brottmål och andra mål eller ärenden rörande sådana brott som sekretess till skydd för uppgift om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden gäller hos domstol. Genom ändringen (den nya punkten 11) utvidgas bestämmelsens

tillämpningsområde till att även omfatta mål om olaga integritetsintrång.⁶ Ändringen behandlas i avsnitt 10.6.9.

21.5 Förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

5 §

Brottsskadeersättning betalas för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid (kränkning). *Brottsskadeersättning betalas också för den skada det innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom grovt förtal.*

Brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande, om inte annat följer av denna lag.

Paragrafen innehåller bestämmelser om brottsskadeersättning för kränkning. I paragrafen ändras tillämpningsområdet i ett avseende. Genom den nya lydelsen kan brottsskadeersättning betalas för kränkning vid grovt förtal. Ändringen behandlas i avsnitt 17.5.

Enligt *första stycket* betalas brottsskadeersättning för skada som orsakas av att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid. Det innebär att olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 b § och 6 c § BrB omfattas av rätten till brottsskadeersättning. Genom ett tillägg i första stycket ska detsamma gälla då någon allvarligt kränker någon annan genom grovt förtal. Den utvidgade rätten till brottsskadeersättning för kränkning gäller alltså bara i de fall någon utsatts för brott enligt 5 kap. 2 § BrB (grovt förtal), dvs. inte vid andra ärekränkingsbrott enligt 5 kap. BrB eller andra brott riktade mot någons ära (som t.ex. mened eller falsk tillvitelse).

Frågan om brottsskadeersättning för kränkning genom grovt förtal ska prövas på samma sätt och utifrån de bestämmelser som

⁶ Det föreslås att det ska införas ett nytt brott med rubriceringen olaga integritetsintrång, se kommentaren till 4 kap. 6 b § BrB.

redan gäller för prövning av ansökningar om brottsskadeersättning för andra brottstyper. Av andra stycket följer att brottsskadeersättning för kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen (1972:207), (SkL). I den utsträckning en domstol i sak har prövat ett yrkande om skadestånd för kränkning får brottsskadeersättningen i denna del, enligt vad som anges tredje stycket, som huvudregel inte bestämmas till ett lägre belopp än vad som följer av domstolens avgörande. Dessa förutsättningar ska gälla också vid kränkning genom grovt förtal. Det har ingen betydelse om domen grundar sig på ett allmänt åtal, ett enskilt åtal eller en civilrättslig talan i ett tvistemål.

I de fall det inte finns någon dom ska brottsoffermyndigheten (BrOM) – i likhet med vad som gäller vid andra brottstyper – pröva frågan om brottsskadeersättning utifrån alla relevanta omständigheter. En grundläggande förutsättning är att ersättning bara betalas om sökanden har orsakats skada genom en allvarlig kränkning genom ett grovt förtal. Precis som vid andra brottstyper ska BrOM pröva om sökanden med tillräcklig styrka har visat alla relevanta omständigheter, dvs. att han eller hon utsatts för grovt förtal. Det förutsätts för bifall att det föreligger en utredning som med tillräcklig styrka visar att sökanden har utsatts för det brottet. Den särskilda brottskonstruktionen vid ett förtalsbrott innebär att sökanden ställs inför höga krav på den utredning som ska ges in, eftersom det krävs bevisning både om ett förtal, om att brottet ska bedömas som grovt och om att försvarlighetsregeln inte leder till att gärningen är straffri. De beviskrav som BrOM tillämpar vid sin bedömning av utredningsmaterialet kan därför bli mer komplexa att använda vid grovt förtal än vid andra brottstyper. Nämnden för brottsskadeersättning kan komma att ta upp ärenden av principiell betydelse för att belysa olika frågeställningar, så att en enhetlig praxis kan skapas inom myndigheten.

Frågan om ersättning ska avgöras med beaktande av BrOM:s praxis för vad som anses utgöra en allvarlig kränkning vid andra brottstyper som omfattas av bestämmelsen i 5 § och hur kränkningersättningen då bestäms. Brottsskadeersättning för kränkning genom grovt förtal är ett nytt område för BrOM att hantera. Regelverket i SkL och den domstolspraxis som finns beträffande kränkningersättning vid grovt förtal kan tjäna till vägledning när BrOM bedömer ärendena. Så småningom kommer BrOM att

kunna etablera en praxis och publicera den i sin återkommande referatsamling, till vägledning för bl.a. den som ska yrka om skadestånd och för rättstillämpningen i stort.

Kommittédirektiv 2014:74

Ett modernt och starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten

Beslut vid regeringssammanträde den 28 maj 2014

Sammanfattning av uppdraget

Den tekniska utvecklingen och framväxten av internet har inneburit positiva förändringar för yttrandefriheten och den demokratiska debatten. Utvecklingen har emellertid också medfört att hot och andra former av kränkningar av den personliga integriteten tagit nya former. Samtidigt är strafflagstiftningen på området till viss del ålderdomlig.

En särskild utredare ska därför göra en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar. Utredaren ska analysera om det straffrättsliga skyddet är ändamålsenligt eller om det bör förändras. I översynen ska utredaren särskilt ta ställning till om

- straffbestämmelserna om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning och – om det behövs – andra straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt,
- det straffrättsliga skyddet bör kompletteras när det gäller spridning av integritetskränkande uppgifter utanför det grundlagskyddade området, och
- det bör införas ett straffansvar för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla och som inte tar bort eller på annat sätt

förhindrar spridning av meddelanden som kränker enskildas personliga integritet.

Syftet ska vara att åstadkomma en ändamålsenlig, modern och tydlig strafflagstiftning som ger ett starkt och väl avvägt skydd för den personliga integriteten.

Utredaren ska dessutom ta ställning till om mer kvalificerade ärekränkingsbrott bör kunna ge rätt till brottsskadeersättning.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 januari 2016.

Behovet av en utredning

Sambhällsutvecklingen och den tekniska utvecklingen har lett till nya beteendemönster

Möjligheterna till elektronisk kommunikation har lett till nya och förändrade beteendemönster i människors kontakter med varandra. Internets framväxt har inneburit positiva förändringar för yttrandefriheten och den demokratiska debatten. Att på internet kunna publicera information liksom att rapportera om och debattera händelser och nyheter är viktigt för en demokrati. Samtidigt har även förutsättningarna för att begå vissa typer av brott förändrats. På senare tid har uppmärksammats att många, bl.a. unga kvinnor, får ta emot hot och kränkningar via e-post och på bloggar och andra forum på internet. Genom olika sociala medier kan bilder och information enkelt delas. Det innebär samtidigt att kränkningar och hot därigenom kan få stor spridning. Till det kommer att uppgifter och bilder på internet är enkelt sökbara och kan finnas kvar under lång tid. Att bli ”uthängd på nätet” kan innebära en stor psykisk påfrestning för den som utsätts. Även personer i den drabbades nära omgivning kan påverkas. Kränkningarna kan vara ett led i trakasserier som pågår även utanför internet. Det kan handla om förföljelse från en tidigare partner, förföljelse av kända personer eller hämndåtgärder mot förtroendevalda eller andra offentliga funktionärer. Via internet kan även mobbning av barn och unga ta sig in i hemmet. När det gäller hot och andra kränkningar som förekommer i t.ex. kommentarsfält eller andra forum kan förövarna enkelt vara anonyma eller gömma sig bakom alias. För samhället är det viktigt att markera att brott som förekommer på internet är lika

allvarliga som annars. Det måste stå klart för var och en, inte minst bland unga, att samma regler gäller på internet som annars i samhället.

Regeringen har vidtagit flera åtgärder för att motverka hot och kränkningar över internet. Bland dessa kan nämnas att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har i uppdrag att genomföra insatser för att förebygga kränkningar, trakasserier och hot som riktas mot ungdomar via internet och andra interaktiva medier (U2013/4492/UC). Vidare har Brottsförebyggande rådet fått i uppdrag att genomföra en kartläggning av polisanmälda hot och kränkningar av enskilda individer som sker via internet (Ju2013/7101/KRIM). Regeringen har även föreslagit att kravet i brottsbalken på särskilda skäl för att väcka allmänt åtal för förtal och förolämpning ska tas bort (prop. 2013/14:47, Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område). Detta innebär att åklagare och Justitiekanslern i något högre grad kommer kunna bistå enskilda som t.ex. har utsatts för förtal på internet.

Regeringen har också efter en överenskommelse med Socialdemokraterna beslutat att ge en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag bl.a. att utifrån ett individperspektiv kartlägga och analysera sådana faktiska och potentiella risker för intrång i den personliga integriteten som kan uppkomma i samband med användning av informationsteknik i såväl privat som offentlig verksamhet samt följa upp effekterna i lagstiftningsarbetet av förstärkningen av grundlagsskyddet som genomfördes 2011. Kommittén ska också överväga om det finns behov av att inrätta ett integritets-skyddsråd (dir. 2014:65).

Grundlagsskyddet för den personliga integriteten

Innebörden av begreppet ”personlig integritet” har varit föremål för överväganden av flera utredningar. Försök att fånga begreppets innebörd har också gjorts i andra sammanhang, bl.a. inom ramen för den rättsvetenskapliga forskningen. Någon entydig och allmänt accepterad definition av begreppet synes svår att finna. Möjligen kan det sägas att kränkningar av den personliga integriteten utgör intrång i den fredade sfär som den enskilde bör vara tillförsäkrad och där intrång bör kunna avvisas. Det är emellertid knappast nöd-

vändigt att formulera en allmängiltig definition av begreppet för att kunna bedöma vilka intressen som har ett sådant skyddsvärde att de bör omfattas av ett särskilt starkt skydd mot omotiverade ingrepp (prop. 2009/10:80, En reformerad grundlag, s. 175). Olika slags hot och kränkningar kan således utgöra intrång i den personliga integriteten.

I regeringsformen (RF) finns grundläggande bestämmelser som har betydelse för det allmännas ansvar att skydda enskildas privatliv och integritet. Grundlagsskyddet för den personliga integriteten stärktes 2011 genom en bestämmelse som fördes in i 2 kap. 6 § andra stycket RF. Enligt den ska var och en vara skyddad gentemot det allmänna mot betydande intrång i den personliga integriteten som sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden.

Skyddet för den personliga integriteten i förhållande till yttrandefriheten

Åtgärder som syftar till ett starkare skydd för den personliga integriteten kan innebära en motsvarande inskränkning i yttrandefriheten. Enligt 2 kap. 1 § RF är var och en gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrande- och informationsfrihet. Dessa friheter är emellertid inte absoluta utan får inskränkas genom lag, dock endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får inte heller gå utöver vad som är nödvändigt och får inte sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsningar av dessa friheter får ske bl.a. med hänsyn till enskildas anseende och privatlivets helgd.

En lag eller annan föreskrift får vidare inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt den europiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Europadomstolen har i sin praxis slagit fast att artikel 8 i konventionen ålägger staten såväl en negativ förpliktelse att avstå från att göra intrång i rätten till respekt för privat- och familjelivet som en positiv förpliktelse att skydda enskilda mot att andra enskilda handlar på ett sätt som innebär integritetsintrång (se t.ex. *Airey mot Irland*, ansökan nr 6289/73, dom den 9 oktober 1979, *X och Y mot Nederländerna*, ansökan nr 8978/80, dom den 26 mars 1985, *K.U. mot*

Finland, ansökan nr 2872/02, dom den 2 december 2008 och *Söderman mot Sverige*, ansökan nr 5786/08, dom den 12 november 2013). Ett skydd av det senare slaget tillförsäkras bl.a. genom kriminalisering av olika åtgärder som innefattar intrång i den personliga integriteten.

Rätten till respekt för privatliv i artikel 8 är dock inte absolut. En rättighet som kan föranleda inskränkningar är den i artikel 10 skyddade yttrandefriheten. Dessa rättigheter måste i många fall balanseras mot varandra. Vid bedömningen av om en inskränkning är proportionerlig måste en avvägning göras mellan intresset av yttrandefriheten och den enskildes intresse av att hans eller hennes privatliv skyddas mot intrång t.ex. i form av ärekränkning. Också denna fråga har varit föremål för Europadomstolens prövning i flera fall.

Det straffrättsliga skyddet mot hot och kränkningar

Medan det grundlagsfästa skyddet för den enskildes integritet gäller i förhållande till det allmänna ger det straffrättsliga regel-systemet skydd mot integritetskränkningar mellan enskilda.

Av störst intresse när det gäller det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet – i andra fall än angrepp på den fysiska eller sexuella integriteten – är bestämmelserna i 4 kap. brottsbalken, särskilt brotten mot någons frid, såsom olaga hot och ofredande. Gemensamt för dessa är att de syftar till att skydda mot kränkningar av rent personliga intressen, som inte är av ekonomiskt slag. Vidare är ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning i 5 kap. brottsbalken av särskilt intresse. Med ära avses dels den aktning eller det anseende en person har bland sina medmänniskor, dels en persons egen känsla av att vara aktad eller ansedd.

Det betänkande som utgjorde grunden för utformningen av de centrala bestämmelserna i 4 och 5 kap. brottsbalken lades fram redan 1953 av Straffrättskommittén. Många av förslagen hade sin motsvarighet i äldre bestämmelser. Flertalet av brottsbeskrivningarna har inte ändrats i sak sedan brottsbalken trädde i kraft. Det straffrättsliga skyddet mot integritetskränkningar har emellertid förändrats på andra sätt och förstärkts till följd av samhällsutvecklingen. Bland annat har bestämmelser om olovlig avlyssning,

kränkande fotografering och särskilda straffbestämmelser till skydd mot upprepade integritetskränkningar tillkommit.

Också utanför brottsbalken har det införts straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten. Bland annat kan behandling av känsliga personuppgifter i vissa fall vara straffbart som brott mot personuppgiftslagen (1998:204). I lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor föreskrivs en straffrättsligt sanktionerad skyldighet att ta bort meddelanden som uppenbart innehåller bl.a. barnpornografi och hets mot folkgrupp.

Gärningar som begås i grundlagsskyddade medier är särskilt reglerade. För straffrättsligt ansvar krävs dels att brottet är straffbart enligt lag, dels att det räknas upp i brottskatalogen i tryckfrihetsförordningen (TF) som också yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) hänvisar till, se 7 kap. 4 och 5 §§ TF och 5 kap. 1 § YGL. Olaga hot, förtal och förolämpning är brott som kan utgöra tryck- eller yttrandefrihetsbrott om de begås i grundlagsskyddade medier. Ofredande omfattas däremot inte av TF:s brottskatalog. Vid sidan av det straffrättsliga regelsystemet finns också på stora delar av det grundlagsskyddade området ett väl etablerat system för självsanering inom branschen.

Det straffrättsliga skyddet behöver ses över

Den tekniska utvecklingen har medfört att hot och andra former av allvarliga kränkningar av den personliga integriteten tagit nya former. Samtidigt har, som nämnts ovan, skyddet för den personliga integriteten stärkts i andra sammanhang.

För att kunna bekämpa hot och allvarliga kränkningar, såväl över internet som annars, krävs också att det straffrättsliga regelverket är effektivt och ändamålsenligt. Det straffrättsliga skyddet mot hot och andra integritetskränkningar har utvecklats under åren och förstärkts till följd av samhällsutvecklingen. De befintliga straffbestämmelserna kan i många avseenden anses ge ett ändamålsenligt skydd mot oönskade beteenden som innebär hot och allvarliga kränkningar. Någon allmän översyn av det straffrättsliga skyddet i detta avseende har dock inte skett. Många av de centrala brottsbeskrivningarna har inte heller ändrats sedan brottsbalken trädde i kraft. Det gäller t.ex. bestämmelserna om olaga hot, ofred-

ande och ärekränkingsbrotten. Förutsättningarna för att begå dessa brott har väsentligt förändrats i och med den tekniska utvecklingen. Dessutom är bestämmelserna ålderdomligt utformade och har i vissa fall fått ett ganska snävt tillämpningsområde i rättspraxis.

Vidare har hävdats att det lagstiftningsmässiga skyddet för enskildas privatliv i ett internationellt perspektiv framstår som relativt svagt, i synnerhet när det gäller spridning av integritetskränkande uppgifter (jfr Lagrådets yttrande i prop. 2012/13:69, Kränkande fotografering, s. 61 samt SOU 2012:55 s. 419).

Med den elektroniska kommunikationen har möjligheterna att kränka andra anonymt eller under alias ökat. Kränkande uppgifter riskerar att spridas brett och kan i vissa fall ge avtryck under lång tid. Den som ursprungligen lämnat det kränkande eller hotfulla meddelandet kan dessutom ibland ha begränsade möjligheter att påverka detta sedan det väl publicerats. Det kan därför finnas skäl för att även tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor ska ha ett visst ansvar i detta avseende.

Mot denna bakgrund finns det skäl för en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar.

Uppdraget

Utgångspunkter

En särskild utredare ska göra en bred översyn – i sak och språkligt – av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar. Utredaren ska analysera om det straffrättsliga skyddet är ändamålsenligt eller om det bör förändras. Eventuella brister i det straffrättsliga skyddet ska redovisas. En väsentlig del av den analysen bör inriktas på hur samhällsutvecklingen och den tekniska utvecklingen har förändrat möjligheterna till kommunikation och följaktligen möjligheten att begå sådana gärningar som innebär hot och kränkningar. Utifrån analysen ska utredaren överväga behovet av att lagstiftningen förtydligas, utvidgas eller på annat sätt ändras. Om utredaren finner behov av ändringar ska sådana föreslås.

Inom ramen för översynen ska utredaren särskilt, i enlighet med vad som utvecklas nedan, göra en analys av om befintliga straff-

bestämmelser till skydd för den personliga integriteten bör förändras, ta ställning till om lagstiftningen behöver kompletteras när det gäller spridning av integritetskränkande uppgifter som sker utanför TF:s och YGL:s tillämpningsområde samt ta ställning till om det bör införas ett straffansvar för den som inte tar bort eller på annat sätt förhindrar spridning av hot och kränkande meddelanden på elektroniska anslagstavlor.

Syftet med översynen ska vara att åstadkomma en ändamålsenlig, modern och tydlig strafflagstiftning som ger ett starkt och väl avvägt skydd för den personliga integriteten.

Utredaren får också identifiera och ta upp andra frågor som anknyter till uppdraget. Fullständiga författningsförslag ska läggas fram.

Utredaren ska genomgående i sina överväganden beakta att en rimlig balans mellan olika skyddade rättigheter, särskilt respekten för privatlivet och yttrandefriheten, kan upprätthållas och att det straffrättsliga skyddet möjliggör en avvägning mellan dem i tillämpningen. I sammanhanget måste även de krav som följer av Europakonventionen beaktas.

Om utredaren föreslår ändringar i straffansvaret för brott som också utgör tryck- och yttrandefrihetsbrott enligt 7 kap. 4 § TF och 5 kap. 1 § YGL, får nödvändiga ändringar i de brottsbeskrivningarna också föreslås för att uppnå en språklig och systematisk överensstämmelse. Utredaren ska beakta att tryck- och yttrandefriheten inte inskränks på något avgörande sätt. Därutöver ingår det inte i uppdraget att lämna förslag till grundlagsändringar.

En översyn av befintliga straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten

Översynen ska särskilt ta sikte på brotten olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning. Utredaren ska behandla de frågor som anges nedan och får därutöver ta upp de frågeställningar med anknytning till brottstyperna som han eller hon bedömer vara relevanta. Om utredaren identifierar brister i andra straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten får ändringar föreslås även i dessa. Kränkande fotografering (4 kap. 6 a § brottsbalken), som infördes den 1 juli 2013, omfattas dock inte av översynen.

En utgångspunkt för utredaren ska vara att ärekränkingsbrotten fortfarande som huvudregel ska åtalas av målsäganden och att åklagaren ska få väcka åtal endast under speciella förutsättningar.

Olaga hot

För *olaga hot* (4 kap. 5 § brottsbalken) döms den som ”lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom”. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år. Om brottet är grovt är straffet fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Kravet att hotet ska vara ägnat att framkalla ”allvarlig fruktan” innebär en kvalificering, som inte motiverats närmare i förhållande till Straffrättskommitténs förslag, enligt vilket det skulle vara tillräckligt med ”fruktan”. Frågan om vad som ska anses utgöra allvarlig fruktan har varit föremål för skilda bedömningar. Utredaren ska särskilt överväga om nivån för straffbarhet är lämplig för att ge ett ändamålsenligt skydd i praktiken.

Ofredande

För *ofredande* (4 kap. 7 § brottsbalken) döms den som ”handgripigen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan”. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.

Enligt förarbetena till bestämmelsen ska en gärning anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende om den ”enligt en vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning”. Detta kan variera över tid. Utredaren ska därför analysera hur bestämmelsen tillämpas och om den träffar sådana beteenden som i dag måste anses utgöra en kännbar fridskränkning. Vidare ska utredaren ta ställning till i vilken utsträckning mer subtila men uppsåtliga gärningar som syftar till att störa en enskild persons frid, omfattas eller bör omfattas. Exempel på sådana gärningar kan vara olika förföljelsebeteenden.

I praxis har det ansetts diskutabelt om bestämmelsen om ofredande uppfyller rimliga krav på en klar och tydlig strafflag (se NJA 2008 s. 946). Utredaren bör i det avseendet ta ställning till bl.a. om ”hänsynslöst beteende” utgör en relevant bedömningsnorm för att avgränsa det straffbara området. Utredaren ska också ta ställning till om det fortfarande finns behov av en exemplifiering i lagtexten av gärningar som kan utgöra ofredande.

Också gränsdragningen i förhållande till andra straffbestämmelser, däribland förolämpning, ska behandlas. En särskild fråga i det avseendet är om förolämpningar som sker på ett särskilt fridsstörande sätt, dvs. där fridskränkningen snarare består i angreppet som sådant och inte i yttrandets närmare innehåll, i större utsträckning än i dag bör utgöra ofredande (jfr bl.a. NJA 2000 s. 661 och Svea hovrätts dom den 8 mars 2013 i mål B 9609-12).

Förtal

För *förtal* (5 kap. 1 § brottsbalken) döms den som ”utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning”. Från straffansvaret undantas fall när den som lämnat uppgiften var skyldig att uttala sig eller där det annars med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken, om den tilltalade visar att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skälig grund för den. Straffet för förtal är böter. Om brottet är grovt, ska dömas för *grovt förtal* (5 kap. 2 § brottsbalken) till böter eller fängelse i högst två år.

Den svenska förtalslagstiftningen är utformad på så sätt att den som utgångspunkt omfattar alla uppgifter som uttrycker missaktning för någon annan, oavsett om de är sanna eller välgrundade, men att den som lämnat uppgiften ska vara fri från ansvar under vissa särskilt angivna förutsättningar. Bestämmelsen avser uttalanden om enskilda fysiska personer men även uppgifter om t.ex. en juridisk person eller en grupp, om en eller flera personer i gruppen därigenom utpekas. Dessa förutsättningar bör gälla även fortsättningsvis. En lagstiftning om förtal måste också ge ett utrymme att göra en avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för den personliga integriteten i det enskilda fallet. Nuvarande straff-

bestämmelser måste i allt väsentligt anses vara ändamålsenliga i det avseendet. Utredaren bör dock analysera frågan.

För straffansvar förutsätts att det är fråga om en uppgift som ska ha en viss bestämdhet och att uppgiften lämnas till någon annan än den som beskylls. I princip krävs att dess sanningshalt kan prövas. Det finns emellertid olika uppfattningar i fråga om vilken grad av bestämdhet som bör krävas. I rätts-praxis har det prövats i vilken utsträckning nedsättande värdeomdömen kan utgöra förtal (se t.ex. RH 2009:40). Utredaren ska analysera om bestämmelsen på ett lämpligt sätt ger uttryck för vilka slags uppgifter som bör omfattas eller om gränsen i praxis satts för högt eller för lågt.

Förolämpning

För *förolämpning* (5 kap. 3 § brottsbalken) döms den som ”smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom” till böter. Om brottet är grovt är straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

Bestämmelsen tar sikte på kränkningar av någons ära som riktar sig direkt till den som berörs. I praktiken har den nog fått ett snävare tillämpningsområde än vad som avsågs vid dess tillkomst, med hänsyn till att åtskilliga gärningar som ursprungligen ansågs kunna utgöra förolämpning numera accepteras i betydande omfattning eller kan utgöra ofredande. Straffrättsanvändningsutredningen har nyligen tagit upp frågan om bestämmelsens skyddsintresse (SOU 2013:38 s. 506 f.). Utredaren bör särskilt ta ställning till om bestämmelsen tydligt återspeglar de gärningar som fortsatt bör vara straffbara.

Sammanfattning

Utredaren ska således

- ta ställning till om straffbestämmelserna om olaga hot, ofredande, förtal och förolämpning och – om det behövs – andra straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten bör förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt, och
- föreslå de ändringar som behövs.

Straffrättsligt skydd mot spridning av integritetskränkande uppgifter

Det finns i svensk rätt inte något generellt förbud för enskilda att lämna eller sprida integritetskänsliga uppgifter. I vissa fall kan spridning av nedsättande uppgifter eller integritetskänsliga bilder straffas som förtal. Under begränsade förutsättningar kan spridning av känsliga personuppgifter också vara straffbart som brott mot personuppgiftslagen. Den som tillhandahåller en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden har vidare ett straffrättsligt ansvar för att ta bort meddelanden från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelanden som uppenbart utgör bl.a. hets mot folkgrupp enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor.

Yttrandefrihetskommittén konstaterade i sitt slutbetänkande En översyn av tryck- och yttrandefriheten (SOU 2012:55) att det i svensk rätt finns begränsningar i skyddet för den enskildes privatliv och att det lagstiftningsmässiga skyddet vid en internationell jämförelse framstår som relativt svagt. Enligt kommittén har detta förklarats med hänvisning till den starka ställningen som tryck- och yttrandefriheten har i svensk rätt. Enligt kommitténs analys förekommer det i princip inte några sådana integritetskränkningar inom det grundlagsskyddade området som kan motivera en särskild straffbestämmelse. Däremot ansåg kommittén att det finns ett tydligt behov av en generell straffbestämmelse utanför det grundlagsskyddade området och att det finns skäl för regeringen att överväga en sådan bestämmelse.

Vid införandet av förbudet mot kränkande fotografering (4 kap. 6 a § brottsbalken) konstaterade regeringen att spridning av bilder med ett integritetskänsligt innehåll kan innebära allvarliga kränkningar av enskildas personliga integritet och att det därför kunde finnas anledning att överväga om förbudet borde förenas med ett förbud mot spridning av bilder med ett integritetskänsligt innehåll. Med hänsyn till att kriminaliseringen av kränkande fotografering inte tar sikte på bildinnehållet utan på själva sättet för anskaffande av uppgifter saknades emellertid såväl anledning som förutsättningar för att behandla saken i det lagstiftningsärendet (prop. 2012/13:69 s. 18).

Regeringen anser att det nu finns skäl att ta ställning till behovet av ett utvidgat straffansvar vid spridning av integritetskränkande

uppgifter som sker utanför det särskilt grundlagsskyddade området. Utredaren ska göra de internationella jämförelser som anses befogade. Regleringen i andra nordiska länder bör ges en särskild belysning och beaktas i arbetet. Sveriges förpliktelser enligt Europakonventionen ska beaktas.

Utredaren ska därför

- ta ställning till om det finns behov av ett utvidgat straffrättsligt skydd mot spridning av bilder eller andra uppgifter med ett integritetskänsligt innehåll utanför det grundlagsskyddade området, och
- även om utredaren anser att det inte behövs något utvidgat skydd, lämna förslag till hur ett sådant skulle kunna utformas.

Ansvar för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor

En tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor har i vissa fall en skyldighet enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (den s.k. BBS-lagen) att agera mot meddelanden med ett innehåll som kan vara brottsligt. För att det ska vara fråga om en elektronisk anslagstavla krävs att den som använder tjänsten kan ta del av andras meddelanden och sända egna meddelanden till andra, dvs. att tjänsten är interaktiv. Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla är den som kan bestämma över tjänstens användning. Denne avgör alltså i stor utsträckning vilket utrymme som ges för missbruk av tjänsten (se prop. 1997/98:15, Ansvar för elektroniska anslagstavlor, s. 5 f. och 9 f.). Tillhandahållaren har en lagstadgad plikt att ha uppsikt över tjänsten och en straffsanktionerad skyldighet att ta bort meddelanden vars innehåll uppenbart är sådant som avses i straffbestämmelserna om uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott och olaga våldsskildring samt även vid vissa upphovsrättsintrång. Lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor gäller dock inte tjänster som skyddas av TF eller YGL. Vid lagens tillkomst gjordes bedömningen att skyldigheten att ta bort meddelanden borde knytas till meddelandets innehåll som sådant. Vidare ställdes det upp ett krav på att det skulle vara uppenbart att meddelandet hade sådant innehåll som avsågs i de angivna straffbestämmelserna, eftersom det inte skulle vara realistiskt att begära att tillhandahållaren skulle kunna ta ställning till

svåra juridiska gränsdragningsproblem. Att enbart de angivna brotten mot allmän ordning kom att omfattas motiverades med att den typ av meddelanden som avsågs i de bestämmelserna var relativt enkla att identifiera och att en bedömning av innehållet kunde göras utifrån objektiva kriterier (prop. 1997/98:15 s. 17). Regeringen uteslöt dock inte att andra brott sedermera borde kunna omfattas.

Den som lämnat ett hotfullt eller kränkande meddelande kan ha begränsade möjligheter att påverka detta sedan det väl har publicerats. Särskilt med hänsyn till detta finns det anledning att ta ställning till om tillhandahållarens ansvar rimligen bör utvidgas. Utredaren ska därför överväga om tillhandahållarens skyldighet att ta bort meddelanden bör omfatta ytterligare brott. I analysen ska utredaren särskilt ta ställning till om en sådan utvidgning är lämplig med hänsyn till hur tillhandahållaransvaret är utformat och med beaktande av vad den tekniska utvecklingen sedan lagens tillkomst har inneburit när det gäller vem som träffas av ansvaret. Utredaren ska dessutom särskilt beakta om de brottstyper som skulle kunna vara aktuella är utformade på ett sådant sätt att tillhandahållaren har en realistisk möjlighet att ta ställning till om meddelandet är brottsligt. En utvidgning av lagen kan påverka samhällsdebatt och nyhetsrapportering på sociala medier och kräver därför noggranna överväganden om vilka konsekvenser ett sådant ansvar skulle få bl.a. ur ett demokrati- och yttrandefrihetsperspektiv. Det finns också anledning för utredaren att beakta den internationella debatten på området.

Utredaren ska därför

- ta ställning till om det är lämpligt att utvidga ansvaret för tillhandahållare av elektroniska anslagstavlor till att omfatta brott som uppenbart innebär en kränkning av enskildas personliga integritet, såsom olaga hot, och
- i så fall föreslå de ändringar som behövs i lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor.

Brottsskadeersättning vid ärekränkingsbrott

Den som har blivit utsatt för förtal eller förolämpning kan vara berättigad till skadestånd för kränkning av gärningsmannen. Däremot kan inte brottsskadeersättning för kränkning betalas med anledning av ärekränkingsbrott. Till viss del har detta motiverats av de särskilda åtalsregler som gäller för ärekränkingsbrotten. Saknas det en dom kan det vara svårt för Brottsoffermyndigheten att avgöra om ett brott har begåtts. Med de ändringar som regeringen föreslagit i prop. 2013/14:47 får dock allmän åklagare och Justitiekanslern något större möjligheter att väcka allmänt åtal för ärekränkingsbrott. Regeringen har också i prop. 2013/14:94, En ny brottsskadelag förklarat sig ha för avsikt att utreda om brottsskadeersättningen bör utvidgas till att omfatta mer kvalificerade ärekränkingsbrott.

Utredaren ska därför

- ta ställning till om mer kvalificerade ärekränkingsbrott bör kunna ge rätt till brottsskadeersättning och i så fall vilka förutsättningar som bör gälla för sådan ersättning.

Arbetets bedrivande och redovisning av uppdraget

Till stöd för utredarens arbete ska en referensgrupp med representanter för riksdagspartierna inrättas.

Förslagets konsekvenser ska redovisas enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474).

Uppdraget ska redovisas senast den 31 januari 2016.

(Justitiedepartementet)

Deltagande myndigheter och organisationer vid hearingar

Deltagare vid hearing den 23 januari 2015

Organisationer

Brottsofferjouren Sverige

Diskrimineringsbyrån Uppsala

Friends

Nätvandrarerna vid Fryshuset i Stockholm

Rädda Barnen

.SE- Stiftelsen för infrastruktur (Numera Internetstiftelsen i Sverige)

Surfa lugnt

Sveriges elevkårer

Sveriges elevråd

Sveriges elevråd- SVEA

Myndigheter

Barn- och elevombudet vid Skolinspektionen

Barnombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannen

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Statens medieråd

Deltagare vid hearing den 28 maj 2015

Centrum mot rasism (CMR)

DHR – Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder

Unizon

RFSL

RFSL Ungdom

RFSU

Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (Sios)

Transföreningen FPES

Roks – Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Deltagare vid praxismöten

Deltagare vid praxismöte den 18 februari 2015

Advokaten Percy Bratt
Advokaten Johan Eriksson
Advokaten Jan Karlsson
Advokaten Sture Larsson
Kammaråklagaren Jerker Asplund
Kammaråklagaren Max Wadström

Deltagare vid praxismöte den 12 november 2015

Advokaten Sture Larsson
Kammaråklagaren Jerker Asplund
Kammaråklagaren Maria Gylder
Kammaråklagaren Åsa Ideström
Kammaråklagaren Max Wadström

Källförteckning till kapitel 6

- Banks, J. (2010). Regulating hate speech online. *International Review of Law, Computers & Technology*, 24(3), 233–239.
- Beckman, L. (2013). *Traditional Bullying and Cyberbullying among Swedish Adolescents. Gender differences and associations with mental health*. Karlsstad: Karlsstad universitet, Institutionen för hälsovetenskaper.
- Beran, T. N., Rinaldi, C., Bickham, D. S. & Rich, M. (2012). Evidence for the need to support adolescents dealing with harassment and cyber-harassment: Prevalence, progression, and impact. *School Psychology International*, 33(5), 562–576.
- Berne, S. (2014). *Cyberbullying in childhood and adolescence. Assessment, coping and the role of appearance*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Brå (2014:14). *Hatbrott 2013. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Rapport 2014:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2014:9). *Politikernas trygghetsundersökning 2013. Utsatthet och oro för trakasserier, hot och våld*. Rapport 2014:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2015:1). *Nationella trygghetsundersökningen 2014. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2015:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2015:6). *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*. Rapport 2015:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Budde, R. (2014). Taking the Sting out of Revenge Porn: Using Criminal Statutes to Safeguard Sexual Autonomy in the Digital Age. *Georgetown Journal of Gender and the Law*, Forthcoming, XVI(2), 407–445.
- Clough, J. (2015). *Principles of Cybercrime*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Dreßing, H., Bailer, J., Anders, A., Wagner, H. & Gallas, C. (2014). Cyberstalking in a Large Sample of Social Network Users: Prevalence, Characteristics, and Impact Upon Victims. *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 17(2), 61–67.
- Duffy, M. & Sperry, L. (2012). *Mobbing: causes, consequences and solutions*. New York: Oxford University Press.
- Dunkels, E. (2012). *Vad gör unga på nätet?* Malmö: Gleerups.
- Dunkels, E. (2013). Vad är särskilt med kränkningar på nätet? I Skolverket: *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar*. Stockholm: Skolverket.
- Enarsson, T. (2015). Utsatthet på nätet. Möjligheter till rättslig upprättelse vid ärekränkningar på internet. *Juridisk Tidskrift*, 2014–15(4), 874–893.
- Engvall, C. (2015). *Virtuell våldtäkt*. Om unga och sexbilder på nätet. Falun: Kalla kulor förlag.
- Flygare, E. & Johansson, B. (2013). Mobbning och kränkningar på nätet – omfattning och effekter av skolans insatser. I Skolverket: *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar*. Stockholm: Skolverket.
- Friends (2015). *Friends nätrapport 2015*. Solna: Friends.
- Gaus, A. (2012). Trolling Attacks and the Need for New Approaches to Privacy Torts. *University of San Francisco Law Review*, 47, 353–376.
- Gradinger, P., Strohmeier, D. & Spiel, C. (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 205–213.
- Humback, J. A. (2014). The Constitution and Revenge Porn. *Pace University School of Law*, 35(1), 215–260.

- Jane, E. (2014). "Back to the kitchen, cunt": Speaking the unspeakable about online misogyny. *Continuum: Journal of media and cultural studies*, 28(4), 558–570.
- Juvonen, J. & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496–505.
- Keats Citron, D. (2009). Law's expressive value in combating cyber gender harassment. *Michigan law review*, 108, 373–415.
- Kowalski, R. M. & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22–30.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137.
- Law, D. M., Shapka, J. D., Domene, J. F. & Gagné, M. H. (2012). Are Cyberbullies really bullies? An investigation of reactive and proactive online aggression. *Computers in Human Behavior*, 28(2), 664–672.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157–170.
- Li, Q. (2007a). Bullying in the new playground: research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435–454.
- Li, Q. (2007b). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777–1791.
- McQuade, S. C., Gentry, S. & Fisk, N. (2012). *Cybersaftey: cyberstalking and cyberbullying*. New York: Chelsea House.
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J. & Solomon, S. (2010). Cyber Bullying Behaviors Among Middle and High School Students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(3), 362–374.
- Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G. & Runions, K. C. (2014). Bullying Prevalence Across Contexts: A Meta-analysis Measuring Cyber and Traditional Bullying *Journal of Adolescent Health*, 55(5), 602–611.

- NOU (2015). *Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø*. Rapporten 2015:2. Oslo: Norges offentlige utredninger.
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and Self-Esteem. *Journal of School Health*, 80(12), 614–621.
- Perry, B. & Olsson, P. (2009). Cyberhate: the globalization of hate. *Information & Communications Technology Law*, 18(2), 185–199.
- Raskauskas, J. & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564–575.
- Sackemark, A & Schultz, M. (2015) *Näthat*, 2 uppl., Stockholm: Karnov.
- Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder för mobbning*. Rapport 353. Stockholm: Skolverket.
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fischer, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385.
- Smith, P. K. & Steffgen, G. (2013). *Cyberbullying through the new media. Findings from an international network*. East Sussex: Psychology Press.
- Statens Medieråd (2015a). *Föräldrar och medier 2015. Fakta om föräldrars attityder till barns medieanvändning*. Stockholm: Statens medieråd.
- Statens Medieråd (2015b). *Småungar och medier 2015. Fakta om små barns användning och upplevelser av medier*. Stockholm: Statens medieråd.
- Statens Medieråd (2015c). *Ungar och medier 2015. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. Stockholm: Statens medieråd.

- Stroud, S. R. (2014). The Dark Side of the Online Self: A Pragmatist Critique of the Growing Plague of Revenge Porn. *Journal of Mass Media Ethics*, 29, 168–183.
- Svensson, M. & Dahlstrand, K. (2014). *Nätkränkningar. Svenska ungdomars normer och beteenden*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Suler, J. (2004). "The online disinhibition effect". *Cyber Psychology & Behavior*, 7(3), 321–326.
- Ungdomsstyrelsen (2014). *Hat på nätet. Vad får du inte skriva på internet?* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wade, A. & Beran, T. (2011). Cyberbullying: The New Era of Bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26(1), 44–61.
- Wang, J., Iannotti, R. J. & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368–375.
- Wolak, J., Mitchell, K. J. & Finkelhor, D. (2007). Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 51–58.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308–1316.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004b). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27(3), 319–336.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J. & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from Second youth internet safety survey. *American Academy of Pediatrics*, 118(4), 1169–1177.

Artiklar från svenska dagstidningar

- Arpi, I. (2013, 25 oktober). Juridiken förstår inte nätförtalet. *Svenska Dagbladet*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.svd.se/juridiken-forstar-inte-natfortalet>
- Bengtsson, T., (2014, 20 december). Gamergate nådde riktigt otäcka nivåer, Svenska Dagbladet, Hämtad 2015-11-20,
<http://www.svd.se/gamergate-nadde-riktigt-otacka-nivaer/om/kultur>
- Björkman, E. (2015, 7 juli). Utstuderat näthat mot kvinnor i spelvärlden, Svenska Dagbladet. Hämtad 2015-11-20,
<http://www.svd.se/ny-dokumentar-om-det-vidriga-kvinnohatet/om/kultur>
- Carp, O. (2013a, 7 februari). Därför näthatas kvinnor. *Dagens nyheter*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/darfor-nathatas-kvinnor/>
- Fjellman, E. (2015, 7 april). Därför är det så svårt att komma åt näthat. *Sydsvenskan*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.sydsvenskan.se/sverige/darfor-ar-det-sa-svart-att-komma-at-nathat/>
- Haimi, R. (2013a, 6 februari). Näthat mot kvinnor väcker stort engagemang. *Dagens nyheter*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/nathat-mot-kvinnor-vacker-stort-engagemang/>
- Haimi, R. (2013b, 7 februari). Näthat mot svenska kvinnor skapar debatt i Norge. *Dagens nyheter*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.dn.se/nyheter/varlden/nathat-mot-svenska-kvinnor-skapar-debatt-i-norge/>
- Ritzén, J. (2015, 26 maj). ”Filmerna var nästan värre än våldtäkten”. *Dagens nyheter*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.dn.se/sthlm/filmerna-var-nastan-varre-an-valdtakten-1/>
- Rosén, H. (2013, 14 januari). Krav på ny lag mot näthat. *Dagens nyheter*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/krav-pa-ny-lag-mot-nathat/>

- Sandahl, H. (2012, 21 december). Den som hänger ut andra på nätet går fri. *Svenska Dagbladet*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.svd.se/den-som-hanger-ut-andra-pa-natet-gar-fri/om/debatt>
- Svahn, C. (2015, 25 augusti). Ny metod kan stoppa nättrollen. *Dagens nyheter*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.dn.se/nyheter/varlden/ny-metod-kan-stoppa-nattrollen/>
- T^T. (2012, 19 december). Nätkränkningar slår mot unga. *Sydsvenskan*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.sydsvenskan.se/sverige/natkrankningar-slar-mot-unga-/>
- T^T. (2014, 5 mars). Skärpt lag mot nätkränkning. *Svenska Dagbladet*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.svd.se/skarpt-lag-mot-natkrankning>
- Wikén, J. (2015, 8 juli). Ny lag: Här kriminaliserar de näthat. *Metro*. Hämtad 2015-09-16.
<http://www.metro.se/nyheter/ny-lag-har-kriminaliserar-de-nathat/EVHogh!pD7rb6uNWF2OI/>

Statens offentliga utredningar 2016

Kronologisk förteckning

1. Statens bredbandsinfrastruktur som resurs. N.
2. Effektiv vård. S.
3. Höghastighetsjärnvägens finansiering och kommersiella förutsättningar. N.
4. Politisk information i skolan – ett led i demokratiuppdraget. U.
5. Låt fler forma framtiden!
Del A + B. Ku.
6. Framtid sökes –
Slutredovisning från
den nationella samordnaren
för utsatta EU-medborgare. S.
7. Integritet och straffskydd. Ju.

Statens offentliga utredningar 2016

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Integritet och straffskydd. [7]

Kulturdepartementet

Låt fler forma framtiden! Del A + B. [5]

Näringsdepartementet

Statens bredbandsinfrastruktur som
resurs. [1]

Höghastighetsjärnvägens finansiering och
kommersiella förutsättningar. [3]

Socialdepartementet

Effektiv vård. [2]

Framtid sökes –
Slutredovisning från den nationella
samordnaren för utsatta EU-medborgare.
[6]

Utbildningsdepartementet

Politisk information i skolan – ett led i
demokratiuppdraget. [4]